HADİSLERLE
KUR'ÂN-I KERÎM TEFSİRİ

ED-DÜRRÜ'L-MENSÛR

fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr

Celâleddîn es-Suyûtî

15

72 • Cin

114 • Nâs

OCAK YAYINCILIK

الدُّرُّ المَنْثُور
فِي
التَّفْسِيرِ بِالمَأْثُور

ed-Dürrü'l-Mensûr

1. baskı – İstanbul

Cilt 15

Kasım 2012

Özgün adı: *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*

Yazarı: Celâleddîn es-Suyûtî, Ebu'l-Fadl Bekr Abdurrahman b. Muhammed b. Ebî Bekir (849-911 H./1445-1505 M.)

Arapça neşir: Dr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî tahkiki ile, Kahire'de Dr. Abdussind Hasan Yemâme başkanlığındaki Merkez Hecer lil-buhûs ved-dirâsât el-arabiyye vel-islâmiyye desteği ile 2003 yılında yayınlanmıştır.

İSBN: 978-605-4659-04-3

Tercüme: Hüseyin Yıldız

Redaksiyon: Yusuf Özbek

Kapak: Samet Özlük

Baskı ve Cilt: Sistem Matbaacılık

Yılanlı Ayazma Yolu No. 8 Zeytinburnu, İSTANBUL

Tel: 0212.4821101 Matb. Sertifika No: 16086

İsteme ve Haberleşme Adresi

www.ocakyayincilik.com

OCAK YAYINCILIK

Millet Cad. Gülsen Apt.

No. 19 Kat: 4 D. 7

Yusufpaşa

Aksaray, İstanbul

GSM: 05353107416

HADİSLERLE KUR'ÂN TEFSİRİ

ed-DÜRRÜ'L-MENSÛR fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr

SUYÛTÎ

Celâleddîn Ebu'l-Fadl
Abdurrahman b. Muhammed
b. Ebî Bekir es-Suyûtî

(849 H./1445 M.-911H./1505 M.)

Cilt 15

72/Cin 1

114/Nâs 6

72/CİN SÛRESİ *14*

Cin Sur. 1-7 قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا *15*

Cin Sur. 8-10 وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ كُنَّا نَقْعُدُ *24*

Cin Sur. 11-17 وَأَنَّا مِنَّا الصَّالِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَٰلِكَ كُنَّا *28*

Cin Sur. 18 وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا *33*

Cin Sur. 19, 20, 22-23, 26-28 وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ *35*

73/ MÜZZEMMİL SÛRESİ *42*

Müzzemmil Sur. 1-4 يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ *42*

Müzzemmil Sur. 5 إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا *50*

Müzzemmil Sur. 6-10 إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا *51*

Müzzemmil Sur. 11-14, 16 وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا *57*

Müzzemmil Sur. 17, 18, 20 فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا *61*

74/ MÜDDESSİR SÛRESİ *67*

Müddessir Sur. 1-7 يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ *67*

Müddessir Sur. 8-10 فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ *74*

Müddessir Sur. 11-31 ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا *76*

Müddessir Sur. 33-37 وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ *88*

Müddessir Sur. 38, 39 كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ *90*

Müddessir Sur. 40-48 فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ *91*

Müddessir Sur. 49-51 فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ *96*

Müddessir Sur. 52-56 بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتَىٰ صُحُفًا مُنَشَّرَةً *98*

75/ KIYÂMET SÛRESİ *101*

Kıyâmet Sur. 1-13 لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ *101*

Kıyâmet Sur. 14, 15 بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ *110*

Kıyâmet Sur. 16-19 لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ *112*

Kıyâmet Sur. 20, 21 كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ *114*

Kıyâmet Sur. 22, 23 وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ *115*

Kıyâmet Sur. 24, 25 وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ *133*

Kıyâmet Sur. 26-30 كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ *134*

Kıyâmet Sur. 31-36, 40 فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ *137*

76/ İNSAN SÛRESİ *142*

İnsan Sur. 1-3 هَلْ أَتَىٰ عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا *144*

İnsan Sur. 5-7 إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا *149*

İnsan Sur. 8, 9 وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا *151*

İnsan Sur. 10-13 إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا *154*

İnsan Sur. 14-22 وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلَالُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلًا *158*

İnsan Sur. 24, 27-29 فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ آثِمًا أَوْ كَفُورًا *166*

İnsan Sur. 30 وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا *168*

77/ MÜRSELÂT SÛRESİ *170*

Mürselât Sur. 1-15 وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا *171*

Mürselât Sur. 20-48 أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ *177*

78/ NEBE' SÛRESİ *187*

Nebe' Sur. 1-16 عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ *187*

Nebe' Sur. 17, 18 إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا *194*

Nebe' Sur. 19-30 وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا *196*

Nebe' Sur. 31-37 إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا *203*

Nebe' Sur. 38 يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُونَ *206*

Nebe' Sur. 39 ذَلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ مَآبًا *210*

Nebe' Sur. 40 إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ *210*

79/ NÂZİ'ÂT SÛRESİ *212*

Nâzi'ât Sur. 1-5 وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا *212*

Nâzi'ât Sur. 6-14 يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ *216*

Nâzi'ât Sur. 15-25 هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَىٰ *223*

Nâzi'ât Sur. 27-46 أَأَنْتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ بَنَاهَا *226*

80/ ABESE SÛRESİ *233*

Abese Sur. 1-10 عَبَسَ وَتَوَلَّىٰ *233*

Abese Sur. 11-16 كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ *238*

Abese Sur. 17-23 قُتِلَ الْإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ *240*

Abese Sur. 24-32 فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَىٰ طَعَامِهِ *242*

Abese Sur. 33-41 فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاخَّةُ *247*

81/ TEKVÎR SÛRESİ *251*

Tekvîr Sur. 1-29 إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ *252*

82/ İNFİTÂR SÛRESİ *273*

İnfitâr Sur. 1-5 إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ *273*

İnfitâr Sur. 6-8 يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ *277*

İnfitâr Sur. 9 كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ *279*

İnfitâr Sur. 10, 11 وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ *279*

İnfitâr Sur. 17-19 يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ *280*

83/ MÜTAFFİFÎN SÛRESİ *282*

Mütaffifin Sur. 6 يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ *283*

Mütaffifin Sur. 7-9 كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ *285*

Mütaffifin Sur. 14 كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ *289*

Mütaffifin Sur. 15 كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ *293*

Mütaffifin Sur. 18-21 كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ *293*

Mütaffifin Sur. 22-28 إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ *298*

Mütaffifin Sur. 29, 34, 36 إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ *302*

84/ İNŞİKÂK SÛRESİ *304*

İnşikâk Sur. 1-25 إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ *305*

85/ BURÛC SÛRESİ *317*

Burûc Sur. 1-3 وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ *317*

Burûc Sur. 4-10 قُتِلَ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ *323*

Burûc Sur. 12-15, 21, 22 إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ *332*

86/ TÂRIK SÛRESİ *336*

Târık Sur. 1-4 وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ *336*

Târık Sur. 5-10 فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ *339*

Târık Sur. 11-17 وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ *342*

87/ A'LÂ SÛRESİ *347*

A'lâ Sur. 1 سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى *350*

A'lâ Sur. 3-5 وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَىٰ *352*

A'lâ Sur. 6-11 سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسَىٰ *353*

A'lâ Sur. 14, 15 قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّىٰ *356*

A'lâ Sur. 16, 17 بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا *361*

A'lâ Sur. 18, 19 إِنَّ هَٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَىٰ *363*

88/ ĞÂŞİYE SÛRESİ *367*

Ğâşiye Sur. 1-7 هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ *367*

Ğâşiye Sur. 8-16 وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ *372*

Ğâşiye Sur. 17-20 أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ *375*

Ğâşiye Sur. 21-26 فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ *376*

89/ FECR SÛRESİ *379*

Fecr Sur. 1 وَالْفَجْرِ *379*

Fecr Sur. 2 وَلَيَالٍ عَشْرٍ *384*

Fecr Sur. 3 وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ *388*

Fecr Sur. 4 وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ *391*

Fecr Sur. 5 هَلْ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٌ لِذِي حِجْرٍ *393*

Fecr Sur. 6-13 أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ *394*

Fecr Sur. 14 إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ *399*

Fecr Sur. 15-20 فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ *402*

Fecr Sur. 21-24 كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا *407*

Fecr Sur. 25, 26 فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ *410*

Fecr Sur. 27-30 يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ *411*

90/ BELED SÛRESİ *416*

Beled Sur. 1-9 لَا أُقْسِمُ بِهَٰذَا الْبَلَدِ *416*

Beled Sur. 10 وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ *426*

Beled Sur. 11-20 فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ *428*

91/ ŞEMS SÛRESİ *436*

Şems Sur. 1-15 وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا *437*

92/ LEYL SÛRESİ *447*

93/ DUHÂ SÛRESİ *460*

Duhâ Sur. 7 وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ *468*

Duhâ Sur. 8 وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ *469*

Duhâ Sur. 9, 10 فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ *469*

Duhâ Sur. 11 وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ *470*

94/ İNŞİRÂH SÛRESİ *474*

İnşirâh Sur. 1 أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ *474*

İnşirâh Sur. 2, 3 وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ *476*

İnşirâh Sur. 4 وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ *476*

İnşirâh Sur. 5, 6 فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا *479*

İnşirâh Sur. 7, 8 فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ *481*

95/ TÎN SÛRESİ *484*

Tîn Sur. 1-8 وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ *485*

96/ ALAK SÛRESİ *495*

Alak Sur. 1-5 اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ *500*

Alak Sur. 6, 7 كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغَىٰ *501*

Alak Sur. 9-19 أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ *501*

97/ KADİR SÛRESİ *506*

Kadir Sur. 1-5 إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ *506*

98/ BEYYİNE SÛRESİ *534*

Beyyine Sur. 1-5 لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ *537*

Beyyine Sur. 7, 8 إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ *540*

99/ ZİLZÂL SÛRESİ *542*

Zilzâl Sur. 1-6 إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا *544*

Zilzâl Sur. 7, 8 فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ *547*

100/ ÂDİYÂT SÛRESİ *557*

101/KÂRİ'A SÛRESİ *569*

102/TEKÂSÜR SÛRESİ *575*

Tekâsür Sur. 1-8 أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ *577*

103/ASR SÛRESİ *598*

Asr Sur. 1-3 وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ *598*

104/HÜMEZE SÛRESİ *600*

Hümeze Sur. 1-9 وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ *600*

105/FÎL SÛRESİ *607*

Fîl Sur. 1-5 أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ *607*

106/KUREYŞ SÛRESİ *621*

Kureyş Sur. 1-4 لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ *622*

107/MÂÛN SÛRESİ *633*

108/KEVSER SÛRESİ *642*

109/KÂFİRÛN SÛRESİ *656*

110/NASR SÛRESİ *664*

111/TEBBET SÛRESİ *674*

112/İHLÂS SÛRESİ *681*

113/FELAK SÛRESİ *712*

114/NÂS SÛRESİ *730*

CİN SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Cin Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

İbn Merdûye, İbnu'z-Zübeyr'den aynısını bildirir.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Hz. Âişe: "Cin Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا ★ يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ★ وَأَنَّهُ تَعَالَىٰ جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا ★ وَأَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا ★ وَأَنَّا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ تَقُولَ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ★ وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ★ وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا

"De ki, bana cinlerden bir topluluğun (Kur'ân'ı) dinleyip şöyle dedikleri vahyedildi: Şüphesiz biz doğruya ileten hayranlık verici bir Kur'ân dinledik de ona inandık. Artık, Rabbimize hiç kimseyi asla ortak koşmayacağız. Doğrusu Rabbimizin şanı çok yücedir. O, ne eş, ne de çocuk edinmiştir. Doğrusu aramızdaki beyinsiz, Allah'a karşı yalanlar uyduruyordu. Halbuki biz, insanların ve cinlerin Allah hakkında asla yalan söylemeyeceklerini sanıyorduk. Doğrusu insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazılarına sığınırlardı da, cinler onların taşkınlıklarını artırırlardı.

---

[1] İbnu'd-Durays (17), Nehhâs (sh. 749) ve Beyhakî, *Delâil* (7/143, 144).

Onlar da sizin sandığınız gibi, Allah'ın hiç kimseyi tekrar diriltmeyeceğini sanmışlardı." (Cin Sur. 1-7)

Ahmed, Abd b. Humeyd, Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbnu'l-Münzir, Hâkim, Taberânî, İbn Merdûye, Ebû Nuaym *Delâil*'de ve Beyhakî *Delâil*'de İbn Abbâs'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbından bir grupla beraber Ukaz panayırına doğru yola çıktı. Şeytanlarla gök haberleri arasında bir engel çekilmiş ve şeytanların üzerine ateş kıvılcımları gönderilmişti. Şeytanlar kavimlerine boş olarak döndüklerinde, kendilerine: "Size ne oldu?" diye sordular. Şeytanlar: "Gök haberleri ile aramıza bir set çekildi ve üzerimize ateşten kıvılcımlar (göktaşları) gönderildi" karşılığını verdiler. Kavimleri: "Sizinle gök haberlerinin arasına, meydana gelen bir şey yüzünden set çekilmiştir. Yeryüzünün doğu ve batısına gidin de gök haberleri ile aranıza set çeken bu olay nedir bir bakın!" deyince, şeytanlar, gök haberleri ile aralarına engel teşkil eden bu hadisenin ne olduğunu öğrenmek için yeryüzünün doğularına ve batılarına dağıldılar.

Bunlardan Tihâme taraflarına gidenler, Ukaz panayırına gitmek üzere olan Resûlullah'la (sallallahu aleyhi vesellem) Nahle denilen yerde ashâbına sabah namazını kıldırırken karşılaştılar. Okunan Kur'ân'ı duyduklarında dinlemeye başladılar ve birbirlerine: "Vallahi gök haberleri ile aramıza giren şey işte bu!" dediler. Oradan kavimlerine döndüler ve: "Ey kavmimiz! **"...Şüphesiz biz doğruya ileten hayranlık verici bir Kur'ân dinledik de ona inandık. Artık, Rabbimize hiç kimseyi asla ortak koşmayacağız"**[1] dediler. Bunun üzerine Yüce Allah, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem): **"De ki, bana cinlerden bir topluluğun (Kur'ân'ı) dinleyip şöyle dedikleri vahyedildi..."**[2] diye başlayan ayetleri indirdi ki aslında Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) vahyedilen cinlerin bu söyledikleriydi."[3]

İbnu'l-Münzir, Abdulmelik'ten bildirir: Hz. İsa ile Muhammed (sallallahu aleyhi vesellem) arasındaki dönemde cinler serbest bırakılmış gökle aralarına herhangi bir engel konulmamıştı. Ancak Muhammed (sallallahu aleyhi vesellem) peygamber olarak

---

[1] Cin Sur. 1, 2

[2] Cin Sur. 1

[3] Ahmed 4/129 (2271), Buhârî (773, 4921), Müslim (449), Tirmizî (3323), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11624), Hâkim (2/503), Taberânî (12449), *Fethu'l-Bârî*'de (8/671) geçtiği üzere İbn Merdûye, Ebû Nuaym (177) ve Beyhakî (2/225, 226).

gönderilince gök cinlere karşı korunmuş ve çıkmak isteyenlerin üzerine göktaşları gönderilmişti. Bunun üzerinde cinler durumu görüşmek üzere İblis'in yanında toplandılar. İblis: "Yeryüzünde yeni bir şey oldu ki bu duruma düştünüz. Gidip bunun ne olduğunu öğrenin ve gelip bize de haber verin" dedi. Sonrasında İblis cinlerin eşrafı ve ileri gelenlerinden bir topluluğu Tihâme'ye, bir topluluğu da Yemen taraflarına gönderdi. Tihâme'ye gidenler Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi vesellem) Nahle'de sabah namazını kılarken gördüler. Okunan Kur'ân'ı işitince susup dinlediler. Namaz bittikten sonra da birer mümin olarak kavimlerine döndüler. Yüce Allah bunu: **"Kur'ân'ı dinleyecek cinlerden bir grubu sana yöneltmiştik. Onlar Kur'ân'ı dinlemeye hazır olunca birbirlerine: «Susun» dediler. Kur'ân'ın okunması bitince, her biri birer uyarıcı olarak kavimlerine döndüler"**[1] şeklinde dile getirmiştir. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) de: **"De ki, bana cinlerden bir topluluğun (Kur'ân'ı) dinleyip şöyle dedikleri vahyedildi..."**[2] âyeti nazil olduktan sonra bundan haberi oldu. Cinlerden Kur'ân'ı dinleyen bu grup da Nusaybin ahalisinden yedi kişiydi.

İbnu'l-Cevzî *Sıfatu's-Safve*'de Sehl b. Abdillah'tan bildirir: Âd kavminin yaşadığı bölgede iken yontulmuş taşlardan inşa edilmiş bir şehre vardım. Şehrin ortasında içinde cinlerin kaldığı yine yontma taştan yapılmış bir saray gördüm. Bu sarayın içine girdiğimde Kâbe'ye doğru namaz kılan dev cüsseli bir ihtiyarla karşılaştım. Üzerinde de yünden yumuşacık ve yepyeni bir cübbe vardı. Onun dev cüssesinden ziyade cübbesinin bu haline şaşırdım. Selam verdiğimde selamımı aldı ve şöyle dedi: "Ey Sehl! Bedenler giysileri eskitmez. Giysileri eskiten günahların kokusu ile haram yiyeceklerdir. Bu gördüğün cübbe de yedi yüz yıldır üzerimdedir. Bu cübbeyle İsa peygamber ve Muhammed'le (sallallahu aleyhi vesellem) karşılaştım ve her ikisine de iman ettim." Ona: "Sen kimsin?" diye sorduğumda: "Yüce Allah'ın, haklarında: **"De ki, bana cinlerden bir topluluğun (Kur'ân'ı) dinleyip şöyle dedikleri vahyedildi..."**[3] âyetini indirdiği cinlerden biriyim" dedi.[4]

---

[1] Ahkâf Sur. 29
[2] Cin Sur. 1
[3] Cin Sur. 1
[4] İbnu'l-Cevzî (4/443, 444).

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Abdullah b. Mes'ûd: **"De ki, bana cinlerden bir topluluğun (Kur'ân'ı) dinleyip şöyle dedikleri vahyedildi..."**[1] âyetini açıklarken: "Bunlar Nusaybin cinlerindendi" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Doğrusu Rabbimizin şanı çok yücedir..."**[2] buyruğunu açıklarken: "Şanından (*Ced*) kasıt, Yüce Allah'ın kudreti ve azametidir" demiştir.

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre **"Doğrusu Rabbimizin şanı çok yücedir..."**[3] buyruğunu açıklarken: "Şanından (*Ced*) kasıt, Yüce Allah'ın emirleri ve kudretidir" demiştir.[4]

Tastî'nin *Mesâil*'de bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: " تَعَالَىٰ جَدُّ رَبِّنَا"[5] buyruğunu sorunca, İbn Abbâs: "*Ced* ifadesi *Azâmet* anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Umeyye b. Ebi's-Salt'ın:

"Rabbimiz! Hamdler sanadır, nimet senin, mülk senin

Azameti ve şanı seninkinden üstte olan yoktur senin" dediğini işitmez misin?"[6]

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd, İbn Abbâs'tan bildirir: "Şayet cinler dede'nin (*ced*) insanlarda olduğunu bilselerdi "تَعَالَىٰ جَدُّ رَبِّنَا"[7] buyruğunda Rabbimizin yüceliğini ifade ederken dede/ata anlamına gelen *Ced* kelimesini kullanmazlardı."[8]

---

[1] Cin Sur. 1

[2] Cin Sur. 3

[3] Cin Sur. 3

[4] *el-İtkân*'de (2/50) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[5] Cin Sur. 3

[6] *Mesâilu Nâfi'* (14) ve Taberânî (10597).

[7] Cin Sur. 3

[8] Abdurrezzâk (19053). İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/265) der ki: "İsnâdı sağlam, ancak burada ne demek istendiğini anlamış değilim. Sanırım metinde eksiklik var."

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "جَدُّ رَبِّنَا"[1] ifadesini: "Rabbimizin zenginliği" şeklinde açıklamıştır.[2]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: "جَدُّ رَبِّنَا"[3] ifadesini: "Rabbimizin azameti" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: "تَعَالَىٰ جَدُّ رَبِّنَا"[4] buyruğunu: "Rabbimizin şanı pek yücedir" şeklinde açıklamıştır. **"Doğrusu aramızdaki beyinsiz, Allah'a karşı yalanlar uyduruyordu"**[5] âyetini açıklarken de: "Bu beyinsiz kişiden kasıt İblis'tir" demiştir.

İbn Merdûye ve Deylemî –zayıf bir senedle- Ebû Mûsa el-Eş'arî'den bildirir: **"Doğrusu aramızdaki beyinsiz..."**[6] âyeti konusunda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bu kişiden kasıt İblis'tir"* buyurdu.[7]

Abd b. Humeyd, Osman b. Hâdir'den bunun aynısını bildirir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Doğrusu aramızdaki beyinsiz, Allah'a karşı yalanlar uyduruyordu"**[8] âyetini açıklarken: "İnsanların beyinsizleri nasıl Yüce Allah'a isyan etmişse cinlerin beyinsizleri de aynı şekilde isyan etmişlerdi" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Alkame, Cin Sûresi[9] ve Necm Sûresi'ndeki "وأنَّ" ile "وأنَّه" ifadelerinin tümünü *hemze*'leri nasbederek (fetha ile) okumuştur.

---

[1] Cin Sur. 3

[2] *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (2/335) geçtiği üzere Abd b. Humeyd.

[3] Cin Sur. 3

[4] Cin Sur. 3

[5] Cin Sur. 4

[6] Cin Sur. 4

[7] Deylemî (7198). Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl*'de (4/75) hadisin münker olduğunu söylemiştir.

[8] Cin Sur. 4

[9] Hamza, Kisâî, Halef ve Hafs da sûrenin 3-14 arasındaki âyetlerinde bulunan bu ifadelerin hemze'lerini fetha ile okumuşlardır. Ebû Câfer sûrenin sadece 3, 4 ve 6 âyetlerindeki hemze'leri fethalı diğerlerini ise esre'li okumuştur. Diğerleri 1 ile 18 âyetlerde bulunan bu ifadelerdeki hemze'leri fetha ile, geri kalanların tümünü ise esre ile

İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Ukaylî *ed-Du'afâ*'da, Taberânî, Ebu'ş-Şeyh *Azame*'de, İbn Merdûye ve İbn Asâkir, Kurdum b. Ebi's-Sâib'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'de ilk çıktığı zamanlarda bir iş için babamla birlikte Medine'ye gittik. Yolculuk sırasında bir gecemizi bir koyun çobanının yanında geçirdik. Gece yarısı olunca da bir kurt gelip kuzulardan birini kapıp gitti. Çoban ayağa kalkıp: "Ey vadinin sakini! Himayende olana yardım et!" diye bağırdı. Çoban bunu deyince görmediğimiz birisi: "Ey kurt! Aldığın kuzuyu bırak!" diye seslendi. Çok geçmedi kuzu koşarak geldi ve sürünün içine karıştı. Yüce Allah da o sırada Mekke'de Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem)'e: **"Doğrusu insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazılarına sığınırlardı..."**[1] âyetini indirdi.[2]

İbn Sa'd, Temîm oğullarından biri olan Ebû Recâ el-Utâridî'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) peygamber olarak gönderildiğinde ben ailemin bakımını yeterince yapmış ve hizmetlerini gereği gibi görmüştüm. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) gönderildiğinde birkaç kişiyle birlikte Mekke'den kaçtık. Gece vakti ıssız bir araziye ulaştık. Böylesine ıssız arazilerde gecelediğimiz zaman da adet üzere başımızdaki kişilerden biri: "Gecemiz boyunca bu vadinin cinlerden olan azizine sığınıyoruz" derdi. Yine öyle yapıp vadinin cinlerden olan azizine sığındık. Ancak bize: "Bunun yolu Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın resûlü olduğuna şehadet etmenizdir. Bunu diyen kişinin canı da malı da güvende olur" şeklinde cevap verildi. Bunun üzerine geri dönüp Müslüman olduk. **"Doğrusu insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazılarına sığınırlardı da cinler onların taşkınlıklarını artırırlardı"**[3] âyetinin de benim ve arkadaşlarımın hakkında nazil olduğunu düşünüyorum.[4]

Ebû Nasr es-Siczî *el-İbâne*'de Mücâhid vasıtasıyla İbn Abbâs'tan bildirir: Temîm oğullarından çok cesur ve gece korkusu taşımayan bir adam vardı.

---

okumuşlardır. 19. âyette bulunan bu ifadeyi Nâfi' ve Ebû Bekr esre ile okurken geri kalan kıraat imamları fetha ile okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/293).

[1] Cin Sur. 6

[2] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/266, 267) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim, Ukaylî (1/101), Taberânî 19/191, 192 (430), Ebu'ş-Şeyh (1117), *el-İsâbe*'de (5/578) geçtiği üzere İbn Merdûye ve İbn Asâkir (25/331, 332). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/129) der ki: "İsnâdında zayıf biri olan Abdurrahman b. İshâk el-Kûfî vardır."

[3] Cin Sur. 6

[4] İbn Sa'd (7/138, 139).

Adam bir gün cinli bir araziye geldi. Biraz da ürkeklikle devesini çöktürdü ve ona yaslanarak: "Sakinlerinin şerrinden bu vadinin en aziz kişisine sığınıyorum" dedi. Bunun üzerine cinlerden ihtiyar biri onu himayesine aldı. Yine cinlerden ve kavminin efendilerinden olan genç biri zehirli bir mızrak alıp adamın devesini vurmak istedi. Bunun üzerine onu himayesine alan ihtiyar cin, devenin yanına varmadan gencin önüne geçti ve şöyle dedi:

"Yavaş ol ey Mâlik b. Mühelhel b. İyâr

Sakin ol, gözüm başım sana feda olsun

Şu insanın devesine zarar verme!

Yapacaksan da boğalarımdan birini seç

Kendisine de, yüküne de güvence verdim

Himayeme aldığım birine zarar verme

Hesabını yapmadığım bir şeyle geldin

Yakınlık ve komşuluğumuzu gözetmez misin?

Zehirli bir mızrakla saldırmak mı istiyorsun?

Yazıklar olsun akrabalığımıza ey Yakzâr'nin oğlu!

Eğer utanmasam ve ailen yakınımız olmasa

Seni tırnaklarımla parça parça ederdim."

Genç de ona şöyle cevap verdi:

"Haddini bilmeden kendini yüceltip

Bizim şanımızı mı alçaltacaksın?

Hakkın olmayan bir onuru mu sahipleneceksin?

Defol git; çünkü onur güçlülerindir

Geçmişte hanginiz bir efendi idi

Soylu olanlar yine soyluların oğullarıdır

Bu yaptığından vazgeç ey Muayker

Himaye verecek olan Disâr'ın oğlu Mühelhel'dir."

Yaşlı cin: "Doğru söyledin! Zira baban bizim efendimiz ve en üstünümüzdü. Ama bu adamı bana bırakırsan başka biri için bu konuda seninle asla çekişmem" deyince, genç onu bıraktı. Daha sonra bu adam Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) gelerek olanları anlattı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) de şöyle buyurdu: *"Eğer gece vakti birinizin içine korku düşerse şöyle desin: «Hayır getiren hadiseler haricinde, gökten inen ve göğe çıkan şeylerin şerrinden, yerin içinde gizlenen ve yerden biten şeylerin şerrinden, gece ile gündüzün fitnelerinden ve musibetlerinden Yüce Allah'ın kerîm olan yüzü ve hiçbir iyi ile kötünün aşamayacağı eksiksiz kelimelerine sığınırım! Ey Rahmân olan Allahım!»"* Yüce Allah da bu konuda: **"Doğrusu insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazılarına sığınırlardı da cinler onların taşkınlıklarını artırırlardı"**[1] âyetini indirdi." Ebû Nasr der ki: "Çok garîb (tek kanallı) bir rivayettir ve bunu sadece bu kanalla biliyoruz."

Harâitî *Hevâtif*'te Saîd b. Cübeyr'den bildirir: Temîm oğullarından Râfi' b. Umeyr adında biri nasıl Müslüman olduğunu bize anlatırken şöyle dedi: Bir gece çöl ortasında yol alırken uyku bastırdı. Bunun üzerine devemden inip onu çöktürdüm ve uykuya geçmeden önce de: "Bu mekanın cinlerden olan azizine sığınıyorum" dedim. Uyuduktan sonra da rüyamda bir adamın elindeki mızrağı devemin boynuna saplamak istedini gördüm. Korku içinde uyanıp sağıma soluma baktım, ama kimseleri göremedim. Kendi kendime: "Rüya görmüşüm" dedim ve tekrar uyudum. Ancak rüyamda aynı şeyi gördüm ve korku içinde uyandım. Deveme doğru baktığımda kimseler yoktu, ancak deve titriyordu. Bir daha uyumaya döndüm ve aynı rüyayı bir daha gördüm. Korkuyla uyanıp etrafa bakındığımda devem yine titriyordu. Ancak rüyamda gördüğüm genç adamın elinde mızrakla deveme doğru geldiğini, yaşlı birinin de onun elinden tutup deveye yaklaşmasına engel olmaya çalıştığını gördüm. İkisi bu şekilde çekişirlerken yabani sığırlardan üç tane

[1] Cin Sur. 6

boğa çıkıp geldi. Yaşlı adam, genç olana: "Himayeme giren bu insanın devesinin yerine bu boğalardan istediğini al" dedi. Genç de gidip bu boğalardan birini aldı.

Daha sonra yaşlı olanı bana dönüp şöyle dedi: "Be adam! Bir daha böylesine ıssız bir yerde gecelemek isteyip de tehlikelerden çekindiğin zaman: "Bu mekanın tehliklerine karşı Muhammed'in Rabbi olan Allah'a sığınırım" de ve sakın cinlerden birine sığınma! Zira bu konuda onların elinden bir şey gelmez ve onlara güvenilmez." Ona: "Muhammed dediğin kimdir?" diye sorduğumda: "Ne doğudan ne de batıdan, Araplardan olan ve Pazartesi günü gönderilen bir peygamberdir" dedi. "Bu kişi nerede ikamet ediyor?" diye sorduğumda da: "Hurmalık bir yer olan Yesrib'de" karşılığını verdi. Bunun üzerine sabah olunca deveme binip Medine'ye (Yesrib'e) geldim. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) beni görünce henüz ona bir şey demeden başımdan geçenleri bir bir bana anlattı ve beni İslâm'a davet etti. Ben de Müslüman oldum." Saîd b. Cübeyr der ki: **"Doğrusu insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazılarına sığınırlardı da cinler onların taşkınlıklarını artırırlardı"**[1] âyetinin bu adam hakkında nazil olduğunu düşünürdük.[2]

İbn Cerîr ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Doğrusu insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazılarına sığınırlardı da cinler onların taşkınlıklarını artırırlardı"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Cahiliye döneminde insanlar ıssız bir vadide geceleyecekleri zaman: "Bu vadinin azizine sığınıyoruz" derlerdi. Taşkınlıklarını arttırması da günahlarını arttırması anlamındadır.[4]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Doğrusu insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazılarına sığınırlardı..."**[5] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Cahiliye dönminde biri ıssız bir vadide konakladığı zaman: "Kavminin düşüncesiz olanlarından bu vadinin azizine sığınıyoruz" der ve bu şekilde canı ile gecesini güvenceye alırdı.

---

[1] Cin Sur. 6

[2] *el-İsâbe*'de (2/442, 5/751) geçtiği üzere Harâitî. İbn Hacer: "İsnâdında zayıflık vardır" demiştir.

[3] Cin Sur. 6

[4] İbn Cerîr (23/322).

[5] Cin Sur. 6

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Doğrusu insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazılarına sığınırlardı da cinler onların taşkınlıklarını artırırlardı"**[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Cahiliye döneminde insanlar bir yerde konakladıkları zaman: "Bu mekanın azizine sığınıyoruz" derlerdi. Ancak bu durum onların hata ile günahlarını daha da arttırırdı.[2]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbrâhim: **"Doğrusu insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazılarına sığınırlardı da cinler onların taşkınlıklarını artırırlardı"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Cahiliye döneminde insanlar bir vadide konaklayacakları zaman: "Bu vadinin sakinlerinin efendisine sığınıyoruz" derlerdi. Cinler de: "Bizim onlara ne bir faydamız, ne de bir zararımız dokunabilir. Ama onlar bizden korkuyorlar" demişler ve insanlara karşı pek cüretkar davranmışlardır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Rabî' b. Enes: **"Doğrusu insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazılarına sığınırlardı da cinler onların taşkınlıklarını artırırlardı"**[4] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Önceleri insanlar her vadinin cinlerden bir sahibinin olduğunu düşünürlerdi. Bundan dolayı biri bir vadiye girdiği zaman Allah'ı bırakıp vadinin sahibi olarak düşündüğü cine sığınırdı. Cinler de buna dayanarak onların korkularını daha da arttırırlardı."

Abd b. Humeyd, İkrime'den bildirir: Cahiliye döneminde insanlar cinlere ait olduğunu düşündükleri bir vadiye geldikleri zaman insanlardan biri cinlerin ileri gelenlerine: "İçinizden düşüncesizleri bizden uzak tutun" diye seslenirdi. Ancak bu istekleri yerine gelecek değildir ve bu tavırları taşkınlıklarını arttırmaktan başka da bir işe yaramıyordu.

İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Cahiliye döneminde insanlar bir vadide konaklayacakları zaman: "Gelebilecek kötülüklerden dolayı bu vadinin efendisine sığınıyoruz" derlerdi. Bu şekilde konaklama sırasında en

[1] Cin Sur. 6
[2] Abdurrezzâk (2/321).
[3] Cin Sur. 6
[4] Cin Sur. 6

fazla ilgilendikleri konu cinler olurdu. Cinlerin onların taşkınlıklarını arttırması da bu anlamdadır.

İbn Merdûye, Muâviye b. Kurra'dan, o da babasından bildirir: Yüce Allah, Muhammed'i (sallallahu aleyhi vesellem) peygamber olarak gönderdiğinde iki veya üç kişiyle birlikte Müslüman olmaya gittik. İnsanların etrafında toplandığı suyun yanına geldiğimizde insanlar koyunlarını yayan çobanla konuşuyorlardı. Çoban onlara: "Bir daha sizin koyunlarınızı otlatmayacağım" dedi. Onlar: "Neden?" diye sorunca, çoban: "Çünkü her gece bir kurt gelip koyunlardan birini kapıyor. Sizin şurada dikilen bu putunuz da seyrediyor. Ne bir faydası, ne bir zararı oluyor. Ne karışıyor, ne de duruma itiraz ediyor" karşılığını verdi. İnsanlar oradan dağıldıklarında onların putlara tapmayı bırakıp Müslüman olacaklarını düşündüm. Ancak sabah olduğunda çoban koşarak geldi ve: "Müjde! Müjde!" diye bağırmaya başladı. Sonrasında koyunları kapan kurt getirilip putun önüne konuldu. Bağlı olmadığı halde elleri ayakları bağlıymış gibi duruyordu. Sonrasında insanlar putun yanına gittiler. Ben de peşlerinden gittim. Onu öptüler, önünde secdeye kapandılar ve: "İşte hep öyle yap!" dediler. Muhammed'in (sallallahu aleyhi vesellem) yanına girip bu olanları anlattığımda: *"Şeytan onlarla oynamış"* buyurdu.[1]

وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ ★ وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا
وَأَنَّا لَا نَدْرِي ★ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَصَدًا
أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا

"Doğrusu biz göğü yokladık; onu sert bekçiler ve kayan ateşlerle doldurulmuş bulduk. Doğrusu biz, göğün dinleyebileceğimiz bir yerinde otururduk; ama şimdi kim dinleyecek olsa, kendisini gözleyen bir ateş buluyor. Bilmiyoruz, yeryüzündekilere kötülük mü murat edildi, yoksa Rableri onlara bir hayır mı diledi?" (Cin Sur. 8-10)

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Doğrusu biz göğü yokladık; onu sert bekçiler ve kayan ateşlerle doldurulmuş bulduk"**[2] âyetini

[1] *el-İsâbe*'de (5/578) geçtiği üzere İbn Merdûye.
[2] Cin Sur. 8

açıklarken şöyle demiştir: "Önceleri cinler göğün haberlerini dinlerlerdi. Ancak Yüce Allah, Muhammed'i (sallallahu aleyhi vesellem) peygamber olarak gönderince gök, cinlere karşı korundu ve dinlemeleri engellendi. Cinler de bunun eksikliğini hissettiler. Bize bildirilene göre Musul bölgesindeki Nusaybin'de bulunan cinlerin eşrafı da bakışlarını göğe doğru çevirmişler, ancak ashabıyla birlikte Ukaz'a gittiği sırada namaz kıldıran Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) yanına düşmüşlerdir."

İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Abd b. Humeyd, Tirmizî, Nesâî, İbn Cerîr, Taberânî, İbn Merdûye, Ebû Nuaym *Delâilu'n-Nübüvve*'de, Beyhakî *Delâilu'n-Nübüvve*'de İbn Abbâs'tan bildirir: Önceleri şeytanların gökte vahyi dinledikleri bir yerleri vardı. Vahiyden hak olarak bir söz işittikleri zaman ona dokuz yalan katarlardı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) peygamber olarak gönderilince eski yerlerine gelmelerine izin verilmedi. Ancak henüz üzerlerine meteor atılmıyordu. Durumlarını İblis'e anlattıklarında: "Yeryüzünde meydana gelen bir şeyden dolayı bu duruma düştünüz" dedi. Durumu öğrenmek üzere askerlerini gönderdi. Askerler Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Nahle'nin iki dağı arasında namaz kıldığını görünce dönüp bunu İblis'e haber verdiler. İblis: "İşte yeryüzünde meydana gelen önemli olay budur!" dedi.[1]

İbn Cerîr ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Önceleri cinlerin gökte vahyi dinledikleri bir yerleri vardı. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) gönderildiği zaman şeytanlar gökten düştüler ve meteorlarla kovalandılar. Sonrasında ne zaman onlardan biri göğe çıkacak olsa yanıyordu. İnsanlar da gökte yıldızların bu durumunu görünce korkuya kapıldılar, zira öncesinde böylesi bir şeyi görmemişlerdi. İblis bu durumu görünce: "Yeryüzünde yeni bir şey meydana geldi" dedi. Kendisine yeryüzünün tüm bölgelerinden toprak getirildi. İblis de getirilen bu toprakları tek tek koklamaya başladı. Tihâme'den gelen toprağı koklayınca: "İşte ne olduysa burada oldu" dedi. Sonrasında cinlerden bir grubu Tihâme'ye gönderdi. İşte Kur'ân'ı dinleyenler de gönderilen bu gruptur.[2]

---

[1] İbn Ebî Şeybe (14/288, 289), Ahmed 4/283, 284 (2482), Tirmizî (3324), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (3324), İbn Cerîr (19/500), Taberânî (12431), Ebû Nuaym (177) ve Beyhakî (2/239, 240). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 2648).

[2] İbn Cerîr (19/502, 503) ve *Fethu'l-Bârî*'de (8/671) geçtiği üzere İbn Merdûye.

İbn Cerîr, İbn Merdûye ve Beyhakî *Delâil*'de İbn Abbâs'tan bildirir: Hz. İsa ile Muhammed (sallallahu aleyhi vesellem) arasındaki dönemde cinler serbest bırakılmış gökle aralarına herhangi bir engel konulmamıştı. Gökte kendileri için özel yerler vardı ve bu yerde oturup göğün haberlerini dinlerlerdi. Ancak Yüce Allah, Muhammed'i (sallallahu aleyhi vesellem) peygamber olarak gönderince gök cinlere karşı çok sert önlemlerle korundu ve çıkmak isteyen şeytanların üzerine ateş kıvılcımları gönderilmeye başlandı. Şeytanlar bu yeni durumu şaşkınlıkla karşıladılar ve: "Yeryüzündekilere kötülük mü istendi yoksa Rableri onlara için bir kötülük mü diledi" demeye başladılar. İblis ise: "Yeryüzünde mutlaka yeni bir olay meydana gelmiştir" dedi ve bütün cinler yanında toplandı. Toplanınca da İblis onlara: "Tüm yeryüzüne dağılın ve gökte meydana gelen bu yeni olayın ne olduğunu bana öğrenin" dedi. Bu yönde ilk gönderilen grup da cinlerin eşrafından olan Nusaybin cinlerinden bir gruptu. İblis bunları Tihâme'ye gönderdi. Bunlar Nahle vadisine yetiştikleri zaman Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) burada sabah namazını kıldığını gördüler. Kulak kesildiklerinde Kur'ân okuduğunu işittiler ve birbirlerine: "Susup dinleyin!" dediler. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) cinlerin onu dinlediğinden haberi olmamıştı. Namazı bitirdikten sonra da birer mümin olarak kavimlerine döndüler. Yüce Allah bunu: **"Kur'ân'ı dinleyecek cinlerden bir grubu sana yöneltmiştik. Onlar Kur'ân'ı dinlemeye hazır olunca birbirlerine: «Susun» dediler. Kur'ân'ın okunması bitince, her biri birer uyarıcı olarak kavimlerine döndüler"**[1] şeklinde dile getirmiştir.[2]

Vâkidî ve Ebû Nuaym *Delâil*'de İbn Amr'dan bildirir: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) peygamber olarak gönderildiği gün şeytanların göğe yaklaşmaları engellendi ve alevli ateşlerle kovuldular."[3]

Vâkidî ve Ebû Nuaym, Ubey b. Ka'b'dan bildirir: "Hz. İsa göğe yükseltiğinden beri şeytanlar alevli ateşlerle kovulmadılar. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) peygamber olarak gönderildiğinde ise şeytanlar gökten ateşten alevlerle kovuldular."

---

[1] Ahkâf Sur. 29

[2] İbn Cerîr (21/164) ve Beyhakî (2/241, 242).

[3] Ebû Nuaym (179).

Beyhakî *Delâil*'de Zührî'den bildirir: "Yüce Allah ateşten alevlerle şeytanları gökten kovup dinlemelerine engel oldu. Budan dolayı artık kehanet bitmiştir."[1]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Doğrusu biz, göğün dinleyebileceğimiz bir yerinde otururduk..."**[2] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) peygamber olarak gönderilince şeytanların dinlemesine karşı gök korunmaya alındı. Şeytanlar bunu kabullenemediler, ancak onlardan göğü dinlemek isteyenler ateşten alevlerle kovuldular."

İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Cinler önceleri göğün haberlerini dinlerlerdi. Anca Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) peygamber olarak gönderilince gök onlara karşı korundu ve artık bir şey dinleyemez oldular. Bunun üzerine kavimlerine dönüp: **"Doğrusu biz göğü yokladık; onu sert bekçiler ve kayan ateşlerle doldurulmuş bulduk. Doğrusu biz, göğün dinleyebileceğimiz bir yerinde otururduk; ama şimdi kim dinleyecek olsa, kendisini gözleyen bir ateş buluyor"**[3] dediler. Bu sert bekçiler meleklerdir. Bu ateş de yıldızlardır. Şeytanlar yıldızlarla bu şekilde kovulunca, kavimlerine: **"Bilmiyoruz, yeryüzündekilere kötülük mü murat edildi, yoksa Rableri onlara bir hayır mı diledi?"**[4] dediler.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"Doğrusu biz göğü yokladık; onu sert bekçiler ve kayan ateşlerle doldurulmuş bulduk. Doğrusu biz, göğün dinleyebileceğimiz bir yerinde otururduk; ama şimdi kim dinleyecek olsa, kendisini gözleyen bir ateş buluyor"**[5] âyetlerini açıklarken: "Bu sert bekçiler melekler, ateş de meteorlardır" demiştir. **"Bilmiyoruz, yeryüzündekilere kötülük mü murat edildi, yoksa Rableri onlara bir hayır mı diledi?"**[6] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: "Bu peygamberin ne için gönderildiğini bilmiyoruz. İnsanların ona iman edip tâbi olmaları ve doğru yolu bulmaları için mi gönderildi; yoksa insanların onu inkar

[1] Beyhakî (2/237).
[2] Cin Sur. 9
[3] Cin Sur. 8, 9
[4] Cin Sur. 10
[5] Cin Sur. 8, 9
[6] Cin Sur. 10

edip, yalanlayıp sonunda da daha önceki ümmetler gibi helak olmaları için mi?"

وَأَنَّا مِنَّا الصَّالِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَٰلِكَ كُنَّا طَرَائِقَ قِدَدًا ★ وَأَنَّا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ نُعْجِزَ اللَّهَ فِي الْأَرْضِ وَلَنْ نُعْجِزَهُ هَرَبًا ★ وَأَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدَىٰ آمَنَّا بِهِ فَمَنْ يُؤْمِنْ بِرَبِّهِ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا ★ وَأَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُولَٰئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا ★ وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ★ وَأَنْ لَوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُمْ مَاءً غَدَقًا ★ لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَمَنْ يُعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا

"Yine: 'Doğrusu aramızda iyiler de vardır, bundan aşağı bulunanlar da vardır. Biz, türlü türlü yolda olan topluluklardık. Şüphesiz anladık ki, biz yeryüzünde bulunsak da Allah'ı aciz bırakamayacağız, başka yere kaçmakla da elinden kurtulamayacağız. Doğrusu biz hidayet rehberini işitince ona inandık. Kim Rabbine inanırsa, artık ne hakkının eksik verilmesinden, ne de haksızlığa uğramaktan korkar. Kuşkusuz içimizde müslüman olanlar da var, hak yoldan sapanlar da var' dediler. Kim müslüman olursa, işte onlar doğruyu arayıp bulmuşlardır. Hak yoldan sapanlara gelince, onlar cehenneme odun olmuşlardır. Şayet doğru yolda gitselerdi, onlara bol su verirdik. Bu nimetimiz onları imtihan etmek içindir. Kim Rabbinin zikrinden yüz çevirirse, (Rabbin) onu gitgide artan çetin bir azaba uğratır." (Cin Sur. 11-17)

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Doğrusu aramızda iyiler de vardır, bundan aşağı bulunanlar da vardır. Biz, türlü türlü yolda olan topluluklardık"**[1] âyetini açıklarken: "İçimizde Müslüman

[1] Cin Sur. 11

olan da müşrik olan da vardı. İçimizden her bir topluluk kendi arzusuna göre bir yol tutturmuştu" demiştir.[1]

Tastî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "طَرَائِقَ قِدَدًا"[2] buyruğunun anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "Dağılmış, dört bir yöne saçılmış anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Şairin:

"Ben demiştim... Zeyd'in miğfersiz kaldığı

Ve süvarilerinin dağılıp dört bir tarafa kaçıştığı bir günde..." dediğini işitmez misin?"[3]

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: "طَرَائِقَ قِدَدًا"[4] buyruğunu: "Ayrı ayrı yollar tutmak" şeklinde açıklamıştır.[5]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"...Biz, türlü türlü yolda olan topluluklardık"**[6] buyruğunu açıklarken: "İçimizde Müslüman olanlar da kafir olanlar da vardı, anlamındadır" demiştir.

Ebu'ş-Şeyh'in *Azame*'de bildirdiğine göre Süddî: **"...Biz, türlü türlü yolda olan topluluklardık"**[7] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Cinler de sizin gibidir. Onların da kimi Kaderiyye mezhebinden, kimi Murcie'den, kimi Rafizilerden kimi de Şiilerdendir."[8]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"Şüphesiz anladık ki, biz yeryüzünde bulunsak da Allah'ı aciz bırakamayacağız, başka yere kaçmakla da elinden kurtulamayacağız"**[9] âyetini açıklarken: "Yeryüzünde Allah'ın iradesine karşı koyamayacağımız gibi kaçmakla da onun elinden kurtulamayacağız, anlamındadır" demiştir.

---

[1] İbn Cerîr (23/330).
[2] Cin Sur. 11
[3] *el-İtkân*'de (2/81) geçtiği üzere Tastî.
[4] Cin Sur. 11
[5] Abdurrezzâk (2/322).
[6] Cin Sur. 11
[7] Cin Sur. 11
[8] Ebu'ş-Şeyh (1153).
[9] Cin Sur. 12

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"...Ne hakkının eksik verilmesinden, ne de haksızlığa uğramaktan korkar"**[1] buyruğunu açıklarken: "Ne iyiliklerinin eksiltilmesinden ne de kötülüklerinin arttırılmasından korkar" demiştir.[2]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"...Ne hakkının eksik verilmesinden, ne de haksızlığa uğramaktan korkar"**[3] buyruğunu açıklarken: "İyilikleri eksiltilip haksızlığa uğrama veya başkalarının günahını yüklenme gibi bir korku taşımaz" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"...Ne hakkının eksik verilmesinden, ne de haksızlığa uğramaktan korkar"**[4] buyruğunu açıklarken: "Amellerinden hiçbir şey eksiltilmez ve başkasının günahı kendisine yüklenmez" demiştir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ"[5] buyruğunu: "İçimizde haktan sapanlar da vardır" şeklinde açıklamıştır.[6]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: " وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ"[7] buyruğunu: "İçimizde zalim olanlar da vardır" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"...Hak yoldan sapanlar da var"**[8] buyruğunu açıklarken: "Bunlar zalim ve zorbalardır" demiştir. **"Şayet doğru yolda gitselerdi, onlara bol su verirdik"**[9] âyetini açıklarken de: "Şayet hepsi de bize iman etmiş olsalardı dünyada onlara bol nimet ve refah verirdik" demiştir.

---

[1] Cin Sur. 13
[2] *el-İtkân*'de (2/50) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[3] Cin Sur. 13
[4] Cin Sur. 13
[5] Cin Sur. 14
[6] İbn Cerîr (23/333).
[7] Cin Sur. 14
[8] Cin Sur. 14
[9] Cin Sur. 16

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Şayet doğru yolda gitselerdi, onlara bol su verirdik"**[1] âyetini açıklarken: "Şayet kendilerine emrettiğimiz şeyleri yerine getirselerdi onlara akarsular verirdik" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Şayet doğru yolda gitselerdi, onlara bol su verirdik"**[2] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Şayet Allah'a gereği gibi itaat edip emirlerini yerine getirselerdi sonunda fitneye düşecek kadar bolca mal verirdik. Allah'a yemin olsun ki Muhammed'in (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbı da aynı duruma düşmüştü. Onlar da Allah'ın emirlerini dinleyip gereği gibi O'na itaat ettiler. Bunun karşılığında kendilerine Kisra ile Kayser'in hazineleri verildi. Ancak bu bolluk onları fitneye düşürüp halifelerini öldürmeye kadar götürdü."

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Şayet doğru yolda gitselerdi, onlara bol su verirdik"**[3] âyetini açıklarken: "Şayet İslam yoluna girselerdi onlara bolca mal verirdik" demiştir.

Tastî'nin *Mesâil*'de bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: " مَاءً غَدَقًا"[4] buyruğunun anlamını sorunca, İbn Abbâs: "Bolca akan su, anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Şairin:

"Öyle kalabalık bir ordu yaklaşıyor ki

Akarsularla yetişmiş bir ekini andırıyor" dediğini işitmez misin?"[5]

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr, Süddî'den bildirir: Hz.Ömer: **"Şayet doğru yolda gitselerdi, onlara bol su verirdik. Bu nimetimiz onları imtihan etmek içindir..."**[6] buyruğunu okudu ve: "Su nerede ise mal da oradadır. Mal da nerede olursa fitne ile imtihan da oradadır" dedi.[7]

---

[1] Cin Sur. 16
[2] Cin Sur. 16
[3] Cin Sur. 16
[4] Cin Sur. 16
[5] *el-İtkân*'de (2/77) geçtiği üzere Tastî.
[6] Cin Sur. 16, 17
[7] İbn Cerîr (23/337).

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: **"...Onlara bol su verirdik"**[1] buyruğunu açıklarken: "Onlara bolca mal verirdik, anlamındadır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebû Mâlik: **"...Onlara bol su verirdik"**[2] buyruğunu açıklarken: "Sudan kasıt, maldır ve onlara bolca mal verirdik, anlamındadır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Rabî' b. Enes: **"...Onlara bol su verirdik"**[3] buyruğunu açıklarken: "Onlara refah içinde bir hayat ihsan ederdik" demiştir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Bu nimetimiz onları imtihan etmek içindir. Kim Rabbinin zikrinden yüz çevirirse, (Rabbin) onu gitgide artan çetin bir azaba uğratır"**[4] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Böylesi bol nimetleri de onları denemek için verirdik. Ancak buna rağmen Rabbinin zikrinden yüz çevirecek kişi, şiddeti gittikçe artan bir azaba maruz kalır."[5]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **Bu nimetimiz onları imtihan etmek içindir. Kim Rabbinin zikrinden yüz çevirirse, (Rabbin) onu gitgide artan çetin bir azaba uğratır"**[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Kendileri için takdir edilene gelmeleri için onları bu nimetlerle imtihan ederdik. Rabbinin zikrinden yüz çevirecek olanı da çetin bir azaba maruz bırakırız."

Hennâd, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Hâkim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"...Onu gitgide artan çetin bir azaba uğratır"**[7] buyruğunu açıklarken: "Bu, Cehennemde ateşten bir dağdır" demiştir.[8]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"...Onu gitgide artan çetin bir azaba uğratır"**[1] buyruğunu açıklarken: "Rahat yüzü görmeyecektir, anlamındadır" demiştir.

---

[1] Cin Sur. 16
[2] Cin Sur. 16
[3] Cin Sur. 16
[4] Cin Sur. 17
[5] İbn Cerîr (23/335, 339).
[6] Cin Sur. 17
[7] Cin Sur. 17
[8] Hennâd (279) ve Hâkim (2/504, "sahîh").

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"...Onu gitgide artan çetin bir azaba uğratır"**[2] buyruğunu açıklarken: "Rahat yüzü göstermeyecek bir azaptır" demiştir.

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"...Onu gitgide artan çetin bir azaba uğratır"**[3] buyruğunu açıklarken: "Yüce Allah'tan, rahat yüzü göstermeyecek bir azaptır" demiştir.[4]

Hennâd'ın bildirdiğine göre Mücâhid ve İkrime: "عَذَابًا صَعَدًا"[5] buyruğunu: "Çetin bir azap" şeklinde açıklamıştır.[6]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Âsım, **"...Onu gitgide artan çetin bir azaba uğratır"**[7] buyruğunu "يَسْلُكْهُ" lafzıyla, "ي" harfiyle okumuştur.[8]

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا

"Mescitler kuşkusuz Allah'ındır. O halde Allah ile birlikte başkasına dua etmeyin." (Cin Sur. 18)

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Mescitler kuşkusuz Allah'ındır..."**[9] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bu âyet nazil olduğunda yeryüzünde sadece Mescid-i Haram ile Beytu'l-Makdis'teki İlya Mescidi bulunuyordu."[10]

İbn Ebî Hâtim, A'meş'ten bildirir: Cinler, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem): "Bize izin ver de namazları seninle birlikte mescidinde kılalım" deyince, Yüce Allah: **"Mescitler kuşkusuz Allah'ındır. O halde Allah ile birlikte başkasına**

---

[1] Cin Sur. 17

[2] Cin Sur. 17

[3] Cin Sur. 17

[4] Abdurrezzâk (2/322).

[5] Cin Sur. 17

[6] Hennâd (280).

[7] Cin Sur. 17

[8] Hamza, Kisâî, Yâkub ve Halef de bu şekilde okumuşlardır. Nâfi', İbn Kesîr, İbn Âmir, Ebû Amr ve Ebû Câfer ise "نَسْلُكْهُ" lafzıyla, "ن" harfiyle okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/293).

[9] Cin Sur. 18

[10] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/270) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

dua etmeyin"[1] âyetini indirdi. Bu âyetle de cinlere insanların arasına karışmadan namaz kılabilecekleri bildirildi.[2]

İbn Cerîr, Saîd b. Cübeyr'den bildirir: Cinler, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem): "Bizler senden uzak tutulmuşken nasıl Mescid'e gelebiliriz?" veya: "Bizler senden uzak tutulmuşken nasıl sizinle namaz kılabiliriz?"diye sorunca, **"Mescitler kuşkusuz Allah'ındır. O halde Allah ile birlikte başkasına dua etmeyin"**[3] âyeti nazil oldu.[4]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"Mescitler kuşkusuz Allah'ındır. O halde Allah ile birlikte başkasına dua etmeyin"**[5] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Yahudi ve Hıristiyanlar kilise veya havralarına girdikleri zaman Rabblerine şirk koşarlardı. Bu âyetle Yüce Allah onlara bundan uzak durup Allah'a tevhid ile yönelmelerini emretmiştir."

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Mescitler kuşkusuz Allah'ındır. O halde Allah ile birlikte başkasına dua etmeyin"**[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Yahudi ve Hıristiyanlar kilise veya havralarına gidikleri zaman Rabblerine şirk koşarlardı. Yüce Allah da Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) mescide gidiği zaman sadece Allah'a dua ve kulluk etmesini emretmiştir."[7]

وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ★ قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا... قُلْ إِنِّي لَنْ يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ★ إِلَّا بَلَاغًا مِنَ اللَّهِ وَرِسَالَاتِهِ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا... عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا ★ إِلَّا مَنِ

[1] Cin Sur. 18
[2] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/271) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[3] Cin Sur. 18
[4] İbn Cerîr (23/341).
[5] Cin Sur. 18
[6] Cin Sur. 18
[7] Abdurrezzâk (2/323).

ارْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا ★ لِّيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا رِسَالَاتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا

"Allah'ın kulu, O'na yalvarmaya (namaza) kalkınca, neredeyse onun etrafında keçe gibi birbirlerine geçeceklerdi. De ki: «Ben sadece Rabbime yalvarırım ve O'na kimseyi ortak koşmam.» De ki: "Beni kimse Allah'a karşı savunamaz ve ben O'ndan başka bir sığınak bulamam. Ancak Allah'tan gelenleri tebliğ edebilirim ve O'nun vahiylerini açıklayabilirim. Kim Allah'a ve Resûlüne karşı gelirse, şüphesiz onlar için, içinde ebedî kalacakları cehennem ateşi vardır... O, gaybı bilendir. Hiç kimseye gaybını bildirmez. Ancak, (bildirmeyi) dilediği resuller bunun dışındadır. Çünkü O, bunun önünden ve ardından gözcüler salar. Ki böylece onların, Rablerinin gönderdiklerini hakkıyla tebliğ ettiklerini bilsin. Allah onların nezdinde olup bitenleri çepeçevre kuşatmış ve her şeyi bir bir saymıştır." (Cin Sur. 19, 20, 22, 23, 26, 27, 28)

İbn Merdûye ve Ebû Nuaym *Delâil*'de İbn Mes'ûd'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hicretten önce bir defasında Mekke'nin dışına bir yere çıktı. Yere bir çizgi çizip bana: *"Yanına gelene kadar bir yere kıpırdama"* buyurdu. Yine: *"Göreceğin bazı şeylerden dolayı korkuya kapılma"* buyurdu. Sonrasında az ileriye gidip oturdu. İyice baktığımda etrafında Zutları[1] andıran siyah adamlar gördüm. Yüce Allah'ın: **"Neredeyse onun etrafında keçe gibi birbirlerine geçeceklerdi..."**[2] buyruğunda ifade ettiği gibi etrafında toplanmışlardı.[3]

İbn Cerîr ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Allah'ın kulu, O'na yalvarmaya kalkınca, neredeyse onun etrafında keçe gibi birbirlerine geçeceklerdi"**[4] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Cinler Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) Kur'ân okuduğunu duydukları zaman okunanı dinlemek için

[1] Zutlar: Sudan ve Hind bölgesinde yaşayan etnik bir gruptur.
[2] Cin Sur. 19
[3] Ebû Nuaym (262, 263).
[4] Cin Sur. 19

birbirlerinin üzerine çıkmaya başladılar. Kendisine bu şekilde yaklaşmalarına rağmen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) onlardan haberdar değildi. Daha sonra Cebrâil kendisine geldi ve: **"De ki, bana cinlerden bir topluluğun (Kur'ân'ı) dinleyip şöyle dedikleri vahyedildi..."**[1] şeklinde başlayan âyetleri okudu.[2]

Abd b. Humeyd, Tirmizî, İbn Cerîr, Hâkim, İbn Merdûye ve Diyâ'nın *el-Muhtâre*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Allah'ın kulu, O'na yalvarmaya kalkınca, neredeyse onun etrafında keçe gibi birbirlerine geçeceklerdi"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Cinler Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldiklerinde ashâbına namaz kıldırıyordu. Ashâbın Allah Resûlü ile birlikte rüku edip secdeye gittiklerini gördüklerinde Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi vesellem) böylesi bir itaat içinde olmalarından dolayı çok şaşırdılar ve kavimlerine dönüp: **"Allah'ın kulu, O'na yalvarmaya kalkınca, neredeyse onun etrafında keçe gibi birbirlerine geçeceklerdi"**[4] dediler.[5]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Allah'ın kulu, O'na yalvarmaya kalkınca..."**[6] buyruğunu açıklarken: "Yalvarmaktan kasıt, Allah'a dua etmektir" demiştir.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Allah'ın kulu, O'na yalvarmaya kalkınca, neredeyse onun etrafında keçe gibi birbirlerine geçeceklerdi"**[7] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bu davayı tebliğe başlayınca insanlar ve cinler İslam'ın nurunu söndürmek için bir araya geldiler. Ancak Yüce Allah, Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi vesellem) desteklemiş ve karşı duranlara rağmen onu üstün kılmıştır."[8]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Allah'ın kulu, O'na yalvarmaya kalkınca, neredeyse onun etrafında keçe**

---

[1] Cin Sur. 1

[2] İbn Cerîr (23/343).

[3] Cin Sur. 19

[4] Cin Sur. 19

[5] Tirmizî (3323, "sahîh"), İbn Cerîr (23/344), Hâkim (2/504, "sahîh") ve Diyâ 10/74, 75 (66, 67). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 2647).

[6] Cin Sur. 19

[7] Cin Sur. 19

[8] Abdurrezzâk (2/323).

gibi birbirlerine geçeceklerdi"[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) 'Lâ ilâhe ilallah' diyerek insanları Yüce Allah'ın yoluna davet etmeye başlayınca neredeyse bütün Araplar ona karşı birleştiler."

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"...Neredeyse onun etrafında keçe gibi birbirlerine geçeceklerdi"**[2] buyruğunu açıklarken: "Ona karşı birbirlerinin yardımcısı olurlar, anlamındadır" demiştir.[3]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"...Neredeyse onun etrafında keçe gibi birbirlerine geçeceklerdi"**[4] buyruğunu açıklarken: "Ona karşı bir araya gelirler, anlamındadır" demiştir.

Abd b. Humeyd, Ebû Bekr vasıtasıyla bildirir: "Âsım, **"...Neredeyse onun etrafında keçe gibi birbirlerine geçeceklerdi"**[5] buyruğunu: "يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا"[6] lafzıyla okumuştur. **"Yığınla mal harcadım"**[7] âyetini: "أَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًا"[8] lafzıyla okumuştur."

Ravi der ki: Ebû Bekr de "لِبَدًا"[9] ifadesini: "Çok" şeklinde, "لُبَدًا"[10] ifadesini ise: "Yığınla" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Âsım, **"De ki: Ben sadece Rabbime yalvarırım..."**[11] buyruğunu "قُلْ" lafzıyla, *Elif*siz bir şekilde okumuştur.[12]

---

[1] Cin Sur. 19

[2] Cin Sur. 19

[3] *Tağlîk* (4/349) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/670) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim

[4] Cin Sur. 19

[5] Cin Sur. 19

[6] Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Zekvân, Hamza, Kisâî, Ebû Câfer, Yâkub ve Halef de bu şekilde okumuşlardır. Hişâm ise "عليه لُبَدًا" şeklinde okumuştur. (*en-Neşr*, 2/293, 300).

[7] Beled Sur. 6

[8] Ebû Câfer bu âyeti, "ب" harfini şeddeli olarak "مَالًا لُبَّدًا" şeklinde okurken diğerleri şeddesiz okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/293, 300).

[9] Cin Sur. 19

[10] Beled Sur. 6

[11] Cin Sur. 20

[12] Hamza ve Ebû Câfer de bu şekilde okumuşlardır. Nâfi', Kisâî, İbn Kesîr, İbn Âmir, Ebû Amr, Halef ve Yakûb ise "قَالَ" şeklinde okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/293).

İbn Cerîr, Hadramî'den bildirir: Bize anlatılana göre cinlerin eşrafından olan ve taraftarları da bulunan biri: "Muhammed bize sığınmak istiyor. Ben onu himayeme alıyorum" deyince, Yüce Allah: **"De ki: "Beni kimse Allah'a karşı savunamaz ve ben O'ndan başka bir sığınak bulamam"**[1] âyetini indirdi.[2]

İbn Merdûye ve Beyhakî *Delâil*'de İbn Mes'ûd'dan bildirir: Cinlerle görüştüğü gece Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) yanında ben de gitmiştim. Bir yere ulaştığımızda ilerisine gitmemem için bana bir çizgi çizdi. Sonra kendisi cinlere doğru ilerledi. Cinler onu görünce yanına yaklaşmak için izdiham yarattılar. İçlerinden efendileri olan Verdân adında bir cin: "Yâ Resûlallah! Onları senden uzaklaştırayım mı?" deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yüce Allah bana bir kötülük edecekse kimseler buna mani olamaz"* buyurdu.[3]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Dahhâk, "وَلَنْ أَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا"[4] buyruğunu: "Allah'tan başka sığınacak birini bulamam" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: " وَلَنْ أَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا"[5] buyruğunu: "Allah'tan başka bir sığınak ve yardımcı bulamam" şeklinde açıklamıştır. **"Ancak Allah'tan gelenleri tebliğ edebilirim ve O'nun vahiylerini açıklayabilirim"**[6] âyetini açıklarken: "Beni Allah'a karşı savunup kurtaracak bir şey varsa da o da onun risaleti ile vahiylerini tebliğ etmemdir, anlamındadır" demiştir. **"O, gaybı bilendir. Hiç kimseye gaybını bildirmez. Ancak, (bildirmeyi) dilediği resuller bunun dışındadır..."**[7] buyruğunu açıklarken: "Yüce Allah peygamberlerden seçtiği kişiye dilediği kadarıyla gaybını bildirir" demiştir.

İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"O, gaybı bilendir. Hiç kimseye gaybını bildirmez. Ancak, (bildirmeyi) dilediği**

---

[1] Cin Sur. 22
[2] İbn Cerîr (21/348).
[3] *el-İsâbe*'de (6/606) geçtiği üzere İbn Merdûye ve Beyhakî (2/231, 232).
[4] Cin Sur. 22
[5] Cin Sur. 22
[6] Cin Sur. 23
[7] Cin Sur. 26, 27

resuller bunun dışındadır..."[1] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Yüce Allah pergamberlerden dilediğine indirdiği vahiy aracılığıyla gayptan bir kısmını gösterir. Ancak verdiği hükümleri kendisinden başkası bilemez."

İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ancak, (bildirmeyi) dilediği resuller bunun dışındadır. Çünkü O, bunun önünden ve ardından gözcüler salar"**[2] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Melekler, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) kendisine indirilen vahyi diğer insanlara bildirene kadar onu şeytanlara karşı korurlar. Ki müşrikler bile: "Rablerinin gönderdiklerini hakkıyla tebliğ ettiler" desinler.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"Ancak, (bildirmeyi) dilediği resuller bunun dışındadır..."**[3] buyruğunu açıklarken: "Bu resulden kasıt Cebrâil'dir" demiştir.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Yüce Allah bir vahiy indireceği zaman bu vahiy Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) ulaşana kadar dört melek tarafından korunur" dedi ve: **"O, gaybı bilendir. Hiç kimseye gaybını bildirmez. Ancak, (bildirmeyi) dilediği resuller bunun dışındadır. Çünkü O, bunun önünden ve ardından gözcüler salar. Ki böylece onların, Rablerinin gönderdiklerini hakkıyla tebliğ ettiklerini bilsin..."**[4] âyetlerini okudu. Âyette geçen gözcülerin de bu dört melek olduğunu ifade etti.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ancak, (bildirmeyi) dilediği resuller bunun dışındadır..."**[5] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Şeytan, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) temennilerine karışmadan önce yanına kadar yaklaşabiliyordu. Ancak temennisine karışıp vesvese verince, Yüce Allah vahyin inmesi bitene kadar ondan az uzak durmasını emretti ki bu şekilde Allah Resûlü vahyin Allah katından indiğini bilsin."

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"...O, bunun önünden ve ardından gözcüler salar. Ki böylece onların, Rablerinin gönderdiklerini hakkıyla**

[1] Cin Sur. 26, 27
[2] Cin Sur. 27
[3] Cin Sur. 27
[4] Cin Sur. 26-28
[5] Cin Sur. 27

tebliğ ettiklerini bilsin..."[1] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Rabbinden geleni hakkıyla ulaştırdıklarını bilsin diye inen vahye Cebrâil'le birlikte dört gözcü melek de eşlik eder. Bundan dolayı Cebrâil Kur'ân'dan bir şey getirdiği zaman mutlaka yanında gözcü olarak bu dört melek de bulunur."[2]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbrâhim en-Nehaî: **"...O, bunun önünden ve ardından gözcüler salar"**[3] buyruğunu açıklarken: "Yüce Allah inen vahyi cinlerden korumak üzere gözcü olarak melekleri salar" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Dahhâk b. Müzâhim: **"Ancak, (bildirmeyi) dilediği resuller bunun dışındadır. Çünkü O, bunun önünden ve ardından gözcüler salar"**[4] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) vahiy meleği gönderildiği zaman koruma olarak sağında ve solunda iki melek daha gönderildi ki şeytan vahiy meleğinin suretine girmesin."[5]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Ancak, (bildirmeyi) dilediği resuller bunun dışındadır..."**[6] buyruğunu açıklarken: "Yüce Allah resullerinden dilediğine gaybı bildirir" demiştir. **"...O, bunun önünden ve ardından gözcüler salar"**[7] buyruğunu açıklarken: "Bu gözcüler meleklerdendir" demiştir. **"Böylece onların, Rablerinin gönderdiklerini hakkıyla tebliğ ettiklerini bilsin..."**[8] buyruğunu açıklarken de: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) meleğin getirdiği vahyin Allah katından korunmuş bir şekilde kendisine ulaştığını bilsin" demiştir.[9]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Böylece onların, Rablerinin gönderdiklerini hakkıyla tebliğ ettiklerini bilsin..."**[10] buyruğunu açıklarken:

---

[1] Cin Sur. 27, 28

[2] İbn Cerîr (23/355, 356), İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/274) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh (359).

[3] Cin Sur. 27

[4] Cin Sur. 27

[5] İbn Cerîr (23/353).

[6] Cin Sur. 27

[7] Cin Sur. 27

[8] Cin Sur. 27, 28

[9] Abdurrezzâk (2/323).

[10] Cin Sur. 27, 28

"Peygamberleri yalanlayanlar, bu peygamberlerin Rablerinden gelen risaleti hakkıyla tebliğ ettiklerini bilsin, anlamındadır" demiştir.

MÜZZEMMİL SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Müzzemmil Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

İbn Merdûye, İbnu'z-Zübeyr'den bunun aynısını bildirir.

Nehhâs, İbn Abbâs'tan bildirir: **"Şüphesiz Rabbin, senin, gecenin üçte ikisine yakın kısmını, yarısını ve üçte birini ibadetle geçirdiğini biliyor..."**[2] âyeti dışında Müzemmil Sûresi, Mekke'de nazil oldu."[3]

Ebû Dâvud ve Beyhakî *Sünen*'de İbn Abbâs'tan bildirir: "Bir gün teyzem Meymûne'nin yanında kaldım. Gece vakti Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) namaz kılmaya kalktı. Sabah namazının sünneti de içinde olmak üzere on üç rekat namaz kıldı. Hesapladığımda her rekatta Müzzemmil Sûresi'ni okuyacak kadar durdu."[4]

يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ★ قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ★ نِصْفَهُ أَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا ★ أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا

"Ey örtünüp bürünen! Birazı hariç geceleyin kalk. Yarısı kadar veya ondan biraz eksik; yahut biraz arttır. Kur'ân'ı da ağır ağır oku." (Müzzemmil Sur. 1-4)

Bezzâr, Taberânî *M. el-Evsat*'ta ve Ebû Nuaym *Delâil*'de Câbir'den bildirir: Kureyşliler Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) durumunu görüşmek üzere Dâru'n-Nedve'de toplandılar ve: "Bu adama öyle bir isim koyalım ki insanlar ondan uzaklaşsın" dediler. Bazıları: "Kahin diyelim" deyince, "Ama kahin değil" karşılığı verildi. Bazıları: "Deli diyelim" deyince, "Ama deli değil" karşılığı verildi. Bazıları: "Büyücü diyelim" deyince, "Ama büyücü değil"

---

[1] İbnu'd-Durays (17, 18) ve Beyhakî, *Delâil* (7/142-144).

[2] Müzzemmil Sur. 20

[3] Nehhâs (sh. 751).

[4] Ebû Dâvud (1365) ve Beyhakî (3/8). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen Ebî Dâvud*, 1216).

karşılığı verildi. Sonunda: "Sevenleri birbirinden ayıran biri, diyelim" dediler ve bu konuda anlaşarak dağıldılar. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bundan haberdar olunca giysilerine sarınıp örtündü. Sonrasında Cebrâil gelip Müzzemmil ile Müddessir sûrelerini ona okudu.[1]

Ahmed, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, Muhammed b. Nasr *es-Salât*'ta ve Beyhakî *Sünen*'de Sa'd b. Hişâm'dan bildirir: Hz. Âişe'ye: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) gece namazı nasıldı?" diye sorduğumda, bana: "Müzzemmil Sûresi'ni okumuyor musun?" dedi. "Evet, okuyorum" karşılığı verdiğimde de şöyle dedi: "Yüce Allah bu sûrenin başlarında gece namazını farz kıldı. Bundan dolayı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile ashâbı tam bir yıl boyunca geceleri kalkıp ayakları şişecek kadar namaz kıldılar. Yüce Allah bu sûrenin son kısmını bir yıl boyunca katında tuttuktan sonra Müslümanlara bir hafifletme olarak indirdi. Bu şekilde gece ibadeti önceleri farz iken sonradan nafile oldu."[2]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim, Hz. Âişe'den bildirir: **"Ey örtünüp bürünen! Birazı hariç geceleyin kalk..."**[3] âyetleri nazil olunca Müslümanlar gecelerini namazla geçirmeye başladılar. Öyle ki kişi yorgunluktan bir ip gerer ve namazında ona tutunurdu. Müslümanlar bu hal üzere sekiz ay geçirdiler. Yüce Allah, rızasını kazanmak için gösterdikleri çabayla ne kadar yorulduklarını görünce onlara acıdı, farz namazlarına devam edip gece boyu namaz kılmayı terk etmelerini söyledi.[4]

Muhammed b. Nasr *es-Salât*'ta ve Hâkim, Cübeyr b. Nüfeyr'den bildirir: Hz. Âişe'ye Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) gece namazını sorduğumda:

---

[1] Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr*, 2276) ve Taberânî, *M.el-Evsat* (2096). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/130) der ki: "İsnâdında yalancı biri olan Mualla b. Abdirrahman el-Vâsitî vardır."

[2] Ahmed 40/314-316 (24269), Müslim (746), Ebû Dâvud (1342, 1343), Nesâî (1600), Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 2, 3) ve Beyhakî (1/358).

[3] Müzzemmil Sur. 1, 2

[4] İbn Cerîr (23/359) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/280) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim. İbn Kesîr der ki: "Hadis Buhârî'nin *Sahîh*'inde **"Ey örtünüp bürünen! Birazı hariç geceleyin kalk..."** (Müzzemmil Sur. 1, 2) âyetleri nazil olunca" kısmı olmadan zikredilmiştir. Rivayetin siyakı sûrenin Medine'de nazil olduğu izlenimini verse de doğrusu bu sûrenin Mekke'de nazil olduğudur. Rivayette sûrenin başı ile sonunun nazil olması arasında sekiz ayın olduğu ifadesi de garîb bir ifadedir. Zira daha önce Ahmed'in rivayetinde bu sürenin sekiz değil on iki ay olduğu zikredilmiştir." (bkz: Buhârî, 5861).

"Müzzemmil Sûresi'ni okumuyor musun?" dedi. "Evet, okuyorum" karşılığı verdiğimde: "Onun da gece ibadeti öyledi" dedi.[1]

Abdullah b. Ahmed *Zühd*'e zevâidinde ve Muhammed b. Nasr, Hz. Âişe'den bildirir: Yüce Allah'ın: **"Birazı hariç geceleyin kalk"**[2] buyruğundan sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) geceleri çok nadir uyurdu."[3]

İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim, Muhammed b. Nasr, Taberânî, Hâkim ve Beyhakî *Sünen*'de İbn Abbâs'tan bildirir: "Müzzemmil Sûresi'nin ilk âyetleri nazil olduğu zaman Müslümanlar Ramazan ayının gecelerinde olduğu gibi gecelerini ibadetle geçirmeye başladılar. Sûrenin baş tarafının nazil olması ile son kısmının nazil olması arasında yaklaşık olarak bir yıl vardır."[4]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Nasr, Ebû Abdirrahman es-Sülemî'den bildirir: "Müzzemmil Sûresi'nin ilk âyetleri nazil olduğu zaman Müslümanlar bir yıl boyunca gecelerini ibadetle geçirdiler ki ibadetten ayak ve bacakları şişerdi. **"...Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun..."**[5] âyeti nazil olunca da rahatladılar."[6]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim, Saîd b. Cübeyr'den bildirir: **"Ey örtünüp bürünen! Birazı hariç geceleyin kalk..."**[7] âyetleri nazil olduğunda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) on yıl boyunca bu âyetlere göre hareket edip ibadetini yaptı. Ashâbından bir grup da onunla birlikte gece ibadetine kalkıyordu. Yüce Allah onların bu durumlarını hafifletmek için on yıl sonra da **"Şüphesiz Rabbin, senin ve beraberinde bulunanlardan bir topluluğun gecenin üçte ikisinden biraz az, yarısı ve üçte biri kadar vakit içinde kalktığını bilir. Gece ve gündüzü Allah ölçer; sizin bu vakitleri takdir**

---

[1] Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 2) ve Hâkim (2/505, "sahîh").

[2] Müzzemmil Sur. 2

[3] Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 2).

[4] İbn Ebî Şeybe (14/118), İbn Cerîr (23/358, 359), İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/280) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim, Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 3), Taberânî (12877), Hâkim (2/505, "sahîh"), Beyhakî (2/500) ve Ebû Dâvud (1305). Hasen hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen Ebî Dâvud*,1157).

[5] Cin Sur. 20

[6] İbn Cerîr (23/362) ve Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 3).

[7] Müzzemmil Sur. 1, 2

edemeyeceğinizi bildiğinden tövbenizi kabul etmiştir. Artık, Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun; Allah, içinizden, hasta olanları, Allah'ın lütfundan rızık aramak üzere yeryüzünde dolaşacak olan kimseleri ve Allah yolunda savaşacak olanları şüphesiz bilir. Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun; namazı kılın..."[1] âyetini indirdi.[2]

Ebû Dâvud *Nâsih*'de, İbn Nasr, İbn Merdûye ve Beyhakî *Sünen*'de İkrime vasıtasıyla İbn Abbâs'tan bildirir: **"Ey örtünüp bürünen! Birazı hariç geceleyin kalk..."**[3] âyetlerindeki hüküm, **"...Sizin bu vakitleri takdir edemeyeceğinizi bildiğinden tövbenizi kabul etmiştir. Artık, Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun..."**[4] âyetiyle neshedildi. **"Şüphesiz, gece kalkışı daha tesirli ve o zaman okumak daha elverişlidir"**[5] âyetindeki **"Gece kalkışı"** gecenin ilk saatlerine işarettir. Zira ashab gecenin ilk saatlerinde namazı kılarlardı. Yüce Allah burada, bu saatler size farz kılınan gece namazını eda etmeniz için daha elverişlidir, demek istemiştir. Zira insan uyuduğunda ne zaman uyanacağını bilemez. **"O zaman okumak daha elverişlidir"** buyruğundan kasıt, bu saatlerin Kur'ân'ı anlamak için daha uygun olduğudur. **"Çünkü gündüz, seni uzun uzun alıkoyacak işler vardır"**[6] âyetinde de, gündüz vaktinde diğer işler için yeterince uzun bir zamanın olduğu ifade edilmiştir.[7]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbrâhim en-Nehâi: **"Ey örtünüp bürünen!"**[8] âyetini açıklarken: "Bu âyet nazil olduğunda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kadife bir kumaşla örtünüp sarınmıştı" demiştir.

Hâkim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ"[9] âyetini: "Peygamberlik görevi sana verildi. Kalk ve bu görevi yerine getir" şeklinde açıklamıştır.[1]

---

[1] Cin Sur. 20

[2] İbn Cerîr (23/361) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/281) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[3] Müzzemmil Sur. 1, 2

[4] Cin Sur. 20

[5] Cin Sur. 6

[6] Cin Sur. 7

[7] Muhammed b. Nasr (sh. 11), Beyhakî (2/500) ve Ebû Dâvud (1304). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen Ebî Dâvud*, 156).

[8] Müzzemmil Sur. 1, 2

[9] Cin Sur. 1

İbn Ebî Şeybe ve İbn Nasr'ın bildirdiğine göre İkrime: "يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ"[2] âyetini: "Peygamberlik görevi sana verildi. Kalk ve bu görevi yerine getir" şeklinde açıklamıştır. "يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ"[3] âyetini de: "Bu görev sana verildi; kalk ve bu görevi yerine getir" şeklinde açıklamıştır.[4]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ey örtünüp bürünen!"**[5] âyetini açıklarken: "Burada hitap, örtülerine bürünmüş olan Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi vesellem) dir" demiştir.

Abd b. Humeyd, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Nasr'ın bildirdiğine göre Katâde: **"Ey örtünüp bürünen!"**[6] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt, giysilerine sarınıp örtünen kişidir" demiştir.[7]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"Ey örtünüp bürünen!"**[8] âyetini açıklarken: "Burada hitap Hz. Peygamber'edir" demiştir.

Firyâbî'nin Ebû Sâlih'ten bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"...Kur'ân'ı da ağır ağır oku"**[9] buyruğunu açıklarken: "Ara vermeden ve hızlı bir şekilde cümleleri sıralayarak değil, iki veya üç âyet okuduktan sonra durarak oku" demiştir.

İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbn Mâni' *Müsned*'de, Muhammed b. Nasr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"...Kur'ân'ı da ağır ağır oku"**[10] buyruğunu açıklarken: "Kur'ân'ı tane tane, anlaşılır bir şekilde oku, anlamındadır" demiştir.[11]

Ahmed, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, Hâkim, İbn Hibbân ve Beyhakî'nin *Sünen*'de Abdullah b. Amr'dan bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi

---

[1] Hâkim (2/505).

[2] Cin Sur. 1

[3] Müddessir Sur. 1

[4] İbn Ebî Şeybe (14/295) ve Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 4).

[5] Müzzemmil Sur. 1, 2

[6] Müzzemmil Sur. 1, 2

[7] Abdurrezzâk (2/324), İbn Cerîr (23/357) ve Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 4).

[8] Müzzemmil Sur. 1, 2

[9] Cin Sur. 4

[10] Cin Sur. 4

[11] İbn Ebî Şeybe (2/520, 10/526), *Metâlib*'de (4167) geçtiği üzere İbn Meni' ve Muhammed b. Nasr (sh. 6, 52).

vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününde Kur'ân okuyan kişiye: «Oku ve okudukça yüksel! Dünyada okuduğun gibi tane tane oku. Derecen ve merteben de son âyeti okuduğun yer olacaktır» denilir."*[1]

Deylemî'nin –zayıf bir senedle- İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kur'ân okuduğun zaman kötü hurmayı döker gibi yuvarlayarak veya şiir gibi hızlı hızlı değil tane tane ve anlaşılır bir şekilde oku. Harikaları karşısında durup düşünün, kalplerinizi harekete geçirin. Okurken tek derdiniz sûrenin sonu ve ne zaman biteceği olmasın."*[2]

İbn Ebî Şeybe, İbn Nasr ve Beyhakî *Sünen*'de İbrâhim'den bildirir: Abdullah (b. Mes'ûd), huzurunda Kur'ân okuyan Alkame'ye: "Tane tane oku ki böylesi bir okuma Kur'ân'ı güzelleştirir" dedi.[3]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"...Kur'ân'ı da ağır ağır oku"**[4] buyruğunu açıklarken: "Yavaş yavaş, tane tane oku, anlamındadır" demiştir.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Nasr, İbnu'l-Münzir ve Katâde: **"...Kur'ân'ı da ağır ağır oku"**[5] buyruğunu açıklarken: "Bize bildirilene göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) genelde Kur'ân'ı okurken uzatılması gereken yerleri gereği gibi uzatarak okurdu" demiştir.[6]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"...Kur'ân'ı da ağır ağır oku"**[7] buyruğunu açıklarken: "Anlaşılır bir şekilde oku, anlamındadır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"...Kur'ân'ı da ağır ağır oku"**[1] buyruğunu açıklarken: "Tane tane ve anlaşılır bir şekilde oku, anlamındadır" demiştir.

---

[1] Ahmed 11/403, 404 (6799), Ebû Dâvud (1464), Tirmizî (2914, "sahîh"), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (8056), Hâkim (1/552, "sahîh"), İbn Hibbân (766) ve Beyhakî (2/53). Hasen sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen Ebî Dâvud*, 1300).

[2] Deylemî (8438).

[3] İbn Ebî Şeybe (10/524), Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 6, 52) ve Beyhakî (2/54).

[4] Cin Sur. 4

[5] Cin Sur. 4

[6] Abdurrezzâk (2/324) ve Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 6).

[7] Cin Sur. 4

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Nasr ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre Mücâhid: **"...Kur'ân'ı da ağır ağır oku"**[2] buyruğunu açıklarken: "Anlamı bozacak şekilde dağıtmadan, peşpeşe oku anlamındadır" demiştir.[3]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"...Kur'ân'ı da ağır ağır oku"**[4] buyruğunu açıklarken: "Kur'ân'ı anlaşılır bir şekilde oku, anlamındadır" demiştir.

el-Askerî *el-Mevâiz*'de Hz. Ali'den bildirir: Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) **"...Kur'ân'ı da ağır ağır oku"**[5] âyeti sorulunca şöyle buyurdu: *"Kur'ân okuduğun zaman kötü hurmayı döker gibi yuvarlayarak veya şiir gibi hızlı hızlı değil, tane tane ve anlaşılır bir şekilde oku. Harikaları karşısında durup düşünün, kalplerinizi harekete geçirin. Okurken tek derdiniz sûrenin sonu ve ne zaman biteceği olmasın."*

İbn Ebî Şeybe, İbn Ebî Müleyke'den bildirir: Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) eşlerinden birine, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Kur'ân'ı nasıl okuduğu sorulunca: "Onun gibi okuyamazsınız" karşılığını verdi. Kendisine: "Sen yine de nasıl olduğunu söyle" denilince de tane tane anlaşılır bir şekilde okuyup nasıl olduğunu gösterdi.[6]

İbn Ebî Şeybe, Tâvus'tan bildirir: Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): "Kur'ân okuması en güzel olan kimdir?" diye sorulunca: *"Okumasını işittiğin zaman Allah'a karşı huşû içinde olduğunu da gördüğün kişidir"* buyurdu.[7]

İbn Ebî Şeybe, Hasan(-ı Basrî)'den bildirir: Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbından biri, Kur'ân okuyan ve okuduğu her âyetin sonunda durup ağlayan sonra âyeti tekrar eden birini görünce şöyle dedi: "Yüce Allah'ın:

---

[1] Cin Sur. 4
[2] Cin Sur. 4
[3] Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 6) ve Beyhakî (2161).
[4] Cin Sur. 4
[5] Cin Sur. 4
[6] İbn Ebî Şeybe (2/521).
[7] İbn Ebî Şeybe (2/522).

"...Kur'ân'ı da ağır ağır oku"[1] buyruğunu işittiniz değil mi? İşte bahsedilen tertîl üzere okuma bu adamın okuduğu gibidir."[2]

İbn Ebî Şeybe ve İbnu'd-Durays, Ebû Hureyre veya Ebû Saîd'den bildirir: Kıyamet gününde Kur'ân okuyan kişiye: "Oku ve okudukça yüksel! Zira derecen ve merteben son âyeti okuduğun yer olacaktır" denilir.[3]

İbn Ebî Şeybe ve İbnu'd-Durays, Mücâhid'den bildirir: Kur'ân, dünyada iken kendisini okuyanlara kıyamet gününde şefaatçi olacaktır. O günde Kur'ân: "Rabbim! Beni bunun içine koydun. Geceleri onu uykusuz bıraktım, birçok lezzetten de mahrum ettim. Çalışan her kişinin de bu çalışmasının bir karşılığı vardır" deyince, Kur'ân'ı okuyan kişiye: "Ellerini aç!" denilir. Açılan ellerine de Allah'ın rızası doldurulur ki sonrasında Yüce Allah ona hiçbir zaman öfke duymaz ve kendisine: "Oku ve okudukça yüksel!" denilir. Okuduğu her bir âyetle makamı bir derece yükselirken iyiliklerine de her bir âyetle bir tane eklenir.[4]

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Dahhâk b. Kays şöyle demiştir: "Ey insanlar! Çocuklarınıza ve aile fertlerinize Kur'ân'ı öğretin. Kişi Müslüman olarak öldüğü zaman Yüce Allah onu Cennete koyar. Cennette girerken de iki melek gelip kollarından tutarlar ve ona: "Oku ve Cennet basamaklarında yüksel!" derler. Bu şekilde Kur'ân'dan bilip okuduğu tükenen yere kadar onu çıkarırlar ve makamı da orası olur."[5]

İbn Ebî Şeybe, Muhammed b. Nasr ve İbnu'd-Durays, Büreyde'den bildirir: Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurduğunu işittim: *"Kıyamet gününde kişinin kabri açılıp içinden çıkacağı zaman dünyadayken okuduğu Kur'ân karşısına benzi sararmış bir adam suretinde çıkar. Kur'ân: «Beni tanıyor musun?» diye sorunca, kişi: «Tanımıyorum» karşılığını verir. Kur'ân da ona: «Sıcak günlerde (oruçla) seni susuz bırakan, geceleri seni uykundan mahrum eden kişiyim. Her tüccarın da ticaretinin ardından bir kazancı olur.*

---

[1] Cin Sur. 4

[2] İbn Ebî Şeybe (14/11).

[3] İbn Ebî Şeybe (10/498), İbnu'd-Durays (110) ve Ahmed 16/104 (10087). Muhakkikleri: "Buhârî ile Müslim'in şartlarına göre isnâdı sahîhtir ve merfû hükmünde bir hadistir" demişlerdir.

[4] İbn Ebî Şeybe (10/496) ve İbnu'd-Durays (102).

[5] İbn Ebî Şeybe (10/499).

İşte ben de bu gün senin için tüm ticaretlerinin kazancı gibiyim» der. Sonrasında sağ tarafına mülk, sol tarafına da ebedilik verilir. Başına vakâr tacı konulur. Anne babasına da tüm dünyadakilerin elde etmeye güç yetiremeyecekleri giysiler giydirilir. Anne babası: «Neye karşılık bunlar bize giydirildi?» diye sorunca, onlara: «Çocuğunuzun Kur'ân'ı öğrenmesine karşılık bunlar giydirildi» karşılığı verilir. Sonra bu kişiye: «Oku ve Cennet basamakları ile evleri arasında yüksel» denilir. Gelişi güzel de olsa, tane tane de olsa Kur'ân'dan okuduğu sürece yükselir durur."[1]

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا

"Şüphesiz biz sana ağır bir sōz bırakacağız."
(Müzzemmil Sur. 5)

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Nasr'ın bildirdiğine göre Katâde: **"Şüphesiz biz sana ağır bir söz bırakacağız"**[2] âyetini açıklarken: "Yüce Allah'ın insana yüklediği farzlar ile koyduğu cezalar pek ağır gelir" demiştir.[3]

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Nasr'ın bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Şüphesiz biz sana ağır bir söz bırakacağız"**[4] âyetini açıklarken: "Kendisiyle amelin ağır olduğu bir söz bırakacağız, anlamındadır" demiştir.[5]

İbn Nasr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Şüphesiz biz sana ağır bir söz bırakacağız"**[6] âyetini açıklarken: "Kıyamet gününde terazide ağır basan bir söz bırakacağız, anlamındadır" demiştir.[7]

Ahmed, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbn Nasr ve Hâkim'in bildirdiğine göre Hz. Âişe: "Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) devesi üzerindeyken vahiy nazil olduğu zaman ağırlığından dolayı devenin karnı yere değer, çökerdi. Vahiy

[1] İbn Ebî Şeybe (10/492, 493), İbnu'd-Durays (99) ve Ahmed 38/41 (22950).
[2] Müzzemmil Sur. 5
[3] Abdurrezzâk (2/324) ve Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 6).
[4] Müzzemmil Sur. 5
[5] Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 6).
[6] Müzzemmil Sur. 5
[7] Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 6).

bitene kadar da deve hareket edemezdi" dedi ve: **"Şüphesiz biz sana ağır bir söz bırakacağız"**[1] âyetini okudu.[2]

Ahmed, Abdullah b. Amr'dan bildirir: Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem): "Yâ Resûlallah! Vahiy nazil olacağı zaman bunu hissediyor musun?" diye sorduğumda: *"Çıngırak sesine benzer sesler duyuyorum. Böylesi bir ses işitince de susuyorum. Ancak ne zaman bana vahiy gelse ağırlığından dolayı ruhum çıkacak zannediyorum"* karşılığını verdi.[3]

Hâkim, Ebû Hureyre'den bildirir: "Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) vahiy nazil olduğu sırada bitene kadar içimizden hiç kimse başını kaldırıp ona bakamazdı."[4]

إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا ★ إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ★ وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ★ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ★ وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا

"Şüphesiz, gece kalkışı daha tesirli ve o zaman okumak daha elverişlidir. Zira gündüz vakti, sana uzun bir meşguliyet var. Rabbinin ismini an ve tüm gönlünle O'na yönel. O, doğunun da batının da Rabbidir. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Öyleyse O'nu vekil edin. Onların söylediklerine sabret ve onlardan güzellikle ayrıl."

(Müzzemmil Sur. 6-10)

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbn Nasr, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin *Sünen*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: "إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ"[5] ifadesini

---

[1] Müzzemmil Sur. 5

[2] Ahmed 41/362 (24868), İbn Cerîr (23/365), Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 6, 7) ve Hâkim (2/505, "sahîh"). *Müsned*'in muhakkikleri: "Sahîh hadistir" demişlerdir.

[3] Ahmed 11/642 (7071). Muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[4] Hâkim (2/222, "sahîh").

[5] Müzzemmil Sur. 6

açıklarken şöyle demiştir: "Habeş dilinde gece kıyamı anlamındadır. Zira kişi gece kalktığı zaman "Neşee" denilir.[1]

Firyâbî, İbn Cerîr, İbn Nasr, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî, İbn Ebî Müleyke'den bildirir: "İbn Abbâs ile İbnu'z-Zübeyr'e "نَاشِئَةَ اللَّيْلِ"[2] ifadesini sorduğumda her ikisi de bunun gece kıyamı olduğunu söyledi."[3]

Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "نَاشِئَةَ اللَّيْلِ"[4] ifadesi gecenin ilk saatleri, anlamındadır" demiştir.[5]

İbnu'l-Münzir ve İbn Nasr'in bildirdiğine göre Abbâs: "نَاشِئَةَ اللَّيْلِ"[6] ifadesi gecenin tümü, anlamındadır" demiştir.[7]

İbn Ebî Şeybe, İbn Ebî Hâtim ve Hâkim'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd, "نَاشِئَةَ اللَّيْلِ"[8] ifadesini açıklarken: "Habeş dilinde gece kıyamı anlamındadır" demiştir.[9]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebû Mâlik, "نَاشِئَةَ اللَّيْلِ"[10] ifadesini açıklarken: "Habeş dilinde gece kıyamı anlamındadır" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbn Nasr'ın bildirdiğine göre Ebû Meysere, "نَاشِئَةَ اللَّيْلِ"[11] ifadesini açıklarken: "Habeş dilinde gece kalkma anlamındadır" demiştir.[12]

Abd b. Humeyd ve İbn Nasr, İbn Ebî Müleyke'den bildirir: İbn Abbâs'a, "نَاشِئَةَ اللَّيْلِ"[1] ifadesi sorulunca: "Gece kalkmandır. Zira gece kalktığın zaman onu, «inşâl» etmiş olursun" dedi.

---

[1] İbn Cerîr (23/366, 367), Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 10) ve Beyhakî (3/20).

[2] Müzzemmil Sur. 6

[3] İbn Cerîr (23/368), Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 10) ve Beyhakî (3/19).

[4] Müzzemmil Sur. 6

[5] Beyhakî (2/500).

[6] Müzzemmil Sur. 6

[7] Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 10).

[8] Müzzemmil Sur. 6

[9] İbn Ebî Şeybe (10/471) ve Hâkim (2/505, "sahîh").

[10] Müzzemmil Sur. 6

[11] Müzzemmil Sur. 6

[12] Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 10).

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Şüphesiz, gece kalkışı daha tesirli ve o zaman okumak daha elverişlidir"**[2] âyetini açıklarken: "Yatsı namazından sonra kılınan bütün namazlar bahsedilen gece kalkışı namazlarındandır" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbn Nasr ve Beyhakî *Sünen*'de Hasan(-ı Basrî)'den bildirir: "Yatsı namazından sonra kılınan tüm namazlar, **"Şüphesiz, gece kalkışı daha tesirli ve o zaman okumak daha elverişlidir"**[3] âyetinde bahsedilen gece kalkışı namazlarındandır."[4]

Abd b. Humeyd ve İbn Nasr'ın bildirdiğine göre Ebû Miclez: **"Şüphesiz, gece kalkışı daha tesirli ve o zaman okumak daha elverişlidir"**[5] âyetini açıklarken: "Yatsı namazından sonra sabah namazına kadar kılınan bütün namazlar, bahsedilen gece kalkışı namazlarındandır" demiştir.[6]

Firyâbî, Abd b. Humeyd ve İbn Nasr, Mücâhid'den bildirir: "Gece vakti namaz için kalktığın zaman **"Şüphesiz, gece kalkışı daha tesirli ve o zaman okumak daha elverişlidir"**[7] âyetinde bahsedilen gece kalkışını yapmış olursun."

Abd b. Humeyd ve İbn Nasr'ın bildirdiğine göre Mücâhid: **"Şüphesiz, gece kalkışı daha tesirli ve o zaman okumak daha elverişlidir"**[8] âyetini açıklarken: "Kişi, gecenin hangi saatinde olursa olsun kalkıp ibadet yapmışsa bahsedilen gece kalkışını gerçekleştirmiş olur" demiştir.[9]

İbn Ebî Şeybe *Musannef*'te, İbn Nasr ve Beyhakî'nin *Sünen*'de bildirdiğine göre Enes b. Mâlik: **"Şüphesiz, gece kalkışı daha tesirli ve o zaman okumak**

---

[1] Müzzemmil Sur. 6
[2] Müzzemmil Sur. 6
[3] Müzzemmil Sur. 6
[4] Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 10) ve Beyhakî (3/20).
[5] Müzzemmil Sur. 6
[6] Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 10).
[7] Müzzemmil Sur. 6
[8] Müzzemmil Sur. 6
[9] Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 10).

daha elverişlidir"[1] âyetini açıklarken: "Bu gece kalkışının vakti akşam ile yatsı namazı arasındaki vakittir" demiştir.[2]

İbn Ebî Şeybe, Saîd b. Cübeyr'den aynısını bildirir.[3]

İbn Nasr ve Beyhakî, Hasan(-ı Basrî)'den bildirir: **"Şüphesiz, gece kalkışı daha tesirli ve o zaman okumak daha elverişlidir"**[4] âyetindeki gece kalkışından kasıt, akşam ile yatsı namazları arasında yapılan ibadettir."[5]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Âsım, **"Şüphesiz, gece kalkışı daha tesirli ve o zaman okumak daha elverişlidir"**[6] âyetini " إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا" lafzıyla okumuştur.

Ebû Ya'lâ, İbn Cerîr, Muhammed b. Nasr ve İbnu'l-Enbârî'nin *Mesâhif*'de bildirdiğine göre Enes b. Mâlik, **"Şüphesiz, gece kalkışı daha tesirli ve o zaman okumak daha elverişlidir"**[7] âyetini "إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَصْوَبُ قِيلًا (=Şüphesiz, gece kalkışı daha tesirli ve okumak daha doğrudur)" lafzıyla okudu. Kendisine: "Ama biz bu âyeti "وَأَقْوَمُ قِيلًا" lafzıyla okuyoruz" denilince de şu karşılığı verdi: "أَهْيَأ" ,"أَقْوَم" ,"أَصْوَب" ve benzeri ifadeler aynı anlamdadır."[8]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbn Nasr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: "هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا"[9] buyruğunu açıklarken: "Bu vakitte söyleyeceklerin daha etkili, kalbin de meşgalelerden daha uzak olur" demiştir.[10]

---

[1] Müzzemmil Sur. 6

[2] İbn Ebî Şeybe (10/197), Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 10) ve Beyhakî (3/20).

[3] İbn Ebî Şeybe (10/197).

[4] Müzzemmil Sur. 6

[5] Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 10) ve Beyhakî (3/20).

[6] Müzzemmil Sur. 6

[7] Müzzemmil Sur. 6

[8] Ebû Ya'lâ (4022), İbn Cerîr (1/47, 23/373) ve Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 10). Ebû Ya'lâ'nın muhakkiki: "İsnâdı zayıftır" demiştir.

[9] Müzzemmil Sur. 6

[10] İbn Cerîr (23/372) ve Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 10).

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: "هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا"[1] buyruğunu açıklarken: "Bu vakitte kulağın, gözün ve kalbin daha fazla uyum içinde olur. Kur'ân okumak için de bu vakit daha uygundur" demiştir.[2]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Nasr'ın bildirdiğine göre Katâde: "هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا"[3] buyruğunu açıklarken: "Bu vakit hayır yapmak için daha uygun, Kur'ân ezberi için de daha elverişlidir" demiştir.[4]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا"[5] buyruğunu açıklarken: "Bu vakit hayır yapmak için daha uygun, Kur'ân okumak için de daha elverişlidir" demiştir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَأَقْوَمُ قِيلًا"[6] buyruğunu açıklarken: "Kur'ân'ı anlamak için daha uygundur" demiştir. "إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا"[7] âyetini: "Gündüz vakti işlerin için yeterince vaktin olacaktır" şeklinde açıklamıştır. "وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا"[8] buyruğunu da: "O'na ihlas içinde yönel" şeklinde açıklamıştır.[9]

Abd b. Humeyd, İbn Nasr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Hâkim'in *el-Kunâ*'da bildirdiğine göre İbn Abbâs: "إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا"[10] âyetini açıklarken: "*Sebh* ifadesi çalışma ve uyku için yeteri kadar boş zaman anlamına gelir" demiştir.[11]

Abd b. Humeyd ve İbn Nasr'ın bildirdiğine göre Mücâhid: "سَبْحًا طَوِيلًا"[12] ifadesini: "Yeterince boş vakit" şeklinde açıklamıştır.[1]

---

[1] Müzzemmil Sur. 6
[2] Abdurrezzâk (2/325).
[3] Müzzemmil Sur. 6
[4] Abdurrezzâk (2/324, 325) ve Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 10).
[5] Müzzemmil Sur. 6
[6] Müzzemmil Sur. 6
[7] Müzzemmil Sur. 7
[8] Müzzemmil Sur. 8
[9] İbn Cerîr (23/374, 375, 377).
[10] Müzzemmil Sur. 7
[11] Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 10).
[12] Müzzemmil Sur. 7

Abd b. Humeyd, Ebû Mâlik ve Rabî'den bunun aynısını bildirir.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Nasr, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: "سَبْحًا طَوِيلًا"[2] ifadesini: "Yeterince boş vakit" şeklinde açıklamıştır. "وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا"[3] buyruğunu da: "O'na ihlas içinde dua ve ibadet et" şeklinde açıklamıştır.[4]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Nasr, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre Mücâhid: "وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا"[5] buyruğunu: "O'na ihlas içinde el açıp dua et" şeklinde açıklamıştır.[6]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا"[7] buyruğunu: "O'na ihlas içinde yönel" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Âsım, **"O, doğunun da, batının da Rabbidir..."**[8] âyetini "رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ" lafzıyla, "رب" ifadesinin sonunu esre ile okumuştur.[9]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: **"O, doğunun da, batının da Rabbidir..."**[10] buyruğunu açıklarken: "Allah gece ile gündüzün Rabbidir, anlamındadır" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"...Onlardan güzellikle ayrıl"**[11] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Onlara hoşgörülü davran ve

---

[1] Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 11).

[2] Müzzemmil Sur. 7

[3] Müzzemmil Sur. 8

[4] Abdurrezzâk (2/325), Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 11) ve İbn Cerîr (23/375, 379).

[5] Müzzemmil Sur. 8

[6] *et-Tağlîk*'de (4/349, 350) geçtiği üzere Firyâbî, Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 11), İbn Cerîr (23/378) ve Beyhakî (6862).

[7] Müzzemmil Sur. 8

[8] Müzzemmil Sur. 9

[9] Ebû Bekr'in rivayetinde İbn Âmir, Hamza, Kisâî, Yâkub ve Halef de bu şekilde okumuşlardır. Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, Hafs'ın rivayetinde Âsım ve Ebû Câfer ise ötre ile "رَبُّ" şeklinde okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/294).

[10] Müzzemmil Sur. 9

[11] Müzzemmil Sur. 10

"Selam" diyerek onlardan uzaklaş, anlamındadır. Böylesi bir tavır da müşriklerle savaşma âyetleri nazil olmadan önceydi."

وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ★ إِنَّ لَدَيْنَا أَنْكَالًا وَجَحِيمًا ★
وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ★ يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ
الْجِبَالُ كَثِيبًا مَهِيلًا... فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا

"Nimet içinde yüzen o yalancıları bana bırak ve onlara biraz mühlet ver. Şüphesiz bizim yanımızda bukağılar ve yakıcı bir ateş var. Boğazdan geçmez bir yiyecek ve elem verici bir azap var. O gün yeryüzü ve dağlar sarsılır; dağlar çöküntü ile akıp giden kum yığınına döner... Ama Firavun o peygambere isyan etti, biz de onu ağır ve çetin bir şekilde yakalayıverdik." (Müzzemmil Sur. 11-14, 16)

Ebû Ya'lâ, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Hâkim ve Beyhakî *Delâil*'de Hz. Âişe'den bildirir: **"Nimet içinde yüzen o yalancıları bana bırak ve onlara biraz mühlet ver"**[1] âyeti nazil olduktan kısa bir süre sonra Bedir savaşı oldu."[2]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"Nimet içinde yüzen o yalancıları bana bırak ve onlara biraz mühlet ver"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Bize ulaşana göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Müminlerin fakirleri zenginlerinden kırk yıl önce Cennete girer. Bu zenginler de diz çökmüş bir şekilde haşredilirler ve onlara: «Sizler dünya ahalisinin kralları ve yöneticileriydiniz. Size ihsan ettiğim bu imkanlarla neler yaptınız?» diye sorulur."* Verilen mühlet de savaş olana kadardır.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Nimet içinde yüzen o yalancıları bana bırak ve onlara biraz mühlet ver"**[4] âyetini açıklarken: "Onlara mühlet ver, zira Yüce Allah'ın onlarla işi, onlara

[1] Müzzemmil Sur. 11

[2] Ebû Ya'lâ (4578), İbn Cerîr (23/381), Hâkim (4/594, 595, "sahîh") ve Beyhakî (3/95, 96).

[3] Müzzemmil Sur. 11

[4] Müzzemmil Sur. 11

yapacakları vardır" demiştir. "إِنَّ لَدَيْنَا أَنكَالًا"[1] buyruğunu da: "Yanımızda onlar için hazırlanmış bukağılar var" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: "إِنَّ لَدَيْنَا أَنكَالًا"[2] buyruğunu: "Yanımızda onlar için hazırlanmış bukağılar var" şeklinde açıklamıştır.

Ahmed *Zühd*'de, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: "إِنَّ لَدَيْنَا أَنكَالًا"[3] buyruğunu: "Yanımızda onlar için hazırlanmış bukağılar var" şeklinde açıklamıştır.[4]

İbn Ebî Şeybe ve Abd b. Humeyd, İkrime'den aynısını bildirir.[5]

Abd b. Humeyd, Hammâd ile Tâvus'tan aynısını bildirir.

İbn Cerîr ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "*Enkâl*, ateşten bukağılardır" demiştir.[6]

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Süleymân et-Teymî: **"Şüphesiz bizim yanımızda bukağılar var..."**[7] âyetini açıklarken: "Vallahi bu bukağılar asla çözülemeyecek kadar ağırdır" demiş ve ağlamıştır.[8]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İmrân el-Cevnî: "Vallahi bu bukağılar asla çözülmez" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbn Ebi'd-Dünya *Sifatu'n-Nâr*'da, Abdullah b. Ahmed *Zühd*'de zevâidinde, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Hâkim ve Beyhakî'nin *el-Ba's*'da bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Boğazdan geçmez bir yiyecek var..."**[9] âyetini

---

[1] Müzzemmil Sur. 12
[2] Müzzemmil Sur. 12
[3] Müzzemmil Sur. 12
[4] İbn Cerîr (23/383).
[5] İbn Ebî Şeybe (13/572).
[6] İbn Cerîr (23/383) ve Beyhakî (595).
[7] Müzzemmil Sur. 12
[8] Abdurrezzâk (2/325).
[9] Müzzemmil Sur. 13

açıklarken: "Bu yiyeceklerin dikenleri vardır ve boğaza battığı zaman ne iner, ne de geri çıkarlar" demiştir.[1]

Hâkim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Boğazdan geçmez bir yiyecek var..."**[2] âyetini açıklarken: "Bu yiyecek zakkum ağacıdır" demiştir.[3]

Abd b. Humeyd, Mücâhid'den aynısını bildirir.

Ahmed *Zühd*'de, Hennâd, Abd b. Humeyd ve Muhammed b. Nasr, Humrân b. A'yan'dan bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): **"Şüphesiz bizim yanımızda bukağılar ve yakıcı bir ateş var. Boğazdan geçmez bir yiyecek ve elem verici bir azap var"**[4] âyetlerini okudu. *Elim verici azap var* ifadesine ulaşınca da kendinden geçip bayıldı.[5]

Ebû Ubeyd *Fadâil*'de, Ahmed *Zühd*'de, İbn Ebi'd-Dünya *Na'tu'l-Hâifîn*'de, İbn Cerîr, İbn Ebî Dâvud *eş-Şerîa*'da, İbn Adiy *el-Kâmil*'de ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Humrân b. A'yan vasıtasıyla Ebû Harb b. Ebi'l-Esved'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) adamın birinin: **"Şüphesiz bizim yanımızda bukağılar ve yakıcı bir ateş var. Boğazdan geçmez bir yiyecek ve elem verici bir azap var"**[6] âyetlerini okuduğunu işitince kendinden geçip bayıldı.[7]

Hâkim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "كَثِيبًا مَهِيلًا"[8] ifadesini açıklarken: "*Mehîl*, bir kısmını tuttuğun zaman geriye kalan kısmı da onu takip eden, onunla gelen şeydir" demiştir.[9]

---

[1] İbn Ebi'd-Dünya (83), İbn Cerîr (23/384), Hâkim (2/505, 506, "sahîh") ve Beyhakî (605).

[2] Müzzemmil Sur. 13

[3] Hâkim (4/595).

[4] Müzzemmil Sur. 12, 13

[5] Ahmed (sh. 27), Hennâd (267) ve Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 58).

[6] Müzzemmil Sur. 12, 13

[7] Ebû Ubeyd (sh. 64), Ahmed (sh. 27), İbn Ebi'd-Dünya, *Sifatu'n-Nâr* (86), İbn Cerîr (23/385), İbn Adiy (2/842) ve Beyhakî (917).

[8] Müzzemmil Sur. 14

[9] Hâkim (2/505, 506).

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "كَثِيبًا مَهِيلًا"[1] ifadesini: "Akıcı kum" şeklinde açıklamıştır. "أَخْذًا وَبِيلًا"[2] ifadesini de: "Çetin bir şekilde yakalamak" şeklinde açıklamıştır.[3]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: "كَثِيبًا مَهِيلًا"[4] ifadesini: "Akıp giden kum yığını" şeklinde açıklamıştır. "أَخْذًا وَبِيلًا"[5] ifadesini de: "Çetin bir şekilde yakalamak" şeklinde açıklamıştır.

Tastî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "أَخْذًا وَبِيلًا"[6] ifadesinin anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "Kaçamayacak şekilde sertçe yakalamak, anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Şairin:

"Hayatın rezilliği ile ölümün rezilliği

Kaçınılması mümkün olmayan iki yemektir" dediğini işitmez misin?"[7]

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ★ السَّمَاءُ مُنْفَطِرٌ بِهِ كَانَ وَعْدُهُ مَفْعُولًا... إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ أَنْ لَنْ تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَىٰ وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

---

[1] Müzzemmil Sur. 14
[2] Müzzemmil Sur. 16
[3] İbn Cerîr (23/386, 387) ve *et-Tağlîk*'de (4/351) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[4] Müzzemmil Sur. 14
[5] Müzzemmil Sur. 16
[6] Müzzemmil Sur. 16
[7] *el-İtkân*'de (2/95) geçtiği üzere Tastî.

"Eğer inkar ederseniz, çocukları ihtiyarlatan günden nasıl korunursunuz? Gök bile onunla yarılır. O'nun sözü yerine gelir... Şüphesiz Rabbin, senin ve beraberinde bulunanlardan bir topluluğun gecenin üçte ikisinden biraz az, yarısı ve üçte biri kadar vakit içinde kalktığını bilir. Gece ve gündüzü Allah ölçer; sizin bu vakitleri takdir edemeyeceğinizi bildiğinden tövbenizi kabul etmiştir. Artık, Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun; Allah, içinizden hasta olanları, Allah'ın lütfundan rızık aramak üzere yeryüzünde dolaşacak olan kimseleri ve Allah yolunda savaşacak olanları şüphesiz bilir. Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun; namazı kılın; zekatı verin. Allah'a güzel ödünç takdiminde bulunun. Kendiniz için yaptığınız iyiliği daha iyi ve daha büyük ecir olarak Allah katında bulursunuz. Allah'tan bağışlanma dileyin; Allah elbette bağışlar ve merhamet eder." (Müzzemmil Sur. 17, 18, 20)

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Eğer inkar ederseniz, çocukları ihtiyarlatan günden nasıl korunursunuz?"**[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Eğer inkar ederseniz o günün dehşetinden korunabileceğinizi mi zannediyorsunuz? Hayır! Vallahi Allah'ı inkar edip ona karşı çıkanlar böylesi bir günün dehşetinden kendilerini koruyamayacaklardır!" [2]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Eğer inkar ederseniz, çocukları ihtiyarlatan günden nasıl korunursunuz?"**[3] âyetini açıklarken: "Ne ile korunacaksınız? Kılmadığınız namazlar ve tutmadığınız oruçla mı?" demiştir.

Ebû Nuaym'ın *Hilye*'de bildirdiğine göre Hayseme: **"...Çocukları ihtiyarlatan günden nasıl korunursunuz?"**[4] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: Kıyamet gününde bir münadi: "Cehenneme gidecek olan her bin

[1] Müzzemmil Sur. 17
[2] Abdurrezzâk (2/325) ve İbn Cerîr (23/388).
[3] Müzzemmil Sur. 17
[4] Müzzemmil Sur. 17

kişiden dokuz yüz doksan dokuzu ayrılsın" diye seslenir. İşte bu çağrı üzerine çocuklar bir anda ihtiyarlar.[1]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"...Çocukları ihtiyarlatan günden nasıl korunursunuz?"**[2] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: Kıyamet gününde Yüce Allah, Âdem'i çağırır ve: "Ey Âdem! (Soyundan) Cehennemin payını gönder" buyurur. Âdem: "Rabbim! Bu konuda bana öğrettiğinden başka bir bilgim yok" deyince, Yüce Allah: "Her bin kişiden dokuz yüz doksan dokuz kişi olmak üzere Cehennemin payını gönder" buyurur. Bu şekilde bunlar birbirine bağlı olarak yüzleri masmavi ve somurtmuş bir şekilde Cehennem ateşine doğru sürülürler.

Taberânî ve İbnu'l-Münzir, İbn Abbâs'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyh vesellem): **"Eğer inkar ederseniz, çocukları ihtiyarlatan günden nasıl korunursunuz?"**[3] âyetini okudu ve şöyle buyurdu: *"Bu gün kıyamet günüdür. Bu günde Yüce Allah, Âdem'e: «(Soyundan) Cehennemin payını gönder!» diye seslenecek. Âdem: «Rabbim! Kaçta kaç gidecek?» diye sorunca, Yüce Allah: «Her bin kişiden dokuz yüz doksan dokuzu Cehennemin payıdır» buyuracak. Bu şekilde de her bin kişiden sadece bir kişi kurtulacak."* Ancak bu durum Müslümanlara ağır geldi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) de onların bu yöndeki sıkıntısının yüzlerine yansıdığını görünce şöyle buyurdu: *"Âdem'in soyundan gelenler pek çoktur. Yecûc ve Mecûc de Âdem'in çocuklarındandır. Onlardan bir kişi ölünce soyundan bin kişi gelir. İşte bunlar ve benzerleri de Cehenneme karşı sizin siperiniz olurlar."*[4]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Gök bile onunla yarılır..."**[5] buyruğunu açıklarken: "Kıyamet gününün ağırlığından dolayı yarılıp parçalanır" demiştir.[6]

---

[1] Ebû Nuaym (4/119).

[2] Müzzemmil Sur. 17

[3] Müzzemmil Sur. 17

[4] Taberânî (12034). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/130) der ki: "İsnâdında zayıf biri olan Osman b. Atâ el-Horasânî vardır."

[5] Müzzemmil Sur. 18

[6] *Tağlîku't-Ta'lîk* (4/350) ve *Fethu'l-Bârî*'de (8/675) geçtiği üzere Abd b. Humeyd.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: **"Gök bile onunla yarılır..."**[1] buyruğunu açıklarken: "Kıyamet gününün ağırlığından dolayı yarılıp parçalanır" demiştir.

Firyâbî, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in İkrime vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: "السَّمَاءُ مُنْفَطِرٌ بِهِ"[2] buyruğunu açıklarken: "Habeş dilinde gök onunla (Yüce Allah ile) doludur, anlamındadır" demiştir.[3]

İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Gök bile onunla yarılır..."**[4] buyruğunu açıklarken: "Kıyamet gününün dehşet ve ağırlığından dolayı yarılıp parçalanır" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in Avfî vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: " السَّمَاءُ مُنْفَطِرٌ بِهِ"[5] buyruğunu açıklarken: "O günün şiddetiyle gök yarılıp parçalanır, anlamındadır "demiştir.

Tastî'nin *Mesâil*'de bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: " السَّمَاءُ مُنْفَطِرٌ بِهِ"[6] ifadesinin anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "Gök, kıyamet gününün korkusuyla çatlayıp yarılır, anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Şairin:

"Gece çökmeden onları (develeri) ekinlere davet eden

Kökleri suya doyup da toprağı yarıp çıkan otlardı" dediğini işitmez misin?"[7]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Gök bile onunla yarılır..."**[8] buyruğunu açıklarken: "Allah'ın azametinin ağırlığıyla çatlayıp parçalanır" demiştir.

---

[1] Müzzemmil Sur. 18
[2] Müzzemmil Sur. 18
[3] İbn Cerîr (23/391).
[4] Müzzemmil Sur. 18
[5] Müzzemmil Sur. 18
[6] Müzzemmil Sur. 18
[7] *el-İtkân*'de (2/94) geçtiği üzere Tastî.
[8] Müzzemmil Sur. 18

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Gök bile onunla yarılır..."**[1] buyruğunu açıklarken: "O günün dehşeti ve şiddetinden dolayı ağırlaşan gök yarılıp parçalanır" demiştir. " إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ"[2] buyruğunu: "Rabbin, senin gecenin üçte ikisinden biraz az, bazen yarısından biraz az, bazen de üçte birinden biraz az bir vakti ibadetle geçirdiğini biliyor" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî) ile Saîd b. Cübeyr: "عَلِمَ أَنْ لَنْ تُحْصُوهُ"[3] buyruğunu: "Sizin buna güç yetiremeyeceğinizi bildi" şeklinde açıklamışlardır.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"...Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun..."**[4] buyruğunu açıklarken: "Yüce Allah gece kıyamına kalktıkları zaman Kur'ân'dan okunacak miktarı az tutmalarını söyleyerek yüklerini hafifletti" demiştir. **"...Sizin bu vakitleri takdir edemeyeceğinizi bildiğinden tövbenizi kabul etmiştir..."**[5] buyruğunu açıklarken de şöyle demiştir: "Yüce Allah önceki âyetlerde dile getirdiği gece ibadetine güçlerinin yetmeyeceğini bildiği için onların bu yöndeki kusurlarından dolayı olan tövbelerini kabul etmiştir. Daha sonra da Yüce Allah müminlerin vasıflarını, **"...Allah, içinizden hasta olanları, Allah'ın lütfundan rızık aramak üzere yeryüzünde dolaşacak olan kimseleri ve Allah yolunda savaşacak olanları şüphesiz bilir. Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun; namazı kılın; zekatı verin. Allah'a güzel ödünç takdiminde bulunun. Kendiniz için yaptığınız iyiliği daha iyi ve daha büyük ecir olarak Allah katında bulursunuz. Allah'tan bağışlanma dileyin; Allah elbette bağışlar ve merhamet eder"**[6] şeklinde bizlere bildirmiştir.

Abd b. Humeyd ve İbn Nasr, Katâde'den bildirir: Yüce Allah bu sûrenin başlarında gece kıyamını Müslümanlara farz kılmıştı. Bundan dolayı Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbı geceleri ayakları şişinceye kadar namaz kılarlardı. Yüce Allah sûrenin bu son kısmını da katında bir yıl boyunca

[1] Müzzemmil Sur. 18
[2] Müzzemmil Sur. 20
[3] Müzzemmil Sur. 20
[4] Müzzemmil Sur. 20
[5] Müzzemmil Sur. 20
[6] Müzzemmil Sur. 20

tuttuktan sonra Müslümanların gece ibadetine yönelik olan yükünü hafiletme babında indirmiş ve: **"...Allah, içinizden hasta olanları, Allah'ın lütfundan rızık aramak üzere yeryüzünde dolaşacak olan kimseleri ve Allah yolunda savaşacak olanları şüphesiz bilir. Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun..."**[1] buyurmuştur. Bununla da daha önce bu yönde nazil olan âyetlerin hükmü neshedilmiş oldu. **"...Namazı kılın; zekatı verin..."**[2] buyruğunda ifade edilen namaz ile zekat ise farzdır ve bunlara yönelik gece kıyamında olduğu gibi bir ruhsat yoktur.[3]

Abd b. Humeyd, Hasan(-ı Basrî)'den bildirir: **"Ey örtünüp bürünen! Birazı hariç geceleyin kalk..."**[4] âyetleri nazil olunca Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile Müslümanlar bir yıl boyunca gecelerini namazla geçirdiler ki ayakları şişinceye kadar namaz kılarlardı. Bir yıl sonrasında da Yüce Allah: **"Şüphesiz Rabbin, senin ve beraberinde bulunanlardan bir topluluğun gecenin üçte ikisinden biraz az, yarısı ve üçte biri kadar vakit içinde kalktığını bilir. Gece ve gündüzü Allah ölçer; sizin bu vakitleri takdir edemeyeceğinizi bildiğinden tövbenizi kabul etmiştir. Artık, Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun; Allah, içinizden hasta olanları, Allah'ın lütfundan rızık aramak üzere yeryüzünde dolaşacak olan kimseleri ve Allah yolunda savaşacak olanları şüphesiz bilir. Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun..."**[5] âyetini indirdi. Gece kıyamını farz iken nafile yapan Yüce Allah'a hamdolsun, ancak yine de gece ibadeti terk edilmemelidir.

Abd b. Humeyd, İkrime'den bildirir: **"Ey örtünüp bürünen! Birazı hariç geceleyin kalk..."**[6] âyetleri nazil olunca Müslümanlar bir yıl boyunca gece namazlarına kalktılar. Ayakları şişene kadar namaz kıldıkları için bu durum onlara ağır gelmeye başlamıştı. Bir yıl sonrasında da sûrenin sonu olan, **"...Artık, Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun..."**[7] âyeti indi ve sûrenin başındaki âyetlerin hükmünü neshetti.

---

[1] Müzzemmil Sur. 20
[2] Müzzemmil Sur. 20
[3] Muhammed b. Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 3).
[4] Müzzemmil Sur. 1, 2
[5] Müzzemmil Sur. 20
[6] Müzzemmil Sur. 1, 2
[7] Müzzemmil Sur. 20

İbn Ebî Hâtim, Taberânî ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: **"...Artık, Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun..."**[1] âyeti konusunda Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yüz âyet okuyun"* buyurdu.[2]

Dârakutnî ve Beyhakî *Sünen*'de Kays b. Ebî Hâzım'dan bildirir: İbn Abbâs'ın arkasında namaz kıldım. İbn Abbâs ilk rekatta Fâtihâ Sûresi'nin yanında Bakara Sûresi'nin ilk âyetini okuduktan sonra rüku'ya gitti. Namazı bitirdikten sonra da bize dönüp: "Yüce Allah: **"...Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun..."**[3] buyuruyor" dedi.[4]

Ahmed ve Beyhakî *Sünen*'de Ebû Saîd'den bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) namazlarımızda Fâtiha Sûresi'nin yanında Kur'ân'dan kolayımıza gelecek kadarını okumamızı söyledi."[5]

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre Ömer b. el-Hattâb: "Ölümün bana Allah yolunda cihad ederken gelmesinden sonra en fazla bineğimin üzerinde Allah'ın lütfundan rızık ararken gelmesini isterim" dedi ve: **"...Yeryüzünde gezip Allah'ın lütfunu arayan başka kimseler ve Allah yolunda savaşan daha başka insanlar olacağını bilmiştir..."**[6] âyetini okudu.[7]

İbn Merdûye, Abdullah b. Mes'ûd'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bir beldeden başka bir beldeye yiyecek getirip de onu günün fiyatıyla satan kişinin Allah katında derecesi şehitlerin derecesinde olur"* buyurdu ve: **"...Yeryüzünde gezip Allah'ın lütfunu arayan başka kimseler ve Allah yolunda savaşan daha başka insanlar olacağını bilmiştir..."**[8] âyetini okudu.[9]

---

[1] Müzzemmil Sur. 20

[2] Taberânî (10940). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/130) der ki: "İsnâdında tanımadığım biri olan Abdurrahman b. Tâvus vardır. Diğer ravileri ise güvenilir bulunmuşlardır."

[3] Müzzemmil Sur. 20

[4] Dârakutnî (1/338, "hasen") ve Beyhakî (2/40, "hasen").

[5] Ahmed 17/30 (10998) ve Beyhakî (2/60). *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı sahîhtir" demişlerdir.

[6] Müzzemmil Sur. 20

[7] Beyhakî (1256).

[8] Müzzemmil Sur. 20

[9] *Tahrîcu'l-Keşşâf*'da (4/112) geçtiği üzere İbn Merdûye. İbn Hacer, *el-Kâfi'ş-Şâf*'da (sh. 179) hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.

MÜDDESSİR SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Müddessir Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

İbn Merdûye, İbnu'z-Zübeyr'den aynısını bildirir.

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ★ قُمْ فَأَنْذِرْ ★ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ★ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ★ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ★ وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ ★ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ

"Ey örtüye bürünen! Kalk da uyar. Rabbini yücelt. Giydiklerini temiz tut. Kötü şeyleri terket. İyiliği, daha fazlasını bekleyerek yapma. Rabbin için sabret."
(Müddessir Sur. 1-7)

Tayâlisî, Abdurrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Abd b. Humeyd, Buhârî, Müslim, Tirmizî, İbnu'd-Durays, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye, Ebû Nuaym *Delâil*'de ve Beyhakî *Delâil*'de Yahya b. Ebî Kesîr'den bildirir: Ebû Seleme b. Abdirrahman'a: "Kur'ân'dan ilk önce hangi sûre indirildi?" diye sorduğumda: "Müddessir Sûresi" karşılığını verdi. "Ama nazil olan ilk sûrenin Alak Sûresi olduğunu söylüyorlar" dediğimde şu karşılığı verdi: Ben de Câbir b. Abdillah'a senin sorduğunun aynısını sormuş ve aynı şeyi söylemiştim. Câbir de bana şöyle dedi: Sana Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bize anlattığını anlatayım: *"Hira mağarasında inzivaya çekildim. İnzivam bitince vadinin içine indim. Orada birileri bana seslendi. Sağıma baktığımda kimseyi görmedim. Soluma baktığımda kimseyi göremedim. Arkama baktığımda yine kimseyi göremedim. Başımı yukarıya kaldırdığımda ise Hira mağarasında bana gelen meleği gördüm. Yer ile gök arasında bir kürsüye oturmuştu. Onu bu şekilde görünce çok korktum ve hemen eve gelip: «Beni örtün! Beni örtün!» dedim.*

[1] İbnu'd-Durays (17), Nehhâs (sh. 757) ve Beyhakî, *Delâil* (7/142-144).

Sonrasında bana: «**Ey örtüye bürünen! Kalk da uyar. Rabbini yücelt. Giydiklerini temiz tut. Kötü şeyleri terk et**»[1] *ayetleri nazil oldu."*[2]

Taberânî ve İbn Merdûye -zayıf bir senedle- İbn Abbâs'tan bildirir: Velîd b. el-Muğîre, Kureyşlilere bir ziyafet verdi. Yeme işi bittikten sonra da Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi vesellem) kastederek: "Bu adam hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sordu. Bazıları: "Büyücüdür" deyince, birileri: "Büyücü değildir" karşılığını verdi. Bazıları: "Kahindir" deyince, birileri: "Kahin değildir" karşılığını verdi. Bazıları: "Şâirdir" deyince, birileri: "Şair de değildir" karşılığını verdi. Sonra bazıları: "Bu getirdiği başkalarından öğrendiği etkileyici bir büyüdür" deyince Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) hakkında bu sıfat üzerinde anlaştılar. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bundan haberi olunca çok üzüldü ve başını örtüp giysilerine büründü. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Ey örtüye bürünen! Kalk da uyar. Rabbini yücelt. Giydiklerini temiz tut. Kötü şeyleri terket. İyiliği, daha fazlasını bekleyerek yapma. Rabbin için sabret"**[3] âyetlerini indirdi.[4]

Hâkim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ"[5] âyetini: "Sana böylesi bir görev verildi. Kalk ve bu görevi yerine getir" şeklinde açıklamıştır.[6]

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbrâhim en-Nehaî: **"Ey örtüye bürünen! Kalk da uyar. Rabbini yücelt.**

---

[1] Müddessir Sur. 1-5

[2] Tayâlisî (1793), Abdurrezzâk (2/327), İbn Ebî Şeybe (14/294, 295), Ahmed 22/192, 194, 368, 23/280, 282, 384 (14287, 14288, 14483, 15033, 15035, 15214), Buhârî (4922-4924, 4954), Müslim (161), Tirmizî (3325), İbnu'd-Durays (25), İbn Cerîr (23/400, 401), *et-Tağlîk*'de (4/354) geçtiği üzere İbn Merdûye, Ebû Nuaym (1/215) ve Beyhakî (2/155). İbn Kesîr der ki: "Rivayetin bilinen siyakı budur. Ancak böylesi bir siyak da vahyin daha önce inmiş olmasını gerektirir. Zira rivayette Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) *"Hira mağarasında bana gelen meleği gördüm"* buyurmaktadır ki bu melek de Cebrâil'dir. Hira'da bu gelişinde de ona Alak Sûresi'nin ilk âyetlerini getirmişti. Bu âyetlerden sonra da vahiy bir süre kesilmiş sonrasında bu rivayette belirtildiği gibi melek tekrar gelmiştir. Her iki rivayeti birleştirirsek vahyin kesilmesinden sonra ilk nazil olan âyetler Müddessir Sûresi'nin ilk âyetleri olur."

[3] Müddessir Sur. 1-7

[4] Taberânî (11250). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/131) der ki: "İsnâdında metrûk biri olan İbrâhim b. Yezîd el-Hûzî vardır."

[5] Müddessir Sur. 1

[6] Hâkim (2/506, "sahîh").

Giydiklerini temiz tut. Kötü şeyleri terket. İyiliği, daha fazlasını bekleyerek yapma. Rabbin için sabret"[1] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Bu âyetler nazil olduğunda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sıkıntıdan kadife bir kumaş parçasıyla sarınmıştı. Bundan dolayı bu örtüyü atması ve harekete geçip insanları uyarması emredildi. Giydiklerini temiz tutmasından kasıt, günahlardan uzak durmasıdır. Terketmesi emredilen kötü şeyler de yine günahlardır. Bir iyilik yapacağı zaman bundan bir kazanç veya karşı taraftan karşılığında daha büyük bir iyilik beklememesi emredildi. Yapacağı iyiliği Allah rızası için yapması, yaptığı bu iyiliğin de karşılığını Yüce Allah verene kadar sabretmesi istenildi."[2]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Ey örtüye bürünen!"**[3] âyetini açıklarken: "Örtüden kasıt giysileridir" demiştir. **"Kalk da uyar"**[4] âyetini açıklarken: "Rabbinin azabını, daha önceki topluluklara yaptığını, azabı ve intikamının ne kadar şiddetli olacağını anlat ve bu konuda insanları uyar, anlamındadır" demiştir. **"Giydiklerini temiz tut"**[5] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Kendini günahlardan arındır anlamındadır. Böylesi bir ifade de Arapların ifade şekillerinden biridir. Zira biri verdiği sözü yerine getirmediği zaman onun için: "Filan kişi giysileri pis biri" denirdi. Ancak verdiği sözü yerine getirip ifa eden kişi için: "Filan kişi giysileri temiz biri" derlerdi." **"Kötü şeyleri terket"**[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Kâbe'nin yanında İsâf ve Nâile adında iki put vardı. Yanlarına gelen müşrikler bunlara yüz sürerlerdi. Yüce Allah bu âyetle Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) bu putlardan uzak durmasını emretmiştir." **"İyiliği, daha fazlasını bekleyerek yapma"**[7] âyetini açıklarken de: "Dünyalık bir şey bekleyerek veya insanlardan karşılık beklentisi içine girerek birilerine bir şey verme, anlamındadır" demiştir.[8]

---

[1] Müddessir Sur. 1-7
[2] İbnu'l-Münzir, *el-Evsat* (2/135).
[3] Müddessir Sur. 1-7
[4] Müddessir Sur. 2
[5] Müddessir Sur. 4
[6] Müddessir Sur. 5
[7] Müddessir Sur. 6
[8] Abdurrezzâk (2/327, 328) ve İbn Cerîr (23/404, 407, 411, 414).

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebû Mâlik: **"Rabbini yücelt. Giydiklerini temiz tut. Kötü şeyleri terket"**[1] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Rabbinin büyüklüğünü duyur. Nefsini günahlardan temizle ve şeytan ile putlardan uzak dur."

İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem)'e: "Yâ Resûlallah! Namaza nasıl başlayalım?" diye sorduğumda, Yüce Allah: **"Rabbini yücelt"**[2] âyetini indirdi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) namaza tekbîr ile başlamamızı söyledi.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ey örtüye bürünen!"**[3] âyetini açıklarken: "Ey uyuyan kişi, anlamındadır" demiştir. **"Giydiklerini temiz tut. Kötü şeyleri terket. İyiliği, daha fazlasını bekleyerek yapma"**[4] âyetlerini açıklarken de şöyle demiştir: "Giysilerin helal olmayan bir kazançtan olmasın. Putlardan uzak dur. Karşı taraftan daha büyüğünün beklentisi içine girerek bir iyilikte bulunma."[5]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Hâkim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Giydiklerini temiz tut"**[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Giysilerine günahı bulaştırma, anlamındadır. Arapların kullandıkları ifadelerdendir ki bu yönde: "Temiz giyimli biri" derler."[7]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Giydiklerini temiz tut"**[8] âyetini açıklarken: "İhanete bulaşma, hain biri olma, anlamındadır" demiştir.

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Enbârî *el-Vakfu ve'l-İbtidâ*'da ve İbn Merdûye, İkrime'den bildirir: İbn Abbâs'a, **"Giydiklerini temiz tut"**[9] âyeti sorulunca şu karşılığı verdi: "Giysini

---

[1] Müddessir Sur. 3-5
[2] Müddessir Sur. 3
[3] Müddessir Sur. 1
[4] Müddessir Sur. 4-6
[5] İbn Cerîr (23/404, 408, 410, 412).
[6] Müddessir Sur. 4
[7] İbn Cerîr (23/406), İbnu'l-Münzir, *el-Evsat* (2/135) ve Hâkim (2/506, "sahîh").
[8] Müddessir Sur. 4
[9] Müddessir Sur. 4

bir günahın veya bir ihanetin üzerine giyme, anlamındadır. Şâir Ğaylân b. Seleme'nin:

"Allah'a hamdolsun ki ne bir günahkârın giysisini giydim

Ne de bir ihanetin üzerine yüzümü peçeledim" dediğini işitmez misiniz?"[1]

İbn Ebî Şeybe ve İbnu'l-Münzir, Saîd b. Cübeyr'den bildirir: Cahiliye döneminde hain olan kişiye: "Filan kişi giysisi pis olan biridir" derlerdi.[2]

İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebû Rezîn: **"Giydiklerini temiz tut"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Amellerini salih ameller kıl, anlamındadır. Cahiliye döneminde iyi işlerde bulunan kişiler hakkında: "Filan kişi temiz giyimli biridir" derlerdi.[4]

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Giydiklerini temiz tut"**[5] âyetini açıklarken: "Amellerini salih ameller kıl, anlamındadır" demiştir.[6]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Giydiklerini temiz tut"**[7] âyetini açıklarken: "Sen bir büyücü veya bir kahin değilsin. Müşriklerin bu yönde dediklerine kulak asma" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Giydiklerini temiz tut. Kötü şeyleri terket. İyiliği, daha fazlasını bekleyerek yapma. Rabbin için sabret"**[8] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Sen bir büyücü veya bir kahin değilsin. Müşriklerin bu yönde dediklerine kulak asma. Putlardan ve putperestlikten uzak dur. Daha büyük karşılık ve mükafatlar bekleyerek bir iyilikte bulunma. Bu yolda göreceğin eziyetlere de sabret."

---

[1] İbn Cerîr (23/136) ve İbnu'l-Münzir, *el-Evsat* (686).
[2] İbnu'l-Münzir, *el-Evsat* (2/136).
[3] Müddessir Sur. 4
[4] İbn Ebî Şeybe (13/417) ve İbnu'l-Münzir, *el-Evsat* (2/136).
[5] Müddessir Sur. 4
[6] İbnu'l-Münzir, *el-Evsat* (2/136).
[7] Müddessir Sur. 4
[8] Müddessir Sur. 4-7

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebû Mâlik: **"Giydiklerini temiz tut"**[1] âyetini açıklarken: "Yüce Allah burada giydikleriyle onun nefsini kastetmiştir" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Giydiklerini temiz tut"**[2] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt, üzerine giydiği giysiler değildir" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Giydiklerini temiz tut"**[3] âyetini açıklarken: "Ahlakını güzel ve temiz tut, anlamındadır" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Muhammed b. Sîrîn: **"Giydiklerini temiz tut"**[4] âyetini açıklarken: "Giysilerini su ile yıkayıp temizle, anlamındadır" demiştir.[5]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Yezîd b. Mersed: **"Giydiklerini temiz tut"**[6] âyetini açıklarken: "Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) üzerine koyunun döl kesesi atıldığı için giysilerini temizlemesi emredildi" demiştir.

Taberânî, Hâkim ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Mes'ûd, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) bu sûreyi okurken, **"Kötü şeyleri terket"**[7] âyetini "والرُّجْزَ فاهْجُرْ" lafzıyla, *Ra* harfini esre ile okumuştur.[8]

Hâkim ve İbn Merdûye, Câbir'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem), **"Kötü şeyleri terket"**[9] âyetini "وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ" lafzıyla, *Ra* harfini ötreli olarak okuduğunu işittim. Buradaki *Rücz* ifadesinden kasıt da putlardır.[10]

---

[1] Müddessir Sur. 4
[2] Müddessir Sur. 4
[3] Müddessir Sur. 4
[4] Müddessir Sur. 4
[5] İbnu'l-Münzir (2/136).
[6] Müddessir Sur. 4
[7] Müddessir Sur. 5
[8] Taberânî (10070) ve Hâkim (2/251, "sahîh"). Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Bekr, İbn âmir, Ebû Amr, Hamza, Kisâî ve Halef de bu şekilde okumuşlardır. Hafs, Ebû Câfer ve Yâkub ise "والرُّجْزَ" lafzıyla, *Ra* harfini ötreli okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/294).
[9] Müddessir Sur. 5
[10] Hâkim (2/251, "sahîh").

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî), **"Kötü şeyleri terket"**[1] âyetini "وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ" lafzıyla, *Ra* harfini ötreli olarak okur ve: "Buradaki *Rücz* ifadesinden kasıt da putlardır" derdi.

İbnu'l-Münzir, Hammâd'dan bildirir: Ubey'in mushafında, **"İyiliği, daha fazlasını bekleyerek yapma"**[2] âyetini "وَلَا تَمْنُنْ أَنْ تَسْتَكْثِرُ" lafzıyla okudum.[3]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: **"İyiliği, daha fazlasını bekleyerek yapma"**[4] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Karşılığında daha fazlasının sana verilmesini bekleyerek birine bir şey verme, anlamındadır. Bu âyet Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) özel nazil olmuştur."

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"İyiliği, daha fazlasını bekleyerek yapma"**[5] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Karşılığında daha fazlasının sana verilmesini bekleyerek birine bir şey verme, anlamındadır. Bu âyet Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) özel olarak nazil olmuştur. Diğer Müslümanlara ise bu konuda bir yasaklama yoktur."

Taberânî ve Beyhakî'nin *Sünen*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"İyiliği, daha fazlasını bekleyerek yapma"**[6] âyetini açıklarken: "Karşılığında daha fazlasının sana verilmesinin beklentisi içine girerek birine bir şey verme, anlamındadır" demiştir.[7]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî) bu âyeti "ولا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ" lafzıyla, *Ra* harfini cezm ile okumuş ve: "Amellerini çok görme, anlamındadır" demiştir.[8]

---

[1] Müddessir Sur. 5

[2] Müddessir Sur. 6

[3] Abdullah b. Mes'ûd'un da kıraati bu şekildedir, ancak şâz bir kıraattir.

[4] Müddessir Sur. 6

[5] Müddessir Sur. 6

[6] Müddessir Sur. 6

[7] Taberânî (12672) ve Beyhakî (7/51). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/131) der ki: "İsnâdında zayıf biri olan Atiyye el-Avfî vardır."

[8] Hasan ve İbn Ebî Able de bu şekilde okumuşlardır. Şâz bir kıraattir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: " وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ"[1] âyetini açıklarken: "Hayırlı işler yapma konusunda seni zaafa düşürecek şekilde amellerini gözünde çok büyütme" demiştir.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ"[2] âyetini açıklarken: "Onları çok davet ettim, ancak karşılık vermediler, şeklinde düşünme ve onları davete devam et, anlamındadır" demiştir. **"Rabbin için sabret"**[3] âyetini açıklarken de: "Bu yolda başına gelecekler konusunda sabır göster, anlamındadır" demiştir.

فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ ★ فَذَٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ★ عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ

"O boruya üfürüldüğü zaman. İşte o gün zorlu bir gündür. Kâfirler için hiç kolay değildir." (Müddessir Sur. 8-10)

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs **"O boruya üfürüldüğü zaman. İşte o gün zorlu bir gündür"**[4] âyetlerini açıklarken: "Sûr'a üfürüldüğü gün kafirler için çetin gün olacaktır" demiştir.[5]

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"O boruya üfürüldüğü zaman"**[6] âyetini açıklarken: "Sûr'a üfürüldüğü zaman, anlamındadır" demiştir.[7]

Abd b. Humeyd de İkrime, Ebû Mâlik ve Âmir'den aynısını bildirir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: "Âyette zikredilen *Nâkûr*'dan kasıt, Sûr'dur ve boru şeklindedir" demiştir.

İbn Ebî Şeybe, Taberânî ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: **"O boruya üfürüldüğü zaman"**[8] âyeti nazil olduğu zaman, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Sûr'a üfürecek olan melek onu ağzına koymuş ve başını eğip üflemesi için emir*

[1] Müddessir Sur. 6
[2] Müddessir Sur. 6
[3] Müddessir Sur. 7
[4] Müddessir Sur. 8, 9
[5] İbn Cerîr (23/420).
[6] Müddessir Sur. 8
[7] Abdurrezzâk (2/328).
[8] Müddessir Sur. 8

beklerken ben nasıl nimetler içinde rahat edebilirim?" buyurdu. Ashâb: "Yâ Resûlallah! Ne dememizi emredersin?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Allah bize yeter, O ne güzel vekildir. Allah'a tevekkül ettik, deyin"* buyurdu.[1]

İbn Sa'd ve Hâkim, Behz b. Hakîm'den bildirir: "Zürâre b. Evfâ bizlere namaz kıldırırken Müddessir Sûresi'ni okudu. **"O boruya üfürüldüğü zaman"**[2] âyetine ulaştığı zaman düşüp ruhunu teslim etti. Onu taşıyanlardan biri de bendim."[3]

Abd b. Humeyd, Katâde'den bildirir: Yüce Allah: **"İşte o gün zorlu bir gündür"**[4] buyurduktan sonra ne kadar meşakkatli ve çetin bir gün olduğunu belirterek: **"Kâfirler için hiç kolay değildir"**[5] buyurdu.

ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا * وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا * وَبَنِينَ شُهُودًا *
وَمَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِيدًا * ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ * كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا *
سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا * إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ * فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ * ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ *
ثُمَّ نَظَرَ * ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ * ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ * فَقَالَ إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ
* إِنْ هَٰذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ * سَأُصْلِيهِ سَقَرَ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا سَقَرُ * لَا تُبْقِي
وَلَا تَذَرُ * لَوَّاحَةٌ لِلْبَشَرِ * عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ * وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا
مَلَائِكَةً وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْكِتَابَ وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
وَالْمُؤْمِنُونَ وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَٰذَا

[1] İbn Ebî Şeybe (10/352), Taberânî (12671) ve Ahmed 5/144, 145 (3008). Ahmed'in muhakkikleri: "Hasen liğayrihi hadistir, bunun da isnâdı zayıftır" demişlerdir.

[2] Müddessir Sur. 8

[3] İbn Sa'd (7/150) ve Hâkim (2/506).

[4] Müddessir Sur. 9

[5] Müddessir Sur. 10

مَثَلًا كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ

Tek olarak yarattığım, kimseyi bana bırak, Kendisine geniş servet verdim, Göz önünde duran oğullar (verdim), Kendisine bir döşeyiş döşedim. Üstelik o (nimetlerimi) daha da arttırmamı umuyor. Asla (ummasın)! Çünkü o, bizim ayetlerimize karşı alabildiğine inatçıdır. Ben onu sarp bir yokuşa sardıracağım! Zira o, düşündü taşındı, ölçtü biçti. Canı çıkasıca, ne biçim ölçtü biçti! Sonra, canı çıkasıca tekrar (ölçtü biçti); nasıl ölçtü biçtiyse! Sonra baktı. Sonra kaşlarını çattı, suratını astı. En sonunda, kibirini yenemeyip sırt çevirdi. «Bu (Kur'an) dedi, olsa olsa (sihirbazlardan öğrenilip) nakledilen bir sihirdir. Bu, insan sözünden başka bir şey değil.» Ben onu sekara (cehenneme) sokacağım. Sen biliyor musun sekar nedir? Hem (bütün bedeni helak eder, hiçbir şey) bırakmaz, hem (eski hale getirip tekrar azap etmekten) vazgeçmez o. İnsanın derisini kavurur. Üzerinde ondokuz (muhafız melek) vardır. Biz cehennemin işlerine bakmakla ancak melekleri görevlendirmişizdir. Onların sayısını da inkarcılar için sadece bir imtihan (vesilesi) yaptık ki, böylelikle, kendilerine kitap verilenler iyiden iyiye öğrensin, iman edenlerin imanını arttırsın; hem kendilerine kitap verilenler hem müminler şüpheye düşmesinler, kalplerinde hastalık bulunanlar ve kâfirler de: «Allah bu misalle ne demek istemiştir ki?» desinler. İşte Allah böylece, dilediğini sapıklıkta bırakır, dilediğini doğru yola eriştirir. Rabbinin ordularını, kendisinden başkası bilmez. Bu ise, insanlık için ancak bir öğüttür. (Müddessir Sur. 11-31)

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Tek olarak yarattığım kimseyi bana bırak"**[1] âyetini açıklarken: "Bu kişi Velîd b. el-Muğîre'dir. Yüce Allah onu annesinin karnından tek başına çıkardı. Çıktığında ne malı, ne de çocuğu vardı. Sonradan Yüce Allah ona mal, çocuk ve servet ihsan etti"

[1] Müddessir Sur. 11

demiştir. **"Hayır! Çünkü o, bizim âyetlerimize karşı inatçıdır"**[1] âyetini açıklarken: "Allah'ın âyetlerine karşı inatla karşı çıkmış ve onları inkar etmiştir" demiştir. **"O düşündü taşındı, ölçtü biçti"**[2] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Bize bildirilene göre Velîd b. el-Muğîre: "Bu adamın dedikleri konusunda ben iyice düşündüm. Söyledikleri şiir değildir. Zira söylediklerinin bir tatlılığı, bir cazibesi var. Söyledikleri diğer bütün sözlerin üstüne çıkarken onun sözünün üstüne söz söyleyen olmuyor. Söylediklerinin bir büyü olduğunda şüphem yok!" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Kahrolası nasıl da ölçtü biçti! Tekrar tekrar kahrolası! Ne biçim ölçüp biçti! Sonra baktı, sonra kaşlarını çattı, suratını astı"**[3] âyetlerini indirdi.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Beni, yarattığım kişiyle baş başa bırak"**[4] âyetini açıklarken: "Bu kişi Velîd b. el-Muğîre'dir" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Tek olarak yaratıp kendisine bol bol mal, çevresinde bulunan oğullar verdiğim ve nimetleri yaydıkça yaydığım o kimseyi bana bırak. Sonra da o hırsla daha da artırmamı umar. Hayır, umduğu gibi olmayacak. Çünkü o, bizim âyetlerimize karşı inatçıdır. Onu sarp bir yokuşa sardıracağım"**[5] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Âyetler Velîd b. el-Muğîre hakkında nazil oldu. Yüce Allah onu annesinin karnından tek başına çıkardı. Çıktığında ne malı, ne de çocuğu vardı. Yüce Allah ona bin dinarlık bir mal ihsan etti. Yanından ayrılmayan on tane oğul verdi. Kendisine maldan ve oğullardan yana her türlü imkanı sağladı. Ancak yine de mallarını ve çocuklarını hep az gördü ve bu hırs içinde de öldü. Hayattayken Allah'ın âyetlerine kör bir inatla karşı çıkardı. Kıyamet gününde ona çetin ve meşakkatli bir azap vardır."[6]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebû Mâlik: **"Beni, yarattığım kişiyle baş başa bırak"**[7] âyetini açıklarken: "Bu kişi Velîd b. el-

[1] Müddessir Sur. 16
[2] Müddessir Sur. 18
[3] Müddessir Sur. 19-22
[4] Müddessir Sur. 11
[5] Müddessir Sur. 11-17
[6] İbn Cerîr (23/421, 422, 424, 425-427).
[7] Müddessir Sur. 11

Muğîre'dir" demiştir. **"Çevresinde bulunan oğullar verdim"**[1] âyetini açıklarken: "Velîd'in on üç tane oğlu vardı" demiştir. **"Sonra da o hırsla daha da artırmamı umar. Hayır, umduğu gibi olmayacak. Çünkü o, bizim âyetlerimize karşı inatçıdır"**[2] âyetlerini açıklarken de şöyle demiştir: "Velîd buna rağmen daha fazlasını istedi. Ancak Yüce Allah sonrasında ona ne oğul, ne de mal verdi. Allah'ın âyetlerine karşı da düşmanca hareket ederdi."

Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"Tek olarak yaratıp kendisine bol bol mal, çevresinde bulunan oğullar verdiğim ve nimetleri yaydıkça yaydığım o kimseyi bana bırak. Sonra da o hırsla daha da artırmamı umar"**[3] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Bu kişi Velîd b. el-Muğîre b. Hişâm el-Mahzûmî'dir. Her birinin ailesi de olan on üç tane oğlu vardı. Ancak **"Hayır, umduğu gibi olmayacak. Çünkü o, bizim âyetlerimize karşı inatçıdır"**[4] âyeti nazil olduktan ölene kadar dünya zevklerinden, mal ve çocuklarından uzak durdu.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ona nimetleri yaydıkça yaydım"**[5] âyetini açıklarken: "Yüce Allah ona bin dinarlık bir servet ihsan etti" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Süfyân: **"Ona nimetleri yaydıkça yaydım"**[6] âyetini açıklarken: "Yüce Allah ona bir milyon (dinar) ihsan etti" demiştir.

İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Dîneverî'nin *el-Mücâlese*'de bildirdiğine göre Ömer b. el-Hattâb'a, **"Ona nimetleri yaydıkça yaydım"**[7] âyeti sorulunca: "Aylık olarak ona sabit gelir sağladı" demiştir.[8]

---

[1] Müddessir Sur. 13
[2] Müddessir Sur. 15, 16
[3] Müddessir Sur. 11-16
[4] Müddessir Sur. 15
[5] Müddessir Sur. 14
[6] Müddessir Sur. 14
[7] Müddessir Sur. 14
[8] İbn Cerîr (23/423).

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Nu'mân b. Sâlim: **"Ona nimetleri yaydıkça yaydım"**[1] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt, ona ihsan ettiği arazilerdir" demiştir.

Hennâd'ın bildirdiğine göre Ebû Saîd el-Hudrî "سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا"[2] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "*Saûd*, Cehennemde bir dağdır. Cehennemliklerin bu dağa tırmanmaları istenir. Çıkmak için ellerini koyduklarında ise hemen erir. Kaldırdıklarında eski haline döner."[3]

Hâkim ve Beyhakî *Delâil*'de İkrime vasıtasıyla İbn Abbâs'tan bildirir: Velîd b. el-Muğîre, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) geldi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ona Kur'ân okuyunca Velîd yumuşar gibi oldu. Ebû Cehil bundan haberdar olunca yanına geldi ve: "Amcacığım! Kavmin sana vermek üzere mal topladılar. Zira bir şeyler alabilmek için Muhammed'in yanına gitmişsin" dedi. Velîd: "Ama Kureyşliler de bilir ki içlerinde en fazla mala sahip olanları benim!" karşılığını verdi. Ebû Cehil: "Muhammed hakkında öyle bir şey de ki kavmin bu sözden senin onu kabul etmediğini ve onu sevmediğini anlasınlar" deyince, Velîd şöyle karşılık verdi: "Onun hakkında ne diyeyim ki? Vallahi içinizde recez olsun kaside olsun, cinlerle ilgili yazılanlar olsun şiirden en çok anlayan benim. Vallahi Muhammed'in sözleri böylesi şeylere hiç benzemiyor. Onun söylediği sözlerin bir tatlılığı bir cazibesi var. Üst tarafı meyve veren, alt tarafı yağmur gibi bereketli olan sözler söylüyor. Söyledikleri diğer bütün sözlerin üstüne çıkarken onun sözünün üstüne söz söyleyen olmuyor ve diğer tüm sözleri yerle bir ediyor." Ebû Cehil: "Ama böyle dersen kavmin senden bunu kabul etmez" deyince, Velîd: "O zaman bırak biraz düşüneyim" karşılığını verdi. Sonra Velîd düşünüp taşındı ve: "Bu, başkasından öğrendiği bir büyüdür" dedi. Bunun üzerine: **"Beni, yarattığım kişiyle baş başa bırak..."**[4] âyetleri nazil oldu.[5]

---

[1] Müddessir Sur. 14
[2] Müddessir Sur. 17
[3] Hennâd (281).
[4] Müddessir Sur. 11
[5] Hâkim (2/506, 507) ve Beyhakî (2/198, 199).

Abdurrezzâk, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Ebû Nuaym *Delâil*'de İkrime'den aynısını mürsel olarak bildirir.[1]

Ebû Nuaym *Delâil*'de İbn Abbâs'tan bildirir: Velîd b. el-Muğîre, Kureyşlileri topladı ve Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi vesellem) kastederek: "Bu adam hakkında ne diyorsunuz?" diye sordu. Bazıları şairdir, bazıları kahindir deyince, Velîd: "Ben şairlerin tarzını biliyorum. O bir şair değildir. Kahinlerin de sözlerini biliyorum. O kahin de değildir" karşılığını verdi. Kureyşliler: "Peki sen ne diyorsun?" dediklerinde Velîd düşünüp taşınmaya başladı. Yüce Allah bunu: **"Kahrolası nasıl da ölçtü biçti! Tekrar tekrar kahrolası! Ne biçim ölçüp biçti! Sonra baktı, sonra kaşlarını çattı, suratını astı. Sonra arkasını döndü ve büyüklük taslayıp: «Bu, ancak nakledilegelen bir sihirdir» dedi"**[2] şeklinde ifade etmiştir.

İbn Cerîr ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Velîd b. el-Muğîre, Ebû Bekr'in yanına girdi ve ona Kur'ân'dan bazı şeyler sorup dinledi. Ebû Bekr'in yanından çıkıp da Kureyşlilerin yanına gittiği zaman: "İbn Ebî Kebşe (Muhammed) ne tuhaf şeyler söylüyor. Vallahi söyledikleri ne şiir, ne sihir ne de bir delinin hezeyanlarıdır. Söyledikleri Allah'ın kelamından başka değildir" dedi. Kureyşliler onun bu sözlerini duyunca kendi aralarında toplanıp: "Vallahi Velîd bizim dinden çıkarsa tüm Kureyşliler bizim dinden döner" dediler. Ebû Cehil onları duyunca: "Sizin için ben onunla ilgilenirim" dedi. Sonrasında Velîd'in evine gitti ve ona: "Kavminin yardım olarak sana vermek üzere mal (para) topladığını biliyor musun?" diye sordu. Velîd: "Niye, hepsinden daha fazla mal ve çocuğa sahip değil miyim?" deyince, Ebû Cehil: "Ama erzak almak için Ebû Kuhafa'nın oğlunun (Ebû Bekr'in) yanına gittiğini söylüyorlar" karşılığını verdi. Bunun üzerine Velîd: "Kabilem böyle mi düşünüyor! Vallahi bundan sonra ne Ebû Kuhâfa'nın oğlunun (Ebû Bekr'in) ne Ömer'in ne de İbn Ebî Kebşe'nin (Muhammed'in) yanına yaklaşacağım! Onu söyledikleri de öğrenilen bir sihirden başka bir şey değildir" dedi. Bu konuda da Yüce Allah: **"Kahrolası nasıl da ölçtü biçti! Tekrar tekrar kahrolası! Ne biçim ölçüp biçti! Sonra baktı, sonra kaşlarını çattı, suratını astı. Sonra arkasını döndü ve büyüklük taslayıp: «Bu, ancak nakledilegelen bir sihirdir. Bu, insan sözünden başka bir şey değildir» dedi. Ben onu**

[1] Abdurrezzâk (2/328), İbn Cerîr (23/429) ve Ebû Nuaym (186).
[2] Müddessir Sur. 19-24

sekar'a sokacağım. Sen biliyor musun sekar nedir? O, ne geri bırakır ne de azabdan vazgeçer"[1] âyetlerini indirdi.[2]

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "عَنِيدًا"[3] ifadesini: "İnkar eden" şeklinde açıklamıştır.[4]

Ahmed, Hennâd b. es-Serî *Zühd*'de, Abd b. Humeyd, Tirmizî, İbn Ebi'd-Dünya *Sifatu'n-Nâr*'da, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Hibbân, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *el-Ba's*'da Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Saûd*[5] *Cehennemde bir dağdır. Kafir ancak yetmiş yılda tepesine çıkar sonra oradan aşağıya yuvarlanır. Bu durumu da sonsuza kadar devam eder."*[6]

Abdurrezzâk, Saîd b. Mansûr, Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Ebi'd-Dünya, İbnu'l-Münzir, Taberânî, İbn Merdûye ve Beyhakî başka bir kanalla Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirir: "Saûd[7] Cehennemde bir kayadır. Cehennemlikler ellerini üzerine koyduklarında erir, çektiklerinde tekrar eski haline döner. Bundan kurtuluşun yolu da **"Köle azat etmek veya açlık gününde yemek yedirmektir"**[8] âyetlerinde belirtildiği gibidir.[9]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: *"Saûd*[10], Cehennemde bir kayadır ve kafir yüz üstü üzerinde süründürülür" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا"[11] âyetini açıklarken: *"Saûd,* Cehennem ateşinde bir dağdır" demiştir.

---

[1] Müddessir Sur. 19-28

[2] İbn Cerîr (23/429, 430).

[3] Müddessir Sur. 16

[4] İbn Cerîr (23/425).

[5] Müddessir Sur. 17

[6] Ahmed 18/240 (11712), Tirmizî (2576, 3326), İbn Ebi'd-Dünya (28), İbn Cerîr (23/427), İbn Hibbân (7467), Hâkim (2/507, "sahîh") ve Beyhakî (513, 537). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen et-Tirmizî*, 473, 657).

[7] Müddessir Sur. 17

[8] Beled Sur. 13, 14

[9] Abdurrezzâk (2/331), İbn Ebi'd-Dünya (30), Taberânî, *el-Evsat* (5573), *Tahrîcu'l-Keşşâf* da (4/120) geçtiği üzere İbn Merdûye ve Beyhakî, *el-Ba's* (539).

[10] Müddessir Sur. 17

[11] Müddessir Sur. 17

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا"[1] âyetini açıklarken: "*Saûd,* Cehennemde bir dağdır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Dahhâk: "سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا"[2] âyetini açıklarken: "*Saûd,* Cehennemde kaygan bir kayadır ve Cehennemliklerin bu dağa tırmanmaları istenir" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: "سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا"[3] âyetini: "Çetin bir azap" şeklinde açıklamıştır.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: "عَبَسَ وَبَسَرَ"[4] âyetini: "Kaşlarını çatıp somurttu" şeklinde açıklamıştır.[5]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebû Rezîn: **"Bu, ancak nakledilegelen bir sihirdir..."**[6] âyetini açıklarken: "Başkalarından öğrendiği bir sihir şeklidir, anlamındadır" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ben onu sekar'a sokacağım"**[7] âyetini açıklarken: "*Sekar,* Cehennemin en alt tabakasıdır ki burada zakkum ağaçları çıkar" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"O ne bırakır ne de terkeder"**[8] âyetini açıklarken: "Ne tamamen öldürür, ne de sağ bırakır" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"O ne bırakır, ne de terkeder"**[9] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "İçine aldığı zaman onlardan geriye bir şey bırakmaz. Kendilerine yeniden bir beden verilince de kendi hallerine terk etmez, önceden olduğu gibi yine azaba başlar."

---

[1] Müddessir Sur. 17
[2] Müddessir Sur. 17
[3] Müddessir Sur. 17
[4] Müddessir Sur. 22
[5] Abdurrezzâk (2/330).
[6] Müddessir Sur. 24
[7] Müddessir Sur. 26
[8] Müddessir Sur. 28
[9] Müddessir Sur. 28

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"O ne bırakır, ne de terkeder"**[1] âyetini açıklarken: "Kişiyi yer bitirir. Kendisine yeni bir beden verilince de onu terk etmez ve gelip yine üzerine çöker" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Büreyde: **"O ne bırakır, ne de terkeder"**[2] âyetini açıklarken: "Kişinin etini kemiğini, sinirlerini ve beynini yer de bu haliyle bile onu rahat bırakmaz" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: "لَوَّاحَةٌ لِلْبَشَرِ"[3] âyetini: "Derileri yakıp kavurur" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: "لَوَّاحَةٌ لِلْبَشَرِ"[4] âyetini: "Derileri yakıp kavurur" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Derileri kavurur"**[5] âyetini açıklarken: "Kişinin derisini yaladı mı onu yakar. Rengi değişip gece karanlığından daha siyah olur" demiştir.

İbn Ebî Şeybe ve Hennâd'ın bildirdiğine göre Ebû Rezîn: **"Derileri kavurur"**[6] âyetini açıklarken: "Kişinin derisini yaladığı zaman onu gece karanlığından daha siyah yapar" demiştir.[7]

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "لَوَّاحَةٌ"[8] ifadesini: "Yakar, kavurur" şeklinde açıklamıştır.[9]

İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Beyhakî *el-Ba's*'da Berâ'dan bildirir: Yahudilerden bir grup Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbından bir adama Cehennem bekçilerini sorduklarında, adam: "Allah ve Resûlü bilir" karşılığını

---

[1] Müddessir Sur. 28
[2] Müddessir Sur. 28
[3] Müddessir Sur. 29
[4] Müddessir Sur. 29
[5] Müddessir Sur. 29
[6] Müddessir Sur. 29
[7] İbn Ebî Şeybe (13/153) ve Hennâd (305).
[8] Müddessir Sur. 29
[9] *el-İtkân*'de (2/50) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim. İbn Ebî Hâtim bunu: "Değiştirir" lafzıyla zikreder.

verdi. Daha sonra bu adam Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) gelip olanları anlatınca, **"Üzerinde on dokuz (bekçi) vardır"**[1] âyeti nazil oldu.[2]

Tirmizî ve İbn Merdûye, Câbir b. Abdillah'tan bildirir: Yahudilerden bazıları Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbından birilerine: "Peygamberiniz Cehennem bekçilerinin sayısını biliyor mu?" diye sorunca, ashâb: "Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) sormadan bilemeyiz" dediler. Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) gelip: "Cehennem bekçilerin sayısı kaçtır?" diye sorunca da eliyle bir defasında on, bir defasında da dokuz sayısını göstererek on dokuz olduğunu ifade etti.[3]

İbn Ebî Hâtim, Süddî'den bildirir: **"Üzerinde on dokuz (bekçi) vardır"**[4] âyeti nazil olduğunda Kureyş'ten Ebu'l-Eşuddeyn adında biri: "Ey Kureyşliler! Bu on dokuz kişi sizi korkutmasın. Zira sağ kolumla on, sol kolumla da dokuz kişiyi sizden uzaklaştırırım" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Cehennemin bekçilerini yalnız meleklerden kılmışızdır. Sayılarını bildirmekle de, ancak inkar edenlerin denenmesini ve kendilerine kitap verilenlerin kesin bilgi edinmesini ve inananların da imanlarının artmasını sağladık..."**[5] âyetini indirdi.

İbn Cerîr ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Ebû Cehil, **"Üzerinde on dokuz (bekçi) vardır"**[6] âyetini duyunca, Kureyşlilere: "Anneleriniz sizsiz kalsın emi! Duyduğuma göre İbn Ebî Kebşe (Muhammed) Cehennem bekçilerinin on dokuz tane olduğunu söylüyormuş. Oysa bu kadar kalabalıksınız. Sizden her on kişi Cehennem bekçilerinden bir kişiyi yere çalamaz mı?" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke vadisinde Ebû Cehil'in kolundan tutup ona: **"Bu azap sana lâyıktır, lâyık! Evet, lâyıktır sana, lâyık!"**[7] demesini vahyetti.[1]

---

[1] Müddessir Sur. 30

[2] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/293) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî (509). İbn Kesîr der ki: "İbn Ebî Hâtim'in yanında bu şekilde Berâ'dan naklen gelmiştir. Ancak rivayetin meşhur olanı Câbir b. Abdillah'tan gelenidir."

[3] Tirmizî (3327). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen et-Tirmizî*, 658).

[4] Müddessir Sur. 30

[5] Müddessir Sur. 31

[6] Müddessir Sur. 30

[7] Kıyâmet Sur. 34, 35

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: **"Üzerinde on dokuz (bekçi) vardır"**[2] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Bize bildirilene göre Ebû Cehil bu âyet nazil olduğunda, Kureyşlilere: "Ey Kureyşliler! Sizler bu kadar kalabalık iken her on kişiniz Cehennem bekçilerinden birini yenemez mi?" dedi.[3]

İbnu'l-Mübârek, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî *el-Ba's*'da Ezrak b. Kays vasıtasıyla Temîm oğullarından bir adamdan bildirir: Ebu'l-Avvâm'ın yanındayken bize **"Üzerinde on dokuz vardır"**[4] âyetini okudu ve: "Bu konuda ne düşünüyorsunuz? Size göre bu sayı on dokuz melek mi yoksa on dokuz bin mi?" diye sordu. Ben: "On dokuz melek" dediğimde, bana: "Bunu nereden biliyorsun?" diye sordu. "Çünkü Yüce Allah: **"...Sayılarını bildirmekle de, ancak inkar edenlerin denenmesini ve kendilerine kitap verilenlerin kesin bilgi edinmesini ve inananların da imanlarının artmasını sağladık..."**[5] buyurur" karşılığını verdiğimde, Ebu'l-Avvâm şöyle dedi: "Doğru söyledin. Bunlar on dokuz melektir. Bu meleklerin her birinin elinde demirden ucu çatallı bir sopa bulunur. Melek elindeki sopayı bir sallamada yetmiş bin kişiyi havaya uçurur. Bu meleklerden her birinin iki omuz arasında şu şu kadarlık bir mesafe vardır."[6]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Üzerinde on dokuz vardır"**[7] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bunların sayıları, inkar edenler için bir fitne vesilesi kılınmıştır. Zira müşriklerden Ebu'l-Eşuddeyn el-Cumahî: "Bunlar yanıma yaklaşacak olsalar onları Cehennemden aşağı atarım" demişti.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"...Sayılarını bildirmekle de, ancak inkar edenlerin denenmesini ve kendilerine kitap verilenlerin kesin bilgi edinmesini ve inananların da imanlarının artmasını sağladık..."**[8] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: Ebu'l-Eşuddeyn: "Cehennemin bu

[1] İbn Cerîr (23/436).
[2] Müddessir Sur. 30
[3] İbn Cerîr (23/436).
[4] Müddessir Sur. 30
[5] Müddessir Sur. 31
[6] İbnu'l-Mubârek (*Zevâidu Nuaym*, 340), İbn Ebî Şeybe (13/173, 174) ve Beyhakî (511).
[7] Müddessir Sur. 30
[8] Müddessir Sur. 31

bekçilerini bana bırakın! Ben sizin için onlarla başa çıkarım" dedi. Bize bildirilene göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi veselem) Cehennem bekçilerini anlatırken şöyle buyurmuştur: *"Gözleri şimşek gibi çakar, ağızları sığır boynuzunu andırır. Saçlarını yerde sürürler. Tüm cinler ile insanlar kadar güçleri vardır. Bu meleklerden biri koca bir topluluğu önüne katıp bir dağın tepesine kadar sürer. Onları dağdan aşağıya ateşin içine yuvarladıktan sonra dağı da üzerlerine atar."*

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"...Sayılarını bildirmekle de, ancak inkar edenlerin denenmesini ve kendilerine kitap verilenlerin kesin bilgi edinmesini ve inananların da imanlarının artmasını sağladık..."**[1] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Bu sayının verilmesiyle kendilerine kitap verilenler, yani Ehl-i kitâb'dan olanlar kesin bilgi edinirler, zira onların da kitaplarında bu konuda on dokuz sayısı geçmektedir. Bu şekilde iman edenler kendi kitaplarında da geçtiği için imanları daha da artar."

Abdurrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"...Sayılarını bildirmekle de, ancak inkar edenlerin denenmesini ve kendilerine kitap verilenlerin kesin bilgi edinmesini ve inananların da imanlarının artmasını sağladık..."**[2] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Kendilerine kitap verilenlerden kasıt Ehl-i Kitâb'dır. Cehennemin bekçilerinin sayısına yönelik Kur'ân'da verilen bu bilgi kendi kitaplarında da aynı şekilde geçtiği için bu konuda kesin bir kanaat sahibi olmaları sağlanmıştır."[3]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"...Sayılarını bildirmekle de, ancak inkar edenlerin denenmesini ve kendilerine kitap verilenlerin kesin bilgi edinmesini ve inananların da imanlarının artmasını sağladık..."**[4] buyruğunu açıklarken: "Ehl-i Kitâb'dan olanlar kendi kitaplarında da Cehennemin bekçilerinin sayısının Kur'ân'da verildiği gibi geçtiğini göreceklerdir" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"...Sayılarını bildirmekle de, ancak inkar edenlerin denenmesini ve kendilerine kitap**

---

[1] Müddessir Sur. 31
[2] Müddessir Sur. 31
[3] Abdurrezzâk (2/329).
[4] Müddessir Sur. 31

verilenlerin kesin bilgi edinmesini ve inananların da imanlarının artmasını sağladık..."[1] buyruğunu açıklarken: "Kur'ân verdiği bu sayı ile daha önce nazil olan kitapları da tasdik etmiştir. Zira Tevrat ve İncil'de de Cehennem bekçilerinin sayıları on dokuz olarak geçer" demiştir. "...**Kalblerinde hastalık bulunanlar...**"[2] buyruğunu açıklarken de: "Bunlar kaplerinde nifak taşıyanlardır" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: "...**Rabbinin ordularını kendisinden başkası bilmez...**"[3] buyruğunu açıklarken: "O kadar çokturlar ki sayılarını Allah'tan başka kimse bilemez" demiştir.

İbnu'l-Münzir, İbn Cüreyc'den bunun aynısını bildirir.

Beyhakî *el-Esmâ' ve's-Sifât*'da İbn Cüreyc vasıtasıyla bir adamdan bildirdiğine göre Urve b. ez-Zübeyr, Abdullah b. Amr b. el-Âs'a: "En büyük ve kalabalık mahlukat hangisidir?" diye sorunca, Abdullah: "Meleklerdir" dedi. Urve: "Melekler neyden yaratıldı?" diye sorunca da Abdullah şu karşılığı verdi: "Kolların ve göğsün nurundan yarattı. Kolları uzatıp: «İki bine iki bin olun!» dedi." Ravi der ki: "İbn Cüreyc'e: "İki bine iki bin ne demek?" diye sorulunca: "Sayılamayacak kadar çok, demek" karşılığını verdi.[4]

Taberânî *M. el-Evsat*'ta ve Ebu'ş-Şeyh, Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) İsrâ gecesini anlatırken: *"Cebrâil'le birlikte dünya semasına çıktığımızda İsmâil adında bir melekle karşılaştık. İsmâil denilen bu melek dünya semasından sorumluydu ve önünde yetmiş bin melek bulunuyordu. Bu meleklerden her birinin emrinde de yüz bin melek vardı"* buyurdu ve: "...**Rabbinin ordularını kendisinden başkası bilmez...**"[5] âyetini okudu.[6]

---

[1] Müddessir Sur. 31

[2] Müddessir Sur. 31

[3] Müddessir Sur. 31

[4] Beyhakî (744). Beyhakî der ki: "Abdullah b. Amr'da mevkûf bir rivayettir. Ravisi ismi verilmeysen biri olduğu için de munkatı'dır."

[5] Müddessir Sur. 31

[6] Taberânî (7097) ve Ebu'ş-Şeyh (404). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (1/80, 81) der ki: "İsnâdında çok zayıf biri olan Ebû Hârun (Umâra b. Cüveyn) vardır."

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"...Bu, insanlar için bir uyarıdır..."**[1] buyruğunu açıklarken: "Kendisine karşı uyarılan şey Cehennemdir" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir, Katâde'den bunun aynısını bildirir.

وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ★ وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ★ إِنَّهَا لَإِحْدَى الْكُبَرِ ★ نَذِيرًا لِلْبَشَرِ ★
لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ

"Dönüp gitmekte olan geceye ve ağarmakta olan sabaha andolsun ki o, büyük musibetlerden biridir. İnsanlık için uyarıcıdır, sizden ileri gitmek ya da geri kalmak isteyen kimseler için." (Müddessir Sur. 33-37)

Ebû Ubeyd, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs, **"Dönüp gitmekte olan geceye andolsun ki"**[2] âyetini: "والليلِ إذَا دَبَر" lafzıyla okumuştur.[3]

Saîd b. Mansûr ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbnu'z-Zübeyr, **"Dönüp gitmekte olan geceye andolsun ki"**[4] âyetini: "والليلِ إذَا دَبَر" lafzıyla okumuştur.

Ebû Ubeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî), **"Dönüp gitmekte olan geceye andolsun ki"**[5] âyetini: "والليلِ إذَا دَبَر" lafzıyla okumuştur.

Ebû Ubeyd, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî), **"Dönüp gitmekte olan geceye andolsun ki"**[6] âyetini: "إذْ أدْبَر" lafzıyla lafzıyla okumuştur.

---

[1] Müddessir Sur. 31

[2] Müddessir Sur. 33

[3] İbn Kesîr, Ebû Amr, Ebû Bekr, İbn Âmir, Kisâî ve Ebû Câfer de bu şekilde okumuşlardır. Nâfi', Hafs, Hamza ve Yâkub ise "إذْ أدْبَر" lafzıyla okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/294).

[4] Müddessir Sur. 33

[5] Müddessir Sur. 33

[6] Müddessir Sur. 33

Ebû Ubeyd ve İbnu'l-Münzir, Hârun'dan bildirir: Ubey ile İbn Mes'ûd'un kıraatinde, **"Dönüp gitmekte olan geceye andolsun ki"**[1] âyeti: "إذا أدْبَر" şeklindedir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs bu âyeti "إذا أدْبَر" lafzıyla okumuş ve: "Karanlığı basmakta olan geceye" şeklinde açıklamıştır.

Müsedded *Müsned*'de, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim, Mücâhid'den bildirir: İbn Abbâs'a "واللیلِ إذَا دَبَر" ifadesini sorduğumda bana herhangi bir cevap vermedi. Gecenin sonu gelip de sabah ezanı okunduğunda bana şöyle seslendi: "Ey Mücâhid! "واللیلِ إذَا دَبَر" ifadesinin vakti işte budur."[2]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: "وَالصُّبْحِ إذَا أسْفَرَ"[3] âyetini: "Sabah aydınlandığında" şeklinde açıklamıştır. **"O, büyük musibetlerden biridir"**[4] âyetini açıklarken: "Bu musibetten kasıt Cehennemdir" demiştir.[5]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"O, büyük musibetlerden biridir"**[6] âyetini açıklarken: "Bu musibetten kasıt Cehennemdir" demiştir.

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebû Rezîn: **"O, büyük musibetlerden biridir. İnsanlık için uyarıcıdır"**[7] âyetini açıklarken: "Bu musibetten kasıt Cehennemdir" demiştir.

İbn Ebi'd-Dünya *Zemmu'l-Emel*'de Huzeyfe'den bildirir: Her sabah ve her akşam bir münadi: "Ey insanlar! Göç vakti! Göç vakti!" diye seslenir. Bunun da tasdiki **"O, büyük musibetlerden biridir. İnsanlık için uyarıcıdır, sizden ileri**

---

[1] Müddessir Sur. 33
[2] *el-Metâlibu'l-Âliye*'de (4170) geçtiği üzere Müsedded.
[3] Müddessir Sur. 34
[4] Müddessir Sur. 35
[5] Abdurrezzâk (2/330).
[6] Müddessir Sur. 35
[7] Müddessir Sur. 35

gitmek ya da geri kalmak isteyen kimseler için"[1] âyetleridir. Burada ileri gitmek ile geri kalmakta bahsedilen şey ölümdür.[2]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Sizden ileri gitmek ya da geri kalmak isteyen kimseler için uyarıcıdır"**[3] âyetini açıklarken: "İsteyen Yüce Allah'a itaat eder, dileyen de bu itaatten geri durur, anlamındadır" demiştir.[4]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Sizden ileri gitmek ya da geri kalmak isteyen kimseler için uyarıcıdır"**[5] âyetini açıklarken: "Yüce Allah'a itaat edenler ile Allah'a isyan içinde kalmak isteyenlere bir uyarıcıdır, anlamındadır" demiştir.

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ★ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ

"Herkes kazandığına karşılık bir rehindir. Ancak sağdakiler hariç." (Müddessir Sur. 38, 39)

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Herkes kazandığına karşılık bir rehindir"**[6] âyetini açıklarken: "Herkes kendi amelinden sorumlu tutulacaktır" demiştir.[7]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Herkes kazandığına karşılık bir rehindir. Ancak sağdakiler hariç"**[8] buyruğunu açıklarken: "Yüce Allah sağ taraftakiler (=Ashâbu'l-Yemîn) hariç bütün insanları amellerinden sorumlu tuttu" demiştir.

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Herkes kazandığına karşılık bir**

---

[1] Müddessir Sur. 35-37
[2] İbn Ebi'd-Dünya, *Kısaru'l-Emel* (135).
[3] Müddessir Sur. 37
[4] İbn Cerîr (23/447).
[5] Müddessir Sur. 37
[6] Müddessir Sur. 38
[7] İbn Cerîr (23/447, 448).
[8] Müddessir Sur. 38, 39

rehindir. Ancak sağdakiler hariç"[1] buyruğunu açıklarken: "Sağdakiler (=Ashâbu'l-Yemîn) hesaba çekilmezler" demiştir.[2]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ancak sağdakiler hariç"**[3] âyetini açıklarken: "Sağdakilerden (=Ashâbu'l-Yemîn) kasıt, Müslümanlardır" demiştir.

Abdurrezzâk, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Hâkim'in bildirdiğine göre Ali b. Ebî Tâlib: **"Ancak sağdakiler hariç"**[4] âyetini açıklarken: "Sağdakilerden (=Ashâbu'l-Yemîn) kasıt, Müslümanların küçük çocuklarıdır" demiştir.[5]

Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Ömer: **"Ancak sağdakiler hariç"**[6] âyetini açıklarken: "Sağdakilerden (=Ashâbu'l-Yemîn) kasıt, Müslümanların küçük çocuklarıdır" demiştir.[7]

فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ ★ عَنِ الْمُجْرِمِينَ ★ مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ ★ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ★ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ ★ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ ★ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ ★ حَتَّىٰ أَتَانَا الْيَقِينُ ★ فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ

"Onlar cennetler içinde sorarlar. Günahkârların durumunu. «Sizi sekar'a sokan nedir?» diye. Onlar şöyle derler: «Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksulu doyurmazdık. Dalanlarla birlikte dalıyorduk. Ceza gününü de yalanlıyorduk. Sonunda bize yakîn (ölüm) geldi.» Artık şefaatçilerin şefaati onlara fayda vermez."
(Müddessir Sur. 40-48)

---

[1] Müddessir Sur. 38, 39
[2] İbn Cerîr (23/448).
[3] Müddessir Sur. 39
[4] Müddessir Sur. 39
[5] Abdurrezzâk (2/270, 329, 330), İbn Ebî Şeybe (13/285), İbn Cerîr (23/450) ve Hâkim (2/507, "sahîh").
[6] Müddessir Sur. 39
[7] İbn Ebî Şeybe (13/325).

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, Abdullah b. Ahmed *Zühd*'e zevâidinde, İbn Ebî Dâvud *Mesâhif*'de, İbnu'l-Enbârî *Mesâhif*'de, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim, Amr b. Dînâr'dan bildirir: Abdullah b. ez-Zübeyr'in Müddessir Sûresi'nin 40, 41 ve 42. âyetlerini: "في جناتٍ يَتساءَلون عن المجرمين يا فلانُ ما سلكَكم في سقرَ (=Onlar Cennette günahkârlar hakkında sorular sorarlar ve onlara: "Ey filan! Sizleri sekar'a sokan nedir?" derler)" şeklinde okuduğunu işittim. Yine Lakît'in bana bildirdiğine göre İbnu'z-Zübeyr: "Ömer b. el-Hattâb'ın bu âyetleri bu şekilde okuduğunu işittim" demiştir.[1]

Ebû Ubeyd *Fadâil*'de ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd, Müddessir Sûresi'nin 42. âyetini: "يأيُّها الكفارُ ما سلكَكم في سَقَرَ" (=Ey kafirler! Sizleri sekar'a sokan nedir?)" şeklinde okumuştur.[2]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Dalanlarla birlikte dalıyorduk"**[3] âyetini açıklarken: "Nerede haktan sapan birini görsek biz de onunla birlikte sapardık, anlamındadır" demiştir. **"Artık şefaatçilerin şefaati onlara fayda vermez"**[4] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: Bilin ki Yüce Allah kıyamet gününde müminleri birbirlerine şefaatçi kılar. Bize bildirilene göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kıyamet gününde Yüce Allah ümmetimden bir kişinin şefaati ile Temîm oğullarından daha kalabalık bir topluluğu Cennete sokar"* buyurmuştur. (Hasan bunu rivayet ederken, Temîm oğulları yerine *"...Rabîa ve Mudar kabilelerinden daha kalabalık bir topluluğu Cennete sokar"* demiştir.) Yine bizlere, şehit olan kişinin akrabalarından yetmiş kişiye şefaatçi olacağı anlatılırdı.[5]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Sonunda bize yakîn geldi"**[6] âyetini açıklarken: "Yakîn'den kasıt ölümdür" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Sâlim: **"Sonunda bize yakîn geldi"**[7] âyetini açıklarken: "Yakîn'den kasıt ölümdür" demiştir.

---

[1] Abdurrezzâk (2/331) ve İbn Ebî Dâvud (sh. 52).
[2] Ebû Ubeyd (sh. 187).
[3] Müddessir Sur. 45
[4] Müddessir Sur. 48
[5] Abdurrezzâk (2/330, 331).
[6] Müddessir Sur. 47
[7] Müddessir Sur. 47

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Artık şefaatçilerin şefaati onlara fayda vermez"**[1] âyetini açıklarken: "Bazıları onlara şefaatçi olsa da bu şefaat onlara bir fayda vermez" demiştir.

İbn Merdûye'nin İbn Mes'ûd'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Şefaatimle Cehennemde bulunan tüm iman sahipleri oradan çıkarlar. Sadece,* «**Sizi sekar'a sokan nedir?» diye (sorulunca) onlar şöyle derler: "Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksulu doyurmazdık. Dalanlarla birlikte dalıyorduk. Ceza gününü de yalanlıyorduk. Sonunda bize yakîn (ölüm) geldi»**[2] *âyetlerinde zikredilenler çıkmaz. Zira Yüce Allah onlar hakkında:* «**Artık şefaatçilerin şefaati onlara fayda vermez»**[3] *buyurur."*[4]

İbn Merdûye, Abdurrahman b. Meymûn'den bildirir: Ka'b(u'l-ahbâr) bir gün Ömer b. el-Hattâb'ın yanına girdi. Hz.Ömer: "Kıyamet gününde Muhammed'in (sallallahu aleyhi vesellem) şefaatinin kimlere kadar ulaşacağından bahset" deyince, Ka'b şu karşılığı verdi: "Yüce Allah, Kur'ân'da bunu size bildiriyor. Zira: **"Sizi sekar'a sokan nedir?" diye (sorulunca) onlar şöyle derler: "Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksulu doyurmazdık. Dalanlarla birlikte dalıyorduk. Ceza gününü de yalanlıyorduk. Sonunda bize yakîn (ölüm) geldi"**[5] buyurmuştur. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) böylesi bir günde herkese şefaat eder. Geriye hiç namaz kılmayanlar, hiç yoksul doyurmayanlar ve hiçbir peygambere inanmayanlar kalır ki geriye bunlar kaldığı zaman şefaate nail olmayan hiçbir hayır sahibi kalmamış demektir."

İbn Merdûye'nin Enes'ten bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününde Cehennemde en hafif azabı çekenlerden birine Yüce Allah: «Dünya dolusu gümüş ve altının olsa buradan kurtulmak için feda eder miydin?» diye sorar. Kişi: «Öyle bir imkanım olsa kesinlikle yapardım» deyince, Yüce Allah: «Yalan söylüyorsun! Zira bundan daha kolay ve hafif olanını senden isterken yapmıyordun. Sana dilediğini vermem için benden istemeni, seni bağışlamam için benden bağışlanma dilemeni, icabet*

[1] Müddessir Sur. 48
[2] Müddessir Sur. 42-47
[3] Müddessir Sur. 48
[4] Ebû Hanîfe (Hârezmî, *Câmiu'l-Mesânîd*, 1/166) ve Ukaylî (2/314-316).
[5] Müddessir Sur. 42-47

*etmem için bana dua etmeni isterdim de yapmazdın. Gece veya gündüz olsun benden çekinip korktuğun, benden bir şeyler istediğin ve cezamdan sakındığın bir anın bile olmadı» buyurur. Ondan aşağıda olanların da hepsi ondan daha kötüdür. Sonra bu kişiye: «***Sizi sekar'a sokan nedir?***»*[1] *diye sorulunca: «***Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksulu doyurmazdık. Dalanlarla birlikte dalıyorduk. Ceza gününü de yalanlıyorduk. Sonunda bize yakîn (ölüm) geldi***»*[2] *der. Yüce Allah da: «***Artık şefaatçilerin şefaati onlara fayda vermez***»*[3] *buyurur."*[4]

İbn Merdûye, Yezîd b. Suheyb'den bildirir: Talk b. Habîb ile birlikte Mekke'deydik ve her ikimiz de Hariciler gibi düşünüyorduk. Câbir b. Abdillah'ın şefaati kabul ettiğine dair açıklamaları olduğunu duyduğumuzda yanına geldik ve: "Şefaat konusunda bazı şeyler söylediğin bize ulaştı. Ancak Yüce Allah, Kitâb'ında senin söylediğinin aksini söylüyor" dedik. Câbir yüzümüze şöyle bir baktıktan sonra: "Siz Irak ahalisinden misiniz?" diye sordu. "Evet!" dediğimizde tebessüm etti ve: "Yüce Allah'ın Kitab'ının neresinde söylediğimin aksini buluyorsunuz?" diye sordu. Şöyle dedim: "Yüce Allah: **"Ey Rabbimiz! Doğrusu sen, kimi cehenneme koyarsan, artık onu rüsvay etmişsindir. Zalimlerin hiç yardımcıları yoktur"**[5] buyurur. Başka bir yerde: **"Ateşten çıkmak isterler, ama ondan çıkabilecek değillerdir. Onlara sürekli bir azap vardır"**[6] buyurur. Başka bir yerde de: **"...Oradan her çıkmak istediklerinde geri çevrilirler..."**[7] buyurur. Bu ve benzeri âyetler senin şefaat konusundaki görüşüne muhaliftir." Câbir: "Allah'ın Kitab'ını ben mi daha iyi bilirim, yoksa siz mi?" diye sorunca, biz: "Tabi ki sen bizden daha iyi bilirsin" karşılığını verdik.

Bunun üzerine Câbir şöyle dedi: "Vallahi Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında hem bu âyetlerin, hem de şefaatin olacağı konusundaki âyetlerin nazil olmasına şahit oldum. Bu âyetlerin açıklamasını da bizzat Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) işittim. Yüce Allah'ın Kitâb'ında Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi

[1] Müddessir Sur. 42
[2] Müddessir Sur. 43-47
[3] Müddessir Sur. 48
[4] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (3/99) geçtiği üzere İbn Merdûye.
[5] Âl-i İmrân Sur. 192
[6] Mâide Sur. 37
[7] Secde Sur. 20

vesellem) şefatine yönelik âyetler mevcuttur. Mesela Müddessir Sûresi'nde Yüce Allah: **"Sizi sekar'a sokan nedir?" diye (sorulunca) onlar şöyle derler: "Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksulu doyurmazdık. Dalanlarla birlikte dalıyorduk. Ceza gününü de yalanlıyorduk. Sonunda bize yakîn (ölüm) geldi. Artık şefaatçilerin şefaati onlara fayda vermez"**[1] buyurur. Burada şefaatin Allah'a şirk koşmayanlar için olduğunu görmüyor musunuz? Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu konuda şöyle buyurduğunu işittim: *"Yüce Allah kimseden yardım almadan ve kimseye danışmadan mahlukatını yarattı. Daha sonra bunların içinden dilediğini merhametiyle Cennete koyarken dilediğini de Cehenneme koydu. Bir süre sonra Yüce Allah bunların içinden muvahhid olanlara (şirk koşmayanlara) acıdı ve tarafından bir meleği bir su ve nur ile gönderdi. Bu melek Cehenneme girdi ve elindeki bu su ile nuru içerde bulunanların üzerine serpti. Su ile nur sadece Allah'ın dilediği kişilere isabet etti ki bunlar da dünyada Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmadan ölenlerdendir. Melek bu kişileri Cehennemden çıkarıp Cennetin önüne koydu. Sonra Rabbinin yanına dönünce Yüce Allah ona yine su ile nur verdi. Melek bunları alıp bir daha Cehenneme girdi ve elindeki bu su ile nuru içerde bulunanların üzerine serpti. Su ile nur sadece Allah'ın dilediği kişilere isabet etti ki bunlar da dünyada Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmadan ölenlerdendir. Melek bunları da Cehennemden çıkarıp Cennetin önüne koydu. Daha sonrasında Yüce Allah şefaat hakkı olanlara izin verdi. Bunlar da Cehennemden çıkarılanlara şefaatte bulundular. Bu şekilde de Yüce Allah rahmeti ve şefaatçilerin şefaati ile onları Cennetine koydu."*[2]

Beyhakî *el-Ba's*'da İbn Mes'ûd'dan bildirir: Yüce Allah iman sahibi kimselerden bazılarını Cehennemde cezalandırır. Ancak daha sonra Muhammed'in (sallallahu aleyhi vesellem) şefaatiyle onları dışarı çıkarır. Bu şefaat sonrası Cehennemde, **"Sizi sekar'a sokan nedir?" diye (sorulunca) onlar şöyle derler: "Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksulu doyurmazdık. Dalanlarla birlikte dalıyorduk. Ceza gününü de yalanlıyorduk. Sonunda bize yakîn (ölüm) geldi"**[3] âyetlerinde zikredilenler dışında kimseler kalmaz. Zira Yüce

[1] Müddessir Sur. 42-48
[2] Tahrici Mâîde Sûresi'nin 37. âyetinin tefisirinde yapıldı.
[3] Müddessir Sur. 42-47

Allah bunlar hakkında: **"Artık şefaatçilerin şefaati onlara fayda vermez"**[1] buyurur.[2]

فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ ★ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ ★ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ

"Böyle iken onlara ne oluyor da, öğütten yüz çeviriyorlar? Aslandan ürkerek kaçan yabani merkeplere benzerler."
(Müddessir Sur. 49-51)

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Böyle iken onlara ne oluyor da, öğütten yüz çeviriyorlar?"**[3] âyetini açıklarken: "Bu öğütten kasıt, Kur'ân'dır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Âsım, **"Kaçan yaban eşekleri gibi"**[4] âyetini: "كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ" lafzıyla okumuştur.[5]

Ebû Ubeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî) ile Ebû Recâ, **"Kaçan yaban eşekleri gibi"**[6] âyetini: "كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفَرَةٌ" lafzıyla, *Fe* harfini fetha ile okumuşlardır.

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Hâkim'in bildirdiğine göre Ebû Mûsa el-Eş'arî, "فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ"[7] âyetini: "Avcılardan kaçan" şeklinde açıklamıştır.[8]

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "*Kasvere* ifadesi, okla avlanan avcılar anlamına gelir" demiştir.

---

[1] Müddessir Sur. 48

[2] Beyhakî (86).

[3] Müddessir Sur. 49

[4] Müddessir Sur. 50

[5] İbn Kesîr, Ebû Amr, Hamza, Kisâî, Yâkub ve Halef de bu şekilde okumuşlardır. Nâif', İbn Âmir ve Ebû Câfer ise "مُسْتَنْفَرَةٌ" lafzıyla, *Fe* harfini fetha ile okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/294).

[6] Müddessir Sur. 50

[7] Müddessir Sur. 51

[8] *Fethu'l-Bârî*'de (8/676) geçtiği üzere Saîd b. Mansûr ile İbn Ebî Hâtim ve Hâkim (2/508, "sahîh").

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim, Ebû Hamza'dan bildirir: İbn Abbâs'a: "*Kasvere* ifadesi, aslan anlamına gelmiyor mu?" diye sorduğumda: "Arapların hiçbir lehçesinde *kasvere* ifadesinin aslan anlamında kullanıldığını duymadım ve bilmiyorum. Bu ifadenin anlamı, insan topluluğudur" dedi.[1]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: "كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنفِرَةٌ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ"[2] buyruğunu: "Avcılardan kaçan yabani eşekler gibidirler" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: "فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ"[3] âyetini: "Avcılardan kaçan" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: "فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ"[4] âyetini: "Avcıların oklarından kaçan" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebû Mâlik: "*Kasvere*, oklarla avlanan avcılardır" demiştir.

Hatîb *Târih*'de Atâ b. Ebî Rebâh'tan bunun aynısını bildirir.[5]

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: "*Kasvere* ifadesi oklar anlamındadır" demiştir.[6]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ"[7] âyetini: "Avcıların ağlarından, iplerinden kaçan" şeklinde açıklamıştır.

Süfyân b. Uyeyne *Tefsîr*'de, Abdurrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ"[8] âyetini: "İnsanların seslerinden kaçan" şeklinde açıklamıştır.[9]

---

[1] *Fethu'l-Bârî*'de (8/676) geçtiği üzere Saîd b. Mansûr.
[2] Müddessir Sur. 50, 51
[3] Müddessir Sur. 51
[4] Müddessir Sur. 51
[5] Hatîb (9/186).
[6] Abdurrezzâk (2/332).
[7] Müddessir Sur. 51
[8] Müddessir Sur. 51
[9] *Fethu'l-Bârî*'de (8/676) geçtiği üzere Süfyân b. Uyeyne ve Abdurrezzâk (2/332).

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ"[1] âyetini açıklarken: "*Kasvere* ifadesi, Habeş dilinde aslan anlamındadır. Araplar ise bunun yerine *Esed* kelimesini kullanırlar" demiştir.

Abd b. Humeyd, Bezzâr, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebû Hureyre: "فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ"[2] âyetini: "Aslandan kaçan" şeklinde açıklamıştır.[3]

بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتَى صُحُفًا مُنَشَّرَةً ★ كَلَّا بَلْ لَا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ ★ كَلَّا إِنَّهُ تَذْكِرَةٌ ★ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرَهُ ★ وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَىٰ وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ

"Hatta onlardan her bir kişi, kendisine açılmış sahifeler verilmesini istiyor. Hayır! Aslında onlar âhiretten korkmuyorlar. Asla! Doğrusu o bir öğüttür! Dileyen ondan öğüt alır. Bununla beraber, Allah dilemeksizin onlar öğüt alamazlar. Sakınılmaya layık olan da O'dur, mağfiret sahibi de O'dur." (Müddessir Sur. 52-56)

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir, Süddî vasıtasıyla Ebû Sâlih'ten bildirir: Kureyşliler: "Eğer Muhammed gerçekten doğruyu söylüyorsa o zaman sabah uyandığımızda yastıklarımızın altında Cehennem azabından yana güvende olduğumuza dair yazılı bir kağıt bulalım" deyince, **"Hatta onlardan her bir kişi, kendisine açılmış sahifeler verilmesini istiyor"**[4] âyeti nazil oldu.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Hatta onlardan her bir kişi, kendisine açılmış sahifeler verilmesini istiyor"**[5] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Kureyşliler sabahladıklarında her birinin başının ucunda, içinde: "Âlemlerin Rabbinden filanın oğlu filana" şeklinde yazı bulunan bir kağıdın olmasını istediler."

---

[1] Müddessir Sur. 51

[2] Müddessir Sur. 51

[3] *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/352) geçtiği üzere Abd b. Humeyd, Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr*, 2277) ve İbn Cerîr (23/459, 460).

[4] Müddessir Sur. 52

[5] Müddessir Sur. 52

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Hatta onlardan her bir kişi, kendisine açılmış sahifeler verilmesini istiyor"**[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "İnsanlardan bazıları Muhammed'e (sallallahu aleyhi vesellem): "Sana tâbi olmamızı istiyorsan Allah katından bize sana tâbi olmamızı emreden özel bir kağıt getir" demişlerdi." **"Hayır! Aslında onlar âhiretten korkmuyorlar"**[2] âyetini açıklarken: "Onları bozulmaya ve dünyaya kapılmaya sevkeden şey de âhiretten korkmamaları ve öylesi bir güne inanmamalarıdır" demiştir. **"Asla! Doğrusu o bir öğüttür!"**[3] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt Kur'ân'dır" demiştir. **"...Sakınılmaya layık olan da O'dur, mağfiret sahibi de O'dur"**[4] buyruğunu açıklarken de: "Rabbimiz, yasakladığı şeylerden sakınılmaya layıktır ve kullarının birçok günahını da bağışlamaya ehildir" demiştir.

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Hayır! Aslında onlar âhiretten korkmuyorlar"**[5] âyetini açıklarken: "Kafirlerin aslında içlerinde bulunanı ifşa eden de bu âyet oldu" demiştir.[6]

Ahmed, Dârimî, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Bezzâr, Ebû Ya'lâ, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Adiy, Hâkim ve İbn Merdûye, Enes'ten bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): **"...Sakınılmaya layık olan da O'dur, mağfiret sahibi de O'dur"**[7] âyetini okudu ve buyurdu ki: *"Rabbiniz şöyle buyurur: «Sakınılmaya ve benimle birlikte başka ilahların ortak koşulmamasına layık olan benim! Kim benden sakınır ve başka ilahları bana ortak koşmazsa onu bağışlamaya da ehil olan benim.»"*[8]

İbn Merdûye, Abdullah b. Dînâr'dan bildirir: Ebû Hureyre, İbn Ömer ve İbn Abbâs'ın şöyle dediklerini işittim: Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem):

---

[1] Müddessir Sur. 52
[2] Müddessir Sur. 53
[3] Müddessir Sur. 54
[4] Müddessir Sur. 56
[5] Müddessir Sur. 53
[6] İbn Ebî Şeybe (14/33).
[7] Müddessir Sur. 56
[8] Ahmed 19/430, 21/178 (12442, 13549), Dârimî (2/302, 303), Tirmizî (3328), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11630), İbn Mâce (4299), İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/299) geçtiği üzere Bezzâr, Ebû Ya'lâ (3317), İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/299) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim, İbn Adiy (3/1288) ve Hâkim (2/508, "sahîh"). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen İbn Mâce*, 936).

"...Sakınılmaya layık olan da O'dur, mağfiret sahibi de O'dur"[1] âyeti sorulunca şöyle karşılık verdi: *"Yüce Allah burada şöyle buyurur: «Sakınılmaya ve bana ortak koşulmamasına layık olan benim! Kim benden sakınır ve başka ilahları bana ortak koşmazsa şirk koşması dışındaki bütün günahlarını bağışlamaya da ehil olan benim.»"*[2]

Hakîm et-Tirmizî *Nevâdiru'l-Usûl*'de Hasan(-ı Basrî)'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Yüce Allah: «Ben dünyada iken günahlarını örtüp gizli tuttuğum kulumu âhirette bunları açığa çıkarıp rezil etmeyecek kadar büyük ve yüceyim» buyurur."* Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yine şöyle buyurdu: *"Yüce Allah: «Kulumun bana açılan ellerini boş bir şekilde geri döndürmekten hayâ ederim» buyurdu. Melekler: «İlahımız! Ama bu kul buna layık değildir!» dediklerinde, Yüce Allah: «Ama ben, benden sakınılmaya ve kullarımı bağışlamaya layığım! Siz de şahit olun ki onu bağışladım» karşılığını verir."* Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yine şöyle buyurdu: *"Yüce Allah yine şöyle buyurur: «Ömrünü benim yolumda tüketen kulumu ve ümmetimi Cehennem ateşinde cezalandırmaktan hayâ ederim.»"*[3]

---

[1] Müddessir Sur. 56

[2] *Tahrîcu'l-Keşşâf* da (4/122) geçtiği üzere İbn Merdûye.

[3] Hakîm et-Tirmizî (2/34).

KIYÂMET SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *Delâil*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Kıyâmet Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir. Başka bir lafızda: "Lâ uksimu biyemi'l-kiyâme Sûresi, Mekke'de nazil oldu" şeklinde geçer.[1]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Abdullah b. ez-Zübeyr: "Kıyâmet Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir, Katâde'den bildirir: Bize bildirilene göre Ömer b. el-Hattâb: "Kıyamet günü hakkında bir şeyler sorup öğrenmek isteyen kişi bu sûreyi okusun" demiştir.

لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ ★ وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ★ أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَلَّنْ
نَجْمَعَ عِظَامَهُ ★ بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ ★ بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ
أَمَامَهُ ★ يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ ★ فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ★ وَخَسَفَ الْقَمَرُ ★
وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ★ يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ ★ كَلَّا لَا وَزَرَ ★
إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ★ يُنَبَّأُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ

"Kıyamet gününe yemin ederim. Ve nefsi levvâmeye yemin ederim. İnsan, kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı mı sanıyor? Evet, onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter. Fakat insan önündekini yalanlamak ister. «Kıyamet günü ne zamanmış?» diye sorar. Gözün kamaştığı, Ay'ın tutulduğu, Güneş ve Ay bir araya getirildiği zaman, işte o gün insan: «Kaçış nereye?» diyecektir. Hayır, sığınacak yer yoktur. O gün varıp durulacak yer, sadece Rabbinin huzurudur. O gün insana, ileri götürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa bildirilir." (Kıyâmet Sur. 1-13)

---

[1] İbnu'd-Durays (17, 18), Nehhâs (sh. 757) ve Beyhakî (7/142-144).

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: "لَا أُقْسِمُ"[1] buyruğunu: "Yemin ederim!" şeklinde açıklamıştır.[2]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Hâkim, Saîd b. Cübeyr'den bildirir: İbn Abbâs'a: **"Kıyamet gününe yemin ederim"**[3] âyetini sorduğumda: "Rabbin, yarattıklarından dilediği şey üzerine yemin eder" dedi. **"Ve nefsi levvâmeye yemin ederim"**[4] âyetini sorduğumda: "Kınanmış olan nefse yemin ederim, anlamındadır" dedi. **"İnsan, kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı mı sanıyor? Evet, onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter"**[5] âyetlerini sorduğumda da: "Yüce Allah dilerse onların parmaklarını deve ve atın ayakları gibi çift veya tek tırnaklı da yapabilir" dedi.[6]

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: **"Kıyamet gününe yemin ederim"**[7] âyetini açıklarken: "Yüce Allah yarattıklarından dilediği şey üzerine yemin eder" demiştir. "وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ"[8] âyetini açıklarken de: "*Nefsi levvâme*, günahkar olan nefis anlamındadır. Yüce Allah burada böylesi bir nefse yemin etmemiştir" demiştir.[9]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ve nefsi levvâmeye yemin ederim"**[10] âyetini açıklarken: "Nefsi levvâme'den kasıt, kınanmış olan nefistir" demiştir.[11]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ve nefsi levvâmeye yemin ederim"**[12] âyetini açıklarken: "İyi olsun kötü olsun yaptığı her şeyde kendini kınayan ve: "Şöyle yapsaydın, böyle yapsaydın" diyen nefistir" demiştir.

---

[1] Kıyâmet Sur. 1
[2] İbn Cerîr (23/466).
[3] Kıyâmet Sur. 1
[4] Kıyâmet Sur. 2
[5] Kıyâmet Sur. 3, 4
[6] İbn Cerîr (23/467, 469) ve Hâkim (2/508, 509).
[7] Kıyâmet Sur. 1
[8] Kıyâmet Sur. 2
[9] İbn Cerîr (23/470).
[10] Kıyâmet Sur. 2
[11] İbn Cerîr (23/470).
[12] Kıyâmet Sur. 2

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ve nefsi levvâmeye yemin ederim"**[1] âyetini açıklarken: "Nefsi levvâme'den kasıt, geçmiş için pişman olan ve bu konuda kendini kınayan nefistir" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Ve nefsi levvâmeye yemin ederim"**[2] âyetini açıklarken: "Nefsi levvâme'den kasıt, geçmiş için pişman olan ve bu konuda kendini kınayan nefistir" demiştir.[3]

Abd b. Humeyd ve İbn Ebi'd-Dünya'nın *Muhâsebetu'n-Nefs*'de bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Ve nefsi levvâmeye yemin ederim"**[4] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Mümin her zaman için: «Bu sözü niye söyledim! Bunu neden yedim! Bunu neden düşündüm!» şeklinde kendi nefsini hesaba çekip sorgular. Günahkâra gelince ise yaşayıp gider de hiçbir zaman nefsini hesaba çekip onu kınamaz."

Saîd b. Mansûr'un bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Evet, onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter"**[5] âyetini açıklarken: "Dilersek onun parmaklarını birleştirir tek parça yaparız" demiştir.

Abdurrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Evet, onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter"**[6] âyetini açıklarken: "Dilersek onun parmaklarını birleştirir devenin ayağı gibi tek parça yaparız" demiştir.[7]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Evet, onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter"**[8] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Yüce Allah dilese onların parmaklarını birleştirip deve ayağı veya at toynağı gibi yapardı. Ancak ey insanoğlu! Yüce Allah onları güzel ve düzgün bir şekle koyup yaratmıştır."

---

[1] Kıyâmet Sur. 2
[2] Kıyâmet Sur. 2
[3] İbn Cerîr (23/470).
[4] Kıyâmet Sur. 2
[5] Kıyâmet Sur. 4
[6] Kıyâmet Sur. 4
[7] Abdurrezzâk (2/333).
[8] Kıyâmet Sur. 4

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Evet, onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter"**[1] âyetini açıklarken: "Yüce Allah dilerse insanın ayaklarını deve ayağı gibi yapar. Bu şekilde de insan onlarla hiçbir iş yapamaz" demiştir.[2]

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İkrime: **"Evet, onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter"**[3] âyetini açıklarken: "Yüce Allah dilerse insanın ayaklarını deve ayağı gibi yapar. Bu şekilde de insan onlardan gereği gibi faydalanamaz" demiştir.[4]

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Evet, onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter"**[5] âyetini açıklarken: "Yüce Allah dilerse insanın el ve ayaklarını deve ayağı gibi yapmaya kadirdir" demiştir.[6]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî), **"Evet, onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter"**[7] âyetini okudu ve şöyle dedi: "Yüce Allah insanın yiyeceğini temiz kılmak istediği içindir ki onun ellerini tırnaklı veya toynaklı hayvanlar gibi yapmamıştır. Ona ihsan ettiği elleriyle yemeğini yer, kötü şeylerden sakınır. Hayvanlar ise bunları ağzıyla yerine getirir."

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Fakat insan önündekini yalanlamak ister"**[8] âyetini açıklarken: "Burnunun doğrultusunda koşmak, kafasının dikine gitmek ister" demiştir.[9]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Fakat insan önündekini yalanlamak ister"**[1] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt, hesap gününü yalanlayan kafirdir" demiştir.[2]

---

[1] Kıyâmet Sur. 4
[2] İbn Cerîr (23/472).
[3] Kıyâmet Sur. 4
[4] İbn Cerîr (23/472).
[5] Kıyâmet Sur. 4
[6] İbn Cerîr (23/473).
[7] Kıyâmet Sur. 4
[8] Kıyâmet Sur. 5
[9] İbn Cerîr (23/475).

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Fakat insan önündekini yalanlamak ister"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "İnsan günah olan bir durum karşısında «Önce yapayım sonra tövbe ederim» der, anlamındadır."[4]

İbn Ebi'd-Dünya *Zemmu'l-Emel*'de ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Fakat insan önündekini yalanlamak ister"**[5] âyetini açıklarken: "Günah olan şeyleri hemen işler de tövbeyi erteler, anlamındadır" demiştir.[6]

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Fakat insan önündekini yalanlamak ister"**[7] âyetini açıklarken: "Burnunun doğrultusunda koşmak, kafasının dikine gitmek ister" demiştir.[8]

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Fakat insan önündekini yalanlamak ister"**[9] âyetini açıklarken: "Allah'a isyan olan bir işte ısrarla yürür gider" demiştir.[10]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Fakat insan önündekini yalanlamak ister"**[11] âyetini açıklarken: "Yüce Allah'ın koruduklan hariç, insan nefsinin devamlı olarak günahlara doğru meylettiğini görürsün" demiştir. **"Kıyamet günü ne zamanmış, diye sorar"**[12] âyetini açıklarken: "Kıyamet ne zaman kopacak, diye sorar" demiştir.[13]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Hâkim ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Fakat insan önündekini yalanlamak ister"**[14] âyetini açıklarken: "İleride tövbe ederim

---

[1] Kıyâmet Sur. 5
[2] İbn Cerîr (23/477) ve *Fethu'l-Bârî*'de (8/681) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[3] Kıyâmet Sur. 5
[4] İbn Cerîr (23/475).
[5] Kıyâmet Sur. 5
[6] İbn Ebi'd-Dünya (205) ve Beyhakî (10673).
[7] Kıyâmet Sur. 5
[8] İbn Cerîr (23/475).
[9] Kıyâmet Sur. 5
[10] İbn Cerîr (23/475, 476).
[11] Kıyâmet Sur. 5
[12] Kıyâmet Sur. 6
[13] İbn Cerîr (23/475, 476).
[14] Kıyâmet Sur. 5

diyerek tövbesini hep erteler" demiştir. **"Kıyamet günü ne zamanmış, diye sorar"**[1] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: "Kıyamet ne zaman kopacak, diye sorar. Yüce Allah da buna cevaben: **"Gözün kamaştığı, Ay'ın tutulduğu, Güneş ve Ay bir araya getirildiği zaman..."**[2] buyurmuştur.[3]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Göz kamaştığı zaman"**[4] âyetini açıklarken: "Ölüm geldiği zaman, anlamındadır" demiştir.[5]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Göz kamaştığı zaman"**[6] âyetini açıklarken: "Gözler dehşet içinde dikilip kaldığı zaman, anlamındadır" demiştir. **"Ay tutulduğu zaman"**[7] âyetini açıklarken de: "Ay'ın ışığı söndüğü zaman, anlamındadır" demiştir.[8]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Göz kamaştığı zaman"**[9] âyetini açıklarken: "Ölüm anında gözün dehşet içinde dikilip kalmasıdır" demiştir. **"Ayın tutulduğu, Güneş ve Ay bir araya getirildiği zaman"**[10] âyetlerini açıklarken de: "Kıyamet gününde Ay'ın ışığının gittiği, Güneş ile Ay dürüldüğü zaman, anlamındadır" demiştir.[11]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"Güneş ve Ay bir araya getirildiği zaman"**[12] âyetini açıklarken: "Kıyamet gününde Güneş ile Ay dürüldüğü zaman, anlamındadır" demiştir.

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Atâ b. Yesâr: **"Güneş ve Ay bir araya getirildiği zaman"**[13] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Kıyamet

---

[1] Kıyâmet Sur. 6

[2] Kıyâmet Sur. 7-9

[3] *et-Tağlîk*'de (4/355) geçtiği üzere Firyâbî, İbn Cerîr (23/477, 478), Hâkim (2/509, "sahîh") ve Beyhakî (7232).

[4] Kıyâmet Sur. 7

[5] İbn Cerîr (23/480).

[6] Kıyâmet Sur. 7

[7] Kıyâmet Sur. 8

[8] Abdurrezzâk (2/333) ve İbn Cerîr (23/480).

[9] Kıyâmet Sur. 7

[10] Kıyâmet Sur. 8, 9

[11] İbn Cerîr (23/480, 482).

[12] Kıyâmet Sur. 9

[13] Kıyâmet Sur. 9

gününde Güneş ile Ay bir araya getirilip denize atılırlar. Bu şekilde deniz Yüce Allah'ın büyük ateşine dönüşür."[1]

Ebû Ubeyd, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir, Abdullah b. Hâlid'den bildirir: **"Kaçış nereye?"**[2] buyruğunu İbn Abbâs: "أَيْنَ الْمَفِرُّ" lafzıyla, *Fe* harfini esre ile okumuştur. Yahya b. Vessâb ise "أَيْنَ الْمَفَرُّ" lafzıyla, *Fe* harfini fetha ile okumuştur.

Abd b. Humeyd, İbn Ebi'd-Dünya *el-Ehvâl*'de, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in değişik kanallardan bildirdiğine göre İbn Abbâs: "كَلَّا لَا وَزَرَ"[3] buyruğunu: "Kaçacakları ne bir kale, ne de bir sığınakları olur" şeklinde açıklamıştır. Başka bir lafızda: "Böylesi bir şeyden kaçış yoktur" şeklindedir. Başka bir lafızda da: "Kaçıp sığınacakları bir dağ bulamazlar" şeklindedir.[4]

Tastî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "كَلَّا لَا وَزَرَ"[5] ifadesinin anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "*Vezer* ifadesi, sığınak anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Amr b. Külsûm'un:

"Ömrüne yemin olsun ki ne ferah bir mekanı vardır

Ömrüne yemin olsun ki ne de sığınacak bir yeri" dediğini işitmez misin?"[6]

Abd b. Humeyd, İbn Ebi'd-Dünya *el-Ehvâl*'de, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: "كَلَّا لَا وَزَرَ"[7] buyruğunu açıklarken: "Kaçıp sığınacakları bir kale bulamazlar" demiştir.[8]

Abd b. Humeyd de Saîd b. Cübeyr, Atiyye ve Ebû Kılâbe'den aynısını bildirir.

---

[1] İbn Cerîr (23/482).
[2] Kıyâmet Sur. 9
[3] Kıyâmet Sur. 11
[4] İbn Cerîr (23/484).
[5] Kıyâmet Sur. 11
[6] *Mesâilu Nâfi'* (43).
[7] Kıyâmet Sur. 11
[8] *Fethu'l-Bârî*'de (8/681) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "كَلَّا لَا وَزَرَ"[1] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Araplar tehlike anında dağa doğru kaçıp oraya sığının anlamında: «Vezer! Vezer!» diye bağırırlardı."[2]

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Mücâhid: "كَلَّا لَا وَزَرَ"[3] buyruğunu açıklarken: "Kaçacakları ne bir sığınak, ne de bir dağ vardır, anlamındadır" demiştir.[4]

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Ebû Kılâbe: "كَلَّا لَا وَزَرَ"[5] buyruğunu açıklarken: "Kaçacakları ne bir mağara, ne de bir sığınak vardır, anlamındadır" demiştir.[6]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Dahhâk: "كَلَّا لَا وَزَرَ"[7] buyruğunu açıklarken: "Onları koruyacak bir dağ bulamazlar, anlamındadır" demiştir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Dahhâk: "كَلَّا لَا وَزَرَ"[8] buyruğunu açıklarken: "*Vezer*, Himyer dilinde dağ anlamındadır" demiştir.[9]

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Mutarrif: "كَلَّا لَا وَزَرَ"[10] buyruğunu açıklarken: "*Vezer*, dağ anlamındadır" demiştir.[11]

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: "كَلَّا لَا وَزَرَ"[12] buyruğunu açıklarken: "Öylesi bir günde ne bir dağ ne bir sığınak, ne bir barınak ne de kaçacak bir yer bulunur" demiştir. "إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ"[13] âyetini: "O gün, sonunda varılacak yer Rabbinin huzuru olur" şeklinde açıklamıştır.

---

[1] Kıyâmet Sur. 11
[2] İbn Cerîr (23/485, 486).
[3] Kıyâmet Sur. 11
[4] İbn Cerîr (23/486).
[5] Kıyâmet Sur. 11
[6] İbn Cerîr (23/486).
[7] Kıyâmet Sur. 11
[8] Kıyâmet Sur. 11
[9] İbn Cerîr (23/487).
[10] Kıyâmet Sur. 11
[11] İbn Cerîr (23/485).
[12] Kıyâmet Sur. 11
[13] Kıyâmet Sur. 12

"O gün insana, ileri götürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa bildirilir"[1] âyetini açıklarken de: "O günü insana Allah'a itaat konusunda ne yaptığı ve Allah'ın haklarından neleri heba ettiği bildirilir" demiştir.[2]

İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Mücâhid ile İbrâhim: . **"O gün insana, ileri götürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa bildirilir"**[3] âyetini açıklarken: "İlk amelleri ile son amelleri kendilerine bildirilir" demiştir.[4]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: **"O gün insana, ileri götürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa bildirilir"**[5] âyetini açıklarken: "İşlediği günahlar, yaptığı kötülükler, hatalar ile yapmadığı iyi şeyler kendisine bildirilir" demiştir.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"O gün insana, ileri götürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa bildirilir"**[6] âyetini açıklarken: "Hayattayken yaptığı ameller ile öldükten sonra iyi olsun kötü olsun geride kalanlara bıraktığı sünneti (geleneği) kendisine bildirilir" demiştir.[7]

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"O gün insana, ileri götürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa bildirilir"**[8] âyetini açıklarken: "Hayatta iken yaptıkları ile öldükten sonra insanlar için sünnet (gelenek) olarak bıraktığı şeyler kendisine bildirilir" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebû Sâlih: **"O gün insana, ileri götürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa bildirilir"**[9] âyetini açıklarken: "Hayatta iken yaptığı iyi işler ile ölümünden sonra öğrettiği bir ilim veya verilmesini istediği sadaka gibi geride bıraktığı iyi sünnetler kendisine bildirilir" demiştir.

---

[1] Kıyâmet Sur. 13
[2] İbn Cerîr (23/486-488, 490).
[3] Kıyâmet Sur. 13
[4] İbn Ebî Şeybe (13/552) ve İbn Cerîr (23/490).
[5] Kıyâmet Sur. 13
[6] Kıyâmet Sur. 13
[7] Abdurrezzâk (2/334) ve İbn Cerîr (23/489).
[8] Kıyâmet Sur. 13
[9] Kıyâmet Sur. 13

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"O gün insana, ileri götürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa bildirilir"**[1] âyetini açıklarken: "İşlediği günahlar ile yapmadığı iyi ameller kendisine bildirilir" demiştir.[2]

İbn Ebi'd-Dünya'nın *Kitâbu'l-Muhtadarîn*'de bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"O gün insana, ileri götürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa bildirilir"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Ölüm anında ölüm meleği kişiye hafaza meleklerini getirir ve iyi ile kötü amelleri kendisine sunulur. Kişi iyi bir ameli gördüğü zaman yüzü gülüp sevinirken kötü bir amelini gördüğü zaman yüzünü ekşitip üzülür."

İbn Ebi'd-Dünya, Mücâhid'den bildirir: "Bize ulaşana göre iyi olsun kötü olsun tüm amelleri kendisine sunulmadan müminin ruhu çıkmaz."

بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ ★ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ

"Mazeretlerini sayıp dökse de, insanoğlu, artık kendi kendinin şahididir." (Kıyâmet Sur. 14, 15)

Abdurrezzâk, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in değişik kanallardan bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Mazeretlerini sayıp dökse de, insanoğlu, artık kendi kendinin şahididir"**[4] buyruğunu açıklarken: "İnsan özürler, mazeretler ortaya sürse de kendi kendinin şahididir ve neler yaptığını kendisi bilir" demiştir.[5]

İbn Ebî Şeybe, Saîd b. Cübeyr'den aynısını bildirir.[6]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Mazeretlerini sayıp dökse de, insanoğlu, artık kendi kendinin şahididir"**[7] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "İnsan amel olarak neler yaptığı konusunda kendi kendinin şahididir. Kıyamet gününde kendini

[1] Kıyâmet Sur. 13
[2] İbn Cerîr (23/489).
[3] Kıyâmet Sur. 13
[4] Kıyâmet Sur. 14, 15
[5] Abdurrezzâk (2/333, 334) ve İbn Cerîr (23/492, 493).
[6] İbn Ebî Şeybe (13/540, 541).
[7] Kıyâmet Sur. 14, 15

savunmaya yönelik geçerli ve doğru olmayan mazeretler sürmek istese de Yüce Allah bunları kabul etmeyip reddeder."[1]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Mazeretlerini sayıp dökse de, insanoğlu, artık kendi kendinin şahididir"**[2] buyruğunu açıklarken: "Kişi kendini savunup temize çıkarmaya yönelik mazeretler ortaya koysa da aslında kendini ve neler yaptığını iyi bilir" demiştir.[3]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Özürlerini sayıp dökse de"**[4] âyetini açıklarken: "Kendini savunmaya yönelik deliller, kanıtlar ortaya koysa da, anlamındadır" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir, İmrân b. Hudeyr'den bildirir: İkrime'ye: **"Mazeretlerini sayıp dökse de, insanoğlu, artık kendi kendinin şahididir"**[5] buyruğunu sorduğumda dişlerini misvakladığı için bir cevap vermedi. "Bu konuda Hasan: «Ey insanoğlu! Amelin herkesten çok sana yaraşır» derdi" dediğimde, İkrime: "Doğru söylemiş" karşılığını verdi.[6]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"İnsanoğlu kendi kendinin şahididir"**[7] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Bazen kişinin başkalarının kusurlarını görürken kendi kusurlarından gafil olduğunu görürsün. İncil'de: "Ey insanoğlu! Kardeşinin gözündeki çöpü görürsün de kendi gözündeki merteği görmezsin!" yazılı olduğu söylenirdi.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Mazeretlerini sayıp dökse de, insanoğlu, artık kendi kendinin şahididir"**[8] buyruğunu açıklarken: "Kişi tüm giydiklerinden arınsa da gözü, kulağı, elleri, ayakları ve diğer organları kendi aleyhinde şahitlik ederler" demiştir.[9]

---

[1] Abdurrezzâk (2/334).
[2] Kıyâmet Sur. 14, 15
[3] İbn Cerîr (23/494).
[4] Kıyâmet Sur. 15
[5] Kıyâmet Sur. 14, 15
[6] İbn Cerîr (23/494).
[7] Kıyâmet Sur. 14
[8] Kıyâmet Sur. 14, 15
[9] İbn Cerîr (23/491, 492, 495).

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Dahhâk: "وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ"[1] âyetini açıklarken: "*Meâzîra*, Yemen dilinde perdeler, örtüler anlamındadır" demiştir.

لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ★ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ★ فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ★ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ

"Onu çarçabuk almak için dilini kımıldatma. Şüphesiz onu toplamak ve okumak bize aittir. O hâlde, biz onu okuduğumuz zaman, onun okunuşuna uy. Sonra onu açıklamak da bize aittir." (Kıyâmet Sur. 16-19)

Tayâlisî, Ahmed, Abd b. Humeyd, Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Enbârî *Mesâhif*'de, Taberânî, İbn Merdûye, Ebû Nuaym *Delâil*'de ve Beyhakî *Delâil*'de İbn Abbâs'tan bildirir: Önceleri Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) vahyin inişi sırasında sıkıntıya girerdi. Zira vahiy henüz nazil olurken unutmamak ve ezberlemek için hemen okumaya çalışır, dili ile dudaklarını oynatırdı. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Onu çarçabuk almak için dilini kımıldatma. Şüphesiz onu toplamak ve okumak bize aittir. O hâlde, biz onu okuduğumuz zaman, onun okunuşuna uy. Sonra onu açıklamak da bize aittir"**[2] âyetlerini indirdi. Yani, inen vahyi senin kalbine biz yerleştirecek ve onu sana okutacağız. Sana okuduğumuz zaman sus ve sadece dinle. Onu senin dilinle açıklatmak da bize aittir, denilmiştir. Bunun içindir ki daha sonraları Cebrâîl vahiyle geldiği zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) susup dinler, Cebrâil gittiği zaman da Yüce Allah'ın kendisine vaad ettiği gibi indiği şekliyle okurdu.[3]

İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Önceleri Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) vahiy henüz nazil olurken unutmamak ve ezberlemek için hemen okumaya çalışırdı. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Onu**

[1] Kıyâmet Sur. 15

[2] Kıyâmet Sur. 16-19

[3] Tayâlisî (2750), Ahmed 5/268 (3191), Buhârî (5, 4927-4929, 5044, 7524), Müslim (448), Tirmizî (3329), Nesâî (934), İbn Cerîr (23/497, 498), İbn Kesîr, *Tefsîr* (8/304) ile *Fethu'l-Bârî*'de (1/30) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim, Taberânî (12297) ve Beyhakî (7/56).

çarçabuk almak için dilini kımıldatma"[1] âyetini indirdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir sûrenin bitip diğerinin başladığını ancak "Bismillâhirrahmânirrahîm" ifadesinin nazil olmasıyla bilirdi.

İbn Cerîr ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) unutur endişesiyle devamlı olarak Kur'ân'ı okuyup tekrar ederdi. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Onu çarçabuk almak için dilini kımıldatma. Şüphesiz onu toplamak ve okumak bize aittir. O hâlde, biz onu okuduğumuz zaman, onun okunuşuna uy. Sonra onu açıklamak da bize aittir"**[2] âyetlerini indirdi. Bu âyetlerle onu ezberleyip aklında tutmak için tekrar edip durmaması, sonunda tüm Kur'ân'ın onun kalbinde ve aklında toplanacağı, vahiy nazil olurken susup dinlemesi, helal ile haramlar gibi hükümlerin de Allah tarafından kendisine açıklanacağı bildirildi.[3]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Biz onu okuduğumuz zaman, onun okunuşuna uy"**[4] âyetini açıklarken: "Biz sana onun hükümlerini açıkladığımız zaman bu hükümlerle amel et, anlamındadır" demiştir.[5]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Onu çarçabuk almak için dilini kımıldatma"**[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) unutur endişesiyle devamlı olarak Kur'ân'ı okuyup tekrar ederdi. Bu âyetle kendisine: "Ey Muhammed! Biz onu sana unutturmayacağız" denilmiş oldu.[7]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Onu çarçabuk almak için dilini kımıldatma"**[8] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) unutur endişesiyle vahiy henüz nazil olurken dilini oynatıp onu tekrar etmeye çalışırdı. Bunun üzerine Yüce

---

[1] Kıyâmet Sur. 16
[2] Kıyâmet Sur. 16-19
[3] İbn Cerîr (23/499, 502, 504).
[4] Kıyâmet Sur. 18
[5] İbn Cerîr (23/503) ve *Fethu'l-Bârî*'de (8/682) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[6] Kıyâmet Sur. 16
[7] İbn Cerîr (23/499).
[8] Kıyâmet Sur. 16

Allah: **"Şüphesiz onu toplamak ve okumak bize aittir"**[1] buyurdu ve Kur'ân'ın ezberlenmesi ile bir araya getirilmesini üzerine aldığını bildirdi." **"Biz onu okuduğumuz zaman, onun okunuşuna uy"**[2] âyetini açıklarken: "Kur'ân'da helal kılınan şeylerin peşinden git, haram kılınan şeylerden de uzak dur, anlamındadır" demiştir. **"Sonra onu açıklamak da bize aittir"**[3] âyetini açıklarken de: "Helal ile haramlarını, Allah'a itaat ile isyan olan konuları sana açıklayacağız, anlamındadır" demiştir.[4]

كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ★ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ

"Hayır! Doğrusu siz, çarçabuk geçeni seviyorsunuz da âhireti bırakıyorsunuz." (Kıyâmet Sur. 20, 21)

Saîd b. Mansûr'un bildirdiğine göre Mücâhid bu âyetleri: " كَلَّا بَلْ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ الْآخِرَةَ (=Hayır! Doğrusu onlar, çarçabuk geçeni seviyorlar da âhireti bırakıyorlar)" şeklinde okurdu.[5]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Âsım, **"Hayır! Doğrusu siz, çarçabuk geçeni seviyorsunuz da âhireti bırakıyorsunuz"** âyetlerini: " كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ" lafzıyla okumuştur.[6]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: "كَلَّا بَلْ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ الْآخِرَةَ (=Hayır! Doğrusu onlar, çarçabuk geçeni seviyorlar da âhireti bırakıyorlar)" buyruğunu açıklarken: "Yüce Allah'ın merhamet edip koruduğu kişiler hariç insanların çoğu çarçabuk geçeni seçmiş ve onun peşine düşmüşlerdir" demiştir.

Abdullah b. Ahmed *Zühd*'e zevâidinde bildirdiğine göre İbn Abbâs: " كَلَّا بَلْ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ (=Hayır! Doğrusu onlar, çarçabuk geçeni seviyorlar)" buyruğunu

---

[1] Kıyâmet Sur. 17

[2] Kıyâmet Sur. 18

[3] Kıyâmet Sur. 19

[4] İbn Cerîr (23/500, 501, 503, 504).

[5] İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir ve Yakub da bu şekilde okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/294).

[6] Nâfi', Hamza, Kisâî, Ebû Câfer ve Halef de bu şekilde okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/294).

açıklarken: "Tüm nimet ve güzellikleri ile dünya onlara hemen sunulmuşken âhiret zamanı gelinceye kadar saklanmış, gizli tutulmuştur" demiştir.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ ★ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ

"O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar."
(Kıyâmet Sur. 22, 23)

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"O gün birtakım yüzler aydındır"**[1] âyetini açıklarken: "Yüzlerin aydın olmasından kasıt, kişinin nimetler içinde olmasıdır" demiştir.

İbnu'l-Münzir, Âcurrî *eş-Şerîa*'da, Lâlekâî *Sünne*'de ve Beyhakî'nin *Rü'ye*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar"**[2] buyruğunu açıklarken: "O günü yaratıcılarına bakan bir takım yüzler güzellik içinde parıldayacaktır" demiştir.[3]

İbnu'l-Münzir ve Âcurî'nin bildirdiğine göre Muhammed b. Ka'b el-Kurazî: **"O gün birtakım yüzler aydındır"**[4] âyetini açıklarken: "O gün Yüce Allah bazı yüzleri güzelleştirip aydınlatarak kendisine nazar etmek için hazır hale getirir" demiştir.[5]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Lâlekâî'nin bildirdiğine göre Mücâhid: **"O gün birtakım yüzler aydındır"**[6] âyetini açıklarken: "O gün bir takım yüzler sevinç içindedir" demiştir.[7]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebû Sâlih: **"O gün birtakım yüzler aydındır"**[8] âyetini açıklarken: "O gün bir takım yüzler kendisine verilen nimetler dolayısıyla sevinç içinde parıldar" demiştir.

---

[1] Kıyâmet Sur. 22
[2] Kıyâmet Sur. 22, 23
[3] Âcurî (584), Lâlekâî (799) ve Beyhakî, *el-İtikâd* (sh. 133).
[4] Kıyâmet Sur. 22
[5] [5] Âcurî (582).
[6] Kıyâmet Sur. 22
[7] İbn Cerîr (23/506).
[8] Kıyâmet Sur. 22

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar"**[1] buyruğunu açıklarken: "O gün bembeyaz ve pırıl pırıl olan bazı yüzler Yüce Allah'ın yüzüne bakarlar" demiştir.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Âcurî, Lâlekâî ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İkrime: **"O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar"**[2] buyruğunu açıklarken: "O gün öyle yüzler vardır ki kendilerine verilen nimetlerin sevinci içinde yüzleri parıldar ve Yüce Allah'a gözleriyle bakarlar" demiştir.[3]

Dârakutnî, Âcurî, Lâlekâî ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî) bu âyetleri açıklarken: "Yüzlerin aydın olması güzelleşmesidir. Zira Yüce Allah'a baktıklarında O'nun nuruyla yüzleri parıldayıp aydınlanır" demiştir.[4]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar"**[5] buyruğunu açıklarken: "Kıyamet gününde yaratıcılarına bakan yüzler güzelleşir" demiştir.[6]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: **"O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar"**[7] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Kıyamet gününde bazı yüzler sevinç içinde parıldarlar. Yüce Allah'ın böylesi bir günde kulunun gözlerine verdiği feri bir düşünün. Yüce Allah, insan olsun cin olsun veya diğer canlılar olsun herkesin gözlerindeki feri alıp tek bir insanın gözünün ferine katsa, sonra da güneşin bir perdesini kaldırsa –ki bu perdenin gerisinde yetmiş tane daha perde vardır- yine de güneşe bakamazdı. Güneş, Kürsü'nün nurunun yetmiş bölümünden biridir. Kürsü, Arş'ın nurunun yetmiş bölümünden biridir. Arş da, Yüce Allah'ın önündeki perdenin nurunun yetmiş bölümünden biridir. Yüce Allah'ın kıyamet gününde kulunun gözlerine verdiği feri bir düşünün artık. Zira o günde Allah'ın yüce olan yüzüne gözüyle bakacaktır."

---

[1] Kıyâmet Sur. 22, 23
[2] Kıyâmet Sur. 22, 23
[3] İbn Cerîr (23/507), Âcurî (586), Lâlekâî (803) ve Beyhakî, *el-İtikâd* (sh. 133).
[4] Âcurî (585), Lâlekâî (800) ve Beyhakî, *el-İtikâd* (sh. 133).
[5] Kıyâmet Sur. 22, 23
[6] İbn Cerîr (3/507).
[7] Kıyâmet Sur. 22, 23

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar"**[1] buyruğunu açıklarken: "O günde bazı yüzler Rablerinin yüzüne bakarlar" demiştir.

İbn Merdûye, Enes b. Mâlik'ten bildirir: **"O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar"**[2] buyruğu konusunda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde Yüce Allah, herhangi bir keyfiyeti olmadan, sınırlara girmeden ve sıfatlar taşımadan insanlar tarafından görülür."*

İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, Tirmizî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Taberânî, Âcurrî *eş-Şerîa*'da, Dârakutnî *Rü'ye*'de, Hâkim, İbn Merdûye, Lâlekâî *Sunne*'de ve Beyhakî, İbn Ömer'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Cennet ahalisi içinde en alt konumda bulunan biri bile bahçelerine, eşlerine, kendisine verilen nimetlere, hizmetçilerine ve koltuklarına baktığı zaman onların bin yıllık bir yolculuk mesafesi kadar uzandıklarını görebilir. Allah katında en üstün olanlar ise sabah akşam Yüce Allah'ın yüzüne bakarlar."* Daha sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): **"O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar"**[3] âyetlerini okudu ve: *"O günü bazıları tertemiz ve bembeyaz yüzlerle her gün Yüce Allah'ın yüzüne bakarlar"* buyurdu.[4]

Abdürrezzâk, Ahmed, Abd b. Humeyd, Buhârî, Müslim, Nesâî, Dârakutnî *Ru'ye*'de ve Beyhakî *el-Esmâ' ve's-Sifât*'te Ebû Hureyre'den bildirir: Müslümanlar: "Yâ Resûlallah! Kıyamet gününde Rabbimizi görecek miyiz?" dediklerinde, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bulutsuz bir günde Güneş'i görmenize herhangi bir engel var mı?"* buyurdu. Müslümanlar: "Hayır yâ Resûlallah!" deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Peki bulutsuz ve mehtaplı bir gecede Ay'ı görmenize herhangi bir engel var mı?"* diye sordu. Yine: "Hayır!" dediklerinde, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"İşte siz de onu bu şekilde göreceksiniz. Kıyamet gününde insanlar haşredilince: «Kim*

---

[1] Kıyâmet Sur. 22, 23

[2] Kıyâmet Sur. 22, 23

[3] Kıyâmet Sur. 22, 23

[4] İbn Ebî Şeybe (13/111), Abd b. Humeyd (*Müntehab*, 817), Tirmizî (2553, 3330), İbn Cerîr (23/510), *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/401) geçtiği üzere Taberânî, Âcurrî (620), Hâkim (2/509), *Fethu'l-Bârî*'de (13/424) geçtiği üzere İbn Merdûye, Lâlekâî (841) ve Beyhakî, *el-Ba's* (477, 478). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen et-Tirmizî*, 660).

(dünyadayken) neye ibadet etmişse ona tâbi olsun!» denilir. Bunun üzerine Güneş'e tapanlar güneşe, Ay'a tapanlar Ay'a, tağutlara tapanlar da tağutlara tâbi olur ve münafıklarıyla birlikte geriye bu ümmet kalır. Yüce Allah bildikleri suretinin dışında başka bir suretle yanlarına gelir ve: «Ben sizin Rabbinizim!» buyurur. Onlar da: «Senden Allah'a sığınırız! Rabbimiz gelene kadar biz burada duracağız! Geldiği zaman onu tanırız» diyecekler. Bunun üzerine Yüce Allah onların da bilebilecekleri kendi suretiyle gelir ve: «Sizin Rabbiniz benim!» buyurur. Onlar da: «Evet! Sen bizim Rabbimizsin» derler. Sonrasında Yüce Allah'ın peşinden giderler, Sırat köprüsü de kurulur."

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle devam etti: *"Köprüyü ilk geçecek olan ben olacağım. O gün Peygamberlerin duası da: «Allahım! Selamete erdir! Selamete erdir!» şeklinde olur. Cehennemde sa'dân dikenleri gibi kancalar olacak, ancak ne kadar büyük olduklarını bir Yüce Allah bilir. Bu kancalar, geçenlere amellerine göre takılır. Kimi iyi amelleri sayesinde sağlam bir şekilde kurtulurken, kimi de parçalandıktan sonra kurtulur. Nihayetinde Yüce Allah kulları arasında hüküm verme işini bitirip de Cehennemlikler arasından Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet edenlerden dilediklerini oradan çıkarmak istediği zaman meleklere emir verir. Melekler de onları secde izlerinden tanırlar. Zira Yüce Allah ateşe, secde izlerini yakmayı haram kılmıştır. Melekler bu şekilde onları ateşten çıkarırlar. Ateş, Âdemoğlunun üzerindeki secde izi dışındaki tüm yerlerini yakmış olur. Bu şekilde yanıp kavrulmuş bir vaziyette ateşten çıkarılırlar. Üzerlerine «Hayat suyu» denilen bir su dökülünce sel suyuyla gelen toprak içinde tanelerin bitmesi gibi yeniden biterler. Bundan sonra geriye yüzü Cehenneme doğru dönük olan biri kalır. Bu kişi: «Rabbim! Yüzümü Cehennemden çevir, zira rüzgarı beni zehirledi, alevi beni yaktı» der. Bu şekilde dua edip durunca sonunda Yüce Allah ona: «Şayet bu dileğini yerine getirirsem sen başka şeyleri de istersin» buyurur. Ancak adam: «İzzetine yemin olsun ki istemeyeceğim!» der.*

Bunun üzerine Yüce Allah onun yüzünü Cehennemden çevirir. Sonra adam: «Rabbim! Beni Cennet kapısının yanına yaklaştır» deyince, Yüce Allah ona: «Hani benden o isteğinden başka bir şey istemeyecektin? Yazık sana ey insanoğlu! Ne kadar da hainsin!» karşılığını verir. Ancak adam bu yöndeki dualarına devam edip bu konuda ısrar edince, sonunda Yüce Allah: «Şayet bu dileğini de yerine getirirsem sen başka şeyleri de istersin» buyurur. Ancak adam: «İzzetine yemin olsun ki istemeyeceğim!» der. Adam bir daha bir şey

istemeyeceğine dair söz ve ahitler verince Yüce Allah onu Cennetin kapısına yaklaştırır. Adam kapıya varıp da içerdeki şeyleri görünce bir süre susar. Sonra da: «Rabbim! Beni de Cennete sok» der. Yüce Allah: «Hani benden o isteğinden başka bir şey istemeyecektin? Yazık sana ey insanoğlu! Ne kadar da hainsin!» buyurunca, adam: «Rabbim! Beni mahlukatın içinde en bedbaht kişi kılma» der. Adam ısrarla bu yönde dua edip istekte bulununca sonunda Yüce Allah onun bu haline güler. Yüce Allah gülünce Cennete girmesine izin verir. Girdikten sonra ona: «Dile ne dilersen» denilir. Adam aklına geleni ister. Bir daha: «Dile ne dilersen» denilir. Adam bir daha aklına gelen tüm şeyleri ister. İstekleri bitince de Yüce Allah ona: «Bu istediklerin iki katıyla senin olsun» buyurur." Ebû Hureyre der ki: "Cennetlikler içinde Cennete son giren kişi de bu olur."

Ravi Atâ der ki: Ebû Saîd el-Hudrî de orada oturmuş bunu rivayet eden Ebû Hureyre'yi dinliyordu. Rivayeti bitirene kadar da susup hiç mudahale etmedi. Ebû Hureyre rivayetin *"Bu istediklerin iki katıyla senin olsun"* kısmına ulaşınca, Ebû Saîd ona: "Ben Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bu istediklerin on katıyla senin olsun"* buyurduğunu işittim" dedi. Ebû Hureyre: "Ama ben: *"Bu istediklerin iki katıyla senin olsun"* buyurduğunu işittim" karşılığını verdi.[1]

Dârakutnî *Rü'ye*'de Ebû Hureyre'den bildirir: Müslümanlar Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi vesellem): "Yâ Resûlallah! Kıyamet gününde Rabbimizi görecek miyiz?" dediklerinde, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bulutsuz ve mehtaplı bir gecede Ay'ı görmenize herhangi bir engel var mı?"* buyurdu. Müslümanlar: "Hayır yâ Resûlallah!" deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Peki bulutsuz bir günde Güneş'i görmenize herhangi bir engel var mı?"* diye sordu. Yine: "Hayır!" dediklerinde, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Canım elinde olana yemin olsun ki, nasıl bunlardan birini görmeniz için herhangi bir engel yoksa Rabbinizi de aynı şekilde görmenize hiçbir engel olmayacaktır. Kul, Yüce Allah'ın huzuruna çıktığı zaman, ona: «Ey filan! Ben sana ikramlarda bulunmadım mı? Başkalarına seni efendi kılmadım mı? Seni eş sahibi yapıp, at ve develer vermedim mi? Mal mülk sahibi olmana ve iyi bir hayat yaşamana imkan tanımadım mı?» diye sorar. Kul da: «Rabbim! Evet, bunları yaptın» der. Yüce Allah da ona: «Sen nasıl beni (dünyadayken) unuttuysan ben de seni bugün öyle unutacağım» buyurur.*

[1] Abdurrezzâk (20856), Ahmed 13/143, 303 (7717, 7927), Buhârî (806, 7437, 7438), Müslim (182), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11488) ve Beyhakî (641).

Yüce Allah sonra bir diğerini huzuruna alacak: «Ey filan! Ben sana ikramlarda bulunmadım mı? Başkalarına seni efendi kılmadım mı? Seni eş sahibi yapıp, at ve develer vermedim mi? Mal mülk sahibi olmana ve iyi bir hayat yaşamana imkan tanımadım mı?» diye sorar. Kul da: «Rabbim! Evet, bunları yaptın» der. Yüce Allah ona: «Bir gün benim huzuruma çıkacağını hiç düşünmedin mi?» diye sorunca, kul: «Hayır!» diyecek. O zaman Yüce Allah da: «Sen nasıl beni (dünyadayken) unuttuysan ben de seni bugün öyle unutacağım» buyurur.

Sonra üçüncüsünü huzura alır ve: «Sen kimsin?» diye sorar. Üçüncüsü: «Ben senin kulunum! Sana, gönderdiğin peygambere ve kitaba inandım. Oruç tuttum, namaz kıldım ve zekat da verdim» der ve elinden geldiği kadar Yüce Allah'a övgülerde bulunur. Kendisine: «Şimdi sana kendi şahidimizi göndereceğiz» denilir. Kul, kim bana şahitlik edecek diye düşünürken ağzı mühürlenir ve uyluğuna: «Konuş!» denilir. Uyluğu, eti ve kemiği bu münafığın yaptığını bir bir söylerler. Böyle yapılması kulun herhangi bir bahanesinin kalmaması içindir. İşte Yüce Allah'ın öfkesine maruz kalan kişi de böylesi biridir.

Sonrasında bir münadi: «Her ümmet dünyadayken ibadet ettiği şeyin peşinden gitsin» diye seslenir. Bu çağrı üzerine Şeytan'a tapanlar Şeytan'ın peşine, Yahudi ve Hıristiyanlar da taptıkları şeylerin peşine düşüp Cehenneme doğru giderler. Ey müminler! İşte o zaman orada geriye biz kalırız. Geriye sadece biz kaldığımızda Yüce Rabbimiz gelir ve bizim için: «Bunlar neden burada duruyor?» diye sorar. Oradaki müminler: «Bizler Yüce Allah'ın mümin kullarıyız. Sadece ona kulluk ettik. O bizim Rabbimizdir. Gelecek ve ayaklarımızı sabit kılacaktır. O gelene kadar da burada bekleyeceğiz» derler. Bunun üzerine Yüce Allah: «Rabbiniz benim! Siz de devam edin!» buyurur.

O zaman Sırat köprüsü kurulur. Bu köprünün üzerinde de geçenlere takılan ateşten kancalar vardır. İşte o zaman şefaat devreye girer ve şefaat edecek olanlar: «Allahım! Selametle geçir! Allahım! Selamete erdir!» diye dua ederler. Köprüyü aşanlardan Allah yolunda sahip olduğu maldan bir çift infak edenler Cehennem ateşinden kurtulmuş olurlar. Cennet bekçileri de bunlardan her birini: «Ey Allah'ın kulu! Ey Müslüman! Bu kapı daha hayırlıdır! Buradan gir! Ey Allah'ın kulu! Bu kapı daha hayırlıdır! Buradan gir» diyerek kendi kapısından Cennete davet eder."

Ebû Bekr: "Yâ Resûlallah! Böylesi bir durumda kişi hangi kapıdan girse zararda sayılmaz!" deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onun omuzuna dokundu ve: *"Canım elinde olana yemin olsun ki senin de onlardan biri olacağını umuyorum"* buyurdu.[1]

Dârakutnî'nin *Rü'ye*'de Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah kıyamet gününde gelmiş geçmiş tüm insanları bir alanda topladıktan sonra, diğerlerine göre daha yüksekte duran müminlerin yanına gelir ve: «Rabbinizin kim olduğunu biliyor musunuz?» diye sorar. Müminler: «Şayet bize kendini tanıtırsa o zaman biliriz» derler. Onlara bir daha: «Rabbinizin kim olduğunu biliyor musunuz?» diye sorunca, Müminler yine: «Şayet bize kendini tanıtırsa o zaman biliriz» karşılığını verirler. Bunun üzerine Yüce Allah onlara tecelli olur ve yüzlerine güler. Müminler onu bu şekilde görünce de secdeye kapanırlar."*[2]

Nesâî, Dârakutnî ve Ebû Nuaym, Ebû Hureyre'den bildirir: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem)'e: "Yâ Resûlallah! Rabbimizi görecek miyiz?" diye sorduğumuzda: *"Bulutsuz bir günde Güneş'i görmüyor musunuz? Bulutsuz bir gecede Ay'ı görmüyor musunuz?"* buyurdu. "Evet, görüyoruz" dediğimizde de şöyle buyurdu: *"Aynı şekilde Yüce Rabbinizi görecek hatta Rabbinizle muhatap olacaksınız. Birine: «Kulum! Filan günahını biliyor musun?» diye sorunca, kul: «Ama beni bağışlamamış mıydın?» diyecek. Yüce Allah da: «Zaten bağışlamam sayesinde buraya kadar gelebildin» buyuracak."*[3]

Dârakutnî'nin Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Mehtaplı bir gecede Ay'ı, bulutsuz bir günde Güneş'i gördüğünüz gibi kıyamet gününde Yüce Allah'ı göreceksiniz."*[4]

Tayâlisî, Ahmed, Abd b. Humeyd, Buhârî, Müslim, Dârakutnî, Hâkim ve Beyhakî, Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirir: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem)'e: "Yâ Resûlallah! Kıyamet gününde Rabbimizi görecek miyiz?" dediğimizde, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bulutsuz bir günde Güneş'i görmenize herhangi bir engel var mı?"* buyurdu. Biz: "Hayır yâ Resûlallah!" dediğimizde, Resûlullah

---

[1] Abdullah b. Ahmed, *Sunne* (422-425), Muhakkikleri: "İsnâdı hasendir" demişlerdir.
[2] İbn Ebî Âsım, *Sunne* (631). Elbânî hadisin sahîh olduğunu söylemiştir.
[3] Nesâî, *S. el-Kübrâ* (7763) ve Ebû Nuaym, *Hilye* (6/127).
[4] Hatîb de *Târih*'de bunu Dârakutnî'den zikretmiş ve: "Batıldır" demiştir.

(sallallahu aleyhi vesellem): *"Peki bulutsuz ve mehtaplı bir gecede Ay'ı görmenize herhangi bir engel var mı?"* diye sordu. Yine: "Hayır!" dediğimizde, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Burada Güneş veya Ay'ı nasıl görüyorsanız kıyamet gününde de Yüce Allah'ı öyle göreceksiniz."*[1]

Ahmed, Abd b. Humeyd, Dârakutnî ve İbn Merdûye'nin Ebû Mûsa el-Eş'arî'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah kıyamet gününde bütün insanları tek bir alanda toplar. Yüce Allah insanları ayırmak istediği zaman her bir ümmete dünyada iken ibadet edip peşinden gittikleri şeyleri karşılarına çıkarır. İnsanlar bunların peşine takılıp Cehenneme kadar giderler. Herkes bu şekilde dağıldıktan sonra Rabbimiz diğerlerine göre daha yüksekte duran biz müminlerin yanına gelir. «Siz kimsiniz?» diye sorunca, müminler: «Biz Müslümanlarız» derler. Yüce Allah: «Neyi bekliyorsunuz?» diye sorunca, müminler: «Rabbimizi bekliyoruz» derler. Yüce Allah: «Onu görseniz tanır mısınız ki?» diye sorunca, müminler: «Evet, tanırız» derler. Yüce Allah: «Onu hiç görmediğiniz halde nasıl tanıyacaksınız?» diye sorunca, müminler: «Tanırız, zira onun dengi ve benzeri olan hiçbir şey yoktur» derler. Bunun üzerine Yüce Allah gülümseyerek bizlere tecelli eder ve: «Ey Müslümanlar! Müjdeler olsun! Zira sizden her birinin Cehennemdeki yerine bir Yahudi veya bir Hıristiyan koydum» buyurur."*[2]

İbn Asâkir, Ebû Mûsa'dan bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurduğunu işittim: *"Kıyamet gününde her bir millete dünyada iken taptıkları şeyler karşılarına çıkarılıp peşine takılırlar. Geriye tevhid ehli kalınca onlara: «İnsanların hepsi dağılmışken siz neden burada duruyorsunuz?» diye sorulur. Onlar: «Bizim dünyadayken kendisine kulluk ettiğimiz bir Rabbimiz vardı, onu henüz göremedik» karşılığını verirler. Onlara: «Onu görseniz tanır mısınız ki?» diye sorulunca: «Evet, tanırız» derler. Onlara: «Onu hiç görmediğiniz halde nasıl tanıyacaksınız?» diye sorulunca, müminler: «Tanırız, zira onun dengi ve benzeri olan hiçbir şey yoktur» derler. Bunun üzerine perde kalkar ve Yüce Allah onlara görünür. Onu gördüklerinde de secdeye kapanırlar. Geriye sanki öküz boynuzu yutmuş gibi olanlar kalır ki onlar da secdeye gitmek isterler, ama yapamazlar.* **«İşler kızıştığı gün, secdeye çağrılırlar da buna**

[1] Tayâlisî (2293), Ahmed 17/191-195 (11120), Buhârî (4581), Müslim (183), Hâkim (4/582-584) ve Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-Sifât* (745).

[2] Ahmed 32/422, 423 (19654). Muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

güçleri yetmez»[1] *âyetinde bahsedilen durum da budur. Sonrasında Yüce Allah: «Kullarım! Başınızı kaldırın! Sizlerden her birinizin yerine Cehenneme Yahudi veya Hıristiyanlardan birini koydum» buyurur."*[2]

Dârakutnî'nin Bureyde'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Her biriniz, mehtaplı bir gecede Ay'ı seyretmesi gibi Yüce Allah'la başbaşa kalacak ve onu seyredecektir."*

Dârakutnî'nin bildirdiğine göre Abdullah b. Amr: "Kıyamet gününde isteklerinizi dile getirirken Yüce Allah her birinizle tek tek ve baş başa görüşecek hatta O'na şundan daha yakın olacaksınız" dedi ve yakınlarda olan bir şeye işaret etti.

Dârakutnî'nin İbn Ömer'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bir gözün Yüce Allah'a bakabileceği ilk gün kıyamet günü olacaktır"* buyurmuştur.

Ahmed, Müslim ve Dârakutnî, Ebu'z-Zübeyr'den bildirir: Câbir b. Abdillah'a vürûd konusu sorulunca şöyle dediğini işittim: "Kıyamet gününde bizler diğer insanlara nazaran daha yüksek bir yerde duracağız. Sonra milletler sırasıyla dünyada iken taptıkları putlar ile diğer şeylerle birlikte çağırılırlar. Bunlar taptıkları şeylerin peşine düşüp oradan gidince Rabbimiz yanımıza gelir ve: "Siz neyi bekliyorsunuz?" diye sorar. Bizler: "Rabbimizi bekliyoruz" karşılığını veririz. Yüce Allah: "Rabbiniz benim!" buyurunca, bizler: "Seni görmeden buradan ayrılmayız" deriz. Bunun üzerine Yüce Allah gülümseyerek bizlere tecelli eder. Sonrasında bizi alıp götürür, biz de peşine düşeriz. O günü bizlerden her birimizin bir nuru olur."[3]

Dârakutnî'nin Câbir b. Abdillah'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününde Yüce Allah bizlere tecelli edince yüzüne bakan herkes secdeye kapanır. Bunun üzerine Yüce Allah: «Başınızı kaldırın! Bugün artık ibadet günü değildir» buyurur."*

---

[1] Kalem Sur. 42

[2] İbn Asâkir (43/333, 334).

[3] Ahmed 23/63 (14721) ve Müslim (191).

Dârakutnî ve İbnu'n-Neccâr'ın Câbir'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yüce Allah genel olarak insanlara tecelli ederken Ebû Bekr'e özel olarak tecelli edip görünür"* buyurmuştur.

Dârakutnî ve Hatîb *Târih*'de Enes'ten bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bana: **"O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar"**[1] buyruğunu okutturdu ve şöyle buyurdu: *"Yüce Allah bu âyetleri indirdikten sonra neshetmiş değildir. Kıyamet gününde müminler Yüce Allah'ı ziyaret ederler. Kendilerine yiyecekler, içecekler, kokular ve giysiler ikram edilir. Sonrasına Yüce Allah perdeyi kaldırır. Müminler ona bakarken O da müminlere bakar.* **«...Ve orada, sabah-akşam kendilerine ait rızıkları vardır»**[2] *âyetinde ifade edilen de budur."*[3]

Dârakutnî'nin Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününde müminler Rablerini görürler. Yüce Allah her Cuma gününde onlara bir defa görünür. Mümin kadınlar ise Ramazan ile Kurban bayramı günlerinde onu görürler."*

Dârakutnî, Enes'ten bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) etrafında toplanmış oturuyorken şöyle buyurdu: *"Bir defasında Cebrâil yanıma geldiğinde elinde, üzerinde siyah nokta bulunan beyaz bir ayna vardı. Ona: «Ey Cebrâil! Bu ne?» diye sorduğumda: «Bu Cuma'dır. Yüce Allah bu günün hem senin, hem de senden sonra ümmetinin bayramı olmasını istiyor» dedi. Ona: «Ey Cebrâil! Üzerindeki bu siyah nokta ne?» diye sorduğumda: «Bu siyah nokta kıyamettir ve bir Cuma gününde kopacaktır. Cuma günü dünya günlerinin efendisidir. Biz bu güne Cennette 'Arttırma günü (Yevmu'l-Mezîd)' diyoruz» dedi. Ona: «Ey Cebrâil! Neden ona arttırma günü diyorsunuz?» diye sorduğumda da şöyle dedi: «Çünkü Yüce Allah Cennette beyaz miskten geniş bir vadi edinmiştir. Cuma günü olduğu zaman Yüce Allah bu vadide bulunan kürsüsüne iner. Arş'ın çevresinde de çeşitli mücevherlerle süslenmiş altından minberler, bu minberlerin çevresinde de nurdan tahtlar olur. Daha sonra Yüce Allah Cennette meskenleri bulunan kişilerin o vadiye gelmelerine izin verir. Onlar da dizlerine kadar vadideki misk yığınlarına dalarlar. Üzerlerinde altın ve gümüşten bilezikler, altın ve gümüş işlemeli ipekten giysiler bulunur. O*

[1] Kıyâmet Sur. 22, 23
[2] Meryem Sur. 62
[3] Hatîb (3/200).

vadinin içine geldikten sonra oturup iyice yerleştiklerinde Yüce Allah adına Musîre denilen bir rüzgarı gönderir. Bu rüzgar beyaz miskleri de içine katıp oradaki müminlerin yüzlerine ve giysilerine doğru eser. O gün Cennetlikler sakalsız bıyıksız ve gözleri sürmelidir. Hepsi de otuz üç yaşındadır ve saçları bellerine kadar uzanır. Hepsi de Yüce Allah'ın Âdem'i yarattığı surette olurlar.»

Daha sonra Yüce Allah Cennet bekçisi olan Rıdvan'ı çağırır ve: «Ey Rıdvan! Kullarım, misafirlerim ile aramdaki perdeleri kaldır» buyurur. Perdeler kalkıp da oradaki müminler Yüce Allah'ın güzelliği ve nurunu görünce hemen secdeye kapanırlar. Ancak Yüce Allah kendi sesiyle onlara: «Başınızı kaldırın! İbadet dünyada idi. Sizler şimdi mükafat diyarındasınız. Dileyin benden ne dilerseniz, zira vaad ettiklerine dünyada iken inandığınız ve sizlere nimetlerini tamamlayan Rabbiniz benim! Lütuflarda bulunacağım yer burasıdır. Onun için dileyin benden ne dilerseniz» diye seslenir. Oradakiler: «Rabbimiz! Bize yapmadığınız hayır kaldı mı ki? Ölüm sarhoşluğunda bizleri kendimize getirmedin mi? Mezarlarımızın karanlığında yalnızlığımızı gidermedin mi? Sûr'a üfürülüş anındaki o büyük korkudan yana bizleri güvende kılmadın mı? Hatalarımızı bağışlayıp, yaptığımız çirkin işleri gizli tutmadın mı? Cehennemin üzerindeki köprüde ayaklarımızı sabit kılmadın mı? Bizleri kendine yakın tutmadın mı? Bizlere sesinin lezzetini tattırıp nurunla bizlere tecelli etmedin mi? Bize ihsan etmediğin hayır kaldı mı ki?» karşılığını verirler.

Yüce Allah kendi sesiyle tekrar: «Vaad ettiklerine dünyada iken inandığınız ve sizlere nimetlerini tamamlayan Rabbiniz benim! Dileyin benden ne dilerseniz» diye seslenir. Oradakiler: «Senden rızanı istiyoruz» dediklerinde, Yüce Allah: «Zaten sizden razı olduğum için hatalarınızı bağışladım, çirkin işlerinizi gizli tuttum, sizleri kendime yakınlaştırdım, sesimin lezzetini tattırdım ve nurumla sizlere tecelli ettim. Lütuflarda bulunacağım yer burasıdır. Onun için dileyin benden ne dilerseniz» buyurur. Bunun üzerine akıllarına gelen bütün istekleri dile getirirler. Yüce Allah bir daha: «Dileyin benden ne dilerseniz» buyurunca yine akıllarına geleni isterler. Yüce Allah bir daha: «Dileyin benden ne dilerseniz» buyurunca, onlar: «Rabbimiz! Bu kadarına razı olduk ve kabul ettik» derler. Ancak Yüce Allah bu isteklerinin yanında lütfu ve kereminden daha fazlasını verir. Cenneti onlar için öyle bir güzelleştirir ki böylesini ne bir göz görmüş, ne bir kulak duymuş ne de akla

hayale gelmiştir. Bütün bunlar da sadece bir daha buluşuncaya kadar verilenlerdir."

Enes der ki: "Yâ Resûlallah! Anam babam sana feda olsun! Hangi aralıklarla buluşurlar?" diye sorduğumda: *"Haftada bir ve Cuma günleri buluşurlar"* buyurdu ve şöyle devam etti: *"Daha sonra Rabbimizin Arş'ını en yakın melekler taşırlar. Bunların yanında diğer melekler ile peygamberler de bulunur. Daha sonra Cennet'e meskenleri olanların bu meskenlere dönmelerine izin verilir. Her birinin de Cennette yeşil zümrütten yapılmış iki tane meskeni olur. Bu şekilde oradan ayrıldıklarında Rablerini bir daha görmek ve lütuf ile kereminden daha fazla nasiplenmek için diğer Cuma gününün gelmesini özlemle beklerler."*

Enes der ki: "Bunu, aramızda kimseler (raviler) bulunmadan bizzat Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ağzından işittim."[1]

Abdullah b. Ahmed *Müsned*'e zevâidinde ve Hâkim, Lakît b. Âmir'den bildirir: Nuheyk b. Âsım adında bir arkadaşımla birlikte heyet olarak Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) geldik. Vardığımızda sabah namazını kıldırmıştı. Namaz sonrası cemaata döndü ve: *"Ey insanlar! Dört gündür susup sizlere hiçbir şey söylemedim. İçinizden kavmi tarafından bana gönderilen ve kendilerine: «Bizim için Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) neler söylediğini öğrenin» denilen kişiler var mı? Varsa söylesin, zira sonradan unutabilir veya arkadaşı onu meşgul edip bunu unutturabilir veya gaflete düşüp sonradan soramayabilir. Böylesi bir şeyden de sorumlu tutulacak ve kendisine: «Mesajı gereken yere ulaştırdın mı?» diye sorulacak. Söyleyeceklerimi dinleyin ki hayat bulasınız. Oturun! Oturun!"* buyurdu. Bunun üzerine herkes oturdu. Arkadaşımla birlikte ayağa kalktık. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bakışlarının da düşüncesinin de bizde olduğuna kanaat getirdiğimizde: "Yâ Resûlallah! Gayb hakkında ne biliyorsun?" diye sorduk. Bu sorumuz üzerine, Allah ömrünü uzun kılsın, güldü ve başını salladı. Bu sorumla onun açığını bulmak istediğimi anladı. *"Yüce Rabbin gaybî olan beş şeyi insanlara kapalı tutmuştur. Onları da Allah'tan başka kimseler bilemez"* buyurdu ve eliyle beş işareti yaptı. Ona: "Bunlar nedir?" diye sorduğumda şöyle buyurdu: *"Biri kişinin ne zaman*

---

[1] Hatîb, *el-Mûdih* (2/295, 296) ve Taberânî, *el-Evsat* (2084). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (2/163, 164): "Ravileri güvenilirdir" demiştir. Hasen sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîhu't-Terğîb*, 694).

öleceğidir. Her birinizin ne zaman öleceğini bilir, ancak siz ne zaman öleceğinizi bilmezsiniz. Diğeri meninin rahimdeki durumudur. Bunu sadece Allah bilirken sizler bilemezsiniz. Diğeri yarın ne yiyeceğindir, rızkındır. Bir diğeri sıkıntı ve kuraklık anında beklediğiniz yağmurun ne zaman yağacağıdır. Yüce Allah bu halinizi tebessümle karşılar, zira yağmura yönelik beklentinizi yakın tuttuğunuzu bilir. Bir diğeri de kıyametin ne zaman kopacağıdır."

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) öyle buyurunca, içimden: "Hayırla bize gülümseyen Rabbimiz bizi asla bırakmaz" dedim. Sonra: "Yâ Resûlallah! Gayba yönelik hem senin, hem de diğer insanların bilebileceği şeylerden bahset. Zira olabilir ki bizim seni şimdi tasdik ettiğimiz gibi bize yakın duran Mezhic ile yanıbaşımızda bulunan Has'am kabileleri ve yanlarından geldiğimiz kavmimiz tasdik etmeyebilirler" dediğimde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Bir süre sonra peygamberiniz ölecektir. Ondan da bir süre sonra Allah katından kıyameti koparacak olan çığlık gelecektir ki Allah'a andolsun ki bu çığlık dünya üzerinde bulunan her şeyi öldürür. Yüce Rabbinin yanında bulunan melekler dahi ölür. Daha sonra Rabbin nice şehirleri üzerinde barındıran yeryüzünde dolaşır. Sonrasında Arş'ın yanından gökyüzüne bir yağmur gönderir. Allah'a ondulsun ki bu yağmur yeryüzünde çığlıkla çarpılıp ölen veya öncesinde ölüp gömülmüş olan her bir ölünün üzerindeki toprağı açar. Başından başlayarak bu ölüler tekrar canlanır ve doğrulup otururlar. Rabbin öncesi ve sonrasında yaşadıkları şeyleri görünce onlara: «Sizlere ne oldu?» diye sorar. Kişi: «Rabbim! Henüz dün ölmüştük» demeye başlar ki henüz yeni öldüğünü ve yakınlarından yeni ayrıldığını zanneder."*

Ben: "Yâ Resûlallah! Rüzgarlar ve vahşi hayvanlar bizleri parça parça etmiş, her tarafımız dağılmışken Yüce Allah bizleri nasıl geri toplayacak?" diye sorduğumda şöyle buyurdu: *"Bunu sana Allah'ın diğer nimet ve kudretlerinden örnek vererek açıklayayım. Bazen kupkuru bir araziye gelir ve: «Bu arazi asla ihya olmaz, bir şey bitirmez» dersin. Ancak Yüce Allah ona öyle bir yağmur gönderir ki birkaç gün sonra oraya gittiğinde her tarafın yeşillenmiş olduğunu görürsün. Allah'a andolsun ki Yüce Allah onları bundan çok daha kolay bir şekilde sudan ve bitkilerden toplayıp bir araya getirir. Bu şekilde kabirlerinden veya gömüldükleri yerden çıkarlar. Onlar Allah'a, Allah da onlara bakar."*

Ben: "Yâ Resûlallah! Bizler dünyayı dolduracak kadar kalabalık ve kendisi tek iken nasıl o bize bakar, biz ona bakabiliriz?" diye sorduğumda şöyle buyurdu: *"Bunu da sana Allah'ın diğer nimet ve kudretlerinden örnek vererek açıklayayım. Güneş ile Ay, Yüce Allah'ın küçük de olsa iki âyetidir. Ama aynı anda hem siz onları görürsünüz, hem de onlar sizi görebilir. Onları görme konusunda da birbirinize hiç engel oluşturmazsınız. Allah'a andolsun ki Yüce Allah'ı görmeniz ve Allah'ın da sizi görmesi sizin Güneş ile Ay'ı görmenizden veya onların sizi görmesinden daha rahat ve kolay olur"*

Ben: "Yâ Resûlallah! Rabbimizin huzuruna çıktığımızda bize ne yapacak?" diye sorduğumda şöyle buyurdu: *"Yüce Allah'ın huzuruna çıkarıldığınız zaman amel defterleriniz kendisine açık olur. Yapmış olduğunuz hiçbir şey ona gizli kalmaz. Sonra Yüce Allah bir avuç suyu alıp size doğru serper. Allah'a andolsun ki her birinizin yüzüne bu sudan bir damla değer. Bu su damlası Müslümanların yüzünü yumuşacık ve bembeyaz bir kumaş parçası gibi yaparken, kafirin yüzünü ise simsiyah kömür parçasına döndürür. Daha sonrasında Peygamberiniz, onun ardından da salih kimseler ateşten bir köprüyü geçmek üzere yola düşerler. Köprüyü geçerken biriniz ateş koruna basınca: «Ahh!» demeye başlar ki Yüce Allah da: «Yeridir!» karşılığını verir. Sonra hiç olmadığı kadar susamışken Resûlün havuzunu göreceksiniz. Allah'a andolsun ki orada biri elini açtığı zaman kendisini pislikten, sidikten ve her türlü eziyet veren şeylerden kurtaracak kaseler düşer. Orada Güneş ve Ay'ı artık göremezsiniz."*

Ben: "Yâ Resûlallah! Güneş ve Ay olmayacaksa nasıl göreceğiz?" diye sorduğumda: *"Burada Güneş henüz görünmeden ortalığı nasıl görüyorsanız orada da aynı şekilde göreceksiniz"* buyurdu. Ona: "Yâ Resûlallah! İyilik ile kötülüklerimizin karşılığı nasıl verilecek?" diye sorduğumda: *"Yaptığınız iyiliğin karşılığı on katıyla, yaptığınız kötülüğün karşılığı ise aynısıyla karşılık görecek. Ancak Rabbiniz bu kötülüklerinizi bağışlayabilir de"* buyurdu. Ona: "Yâ Resûlallah! Cennet ile Cehennem nasıl yerlerdir?" diye sorduğumda: *"Allah'a andolsun ki Cehennemin yedi tane kapısı vardır ki her bir kapısı binekli kişinin yetmiş yıl boyunca yol alabileceği kadar geniştir"* buyurdu. Ona: "Yâ Resûlallah! Cennette neler göreceğiz?" diye sorduğumda şöyle buyurdu: *"Süzülmüş baldan nehirler, başağrısı ve pişmanlık vermeyen şarap nehirleri, tadı ve rengi değişmeyen sütten nehirler ve kokmayan sudan nehirler göreceksiniz. Allah'a andolsun ki orada yine bildiğiniz meyvelerin benzerleri ve*

daha iyisi ile tertemiz eşlere de sahip olacaksınız." Ona: "Yâ Resûlallah! Cennette eşlerimiz de olacak mı?" diye sorduğumda: *"Salih olanlara salih eşler de verilecektir. Şimdi nasıl eşlerinizle ilişkiye giriyorsanız orada da onlarla ilişkiye gireceksiniz, ancak bu ilişki sonunda çocuk olmayacaktır"* buyurdu.

Kendi kendime: "O halde ulaşabileceğimiz en yüksek mertebelere ulaşacağız" dedim. Sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem)'e: "Yâ Resûlallah! Sana ne üzerine biat edeyim?" dediğimde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Namaz kılman, zekatı vermen, müşriklerden uzak durman ve Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaman üzerine"* buyurdu. Ben: "Yeryüzünün doğu ile batısı bizimdir" dediğimde Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kolunu geri çekip elini açtı. Zira buna karşılık yerine getiremeyeceği bir şartı koşacağımı zannetti. Ancak ben: "İstediğimiz yerde ikamet edebiliriz. Artık kişi ne yaparsa kendi için yapar" diye sözümü tamamladığımda, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"İstediğin senindir. Dilediğin yerde ikamet edebilirsin. Bir kötülük yaparsan da kendi aleyhinde yapmış olursun"* buyurdu. Sonrasında yanından çekildik. Çekildiğimizde bizim için: *"Allah'a andolsun ki bu ikisi hem dünya hem de âhirette insanların en takvalılarıdır"* buyurdu. Ka'b: "Yâ Resûlallah! Kimler?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Muntefik'in oğulları, bunu hakediyorlar"* karşılığını verdi.

Oradan ayrıldıktan sonra tekrar yanına geldim ve: "Yâ Resûlallah! Cahiliye'deyken yapılan iyiliklerin bir karşılığı olacak mı?" diye sordum. Kureyşlilerden biri: "Vallahi senin baban Muntefik Cehennemdedir" dedi. Herkesin önünde babam hakkında böyle dediği için yüzümün eti ile derisi arasında sanki ateş konulmuş gibi öfkelendim. İçimden: "Yâ Resûlallah! Ya senin baban?" diye sormayı geçirdim, ancak sonra: "Yâ Resûlallah! Ya senin yakınların?" diye sordum. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Benim yakınlarım da! Âmirî veya Kureyşlilerden müşrik olan herhangi birinin kabrine uğradığın zaman: «Kötü bir müjde ile beni sana Muhammed gönderdi. Cehennem ateşinde yüzün ve karnın üzerinde sürükleneceksin» de."* Ona: "Yâ Resûlallah! Neden öylesi bir duruma düşecekler? Zira iyi şeyleri de yapar ve salih kişiler olduklarını düşünürlerdi?" diye sorduğumda, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Çünkü Yüce Allah her yedi ümmet sonrası bir peygamber gönderir.*

Yüce Allah'ın bu peygamberine karşı çıkanlar yolunu şaşıranlardan, itaat edenler ise hidayete ermişlerden olurlar" buyurdu.[1]

Abd b. Humeyd, Ebû Dâvud ve İbn Mâce, Ebû Rezîn'den bildirir: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem)'e: "Yâ Resûlallah! Kıyamet gününde her birimiz ayrı ayrı Rabbimizi görecek miyiz?" diye sorduğumda: *"Evet!"* karşılığını verdi. "Bu nasıl olabilir?" diye sorduğumda, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Mehtaplı bir gecede Ay'ı hepiniz ayrı ayrı görmüyor musunuz?"* buyurdu. "Evet!" dediğimde de: *"Yüce Allah her şeyden daha büyük ve yücedir"* buyurdu.[2]

Ebu'ş-Şeyh'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "Kıyamet gününde Yüce Allah'a ilk bakacak olanlar körlerdir" demiştir.

İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh, Mûsa b. es-Sabbâh'tan bildirir: Kıyamet gününde Allah dostları Yüce Allah'ın önünde üç sınıf halinde dururlar. İlk sınıftan bir adam huzura getirilir. Yüce Allah ona: "Ey kulum! Bana neden kulluk ettin?" diye sorunca, adam: "Rabbim! Cenneti, meyvelerini, ağaçlarını, nehirlerini, hurileri, türlü nimetleri ve sana itaat edenler için orada hazırladığın şeyleri duyunca bunların arzusu içinde gecelerimi ibadetle, gündüzlerimi de oruçla geçirdim" der. Bunun üzerine Yüce Allah: "Kulum! Sen Cennet için amel yapmışsın. O zaman Cennete gir. Bir lütuf olarak da seni Cehennemden azat ediyorum" buyurur. Sonrasında bu adam içinde bulunduğu sınıfla birlikte Cennete girer.

Daha sonra ikinci sınıftan bir adam getirilir. Yüce Allah ona da: "Ey kulum! Bana neden kulluk etin?" diye sorunca, adam: "Rabbim! Cehennemi, zincirlerini, bukağılarını, alevini, ateş korlarını ve düşmanların için orada hazırladığın şeyleri duyunca bunların korkusuyla gecelerimi ibadetle, gündüzlerimi de oruçla geçirdim" der. Bunun üzerine Yüce Allah: "Kulum! Sen Cehennem korkusuyla amel yapmışsın. Seni Cehennemden azat ediyorum. Bir lütuf olarak da seni Cennete koyuyorum" buyurur. Sonrasında bu adam içinde bulunduğu sınıfla birlikte Cennete girer.

---

[1] Abdullah b. Ahmed 26/121-128 (16206) ve Hâkim (4/560-564). *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[2] Ebû Dâvud (4731) ve İbn Mâce (/180). Hasen hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen Ebî Dâvud*, 3957).

Daha sonra üçüncü sınıftan bir adam getirilir. Yüce Allah ona da: "Ey kulum! Bana neden kulluk etin?" diye sorunca, adam: "Rabbim! Sana olan sevgim ve kavuşma arzumdan dolayı kulluk ettim. İzzetine yemin olsun ki sadece sana olan sevgim ve kavuşma özlemi içinde gecelerimi ibadetle, gündüzlerimi de oruçla geçirdim" der. Bunun üzerine Yüce Allah: "Kulum! Sen benim sevgim ve özlemimle kulluk etmişsin" buyurur. Sonra Rabbimiz ona tecelli eder ve: "İşte buradayım! Bakabilirsin" buyurur. Sonra: "Lütuf olarak seni Cehennemden azat edip Cennete koyuyorum. Ziyaretçi olarak da melekleri sana göndereceğim. Bizzat kendim sana selam edeceğim" buyurur. Sonrasında bu adam içinde bulunduğu sınıfla birlikte Cennete girer.

İbn Ebî Şeybe, Nesâî ve Beyhakî *el-Esmâ' ve's-Sifât*'da Ammâr b. Yâsir'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle dua ettiğini işittim: *"Allahım! Gayb bilgine ve yarattıkların üzerindeki hükümranlığına dayanarak şayet yaşamak benim için daha hayırlı ise beni yaşat. Ölümüm benim için daha hayırlı ise de canımı al. Allahım! Yalnızken de insanlar içendeyken de senden korkmayı bana nasip et. Kızgınken de, sakinken de doğruyu söylemeyi bana bahşet. Allahım! Zenginlikte de, fakirlikte de iktisatlı olmayı senden diliyorum. Senden bitmeyen bir nimet ve ardı kesilmeyen bir mutluluk dilerim. Takdirine rıza göstermeyi, ölümden sonra rahat bir yaşamı, senin cemalini görme lezzetini ve herhangi bir zarara uğramadan sana kavuşmayı bana bahşet. Fitneler içinde sapmaktan sana sığınıyorum. Allahım! Bizleri imanın güzellikleriyle güzelleştir, bizleri hidayete erenlerden ve hidayete rehber olanlardan kıl."*[1]

Beyhakî, Zeyd b. Sâbit'ten bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bana bir dua öğretti. Her gün bu duayı etmemi, aileme de etmelerini söylememi istedi. Bana şöyle buyurdu: *"Sabahladığın zaman şöyle de: «Allahım! Emrindeyim ve buyruklarına âmâdeyim. Tüm hayırlar senin elindedir. Tüm hayırlar senden gelip yine sana varır. Allahım! Söylediğim her sözün, ettiğim her yeminim ve adadığım her adağın önünde mutlaka senin iraden bulunmaktadır. Zira ancak senin dilediğin olur, dilemediğin bir şey de asla olacak değildir. Senin iraden dışında ne bir güç ne de bir kuvvet olabilir. Sen ki her şeye kadirsin. Allahım! Şu ana kadar ancak senin merhamet ettiklerine dua ettim ve ancak senin*

[1] İbn Ebî Şeybe (10/264, 265), Nesâî (1304, 1305) ve Beyhakî (227, 244). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen es-Nesâî*, 1237, 1238).

lanetlediklerine lanet ettim. Dünyada da, âhirette de tek dostum sensin. Müslüman olarak canımı al ve beni salih kullarının arasına kat.

Allahım! Hiçbir kötülüğün zararına uğramadan ve beni saptıracak bir fitneye bulaşmadan senin takdirine rıza göstermeyi, ölümden sonra (ateşten uzak) serin bir hayatı, senin cemaline bakma lezzeti ile sana kavuşma arzusunu bana nasip et. Allahım! Haksızlık etmekten veya haksızlığa uğramaktan, başkalarının hakkına tecavüz etmekten veya hakkıma tecavüz edilmesinden, bağışlamayacağın bir günaha bulaşmaktan veya bir suç işlemekten sana sığınırım.

Ey gökleri ve yeri yaratan, gaybı ve aşikârı bilen, yücelik ve ikramlar sahibi Allahım! Bu dünya hayatımda sana söz verip seni şahit tutarak -ki şahit olarak sen yetersin- diyorum ki: Senden başka ilah olmadığına, tek olduğuna ve hiçbir ortağının bulunmadığına, hükümranlığın ve hamdin sadece sana mahsus olduğuna, her şeye kadir olduğuna şehadet ederim. Yine şahadet ederim ki Muhammed senin kulun ve Resûlündür. Vaadettiğin (o gün) haktır. Sana kavuşmak haktır. Cennet haktır. Kıyamet şüphesiz bir şekilde vaki olacaktır. Kabirlerdekini diriltecek olan da sensin. Ve yine şehadet ederim ki şayet beni bana bırakacak olursan, beni heba olmayla, kusurlarla, günah ve hatalarla baş başa bırakmış olursun. Oysa ben sadece senin merhametine güveniyorum. Tüm günahlarımı bağışla, zira günahları ancak sen bağışlayabilirsin. Tövbemi kabul et, zira tövbeleri kabul edip merhamet eden sadece sensin.»"[1]

İbn Ebî Şeybe ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Ebû Sâlih: **"O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar"**[2] buyruğunu açıklarken: "Kıyamet gününde bir takım yüzler çok güzel olacaktır ve Rablerinden gelecek mükafatı bekleyeceklerdir, anlamındadır" demiştir.[3]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Rablerine bakarlar"**[4] buyruğunu açıklarken: "Rablerinden gelecek mükafatı bekleyeceklerdir, anlamındadır" demiştir.[1]

---

[1] Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-Sifât* (343), Ahmed 35/520, 521 (21666). Ahmed'in Muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[2] Kıyâmet Sur. 22, 23

[3] İbn Ebî Şeybe (13/544) ve İbn Cerîr (23/509).

[4] Kıyâmet Sur. 23

وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ★ تَظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ

"O gün birtakım yüzler de asıktır. Kendisinin belkemiğinin kırılacağını sanır." (Kıyâmet Sur. 24, 25)

Tastî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ"[2] âyetinin anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "O gün bazı yüzler asıktır, somurtmuştur, anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Ubeyd b. el-Abras'ın:

"Sabah vakti Temîmlilerle Nessâr'da karşılaştık

Yüzleri bembeyazdı, mutsuz ve somurtmuşlardı" dediğini işitmez misin?"[3]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: "وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ"[4] âyetini: "O gün bazı yüzler asıktır" şeklinde açıklamıştır.[5]

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: **"O gün birtakım yüzler de asıktır. Kendisinin belkemiğinin kırılacağını sanır"**[6] buyruğunu açıklarken: "O gün bazı yüzler kendilerine bir kötülük dokunacağını düşündükleri için somurtmuştur" demiştir.[7]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"O gün birtakım yüzler de asıktır. Kendisinin belkemiğinin kırılacağını sanır"**[8] buyruğunu açıklarken: "O gün bazı yüzler, başlarına bir musibet gelmesini bekledikleri için somurtmuştur" demiştir.[9]

---

[1] İbn Cerîr (23/508).
[2] Kıyâmet Sur. 24
[3] *el-İtkân*'de (2/98) geçtiği üzere Tastî.
[4] Kıyâmet Sur. 24
[5] Abdurrezzâk (2/334) ve İbn Cerîr (23/511).
[6] Kıyâmet Sur. 24, 25
[7] İbn Cerîr (23/511, 512).
[8] Kıyâmet Sur. 24, 25
[9] İbn Cerîr (23/511, 512).

كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ★ وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ ★ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ★ وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ★ إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ

"Hayır! Can boğaza dayandığı zaman: «Çare bulan yok mudur?» denilir. Artık ayrılık vaktinin geldiğini anlar. Bacaklar birbirine dolaşır. O gün sevk Rabbin huzurunadır."
(Kıyâmet Sur. 26-30)

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: "إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ"[1] âyetini: "Can boğaza dayandığı zaman" şeklinde açıklamıştır.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: **"Çare bulan yok mudur? denilir"**[2] âyetini açıklarken: "Tedavi edecek olan tabip yok mudur, anlamındadır" demiştir.[3]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebû Kılâbe: **"Çare bulan yok mudur? denilir"**[4] âyetini açıklarken: "Şifa verecek bir tabip yok mudur, anlamındadır" demiştir.[5]

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: **"Çare bulan yok mudur?" denilir. Artık ayrılık vaktinin geldiğini anlar. Bacaklar birbirine dolaşır"**[6] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Canları boğaza dayandığı zaman kendilerini iyileştirecek tabipler ararlar. Ancak bu tabiplerin Allah'ın hükmü olan ölüme karşı yapabilecekleri bir şey yoktur. İşte o zaman bu kişi artık dünyadan ayrılma zamanının geldiğini anlar. Daha önce üzerlerine basıp dolaştığı ayakları ölmüş, artık kendisini taşıyamaz hale gelmişlerdir."[7]

---

[1] Kıyâmet Sur. 26
[2] Kıyâmet Sur. 27
[3] Abdurrezzâk (2/335).
[4] Kıyâmet Sur. 27
[5] İbn Cerîr (23/513).
[6] Kıyâmet Sur. 27-29
[7] İbn Cerîr (23/514, 520).

Saîd b. Mansûr, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Çare bulan yok mudur? denilir"**[1] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt tabiptir" demiştir.[2]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Çare bulan yok mudur? denilir"**[3] âyetini açıklarken: "Bana efsun yapıp iyileştirecek biri yok mudur, anlamındadır" demiştir.

İbn Cerîr, İkrime'den aynısını bildirir.[4]

İbn Ebi'd-Dünya *Zikru'l-Mevt*'te, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ"[5] âyetini açıklarken: "Ölüm anında kişinin ruhu bedeninden çekilmeye başlar. Boğazına kadar ulaşınca: "Ruhunu kim alıp göğe çıkaracak? Rahmet melekleri mi yoksa azap melekleri mi?" diye sorulur" demiştir. "وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ"[6] âyetini açıklarken de: "O an dünyası ile âhireti birbirine dolaşıp karışır, anlamındadır" demiştir.[7]

Saîd b. Mansûr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebu'l-Âliye: " وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ"[8] âyetini açıklarken: "Ölüm anında kişinin ruhunu kimin göğe çıkaracağı konusunda rahmet melekleri ile azap melekleri aralarında çekişirler" demiştir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Ebu'l-Cevzâ: "وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ"[9] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Kişinin ölüm anında melekler birbirlerine: "Onun ruhunu kim göğe çıkaracak? Rahmet melekleri mi, yoksa azap melekleri mi?" derler.[10]

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs, **"Artık ayrılık vaktinin geldiğini anlar"**[1] âyetini: "وأيقَنَ أنه الفِراقُ" lafzıyla okumuştur.[2]

---

[1] Kıyâmet Sur. 27
[2] İbn Cerîr (23/513).
[3] Kıyâmet Sur. 27
[4] İbn Cerîr (23/513).
[5] Kıyâmet Sur. 27
[6] Kıyâmet Sur. 29
[7] İbn Cerîr (23/514, 515) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/307) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[8] Kıyâmet Sur. 27
[9] Kıyâmet Sur. 27
[10] İbn Cerîr (23/514, 515).

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ"[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Dünya günlerinin son günü ile âhiret günlerinin ilk günü bir araya gelir. Yüce Allah'ın merhamet ettiği kimseler hariç böylesi bir anda kişi dehşet üzerine dehşet yaşar."[4]

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Mücâhid: وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ"[5] âyetini açıklarken: "Ölüm anında dünya işleri ile âhiret işlerinin birbirine karışmasıdır" demiştir.[6]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Bacaklar birbirine dolaşır"**[7] âyetini açıklarken: "Bir ayağı dünyada bir ayağı âhirette olan kişinin bu sıkıntı ile dehşeti yaşamasıdır" demiş ve şairin:

"Ve savaş bütün dehşeti ile gelip çattı" beytini okumuştur.

Abd b. Humeyd de İkrime, Rabî', Atiyye ve Dahhâk'tan aynısını bildirir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Bacaklar birbirine dolaşır"**[8] âyetini açıklarken: "Kişinin ölüm anında sıkıntı üzerine sıkıntı yaşamasıdır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Bacaklar birbirine dolaşır"**[9] âyetini açıklarken: "Hayat ile ölümün kişide bir araya gelmesidir" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebû Mâlik: **"Bacaklar birbirine dolaşır"**[10] âyetini açıklarken: "Ölüm anında ruhu bedeninden çekilen kişinin ayaklarının birbirine dolanmasıdır" demiştir.

---

[1] Kıyâmet Sur. 28
[2] Bkz: *el-Muhtesab* (2/342).
[3] Kıyâmet Sur. 29
[4] İbn Cerîr (23/516) ve *el-İtkân*'de (2/51) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[5] Kıyâmet Sur. 29
[6] İbn Cerîr (23/516).
[7] Kıyâmet Sur. 29
[8] Kıyâmet Sur. 29
[9] Kıyâmet Sur. 29
[10] Kıyâmet Sur. 29

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Şa'bî: **"Bacaklar birbirine dolaşır"**[1] âyetini açıklarken: "Ölüm anında kişinin ayaklarının birbirine dolanmasıdır" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Bacaklar birbirine dolaşır"**[2] âyetini açıklarken: "Ölüm anında kişinin bir ayağıyla diğerine vurup çırpındığını görmez misin?" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Bacaklar birbirine dolaşır"**[3] âyetini açıklarken: "Kişinin ölüm sonrasında bedenini insanların, ruhunu ise meleklerin hazırlamasıdır" demiştir.[4]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî)'ye, **"Bacaklar birbirine dolaşır"**[5] âyeti sorulunca: "Bunlar kefene sarılan bacaklarıdır" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"O gün sevk Rabbin huzurunadır"**[6] âyetini açıklarken: "Bu sevkediliş âhirette olacaktır" demiştir.

فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ★ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ★ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ ★
أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ★ ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ★ أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَن يُتْرَكَ سُدًى
أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَن يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ...

"İşte o, tasdik etmemiş, namaz da kılmamıştı. Fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti. Sonra da kasıla kasıla ailesine gitmişti. Bu azap sana lâyıktır, lâyık! Evet, lâyıktır sana, lâyık! İnsan, başıboş bırakılacağını mı sanır... Peki, bunları yapanın ölüleri tekrar diriltmeye gücü yetmez mi?"

(Kıyâmet Sur. 31-36, 40)

---

[1] Kıyâmet Sur. 29
[2] Kıyâmet Sur. 29
[3] Kıyâmet Sur. 29
[4] İbn Cerîr (23/517).
[5] Kıyâmet Sur. 29
[6] Kıyâmet Sur. 30

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"İşte o, tasdik etmemiş, namaz da kılmamıştı. Fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti. Sonra da kasıla kasıla ailesine gitmişti. Bu azap sana lâyıktır, lâyık! Evet, lâyıktır sana, lâyık!"**[1] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Bu kişi Ebû Cehil b. Hişâm'dır. Ebû Cehil Allah'ın Kitab'ını tasdik etmemiş, Allah'a namaz kılmamış, Allah'a itaattan yüz çevirmişti. Kibir içinde kasıla kasıla bir yürüyüşü vardı. Bize bildirilene göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onun yakasından tutmuş ve: **"Bu azap sana lâyıktır, lâyık! Evet, lâyıktır sana, lâyık!"**[2] âyetlerini kendisine okuyarak Allah'ın ona azap üzerine azab edeceğini bildirmiştir. Buna karşılık Ebû Cehil: "Ne sen, ne de Rabbin bana bir şey yapamazsınız. Zira Mekke'de benden daha üstünü yoktur" demiştir. Yine bize bildirilene göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Her ümmetin bir firavunu vardır. Bu ümmetin firavunu da Ebû Cehil'dir"* buyurmuştur.[3]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Sonra da kasıla kasıla ailesine gitmişti"**[4] âyetini açıklarken: "Böbürlenerek ailesi ile yakınlarının yanına giden bu kişi Ebû Cehil'dir" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "يَتَمَطّٰى"[5] ifadesini: "Kasılmak" şeklinde açıklamıştır.

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, Nesâî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Taberânî ve İbn Merdûye, Saîd b. Cübeyr'den bildirir: İbn Abbâs'a: **"Bu azap sana lâyıktır, lâyık! Evet, lâyıktır sana, lâyık!"**[6] âyetlerini Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), Ebû Cehil'e kendi yanından mı yoksa Yüce Allah'ın emriyle mi söyledi?" dediğimde, İbn Abbâs: "Önce kendi yanından söyledi, ancak sonradan Yüce Allah bunları âyet olarak indirdi" karşılığını verdi.[7]

---

[1] Kıyâmet Sur. 31-35
[2] Kıyâmet Sur. 34, 35
[3] Abdurrezzâk (2/334, 335).
[4] Kıyâmet Sur. 33
[5] Kıyâmet Sur. 33
[6] Kıyâmet Sur. 34, 35
[7] Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11638), İbn Cerîr (23/525), Taberânî (12298) ve Hâkim (2/510, "sahîh"). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/132) der ki: "Ravileri güvenilirdir."

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "أَنْ يُتْرَكَ سُدًى"[1] buyruğunu: "Başıboş, kendi haline bırakılacağını mı sanıyor" şeklinde açıklamıştır.[2]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"İnsan, başıboş bırakılacağını mı sanır"**[3] âyetini açıklarken: "Kendisine emirler ve yasaklar konulmadan öylesine kendi haline bırakılacağını mı sanıyor" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: "أَنْ يُتْرَكَ سُدًى"[4] buyruğunu: "Başıboş, kendi haline bırakılacağını mı sanıyor" şeklinde açıklamıştır. **"Peki, bunları yapanın ölüleri tekrar diriltmeye gücü yetmez mi?"**[5] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: "Bize bildirilene göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bu âyeti okuduğu zaman: *"O'nu tenzih ederim. Elbette buna gücü yeter"* buyururdu.[6]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Enbârî *Mesâhif*'de Sâlih Ebu'l-Halîl'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), **"Peki, bunları yapanın ölüleri tekrar diriltmeye gücü yetmez mi?"**[7] âyetini okuduğu zaman: *"Allahım! Seni tenzih ederim. Elbette buna gücün yeter"* buyururdu.

İbn Merdûye, Berâ b. Âzib'den bildirir: **"Peki, bunları yapanın ölüleri tekrar diriltmeye gücü yetmez mi?"**[8] âyeti nazil olduğu zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Rabbim! Seni tenzih ederim. Elbette buna gücün yeter"* buyurdu.

İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), **"Peki, bunları yapanın ölüleri tekrar diriltmeye gücü yetmez mi?"**[9] âyetini okuduğu zaman: *"Seni tenzih ederim. Elbette buna gücün yeter"* buyururdu.

---

[1] Kıyâmet Sur. 36
[2] İbn Cerîr (23/526) ve *el-İtkân*'de (2/51) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[3] Kıyâmet Sur. 36
[4] Kıyâmet Sur. 36
[5] Kıyâmet Sur. 40
[6] Abdurrezzâk (2/334).
[7] Kıyâmet Sur. 40
[8] Kıyâmet Sur. 40
[9] Kıyâmet Sur. 40

İbnu'n-Neccâr *Târih*'de Ebû Umâme'den bildirir: Veda haccından sonra Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) arkasında namaz kıldım. Namazlarında Kıyamet Sûresi'ni çokça okurdu. **"Peki, bunları yapanın ölüleri tekrar diriltmeye gücü yetmez mi?"**[1] âyetini okuduğu zaman da: *"Elbette buna gücün yeter! Ben de buna şahitlerden biriyim"* buyururdu.

Abd b. Humeyd, Ebû Dâvud ve Beyhakî *Sünen*'de Mûsa b. Ebî Âişe'den bildirir: Adamın biri evinin damında namaz kılıyordu. **"Peki, bunları yapanın ölüleri tekrar diriltmeye gücü yetmez mi?"**[2] âyetini okuduğu zaman da: "Seni tenzih ederim. Elbette buna gücün yeter" diyordu. Neden böyle dediği kendisine sorulunca: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) de böyle dediğini işittim" karşılığını verdi.[3]

Ahmed, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbnu'l-Münzir, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *Sünen*'de Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Biriniz Tîn Sûresi'ni okurken* **«Allah, hüküm verenlerin en üstünü değil midir?»**[4] *âyetine ulaştığı zaman: «Elbette en üstünüdür. Ben de buna şahitlerden biriyim» desin. Biriniz Kıyâmet Sûresi'ni okurken* **"Peki, bunları yapanın ölüleri tekrar diriltmeye gücü yetmez mi?"**[5] *âyetine ulaşınca: "Elbette buna gücün yeter" desin. Biriniz Mürselât Sûresi'ni okurken* **«Onlar artık bundan sonra hangi söze inanacaklar»**[6] *âyetine ulaştığı zaman: «Allah'a iman ederiz» desin."*[7]

İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye, Câbir b. Abdillah'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Kıyâmet Sûresi'ni okurken* **«Peki, bunları yapanın ölüleri tekrar diriltmeye gücü yetmez mi?»**[8] *âyetine ulaşınca: «Elbette buna gücün yeter» de."*

---

[1] Kıyâmet Sur. 40

[2] Kıyâmet Sur. 40

[3] Ebû Dâvud (884) ve Beyhakî (2/310). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen Ebî Dâvud*, 786).

[4] Tîn Sur. 8

[5] Kıyâmet Sur. 40

[6] Mürselât Sur. 50

[7] Ahmed 12/353 (7391), Ebû Dâvud (887), Tirmizî (3347), Hâkim (2/510, "sahîh") ve Beyhakî (2/310, 311). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen Ebî Dâvud*, 188).

[8] Kıyâmet Sur. 40

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs, Kur'ân okurken, **"Peki, bunları yapanın ölüleri tekrar diriltmeye gücü yetmez mi?"**[1] âyetine ulaşınca: "Allahım! Seni tesbih ederim. Elbette buna gücün yeter" dedi.

Abd b. Humeyd ve İbnu'd-Durays, İbn Abbâs'tan bildirir: **"Yüce Rabbinin adını tesbih et"**[2] âyetini okuduğun zaman: "Yüce Rabbimi tesbih ederim" de. **"Peki, bunları yapanın ölüleri tekrar diriltmeye gücü yetmez mi?"**[3] âyetini okuduğun zaman da: "Seni tesbih ederim. Elbette buna gücün yeter" de.[4]

[1] Kıyâmet Sur. 40
[2] A'lâ Sur. 1
[3] Kıyâmet Sur. 40
[4] İbnu'd-Durays (13).

İNSAN SÛRESİ

Nehhâs'ın bildirdiğine göre İbn Abbâs: "İnsan Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbnu'z-Zübeyr: "İnsan Sûresi, Medine'de nazil oldu" demiştir.

İbnu'd-Durays, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "İnsan Sûresi, Medine'de nazil oldu" demiştir.[2]

Taberânî, İbn Merdûye ve İbn Asâkir, İbn Ömer'den bildirir: Habeşli bir adam Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) geldiğinde Allah Resûlü adama: *"Öğrenmek istediğin birşey varsa sor"* buyurdu. Adam: "Yâ Resûlallah! Hem ten rengi, hem yüz güzelliği olarak, hem de peygamberliği de alarak bizden üstün kılındınız. Şayet senin iman ettiğin şeye iman edersem ve senin amellerin gibi amellerde bulunursam Cennette seninle birlikte olur muyum?" diye sordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evet! Canım elinde olana yemin olsun ki siyah tenli olan kişinin Cennetteki beyazlığı bin yıllık bir mesafeden dahi görülür"* buyurdu ve şöyle devam etti: *"Lâ ilâhe illallah diyen kişinin Yüce Allah katında bir ahdi olur. Sübhânallahi ve bihamdihi, diyen kişiye yüz yirmi dört bin iyilik sevabı yazılır."* Ardından: **"İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi... Ne yana bakarsan bak, (yığınla) nimet ve ulu bir saltanat görürsün"**[3] âyetleri nazil oldu. Habeşli adam: "Peki Cennette benim gözler de senin gözlerinin gördüklerini görecek mi?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evet, görecek"* buyurdu. Sonrasında bu Habeşli hasta düştü ve vefat etti. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) onu mezarına bizzat kendi elleriyle indirdiğini gördüm.[4]

Ahmed *Zühd*'de Muhammed b. Mutarrif'ten bildirir: Güvenilir birisinin bana bildirdiğine göre siyah tenli bir adam Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellam) tesbîh ile tehlîl konusunu soruyordu. Adamın çok konuştuğunu düşünen

---

[1] Nehhâs (sh. 757).

[2] İbnu'd-Durays (17, 18) ve Beyhakî, *Delâil* (7/142-144).

[3] İnsan Sur. 1-20

[4] Taberânî (13595) ve İbn Asâkir (34/64, 65). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/420) der ki: "İsnâdında zayıf biri olan Eyyûb b. Utbe vardır" demiştir.

Ömer b. el-Hattâb ona: "Yavaş ol! Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) fazla yüklendin" deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Sakin ol ey Ömer!"* buyurdu. Sonrasında İnsan Sûresi nazil oldu. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bu sûreyi okurken Cenneti anlatan âyetlere ulaşınca siyah tenli adam derin bir iç çekip ruhunu teslim etti. Adamın bu şekilde ölmesi üzerine Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Adam Cennetin özlemi içinde öldü"* buyurdu.

İbn Vehb, İbn Zeyd'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), İnsan Sûresi'ni okuyordu. Bu sûre nazil olduğunda yanında siyah tenli bir adam da vardı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) Cenneti anlatan âyetlere ulaştığı zaman siyah tenli adam derin bir iç çekip ruhunu teslim etti. Adamın bu şekilde ölmesi üzerine Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Arkadaşınız Cennetin özlemi içinde öldü"* buyurdu.[1]

Ahmed, Tirmizî, İbn Mâce, İbn Menî', Ebu'ş-Şeyh *Azame*'de, Hâkim ve Diyâ, Ebû Zer'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), İnsan Sûresi'ni sonuna kadar okudu ve şöyle buyurdu: *"Ben sizin göremediklerinizi görüyor, işitemediklerinizi işitiyorum. Gökyüzü çatırdadı ki çatırdamakla da haklı! Zira alnını koyup Allah'a secde eden bir meleğin bulunmadığı dört parmaklık dahi boş bir yeri yoktur. Vallahi benim bildiklerimi siz de bilseydiniz çok ağlar az gülerdiniz. Yataklarınızdaki kadınlardan zevk almaz, sokaklara dökülür Allah'a yalvarıp yakarırdınız."*[2]

هَلْ أَتَىٰ عَلَى الْإِنسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا ★ إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ★ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا

"İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi? Biz insanı katışık bir nutfeden yarattık. Onu imtihan edelim diye kendisini işitir ve görür kıldık. Şüphesiz biz ona yolu gösterdik. İster

[1] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/310) geçtiği üzere İbn Vehb. İbn Kesîr: "Mürsel ğarîb (tek kanallı) bir hadistir" demiştir.

[2] Ahmed 35/405 (21516), Tirmizî (2312, "hasen"), İbn Mâce (4190), Ebu'ş-Şeyh (509) ve Hâkim (2/510, 511, 4/544, "sahîh"). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 1882).

şükredici olsun ister nankör." (İnsan Sur. 1-3)

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?"**[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Buradaki insandan kasıt Âdem'dir. Henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir zaman geçmiştir. Zira Âdem'in yaratılışı henüz yenidir ve ondan sonra yaratılan başka bir yaratık türü bilinmemektedir."

İbnu'l-Mubârek, Ebû Ubeyd *Fadâil*'de, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ömer b. el-Hattâb, adamın birinin: **"İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?"**[2] âyetini okuduğunu işitince: "Keşke bu süre devam etseydi (de hiç yaşamasaydık)" dedi.[3]

İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd, adamın birinin: **"İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?"**[4] âyetini okuduğunu işitince: "Keşke bu süre devam etseydi (de hiç yaşamasaydık)" dedi. Böyle dedi diye kendisine sitem edilince de İbn Mes'ûd yerden bir dal parçası aldı ve: "Keşke (insan yerine) bunun gibi olsaydım" dedi.[5]

Abdurrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?"**[6] âyetini açıklarken: "Yaratıklar içinde tür olarak en son yaratılan Âdem'dir" demiştir.[7]

---

[1] İnsan Sur. 1
[2] İnsan Sur. 1
[3] İbnu'l-Mubârek (235) ve Ebû Ubeyd (sh. 70).
[4] İnsan Sur. 1
[5] İbn Ebî Şeybe (13/298).
[6] İnsan Sur. 1
[7] Abdurrezzâk (2/336).

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?"**[1] âyetini açıklarken: "Buradaki insan özel biri değil bütün insanlardır" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir, İkrime'den bildirir: "Bazı sürelerin zaman aralığı belli değildir. Yüce Allah: **"İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?"**[2] buyurur. Vallahi Yüce Allah onu yaratana kadar ne kadar zaman geçti bilinmemektedir."

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ömer b. el-Hattâb: **"İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?"**[3] âyetini okudu ve: "Ey Rabbim! İzzetine yemin olsun ki öyledir! Sonradan onu gören ve işiten, yaşayan ve ölen biri kıldın" dedi.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Abdullah b. Mes'ûd şöyle demiştir: "Size bir söz söylediğimiz zaman bu sözümüzü Yüce Allah'ın Kitabıyla destekleriz. Nutfe rahimde kırk gün boyunca aynı halde kalır. Üzerinden kırk gün geçtikten sonra kan pıhtısı haline gelir. Bir kırk gün sonrasında da et parçası halini alır. Yüce Allah onun yaratılışını belirlemeyi takdir ettiği zaman bir melek gönderip: "Yaz!" buyurur. Melek: "Ne yazayım?" diye sorunca, Yüce Allah: Cennetlik mi Cehennemlik mi, erkek mi dişi mi olacağını, rızkını, yapacağı şeyleri ve ecelini yaz" buyurur. Sonra Yüce Allah bu yönde dilediği şeyi vahyeder, melek de bunları yazar." Sonra Abdullah: "إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ"[4] âyetini okumuş ve: "*Emşâc* ifadesinden kasıt damarlardır" demiştir.

Saîd b. Mansûr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: "أَمْشَاجٍ"[5] ifadesini açıklarken: "Bundan kasıt damarlardır" demiştir.[6]

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Biz insanı katışık bir nutfeden yarattık..."**[1] buyruğunu açıklarken: "Erkek suyu ile kadının suyunun karışımından yarattık" demiştir.

---

[1] İnsan Sur. 1
[2] İnsan Sur. 1
[3] İnsan Sur. 1
[4] İnsan Sur. 2
[5] İnsan Sur. 2
[6] *Fethu'l-Bârî*'de (8/684) geçtiği üzere Saîd b. Mansûr.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Biz insanı katışık bir nutfeden yarattık..."**[2] buyruğunu açıklarken: "Erkeğin suyu ile kadının suyunun karışımından yarattık" demiştir.

Tastî ve Taberânî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: " مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ"[3] buyruğunun anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "Erkeğin suyu ile kadının suyunun rahimdeki karışımından, anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Züeyb'in:

"Attığım okun tüyleri ile arka tarafına

Avın kanı ile işkembe suyu bulaşmış gibi" dediğini işitmez misin?"[4]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Rabî': "*Emşâc*, erkeğin suyu ile kadının suyunun bir araya gelip karışmasıdır" demiştir.

Abdurrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: "*Emşâc*, kan ile suyun karışması sonrasında kan pıhtısına, ondan sonra da et parçasına dönüşmesidir" demiştir.[5]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Biz insanı katışık bir nutfeden yarattık..."**[6] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "İnsan kanla karışık bir nutfeden yaratıldı. Bu kan da hayız kanıdır. Kadın hamile kaldığı zaman bu kan kesilir."

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Biz insanı katışık bir nutfeden yarattık..."**[7] buyruğunu açıklarken: "Değişik renkleri olan bir nutfeden yarattık, anlamındadır" demiştir.[8]

---

[1] İnsan Sur. 2
[2] İnsan Sur. 2
[3] İnsan Sur. 2
[4] *Mesâilu Nâfi'* (3) ve Taberânî (10597).
[5] Abdurrezzâk (2/236).
[6] İnsan Sur. 2
[7] İnsan Sur. 2
[8] *Fethu'l-Bârî*'de (8/684) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Biz insanı katışık bir nutfeden yarattık..."**[1] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Değişik renkleri olan bir nutfeden yarattık, anlamındadır. Zira erkeğin suyu beyaz ve kırmızı, kadının suyu ise yeşil ve kırmızıdır."

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "*Emşâc*, küçük abdest sonrası gelen ve damara benzeyen parçalardır. Çocuk da damara benzeyen bu şeylerden olur" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Zeyd b. Eslem: "*Emşâc*, nutfedeki damarlardır" demiştir.

Firyâbî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Biz insanı katışık bir nutfeden yarattık..."**[2] buyruğunu açıklarken: "Biz insanı değişik renklerden yarattık, anlamındadır" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Biz insanı katışık bir nutfeden yarattık. Onu imtihan edelim diye kendisini işitir ve görür kıldık"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: İnsanı ilk aşamada nutfe, ikinci aşamada kan pıhtısı, diğer aşama da et parçası haline getirdik. Sonra bu eti kemiklere dönüştürdük. Sonra bu kemikleri etle kapladık ki kemiklerin etle kaplanması aşaması en sağlam olduğu aşamadır. Daha sonraki aşamalar konusunda Yüce Allah: **"...Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir"**[4] buyurur. Bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkarmaktan kasıt, saçlarının çıkmasıdır. Yüce Allah bu şekilde insana yaratılış aşamalarını kendisini imtihan etmek için bildirmiştir. Tüm bunlara karşı şükrünün nasıl olacağını, Allah'ın haklarını tanıyıp tanımayacağını ortaya çıkarmak istemiştir. Yüce Allah insana helal ile haram olan şeyleri de açıkladıktan sonra: **"Şüphesiz biz ona yolu gösterdik. İster şükredici olsun, ister nankör"**[5] buyurdu. İnsana doğru olan yol gösterilmiştir. Buna karşılık insan artık Allah'ın nimetlerine karşı ister şükreden biri isterse de nankör biri olur.

---

[1] İnsan Sur. 2
[2] İnsan Sur. 2
[3] İnsan Sur. 2
[4] Mü'minûn Sur. 14
[5] İnsan Sur. 3

İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: "*Emşâc*, üçü erkekten, üçü de kadından olmak üzere altı tanedir. Kemik, sinir ve damarlar erkekten, et, kan ve saç ise kadındandır."

Ebu'ş-Şeyh'in *Azame*'de bildirdiğine göre İkrime: "أَمْشَاجٍ"[1] ifadesini açıklarken: "Bunlar erkekten tırnak, kemik ve sinirler, kadından ise et, kan ve saçtır" demiştir.[2]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: **"Şüphesiz biz ona yolu gösterdik..."**[3] buyruğunu açıklarken: "Biz ona doğru yolu, hidayet yolunu gösterdik" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Şüphesiz biz ona yolu gösterdik..."**[4] buyruğunu açıklarken: "Biz ona mutluluğa ve bedbahtlığa giden yolu gösterdik" demiştir.[5]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Atiyye: **"Şüphesiz biz ona yolu gösterdik..."**[6] buyruğunu açıklarken: "Biz ona hayrı da şerri de gösterdik" demiştir.

Ahmed, İbnu'l-Münzir ve Diyâ'nın Câbir b. Abdillah'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Her bir insan fıtrat üzerine doğar. Dil ile kendini ifade edinceye kadar da öyle kalır. Dile geldiği zaman artık ya şükreden biri ya da nankör biri olur."*[7]

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ★ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ★ يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا

"Şüphesiz iyiler kafur katılmış bir tastan içerler. Bu, Allah'ın kullarının kendisinden içtikleri ve fışkırtıp

---

[1] İnsan Sur. 2
[2] Ebu'ş-Şeyh (1086).
[3] İnsan Sur. 3
[4] İnsan Sur. 3
[5] İbn Cerîr (23/537, 538).
[6] İnsan Sur. 3
[7] Ahmed 23/113 (14805). Muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demiştir.

akıttıkları bir pınardır. Onlar adaklarını yerine getirirler, fenalığı yaygın olan bir günden korkarlar." (İnsan Sur. 5-7)

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Şüphesiz iyiler kafur katılmış bir tastan içerler"**[1] âyetini açıklarken: "İyiler, içine kafur katılmış bir içecek içerler" demiştir. **"Bu, Allah'ın kullarının kendisinden içtikleri ve fışkırtıp akıttıkları bir pınardır"**[2] âyetini açıklarken de: "Onlar bu pınarları diledikleri yöne çevirip diledikleri yere götürebileceklerdir" demiştir.[3]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Şüphesiz iyiler kafur katılmış bir tastan içerler"**[4] âyetini açıklarken: "İçine kafur katılan ve misk ile kokulandırılan bir içeceği içerler" demiştir. **"Bu, Allah'ın kullarının kendisinden içtikleri ve fışkırtıp akıttıkları bir pınardır"**[5] âyetini açıklarken de: "Bu pınarların suyu onların emrine verilir. Bundan dolayı diledikleri yerde bu pınarları çıkartabilirler" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: "كَانَ مِزَاجُهَا"[6] buyruğunu açıklarken: "*Mizâc* ifadesinden kasıt, içeceğin tadıdır" demiştir. "يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا"[7] buyruğunu açıklerken de: "Bunlar nehirlerdir ve diledikleri yerde onları çıkarıp akıtırlar" demiştir.

Abd b. Humeyd, Ebû İshâk'tan bildirir: Abdullah'ın kıraatinde **"Şüphesiz iyiler kafur katılmış bir tastan içerler"**[8] âyeti: "كَأْسًا صَفْرَاءَ كَانَ مِزَاجُهَا" (... Kafur katılmış sarı bir tastan...)" şeklindedir.

Abdullah b. Ahmed'in *Zühd*'e zevâidinde bildirdiğine göre İbn Şevzeb: **"Bu, Allah'ın kullarının kendisinden içtikleri ve fışkırtıp akıttıkları bir pınardır"**[9] âyetini açıklarken: "Ellerinde altından iki değnek vardır ve bu

---

[1] İnsan Sur. 5
[2] İnsan Sur. 6
[3] İbn Cerîr (23/539, 540).
[4] İnsan Sur. 5
[5] İnsan Sur. 6
[6] İnsan Sur. 5
[7] İnsan Sur. 6
[8] İnsan Sur. 5
[9] İnsan Sur. 6

değneklerle pınarları çıkartıp fışkırtırlar. Su onların bu değneklerini takip eder" demiştir.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Onlar adaklarını yerine getirirler, fenalığı yaygın olan bir günden korkarlar"**[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Namaz, zekat, hac, umre ve Allah'a itaat konusunda diğer farzları hakkıyla ifa ederler. Bundan dolayı da Yüce Allah onları "Ebrâr (iyiler)" şeklinde isimlendirmiş, fenalığı her yeri kaplayan bir günün korkusuyla verdikleri sözleri yerine getirdiklerini ifade etmiştir. Vallahi bu günün fenalığı da gökler ile yeri doldurmuştur."[2]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Onlar adaklarını yerine getirirler..."**[3] buyruğunu açıklarken: "Bir adakta bulundukları zaman Allah'ın haklarını eksiksiz bir şekilde yerine getirirler" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: **"Onlar adaklarını yerine getirirler..."**[4] buyruğunu açıklarken: "Allah'a şükür mahiyetinde adakta bulundukları zaman bunu yerine getirirler" demiştir.

Abdurrezzâk *Musannef*'te ve Taberânî, İbn Abbâs'tan bildirir: Adamın biri Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve: "Kendimi kurban etmeyi adadım" dedi. Ancak Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) başka bir şeyle meşgul olunca adam oradan ayrıldı. Adam kendini kurban etmek üzere bulununca Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ümmetimin içinde, fenalığı her yeri saran bir günün korkusuyla adaklarını yerine getiren kimseleri kıldığı için Allah'a hamdolsun"* dedi ve adama: *"Bu adağını yüz deve kurban ederek yerine getir"* buyurdu.[5]

İbn Asâkir, Mücâhid'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Bedir savaşında elde edilen müşrik esirlerle birlikte Medine'ye döndüğü zaman Muhacirlerden Ebû Bekr, Ömer, Ali, Zübeyr, Abdurrahman, Sa'd ve Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh olmak üzere yedi kişi bu esirlere infakta bulundular.

---

[1] İnsan Sur. 7

[2] Abdurrezzâk (2/336) ve İbn Cerîr (23/541, 542).

[3] İnsan Sur. 7

[4] İnsan Sur. 7

[5] Abdurrezzâk (15914) ve Taberânî (12163). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (4/189) der ki: "İsnâdında çok çok zayıf biri olan Rüşdeyn b. Kerîb vardır."

Ensar: "Allah ve Resûlü için biz onlarla savaşmışken siz onlara infakta mı bulunuyorsunuz?" dediklerinde, Yüce Allah: **"Şüphesiz iyiler kafur katılmış bir tastan içerler... Orada bir pınardandır ki adına Selsebil denir"**[1] âyetlerini indirdi.[2]

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"...Fenalığı yaygın olan bir günden korkarlar"**[3] buyruğunu açıklarken: "Kötülüğü her yeri kaplayan bir günden korkarlar" demiştir.

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ★ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا

"Onlar içleri çektiği halde yiyeceği miskine, yetime ve esire yedirirler. «Biz sizi Allah rızası için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz» derler."
(İnsan Sur. 8, 9)

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre Mücâhid: **"Onlar içleri çektiği halde yiyeceği miskine, yetime ve esire yedirirler. «Biz sizi Allah rızası için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz» derler"**[4] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Ellerindeki yiyecekleri kendi canları çektiği halde yanlarında esir veya mahpus olanlara yedirirler. Onlara ellerindeki yiyecekleri verirken de kendilerinden bir karşılık veya teşekkür beklemediklerini dile getirmiş değillerdir. Ancak Yüce Allah böylesi bir şeyin kalplerinden geçtiğini bildiği için bu tür amellere başkalarını da teşvik etmek babında bu yönleriyle onları övmüştür."[5]

Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye ve Beyhakî *Sünen*'de Hasan(-ı Basrî)'den bildirir: **"Onlar içleri çektiği halde yiyeceği**

[1] İnsan Sur. 5-18
[2] İbn Asâkir (35/286).
[3] İnsan Sur. 7
[4] İnsan Sur. 8, 9
[5] Abdurrezzâk (2/336, 337), İbn Cerîr (23/543-546) ve Beyhakî (6897).

miskine, yetime ve esire yedirirler"[1] âyeti nazil olduğu zaman Müslümanların ellerindeki esirler müşrik esirlerdi."[2]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Onlar içleri çektiği halde yiyeceği miskine, yetime ve esire yedirirler"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Yüce Allah esirlere iyi davranılmasını emretmişti. Bu âyet nazil olduğunda Müslümanların elindeki esirler müşrikti. Oysa vallahi Müslüman kardeşin senin yanında daha değerli ve daha fazla hak sahibidir."

Ebû Ubeyd *Ğarîbu'l-Hadîs*'te ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"...Esire yedirirler"**[4] buyruğunu açıklarken: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında Müslümanların elindeki esirler sadece müşriklerden idi" demiştir.[5]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"Onlar içleri çektiği halde yiyeceği miskine, yetime ve esire yedirirler"**[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Müslümanlardan esir almazdı. Bu âyet de müşrik esirler hakkında nazil oldu. Müslümanlar kendileriyle yaptıkları savaşlarda müşriklerden esir alırlardı. Onlardan ele geçirilen esir hakkında da bu âyet nazil oldu. Bundan dolayı Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bu esirlere iyi davranılmasını emrederdi."

Abdurrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"...Esire yedirirler"**[7] buyruğunu açıklarken: "Bundan kasıt, müşriklerden olan esirdir" demiştir.[8]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: **"...Esire yedirirler"**[9] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Müslümanlar Arap olsun Hind bölgesinden olsun esir elde ettiği zaman, hapis tutuldukları süre içerisinde

---

[1] İnsan Sur. 8
[22] İbn Ebî Şeybe (3/178) ve Beyhakî (9/129, 130).
[3] İnsan Sur. 8
[4] İnsan Sur. 8
[5] Ebû Ubeyd (4/350, 351) ve Beyhakî (9157).
[6] İnsan Sur. 8
[7] İnsan Sur. 8
[8] Abdurrezzâk (2/337).
[9] İnsan Sur. 8

fidyeleri ödenene veya öldürülene kadar yiyecek ve içeceklerini vermeleri lazımdır."

İbn Ebî Şeybe, Ebû Rezîn'den bildirir: Şakîk b. Seleme ile birlikteydim. Müşriklerden olan bazı esirler ile karşılaşınca onlara sadaka vermemi söyledi ve: **"Onlar içleri çektiği halde yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler"**[1] âyetini okudu.[2]

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr ile Atâ: **"Onlar içleri çektiği halde yiyeceği miskine, yetime ve esire yedirirler"**[3] âyetini açıklarken: "Bu esirler müslümanlardan ve diğer dinlerden olan esirlerdir" demişlerdir.[4]

İbn Merdûye ve Ebû Nuaym, Ebû Saîd'den bildirir: **"Onlar içleri çektiği halde yiyeceği miskine, yetime ve esire yedirirler"**[5] âyeti hakkında Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Miskin, fakir olan kişidir. Yetim, babası olmayan kişidir. Esir ise köle ile mahpus olan kişidir"* buyurdu.[6]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Onlar içleri çektiği halde yiyeceği miskine, yetime ve esire yedirirler"**[7] âyetini açıklarken: "Bu âyet Ali b. Ebî Tâlib ile Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kızı Fâtıma hakkında nazil oldu" demiştir.

İbn Sa'd, Rabî' b. Huseym'in cariyesi Ümmü'l-Esved'den bildirir: Rabî' şekeri çok sever ve yerdi. Dilenci geldiği zaman ise ona bu şekerden verirdi. Ona: "Dilenci şekeri ne yapsın? Ekmek versen onun için daha iyi olur" dediğimde, Rabî': "Yüce Allah'ın: **"Onlar içleri çektiği halde yiyeceği miskine, yetime ve esire yedirirler"**[8] buyurduğunu işittim" karşılığını verdi.[9]

---

[1] İnsan Sur. 8
[2] İbn Ebî Şeybe (3/177).
[3] İnsan Sur. 8
[4] İbn Ebî Şeybe (3/177, 178).
[5] İnsan Sur. 8
[6] Ebû Nuaym (5/105).
[7] İnsan Sur. 8
[8] İnsan Sur. 8
[9] İbn Sa'd (6/188).

إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ★ فَوَقَاهُمُ اللَّهُ شَرَّ ذَٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا ★ وَجَزَاهُمْ بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا ★ مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا

"Çünkü biz asık suratlı, çetin bir günde Rabbimizden korkarız (derler). İşte bu yüzden Allah onları o günün fenalığından esirger; parlaklık ve sevinç verir. Sabretmelerine karşılık onlara cenneti ve ipekleri lütfeder. Orada tahtlara yaslanırlar. Orada yakıcı sıcak ve dondurucu soğuk görmezler." (İnsan Sur. 10-13)

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"...Asık suratlı, çetin bir günde..."**[1] buyruğunu: "Sıkıntılı ve uzun süren bir günde, anlamındadır" demiştir.

İbn Merdûye, Enes b. Mâlik'ten bildirir: **"...Asık suratlı, çetin bir günde..."**[2] buyruğu konusunda Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yüzleri asıp kaşları çattıran bir gündür"* buyurdu.

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in değişik kanallardan bildirdiğine göre İbn Abbâs: *"Kamtarîr*, yüzü asık kaşları çatık kişi anlamındadır" demiştir.[3]

Tastî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا"[4] buyruğunun anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "Kişinin acıdan dolayı yüzünü ekşitmesidir" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Şairin:

"Olmaz olsun o çetin gün ki asık suratlı

Ve yüzleri ekşitecek kadar sıkıntılı bir gündü" dediğini işitmez misin?"[5]

---

[1] İnsan Sur. 10

[2] İnsan Sur. 10

[3] İbn Cerîr (23/547, 548).

[4] İnsan Sur. 10

[5] *el-İtkân*'de (2/90) geçtiği üzere Tastî.

Nâfi': "وَلَا زَمْهَرِيرًا"[1] buyruğunun anlamı nedir?" diye sorunca İbn Abbâs: "Cennettekiler ne Güneş'in sıcaklığı ne de soğuktan eziyet görürler, anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. A'şâ'nın:

"O kadar narin ve zarif bir yapısı var ki

Ne sıcak ne de soğuk görmüş deve gibidir" dediğini işitmez misin?"[2]

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"...Asık suratlı, çetin bir günde..."**[3] buyruğunu açıklarken: "Kaşları çattıracak kadar çetin bir gündür" demiştir.[4]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"...Asık suratlı, çetin bir günde..."**[5] buyruğunu açıklarken: "Bu gün kıyamet günüdür. Böylesi bir gün dudak büktürür, yüz ekşitir" demiştir. Başka bir lafızda: "Böylesi bir günde kaşlar çatılır, yüzler asılır" şeklindedir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"...Parlaklık ve sevinç verir"**[6] buyruğunu açıklarken: "Yüzlere bir parlaklık, kalplere bir sevinç verir, anlamındadır" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"...Parlaklık ve sevinç verir"**[7] buyruğunu açıklarken: "Yüzlere bir parlaklık, kalplere bir sevinç verir, anlamındadır" demiştir.[8]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"...Parlaklık ve sevinç verir"**[9] buyruğunu açıklarken: "Yüzlere bir parlaklık, kalplere bir sevinç verir, anlamındadır" demiştir. **"Sabretmelerine karşılık onlara cenneti ve ipekleri**

---

[1] İnsan Sur. 13
[2] *Mesâilu Nâfi'* de (250) geçtiği üzere Tastî.
[3] İnsan Sur. 10
[4] Abdurrezzâk (2/337).
[5] İnsan Sur. 10
[6] İnsan Sur. 11
[7] İnsan Sur. 11
[8] *Tağlîk* (3/499, 500) ile *Fethu'l-Bârî* de (6/321) geçtiği üzere Abd b. Humeyd.
[9] İnsan Sur. 11

lütfeder"[1] âyetini açıklarken: "Sabır Allah'a itaat yolunda sabır ve Allah'a isyan olan konulardan uzak durmada sabır olmak üzere iki çeşittir" demiştir. **"Orada tahtlara yaslanırlar. Orada yakıcı sıcak ve dondurucu soğuk görmezler"**[2] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: "Bize bildirilene göre *Erâik* çeşitli örtüler ve kumaşlarla süslenmiş koltuklardır. Yüce Allah, Güneş'in sıcaklığı ile soğuğun insanlara eziyet verdiğini bildiği için Cennette onları hem sıcak, hem de soğuktan korumuştur. Bize bildirildiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), Cehennemin sıcaktan dolayı Rabbine şikayeti üzerine yılda iki defa nefes almasına izin verildiğini, aşırı sıcaklar ile aşırı soğukların Cehennemin bu nefes alıp vermesinden dolayı olduğunu söylemiştir.

Abdurrezzâk ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Zührî: **"...Orada yakıcı sıcak ve dondurucu soğuk görmezler"**[3] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: Ebû Seleme'nin Ebû Hureyre'den bana bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Cehennem Rabbine: «Rabbim! Kendi kendimi yiyorum! İzin ver de nefes alayım» diye yakınınca Yüce Allah biri kışın biri de yazın olmak üzere yılda iki defa nefes almasına izin verdi. İşte kışın aldığı nefes sizi donduran zemherî soğuğu, yazın aldığı nefes ise kavuran sıcaklar olarak sizlere yansır."*[4]

Mâlik, Şâfiî, İbn Ebî Şeybe, Buhârî, Müslim, Tirmizî, İbn Mâce ve İbn Merdûye'nin değişik kanallarla Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Cehennem, Rabbine: «Rabbim! Kendi kendimi yiyorum» diye yakınınca Yüce Allah ona, biri yazın biri de kışın olmak üzere yılda iki defa nefes almasına izin verdi. İşte sizin burada kışın hissettiğiniz zemherî soğuklar ile yazın hissettiğiniz kavurucu sıcaklar bundan dolayıdır."*[5]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: "وَلَا زَمْهَرِيرًا"[6] ifadesini: "Sert soğuk" şeklinde açıklamıştır.

---

[1] İnsan Sur. 12

[2] İnsan Sur. 13

[3] İnsan Sur. 13

[4] Abdurrezzâk (2/337).

[5] Mâlik (1/16), Şâfiî 1/150 (*Şifâu'l-Ay*, 154), İbn Ebî Şeybe (13/158), Buhârî (537, 3260), Müslim (617), Tirmizî (2592) ve İbn Mâce (4319).

[6] İnsan Sur. 13

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: "*Zemherîr*, aşırı soğuk anlamındadır" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim, İbn Mes'ûd'dan bildirir: "Zemherîr soğuk değil azabın bir çeşididir. Zira Yüce Allah: **"Orada ne bir serinlik ve ne de içecek bir şey tadacaklar"**[1] buyurur."

Abd b. Humeyd, İbn Ebî Hâtim, Beyhakî *el-Esmâ' ve's-Sifât*'de, İbnu's-Sünnî *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle*'de ve İbnu'n-Neccâr, Ebû Saîd el-Hudrî veya Ebû Hureyre'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "*Aşırı sıcakların olduğu günlerde Yüce Allah gözü ile kulağını gökyüzü ile yeryüzü ahalisine verir. Kul: «Allah'tan başka ilah yoktur! Bugün ne kadar da sıcak bir gün! Allahım! Cehennemin sıcaklarından beni koru» dediği zaman Yüce Allah, Cehenneme: «Kullarımdan biri senden bana sığındı. Sen de şahit ol ki onu himayeme alıyorum» buyurur. Yine aşırı soğukların olduğu günlerde Yüce Allah gözü ile kulağını gökyüzü ile yeryüzü ahalisine verir. Kul: «Allah'tan başka ilah yoktur! Bugün ne kadar da soğuk bir gün! Allahım! Cehennemin zemheririnden beni koru» dediği zaman Yüce Allah, Cehenneme: «Kullarımdan biri senin zemheririnden bana sığındı. Sen de şahit ol ki onu himayeme alıyorum» buyurur.*" Ashâb: "Cehennemin zemheriri nedir?" diye sorduklarında, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "*Cehennemde kafirlerin içine atılacağı bir odadır. Aşırı soğukluğundan dolayı bu odada kişi parçalara ayrılır*" buyurdu.[2]

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: "Cennetin havası ılıktır. İçinde ne soğuk ne de sıcak vardır" demiştir.[3]

وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلَالُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلًا ★ وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِآنِيَةٍ مِنْ فِضَّةٍ
وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا ★ قَوَارِيرَ مِنْ فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ★ وَيُسْقَوْنَ فِيهَا
كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا ★ عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلًا ★ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ

[1] Nebe' Sur. 24

[2] Beyhakî (387) ve İbnu's-Sünnî (306). Beyhakî'nin muhakkiki: "İsnâdı zayıftır" demiştir.

[3] İbn Ebî Şeybe (13/100).

وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَنْثُورًا ★ وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ★ عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا ★ إِنَّ هَٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيُكُمْ مَشْكُورًا

"Meyve ağaçlarının gölgeleri üzerlerine sarkmış ve onların koparılması kolaylaştırılmıştır. Etraflarında gümüş kaplar, şeffaf kadehler dolaştırılır. Gümüşten öyle kadehler ki onları istedikleri ölçüde tayin ve takdir etmişlerdir. Orada zencefil karıştırılmış bir kadehten içirilirler. Orada bir pınardandır ki adına Selsebîl denir. Yanlarında ölümsüz gençler dolaşır; onları gördüğünde saçılmış birer inci sanırsın. Oranın neresine baksan, nimet ve büyük bir saltanat görürsün. Üzerlerinde ince yeşil ipekli, parlak atlastan elbiseler vardır. Gümüş bileziklerle süslenmişlerdir. Rableri onlara tertemiz içecekler içirir. «İşte bu sizin işlediklerinizin karşılığıdır, çalışmalarınız şükre değer» denir." (İnsan Sur. 14-22)

Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Hennâd b. es-Serî, Abd b. Humeyd, Abdullah b. Ahmed *Zühd*'e zevâidinde, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *el-Ba's*'da bildirdiğine göre Berâ b. Âzib: **"Meyve ağaçlarının gölgeleri üzerlerine sarkmış ve onların koparılması kolaylaştırılmıştır"**[1] âyetini açıklarken: "Cennettekiler Cennet meyvelerinden ayakta veya otururak veya uzanmışken diledikleri şekilde yerler" demiştir. Başka bir lafızda: "Cennet meyveleri kendilerine yaklaştırıldığı için diledikleri şekilde onlardan yerler" şeklindedir.[2]

---

[1] İnsan Sur. 14

[2] *Fethu'l-Bârî*'de (8/685) geçtiği üzere Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe (13/140, 141), Hennâd (100, 101), Abdullah b. Ahmed (sh. 211), İbn Cerîr (9/447, 23/233, 234), İbn Ebî Hâtim 4/1359 (7709), Hâkim (2/511, "sahîh") ve Beyhakî (312, 313).

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: **"Meyve ağaçlarının gölgeleri üzerlerine sarkmış ve onların koparılması kolaylaştırılmıştır"**[1] âyetini açıklarken: "Otursalar bile bu meyvelere ulaşabilirler" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Meyve ağaçlarının gölgeleri üzerlerine sarkmış ve onların koparılması kolaylaştırılmıştır"**[2] âyetini açıklarken: "Meyveler, yaslanıp otururken bile koparıp yiyebilecekleri bir şekilde kendilerine yaklaştırılmıştır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Meyve ağaçlarının gölgeleri üzerlerine sarkmış ve onların koparılması kolaylaştırılmıştır"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Cennet meyveleri kişiye yakınlaştırılır ve kişi bunları her halinde koparıp yer. Ayakta dursa meyveler de aynı oranda koparabileceği şekilde yükselir. Otursa bu meyveler de toplayacağı bir şekilde aşağı iner. Yere uzansa yine bu meyveler onun koparabileceği bir şekilde yere kadar eğilir. Onların koparılmasının kolaylaştırılmasından kasıt budur."

İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Mes'ûd'dan bildirir: Cennetteki gençler Cennetlik olan birine: "Sana nereden meyve koparmamızı istersin? Sana hangi içecekten getirmemizi istersin?" diye sorarlar.[4]

Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî *el-Ba's*'da Mücâhid'den bildirir: "Cennette yerler gümüşten, toprak ise misktendir. İçindeki ağaçların gövdeleri altın ve gümüşten, dalları da inci, zeberced ve gümüştendir. Yapraklar ile meyveler de bunların arasındadır. Kişi bunlardan ayakta yediği zaman onlara ulaşmakta bir sıkıntı çekmez, yatarken yediği zaman bir sıkıntı çekmez, otururak da yediği zaman sıkıntı çekmez. Zira: **"Meyve ağaçlarının gölgeleri üzerlerine sarkmış ve onların koparılması kolaylaştırılmıştır"**[5] buyurulmuştur.[6]

---

[1] İnsan Sur. 14

[2] İnsan Sur. 14

[3] İnsan Sur. 14

[4] İbn Ebî Şeybe (13/114).

[5] İnsan Sur. 14

[6] *Fethu'l-Bârî*'de (8/685) geçtiği üzere Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe (13/95) ve Beyhakî (314).

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Etraflarında gümüş kaplar, şeffaf kadehler dolaştırılır"**[1] âyetini açıklarken: "Kadehlerin şeffaflığı gümüşün beyazlığındadır" demiştir. **"Gümüşten öyle kadehler ki onları istedikleri ölçüde tayin ve takdir etmişlerdir"**[2] âyetini açıklarken de: "Kişilerin susuzluğuna ve içeceğe doymasına göre doldurulmuşlardır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Şa'bî, **"...Onları istedikleri ölçüde tayin ve takdir etmişlerdir"**[3] buyruğunu: "قُدّروها" lafzıyla, *Kâf* harfini ötreli okumuştur.[4]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"...Onları istedikleri ölçüde tayin ve takdir etmişlerdir"**[5] buyruğunu: "قَدّروها" lafzıyla, *Kâf* harfini fetha ile okumuştur.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî *el-Ba's*'da Avfî kanalıyla İbn Abbâs'tan bildirir: "Yanlarında cam şeffaflığında gümüşten kadehler bulunur ki bu kadehler ellerinin büyüklüğüne göre ayarlanmıştır."[6]

Abdurrezzâk, Saîd b. Mansûr ve Beyhakî *el-Ba's*'da İkrime kanalıyla İbn Abbâs'tan bildirir: "Dünyada iken bir gümüş parçasını alıp dövsen ve sinek kanadı kadar inceltsen yine de bu gümüş tabaka arkasındaki suyu göstermez. Ancak Cennetteki kadehler gümüş beyazlığında ve cam şeffaflığındadır."[7]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: "Cennette ne varsa mutlaka bir benzeri size dünyada iken verilmiştir. Ancak: **"...Gümüşten kadehler..."**[8] hariç."[9]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"...Gümüşten kadehler..."**[1] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Tüm dünya ahalisi bir araya gelip de

---

[1] İnsan Sur. 15
[2] İnsan Sur. 16
[3] İnsan Sur. 16
[4] Bkz: İbn Hâleveyh, *Muhtasaru'ş-Şevâz* (sh. 166).
[5] İnsan Sur. 16
[6] İbn Cerîr (23/555, 559) ve Beyhakî (343).
[7] Abdurrezzâk (2/338) ve Beyhakî (348).
[8] İnsan Sur. 16
[9] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/316) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

Cennette bulunanlar gibi gümüşten arkası görünebilen bir kadeh yapmaya kalkışsalar yine de yapamazlar."

Firyâbî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"...Onları istedikleri ölçüde tayin ve takdir etmişlerdir"**[2] buyruğunu açıklarken: "Bu kadehler ağızlarına göre yapılmıştır. İçtiklerinde geriye bir şey artmaz, içtikten sonra da canları başka bir içecek çekmez" demiştir.

İbn Ebî Şeybe, Hennâd ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Etraflarında gümüş kaplar, şeffaf kadehler dolaştırılır. Gümüşten öyle kadehler ki onları istedikleri ölçüde tayin ve takdir etmişlerdir"**[3] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Gümüş kaplardan kasıt, kadehler ile bardaklardır. İstenilen ölçüde takdir edilmesi de bu kadehlerin ne fazla ne de eksik, istenilen dolulukta olmasıdır."[4]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"...Onları istedikleri ölçüde tayin ve takdir etmişlerdir"**[5] buyruğunu açıklarken: "Bu ölçü ile takdiri yapan içeceği sunan sakilerdir" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Şa'bî: **"...Gümüşten kadehler..."**[6] buyruğunu açıklarken: "Bu kadehler gümüşten olmasına rağmen cam gibi şeffaftır" demiştir.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Orada zencefil karıştırılmış bir kadehten içirilirler"**[7] âyetini açıklarken: "İçine zencefil karıştırılmış bir şarabı içerler" demiştir.[8]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Orada zencefil karıştırılmış bir kadehten içirilirler"**[9] âyetini açıklarken: "Yüce Allah onlara bu içeceği

---

[1] İnsan Sur. 16
[2] İnsan Sur. 16
[3] İnsan Sur. 15, 16
[4] İbn Ebî Şeybe (13/570) ve Hennâd (68).
[5] İnsan Sur. 16
[6] İnsan Sur. 16
[7] İnsan Sur. 17
[8] Abdurrezzâk (2/338).
[9] İnsan Sur. 17

sunarken dünyada iken sevdikleri içecekleri de göz önünde bulundurur ve içine zencefil katar" demiştir.

Hakîm et-Tirmizî'nin *Nevâdiru'l-Usûl*'de Hasan(-ı Basrî)'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Cennette dört pınar vardır. Bu pınarlardan birisi Arş'ın altından akar. Birisi Yüce Allah'ın:* **«Bu, Allah'ın kullarının kendisinden içtikleri ve fışkırtıp akıttıkları bir pınardır»**[1] *âyetinde zikrettiği pınardır. Diğeri de Zencebîl denilen bir pınardır. Daha üstten fışkıran iki pınar daha vardır ki bunlardan biri Selsebîl, diğeri de Tesnîm'dir."*

Abdurrezzâk, Saîd b. Mansûr, Hennâd, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre Mücâhid: **"Orada bir pınardandır ki adına Selsebîl denir"**[2] âyetini açıklarken: "Selsebîl hızlıca akan bir pınardır" demiştir.[3]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Orada bir pınardandır ki adına Selsebîl denir"**[4] âyetini açıklarken: "Selsebîl içki pınarıdır" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Orada bir pınardandır ki adına Selsebîl denir"**[5] âyetini açıklarken: "Selsebîl, içince boğazdan kolayca akıp geçen bir pınardır" demiştir.[6]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Orada bir pınardandır ki adına Selsebîl denir"**[7] âyetini açıklarken: "Selsebîl, akışı, içimi kolay ve rahat olan, Cennettekilerin onu istedikleri şekilde yönlendirecekleri bir pınardır" demiştir. **"Yanlarında ölümsüz gençler dolaşır; onları gördüğünde saçılmış birer inci sanırsın"**[8] âyetini açıklarken de: "Bu gençler ölümsüzdürler ve ebedi olarak yaşarlar. O

---

[1] İnsan Sur. 6

[2] İnsan Sur. 18

[3] Abdurrezzâk (2/338), *et-Tağlîk*'de (3/500) geçtiği üzere Saîd b. Mansûr, Hennâd (96), *Fethu'l-Bârî*'de (6/321) geçtiği üzere Abd b. Humeyd, İbn Cerîr (23/562) ve Beyhakî, *el-Ba's* (321).

[4] İnsan Sur. 18

[5] İnsan Sur. 18

[6] İbn Cerîr (23/562).

[7] İnsan Sur. 18

[8] İnsan Sur. 19

kadar çoklar ve güzeller ki onlara bakınca çevreye saçılmış birer inci olduklarını sanırsın" demiştir.[1]

Abd b. Humeyd, İbn Abbâs'tan bildirir: "Mümin Cennette yatağında uzanmışken kendisine doğru gelen bir şeyler görür. Onları görünce: "İnci! İnci!" demeye başlar. Ancak yaklaştıklarında onların Yüce Allah'ın da zikrettiği gibi ölümsüz olan gençler olduklarını görür. **"...Onları gördüğünde saçılmış birer inci sanırsın"**[2] buyruğunda anlatılan da budur."

İbn Merdûye'nin Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"İnsanlar mezarlarından çıkmaya başladıkları zaman ilk çıkan kişi ben olacağım. Allah'ın huzuruna doğru çıkacakları zaman onların başlarında ben olacağım. Huzurda durdukları zaman onların sözcüleri ben olacağım. Cennete girmelerine izin verilmediği zaman onların şefaatçisi ben olacağım. Ümitlerini kaybettikleri anda onları müjdeleyen yine ben olacağım. Keramet, Cennet anahtarları ve hamd sancağı benim elimde olacaktır. Övünmek gibi olmasın ama, Âdem ile diğer peygamberler de bu sancağımın altında olacaklardır. Cennete gireceklerin her birinin etrafında bin tane genç dolaşır. Bu gençler güneş yüzü görmemiş yumurta gibi bembeyaz ve çevreye saçılmış birer inci gibidirler."*

İbnu'l-Mubârek, Hennâd, Abd b. Humeyd ve Beyhakî'nin *el-Ba's*'da bildirdiğine göre İbn Amr: "Cennette en alt derecede olanlardan birinin bile bin tane hizmetçisi bulunur. Bu hizmetçilerden her biri de farklı bir işi yapar" dedi ve: **"Yanlarında ölümsüz gençler dolaşır; onları gördüğünde saçılmış birer inci sanırsın"**[3] âyetini okudu.[4]

İbn Cerîr, Abdullah b. Amr'dan bildirir: "Cennettekilerden her bir kişinin bin tane hizmetçisi olur ve bunlardan her biri farklı bir hizmeti yerine getirir."[5]

---

[1] Abdurrezzâk (2/338), *Fethu'l-Bârî*'de (6/321) geçtiği üzere Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr (23/561, 565, 566).

[2] İnsan Sur. 19

[3] İnsan Sur. 19

[4] İbnu'l-Mubârek (1580), Hennâd (174) ve Beyhakî (412).

[5] İbn Cerîr (23/566).

İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Mes'ûd'dan bildirir: Cennetteki gençler Cennetlik olan birine: "Sana nereden meyve koparmamızı istersin? Sana hangi içecekten getirmemizi istersin?" diye sorarlar.[1]

Hâkim ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs, Cennetliklerin bineklerini zikretti ve: **"Oranın neresine baksan, nimet ve büyük bir saltanat görürsün"**[2] âyetini okudu.[3]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre Mücâhid: **"Oranın neresine baksan, nimet ve büyük bir saltanat görürsün"**[4] âyetini açıklarken: "Büyük saltanattan kasıt, meleklerin, Cennetliklerden izin almalarıdır. Zira onların iznini almadan yanlarına girmez ve yaklaşmazlar" demiştir.[5]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Süfyân: **"...Nimet ve büyük bir saltanat görürsün"**[6] âyetini açıklarken: "Bize bildirilene göre büyük saltanattan kasıt, meleklerin, Cennetliklerden birini yanına girerken izin istemeleridir" demiştir.[7]

İbn Vehb, Hasan(-ı Basrî)'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Cennette en alt derecede olan kişi bile kanatları altından, kendisi yakuttan bir ata ölümsüz olan bin tane hizmetçisiyle birlikte biner. Zira Yüce Allah:* **«Oranın neresine baksan, nimet ve büyük bir saltanat görürsün»**[8] *buyurur."*

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir, İkrime'den bildirir: Ömer b. el-Hattâb, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) yanında girdiğinde hurma dallarından yapılmış bir hasır üzerinde yatmış ve hasırın izleri de bedenine çıkmıştı. Ömer bu durumu görünce ağlamaya başladı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Neden ağlıyorsun?"* diye sorunca, Ömer: "Kisra ile saltanatını, Kayser ile saltanatını,

---

[1] İbn Ebî Şeybe (13/114).
[2] İnsan Sur. 20
[3] Hâkim (2/511) ve Beyhakî (445).
[4] İnsan Sur. 20
[5] İbn Cerîr (23/567) ve Beyhakî (446).
[6] İnsan Sur. 20
[7] İbn Cerîr (23/567).
[8] İnsan Sur. 20

Habeş kralı ile saltanatını düşündüm de. Oysa sen Allah'ın Resûlü olmana rağmen hurma dallarından yapılmış bir hasırın üzerinde uyuyorsun" dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Dünyanın onların, âhiretin ise bizlerin olmasına razı değil misin?"* buyurdu. Bu konuda da Yüce Allah: **"Oranın neresine baksan, nimet ve büyük bir saltanat görürsün"**[1] âyetini indirdi.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebu'l-Cevzâ, **"Üzerlerinde ince yeşil ipekli, parlak atlastan elbiseler vardır..."**[2] âyetini okur ve: "Giyslerinde yeşil renk baskındır. Zira Cennet giysilerinde en fazla bulunan renk yeşildir" derdi.

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"...Rableri onlara tertemiz içecekler içirir"**[3] buyruğunu açıklarken: "Bu içecekler Yüce Allah'ın değişik yerlerde zikrettiği içeceklerdir" demiştir.[4]

Abdurrezzâk, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebû Kılâbe: **"...Rableri onlara tertemiz içecekler içirir"**[5] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Cennetlikler diledikleri kadar yemek yiyip içecek içtikten sonra temizleyecek olan içeceği isterler. Getirilen bu içeceği içince de daha önce yiyip içtikleri geğirme ve ter şeklinde derilerinden dışarı çıkar ki misk gibi kokar. Bu şekilde de midelerinin şişliği iner."[6]

Hennâd, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbrâhim et-Teymî: **"...Rableri onlara tertemiz içecekler içirir"**[7] buyruğunu açıklarken: "Tertemiz olmasından kasıt, yiyip içtiklerini misk gibi kokan ter şeklinde dışarı atmalarını sağlayıp onları temizlemesidir" demiştir.[8]

İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir, İbrâhim et-Teymî'den bildirir: "Bana ulaşana göre Cennetteki bir adama dünyadaki yüz kişinin şehveti, yeme gücü ve iştahı verilir. Kişi yemek yedikten sonra

---

[1] İnsan Sur. 20
[2] İnsan Sur. 21
[3] İnsan Sur. 21
[4] İbn Cerîr (23/570).
[5] İnsan Sur. 21
[6] Abdurrezzâk (2/337) ve İbn Cerîr (23/570).
[7] İnsan Sur. 21
[8] Hennâd (61) ve İbn Cerîr (23/569).

kendisine tertemiz içecekler sunulur. Yedikleri de teninden miske benzeyen ter şeklinde dışarıya atılır. Sonrasında da şehveti ve iştahı yine geri gelir."[1]

Abdurrezzâk, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: "...**Çalışmalarınız şükre değer**"[2] buyruğunu açıklarken: "Yüce Allah çok az bir çalışmanın bile karşılığını verir" demiştir.[3]

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ آثِمًا أَوْ كَفُورًا... إِنَّ هَٰؤُلَاءِ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا ★ نَحْنُ خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَا أَمْثَالَهُمْ تَبْدِيلًا ★ إِنَّ هَٰذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا

"O halde, Rabbinin hükmüne sabret. Onlardan hiçbir günahkâra ve hiçbir nanköre boyun eğme... Şu insanlar, çarçabuk geçen dünyayı seviyorlar da önlerindeki ağır bir günü ihmal ediyorlar. Onları biz yarattık; onların yaratılışını sapasağlam yaptık. Dilediğimizde yerlerine benzerlerini getiririz. Şüphesiz ki bu bir öğüttür. Artık dileyen Rabbine bir yol tutar." (İnsan Sur. 24, 27-29)

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: "...**Onlardan hiçbir günahkâra ve hiçbir nanköre boyun eğme**"[4] buyruğunu açıklarken: "Bize anlatılana göre bu âyet, Allah'ın düşmanı Ebû Cehil hakkında nazil olmuştur" demiştir.[5]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir, Katâde'den bildirir: Ebû Cehil henüz Mekke'de bulunan Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) namazın farz kılındığını öğrenince: "Şayet Muhammed'i namaz kılarken görürsem onun boynuna basacağım!" dedi. Bu konuda da Yüce Allah:

---

[1] İbn Ebî Şeybe (13/124) ve İbn Cerîr (23/569, 570).
[2] İnsan Sur. 22
[3] Abdurrezzâk (2/338, 339) ve İbn Cerîr (23/572).
[4] İnsan Sur. 24
[5] İbn Cerîr (23/572).

"...Onlardan hiçbir günahkâra ve hiçbir nanköre boyun eğme"[1] âyetini indirdi.[2]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"...Onlardan hiçbir günahkâra ve hiçbir nanköre boyun eğme"**[3] buyruğunu açıklarken: "Ebû Cehil: "Şayet Muhammed'i namaz kılarken görürsem onu boynuna basacağım!" diyordu. Yüce Allah da bu âyetle Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem), onlara boyun eğmemesini emretti" demiştir. **"...Ağır bir günü ihmal ediyorlar"**[4] buyruğunu açıklarken de: "Zorlu ve çetin bir gün olan kıyamet gününü ihmal ediyorlar" demiştir.

İbn Cerîr'in Avfî vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَشَدَدْنَا أَسْرَهُم"[5] buyruğunu: "Mafsallarını sağlamlaştırdık" şeklinde açıklamıştır.[6]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Rabî': "وَشَدَدْنَا أَسْرَهُم"[7] buyruğunu: "Eklemlerini sağlamlaştırdık" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd, Hasan(-ı Basrî)'den bunun aynısını bildirir.

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Mücâhid: "وَشَدَدْنَا أَسْرَهُم"[8] buyruğunu: "Yaratılışlarını sağlamlaştırdık" şeklinde açıklamıştır.[9]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: "وَشَدَدْنَا أَسْرَهُم"[10] buyruğunu: "Yaratılışlarını sağlamlaştırdık"

---

[1] İnsan Sur. 24
[2] Abdurrezzâk (2/339) ve İbn Cerîr (23/572).
[3] İnsan Sur. 24
[4] İnsan Sur. 27
[5] İnsan Sur. 28
[6] İbn Cerîr (23/576).
[7] İnsan Sur. 28
[8] İnsan Sur. 28
[9] İbn Cerîr (23/575, 576).
[10] İnsan Sur. 28

şeklinde açıklamıştır. **"Şüphesiz ki bu bir öğüttür..."**[1] buyruğunu açıklarken de: "Bu sûre bir öğüttür, anlamındadır" demiştir.[2]

وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

"Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz. Şüphesiz Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir." (İnsan Sur. 30)

İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah Kaderiyye mezhebinden olanlara lanet etsin ki lanetine uğradılar da. Yüce Allah Kaderiyye mezhebinden olanlara lanet etsin ki lanetine uğradılar da. Onlar Yüce Allah'ın dediği gibi demediler. Meleklerin dediği gibi demediler. Peygamberlerin dediği gibi demediler. Cennet ahalisinin dediği gibi demediler. Cehennem ahalisinin dediği gibi demediler. Şeytan'ın dediği gibi de demediler. Zira Yüce Allah:* **«Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz»**[3] *demiştir. Melekler:* **«...Senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur...»**[4] *demişlerdir. Peygamberler, Nûh'un kıssasında:* **«Ben size öğüt vermek istesem de, eğer Allah sizi azdırmak istemişse, öğüdüm size fayda vermez...»**[5] *dediği gibi demişlerdir. Cennet ahalisi:* **«...Eğer Allah bizi doğru yola iletmeseydi, biz doğru yolu bulamazdık...»**[6] *demişlerdir. Cehennem ahalisi:* **«Ey Rabbimiz! Biz azgınlığımıza yenik düştük...»**[7] *demişlerdir. Şeytan da:* **«Rabbim! Beni azdırmana karşılık...»**[8] *demiştir."*

İbn Merdûye, İbn Şihâb vasıtasıyla Sâlim'den, o da Ebû Hureyre'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hutbe verdiği zaman şöyle buyururdu: *"Bir şey henüz gelecekse bu yakındır demektir. Henüz gelmemiş olması onun uzak olduğunu göstermez. Yüce Allah, kul acele ediyor diye takdirinde acele etmez. Yüce Allah dilemedikçe de insanlar bir şeyi dileyemez. İnsanlar bir şeyi ister,*

---

[1] İnsan Sur. 29

[2] Abdurrezzâk (2/339), *et-Tağlîk*'de (4/356) geçtiği üzere Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr (23/576).

[3] İnsan Sur. 30

[4] Bakara Sur. 32

[5] Hûd Sur. 34

[6] A'râf Sur. 43

[7] Mü'minûn Sur. 106

[8] Hicr Sur. 39

ancak Yüce Allah da başka bir şey ister. İnsanlar istemese de Yüce Allah'ın dilediği şey olacaktır. Yüce Allah'ın yakın kıldığı bir şeyi kimse uzaklaştıramaz. Uzak kıldığı bir şeyi de kimseler yakınlaştıramaz. Yüce Allah'ın izni olmadan da hiçbir şey olmaz."

MÜRSELÂT SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Mürselât Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

Buhârî, Müslim, Nesâî ve İbn Merdûye, İbn Mes'ûd'dan bildirir: Mina'da bir mağarada Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ile beraberken Mürselât Sûresi nazil oldu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu sûreyi okuyor, ben de dinleyip bunu bizzat onun ağzından öğreniyordum. Henüz sûreyi yeni okumuştu ki karşımıza bir yılan çıkıverdi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Onu öldürün!"* buyurunca hepimiz onu öldürmek için hareketlendik. Ancak yılan kaçıp kurtulunca Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Sizin şerrinizden korunduğu gibi siz de onun şerrinden korundunuz"* buyurdu.[2]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: "Mürselât Sûresi, Hirâ mağarasında yılan gecesinde nazil oldu" dedi. Kendisine: "Yılan gecesi de ne oluyor?" diye sorduklarında da şöyle dedi: "Mağaradayken karşımıza bir yılan çıktı. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Onu öldürün!"* buyurdu. Ancak yılan deliğine girince Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Onu bırakın! Yüce Allah onu sizin şerrinizden, sizi de onun şerrinden korudu"* buyurdu.[3]

Hâkim ve İbn Merdûye, İbn Mes'ûd'dan bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte bir mağaradayken Mürselât Sûresi nazil oldu. Bu sûreyi de bizzat onun ağzından dinleyip öğrendim. Ancak henüz yeni okumuşken, sûreyi **"Onlar artık ondan sonra hangi söze inanacaklar?"**[4] âyetiyle mi yoksa **"Onlara «Rüku edin» denildiğinde rükûya varmazlar"**[5] âyetiyle mi bitirdiğini bilemiyorum.[6]

İbn Ebî Şeybe, Buhârî, Müslim ve İbn Mâce, İbn Abbâs'tan bildirir: Ümmü'l-Fadl benim Mürselât Sûresi'ni okuduğumu işitince şöyle dedi:

---

[1] İbnu'd-Durays (17, 18), Nehhâs (sh. 757) ve Beyhakî, *Delâil* (7/142-144).
[2] Buhârî (1830, 3317, 4930, 4931, 4934), Müslim (2234) ve Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11642).
[3] *Fethu'l-Bârî*'de (8/687) geçtiği üzere İbn Merdûye.
[4] Mürselât Sur. 50
[5] Mürselât Sur. 48
[6] Hâkim (2/251).

"Evladım! Bu sûreyi okuyunca hatırladım da Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) okuduğunu işittiğim son sûre buydu ve bir akşam namazında okumuştu."[1]

Taberânî *M. el-Evsat*'ta Abdulazîz Ebû Sükeyn'den bildirir: Enes b. Mâlik'in yanına geldim ve: "Bize Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) nasıl namaz kıldığından bahset" dedim. Bunun üzerine Enes bize öğle namazını kıldırdı. Bu namazda fısıldar gibi Mürselât, Nâziât, Nebe' sûreleri ile bunlara benzer bir sûre daha okudu.[2]

وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا * فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًا * وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا * فَالْفَارِقَاتِ فَرْقًا * فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًا * عُذْرًا أَوْ نُذْرًا * إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ * فَإِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ * وَإِذَا السَّمَاءُ فُرِجَتْ * وَإِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ * وَإِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَتْ * لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ * لِيَوْمِ الْفَصْلِ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ * وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ

"Birbiri ardından gönderilenlere, şiddetle esenlere, yaydıkça yayanlara, birbirinden iyice ayıranlara, önlemek veya uyarmak için zikri getirenlere andolsun ki uyarıldığınız şey elbette gerçekleşecektir. Yıldızların ışığı söndürüldüğü zaman, gök yarıldığı zaman, Dağlar savrulduğu zaman, elçilere vakit belirlendiği zaman, bunlar hangi güne ertelendiler? Ayırım gününe. Ayırım gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin! O gün yalanlayanların vay hâline!" (Mürselât Sur. 1-15)

İbn Ebî Hâtim ve Hâkim'in bildirdiğine göre Ebû Hureyre: **"Birbiri ardından gönderilenlere"**[3] âyetini açıklarken: "Bunlar iyi şeylerle gönderilen meleklerdir" demiştir.[4]

---

[1] İbn Ebî Şeybe (1/157), Buhârî (763, 4429), Müslim (462) ve İbn Mâce (831).

[2] Taberânî (2755).

[3] Mürselât Sur. 1

[4] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/320) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve Hâkim (2/511, "sahîh").

İbn Cerîr'in Mesrûk vasıyasıyla bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"Birbiri ardından gönderilenlere"**[1] âyetini açıklarken: "Bunlar meleklerdir" demiştir.[2]

İbn Merdûye, Amr b. Şuayb'dan, onun babasından, onun da babasından naklen bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi veselleem) şöyle buyurmuştur: *"Rüzgarlar dördü azap, dördü de rahmet rüzgarları olmak üzere sekiz çeşittir. Azab olanlar âsıf (fırtına), sarsar (uğultulu), akîm (bereketsiz) ve kâsıf (kasırga) rüzgarlarıdır. Rahmet olanları ise nâşirât (yayan), mubeşşirât (müjdeleyen), mürselât (gönderilen) ve zâriyat (esip savuran) rüzgarlarıdır. Yüce Allah mürselât denilen rüzgarı gönderip bulutları harekete geçirir. Sonra mübeşşirât denilen rüzgarı gönderip bu bulutu aşılar. Sonra zâriyât denilen rüzgarı gönderip bu bulutu bir yerden başka bir yere taşır. Sonrasında bu bulut sağmal devenin süt vermesi gibi damlamaya başlar. Aşılanmış bulutlar da bu şekilde yağmur indirir. Sonrasında Yüce Allah nâşirât denilen rüzgarı gönderir. Bu rüzgarlar da Yüce Allah'ın dilediği şeyleri yayıp dağıtırlar."*

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ebu'l-Ubeydeyn, İbn Mes'ûd'a: **"Birbiri ardından gönderilenlere, şiddetle esenlere, yaydıkça yayanlara, birbirinden iyice ayıranlara"**[3] âyetlerinin anlamını sorunca, İbn Mes'ûd: "Birbiri ardından gönderilenlerden kasıt rüzgardır. Şiddetle esenlerden kasıt rüzgardır. Yaydıkça yayanlardan da kasıt rüzgardır" dedi. **"Birbirinden iyice ayıranlara"**[4] âyetini sorduğumda da: "Bu kadarı sana yeterlidir" dedi.[5]

İbn Râhûyeh, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Hâkim ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Hâlid b. Ar'ara'dan bildirir: Adamın biri kalkıp Ali b. Ebî Tâlib'e: **"Şiddetle esenlere"**[6] âyetinde kastedilen nedir?" diye sordu. Ali b. Ebî Tâlib: "Bundan kasıt rüzgarlardır" dedi.[7]

---

[1] Mürselât Sur. 1

[2] İbn Cerîr (23/582).

[3] Mürselât Sur. 1-3

[4] Mürselât Sur. 4

[5] İbn Cerîr (23/580, 581, 583-585).

[6] Mürselât Sur. 1-3

[7] *el-Metâlibu'l-Âliye*'de (4172) geçtiği üzere İbn Râhûyeh, İbn Cerîr (23/583), Hâkim (2/511) ve Beyhakî (3991).

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Birbiri ardından gönderilenlere"**[1] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt rüzgardır" demiştir. **"Şiddetle esenlere"**[2] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt rüzgardır" demiştir. **"Birbirinden iyice ayıranlara"**[3] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt meleklerdir" demiştir. **"Zikri getirenlere"**[4] âyetini açıklarken de: "Bundan kasıt meleklerdir" demiştir.[5]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Birbiri ardından gönderilenlere"**[6] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt meleklerdir" demiştir. **"Birbirinden iyice ayıranlara"**[7] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt hak ile batılı birbirinden ayıran meleklerdir" demiştir. **"Zikri getirenlere"**[8] âyetini açıklarken de: "Bundan kasıt, vahiy getiren meleklerdir" demiştir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Birbiri ardından gönderilenlere"**[9] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt rüzgardır" demiştir. **"Şiddetle esenlere"**[10] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt rüzgardır" demiştir. **"Yaydıkça yayanlara"**[11] âyetini açıklarken de: "Bundan kasıt rüzgardır" demiştir.[12]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Birbiri ardından gönderilenlere"**[13] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt rüzgardır" demiştir. **"Şiddetle esenlere"**[14] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt rüzgardır" demiştir. **"Birbirinden iyice ayıranlara"**[15] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt Yüce Allah'ın kendisiyle hak ile batılı birbirinden ayırdığı Kur'ân'dır" demiştir. **"Önlemek veya uyarmak için zikri getirenlere"**[1]

---

[1] Mürselât Sur. 1
[2] Mürselât Sur. 2
[3] Mürselât Sur. 4
[4] Mürselât Sur. 5
[5] İbn Cerîr (23/580, 584, 588, 589).
[6] Mürselât Sur. 1
[7] Mürselât Sur. 4
[8] Mürselât Sur. 5
[9] Mürselât Sur. 1
[10] Mürselât Sur. 2
[11] Mürselât Sur. 3
[12] İbn Cerîr (23/582, 584, 586).
[13] Mürselât Sur. 1
[14] Mürselât Sur. 2
[15] Mürselât Sur. 4

getirenlere"[1] âyetlerini açıklarken de şöyle demiştir: "Zikri yani vahyi melekler peygamberlere getirirler. Peygamberler de bu vahyi insanlara iletirler. Yüce Allah'ın zikri göndermesi de insanların herhangi bir bahanelerinin kalmaması ve onları uyarması içindir."[2]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Birbiri ardından gönderilenlere, şiddetle esenlere, yaydıkça yayanlara, birbirinden iyice ayıranlara, önlemek veya uyarmak için zikri getirenlere"**[3] âyetlerini açıklarken: "Bu âyetlerde söz konusu olanlar meleklerdir" demiştir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Mesrûk: **"Birbiri ardından gönderilenlere"**[4] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt meleklerdir" demiştir.[5]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebû Sâlih: **"Birbiri ardından gönderilenlere, şiddetle esenlere, yaydıkça yayanlara, birbirinden iyice ayıranlara"**[6] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Birbiri ardından gönderilenlerden kasıt, iyi şeylerle gönderilen peygamberlerdir. Şiddetle esenlerden kasıt rüzgardır. Yaydıkça yayanlardan kasıt yağmurdur. Birbirinden iyice ayıranlardan kasıt da peygamberlerdir."[7]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in başka bir kanalla bildirdiğine göre Ebû Sâlih: **"Birbiri ardından gönderilenlere, şiddetle esenlere, yaydıkça yayanlara, birbirinden iyice ayıranlara, önlemek veya uyarmak için zikri getirenlere"**[8] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Birbiri ardından gönderilenlerden kasıt, iyi şeylerle gönderilen meleklerdir. Şiddetle esenlerden kasıt, rüzgar ve kasırgalardır. Yaydıkça yayanlardan kasıt, gönderilen kitapları yayan meleklerdir. Birbirinden iyice ayıranlardan kasıt, hak ile batılı ayıran meleklerdir. Zikri getirenlerden kasıt da Kur'ân ile diğer kitapları getiren meleklerdir. Melek ve elçiler de Yüce Allah tarafından

---

[1] Mürselât Sur. 5, 6
[2] Abdurrezzâk (2/340) ve İbn Cerîr (23/581, 585, 588-590).
[3] Mürselât Sur. 1-6
[4] Mürselât Sur. 1
[5] İbn Cerîr (23/582).
[6] Mürselât Sur. 1-4
[7] İbn Cerîr (23/582, 584-587).
[8] Mürselât Sur. 1-6

insanlara, herhangi bir bahanelerinin kalmaması ve onları uyarması için gönderilirler."

İbnu'l-Enbârî *el-Vakfu ve'l-İbtidâ*'de ve Hâkim'in Zeyd b. Sâbit'ten bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kur'ân (kıraat olarak) tefhîm*[1] *üzere indirilmiştir"* buyurmuştur.

Ravilerden Ammâr b. Abdilmelik der ki: "أَوْ نُذْرًا "عُذْرًا"[2] الصَّدَفَيْنِ" ,[3] "أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ"[4] ve benzeri ifadelerde olduğu gibi Kur'ân tefhîm ile okunur.[5]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Yıldızların ışığı söndürüldüğü zaman"**[6] âyetini açıklarken: "Yıldızlar söndürülüp ışıkları gittiği zaman, anlamındadır" demiştir.

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbrâhim en-Nehaî: **"Elçilere vakit belirlendiği zaman"**[7] âyetini açıklarken: "Peygamberlere belli bir vakit vaad edildiği zaman, anlamındadır" demiştir.[8]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: "أُقِّتَتْ"[9] ifadesini: "Bir vakit belirlendiği zaman" şeklinde açıklamıştır.

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in Avfî vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: "أُقِّتَتْ"[10] ifadesini: "Bir araya getirildiği zaman" şeklinde açıklamıştır.[11]

---

[1] Tefhîm: Kelimenin ortasındaki harfleri sakin olarak okumak yerine damme veya kesre ile harekeli okumaktır. (*el-İtkân*, 1/321).

[2] Mürselât Sur. 6

[3] Kehf Sur. 96

[4] A'râf Sur. 54

[5] *el-İtkân*'de (1/162) geçtiği üzere İbnu'l-Enbârî ve Hâkim (2/231, 242, "sahîh"). Zehebî der ki: "Ravi Avfî'nin zayıf olduğunda icma vardır. Ravi Bekkâr da güvenilecek biri değildir. Hadis de münkerdir."

[6] Mürselât Sur. 8

[7] Mürselât Sur. 11

[8] İbn Cerîr (23/592).

[9] Mürselât Sur. 11

[10] Mürselât Sur. 11

[11] İbn Cerîr (23/591).

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Ayırım gününe. Ayırım gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin! O gün yalanlayanların vay hâline!"**[1] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Ayırım günü, Yüce Allah'ın insanları amellerine göre Cennetlik veya Cehennemlik olarak birbirinden ayırdığı gündür. Bu gün çok büyük bir gündür ki dünyada iken yalanlayanlar için çok uzun olan Veyl vadisi vardır."[2]

Saîd b. Mansûr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: "*Veyl*, Cehennemde bulunan ve ateşte yananların irinlerinin içine aktığı bir vadidir. Bu vadi dünyada iken yalanlayanlar için hazırlanmıştır" demiştir.

أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ * فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَكِينٍ * إِلَىٰ قَدَرٍ مَعْلُومٍ * فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ * وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ * أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا * أَحْيَاءً وَأَمْوَاتًا * وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ شَامِخَاتٍ وَأَسْقَيْنَاكُمْ مَاءً فُرَاتًا * وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ * انْطَلِقُوا إِلَىٰ مَا كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ * انْطَلِقُوا إِلَىٰ ظِلٍّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ * لَا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ * إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ * كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ * وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ * هَٰذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُونَ * وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ * وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ * هَٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنَاكُمْ وَالْأَوَّلِينَ * فَإِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيدُونِ * وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ * إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلَالٍ وَعُيُونٍ * وَفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ * كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ * إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ * وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ * كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُمْ مُجْرِمُونَ * وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ * وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ

"Sizi bayağı bir sudan yaratıp onu belli bir süreye kadar sağlam bir yere yerleştirmedik mi? Buna gücümüz yeter; Biz

[1] Mürselât Sur. 13-15
[2] İbn Cerîr (23/593, 594).

ne güzel güç yetireniz! O gün yalanlamış olanların vay haline! Biz yeryüzünü, dirilerin ve ölülerin toplantı yeri yapmadık mı? Orada yüksek yüksek sabit dağlar var edip size tatlı sular içirmedik mi? Yalanlamış olanların vay o gün haline! İnkarcılara o gün şöyle denir: «Yalanlayıp durduğunuz şeye gidin; gölge yapmayan ve ateşten de korumayan cehennem dumanının üç kollu gölgesine gidin.» O gölgenin saçtığı her bir kıvılcım sanki birer sarı devedir, konak gibi de büyüktür. Yalanlamış olanların o gün vay haline! Bu, onların konuşamayacakları gündür. Onlara izin de verilmez ki özür beyan etsinler. Yalanlamış olanların o gün vay haline! «Bu, sizleri ve öncekileri topladığımız hüküm günüdür. Eğer bir düzeniniz varsa Bana kurun.» Yalanlamış olanların o gün vay haline! Allah'a karşı gelmekten sakınmış olanlar, elbette gölgeliklerde ve pınar başlarındadırlar. Canlarının istediği meyveler arasındadırlar. Onlara denir ki: «İşlediklerinize karşılık afiyetle yiyiniz, içiniz.» Biz, iyi davrananlara işte böyle karşılık veririz. O gün yalanlamış olanların vay haline Yiyiniz, biraz zevklenıniz bakalım, doğrusu sizler suçlularsınız. O gün yalanlamış olanların vay haline! Onlara «Rüku edin» denildiğinde rükua varmazlar."

(Mürselât Sur. 20-48)

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Biz sizi bayağı bir sudan yaratmadık mı?"**[1] âyetini açıklarken: "Bayağı olmasından kasıt, dayanıksız, zayıf olmasıdır" demiştir.[2]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Biz sizi bayağı bir sudan yaratmadık mı?"**[3] âyetini açıklarken: "Bayağı olmasından kasıt, dayanıksız, zayıf olmasıdır" demiştir. **"Sonra onu sağlam**

[1] Mürselât Sur. 20
[2] İbn Cerîr (23/594).
[3] Mürselât Sur. 20

bir yere yerleştirdik"[1] âyetini açıklarken de: "Onu rahme yerleştirdik, anlamındadır" demiştir.[2]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: "فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ"[3] âyetini: "Buna gücümüz yeter. Biz ne güzel güç yetireniz!" şeklinde açıklamıştır.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Dahhâk: "فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ"[4] âyetini: "Biz yarattık. Biz buna ne güzel güç yetireniz!" şeklinde açıklamıştır.[5]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in Avfî vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: "أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا"[6] âyetini: "Biz yeryüzünü bir barınak kılmadık mı?" şeklinde açıklamıştır.[7]

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Biz, yeryüzünü toplanma yeri yapmadık mı?"**[8] âyetini açıklarken: "Yeryüzünü ölüler için bir barınak, diriler içinde pisliklerini örtüp gizleyen bir mekan kıldık" demiştir.[9]

Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe *Musannef*'te, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin *Sünen*'de bildirdiğine göre İbn Mes'ûd yakaladığı bir biti mescide gömdü ve: **"Biz yeryüzünü, dirilerin ve ölülerin toplantı yeri yapmadık mı?"**[10] âyetlerini okudu.[11]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Biz yeryüzünü, dirilerin ve ölülerin toplantı yeri yapmadık mı?"**[12] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Yeryüzü ölüyü içine alır ve ondan geriye bir şey

---

[1] Mürselât Sur. 21
[2] İbn Cerîr (23/595).
[3] Mürselât Sur. 23
[4] Mürselât Sur. 23
[5] İbn Cerîr (23/596).
[6] Mürselât Sur. 25
[7] İbn Cerîr (23/596) ve *el-İtkân*'de (2/51) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[8] Mürselât Sur. 25
[9] İbn Cerîr (23/597).
[10] Mürselât Sur. 25
[11] İbn Ebî Şeybe (2/368), İbn Cerîr (23/597) ve Beyhakî (2/294).
[12] Mürselât Sur. 25

bırakmaz. Dirilere gelince de kişiyi evinde örter ve yaptıklarından hiçbir şeyi dışarıdakilere göstermez."

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Ali vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: "رَوَاسِيَ شَامِخَاتٍ"[1] buyruğunu: "Yüksek dağlar" şeklinde açıklamıştır. "مَاءً فُرَاتًا"[2] buyruğunu: "Tatlı su" şeklinde açıklamıştır. "بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ"[3] buyruğunu: "Büyük, kocaman kıvılcımlar" şeklinde açıklamıştır. "جِمَالَتٌ صُفْرٌ"[4] buyruğunu da: "Bakır levhaları" şeklinde açıklamıştır.[5]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Üç kola ayrılmış bir gölgeye gidin"**[6] âyetini açıklarken: "Bu gölge Cehennemin dumanıdır" demiştir.[7]

Abdurrezzâk'ın bildirdiğine göre Kelbî: **"Üç kola ayrılmış bir gölgeye gidin"**[8] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bu âyet, **"...Şüphesiz zalimler için, duvarları çepeçevre onları içine alacak bir ateş hazırlamışızdır..."**[9] âyetiyle aynı anlamdadır. Burada onları çepeçevre kuşatan duvar Cehennem ateşinin dumanıdır. Bu duman daha sonra her biri bir tarafa doğru olmak üzere üç kola ayrılır."[10]

İbn Cerîr, Katâde'den bunun aynısını bildirir.[11]

Abdurrezzâk, Firyâbî, Hennâd, Abd b. Humeyd, Buhârî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Hâkim ve İbn Merdûye değişik kanallarla Abdurrahman b. Âbis'ten bildirir: İbn Abbâs'a: **"O, kütük gibi kıvılcım saçar"**[12] âyetinin anlamı sorulunca: "Biz üç arşın ve daha yukarı uzunlukta bir kütüğü, kışın odun olarak yakmak için kaldırırdık ve ona *el-Kasr* derdik" karşılığını verdi. **"Kızgın**

---

[1] Mürselât Sur. 27
[2] Mürselât Sur. 27
[3] Mürselât Sur. 32
[4] Mürselât Sur. 33
[5] İbn Cerîr (23/599, 601, 608) ve *el-İtkân*'de (2/51, 52) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[6] Mürselât Sur. 30
[7] İbn Cerîr (23/600).
[8] Mürselât Sur. 30
[9] Kehf Sur. 29
[10] Abdurrezzâk (1/402, 2/340).
[11] İbn Cerîr (23/600, 601).
[12] Mürselât Sur. 32

dev halatlar gibi!"[1] âyetinin anlamı sorulunca da şöyle dedi: "*Cimâlât*, gemi halatlarıdır. Bunlar üst üste sarılarak bir insanın beli kalınlığında olur."[2]

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir, Saîd b. Cübeyr'den bildirir: İbn Abbâs, **"O, kütük gibi kıvılcım saçar"**[3] âyetini: "كَالْقَصْرِ" lafzıyla, *Kâf* ile *Sâd* harflerini fetha ile okur ve: "*Kasar*, Hurma ağacı gövdesi, hurma kütüğü anlamındadır" derdi. **"Kızgın dev halatlar gibi!"**[4] âyetini de "جِمالاتٌ" lafzıyla, *Cîm* harfini ötre ile okurdu.[5]

Saîd b. Mansûr'un bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"O, kütük gibi kıvılcım saçar"**[6] âyetini: "كَالْقَصْرِ" lafzıyla okur ve: "*Kasar*, ağaç kütüğü anlamındadır" derdi.

İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Cahiliye döneminde Araplar birbirlerine 'odun toplayın' anlamında: "*Uksurû* lena'l-hataba!" derlerdi. Bunun üzerine de bir veya iki arşın uzunluğunda odunlar kesilirdi.[7]

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Taberânî'nin *M. el-Evsat*'ta bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: "إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ"[8] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Âyette saçıldığı söylenen kıvılcımlar ağaçlar ve dağlar kadar değil, şehirler ve kaleler kadardır" demiştir.[9]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "كَالْقَصْرِ"[10] ifadesini: "Saray kadar" şeklinde açıklamıştır. "كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ"[11] âyetini de: "Sanki birer sarı deve gibidir" şeklinde açıklamıştır.

---

[1] Mürselât Sur. 33

[2] Abdurrezzâk (2/341), Hennâd (273), Buhârî (4932, 4933), İbn Cerîr (23/602, 607), *Fethu'l-Bârî*'de (8/688) geçtiği üzere İbn Merdûye ve Hâkim (2/511).

[3] Mürselât Sur. 32

[4] Mürselât Sur. 33

[5] İbn Cerîr (23/604, 609).

[6] Mürselât Sur. 32

[7] *Fethu'l-Bârî*'de (8/688) geçtiği üzere İbn Merdûye.

[8] Mürselât Sur. 32

[9] Taberânî (912). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/132) der ki: "İsnâdında zayıf biri olan Hadîc b. Muâviye vardır."

[10] Mürselât Sur. 32

[11] Mürselât Sur. 33

İbnu'l-Enbârî'nin *el-Azdâd*'da bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî), " كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ"[1] âyetini açıklarken: "*Sufr*, siyah anlamındadır" demiştir.[2]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: "كَالْقَصْرِ"[3] ifadesini: "Hurma kütüğü gibi" şeklinde açıklamıştır. "كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ"[4] âyetini açıklarken: "*Cimâlât*, köprüler anlamındadır" demiştir. Başka bir lafızda: "*Cimâlât*, halatlar, ipler anlamındadır" şeklindedir.[5]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Dahhâk: "إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ"[6] âyetini açıklarken: "*Kasr*, büyük ağaçların gövdesidir" demiştir. "كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ"[7] âyetini açıklarken de: "*Sufr*, orta büyüklükteki devedir" demiştir.[8]

İbn Cerîr, Hârûn'dan bildirir: Hasan, **"O, kütük gibi kıvılcım saçar"**[9] âyetini: "كَالْقَصْرِ" lafzıyla okudu ve: "*Kasr*, kalın ağaç kütüğü anlamındadır" dedi.[10]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ"[11] âyetini: "Sanki birer siyah deve gibidirler" şeklinde açıklamıştır.[12]

İbn Cerîr'nin Ali vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: "كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ"[13] âyetini: "Sanki birer bakır levha gibidirler" şeklinde açıklamıştır.[14]

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Mücâhid: " إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ"[15] âyetini açıklarken: "*Kasr*, ağaç gövdesi, hurma kütüğü anlamındadır"

---

[1] Mürselât Sur. 33
[2] İbnu'l-Enbârî, *el-Eddâd* (sh. 160, 161).
[3] Mürselât Sur. 32
[4] Mürselât Sur. 33
[5] İbn Cerîr (23/603, 607).
[6] Mürselât Sur. 32
[7] Mürselât Sur. 33
[8] İbn Cerîr (23/603, 604).
[9] Mürselât Sur. 32
[10] İbn Cerîr (23/604).
[11] Mürselât Sur. 33
[12] İbn Cerîr (23/605, 606).
[13] Mürselât Sur. 33
[14] İbn Cerîr (23/608).
[15] Mürselât Sur. 32

demiştir. "كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ"[1] âyetini açıklarken de: "*Sufr*, köprü halatı anlamındadır" demiştir.[2]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: "إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ"[3] âyetini açıklarken: "*Kasr*, ağaç gövdesi, hurma ağacı gövdesi anlamındadır" demiştir. "كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ"[4] âyetini de: "Sanki birer siyah deve gibidirler" şeklinde açıklamıştır.[5]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime, **"O, kütük gibi kıvılcım saçar"**[6] âyetini: "كَالْقَصْرِ" lafzıyla okumuş ve: "*Kasr*, kalın hurma ağacı kütüğü anlamındadır" demiştir. "كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ"[7] âyetini de: "Sanki birer sarı deve gibidirler" şeklinde açıklamıştır.

İbn Merdûye, Abdullah b. es-Sâmit'ten bildirir: Abdullah b. Amr b. el-Âs'a: "Yüce Allah'ın: **"Bu, onların konuşamayacakları gündür. Onlara izin de verilmez ki özür beyan etsinler"**[8] buyruğu hakkında ne dersin?" dediğimde şu karşılığı verdi: "Kıyamet günü, değişik halleri ve durumları olan bir gündür. Böylesi bir günde insanlar bazen konuşurlarken, bazen de konuşmalarına izin verilmez. Bazen de özür beyan etmekten başka bir şey yapmazlar. Size Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu konuda bize söylediği şeyi aktarayım: *"Kıyamet gününde Cebbâr olan Yüce Allah bulutların gölgeleri altında, mahlukatla arasında üç perde olduğu halde iner. Tüm ümmetler o sırada diz çökmüştür. Her bir perde arasında da elli bin yıllık bir yolculuk mesafesi vardır. Bu perdelerden biri nurdan, biri karanlıktan, biri de sudandır. Bu perdeler dolayısıyla da Yüce Allah insanlar tarafından görülmez. Sonra Yüce Allah emrederek bu su o karanlığa karışır. Yüce Allah'ın bu emrini duyan her bir nefis de kendinden geçer. Bu şekilde de hiçbir şey konuşamazlar."*[9]

---

[1] Mürselât Sur. 33
[2] İbn Cerîr (23/603, 608).
[3] Mürselât Sur. 32
[4] Mürselât Sur. 33
[5] Abdurrezzâk (2/340) ve İbn Cerîr (23/603, 606).
[6] Mürselât Sur. 32
[7] Mürselât Sur. 33
[8] Mürselât Sur. 35, 36
[9] *Fethu'l-Bârî*'de (8/686) geçtiği üzere İbn Merdûye.

Hâkim, İkrime'den bildirir: Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a, **"Bu, onların konuşamayacakları gündür"**[1] âyetini, **"...Artık sadece fısıltı işitebilirsin"**[2] âyetini, **"Birbirlerine dönüp çekişirler"**[3] âyetini ve **"...Alın, kitabımı okuyun"**[4] âyetini okudu ve: "Bu âyetler hakkında ne dersin?" dedi. İbn Abbâs: "Yazık sana! Benden önce bunları kimseye sordun mu?" diye sorunca, Nâfi': "Hayır" karşılığını verdi. İbn Abbâs: "Şayet sormuş olsaydın helak olurdun" dedi ve: "Yüce Allah: **"...Rabbinin nezdinde bir gün sizin saymakta olduklarınızdan bin yıl gibidir"**[5] buyurmuyor mu?" diye sordu. Nâfi': "Evet" karşılığını verince, İbn Abbâs: "İşte bu günlerin her birinde insanların değişik hal ve tavırları olacaktır" dedi.[6]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime'ye, **"...Miktarı elli bin yıl olan bir günde yükselirler"**[7] âyeti sorulunca şöyle dedi: "Bana sorduğunuz bu şeyden daha ağır olan bir şeyi söyleyeyim mi? İbn Abbâs, **"O gün ne insana ve ne cine suçu sorulur"**[8] âyetini, **"Rabbin hakkı için, mutlaka onların hepsini sorguya çekeceğiz"**[9] âyetini ve **"Bu, onların konuşamayacakları gündür"**[10] âyetini okuyup şöyle dedi: "Orada tek bir günde birçok değişik gün yaşanır. Bu günlerde de Yüce Allah dilediğini yapar. Bir gün, **"Bu, onların konuşamayacakları gün..."**[11] iken, diğer bir gün **"...Suratsız ve belalı bir gün..."**[12] olur."

Abd b. Humeyd, Ebu'd-Duhâ'dan bildirir: Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a, **"Bu, onların konuşamayacakları gündür"**[13] âyetini, **"Sonra şüphesiz siz kıyamet günü Rabbinizin huzurunda muhakeme edileceksiniz"**[14] âyetini,

---

[1] Mürselât Sur. 35
[2] Tâhâ Sur. 108
[3] Sâffât Sur. 27, Tûr Sur. 25
[4] Hâkkâ Sur. 19
[5] Hac Sur. 47
[6] Hâkim (4/573, "sahîh").
[7] Me'âric Sur. 4
[8] Rahmân Sur. 39
[9] Hicr Sur. 92
[10] Mürselât Sur. 35
[11] Mürselât Sur. 35
[12] İnsan Sur. 10
[13] Mürselât Sur. 35
[14] Mürselât Sur. 35

"Sonra, «Rabbimiz Allah'a and olsun ki bizler ortak koşanlar değildik» demekten başka çare bulamazlar"[1] âyetini ve **"...Allah'tan hiçbir söz gizleyemezler"**[2] âyetini sorduğunda, İbn Abbâs şöyle dedi: "Vay sana ey İbnu'l-Ezrak! Ordaki söz konusu gün uzun bir gündür ve insanların orada değişik halleri olacaktır. Orada bir an gelir insanlar hiçbir şey konuşamazlar. Sonra onlara izin verilince birbirleriyle davalaşırlar. Bir süre geçtikten sonra da yeminler ederek Allah'a ortak koşmadıklarını söylerler. Bunları yaptıktan sonra da ağızlarına mühür vurulur ve uzuvlarının konuşması istenir. Kişinin uzuvları da yaptıklarını bir bir anlatırlar. Daha sonra dilleri açılır ve yaptıklarına yönelik kendi aleyhlerinde şahitlikte bulunur. **"...Allah'tan hiçbir söz gizleyemezler"**[3] âyetinde ifade edilen de budur."[4]

Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe ve İbnu'l-Münzir, Ebû Abdillah el-Cedelî'den bildirir: Beytu'l-Makdis'e geldiğimde Ubâde b. es-Sâmit, Abdullah b. Amr ve Ka'bu'l-Ahbâr orada sohbet ediyorlardı. Ubâde şöyle dedi: "Kıyamet gününde Yüce Allah tüm insanları, herkesin görebileceği, seslenenin sesini duyurabileceği tek bir yerde toplar ve şöyle buyurur: **"Bu, ayırım günüdür. Sizi ve sizden öncekileri bir araya getirdik. Bir hileniz varsa, gösterin bana hilenizi!"**[5] Bugün benden ne bir inatçı zorba, ne de asi bir şeytan kurtulabilir."

Abdullah b. Amr da şöyle dedi: "Kitap'ta şunların olduğunu görüyoruz: O günü ateşin içinden bir alev parçası çıkar ve hızlıca insanların olduğu yere gelir. İnsanların önüne ulaştığı zaman şöyle seslenir: "Ey insanlar! Üç zümre için buraya gönderildim ve onların kim olduklarını, babanın oğlunu tanımasından da daha biliyorum! Bana karşı onlara kimse yardımcı olamaz ve benden hiçbir yere saklanamazlar! Bunlar, Yüce Allah'la beraber başka ilahlar edinenler, inatçı zorbalar ve isyan eden her şeytandır." Sonra onların üzerine abanıp hesaptan kırk yıl (veya kırk gün) önce onları ateşe atar. Sonrasında bir topluluk aceleyle Cennete doğru gitmek ister. Melekler onlara: "Hesap için bekleyin!" dediklerinde onlar: "Vallahi ne mallarımız vardı, ne de yöneticilik yaptık!" karşılığını verirler. Yüce Allah da: "Kullarım doğru söylüyor! Verilen

---

[1] Tâhâ Sur. 108
[2] Sâffât Sur. 27, Tûr Sur. 25
[3] Sâffât Sur. 27, Tûr Sur. 25
[4] *Fethu'l-Bârî*'de (8/686) geçtiği üzere Abd b. Humeyd.
[5] Mürselât Sur. 38, 39

bir sözü en iyi ben ifa ederim! Cennete girin!" buyurur. Bu şekilde hesaptan kırk yıl (veya gün) önce Cennete girerler."[1]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: **"Yapmakta olduğunuz şeylere karşılık afiyetle yiyin için"**[2] âyetini açıklarken: "Afiyetten kasıt ölümsüzlüktür" demiştir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Zeyd: **"Yiyiniz, biraz zevkleniniz bakalım, doğrusu sizler suçlularsınız"**[3] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt kafirlerdir" demiştir.[4]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Onlara «Rüku edin» denildiğinde rükuya varmazlar"**[5] âyetini açıklarken: "Rükûdan kasıt namazdır" demiştir.[6]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Onlara «Rüku edin» denildiğinde rükuya varmazlar"**[7] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Rükuyu güzelce yapmaya dikkat edin, zira namazın Allah katında özel bir yeri vardır. Bize bildirilene göre Huzeyfe namaz kılarken rüku yerine sırtını deve gibi kamburlaştıran bir adamı görünce: "Şayet bu adam şimdi ölse İslam'dan bir görevi yerine getirirken ölmüş sayılmaz" dedi. Yine bize anlatılana göre İbn Mes'ûd, rükû etmeden namaz kılan bir adamla izarını yerde sürüyeek yürüyen bir adam gördü ve gülmeye başladı. Kendisine: "Neden gülüyorsun?" diye sorulunca: "Şu iki adama gülüyorum. Birine Yüce Allah dönüp bakmazken diğerinin de namazını kabul etmez" dedi.[8]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Onlara «Rüku edin» denildiğinde rükuya varmazlar"**[9] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Kıyamet

---

[1] İbn Ebî Şeybe (13/170, 171).
[2] Mürselât Sur. 43
[3] Mürselât Sur. 46
[4] İbn Cerîr (23/612).
[5] Mürselât Sur. 48
[6] İbn Cerîr (23/613, 614).
[7] Mürselât Sur. 48
[8] İbn Cerîr (23/613).
[9] Mürselât Sur. 48

gününde secde etmeleri istenir, ancak dünyada iken Allah'a secde etmedikleri için orada da secde edemezler."[1]

[1] İbn Cerîr (23/613).

NEBE' SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Nebe' Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Abdullah b. ez-Zübeyr: "Nebe' Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

Beyhakî *Sünen*'de Abdulazîz b. Kays'tan bildirir: "Enes'e, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) namazının süresini sorduğumda bunu göstermek için oğullarından birine bize öğle veya ikindi namazını kıldırmasını söyledi. Oğlu bize namazı kıldırırken de Mürselât ile Nebe' sûrelerini okudu."[2]

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ ★ عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ ★ الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ ★ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ★ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ★ أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ★ وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ★ وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا ★ وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ★ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ★ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ★ وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ★ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ★ وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا ★ لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ★ وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا

"Neyi soruşturuyorlar? Üzerinde anlaşmazlığa düştükleri büyük haberi mi? Hayır! Anlayacaklar! Hayır! Kesinlikle anlayacaklardır. Biz yeryüzünü bir döşek, dağları da birer kazık yapmadık mı? Sizi çifter çifter yarattık. Uykunuzu bir dinlenme kıldık. Geceyi bir örtü yaptık. Gündüzü de geçimi temin zamanı kıldık. Üstünüze yedi sağlam (gök) bina ettik. Alev alev yanan bir kandil yarattık. Taneler, bitkiler, ağaçları sarmaş dolaş bahçeler yetiştirmek için sıkıştırılanlardan şarıl şarıl bir su indirdik." (Nebe' Sur. 1-16)

---

[1] İbnu'd-Durays (17, 18), Nehhâs (sh. 757) ve Beyhakî, *Delâil* (7/142-144).

[2] Beyhakî (3/118, 119).

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye, Hasan(-ı Basrî)'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) risalet ile gönderildiği zaman insanlar konuyu birbirlerine sormaya başladılar. Bunun üzerine: **"Neyi soruşturuyorlar? O büyük haberi mi?"**[1] âyetleri nazil oldu.[2]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Neyi soruşturuyorlar? O büyük haberi mi?"**[3] âyetlerini açıklarken: "Bu büyük haberden kasıt Kur'ân'dır" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"O büyük haberi mi?"**[4] âyetini açıklarken: "Bu büyük haberden kasıt Kur'ân'dır" demiştir.[5]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Neyi soruşturuyorlar? Üzerinde anlaşmazlığa düştükleri büyük haberi mi?"**[6] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Bu büyük haberden kasıt Kur'ân'dır. Bu konuda anlaşmazlığa düşmeleri de kimisinin onu tasdik etmesi, kimisinin de yalanlamasıdır."[7]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Neyi soruşturuyorlar? Üzerinde anlaşmazlığa düştükleri büyük haberi mi?"**[8] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Bu büyük haberden kasıt, ölümden sonraki dirilmedir. Zira bu konuda insanlar ikiye ayrılmışlardır. Bir kısmı ölümden sonrasını tasdik ederken bir kısmı da yalanlamıştır. Ölümü bizzat kendi gözleriyle gördükleri için onu kimse yalanlayamıyordu. Ancak ölümden sonraki tekrar dirilme konusunda ise anlaşmazlığa düşmüşlerdir."[9]

---

[1] Nebe' Sur. 1, 2
[2] İbn Cerîr (24/5).
[3] Nebe' Sur. 1, 2
[4] Nebe' Sur. 2
[5] İbn Cerîr (24/6).
[6] Nebe' Sur. 1-3
[7] Abdurrezzâk (2/342) ve İbn Cerîr (24/7).
[8] Nebe' Sur. 1-3
[9] İbn Cerîr (24/7).

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Hayır! Anlayacaklar! Hayır! Kesinlikle anlayacaklardır"**[1] âyetlerini açıklarken: "Bu, tehdit üzerine tehdittir" demiştir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Hayır! Anlayacaklar!"**[2] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt kafirlerdir" demiştir. **"Hayır! Kesinlikle anlayacaklardır"**[3] âyetini açıklarken de: "Bundan kasıt da müminlerdir" demiştir. Dahhâk âyetleri de bu lazıflarla okurdu.[4]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: "أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا"[5] âyetini: "Biz yeryüzünü bir döşek kılmadık mı?" şeklinde açıklamıştır.[6]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Süfyân: "أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا"[7] âyetini: "Biz yeryüzünü bir döşek kılmadık mı?" şeklinde açıklamıştır. **"Dağları da birer kazık yapmadık mı?"**[8] âyetini açıklarken de: "Yeryüzü hareket etmesin, sükunet bulsun diye dağları kazık olarak yeryüzüne çaktık" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Biz yeryüzünü bir döşek, dağları da birer kazık yapmadık mı? Sizi çifter çifter yarattık. Uykunuzu bir dinlenme kıldık. Geceyi bir örtü yaptık. Gündüzü de geçimi temin zamanı kıldık"**[9] âyetlerini okudu ve: "Ey insanlar! Yüce Allah nimet olan bu şeyleri sizlere sayıyor ki bunlara karşı nasıl şükür edeceğinizi bilesiniz" dedi.

Hâkim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: "Yüce Allah mahlukatı yaratmayı dilediği zaman rüzgarı gönderdi. Bu rüzgar yeryüzündeki suyu yararak Kâbe'nin zemini olan kara parçasını ortaya

---

[1] Nebe' Sur. 4, 5
[2] Nebe' Sur. 4
[3] Nebe' Sur. 5
[4] İbn Cerîr (24/8).
[5] Nebe' Sur. 6
[6] İbn Cerîr (24/8).
[7] Nebe' Sur. 6
[8] Nebe' Sur. 7
[9] Nebe' Sur. 6-11

çıkardı. Sonra bu kara parçasını yayarak yeryüzünü dilediği genişlik ve uzunlukta kıldı." Ravi der ki: İbn Abbâs ellerini sağa sola açıp şöyle devam etti: "Yeryüzü bu şekilde her tarafa yayılınca dağları da kazık diye üzerine çaktı. Yeryüzünde ilk konulan dağ da Ebû Kubeys dağıdır."[1]

İbnu'l-Münzir, Hasan(-ı Basrî)'den bildirir: Yeryüzünün yaratılmasına Beytu'l-Makdis'in oradan başlandı. Oraya bir çamur parçası konuldu ve: "Şu tarafa, şu tarafa, şu tarafa uzayıp git" denildi. Yeryüzü bir kaya parçası üzerine yaratıldı. Bu kaya parçası da bir balığın üzerine, balık da suyun içine konuldu. Sonuçta su üzerinde olunca da hareket ediyordu. Melekler: "Rabbim! Yeryüzü nasıl sabit kılınacak?" diye sorunca, dağlar üzerine bir kazık gibi çakıldı. Melekler: "Rabbim! Bu dağlardan daha güçlü bir şey yarattın mı?" diye sorunca, Yüce Allah: "Demiri yarattım" karşılığını verdi. Melekler: "Rabbim! Demirden daha güçlü bir şey yarattın mı?" diye sorunca, Yüce Allah: "Ateşi yarattım" karşılığını verdi. Melekler: "Rabbim! Ateşten daha güçlü bir şey yarattın mı?" diye sorunca, Yüce Allah: "Suyu yarattım" karşılığını verdi. Melekler: "Rabbim! Sudan daha güçlü bir şey yarattın mı?" diye sorunca, Yüce Allah: "Rüzgarı yarattım" karşılığını verdi. Melekler: "Rabbim! Rüzgardan daha güçlü bir şey yarattın mı?" diye sorunca, Yüce Allah: "Yapıları yarattım" karşılığını verdi. Melekler: "Rabbim! Yapılardan daha güçlü bir şey yarattın mı?" diye sorunca, Yüce Allah: "İnsanı yarattım" karşılığını verdi.

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Sizi çifter çifter yarattık"**[2] âyetini açıklarken: "Sizleri ikişer ikişer yarattık, anlamındadır" demiştir. **"Gündüzü de geçimi temin zamanı kıldık"**[3] âyetini açıklarken: "Gündüzü sizler için Yüce Allah'ın lütfundan rızık arama zamanı kıldık" demiştir. **"Alev alev yanan bir kandil yarattık"**[4] âyetini açıklarken: "Parıldayıp ışık saçan bir kandil yarattık" demiştir. **"Sıkıştırılanlardan şarıl şarıl bir su indirdik"**[5] âyetini açıklarken de şöyle

[1] Hâkim (2/512, "sahîh").
[2] Nebe' Sur. 8
[3] Nebe' Sur. 11
[4] Nebe' Sur. 13
[5] Nebe' Sur. 14

demiştir: "Sıkıştırılanlardan kasıt, yağmur bulutlarını sıkıştırıp sürükleyen rüzgardır. Yağmur bulutlarından üzerinize sular döktük, anlamındadır."[1]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Harâitî'nin *Mekârimu'l-Ahlâk*'da bildirdiğine göre Katâde: **"Alev alev yanan bir kandil yarattık"**[2] âyetini açıklarken: "Parıldayıp ışık saçan bir kandil yarattık" demiştir. **"Sıkıştırılanlardan şarıl şarıl bir su indirdik"**[3] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: "Sizlere gökten şarıl şarıl akan bir su indirdik, anlamındadır. Ancak bazıları sıkıştırılanlardan kastın yağmur bulutlarını sıkıştırıp sürükleyen rüzgar olduğunu söylemişlerdir."[4]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Alev alev yanan bir kandil yarattık"**[5] âyetini açıklarken: "Parıldayıp ışık saçan bir kandil yarattık" demiştir. **"Sıkıştırılanlardan şarıl şarıl bir su indirdik"**[6] âyetini açıklarken de: "Bulutlardan sizlere şarıl şarıl akan bir su indirdik, anlamındadır" demiştir.[7]

Ebu'ş-Şeyh'in Azame'de bildirdiğine göre Mücâhid: **"Alev alev yanan bir kandil yarattık"**[8] âyetini açıklarken: "Parıldayıp ışık saçan bir kandil yarattık" demiştir.[9]

Tastî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: " وَأَنزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ "[10] buyruğunun anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "Bulutların birbirini sıkması ve bunun sonucunda iki bulut arasından yağmurun inmesidir" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Nâbiğa'nın:

Güneyden esip gelen sabâ rüzgarı

---

[1] İbn Cerîr (24/10-12, 15).
[2] Nebe' Sur. 13
[3] Nebe' Sur. 14
[4] Abdurrezzâk (2/342), İbn Cerîr (24/11, 13, 15) ve Harâitî (*Müntekâ*, 558).
[5] Nebe' Sur. 13
[6] Nebe' Sur. 14
[7] İbn Cerîr (24/11, 13, 14) ve *et-Tağlîk*'de (4/359) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[8] Nebe' Sur. 13
[9] Ebu'ş-Şeyh (618).
[10] Nebe' Sur. 14

Yağmur bulutlarını da içinde saklar" dediğini işitmez misin?"[1]

Nâfi': "ثَجَّاجًا"[2] ifadesinin anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "Ekin bitirecek kadar çok olan su anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Ebû Züeyb'in:

"Her bir gecenin sonunda Amr'ın annesini

Bolca su akıtan siyah bulutlar (testiler) sulamaktadır" dediğini işitmez misin?"[3]

Abd b. Humeyd, Ebû Ya'lâ, İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim ve Harâitî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Sıkıştırılanlardan şarıl şarıl bir su indirdik"**[4] âyetini açıklarken: "Bulutları sıkıştıran rüzgarlardan sizlere şarıl şarıl akan bir su indirdik, anlamındadır" demiştir.[5]

Şâfiî, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye, Harâitî ve Beyhakî'nin *Sünen*'de bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"Sıkıştırılanlardan şarıl şarıl bir su indirdik"**[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Yüce Allah'ın gönderdiği rüzgar gökteki suyu toplar. Bulut bu rüzgara uğradığı zaman da sağmal hayvanın süt vermesi gibi yağmaya başlar. Yağmur gökten tulumdan boşanırcasına iner, ancak rüzgar onu parçalayıp dağıtır."[7]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: **"Sıkıştırılanlardan şarıl şarıl bir su indirdik"**[8] âyetini açıklarken: "Bulutlardan sizlere bol miktarda su indirdik, anlamındadır" demiştir.

---

[1] *el-İtkân*'de (2/83) geçtiği üzere Tastî.

[2] Nebe' Sur. 14

[3] *Mesâilu Nâfi'* (247).

[4] Nebe' Sur. 14

[5] Ebû Ya'lâ (2663), İbn Cerîr (24/11, 12, 14, 15) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/327) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim. Ebû Ya'lâ'nın muhakkiki: "İsnâdı çok zayıftır" demiştir.

[6] Nebe' Sur. 14

[7] Şâfiî 1/339 (*Şifâu'l-Ay*, 493), Harâitî (*Müntekâ*, 559) ve Beyhakî (3/364).

[8] Nebe' Sur. 14

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Rabî' b. Enes: **"Sıkıştırılanlardan şarıl şarıl bir su indirdik"**[1] âyetini açıklarken: "Bulutlardan sizlere bolca su indirdik, anlamındadır" demiştir.[2]

Saîd b. Mansûr ve İbnu'l-Münzir, Katâde'den bildirir: Fadl b. Abbâs'ın mushafında, **"Sıkıştırılanlardan şarıl şarıl bir su indirdik"**[3] âyeti: " وَأَنزَلْنَا بِالْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا" lafzıyladır.[4]

İbn Cerîr ve İbnu'l-Enbârî *Mesâhif*'de Katâde'den bildirir: İbn Abbâs, **"Sıkıştırılanlardan şarıl şarıl bir su indirdik"**[5] âyetini: "وَأَنزَلْنَا بِالْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا" lafzıyla okumuş ve: "Rüzgarlarla bolca su indirdik" şeklinde açıklamıştır.[6]

Harâitî'nin *Mekârimu'l-Ahlâk*'ta bildirdiğine göre Mücâhid: **"Sıkıştırılanlardan şarıl şarıl bir su indirdik"**[7] âyetini: "وَأَنزَلْنَا بِالْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا" lafzıyla okur ve: "Rüzgarlarla bolca su indirdik" şeklinde açıklardı.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا"[8] âyetini: "Ağaçları birbirine yakın duran bahçeler" şeklinde açıklamıştır.[9]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: "وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا"[10] âyetini: "Ağaçları birbirine dolanmış bahçeler" şeklinde açıklamıştır.[11]

---

[1] Nebe' Sur. 14

[2] İbn Cerîr (24/15).

[3] Nebe' Sur. 14

[4] Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît* (8/411, 412) der ki: "İbnu'z-Zübeyr, İbn Abbâs, kardeşi Fadl b. Abbâs, Abdullah b. Yezîd, İkrime ve Katâde de bu şekilde okumuşlardır." Şâz bir kıraattir.

[5] Nebe' Sur. 14

[6] İbn Cerîr (24/12).

[7] Nebe' Sur. 14

[8] Nebe' Sur. 16

[9] İbn Cerîr (24/16) ve *el-İtkân*'de (2/52) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[10] Nebe' Sur. 16

[11] İbn Cerîr (24/17).

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: "وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا"[1] âyetini: "Ağaçları birbirine dolanmış bahçeler" şeklinde açıklamıştır.[2]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: "وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا"[3] âyetini: "Ağaçları birbirine yakın olan bahçeler" şeklinde açıklamıştır.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا"[4] âyetini: "Ağaçları birbirine dolanmış bahçeler" şeklinde açıklamıştır.[5]

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ★ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا

"Şüphesiz hüküm günü vakit olarak belirlenmiştir. Sura üfürüldüğü gün hepiniz bölük bölük gelirsiniz."
(Nebe' Sur. 17, 18)

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Şüphesiz hüküm günü vakit olarak belirlenmiştir"**[6] âyetini açıklarken: "Yüce Allah'ın yücelttiği bir gündür ki bu günde gelmiş geçmiş tüm topluluklar arasında hüküm verilir" demiştir.[7]

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Sura üfürüldüğü gün hepiniz bölük bölük gelirsiniz"**[8] âyetini açıklarken: "Zümre zümre, grup grup gelirsiniz, anlamındadır" demiştir.[9]

İbn Merdûye, Berâ b. Âzib'den bildirir: Muâz b. Cebel: "Yâ Resûlallah! Yüce Allah'ın: **"Sura üfürüldüğü gün hepiniz bölük bölük gelirsiniz"**[10] buyruğu ne anlama gelmektedir?" diye sorunca, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ey Muâz! Çok büyük bir şeyi sordun"* karşılığını verdi. Sonra Resûlullah

---

[1] Nebe' Sur. 16
[2] Abdurrezzâk (2/342) ve İbn Cerîr (24/17).
[3] Nebe' Sur. 16
[4] Nebe' Sur. 16
[5] İbn Cerîr (24/17).
[6] Nebe' Sur. 17
[7] İbn Cerîr (24/18).
[8] Nebe' Sur. 18
[9] *Fethu'l-Bârî*'de (8/690) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[10] Nebe' Sur. 18

(sallallahu aleyhi vesellem) ağlamaya başladı ve şöyle buyurdu: *"Yüce Allah (kıyamet gününde) on sınıf insanı Müslümanlardan ayırıp bunların suretlerini değiştirir. Bu on sınıftan bazıları maymun suretindedir. Bazıları domuz suretindedir. Bazıları ters yüz edilmiştir. Ayakları yukarda yüzleri ise aşağıda olur ve yüzleri üzerinde sürüklenerek yürürler. Bazıları kördür ve nereye gidip geleceklerini bilemezler. Bazıları hiçbir şeyi anlamayacak şekilde sağır ve dilsizdir. Bazılarının dilleri göğüslerine kadar uzanmıştır. Bu dillerini çiğnerken irin salya gibi ağızlarından akar. Orada bulunanların hepsi de ondan tiksinirler. Bazılarının elleri ve ayakları kesik olur. Bazıları ateşten kütükler üzerinde çarmıha gerilirler. Bazıları leşten daha pis kokar. Bazıları da derilerine yapışacak bir şekilde katrandan giysiler giymiş olurlar.*

Maymun suretinde olanlar, insanlar arasında koğuculuk yapanlardır. Domuz suretinde olanlar haram mal yiyenlerdir. Baş ve ayakları ters yüz edilmiş olanlar faiz yiyenlerdir. Kör olanlar zalim idarecilerdir. Sağır ve dilsiz olanlar amellerini beğenenlerdir. Dillerini çiğneyenler sözleri amellerini tutmayan âlimler ile kıssacılardır. El ve ayakları kesilmiş olanlar komşularına eziyet verenlerdir. Ateşten kütüklere gerilenler insanları yöneticilere ihbar edenlerdir. Leşten daha pis kokanlar şehvet ve lezzetlerinin peşine düşenler ve mallarında bulunan Allah'ın hakları ile fakirlerin haklarını ifa etmeyenlerdir. Katrandan giysiler giyenler de böbürlenen ve büyüklenenlerdir."[1]

وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ★ وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ★ إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ★ لِلطَّاغِينَ مَآبًا ★ لَابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا ★ لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ★ إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ★ جَزَاءً وِفَاقًا ★ إِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ★ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَّابًا ★ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ★ فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا

"Gök açılır ve kapı kapı olur. Dağlar yürütülür, serap haline gelir. Şüphesiz, cehennem pusuda beklemektedir. Azgınların barınacağı yerdir. Orada çağlar boyu kalırlar. Orada ne bir serinlik ve ne de bir içecek tadarlar. Ancak,

[1] *Tahrîcu'l-Keşşâf* da (4/143, 144) geçtiği üzere İbn Merdûye.

uygun bir ceza olarak hamîm ve gassâk (tadarlar). Çünkü onlar hesaba çekilmeyi beklemiyorlardı. Âyetlerimizi hep yalanlayıp dururlardı. Biz de herşeyi yazıp saymışızdır. Tadın! Bundan sonra yalnızca azabınızı arttıracağız."
(Nebe' Sur. 19-30)

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Âsım, **"Gök açılır..."**[1] buyruğunu: "وَفُتِحَتِ" lafzıyla okumuştur.[2]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Dağlar yürütülür, serap haline gelir"**[3] âyetini açıklarken: "Güneşin ışıklarıyla gün ortasında görülen seraba dönüşeceklerdir" demiştir.

Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebu'l-Cevzâ: "إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا"[4] âyetini: "Cehennem pusuda bekler" şeklinde açıklamıştır.[5]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Şüphesiz, cehennem pusuda beklemektedir"**[6] âyetini açıklarken: "Cehennemi aşmadan kimseler Cennete giremez" demiştir.[7]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Süfyân: **"Şüphesiz, cehennem pusuda beklemektedir"**[8] âyetini açıklarken: "Cehennemin üzerinde üç tane köprü vardır" demiştir.[9]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Şüphesiz, cehennem pusuda beklemektedir"**[10] âyetini

---

[1] Nebe' Sur. 19

[2] Hamza, Kisâî ve Halef de bu şekilde okumuşlardır. Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Ebû Câfer ve Yâkub ise "وَفُتِّحَتِ" lafzıyla, şeddeli bir şekilde okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/272).

[3] Nebe' Sur. 20

[4] Nebe' Sur. 21

[5] İbn Ebî Şeybe (14/18).

[6] Nebe' Sur. 21

[7] İbn Cerîr (24/21).

[8] Nebe' Sur. 21

[9] İbn Cerîr (24/21).

[10] Nebe' Sur. 21

açıklarken: "Bilin ki Cehennemi aşmadan Cennete giriş yoktur. Zira Yüce Allah başka bir âyette Cehennem konusunda: **"İçinizden, oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur..."**[1] buyurur" demiştir. **"Azgınların barınacağı yerdir. Orada çağlar (ahkâb) boyu kalırlar"**[2] âyetlerini açıklarken de şöyle demiştir: "Cehennem azgın olanların yeri, meskeni olur. Âyette geçen *Ahkâb* ifadesi de sonu gelmeyen, ardı kesilmeyen zaman, devir demektir. Öyle ki bir devir bittiği zaman ardından hemen diğeri gelir. Bize bildirilene göre de *hukub*, kıyamet yıllarından seksen yıla tekabül etmektedir."[3]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "لَابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا"[4] âyetini: "Orada yıllarca kalırlar" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Orada çağlar boyu kalırlar"**[5] âyetini açıklarken: "Orada sonsuza dek kalırlar. Bir çağ, bir devir bittiği zaman ardından diğeri gelir" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr, Hasan(-ı Basrî)'den bildirir: "Bir *hukub* yetmiş yıldır. Ancak bu yılların her bir günü dünya zamanıyla bin yıldır."

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve Ebu'ş-Şeyh'in bildirdiğine göre Rabî: **"Orada çağlar (ahkâb) boyu kalırlar"**[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Orada bulunan biri *ahkâb*'ın ne kadar süreceğini bilemez. Zira bir *hukub* seksen yıl, bir yıl da üç yüz altmış gündür. Ancak oradaki bir gün, dünyada bin yıl kadardır. Bu şekilde bir *hukub* da on sekiz bin yıl kadar sürer."[7]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Beşîr b. Ka'b: **"Orada çağlar (ahkâb) boyu kalırlar"**[8] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bana bildirilene göre bir *hukub* üç

---

[1] Meryem Sur. 71
[2] Nebe' Sur. 22, 23
[3] Abdurrezzâk (2/342) ve İbn Cerîr (24/21, 25).
[4] Nebe' Sur. 23
[5] Nebe' Sur. 23
[6] Nebe' Sur. 23
[7] İbn Cerîr (24/25).
[8] Nebe' Sur. 23

yüz yıldır. Bir yıl da üç yüz altmış gündür. Oradaki bir gün de dünyadaki bin yıl kadardır."[1]

Abdurrezzâk, Firyâbî, Hennâd, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir, Sâlim b. Ebi'l-Ca'd'dan bildirir: Ali b. Ebî Tâlib, Hilâl el-Hecerî'ye: "Allah'ın Kitâb'ında bir *hukub*'un ne kadar olduğunu görüyorsunuz?" diye sorunca, Hilâl: "Bir *hukub*'un seksen yıl, bir yılın on iki ay, bir ayın otuz gün, oradaki bu günlerden bir günün de dünyadaki günlerden bin yıl kadar olduğunu görüyoruz" dedi.[2]

Saîd b. Mansûr ve Hâkim'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"Orada çağlar (ahkâb) boyu kalırlar"**[3] âyetini açıklarken: "Bir *hukub* seksen yıldır" demiştir.[4]

Bezzâr, Ebû Hureyre'den bildirir: **"Orada çağlar (ahkâb) boyu kalırlar"**[5] âyeti konusunda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bir hukub seksen yıldır"* buyurmuştur.[6]

Hennâd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ebû Hureyre: **"Orada çağlar (ahkâb) boyu kalırlar"**[7] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bir *hukub* seksen yıl, bir yıl üç yüz altmış gün, bir gün de sizin günlerinizden bin yıl kadardır."[8]

İbn Cerîr, Saîd b. Cübeyr'den aynısını bildirir.[9]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebû Hureyre: **"Orada çağlar (ahkâb) boyu kalırlar"**[1] âyetini açıklarken: "Bir *hukub* seksen yıldır. Bu yıllardan bir gün ise dünyanın ömrünün altıda biri kadardır" demiştir.

---

[1] İbn Cerîr (24/23, 24).

[2] Abdurrezzâk (2/342), Hennâd (220) ve İbn Cerîr (24/24).

[3] Nebe' Sur. 23

[4] Hâkim (2/512, "sahîh").

[5] Nebe' Sur. 23

[6] Bûsîrî'nin *İthaf*'ında (bak: *el-Metâlibu'l-Âliye*, 9/71) geçtiği üzere Bezzâr. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/133) der ki: "İsnâdında Haccâc b. Nasr vardır. İbn Hibbân, hatalara düştüğünü belirterek onu güvenilir bulurken bir grup da onu zayıf bulmuşlardır. Diğer ravileri ise güvenilirdir."

[7] Nebe' Sur. 23

[8] Hennâd (219) ve İbn Cerîr (24/24).

[9] İbn Cerîr (24/24).

İbn Ebî Ömer el-Adenî *Müsned*'de, İbn Ebî Hâtim, Taberânî ve İbnu'l-Münzir –zayıf bir senedle- Ebû Umâme'den bildirir: **"Orada çağlar (ahkâb) boyu kalırlar"**[2] âyeti konusunda Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Bir hukub bin ay, bir ay otuz gündür. Bir yıl on iki ay, üç yüz altmış gündür. Oradaki her bir gün dünyadaki günlerinizden bin yıl kadardır. Bu durumda bir hukub (sizin zamanınızla) otuz bin yıldır."*[3]

Bezzâr, İbn Merdûye ve Deylemî, İbn Ömer'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Vallahi her biriniz Cehennemde çağlar (ahkâb) boyu kalmadan oradan çıkamazsınız. Bir hukub; seksen küsur yıl, bir yıl da üç yüz altmış gündür. Oradaki bir gün de sizin günlerinizden bin yıldır"* buyurdu. Onun için hiç kimse Cehennemden çıkacağını düşünüp buna güvenmesin.[4]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Bir *hukub* seksen yıldır" demiştir.[5]

Saîd b. Mansûr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Abdullah b. Amr: **"Orada çağlar (ahkâb) boyu kalırlar"**[6] âyetini açıklarken: "Bir *hukub* seksen yıldır" demiştir.

İbn Merdûye'nin Ubâde b. es-Sâmit'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bir hukub kırk yıldır"* buyurmuştur.[7]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Âsım, **"Orada çağlar boyu kalırlar"**[8] âyetini: "لَابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا" lafzıyla, *Lâm* harfini *Elif*'le okumuştur.[1]

---

[1] Nebe' Sur. 23

[2] Nebe' Sur. 23

[3] *Metâlbu'l-Âliye*'de (4174) geçtiği üzere İbn Ebî Ömer el-Adenî, İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/329, 330) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve Taberânî (7957). İbn Kesîr: "Münker bir hadistir. Hem Kâsım hem de hadisi ondan rivayet eden Cafer b. ez-Zübeyr metrûk kişilerdir" demiştir.

[4] Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr*, 3503) ve Deylemî (7029). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/395) der ki: "İsnâdında çok zayıf biri olan Süleyman b. Müslim el-Haşşâb vardır."

[5] İbn Cerîr (24/24).

[6] Nebe' Sur. 23

[7] İbn Adiy (5/1781).

[8] Nebe' Sur. 23

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Amr b. Meymûn, **"Orada çağlar boyu kalırlar"**[2] âyetini: "لَبِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا" lafzıyla, *Lâm* harfini *Elif*siz okumuştur.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Amr b. Şurahbîl, **"Orada çağlar boyu kalırlar"**[3] âyetini: "لَبِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا" lafzıyla okumuştur.

İbn Cerîr, Hâlid b. Ma'dân'dan bildirir: **"Orada çağlar boyu kalırlar"**[4] âyeti ile **"Onlar, gökler ve yerler durdukça orada ebedî olarak kalacaklardır. Ancak Rabbinin dilemesi başka..."**[5] âyetinde söz konusu olan kişiler kıble ahalisinden tevhîd inancına sahip olanlardır."[6]

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim, İbn Mes'ûd'dan bildirir: "Cehennem zemherîri oradakiler için bir azap şeklidir. Zira Yüce Allah: **"Orada ne bir serinlik ve ne de bir içecek tadarlar"**[7] buyurur."

Hennâd, Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Ebu'l-Âliye: **"Orada ne bir serinlik ve ne de bir içecek tadarlar. Ancak hamîm ve gassâk"**[8] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Tadamayacakları içeceklerden kaynar su, serinlikten ise zehmerîr denilen soğuklar istisna edilmiştir."[9]

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ancak hamîm ve gassâk"**[10] âyetini açıklarken: "Hamîm yakacak kadar sıcak olan bir içecektir. Gassâk ise aşırı soğuk olan zemherîrdir" demiştir.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Ancak hamîm ve gassâk"**[1] âyetini açıklarken: "Onun soğuğuna katlanamazlar" demiştir.

---

[1] Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Kisâî, Ebû Câfer, Rüveys ve Halef de bu şekilde okumuşlardır. Hamza ve Ravh ise *Lâm* harfini *Elif*siz bir şekilde "لَبِثِنَ" şeklinde okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/297).

[2] Nebe' Sur. 23

[3] Nebe' Sur. 23

[4] Nebe' Sur. 23

[5] Hûd Sur. 107

[6] İbn Cerîr (24/26).

[7] Nebe' Sur. 24

[8] Nebe' Sur. 24, 25

[9] Hennâd (292) ve İbn Cerîr (24/28, 31).

[10] Nebe' Sur. 25

İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: **"Orada ne bir serinlik ve ne de bir içecek tadarlar. Ancak hamîm ve gassâk"**[2] âyetleri konusunda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Bunlardan biri son derece sıcak diğeri de son derece soğuktur. Öyle ki kişiye bunlardan bir kâse getirildiği zaman yüzünün derisi soyulup düşer, geriye takırdayan kemikleri kalır."*

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Murra: **"Orada ne bir serinlik ve ne de bir içecek tadarlar"**[3] âyetini açıklarken: "Bu serinlikten kasıt uykudur" demiştir.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ancak, uygun bir ceza olarak"**[4] âyetini açıklarken: "Amellerine denk olacak bir ceza olarak, anlamındadır" demiştir.[5]

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: **"Ancak, uygun bir ceza olarak"**[6] âyetini açıklarken: "Onların dünyada iken yaptıkları kötü amellerine denk olacak bir ceza olarak, anlamındadır" demiştir.[7]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Ancak, uygun bir ceza olarak"**[8] âyetini açıklarken: "Kendilerine verilen ceza amellerine denk olacak şekildedir" demiştir. **"Çünkü onlar hesaba çekilmeyi beklemiyorlardı"**[9] âyetini açıklarken de: "Onlar hesaptan korkmuyorlardı" demiştir. Başka bir lafızda: "Hesaba çekilmeyi umursamıyorlar ve ölümden sonra tekrar dirilmeye inanmıyorlardı" şeklindedir.[10]

---

[1] Nebe' Sur. 25
[2] Nebe' Sur. 24, 25
[3] Nebe' Sur. 24
[4] Nebe' Sur. 26
[5] İbn Cerîr (24/33) ve *el-İtkân*'de (2/52) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[6] Nebe' Sur. 26
[7] İbn Cerîr (24/33).
[8] Nebe' Sur. 26
[9] Nebe' Sur. 27
[10] *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/359) geçtiği üzere Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr (24/34).

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"Çünkü onlar hesaba çekilmeyi beklemiyorlardı"**[1] âyetini açıklarken: "Ne bir mükafat bekliyorlar, ne de verilecek cezadan korkuyorlardı" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbn Merdûye, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir, Abdullah b. Amr'dan bildirir: "Cehennem ahalisine **"Tadın! Bundan sonra yalnızca azabınızı arttıracağız"**[2] âyetinden daha ağır bir âyet inmiş değildir. Zira Allah'ın azabını şiddeti artarak ve sonsuza kadar çekerler."[3]

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Taberânî ve İbn Merdûye, Hasan b. Dînâr'dan bildirir: Ebû Berze el-Eslemî'ye Yüce Allah'ın Kitâb'ında Cehennemlikler hakkındaki en ağır âyetin hangisi olduğunu sorduğumda, Ebû Berze: "Yüce Allah'ın: **"Tadın! Bundan sonra yalnızca azabınızı arttıracağız"**[4] buyruğudur" dedi.[5]

İbn Merdûye, Hasan(-ı Basrî)'den bildirir: Ebû Berze el-Eslemî'ye Allah'ın Kitâb'ındaki en ağır âyetin hangisi olduğu sorulunca şöyle dedi: "En ağır âyet: **"Tadın! Bundan sonra yalnızca azabınızı arttıracağız"**[6] âyetidir. Onun azabı saat saat, gün gün, ay ay, yıl yıl arttırılır. Cehennem ahalisinden biri o kadar kötü kokar ki onlardan biri doğudan çıkarılacak olsa batıdaki insanların hepsi ölür. Batıdan çıkarılacak olsa doğudaki inanların hepsi onun ağır kokusundan dolayı ölür. Resûlullah'ın (sallallahu alayhi vesellem) bu âyeti okuduktan sonra: *"Rablerine karşı gelen topluluk helak olur. Rableri onlara öfkelenir. Öfkelendiği zaman da onlardan intikamını almadan bırakmaz"* buyurduğunu işittim."

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ★ حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا ★ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ★ وَكَأْسًا دِهَاقًا ★ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّابًا ★ جَزَاءً مِنْ رَبِّكَ عَطَاءً حِسَابًا ★ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمَٰنِ لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا

---

[1] Nebe' Sur. 27

[2] Nebe' Sur. 30

[3] İbn Cerîr (24/36).

[4] Nebe' Sur. 30

[5] İbn Kesîr, *Tefsîr* (8/331) ile *Fethu'l-Bârî*'de (6/333) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/133) geçtiği üzere Taberânî.

[6] Nebe' Sur. 30

"Şüphesiz takva sahipleri için kurtuluş vardır. Bahçeler ve bağlar vardır. Göğüsleri çıkmış genç kızlar vardır. Dopdolu kadehler vardır. Onlar orada ne boş bir söz, ne de yalan işitirler. Bunlar Rabbinin yeterli bir bağışı, mükafatıdır. O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir. O, Rahman'dır. O gün insanlar O'na karşı konuşmaya yetkili değillerdir." (Nebe' Sur. 31-37)

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Şüphesiz takva sahipleri için başarı ödülü vardır"** âyetini açıklarken: "Cehennem ateşinden kurtuldukları için başarıya ulaşmışlardır" demiştir.[1]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Şüphesiz takva sahipleri için başarı ödülü vardır"** âyetini açıklarken: "Bu başarı, Cehennemden kurtulup Cennete girmeleridir" demiştir.[2]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin *el-Ba's*'da bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Şüphesiz takva sahipleri için başarı ödülü vardır"** âyetini açıklarken: "Bu ödül gezip dolaşacakları güzel yerlerdir" demiştir. "وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا"[3] âyetini: "Göğüsleri çıkmış kızlar" şeklinde açıklamıştır. "وَكَأْسًا دِهَاقًا"[4] âyetini de: "Dolu dolu kadehler" şeklinde açıklamıştır.[5]

Tastî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا"[6] ifadesinin anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "*Hadâik*, bostan anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Şairin:

"Allah'ın suladığı bir bölgedir ki, ovaları

---

[1] İbn Cerîr (24/37).

[2] Abdurrezzâk (2/343) ve İbn Cerîr (24/37).

[3] Nebe' Sur. 33

[4] Nebe' Sur. 34

[5] İbn Cerîr (24/37, 38, 40), *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (3/501) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî (357, 377).

[6] Nebe' Sur. 32

Bol sulu, yemyeşil ve bereketli bostanlıklardır" dediğini işitmez misin?"[1]

Nâfi': "وَكَأْسًا دِهَاقًا"[2] ifadesinin anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "İçki dolu kadeh, anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Şairin:

"Dengini bulmak üzere bize gelen Âmir'e

İçki dolu kadehler ikram ettik" dediğini işitmez misin?"[3]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Dahhâk: "وَكَوَاعِبَ"[4] ifadesini: "Bakire kızlar" şeklinde açıklamıştır.

İbn Ebî Şeybe ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Mücâhid: "وَكَوَاعِبَ"[5] ifadesini: "Göğüsler" şeklinde açıklamıştır.[6]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *el-Ba's*'da bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَكَأْسًا دِهَاقًا"[7] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Peşpeşe, dolu dolu sunulan kadehler anlamındadır. Bazen babam Abbâs'ın: "Evladım! Bize peşpeşe dolu kadehler ikram et" dediğini işitirdim."[8]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs'a, "وَكَأْسًا دِهَاقًا"[9] âyetinin anlamı sorulunca: "Ardı kesilmeyen içecekler, anlamındadır" demiştir.[10]

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَكَأْسًا دِهَاقًا"[1] âyetini: "Dolu kadehler" şeklinde açıklamıştır.[2]

---

[1] *el-İtkân*'de (2/85) geçtiği üzere Tastî.
[2] Nebe' Sur. 34
[3] *Mesâilu Nâfi'* (45).
[4] Nebe' Sur. 33
[5] Nebe' Sur. 33
[6] İbn Ebî Şeybe (2/182) ve İbn Cerîr (24/39).
[7] Nebe' Sur. 34
[8] *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (3/501) geçtiği üzere Abd b. Humeyd, İbn Cerîr (24/39), Hâkim (2/512, "sahîh"), Beyhakî (358) ve Buhârî (3840).
[9] Nebe' Sur. 34
[10] İbn Cerîr (24/40).

Abd b. Humeyd de Saîd b. Cübeyr, Katâde, Mücâhid, Dahhâk ve Hasan(-ı Basrî)'den aynısını bildirir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: "وَكَأْسًا دِهَاقًا"[3] âyetini: "Arka arkaya doldurulan kadehler" şeklinde açıklamıştır.[4]

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Mücâhid: "وَكَأْسًا دِهَاقًا"[5] âyetini: "Arka arkaya doldurulan kadehler" şeklinde açıklamıştır.[6]

Abd b. Humeyd, Saîd b. Cübeyr ile Dahhâk'tan bu yorumun aynısını bildirir.

Hennâd'ın bildirdiğine göre Atiyye: "وَكَأْسًا دِهَاقًا"[7] âyetini: "Peşpeşe doldurulan kadehler" şeklinde açıklamıştır.[8]

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Ebû Hureyre: "وَكَأْسًا دِهَاقًا"[9] âyetini: "Dolu dolu kadehler" şeklinde açıklamıştır. Abd b. Humeyd der ki: "*Dihâken* Farsça bir ifadedir ve peşpeşe, arka arkaya anlamındadır."

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İkrime: "وَكَأْسًا دِهَاقًا"[10] âyetini: "Arınmış içeceklerle dolu kadehler" şeklinde açıklamıştır.[11]

Abd b. Humeyd, İbn Abbâs'tan bildirir: "İçinde içki olan kaba *Ke's* (كأس) denilir. Ancak içinde içkiden başka bir içecek varsa buna *Ke's* denmez."

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Onlar orada ne boş bir söz, ne de yalan işitirler. Bunlar Rabbinin yeterli bir bağışı, mükafatıdır. O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir. O, Rahman'dır. O gün insanlar O'na karşı**

[1] Nebe' Sur. 34
[2] İbn Cerîr (24/40).
[3] Nebe' Sur. 34
[4] Buhârî (3839).
[5] Nebe' Sur. 34
[6] İbn Cerîr (24/42).
[7] Nebe' Sur. 34
[8] Hennâd (71).
[9] Nebe' Sur. 34
[10] Nebe' Sur. 34
[11] İbn Cerîr (24/41).

konuşmaya yetkili değillerdir"[1] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Orada batıl ya da günah sayılan sözler söylemez, konuşmalar yapmazlar. Rableri onlara bol miktarda ihsanda bulunur ve kendisinin izni olmadan hiç kimse konuşamaz."[2]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Bunlar Rabbinin yeterli bir bağışı, mükafatıdır. O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir. O, Rahman'dır. O gün insanlar O'na karşı konuşmaya yetkili değillerdir"**[3] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir "Bu sayılanlar dünyada iken yaptıklarına karşılık Rablerinden bir mükafattır. O günde de Rablerinin izni olmadan hiç kimse konuşamaz."[4]

يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ وَقَالَ صَوَابًا

"Ruh'un ve meleklerin saf duracakları gün Allah'a hitap edemeyeceklerdir. Sadece Rahmân'ın izin verdiği ve doğru söyleyen kimseler konuşabilecektir." (Nebe' Sur. 38)

İbn Ebî Hâtim, Ebu'ş-Şeyh *Azame*'de ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ruh, Yüce Allah'ın ordularından biridir. Bunların başları, elleri ve ayakları vardır ve meleklerden değildirler"* buyurdu. Sonra: **"Ruh'un ve meleklerin saf duracakları gün..."**[5] âyetini okudu ve: *"Ruh ayrı bir ordu, melekler de ayrı bir ordudur"* buyurdu.[6]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Ebu'ş-Şeyh ve Beyhakî'nin *el-Esmâ' ve's-Sifât*'da bildirdiğine göre Mücâhid: "Âyetteki *Ruh*, insan suretinde yaratılan, ancak insan olmayan varlıklardır" demiştir.[7]

---

[1] Nebe' Sur. 35-37
[2] Abdurrezzâk (2/343) ve İbn Cerîr (24/43, 44, 46).
[3] Nebe' Sur. 36, 37
[4] *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/359) geçtiği üzere Firyâbî ve İbn Cerîr (24/44, 46).
[5] Nebe' Sur. 38
[6] Ebu'ş-Şeyh (412).
[7] Abdurrezzâk (2/344), İbn Cerîr (24/48), Ebu'ş-Şeyh (414) ve Beyhakî (783).

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh, Mücâhid'den bildirir: "Âyetteki *Ruh*'tan kasıt, yemek yiyen, elleri, ayakları ve başları olan ancak meleklerden olmayan varlıklardır."[1]

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Ebu'ş-Şeyh ve Beyhakî'nin *el-Esmâ' ve's-Sifât*'da bildirdiğine göre Mücâhid: **"Ruh'un ve meleklerin saf duracakları gün..."**[2] buyruğunu açıklarken: "Buradaki *Ruh* insanlar gibi elleri ve ayakları bulunan, ancak insan olmayan varlıklardır" demiştir.[3]

İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in *Azame*'de bildirdiğine göre Şa'bî: **"Ruh'un ve meleklerin saf duracakları gün..."**[4] buyruğunu açıklarken: "Bunlar kıyamet gününde Âlemlerin Rabbi Olan Allah'ın huzurunda saf tutan, biri *Ruh*'tan biri de meleklerden olan iki topluluktur" demiştir.[5]

İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh, Abdullah b. Büreyde'den bildirir: "Bütün cinler, insanlar, melekler ve şeytanlar, *Ruh*'un onda biri kadar etmezler. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bile bu *Ruh*'un mahiyetini bilmeden vefat etti."[6]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: **"Ruh'un ve meleklerin saf duracakları gün..."**[7] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "*Ruh*, meleklerden daha büyük yaratılan varlıklardır. Bir melek indiği zaman yanında mutlaka bir *Ruh* bulunur."

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Ebu'ş-Şeyh ve Beyhakî'nin *el-Esmâ' ve's-Sifât*'da bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ruh'un ve meleklerin saf duracakları gün..."**[8] buyruğunu açıklarken: "Buradaki *Ruh*, yaratılış olarak meleklerden daha büyük olan varlıklardır" demiştir.[9]

---

[1] Abdurrezzâk (2/344) ve Ebu'ş-Şeyh (424).
[2] Nebe' Sur. 38
[3] Ebu'ş-Şeyh (415) ve Beyhakî (782).
[4] Nebe' Sur. 38
[5] Ebu'ş-Şeyh (417).
[6] Ebu'ş-Şeyh (409).
[7] Nebe' Sur. 38
[8] Nebe' Sur. 38
[9] İbn Cerîr (24/47), *el-İtkân*'de (2/52) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim, Ebu'ş-Şeyh (413) ve Beyhakî (780).

İbn Cerîr, İbn Mes'ûd'dan bildirir: "*Ruh*, dördüncü kat semada bulunan bir melektir. Göklerden, dağlardan ve meleklerden daha büyüktür. Günde on iki bin defa tesbih eder ki Yüce Allah bu tesbihlerin her birinden bir melek yaratır. Kıyamet gününde de tek başına saf tutar."[1]

Ebu'ş-Şeyh *Azame*'de Dahhâk'tan bildirir: "Âyette zikredilen *Ruh*, Yüce Allah'ın muhafızıdır. Kıyamet gününde Yüce Allah'ın önünde durur. Bu *Ruh*, yaratılış olarak meleklerden daha büyüktür. Şayet ağzını açacak olsa bütün melekleri içine alabilir. Kıyamet gününde huzurda durduğunda diğer tüm mahlukatlar onu görünce korkularından başlarını kaldırıp üstlerinde bulunana bakamazlar."[2]

İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh, Mukâtil b. Hayyân'dan bildirir: "*Ruh*, diğer meleklerden daha üstün ve Yüce Allah'a daha yakındır. Vahyi de peygamberlere indiren kendisidir."[3]

Hatîb *el-Müttefik ve'l-Müfterik*'de Vehb b. Münebbih'ten bildirir: "*Ruh*, meleklerden bir melektir ve on bin tane kanadı vardır. İki kanat arasında yerle gök arası kadar bir mesafe bulunur. Bin tane yüzü vardır ki her bir yüzünde Yüce Allah'ı tesbih eden bin tane dili, iki dudağı ve iki gözü vardır."

Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî ve Beyhakî *el-Esmâ' ve's-Sifât*'ta Hz. Âişe'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) rükû ve secdelerinde: "*Subbûhun Kuddûsün Rabbu'l-Melâiketi ve'r-Rûh (=Sen eksikliklerden münezzeh ve mukaddessin! Meleklerin ve Ruh'un Rabbisin)*" derdi.[4]

Abd b. Humeyd ve Ebu'ş-Şeyh'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Ruh'un ve meleklerin saf duracakları gün..."**[5] buyruğunu açıklarken: "Buradaki *Ruh*'tan kasıt Cebrâil'dir" demiştir.[6]

Ebu'ş-Şeyh, İbn Abbâs'tan bildirir: "Cebrâil kıyamet gününde Yüce Allah'ın huzurunda durur. Allah'ın azabından korkusundan dolayı da her bir tarafı

---

[1] İbn Cerîr (24/46, 47).
[2] Ebu'ş-Şeyh (408).
[3] Ebu'ş-Şeyh (418).
[4] Müslim (487), Ebû Dâvud (872), Nesâî (1133) ve Beyhakî (57).
[5] Nebe' Sur. 38
[6] Ebu'ş-Şeyh (416).

titrer ve: «Seni tesbih ederim! Senden başka ilah yoktur. Sana hakkıyla ibadet edemedik» der. İki omuz arası doğu ile batı arası kadardır. Yüce Allah'ın: **"Ruh'un ve meleklerin saf duracakları gün..."**[1] buyurduğunu işitmez misin?"[2]

Beyhakî'nin *el-Esmâ' ve's-Sifât*'da bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ruh'un ve meleklerin saf duracakları gün..."**[3] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Sûr'a ilk üfürüşten sonra ikinci defa üfürülmeden ve ruhlar henüz bedenlere dönmeden önce melekler ile birlikte Allah'ın huzurunda durmalarıdır."[4]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin *el-Esmâ' ve's-Sifât*'da bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"...Doğru söyleyen kimseler..."**[5] buyruğunu açıklarken: "Söylenen bu doğrudan kasıt, 'Lâ ilâhe illallah' sözüdür" demiştir.[6]

İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"...Doğru söyleyen kimseler..."**[7] buyruğunu açıklarken: "Doğruyu söylemekten kasıt, Allah'tan başka ilah olmadığına şehadettir" demiştir.[8]

Abd b. Humeyd, İkrime'den bunun aynısını bildirir.

Firyâbî ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"...Doğru söyleyen kimseler..."**[9] buyruğunu açıklarken: "Bunlardan kasıt, dünyadayken hak olanı söyleyip onunla amel edenlerdir" demiştir.[10]

Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Câbir b. Abdillah'tan bildirir: Abbâs b. Abdilmuttalib: "Yâ Resûlallah! Cemâl nedir?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Hak olan bir konuda doğruyu söylemektir"* karşılığını verdi. Abbâs:

---

[1] Nebe' Sur. 38
[2] Ebu'ş-Şeyh (365).
[3] Nebe' Sur. 38
[4] Beyhakî (784).
[5] Nebe' Sur. 38
[6] İbn Cerîr (24/51) ve Beyhakî (205, 206).
[7] Nebe' Sur. 38
[8] Ebu'ş-Şeyh (365).
[9] Nebe' Sur. 38
[10] *Taǧlîku't-Ta'lîk*'de (4/359) geçtiği üzere Firyâbî.

"Kemâl nedir?" diye sorunca da: *"Doğruyu söyleyip iyi amellerde bulunmaktır"* karşılığını verdi.[1]

ذَٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ مَآبًا

"İşte bu, hak olan gündür. Artık dileyen kimse Rabbine ulaştıran bir yol tutar." (Nebe' Sur. 39)

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: "فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ مَآبًا"[2] buyruğunu: "Dileyen kendisini Rabbine ulaştıran bir yol tutar" şeklinde açıklamıştır.[3]

إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا

"Sizi, yakın gelecekteki bir azabla uyardık. O gün kişi elleriyle sunduğuna bakar ve inkarcı da «Keşke toprak olaydım» der." (Nebe' Sur. 40)

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"...O gün kişi elleriyle sunduğuna bakar..."**[4] buyruğunu açıklarken: "Bu kişiden kasıt mümin kişidir" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"...O gün kişi elleriyle sunduğuna bakar..."**[5] buyruğunu okudu ve: "Bu kişiden kasıt, Allah'a itaat için amellerde bulunmuş mümin kişidir" dedi.

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî *el-Ba's ve'n-Nüşûr*'de Ebû Hureyre'den bildirir: Kıyamet gününde hayvanlar, böcekler, kuşlar, tüm yaratıklar haşredilir. Herkes toplanınca Yüce Allah adaletiyle herkese hakkını verir. Hatta boynuzsuz olan hayvan bile boynuzlu

[1] Beyhakî (4964).
[2] Nebe' Sur. 39
[3] Abdurrezzâk (2/344).
[4] Nebe' Sur. 40
[5] Nebe' Sur. 40

olan hayvandan hakkını alır. Sonra Yüce Allah: "Toprak olun!" buyurur. İşte orada kafir olan kişi: "Keşke ben de onlar gibi toprak olsaydım" der.[1]

Dîneverî *el-Mücâlese*'de Yahya b. Ca'de'den bildirir: Kıyamet gününde Yüce Allah yaratıklar içinde ilk önce hayvanlar ile böcekleri hesaba çeker. Bunlar arasında hükmünü verip herkese hakkını da verdikten sonra hepsini toprak eder. Sonra cinler ve insanlar hesap için getirilirler. İşte o zaman kafir olan kişi: "Keşke ben de toprak olsaydım" der.

İbnu'l-Münzir, Mücâhid'den bildirir: "Kıyamet gününde gagalanan kuş gagalayan kuştan, koşamayan hayvan hızlı koşan hayvandan, boynuzsuz hayvan boynuzlu olan hayvandan hakkını alır. İnsanlar da durup onları seyrederler. Sonra onlara: "Sizin için ne Cennet, ne de Cehennem vardır! Toprak olun!" denilir. İşte o zaman kafir olan kişi: "Keşke ben de toprak olsaydım" der.

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Şâhîn *el-Acâib ve'l-Ğarâib*'de Ebu'z-Zinâd'dan bildirir: İnsanlar arasında hüküm verilip de Cennetliklerin Cennete, Cehennemliklerin de Cehenneme girmeleri emredilince geri kalan yaratıklar ve mümin cinlere: "Toprak olun!" denilir. Bu emri üzerine de hepsi toprak olur. Onların toprak olduklarını gören kafir işte o zaman: "Keşke ben de toprak olsaydım" demeye başlar.

Abd b. Humeyd, İkrime'den bildirir: Yüce Allah hayvanları hesaba çekip sonra onları toprak kılınca kafir olan kişi: "Keşke ben de toprak olsaydım" der.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Leys b. Ebî Suleym: "Cinlerden mümin olanlar toprak olurlar" demiştir.

İbn Ebi'd-Dünya, Leys b. Ebî Suleym'den bildirir: "Cinlerin mükafatı Cehennem azabından kurtulmalarıdır. Ancak onlara: "Toprak olun!" denilir.

[1] İbn Cerîr (24/55).

NÂZİ'ÂT SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Nâzi'ât Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

İbn Merdûye, İbnu'z-Zübeyr'den bunun aynısını bildirir.

وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا ★ وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا ★ وَالسَّابِحَاتِ سَبْحًا ★ فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًا ★ فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا

"Andolsun şiddetle çekip çıkaranlara, yavaşça çekenlere, yüzüp akanlara, yarıştıkça yarışanlara, işi çekip çevirenlere." (Nâzi'ât Sur. 1-5)

Saîd b. Mansûr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hz. Ali: **"Andolsun şiddetle çekip çıkaranlara, yavaşça çekenlere, yüzüp akanlara, yarıştıkça yarışanlara, işi çekip çevirenlere"**[2] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Çekip çıkaranlardan kasıt, kafirlerin ruhunu çekip çıkaran meleklerdir. Yavaşça çekenlerden kasıt, kafirlerin ruhlarını tırnak ile deri aralarından çıkaran meleklerdir. Yüzüp akanlardan kasıt müminlerin ruhlarını aldıktan sonra gök ile yer arasında yüzüp akan meleklerdir. Yarıştıkça yarışanlardan kasıt, müminlerin ruhlarını Allah'a götürürken birbirleriyle yarışan meleklerdir. İşi çekip düzenleyenlerden kasıt da meleklerdir. Zira melekler her yıl kulların o yıl içindeki işlerini çekip çevirir bir düzene koyarlar."

İbn Ebî Hâtim'in Saîd b. Cübeyr vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Andolsun şiddetle çekip çıkaranlara"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Çekip çıkarılan kafirlerin ruhlarıdır. Bu ruhlar çekilip alındıktan sonra götürülüp Cehennem ateşine batırılır."[4]

---

[1] İbnu'd-Durays (17, 18), Nehhâs (sh. 757) ve Beyhakî, *Delâil* (7/142-144).

[2] Nâzi'ât Sur. 1-5

[3] Nâzi'ât Sur. 1

[4] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/335) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

Hâkim'in Mücâhid vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Andolsun şiddetle çekip çıkaranlara, yavaşça çekenlere"**[1] âyetlerini açıklarken: "Burada kastedilen ölüm anıdır" demiştir.[2]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Yavaşça çekenlere"**[3] âyetini açıklarken: "Burada kastedilen ölüm anıdır" demiştir.

Cüveybir'in *Tefsîr*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Andolsun şiddetle çekip çıkaranlara"**[4] âyetini açıklarken: "Burada çekilip çıkarılanlar kafirlerin ruhlarıdır. Kafirin ruhu, ölüm meleği ile karşılaşıp da bu melek Yüce Allah'ın ona olan öfkesini bildirince içine doğru çekilir. Ancak melek onun ruhunu sinirle etinden söküp çıkarır" demiştir. **"Yüzüp akanlara, yarıştıkça yarışanlara"**[5] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Müminlerin ruhları ölüm meleği ile karşılaşınca, melek ona: "Ey temiz olan nefis! Rahmet ve bahçelere doğru, sana öfke duymayan Rabbine doğru çık!" der. Bunun üzerine müminin ruhu Cennet sevinci ve arzusu içinde kişinin suya dalıp yüzmesi gibi bedenden sıyrılıp çıkar. Yarışmasından kasıt, Yüce Allah'ın lütuflarına doğru yürümesidir."

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Rabî' b. Enes: **"Andolsun şiddetle çekip çıkaranlara, yavaşça çekenlere, yüzüp akanlara, yarıştıkça yarışanlara"**[6] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "İlk iki âyet kafirin ruhunun alınması ile ilgilidir. Kafirin ruhu pıtrağın yünden çekilmesi gibi sert bir şekilde çekilir. Ruhunun çıkışı bu derece güç olur. Son iki âyet ise müminlerin ruhunun çıkmasıyla ilgilidir."

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Süddî: **"Andolsun şiddetle çekip çıkaranlara, yavaşça çekenlere, yüzüp akanlara"**[7] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Çekilip çıkarılma kişinin göğsüne doğru dalmış olan ruhunun çekilip çıkarılmasıdır. Melekler bu ruhu kişinin parmakları ile ayaklarından

[1] Nâzi'ât Sur. 1, 2
[2] Hâkim (2/513, "sahîh").
[3] Nâzi'ât Sur. 2
[4] Nâzi'ât Sur. 1
[5] Nâzi'ât Sur. 3, 4
[6] Nâzi'ât Sur. 1-4
[7] Nâzi'ât Sur. 1-3

söküp çıkarırlar. Yüzüp akması da ölüm anında ruhun kişinin içinde gidip gelmesidir."

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"Andolsun şiddetle çekip çıkaranlara, yavaşça çekenlere, yüzüp akanlara"**[1] âyetlerini açıklarken: "Çekip çıkaranlardan, yavaşça çekenlerden ve yüzüp akanlardan kasıt, kafirlerin ruhunu almaya gelen meleklerdir" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebû Sâlih: **"Andolsun şiddetle çekip çıkaranlara, yavaşça çekenlere, yüzüp akanlara, yarıştıkça yarışanlara, işi çekip çevirenlere"**[2] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Çekip çıkaranlardan kasıt, kişinin ruhunu çekip çıkaran meleklerdir. Yavaşça çekenlerden kasıt, insanın ruhunu çekip alan meleklerdir. Yüzüp akanlardan kasıt, meleklerin gökten yeryüzüne iniş şekilleridir. Yarıştıkça yarışanlardan kasıt meleklerdir. İşi çekip düzenleyenlerden kasıt da kendilerine verilen emirleri yerine getiren meleklerdir."

Abd b. Humeyd ve Ebu'ş-Şeyh'in *Azame*'de bildirdiğine göre Mücâhid: **"Andolsun şiddetle çekip çıkaranlara, yavaşça çekenlere"**[3] âyetlerini açıklarken: "Burada kastedilen ölümdür" demiştir.[4]

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Andolsun şiddetle çekip çıkaranlara, yavaşça çekenlere, yüzüp akanlara, yarıştıkça yarışanlara, işi çekip çevirenlere"**[5] âyetlerini açıklarken: "Burada kastedilenler meleklerdir" demiştir.[6]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Andolsun şiddetle çekip çıkaranlara, yavaşça çekenlere, yüzüp akanlara, yarıştıkça yarışanlara, işi çekip çevirenlere"**[7] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Çekip çıkarmadar kasıt, kafirin ruhunun alınmasıdır. Yavaşça çekenlerden kasıt yıldızlardır

[1] Nâzi'ât Sur. 1-3
[2] Nâzi'ât Sur. 1-5
[3] Nâzi'ât Sur. 1, 2
[4] Ebu'ş-Şeyh (464).
[5] Nâzi'ât Sur. 1-5
[6] Ebu'ş-Şeyh (494).
[7] Nâzi'ât Sur. 1-5

Yüzüp akanlardan kasıt yıldızlardır. Yarıştıkça yarışanlardan kasıt yıldızlardır. İşi çekip düzenleyenleren kasıt da meleklerdir."

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Atâ: "وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا"[1] âyetini: "Ok atmak üzere gerilen yaylar" şeklinde açıklamıştır. " وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا"[2] âyetini: "İple bağlanan hayvanlar" şeklinde açıklamıştır. "فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًا"[3] âyetini de: "Birbirleriyle yarışan atlar" şeklinde açıklamıştır.

İbn Merdûye, Muâz b. Cebel'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bana: *"İnsanların arasını açıp parçalama ki Cehennem köpekleri de seni parçalamasın. Zira Yüce Allah:* **«Andolsun yavaşça çekenlere»**[4] *buyurur. Bunların kim olduğunu biliyor musun?"* buyurdu. Ben: "Yâ Resûlallah! Bunlar kimdir?" dediğimde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bunlar Cehennem köpekleridir. Kişinin etini ve kemiğini içinden çekip alırlar"* buyurdu.[5]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Yüzüp akanlara"**[6] âyetini açıklarken: "Bunlar bütün yıldızlardır" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbnu'l-Kevvâ, Ali b. Ebî Tâlib'e: **"İşi çekip çevirenlere"**[7] âyetini sorunca, Ali: "Bunlar meleklerdir. Yüce Allah'ın zikri ile emirlerini çekip çevirir, yerine getirirler" dedi.

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Abdurrahman b. Sâbit'ten bildirir: "Dünya işlerini çekip çeviren Cebrâil, Mikâil, ölüm meleği ve İsrâfil olmak üzere dört melektir. Cebrâil rüzgarlardan ve orduları hazırlamaktan sorumludur. Mikâil yağmur ve bitkilerden sorumludur. Ölüm meleği ruhları almaktan sorumludur. İsrâfil ise Allah katından bunlara emirleri getirir."[8]

---

[1] Nâzi'ât Sur. 1
[2] Nâzi'ât Sur. 2
[3] Nâzi'ât Sur. 4
[4] Nâzi'ât Sur. 2
[5] İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn* (2/214, 215) ve İbnu'l-Cevzî, *el-Mevdû'ât* (3/154-156). Uydurma hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îfu't-Terğîb ve't-Terhîb*, 27).
[6] Nâzi'ât Sur. 3
[7] Nâzi'ât Sur. 5
[8] Beyhakî (158).

İbn Ebi'd-Dünya'nın *Zikru'l-Mevt*'te Ebu'l-Mütevekkil en-Nâcî vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"İşi çekip çevirenlere"**[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bunlar ölüm meleğinin yanında duran ve insanların ruhlarını alırken hazır bulunan meleklerdir. Bunlardan bazıları kabzedilen ruhla birlikte semaya çıkarken bazıları orada yapılacak dualara Âmin demek için kalırlar. Bazıları da namazı kılınıp da mezarına indirilene kadar ölüye bağışlanma dilerler."

يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ★ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ ★ قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ★ أَبْصَارُهَا
خَاشِعَةٌ ★ يَقُولُونَ أَإِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ ★ أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا نَخِرَةً ★
قَالُوا تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ★ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ ★ فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ

"O gün bir sarsıntı sarsar. Peşinden bir diğeri gelir. O gün kalbler titrer. Gözler yere dikilir. Derler ki: «Biz eski halimize mi döndürüleceğiz? Çürümüş kemiklere döndükten sonra mı? O zaman bu, ziyanlı bir dönüş olur.» Bu dönüş, sadece bir seslenmeye bakar. Birdenbire kendilerini mahşerde buluverirler." (Nâzi'ât Sur. 6-14)

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Ali vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"O gün bir sarsıntı sarsar. Peşinden bir diğeri gelir. O gün kalbler titrer"**[2] âyetlerini açıklarken: "O gün Sur'a birinci defa üfürülür. Ardından ikinci defa üfürülür. Öylesi bir günde gözler korku içinde yere dikilir" demiştir. **"Biz eski halimize mi döndürüleceğiz..."**[3] âyetini açıklarken: "Yeniden hayata mı döndürüleceğiz, anlamındadır" demiştir.[4]

Abd b. Humeyd ve Beyhakî'nin *el-Ba's*'da bildirdiğine göre Mücâhid: **"O gün bir sarsıntı sarsar. Peşinden bir diğeri gelir"**[5] âyetlerini açıklarken şöyle

[1] Nâzi'ât Sur. 5
[2] Nâzi'ât Sur. 6-8
[3] Nâzi'ât Sur. 10
[4] İbn Cerîr (24/65, 68-70) ve *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (5/180) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[5] Nâzi'ât Sur. 6, 7

demiştir: "O gün bir depremle yer ile dağlar sarsılır. Peşinden bir sarsıntıyla daha her yer dümdüz olur."[1]

Ahmed, Abd b. Humeyd, Tirmizî, İbnu'l-Münzir, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Ubey b. Ka'b'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) gecenin dörtte biri geçtiği zaman: *"Ey insanlar! Allah'ı zikredin! Allah'ı zikredin! Sur'a üfürülme zamanı geldi. Ardından ikincisi de gelecek. Her türlü halleriyle ölüm de geliyor"* buyururdu.[2]

Ebu'ş-Şeyh, İbn Merdûye ve Deylemî'nin Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Zamanı geldiğinde yeryüzü sarsılır ve üzerindekilerle birlikte sallanır. Yüce Allah'ın:* **«O gün bir sarsıntı sarsar. Peşinden bir diğeri gelir»**[3] *buyruğunda ifade ettiği de budur. O günü yeryüzü denizdeki gemi gibi, tavana asılmış bir kandil gibi üzerindekilerle sallanmaya başlar."*[4]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebû Sâlih: **"O gün bir sarsıntı sarsar. Peşinden bir diğeri gelir"**[5] âyetlerini açıklarken: "O gün Sur'a birinci defa üfürülür. Ardından ikinci defa üfürülür" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"O gün bir sarsıntı sarsar. Peşinden bir diğeri gelir"**[6] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Bu sarsıntılardan kasıt, yeryüzünü saracak olan çığlıktır. İlk çığlıkta yeryüzünde ne kadar canlı varsa Yüce Allah'ın izniyle ölür. İkinci çığlıkta da Yine Allah'ın izniyle ölenlerin tümü tekrar dirilir."

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî)'ye, **"O gün bir sarsıntı sarsar. Peşinden bir diğeri gelir"**[7] âyetleri sorulunca, Hasan: "Bunlar Sur'a iki defa üfürmedir. Birinci üfürüşte canlıların tümü ölürken, ikinci üfürüşte ölülerin tümü tekrar dirilir" dedi ve: **"Sûr'a üflenince, Allah'ın dilediği bir**

---

[1] *Fethu'l-Bârî*'de (8/690) geçtiği üzere Abd b. Humeyd.

[2] Ahmed 35/165, 166 (21241), Abd b. Humeyd (*Müntehab*, 170), Tirmizî (2457, "hasen"), Hâkim (2/421, "sahîh") ve Beyhakî (517, 1499, 10579). Hasen hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 1999).

[3] Nâzi'ât Sur. 6, 7

[4] Ebu'ş-Şeyh (388).

[5] Nâzi'ât Sur. 6, 7

[6] Nâzi'ât Sur. 6, 7

[7] Nâzi'ât Sur. 6, 7

yana, göklerde olanlar, yerde olanlar hepsi düşüp ölür. Sonra Sûr'a bir daha üflenince hemen ayağa kalkıp bakışır dururlar"[1] âyetini okudu.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"O gün kalbler titrer"**[2] âyetini açıklarken: "O günü kalpler korkudan yerinde duramaz" demiştir.

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"O gün kalbler titrer"**[3] âyetini açıklarken: "O günü kalpler korku içinde titrer" demiştir.[4]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"O gün kalbler titrer"**[5] âyetini açıklarken: "O günü kalpler korku içinde titrer" demiştir. **"Derler ki: "Biz eski halimize mi döndürüleceğiz? Çürümüş kemiklere döndükten sonra mı?"**[6] buyruğunu açıklarken de: "Kemiklerimiz bile paramparça olup dağıldıktan sonra yeni bir yaratılışla dünyaya geri mi döndürüleceğiz, derler" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"O gün kalbler titrer. Gözler yere dikilir. Derler ki: "Biz eski halimize mi döndürüleceğiz? Çürümüş kemiklere döndükten sonra mı?"**[7] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "O günde olanları gören kalpler korkuyla titremeye başlar ve bu korkuyla bakışlar yere dikilir. Kafirler dünyadayken ölümden sonra tekrar dirilmeyi yalanlama adına: "Öldükten ve kemiklerimiz çürüyüp gittikten sonra tekrar mı diriltileceğiz?" diyorlardı."

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Biz eski halimize mi döndürüleceğiz..."**[8] âyetini açıklarken: "Öldükten sonra tekrar mı dirileceğiz, anlamındadır" demiştir.

---

[1] Zümer Sur. 68
[2] Nâzi'ât Sur. 8
[3] Nâzi'ât Sur. 8
[4] Abdurrezzâk (2/345).
[5] Nâzi'ât Sur. 8
[6] Nâzi'ât Sur. 10, 11
[7] Nâzi'ât Sur. 8-11
[8] Nâzi'ât Sur. 10

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebû Mâlik: **"Biz eski halimize mi döndürüleceğiz..."**[1] âyetini açıklarken: "Tekrar hayata mı döneceğiz, anlamındadır" demiştir.

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Muhammed b. Ka'b: **"Biz eski halimize mi döndürüleceğiz? Çürümüş kemiklere döndükten sonra mı?"**[2] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: Bu âyetler nazil olduğunda Kureyş kafirleri: "Öldükten sonra şayet tekrar diriltilirsek ziyana uğrarız" dediler. Bunun üzerine: **"O zaman bu, ziyanlı bir dönüş olur"**[3] âyeti nazil oldu.

Saîd b. Mansûr ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ömer b. el-Hattâb, **"Çürümüş kemiklere döndükten sonra mı?"**[4] âyetini: "أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا نَخِرَةً" şeklinde okurdu.[5]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd, **"Çürümüş kemiklere döndükten sonra mı?"**[6] âyetini: "ناخرة" lafzıyla, *Elif* ile okurdu.[7]

Taberânî'nin bildirdiğine göre İbn Ömer, **"Çürümüş kemiklere döndükten sonra mı?"**[8] âyetini: "أئذا كنا عظامًا ناخرة" lafzıyla okurdu.[9]

Saîd b. Mansûr ve Abd b. Humeyd, Mücâhid'den bildirir: İbnu'z-Zübeyr'in, **"Çürümüş kemiklere döndükten sonra mı?"**[10] âyetini: "عظامًا ناخرة" lafzıyla okuduğu işittim. Bunu İbn Abbâs'a zikrettiğimde, bana: "Niye öyle değil mi?" dedi.

---

[1] Nâzi'ât Sur. 10

[2] Nâzi'ât Sur. 10, 11

[3] Nâzi'ât Sur. 12

[4] Nâzi'ât Sur. 11

[5] Nâfi', İbn Kesîr, Âsım, Ebû Amr, İbn Âmir, Ebû Câfer, Ravh da bu şekilde okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/297).

[6] Nâzi'ât Sur. 11

[7] Hamza, Kisâî, Halef, Revs ve Ebû Bekr de bu şekilde okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/297).

[8] Nâzi'ât Sur. 11

[9] Taberânî (13076).

[10] Nâzi'ât Sur. 11

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs, Nâzi'ât Sûresi'ndeki **"Çürümüş kemiklere döndükten sonra mı?"**[1] âyeti: "ناخرةً" lafzıyla okur ve: "Çürüyüp dağılmış" şeklinde açıklardı.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, İkrime ve İbrâhim en-Nehaî, **"Çürümüş kemiklere döndükten sonra mı?"**[2] âyetini: "ناخرةً" lafzıyla, *Elif* ile okurlardı.

Ferrâ'nın bildirdiğine göre İbnu'z-Zübeyr minberde şöyle demiştir: "Bazı çocuklara ne oluyor ki **"Çürümüş kemiklere döndükten sonra mı?"**[3] âyetini "نَخِرَةً" lafzıyla okuyorlar? Doğrusu "ناخرةً" şeklinde olmalıdır."[4]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Dahhâk bu âyeti: "عظامًا ناخرةً" lafzıyla okumuş ve: "Çürümüş kemikler" şeklinde açıklamıştır.

İbn Ebî Hâtim, Mücâhid'den bildirir: "*Nâhire* (ناخرةً) içine rüzgar girecek şekilde çürüyüp bozulmuş kemiktir."

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"O zaman bu, ziyanlı bir dönüş olur, derler. Bu dönüş, sadece bir seslenmeye bakar"**[5] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Kafirler, şayet öldükten sonra bir daha yaratılıp hayata döndürülürsek büyük bir hüsrana uğrayacağız, derler. Oysa böylesi bir dönüşe geçmeleri için bir çığlık yeterli olacaktır."

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Bu dönüş, sadece bir seslenmeye bakar. Birdenbire kendilerini mahşerde buluverirler"**[6] âyetlerini açıklarken: "Seslenmeden kasıt çığlıktır. *Sâhire* (mahşer) ifadesi de geniş ve düz olan yer, mekan anlamındadır" demiştir.[7]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"O zaman bu, ziyanlı bir dönüş olur, derler"**[8] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Kafirler, öldükten

---

[1] Nâzi'ât Sur. 11
[2] Nâzi'ât Sur. 11
[3] Nâzi'ât Sur. 11
[4] Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân* (3/231).
[5] Nâzi'ât Sur. 12, 13
[6] Nâzi'ât Sur. 13, 14
[7] *Fethu'l-Bârî*'de (8/690) geçtiği üzere Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr (24/74, 76).
[8] Nâzi'ât Sur. 12

sonra yeniden diriltilip hayata döndürülürsek bu bizim için hüsranlı bir dönüş olacaktır, dediler. Ölümden sonra dirilmeyi uzak görmeleri üzerine de Yüce Allah: **"Bu dönüş, sadece bir seslenmeye bakar. Birdenbire kendilerini mahşerde buluverirler"**[1] buyurdu. Bu şekilde yerin altında iken bir çığlık, bir sayha ile kendilerini yerin üzerinde bulurlar."

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Birdenbire kendilerini mahşerde buluverirler"**[2] âyetini açıklarken: "Yerin altında iken birdenbire kendilerini yerin üzerinde bulurlar" demiştir.

Abd b. Humeyd, Hasan ile Şa'bî'den bunun aynısını bildirir.

Ebû Ubeyd *Fadâil*'de, İbnu'l-Enbârî *el-Vakfu ve'l-İbtidâ*'da, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs'a: " فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ"[3] âyeti sorulunca: "*Sâhire*, yerin yüzeyidir" dedi. Başka bir lafızda: "Yeryüzünün tümüdür" şeklinde geçer. İbn Abbâs bu konuda yine şöyle demiştir: "Umeyye b. Ebi's-Salt bir şiirinde:

"Orada kara ve deniz avları vardır" demiştir.[4]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: " فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ"[5] âyetini açıklarken: "*Sâhire*, yerin yüzeyi demektir" demiştir. Başka bir lafızda: "Yeryüzünün tümü *Sâhire*'dir" şeklinde geçer. Şairin:

"Orada kara ve deniz avları vardır" dediğini işitmez misin?"

İbn Ebî Şeybe ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Şa'bî: " فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ"[6] âyetini açıklarken: "Bir anda kendilerini yerin üzerinde bulurlar, anlamındadır" demiş ve Umeyye b. Ebi's-Salt'ın:

"Orada kara ve deniz avları vardır

İstedikleri her şey de ebedi olarak kendilerine verilecektir" şiirini okudu.[1]

---

[1] Nâzi'ât Sur. 13, 14
[2] Nâzi'ât Sur. 14
[3] Nâzi'ât Sur. 14
[4] Ebû Ubeyd (sh. 206).
[5] Nâzi'ât Sur. 14
[6] Nâzi'ât Sur. 14

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: "فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ"[2] âyetini açıklarken: "*Sâhire*, yeryüzü demektir" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: "فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ"[3] âyetini açıklarken: "Yerin altındayken bir anda kendilerini yerin üzerinde bulurlar, anlamındadır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: "فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ"[4] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "*Sâhire* arazi parçasıdır ki Araplar: «Bu, filan oğullarının sâhiresi'dir» ifadesini kullanırlar."

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Sehl b. Sa'd es-Sâidî: "فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ"[5] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "*Sâhire*, beyaz undan yapılmış ekmek gibi dümdüz ve beyaz topraklı arazi anlamındadır."[6]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Vehb b. Münebbih: "*Sâhire*, Beytu'l-Makdis'in yakınlarında bulunan bir dağdır" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: "فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ"[7] âyetini açıklarken: "*Sâhire*, Cehennemdir. Bir anda kendilerini Cehennemde bulurlar, anlamındadır" demiştir.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَىٰ ★ إِذْ نَادَاهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ★ اذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ★ فَقُلْ هَلْ لَكَ إِلَىٰ أَنْ تَزَكَّىٰ ★ وَأَهْدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخْشَىٰ ★ فَأَرَاهُ الْآيَةَ الْكُبْرَىٰ ★ فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ★ ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَىٰ ★ فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ★ فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَىٰ ★ فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَىٰ

[1] İbn Ebî Şeybe (8/516, 517).
[2] Nâzi'ât Sur. 14
[3] Nâzi'ât Sur. 14
[4] Nâzi'ât Sur. 14
[5] Nâzi'ât Sur. 14
[6] İbn Kesîr, *Tefsîr* (8/337) ile *Fethu'l-Bârî*'de (6/294) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[7] Nâzi'ât Sur. 14

"Sana Mûsa'nın haberi geldi mi? Hani, Rabbi ona mukaddes Tuvâ vadisinde şöyle seslenmişti: «Firavun'a git! Çünkü o çok azdı. Ona: 'İster misin temizlenesin? Rabbine giden yolu göstereyim ki O'na saygı duyup korkasın' de.» Ve ona en büyük mucizeyi gösterdi. O ise hemen yalanladı ve isyan etti. Sonra sırt dönüp koşarak gitti. Sonra yüz çevirip bir çabanın içine girdi. Derhal (adamlarını) topladı ve (onlara) bağırdı. «Sizin en yüce rabbiniz benim» dedi. Allah da onu, sonun ve ilkin azabıyla cezalandırdı." (Nâzi'ât Sur. 15-25)

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Firavun'a git! Çünkü o çok azdı"**[1] âyetini açıklarken: "Azmasından kasıt isyan etmesidir" demiştir. **"Ve ona en büyük mucizeyi gösterdi"**[2] âyetini açıklarken: "Bu mucizeden kasıt, asası ile elidir" demiştir. **"Sonra yüz çevirip bir çabanın içine girdi"**[3] âyetini açıklarken: "Yüz çevirip fesat çıkarmanın çabası içine girdi" demiştir. **"Allah da onu, sonun ve ilkin azabıyla cezalandırdı"**[4] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: "Yüce Allah onu daha önce ve daha sonra söylediği sözlerden dolayı cezalandırdı. Daha önce söylediği: **"...Sizin için benden başka bir ilah tanımıyorum..."**[5] sözüdür. Daha sonra söylediği ise: **"Sizin en yüce rabbiniz benim"**[6] sözüdür.[7]

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Ve ona en büyük mucizeyi gösterdi"**[8] âyetini açıklarken: "Bu mucizeden kasıt, asası ile elidir" demiştir. **"Allah da onu, sonun ve ilkin azabıyla cezalandırdı"**[9] âyetini açıklarken de: "Dünya ve âhiret azabıyla onu cezalandırdı" demiştir.[10]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir, Hasan(-ı Basrî)'den bu yorumun aynısını bildirir.

---

[1] Nâzi'ât Sur. 17
[2] Nâzi'ât Sur. 20
[3] Nâzi'ât Sur. 22
[4] Nâzi'ât Sur. 25
[5] Kasas Sur. 38
[6] Nâzi'ât Sur. 24
[7] *Fethu'l-Bârî*'de (8/690) geçtiği üzere Firyâbî ve İbn Cerîr (24/82-85).
[8] Nâzi'ât Sur. 20
[9] Nâzi'ât Sur. 25
[10] Abdurrezzâk (2/347).

Abdurrezzâk ve İbnu'l-Münzir, Sahr b. Cüveybir'den bildirir: Yüce Allah, Mûsa'yı Firavun'a gönderdiği zaman ona: **"Firavun'a git! Çünkü o çok azdı. Ona: «İster misin temizlenesin? Rabbine giden yolu göstereyim ki O'na saygı duyup korkasın» de"**[1] buyurdu. Ancak Fiavun böylesi bir şeyi yapacak değildi. Mûsa: "Rabbim! Bunu yapmayacağını sen de biliyorken nasıl gideyim?" deyince, Yüce Allah kendisine: "Sana emredilen şeyi yerine getir. Gökte kaderi öğrenmek isteyen, ancak bunun bilgisine ulaşamayan on iki bin melek var. (Dolayısıyla ne olacağını bilemezsiniz.)" diye vahyetti.[2]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: **"İster misin temizlenesin?"**[3] âyetini açıklarken: "Lâ ilâhe illallah der misin, anlamındadır" demiştir.

Beyhakî'nin *el-Esmâ' ve's-Sifât*'ta İkrime vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"İster misin temizlenesin?"**[4] âyetini açıklarken: «Lâ ilâhe illallah der misin, anlamındadır» demiştir.[5]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"İster misin temizlenesin?"**[6] âyetini açıklarken: "İhlas içinde Allah'a yönelir misin, anlamındadır" demiştir. **"Sonra yüz çevirip bir çabanın içine girdi"**[7] âyetini açıklarken: "Buradaki *sa'y* ifadesi koşma anlamında değil, fesat çıkarıp günah işleme konusunda bir çabanın içine girmektir" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Rabî': **"Sonra yüz çevirip bir çabanın içine girdi"**[8] âyetini açıklarken: "Haktan yüz çevirip adamlarını toplamaya başladı" demiştir.

İbn Ebî Hâtim, Süddî'den bildirir: Mûsa: "Ey Firavun! İster misin sana gençliğini geri vereyim de bir daha hiç yaşlanmayasın. İster misin mülkünü sana vereyim bir daha hiç elinden çıkmasın. Kadınlardan, yemeklerden ve

[1] Nâzi'ât Sur. 17-19
[2] Abdurrezzâk (2/346).
[3] Nâzi'ât Sur. 18
[4] Nâzi'ât Sur. 18
[5] Beyhakî (205).
[6] Nâzi'ât Sur. 18
[7] Nâzi'ât Sur. 22
[8] Nâzi'ât Sur. 22

bineklerden aldığın zevk ve lezzetleri ister misin sana geri vereyim. İster misin öldüğünde Cennete giresin. O zaman bana iman et" dedi. Mûsa'nın bu yumuşak sözleri Firavun'u etkiledi ancak: "Hamân gelene kadar bekle" dedi. Hamân geldiğinde Firavun olanları anlattı. Ancak Hamân onun bunu yapmasına engel oldu ve: "Kendisine tapılan bir rab olan sen başkalarına mı tapacaksın?" dedi. İşte o zaman Firavun dışarı çıkıp kavmine ve topladığı adamlarına: **"Sizin en yüce rabbiniz benim"**[1] dedi.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Allah da onu, sonun ve ilkin azabıyla cezalandırdı"**[2] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Yüce Allah onu daha önce ve daha sonra söylediği sözlerden dolayı cezalandırdı. Son söylediği: **"Sizin en yüce rabbiniz benim"**[3] sözüdür. Daha önce söylediği de: **"...Sizin için benden başka bir ilah tanımıyorum..."**[4] sözüdür.[5]

Abd b. Humeyd, İkrime ile Dahhâk'tan bunun aynısını bildirir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Şa'bî: **"Allah da onu, sonun ve ilkin azabıyla cezalandırdı"**[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bunlar Firavun'un söylediği iki sözdür. İlk söylediği: **"...Sizin için benden başka bir ilah tanımıyorum..."**[7] sözüdür. Son söylediği de: **"Sizin en yüce rabbiniz benim"**[8] sözüdür. Bu iki sözü de kırk yıl arayla söylemişti.

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Abdullah b. Amr: "Firavun'un bu iki sözü arasında kırk yıl vardı" demiştir.

Abdurrezzâk ve İbnu'l-Münzir, Hayseme'den bildirir: Firavun'un: **"...Sizin için benden başka bir ilah tanımıyorum..."**[9] sözü ile, **"Sizin en yüce rabbiniz benim"**[10] sözü arasında kırk yıl vardı.[1]

---

[1] Nâzi'ât Sur. 24
[2] Nâzi'ât Sur. 25
[3] Nâzi'ât Sur. 24
[4] Kasas Sur. 38
[5] İbn Cerîr (24/84).
[6] Nâzi'ât Sur. 25
[7] Kasas Sur. 38
[8] Nâzi'ât Sur. 24
[9] Kasas Sur. 38
[10] Nâzi'ât Sur. 24

أَأَنْتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ بَنَاهَا ★ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا ★ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ★ وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا ★ أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا ★ وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا ★ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ★ فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَّةُ الْكُبْرَىٰ ★ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ مَا سَعَىٰ ★ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَنْ يَرَىٰ ★ فَأَمَّا مَنْ طَغَىٰ ★ وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ★ فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ★ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ ★ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ★ يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا ★ فِيمَ أَنْتَ مِنْ ذِكْرَاهَا ★ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنْتَهَاهَا ★ إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرُ مَنْ يَخْشَاهَا ★ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا

"Sizi yaratmak mı daha zordur, yoksa göğü yaratmak mı? Onu bina edip yükseltmiş ve ona şekil vermiştir. Gecesini karartti, gündüzünü ağarttı. Ardından yeri döşedi. Ondan suyunu ve merasını çıkardı. Dağları yerleştirdi. Bunları sizin ve hayvanlarınızın geçinmesi için yaptı. En büyük felaket geldiği zaman, o gün insan yaptıklarını hatırlar. Cehennem her bakanın göreceği şekilde gösterilir. Kim azgınlık eder ve dünya hayatını tercih ederse, şüphesiz, cehennem onun sığınağıdır. Ama kim Rabbinin azametinden korkup da kendini kötülükten alıkoymuşsa, varacağı yer şüphesiz cennettir. Senden saatin ne zaman gelip çatacağını sorarlar. Sen onu nereden bilip bildireceksin! Onun bilgisi Rabbine aittir. Sen ancak ondan korkanları uyarırsın. Onu gördüklerinde (dünyada) sadece bir akşam vakti ya da kuşluk zamanı kadar kaldıklarını sanırlar." (Nâzi'ât Sur. 27-46)

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "رَفَعَ سَمْكَهَا"[2] buyruğunu: "Onu yükseltti" şeklinde açıklamıştır. "وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا"[1] buyruğunu da: "Gecesini karartti" şeklinde açıklamıştır.[2]

[1] Abdurrezzâk (2/346).
[2] Nâzi'ât Sur. 28

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in bildirdiğine göre Mücâhid: "رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا"[3] buyruğunu: "Göğü direksiz bir şekilde çatıp yükseltti. Gecesini kararttı, gündüzünü ağarttı. Bunun yanında yeri de yaydı" şeklinde açıklamıştır.[4]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: " رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا"[5] buyruğunu: "Göğü yükseltip düzene koydu. Gecesini karanlık, gündüzünü aydınlık kıldı. Ardından yeri yaydı" şeklinde açıklamıştır. "وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا"[6] âyetini açıklarken de: "Yeryüzü üzerindekilerle sallanmasın diye dağları dikti" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Gecesini kararttı, gündüzünü ağarttı"**[7] âyetini açıklarken: "Gecesini karanlık kıldı. Gündüzü de güneşle aydınlattı" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: " وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا"[8] âyetini: "Gecesini kararttı, gündüzünü aydınlattı" şeklinde açıklamıştır.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا"[9] âyetini: "Bunların yanında yeri de döşeyip yaydı" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre adamın biri İbn Abbâs'a: "Yüce Allah'ın Kitâb'ında birbirine ters düşen iki âyet var" deyince, İbn Abbâs: "Sen kendi yanından şüpheye düşmüşsün. O âyetleri oku bakalım" karşılığını verdi. Adam şöyle dedi: "Biri: **"De ki: Siz yeri iki günde yaratanı mı inkar ediyor ve O'na eşler koşuyorsunuz! O, âlemlerin Rabbidir. O, dört gün içinde, yeryüzünde yükselen sabit dağlar yarattı, orada bolluk ve bereket meydana getirdi ve orada rızık arayanların ihtiyaçlarına uygun**

---

[1] Nâzi'ât Sur. 29
[2] *Fethu'l-Bârî* (6/294) ve *el-İtkân*'de (2/53) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[3] Nâzi'ât Sur. 28-30
[4] İbn Cerîr (24/89-91, 94).
[5] Nâzi'ât Sur. 28-30
[6] Nâzi'ât Sur. 32
[7] Nâzi'ât Sur. 29
[8] Nâzi'ât Sur. 29
[9] Nâzi'ât Sur. 30

olarak rızıklar takdir etti. Sonra, duman halinde bulunan göğe yöneldi..."[1] buyruğudur. Diğeri de: **"Ardından yeri döşedi"**[2] âyetidir." Bunun üzerine İbn Abbâs şöyle dedi: "Yüce Allah gökten önce yeri yarattı. Daha sonra göğü yarattı. Göğü yarattıktan sonra da yeri döşedi. *Dahâhâ* ifadesi de yaratma değil döşeme anlamındadır."

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "دَحَاهَا"[3] ifadesini açıklarken şöyle demiştir: "İki günde ondan suyunu ve merasını çıkardı; üzerinde ırmaklar akıttı; dağları, tepeleri, yolları, otları ve üstünde bulunan diğer şeyleri yarattı, anlamındadır."[4]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbrâhim en-Nehaî: **"Ardından yeri döşedi"**[5] âyetini açıklarken: "Yeryüzü Mekke'den başlanarak döşenip yayıld " demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Atâ: "Bana ulaşan bilgiye göre yeryüzü Kâbe'nin altından başlanarak döşenip yayıldı" demiştir.

Ebu'ş-Şeyh *Azame*'de Hz. Ali'den bildirir: Bir gün Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bize sabah namazını kıldırdı. Namazı bitirdikten sonra başını göğe doğru kaldırıp: *"Onu yükseltip düzenleyen pek yücedir"* buyurdu. Sonra yere doğru baktı ve: *"Onu yaratıp yayan pek yücedir"* buyurdu.[6]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"Ondan suyunu ve merasını çıkardı"**[7] âyetini açıklarken: "Sudan kasıt, yeryüzünün ırmaklarıdır. Meradan kasıt da üzerindeki her türlü bitkidir" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "مَتَاعًا لَكُمْ"[8] buyruğunu: "Sizin faydalanmanız için yaptı" şeklinde açıklamıştır.

---

[1] Fussilet Sur. 9-11

[2] Nâzi'ât Sur. 30

[3] Nâzi'ât Sur. 30

[4] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/339) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[5] Nâzi'ât Sur. 30

[6] Ebu'ş-Şeyh (562) ve Bezzâr (507). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/321) der ki: "İsnâdında tanımadığım raviler vardır."

[7] Nâzi'ât Sur. 31

[8] Nâzi'ât Sur. 33

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"En büyük felaket geldiği zaman"**[1] âyetini açıklarken: "Büyük felaket (=et-Tâmmetu'l-Kübrâ) kıyametin isimlerinden biridir" demiştir.

İbn Ebî Şeybe ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Kâsım b. el-Velîd el-Hemdânî: **"En büyük felaket geldiği zaman"**[2] âyetini açıklarken: "Cennetlikler Cennete, Cehennemlikler de Cehenneme doğru sürüldüğü zaman, anlamındadır" demiştir.[3]

İbn Ebî Şeybe ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Amr b. Kays el-Kindî: **"En büyük felaket geldiği zaman"**[4] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Cehennemliklere: «Cehenneme doğru gidin» denildiği zaman, anlamındadır."[5]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: "وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَنْ يَرَىٰ"[6] âyetini: "Cehennem her bakanın göreceği şekilde gösterilir" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"En büyük felaket geldiği zaman"**[7] âyetini açıklarken: "Cehennemlikler Cehennem bekçisine doğru sürüldükleri zaman, anlamındadır" demiştir. **"Kim azgınlık ederse"**[8] âyetini açıklarken: "Bunlar Allah'a asi olup hadlerini aşanlardır" demiştir. **"Senden saatin ne zaman gelip çatacağını sorarlar"**[9] âyetini açıklarken: "Sana kıyametin ne zaman kopacağını soruyorlar" demiştir. **"Sen onu nereden bilip bildireceksin"**[10] âyetini açıklarken de: "Kıyametin ne zaman kopacağını sen nereden bileceksin, anlamındadır" demiştir.

---

[1] Nâzi'ât Sur. 34
[2] Nâzi'ât Sur. 34
[3] İbn Ebî Şeybe (13/558).
[4] Nâzi'ât Sur. 34
[5] İbn Ebî Şeybe (13/514).
[6] Nâzi'ât Sur. 36
[7] Nâzi'ât Sur. 34
[8] Nâzi'ât Sur. 37
[9] Nâzi'ât Sur. 42
[10] Nâzi'ât Sur. 43

İbn Merdûye, Ali b. Ebî Tâlib'den bildirir: Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) kıyametin ne zaman kopacağı çokça sorulunca **"Sen onu nereden bilip bildireceksin"**[1] âyeti nazil oldu.

İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye –zayıf bir senedle- İbn Abbâs'tan bildirir: Mekke müşrikleri alay etme babından Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi veselem): "Kıyamet ne zaman kopacak?" diye sorarlardı. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Senden saatin ne zaman gelip çatacağını sorarlar. Sen onu nereden bilip bildireceksin! Onun bilgisi Rabbine aittir"**[2] âyetlerini indirdi. Müşriklerin bu sorusu konusunda: "Sana kıyametin ne zaman kopacağını soruyorlar. Ey Muhammed! Sen onun ne zaman kopacağını nereden bileceksin? Onun ne zaman kopacağını sadece Rabbin bilir" karşılığı verildi. Bu âyetler nazil olunca da Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Ey Mekkeliler! Yüce Allah beş şeyin bilgisini gizli tuttu. Bu beş şeyi ne yakın bir melek, ne gönderilmiş bir peygamber bilebilir. Bunları bildiğini iddia eden kişi de küfre girmiş olur. Zira Yüce Allah:* **"Kıyamet saatini bilmek ancak Allah'a mahsustur. Yağmuru O indirir, rahimlerde bulunanı O bilir, kimse yarın ne kazanacağını bilmez ve hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Allah şüphesiz bilendir, her şeyden haberdardır"**[3] *buyurur."*

Yüce Allah bu konuda yine: **"Sen ancak ondan korkanları uyarırsın. Onu gördüklerinde sadece bir akşam vakti ya da kuşluk zamanı kadar kaldıklarını sanırlar"**[4] buyurdu. Yani, sen ancak kıyametten korkanları uyarabilirsin. Kıyameti yaşadıkları zaman da dünyada öğle ile akşam arası kadar veya sabahtan öğle vaktine kadar kaldıklarını ve nimetlerinden ancak bu kadarlık bir süre faydalandıklarını düşünürler.

Bezzâr, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Hâkim ve İbn Merdûye, Hz. Âişe'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kıyametin ne zaman kopacağını sorup duruyordu ki sonunda: **"Sen onu nereden bilip bildireceksin! Onun bilgisi**

[1] Nâzi'ât Sur. 43
[2] Nâzi'ât Sur. 42-44
[3] Lokmân Sur. 34
[4] Nâzi'ât Sur. 45, 46

Rabbine aittir"[1] âyetleri nazil oldu. Bu âyetler nazil olunca da artık bu konuda bir şey sormaz oldu.[2]

Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye, Urve'den aynısını mürsel olarak bildirir.[3]

Abd b. Humeyd, Nesâî, İbn Cerîr, Taberânî ve İbn Merdûye, Târık b. Şihâb'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) çokça kıyametin ne zaman kopacağını dile getirirdi. Ancak: **"Sen onu nereden bilip bildireceksin! Onun bilgisi Rabbine aittir"**[4] âyetleri nazil olunca artık bu konuda bir şey söylemez oldu.[5]

İbn Merdûye, Hz. Âişe'den bildirir: Bedeviler Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldikleri zaman kıyametin ne zaman kopacağını sorarlardı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) de içlerinden en genç olanı gösterir ve: *"Şayet bu kişi yaşarsa*[6] *işte o zaman kıyametiniz başınıza kopar"* karşılığını verirdi.[7]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"Onun bilgisi Rabbine aittir"**[8] âyetini açıklarken: "Kıyametin ne zaman kopacağını ancak Allah bilir" demiştir. **"...Bir akşam vakti ya da kuşluk zamanı kadar kaldıklarını sanırlar"**[9] buyruğunu açıklarken: "Kıyameti gördükleri zaman dünyada sadece bir gecelik kaldıklarını düşünürler" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Onu gördüklerinde sadece bir akşam vakti ya da kuşluk zamanı kadar**

---

[1] Nâzi'ât Sur. 43, 44

[2] Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr*, 2279), İbn Cerîr (24/99), Hâkim (2/513, "sahîh") ve *Tahrîcu Ahâdîsi'l-Keşşâf* da (4/151) geçtiği üzere İbn Merdûye.

[3] *Tahrîcu Ahâdîsi'l-Keşşâf* da (4/151) geçtiği üzere İbn Merdûye ve Saîd b. Mansûr.

[4] Nâzi'ât Sur. 43, 44

[5] Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11645), İbn Cerîr (24/100), Taberânî (8210) ve *Tahrîcu Ahâdîsi'l-Keşşâf* da (4/151) geçtiği üzere İbn Merdûye.

[6] Buhârî ile Müslim'de bu kelimeden sonra: *"Yaşlanmaz genç kalırsa"* ifadesi vardır.

[7] Buhârî (6511) ve Müslim (2952).

[8] Nâzi'ât Sur. 44

[9] Nâzi'ât Sur. 46

kaldıklarını sanırlar"[1] âyetini açıklarken: "Âhiret hayatını gördükleri zaman yaşadıkları dünya hayatı onlara pek kısa bir zamanmış gibi gelir" demiştir.

İbn Ebî Şeybe'nin Zeyd b. Eslem'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Cenneti umanlar ancak Cennete girer. Cehennemden korkanlar ancak Cehennemden uzak tutulurlar. Yüce Allah da ancak merhametli olana merhamet eder."*[2]

[1] Nâzi'ât Sur. 46
[2] İbn Ebî Şeybe (13/232).

ABESE SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *Delâil*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Abese Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

İbn Merdûye, İbnu'z-Zübeyr'den aynısını bildirir.

İbnu'd-Durays, Ebû Vâil'den bildirir: Esed oğullarının heyeti Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) geldikleri zaman Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Siz kimsiniz?"* diye sordu. Heyettekiler: "Biz at üzerinden inmeyen Zinye[2] oğullarıyız" dediler. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) de: *"Aksine siz Rişde oğullarısınız"*[3] buyurdu. Heyettekilerden biri olan Hadramî b. Âmir: "Vallahi (ismimizi değiştirip) Muhavvele oğulları gibi olmak istemeyiz" diyerek itiraz etti. Muhavvele oğulları dediği de daha önce isimleri Abduluzza b. Ğatafân oğulları iken ve sonradan (Allah Resûlü tarafından) Abdullah b. Ğatafân oğulları olarak değiştirilenlerdi (ki bundan dolayı bazıları tarafından kendilerine Muhavvele oğulları denilerek ayıplanmışlardı). Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), Hadramî'ye: *"Kur'ân'dan bildiğin bir yer var mı?"* diye sorunca, Hadramî: "Evet, var" dedi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Oku"* buyurunca Hadramî, Abese Sûresi'ni okumaya başladı. Ancak sûreyi bitirdikten sonra: "O ki hamileye lütufta bulunmuş, kaburgalarının altından ve içinden koşabilen bir canlı çıkarmıştır" diye devam edince, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Söyleyeceğini söylemiş bir sûredir ona eklemeler yapma!"* diyerek onu uyardı.[4]

---

[1] İbnu'd-Durays (17, 18), Nehhâs (sh. 757) ve Beyhakî (7/142).

[2] Zinye/Zenye: Bir kadının veya erkeğin son çocukları olanlar anlamındadır. Bundan dolayı Mâlik oğulları da Zinye oğulları olarak isimlendirilirlerdi. (İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*, 2/317).

[3] İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*'de (2/317) der ki: "Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) onları bu şekilde isimlendirmesi Zinye ifadesinin zinayı andırmasından dolayıdır. Rişde ifadesi zina'nın zıttı bir anlamı ifade eder ki Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) böyle bir ismi onlara koyarak isimlerindeki zinayı çağrıştıran anlamı kaldırmak istemiştir."

[4] İbnu'd-Durays (14).

İbnu'n-Neccâr, Enes'ten bildirir: Alâ b. Yezîd el-Hadramî, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) yanına girmek için izin istedi. İzin verilince de girdi ve Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ile uzunca bir sohbet yaptı. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ey Alâ! Kur'ân'dan okuyabildiğin bir yer var mı?"* diye sorunca, Alâ: "Evet" dedi ve Abese Sûresi'ni sonuna kadar okudu. Ancak sûreyi bitirdikten sonra yanından ona: "O ki hamileye lütufta bulunmuş, kaburgalarının altından ve içinden koşabilen bir canlı çıkarmıştır" diye bir eklemede bulununca Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ey Alâ! Sûre bitti (ekleme yapma)!"* diye bağırdı.

عَبَسَ وَتَوَلَّىٰ ★ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَىٰ ★ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّىٰ ★ أَوْ يَذَّكَّرُ
فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَىٰ ★ أَمَّا مَنِ اسْتَغْنَىٰ ★ فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّىٰ ★ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ
★ وَأَمَّا مَنْ جَاءَكَ يَسْعَىٰ ★ وَهُوَ يَخْشَىٰ ★ فَأَنْتَ عَنْهُ تَلَهَّىٰ

"Yüzünü ekşitti ve geri döndü. Âmanın kendisine gelmesinden ötürü. Ne bilirsin, belki de o arınacak. Yahut öğüt alacak da o öğüt ona fayda verecek. Kendisini ihtiyaçsız görene gelince, sen ona yöneliyorsun. Arınmak istememesinden sana ne? Fakat koşarak sana gelen, Allah'tan korkarak gelmişken sen onunla ilgilenmiyorsun."
(Abese Sur. 1-10)

Tirmizî, İbnu'l-Münzir, İbn Hibbân, Hâkim ve İbn Merdûye, Hz. Âişe'den bildirir: Abese Sûresi âma olan İbn Ümmü Mektûm hakkında nazil oldu. İbn Ümmi Mektûm, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) gelip: "Yâ Resûlallah! Bana irşatta bulun" demeye başladı. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) de o an yanında müşriklerin ileri gelenlerinden biri vardı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yüzünü ondan çeviriyor ve müşrikle ilgilenip: *"Bu söylediklerimde kötü bir şey var mı?"* diye soruyordu. Müşrik olan da: "Hayır! Görmüyorum" diye karşılık veriyordu. İşte bu sûre bunun üzerine nazil oldu.[1]

İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye, Hz. Âişe'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Kureyşlilerin ileri gelenlerinin bulunduğu bir meclisteydi. İçlerinde Ebû

[1] Tirmizî (3331, "hasen"), İbn Hibbân (535) ve Hâkim (2/541, "sahîh"). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 2651).

Cehil ve Utbe b. Rabîa da vardı. Onlara: *"Şu şu şeylerle gelmiş olmam iyi değil mi?"* diye soruyor, onlar da: "Vallahi iyi" diyorlardı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) onlarla bu şekilde meşgul iken İbn Ümmi Mektûm geldi ve ona sorular sormaya başladı. Allah Resûlü müşriklerle ilgilendiği için ona yüz vermeyince, Yüce Allah: **"Kendisini ihtiyaçsız görene gelince, sen ona yöneliyorsun. Arınmak istememesinden sana ne? Fakat koşarak sana gelen, Allah'tan korkarak gelmişken sen onunla ilgilenmiyorsun"**[1] âyetlerini indirdi. Son âyette zikredilen ve Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) ilgilenmediği kişiden kasıt da İbn Ümmi Mektûm'dur.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve Ebû Ya'lâ, Enes'ten bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), Ubey b. Halef ile konuşuyorken İbn Ümmi Mektûm geldi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), Ubey'le konuştuğu için onunla ilgilenmeyince, Yüce Allah: **"Yüzünü ekşitti ve geri döndü. Âmanın kendisine gelmesinden ötürü..."**[2] âyetlerini indirdi. Bu âyetlerin nüzulundan sonra Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), İbn Ümmi Mektûm'u ne zaman görse ilgilenir ve ikramlarda bulunurdu.[3]

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir, İbn Abbâs'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Utbe b. Rabîa, Abbâs b. Abdilmuttalib ve Ebû Cehil b. Hişâm ile konuşuyordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) imana gelmeleri için bunlarla ilgilenip, bir yandan yürüyor bir yandan da konuşuyorken Abdullah b. Ümmi Mektûm adında kör biri geldi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem)'e: "Yâ Resûlallah! Yüce Allah'ın sana öğrettiğinden bana da öğret" deyip kendisine âyetlerden okumasını istedi. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ondan yüz çevirdi, ona karşı yüzünü ekşitti. Onunla konuşmak istemedi ve diğerleriyle ilgilendi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onlarla olan konuşmasını bitirince evine doğru dönüşe geçti. Yolda iken Yüce Allah görmesinin bir kısmını aldı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) böyle olunca kafasını sallamaya başladı. Sonrasında: **"Yüzünü ekşitti ve geri döndü. Âmanın kendisine gelmesinden ötürü..."**[4] âyetleri nazil oldu. Bu konuda bu âyetler nazil olunca Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)

[1] Abese Sur. 5-10
[2] Abese Sur. 1, 2
[3] Abdurrezzâk (2/348) ve Ebû Ya'lâ (3123).
[4] Abese Sur. 1, 2

Abdullah b. Ümmi Mektûm'la ilgilenip konuştu. Her gördüğünde de: *"Bir ihtiyacın var mı? Bir şey ister misin?"* diye sormaya başladı.[1]

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebû Mâlik: **"Yüzünü ekşitti ve geri döndü. Âmanın kendisine gelmesinden ötürü"**[2] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: Abdullah b. Ümmi Mektûm, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldiğinde ona karşı yüzünü ekşitip ilgilenmedi, zira Umeyye b. Halef ile konuşuyordu. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Kendisini ihtiyaçsız görene gelince, sen ona yöneliyorsun"**[3] âyetlerini indirdi.[4]

İbn Ebî Hâtim, Hakem'den bildirir: "Bu âyetlerin nazil olmasından sonra Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bir zengine ilgi gösterdiği veya bir fakirden yüz çevirdiği görülmedi."

İbn Ebî Hâtim, İbn Zeyd'den bildirir: "Şayet Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) nazil olan vahiyden bir şey gizlemiş olsaydı bu âyetleri gizlerdi."

Taberânî ve İbn Merdûye, Ebû Umâme'den bildirir: Hakkında, **"Yüzünü ekşitti ve geri döndü. Âmanın kendisine gelmesinden ötürü"**[5] âyetlerinin nazil olduğu âma Abdullah b. Ümmi Mektûm, Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve: "Yâ Resûlallah! Gördüğün gibi yaşlandım, kemiklerim zayıfladı. Gözlerim gitti. Beni namaza götüren kişi de artık bana ayak uyduramıyor. Namazlarımı evimde kılma ruhsatım var mı?" dedi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) ona: *"Müezzinin sesini duyuyor musun?"* diye sorunca, Abdullah: "Evet, duyuyorum" dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"O zaman namazları evinde kılma ruhsatın yoktur"* buyurdu.[6]

İbn Merdûye, Ka'b b. Ucre'den bildirir: Hakkında, **"Yüzünü ekşitti ve geri döndü. Âmanın kendisine gelmesinden ötürü"**[7] âyetlerinin nazil olduğu

---

[1] İbn Cerîr (24/103) ve *Tahrîcu'l-Keşşâf*'da (4/155, 156) geçtiği üzere İbn Merdûye.
[2] Abese Sur. 1, 2
[3] Abese Sur. 5, 6
[4] *Fethu'l-Bârî*'de (8/692) geçtiği üzere Saîd b. Mansûr.
[5] Abese Sur. 1, 2
[6] Taberânî (7886).
[7] Abese Sur. 1, 2

âma Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve: "Yâ Resûlallah! Namaz için ezanı duyduğumda bazen beni Mescid'e götürecek birini bulamıyorum" dedi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ezanı duyduğun zaman müezzinin bu davetine icabet et!"* buyurdu.[1]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Âmanın kendisine gelmesinden ötürü"**[2] âyetini açıklarken: "Bu âma kişi Fihr oğullarından Abdullah b. Ümmi Mektûm adında biridir" demiştir. **"Kendisini ihtiyaçsız görene gelince"**[3] âyetini açıklarken de: "Bunlar Utbe b. Rabîa, Şeybe b. Rabîa ve Umeyye b. Halef'tir" demiştir.

İbn Sa'd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Yüzünü ekşitti ve geri döndü"**[4] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Yüzünü ekşitenden kasıt Resûlullah'tır (sallallahu aleyhi vesellem). Kureyş'in eşrafından bir adamı görünce onu İslam'a davet etti. O sırada Abdullah b. Ümmi Mektûm geldi ve Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) İslam'ın emirleri hakkında bazı sorular sormaya başladı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) diğer adamla ilgilendiği için Abdullah'a karşı yüzünü ekşitti. Yüce Allah da ona sitem babında bu âyetleri indirdi. Bu âyetler nazil olunca da Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Abdullah'ı çağırdı ve ona ikramlarda bulundu. Daha sonraları onu iki defa Medine'ye halefi olarak bıraktı."[5]

Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Mesrûk'tan bildirir: Hz. Âişe'nin yanına girdiğimde yanında âma biri vardı ve ona kestiği ağaç kavununu bal ile yediriyordu. "Ey müminlerin annesi! Bu kim?" diye sorduğumda Hz. Âişe şöyle dedi: "Kendisi yüzünden Yüce Allah'ın Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) sitem ettiği İbn Ümmi Mektûm'dur. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) yanında Utbe ve Şeybe varken yanına gelmişti. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona yüz vermeyip Utbe ve Şeybe ile ilgilenince:

---

[1] Taberânî 19/138 (304). Elbânî, *es-Silsiletu's-Sahîha*'da (1354) hadisin sahîh olduğunu söylemiştir.

[2] Abese Sur. 2

[3] Abese Sur. 5

[4] Abese Sur. 1

[5] İbn Sa'd (4/209).

"Yüzünü ekşitti ve geri döndü. Âmanın kendisine gelmesinden ötürü"[1] âyetleri nazil oldu. Buradaki âma da İbn Ümmi Mektûm'dur."[2]

Abd b. Humeyd, Mücâhid'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Kureyş'in liderlerinden biriyle Müslüman olur umuduyla baş başa konuşurken âma olan Abdullah b. Ümmi Mektûm geldi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) onu görünce gelişinden pek hoşlanmadı ve içinden: *"Şimdi bu Kureyşli onu görürse: «Ona körler, fakirler ve köleler tâbi oluyor» diyecek"* şeklinde düşünmeye başladı. Yüzünü ekşitince de: **"Yüzünü ekşitti ve geri döndü. Âmanın kendisine gelmesinden ötürü..."**[3] âyetleriyle başlayan sûre nazil oldu.

كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ★ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرَهُ ★ فِي صُحُفٍ مُكَرَّمَةٍ ★ مَرْفُوعَةٍ مُطَهَّرَةٍ ★ بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ★ كِرَامٍ بَرَرَةٍ

"Hayır! Şüphesiz bunlar bir öğüttür. Dileyen ondan öğüt alır. O, kutsal kılınmış, yüceltilmiş, arınmış sahifeler üzerindedir. İyi kimseler ve saygıdeğer elçilerin elindedir."
(Abese Sur. 11-16)

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"O, kutsal kılınmış, yüceltilmiş, arınmış sahifeler üzerindedir"**[4] âyetlerini açıklarken: "Bu sahifeler de Allah'ın katındadır" demiştir. **"Elçilerin elindedir"**[5] âyetini açıklarken de: "Bunlar hafız (kurra)lardır" demiştir.

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Elçilerin elindedir"**[6] buyruğunu açıklarken: "Bunlar katiplerdir" demiştir.[7]

---

[1] Abese Sur. 1, 2
[2] Hâkim (3/634, 635, "sahîh") ve Beyhakî (8178).
[3] Abese Sur. 1, 2
[4] Abese Sur. 13, 14
[5] Abese Sur. 15
[6] Abese Sur. 15
[7] Abdurrezzâk (2/348).

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Vehb b. Münebbih: **"İyi kimseler ve saygıdeğer elçilerin elindedir"**[1] buyruğunu açıklarken: "Bunlar Muhammed'in (sallallahu aleyhi vesellem) ashabıdır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Elçilerin elindedir"**[2] buyruğunu açıklarken: "Bunlar meleklerden katip olanlardır" demiştir.

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Ali vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Elçilerin elindedir"**[3] buyruğunu açıklarken: "Bunlar katiplerdir" demiştir.[4]

Hatîb *Târih*'de Atâ b. Ebî Rebâh'tan bunun aynısını bildirir.[5]

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "سَفَرَةٍ"[6] ifadesini açıklarken: "Nebat dilinde *kurra* anlamındadır" demiştir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"İyi ve saygıdeğer kimseler"**[7] âyetini açıklarken: "Bunlar meleklerdir" demiştir.[8]

Ahmed, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin Hz. Âişe'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kur'ân'ı okuyan ve bu konuda mahir olan kişi iyi kimseler ile saygıdeğer elçilerle beraber olur. Kendisine zor geldiği halde okuyan kişiye ise iki kat sevap vardır."*[9]

---

[1] Abese Sur. 15, 16
[2] Abese Sur. 15
[3] Abese Sur. 15
[4] *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/360, 361) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[5] Hatîb (9/186, 187).
[6] Abese Sur. 15
[7] Abese Sur. 16
[8] İbn Cerîr (24/109).
[9] Ahmed 40/256, 257 (24211), Buhârî (4937), Müslim (798), Ebû Dâvud (1454), Tirmizî (2904), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (8045-8047) ve İbn Mâce (3779).

قُتِلَ الْإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ★ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ★ مِنْ نُطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ★ ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ★ ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ ★ ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنْشَرَهُ ★ كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ

"Kahrolası insan! Ne inkarcıdır! Allah onu hangi şeyden yarattı? Bir nutfeden yarattı da ona şekil verdi. Sonra ona yolu kolaylaştırdı. Sonra onu öldürdü ve kabre koydu. Sonra dilediği vakit onu diriltir. Hayır! (İnsan) Allah'ın emrettiğini yapmadı." (Abese Sur. 17-23)

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: **"Kahrolası insan! Ne inkarcıdır!"**[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Batan yıldızların Rabbini inkar ediyorum" diyen Utbe b. Ebî Leheb hakkında nazil oldu. Bunu dediği için Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ona beddua etmişti. Bundan dolayı Utbe, Şam yolunda bir aslan tarafından parçalandı.

İbnu'l-Münzir, Mücâhid'den bildirir: "Kur'ân'da **"Kahrolası insan"** ifadesinin geçtiği her yerde kastedilen kişi kafir olan insandır."

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"...Ne inkarcıdır!"**[2] buyruğunu açıklarken: "Nasıl da ısrar ve inatla inkar eder, anlamındadır" demiştir. **"Bir nutfeden yarattı da ona şekil verdi"**[3] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: "Nutfe iken sonra kan pıhtısı, sonra et parçası yapmış, sonra aşama aşama dönüştürerek ona son şeklini vermiştir."

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: **"Bir nutfeden yarattı da ona şekil verdi"**[4] âyetini açıklarken: "Annesinin rahminde ona dilediği şekli vermiştir" demiştir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Sonra ona yolu kolaylaştırdı"**[5] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt, annesinin karnından çıkışının kolaylaştırılmasıdır" demiştir.[1]

---

[1] Abese Sur. 17
[2] Abese Sur. 17
[3] Abese Sur. 19
[4] Abese Sur. 19
[5] Abese Sur. 20

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: **"Sonra ona yolu kolaylaştırdı"**[2] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt rahimden çıkışının kolaylaştırılmasıdır" demiştir.

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Sonra ona yolu kolaylaştırdı"**[3] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt, annesinin karnından çıkışının kolaylaştırılmasıdır" demiştir.[4]

Abd b. Humeyd, Dahhâk'tan bunun aynısını bildirir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebû Sâlih: **"Sonra ona yolu kolaylaştırdı"**[5] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt, rahimden çıkışının kolaylaştırılmasıdır" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Sonra ona yolu kolaylaştırdı"**[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bundan kasıt, **"Şüphesiz biz ona yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör"**[7] âyetinde olduğu gibi mutluluk ile bedbahtlık yollarını kendisine açıklayıp yolunu kolaylaştırmasıdır."

Ebû Nuaym *Hilye*'de Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den bildirir: Tevrat'ta (veya İbrâhim'e indirilen sahifelerde) okuduğuma göre Yüce Allah şöyle buyurur: Ey Âdemoğlu! Bana karşı hiç de insaflı olmadın. Hiçbir şey değilken seni yarattım. Sonra düzgün bir insan şeklinde kıldım. Seni süzme bir çamurdan yarattım. Sonra nutfe halinde seni sağlam bir yere yerleştirdim. Sonra o nutfeyi kan pıhtısı haline getirdim. Sonra o kan pıhtısını et parçası yaptım. Sonra o et parçasını kemiklere dönüştürdüm. Sonra o kemiklere et giydirdim. Sonra da seni bambaşka bir yaratık haline getirdim. Ey Âdemoğlu! Buna benden başka kimin gücü yetebilir? Sonra seni, annen hastalanmasın ve eziyet çekmesin diye ona hafiflettim. Sonra bağırsaklara genişlemesi, uzuvlara ayrılması emrini verdim. Bu emrimle dar olan bağırsaklar genişledi,

---

[1] İbn Cerîr (24/111).
[2] Abese Sur. 20
[3] Abese Sur. 20
[4] Abdurrezzâk (2/348).
[5] Abese Sur. 20
[6] Abese Sur. 20
[7] İnsan Sur. 3

birbirine girmiş olan uzuvlar da birbirinden uzaklaştı. Sonra rahimlerden sorumlu olan meleğe seni annenin karnından çıkarması emrini verdim. Bu melek de seni kanatlarından bir tüyün üzerine indirdi. Doğduğunda sana baktığımda pek zayıf bir yaratılışta idin. Kesip parçalayacak dişlerin yoktu. Bunun üzerine senin için annenin göğsünde bir damar kıldım ve bu damardan sana yazın serinlik, kışın da sıcaklık verecek süt akıttım. Bu sütü de senin için deri, et, kan ve damarların arasından çıkardım. Sonra annenin kalbine sana karşı rahmeti, babanın kalbine de sana karşı şefkati koydum. Bundan dolayı onlar senin için çalışır, çabalarlar. Seni besler ve sen uyumadan da uyumazlar. Ey Âdemoğlu! Bu şeyleri sana, bunu hakettiğin için veya bir konuda sana olan ihtiyacımdan dolayı yapmış değilim. Ey Âdemoğlu! Kesip parçalayacak dişlere sahip olduğun zaman yaz meyvelerini de kış meyvelerini de zamanında sana verdim. Ancak Rabbin olduğumu öğrendiğinde bana isyan ettin. Şu ana kadar şayet bana isyan etmişsen bana yönel ve dua et. Zira ben sana pek yakınım ve dularını kabul ederim. Günahların için bağışlanma dile. Zira ben bağışlayan ve merhamet edenim."[1]

Firyâbî, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Hayır! (İnsan) Allah'ın emrettiğini yapmadı"**[2] âyetini açıklarken: "Hiçbir insan kendisine farz kılınıp emredilen bütün şeyleri yerine getirmiş değildir" demiştir.[3]

فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَىٰ طَعَامِهِ ★ أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ★ ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ★ فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ★ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ★ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ★ وَحَدَائِقَ غُلْبًا ★ وَفَاكِهَةً وَأَبًّا ★ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ

"İnsan yediğine bir baksın! Doğrusu suyu bol bol indirdik. Sonra toprağı iyiden iyiye yardık! Bu suretle orada ekinler bitirdik. Üzümler, yoncalar, zeytinler, hurmalar, sık ağaçlı bahçeler, meyveler ve çayırlar bitirdik. (Bunlar) sizi ve hayvanlarınızı yararlandırmak içindir." (Abese Sur. 24-32)

---

[1] Ebû Nuaym (10/399).

[2] Abese Sur. 23

[3] *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/360) geçtiği üzere Firyâbî.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Abdullah b. ez-Zübeyr: **"İnsan yediğine bir baksın!"**[1] âyetini açıklarken: "İnsan yemeklerinin bedenine nasıl girip nasıl çıktığına baksın, anlamındadır" demiştir.

Abd b. Humeyd, Mücâhid'den bunun aynısını bildirir.

İbn Ebi'd-Dünya, *Tevâzu*'da Kelbî vasıtasıyla Ebû Sâlih'ten bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"İnsan yediğine bir baksın!"**[2] âyetini açıklarken: "İnsan, yemeğinin ne hale geldiğine (dışkısına) baksın, anlamındadır" demiştir.[3]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"İnsan yediğine bir baksın!"**[4] âyetini açıklarken: "İnsan helada oturduğu zaman kendisinden çıkan şeyi görmesi için bir melek onun boynunu büker" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir, Ebû Kılâbe'den bildirir: Tevrat'ta: "Ey Âdemoğlu! Cimri davranıp vermediğin şeylerin en sonunda ne hale geldiğine bak" yazılıdır.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Büşeyr b. Ka'b, sohbetini bitirdiği zaman arkadaşlarına: "Gelin de size dünyanın nasıl bir şey olduğunu göstereyim" derdi. Sonra onları bir çöplüğe götütür ve: "Onların ballarına, yağlarına, ördeklerine, tavuklarına bakın, bunların ne hale geldiklerine bakın" derdi.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Doğrusu suyu bol bol indirdik. Sonra toprağı iyiden iyiye yardık"**[5] âyetlerini açıklarken: "Bol bol inen sudan kasıt yağmurdur. Toprağın yarılmasından kasıt da bitkilerin çıkarılmasıdır" demiştir.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Ali vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَقَضْبًا"[6] ifadesini: "Taze yonca" şeklinde açıklamıştır. "وَحَدَائِقَ غُلْبًا"[7]

---

[1] Abese Sur. 24
[2] Abese Sur. 24
[3] İbn Ebi'd-Dünya (213).
[4] Abese Sur. 24
[5] Abese Sur. 25, 26
[6] Abese Sur. 28
[7] Abese Sur. 30

âyetini: "Ağaçları uzun bahçeler" şeklinde açıklamıştır. "وَفَاكِهَةً وَأَبًّا"[1] âyetini de: "Taze meyveler" şeklinde açıklamıştır.[2]

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: "*Hadâik*, bitkileri sık ve birbirine dolanmış demektir. *Ğulb*, kalın gövdeli demektir. *Eb*, yerden biten ancak insanların değil sadece hayvanların yiyebildiği bitkilerdir."[3]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: " وَحَدَائِقَ غُلْبًا"[4] âyetini: "Ağaçları birbirine dolanmış bahçeler" şeklinde açıklamıştır. "وَفَاكِهَةً وَأَبًّا"[5] âyetini de: "İnsanların yiyeceği meyveler ile hayvanların yiyeceği bitkiler" şeklinde açıklamıştır.[6]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "*Ğulb*, kaliteli hurma ağaçlarıdır" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: "غُلْبًا"[7] ifadesini: "Kalın gövdeli ağaçlar" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: " وَحَدَائِقَ غُلْبًا"[8] âyetini açıklarken: "Bunlar Cennette, gölge amaçlı kullanılan ve meyve vermeyen ağaçlardır" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "*Eb*, hayvanlar için olan otlardır" demiştir.[9]

İbn Cerîr'in Avfî vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: "*Eb*, ot ve çayırlıktır" demiştir.[10]

---

[1] Abese Sur. 31
[2] İbn Cerîr (24/116, 118, 123) ve *Fethu'l-Bârî*'de (13/271) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[3] *et-Tağlîk* (3/490) ile *Fethu'l-Bârî*'de (6/295, 296) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[4] Abese Sur. 30
[5] Abese Sur. 31
[6] *et-Tağlîk* (3/490) ile *Fethu'l-Bârî*'de (6/296) geçtiği üzere Abd b. Humeyd.
[7] Abese Sur. 30
[8] Abese Sur. 30
[9] *et-Tağlîk* (3/490) ile *Fethu'l-Bârî*'de (6/296, 13/271) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[10] İbn Cerîr (24/121).

Tastî'nin *Mesâil*'de bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "غُلْبًا"[1] ifadesini sorunca, İbn Abbâs: "Hayvanların yediği ottur" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Şairin:

"Su yolunda otlar ile kabakların birbirine karıştığını

Altlarından akan sularla da sulandığını görürsün" dediğini işitmez misin?"[2]

Ebû Ubeyd *Fadâil*'de ve Abd b. Humeyd, İbrâhim et-Teymî'den bildirir: Ebû Bekr'e "*Eb*" ifadesinin ne anlama geldiği sorulunca: "Yüce Allah'ın Kitabı hakkında bilmediğim bir şeyi söylersem hangi gök beni altında gölgelendirir! Hangi yer beni üzerinde taşır?" dedi.[3]

İbn Sa'd, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Hâkim, İbn Merdûye, Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da ve Hatîb, Enes'ten bildirir: Hz.Ömer minberde, "فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا وَعِنَبًا وَقَضْبًا وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا وَحَدَائِقَ غُلْبًا وَفَاكِهَةً وَأَبًّا"[4] âyetlerini okudu ve: "Hepsini anladık da bu '*Eb*' ifadesi ne anlama geliyor?" dedi. Sonra elindeki asayı bıraktı ve şöyle dedi: "Allah'a andolsun ki kişinin olmadık işlere kendini koşması (tekellüf) budur. *Eb* ifadesinin ne anlama geldiğini bilmesen ne olur? Bu kitapta size açıklanan şeylere uyun, bilmediğiniz şeyleri de Allah'a havale edin."[5]

İbnu'l-Münzir, Süddî'den bildirir: *Hadâik*, bahçeler anlamındadır. *Ğulb*, kalın gövdeli ağaçlar demektir. *Eb*, ot demektir. **"(Bunlar) sizi ve hayvanlarınızı yararlandırmak içindir"**[6] âyeti de meyveler sizin, otlar ise hayvanlarınızın faydalanması içindir, anlamındadır.

---

[1] Abese Sur. 30

[2] *el-İtkân*'de (2/100) geçtiği üzere Tastî.

[3] Ebû Ubeyd (sh. 227) ve *Tahrîcu'l-Keşşâf* (4/158) ile *Fethu'l-Bârî*'de (13/271) geçtiği üzere Abd b. Humeyd.

[4] Abese Sur. 27-31

[5] İbn Sa'd (3/327), Saîd b. Mansûr (*Tefsîr*, 43), *Fethu'l-Bârî*'de (13/271) geçtiği üzere Abd b. Humeyd, İbn Cerîr (24/120), Hâkim (2/290, 514), *Tahrîcu'l-Keşşâf*'da (4/159) geçtiği üzere İbn Merdûye ve Beyhakî (2281).

[6] Abese Sur. 32

Abd b. Humeyd...[1] bildirir: "وَقَضْبًا"[2] ifadesi taze yonca anlamındadır. "وَحَدَائِقَ غُلْبًا"[3] âyeti kaliteli hurma ağaçları anlamındadır. "وَفَاكِهَةً وَأَبًّا"[4] âyeti de size meyveler, hayvanlarınıza ise ot verdik anlamındadır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid, **"Sık ağaçlı bahçeler**[5]" âyetini: "غُلْبًا" lafzıyla, *Lâm* harfini ötreli bir şekilde okumuştur.

Abd b. Humeyd, Dahhâk'tan bildirir: "*Fâkiha*, insanların yediği bitkilerdir. *Eb* ise meradır."

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: "وَفَاكِهَةً وَأَبًّا"[6] âyetini açıklarken: "*Fâkiha*, insanların yediği bitkilerdir. *Eb* ise hayvanların yediğidir" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "Temiz ve tatlı olan meyveler sizin, otlar ise hayvanlarınızındır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr, "وَأَبًّا"[7] ifadesini: "Ot" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebû Rezîn: "وَفَاكِهَةً وَأَبًّا"[8] âyetini: "Her türlü bitki" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebû Mâlik: "*Eb*, ot anlamındadır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Dahhâk: "*Eb*, saman anlamındadır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Atâ: "Yeryüzünde biten her şey *Eb* olarak isimlendirilir" demiştir.

---

[1] Asıl nushada ravilerin zikrediliği yer boştur. Bu rivayet İbn Cerîr'de (24/116, 118, 119) Katâde'nin sözü olarak zikredilir.

[2] Abese Sur. 28

[3] Abese Sur. 30

[4] Abese Sur. 31

[5] Abese Sur. 30

[6] Abese Sur. 31

[7] Abese Sur. 31

[8] Abese Sur. 31

Abd b. Humeyd, Abdurrahman b. Zeyd'den bildirir: "Adamın biri Hz.Ömer'e, "وَأَبًّا"[1] ifadesinin anlamını sordu. Oradakilerden her biri bu konuda bir şey söylemeye başlayınca Ömer sopasıyla onlara doğru yöneldi."[2]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Enbârî *Mesâhif*'de Enes'ten bildirir: Hz.Ömer, "وَفَاكِهَةً وَأَبًّا"[3] âyetini okudu ve: "*Fâkihe*'nin ne olduğunu anladık da acaba *Eb* nedir?" dedi. Hemen ardından da: "Yavaş! Zira *tekellüf* (olmadık işlere kendimizi koşmamız) bize yasaklandı" dedi.[4]

İbn Merdûye, Ebû Vâil'den bildirir: Hz.Ömer, "وَفَاكِهَةً وَأَبًّا"[5] âyetindeki *Eb* ifadesinin ne anlama geldiğini sordu. Daha sonra ise kendi kendine: "Böylesi şeylerin peşine düşmekten sorumlu tutulmadık" dedi.

فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاخَّةُ ★ يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ★ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ★ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ★ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ★ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ ★ ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ ★ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ★ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ

"Kişinin kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçacağı gün kulakları sağır edercesine şiddetli ses geldiği vakit, işte o gün onlardan herkesin kendini meşgul edecek bir işi vardır. O gün bir takım yüzler parıl parıldar. Gülerler, sevinirler. O gün nice yüzler de vardır ki, toz toprak içindedirler. Onları bir siyahlık bürür."
(Abese Sur. 33-41)

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in Ali vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: "الصَّاخَّةُ"[6] ifadesini açıklarken: "Kıyametin isimlerinden biridir" demiştir.[7]

---

[1] Abese Sur. 31
[2] *Fethu'l-Bârî*'de (13/271) geçtiği üzere Abd b. Humeyd.
[3] Abese Sur. 31
[4] İbn Kesîr, *Tefsîr* (1/16) ve *Fethu'l-Bârî*'de (13/271) geçtiği üzere Abd b. Humeyd.
[5] Abese Sur. 31
[6] Abese Sur. 33
[7] İbn Cerîr (24/124).

Abd b. Humeyd, Tirmizî, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî *el-Ba's*'da İbn Abbâs'tan bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yalınayak, çıplak ve sünnetsiz bir şekilde haşredileceksiniz"* buyurdu. Eşlerinden biri: "Birbirimizin avretlerini görecek miyiz?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ey filan!* **"O gün onlardan herkesin kendini meşgul edecek bir işi vardır"**[1] karşılığını verdi.[2]

Taberânî, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî, Sevde binti Zem'â'dan bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"İnsanlar yalınayak, çıplak ve sünnetsiz bir şekilde haşredilirler. O kadar sıcak olur ki kulak memelerine kadar ter içinde kalırlar"* buyurdu. Ben: "Yâ Resûlallah! Vay halimize! Orada birbirimize bakacak mıyız?" diye sorduğumda, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"İnsanlar bunu yapamayacak kadar kendi halleriyle meşgul olacaklardır"* buyurdu ve: **"Kişinin kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçacağı gün kulakları sağır edercesine şiddetli ses geldiği vakit, işte o gün onlardan herkesin kendini meşgul edecek bir işi vardır"**[3] âyetlerini okudu.[4]

Taberânî, Sehl b. Sa'd'dan bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yalınayak, çıplak ve sünnetsiz bir şekilde haşredileceksiniz"* buyurdu. Bazıları: "Yâ Resûlallah! Erkekler kadınları o şekilde görecek mi?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): **"O gün onlardan herkesin kendini meşgul edecek bir işi vardır"**[5] karşılığını verdi.[6]

İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye, Enes'ten bildirir: Hz. Âişe, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): "İnsanlar nasıl haşredilecekler?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yalınayak ve çıplak bir şekilde"* karşılığını verdi.

---

[1] Abese Sur. 37

[2] Tirmizî (3332), Hâkim (2/251, 252, "sahîh") ve *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'de (19/372) geçtiği üzere Beyhakî. Hasen sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 2652).

[3] Abese Sur. 37

[4] Taberânî 24/34 (91), Hâkim (2/514, 515, "sahîh"), *Tahrîcu'l-Keşşâf*'da (4/163) geçtiği üzere İbn Merdûye ve *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'de (19/374) geçtiği üzere Beyhakî. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/333) der ki: "Muhammed b. Abbâs dışında diğer ravileri *Sahîh*'in ravileridir. Muhammed de güvenilir birisidir."

[5] Abese Sur. 37

[6] Taberânî, *el-Evsat* (294). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/332) der ki: "İsnâdında Dârakutnî tarafından zayıf bulunan İbrâhim b. Hammâd b. Ebî Hâzım vardır."

Hz. Âişe: "O zaman vay halimize!" deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bana bu konuda bir âyet nazil oldu ki o zaman üzerinde bir giysinin olup olmamasının sana bir zararı olmayacak"* buyurdu. Hz. Âişe: "Hangi âyet?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"«**O gün onlardan herkesin kendini meşgul edecek bir işi vardır**»[1] âyeti"* karşılığını verdi.[2]

Taberânî *M. el-Evsat*'ta –sahih bir senedle- Ümmü Seleme'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *"İnsanlar yalınayak ve çıplak bir şekilde haşredilirler"* buyurduğunu işittim. Ben: "Yâ Resûlallah! Vay halimize! Orada birbirimize bakacak mıyız?" diye sorduğumda, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"İnsanlar bunu yapamayacak kadar meşgul olacaklardır"* buyurdu. Ben: "Ne meşguliyeti?" diye sorduğumda, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Zerre ve hardal tanesi kadar bile olsa kişinin amellerini içeren defterlerin açılmasıyla"* karşılığını verdi.[3]

Hâkim ve İbn Merdûye, Hz. Âişe'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"İnsanlar yalınayak, çıplak ve sünnetsiz bir şekilde haşredilirler"* buyurdu. Ben: "Yâ Resûlallah! Avret yerleri ne olacak?" diye sorduğumda, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): **"O gün onlardan herkesin kendini meşgul edecek bir işi vardır"**[4] karşılığını verdi.[5]

İbn Asâkir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "Kıyamet gününde babasından kaçan ilk kişi İbrâhim (aleyhisselam) olacaktır. Annesinden kaçan ilk kişi de İbrâhim (aleyhisselam) olacaktır. Oğlundan kaçan ilk kişi Nûh (aleyhisselam) olacaktır. Kardeşinden kaçan ilk kişi Hâbil olacaktır. Eşinden kaçan ilk kişiler de Nûh (aleyhisselam) ve Lût (aleyhisselam) olacaktır" dedi ve: **"Kişinin kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçacağı gün kulakları sağır edercesine şiddetli ses geldiği vakit, işte o gün onlardan herkesin kendini meşgul edecek bir işi vardır"**[6] âyetlerini okudu. Ravi der ki:

---

[1] Abese Sur. 37

[2] İbn Cerîr (24/125) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/350) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[3] Taberânî (833). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/333) der ki: "Muhammed b. Mûsa b. Ebî Ayyâş dışında diğer ravileri *Sahîh*'in ravileridir. Muhammed de güvenilir birisidir."

[4] Abese Sur. 37

[5] Hâkim (4/564, "sahîh") ve *Tahrîcu'l-Keşşâf*'da (4/163) geçtiği üzere İbn Merdûye.

[6] Abese Sur. 37

"Öncekiler bu âyetlerin bu sayılan kişiler hakkında nazil olduğunu düşünürlerdi."[1]

Ebû Ubeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: "Kendisinde bulunan bir hakkı ister korkusuyla kıyamet gününde insanın en son görmek istediği kişi dünyadayken tanıdığı kişi olacaktır" dedi ve: **"İşte o gün kişi kardeşinden kaçar"**[2] âyetini okudu.

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Ali vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs "مُسْفِرَةٌ"[3] ifadesini: "Aydınlıktır" şeklinde açıklamıştır. "تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ"[4] âyetini de: "Yüzlerini bir sıkıntı ve zillet kaplayacaktır" şeklinde açıklamıştır.[5]

İbn Ebî Hâtim'in Atâ el-Horasânî vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: "قَتَرَةٌ"[6] ifadesini: "Yüzün kara olması" şeklinde açıklamıştır.

İbn Ebî Hâtim, Câfer b. Muhammed'den, o da babasından, o da babasından naklen bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününde kafir ter içinde kalır. Daha sonra yüzü toza bulanır. İşte,* **"O gün nice yüzler de vardır ki, toz toprak içindedirler"**[7] *âyetinde ifade edilen budur."*[8]

---

[1] İbn Asâkir (64/8).
[2] Abese Sur. 34
[3] Abese Sur. 38
[4] Abese Sur. 41
[5] *Tağlîku't-Ta'lîk* (4/360, 361) ve *el-İtkân*'de (2/53) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[6] Abese Sur. 41
[7] Abese Sur. 40
[8] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/350) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

TEKVÎR SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Tekvîr Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

İbn Merdûye, İbnu'z-Zübeyr ve Hz. Âişe'den aynısını bildirir.

Ahmed, Tirmizî, İbnu'l-Münzir, Taberânî, Hâkim ve İbn Merdûye'nin İbn Ömer'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet manzaralarını bizzat gözüyle görüyormuş gibi öğrenmek isteyen kişi Tekvîr, İnfitâr ve İnşikâk sûrelerini okusun."*[2]

İbn Ebî Şeybe, Müslim, İbn Mâce ve Beyhakî'nin *Sünen*'de Amr b. Hureys'ten bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) sabah namazında Tekvîr Sûresi'ni okumuştur.[3]

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ * وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ * وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ * وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ * وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ * وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ * وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ * وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ * بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ * وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ * وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ * وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ * وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ * عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا أَحْضَرَتْ * فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ * الْجَوَارِ الْكُنَّسِ * وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ * وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ * إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ * ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ * مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ * وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ * وَلَقَدْ

---

[1] İbnu'd-Durays (17, 18), Nehhâs (sh. 757) ve Beyhakî, *Delâil* (7/142-144).

[2] Ahmed 8/423, 528, 9/10, 10/42 (4806, 4934, 4941, 5755), Tirmizî (3333, "hasen"), *Mecma*'de (7/134) geçtiği üzere Taberânî ve Hâkim (2/515, 4/576). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 2653).

[3] İbn Ebî Şeybe (1/353), Müslim (456), İbn Mâce (817) ve Beyhakî (2/388).

رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ * وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ * وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ
رَجِيمٍ * فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ * إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ * لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ
يَسْتَقِيمَ * وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

"Güneş dürülüp ışığı kalmadığı zaman; yıldızlar düşüp, söndüğü zaman; doğurması yaklaşmış develer başıboş bırakıldığı zaman; yabani hayvanlar bir araya toplatıldığı zaman; denizler kaynaştırıldığı zaman; canlar bedenlerle birleştirildiği zaman; kız çocuğun hangi suçtan ötürü öldürüldüğü kendisine sorulduğu zaman; amel defterleri açıldığı zaman; gök yerinden oynatıldığı zaman; cehennem alevlendirildiği zaman; cennet yaklaştırıldığı zaman; insanoğlu önceden ne hazırladığını görecektir. Gündüz sinip geceleri gözüken gezegenlere and olsun. Kararmaya başlayan geceye and olsun. Ağarmaya başlayan sabaha and olsun ki, bu Kur'an, Arş'ın sahibi katında değerli, güçlü, sözü dinlenen ve güvenilen şerefli bir elçinin getirdiği sözdür. Arkadaşınız (Muhammed) asla deli değildir. And olsun ki, o, Cebrail'i apaçık ufukta görmüştür. Peygamber, görülmeyenler hakkında söylediklerinden ötürü töhmet altında tutulamaz. Bu Kur'an, kovulmuş şeytanın sözü olamaz. Nereye gidiyorsunuz? Kur'an, ancak aranızda doğru yola girmeyi dileyene ve âlemlere bir öğüttür. Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz bir şey dileyemezsiniz."
(Tekvîr Sur. 1-29)

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Güneş dürüldüğü zaman"**[1] âyetini açıklarken: "Işığı söndürüldüğü zaman anlamındadır" demiştir. **"Yıldızlar döküldüğü zaman"**[2] âyetini açıklarken: "Yıldızlar kararıp değiştiği zaman, anlamındadır" demiştir. **"Diri diri toprağa gömülen kıza sorulduğu zaman"**[3] âyetini

[1] Tekvîr Sur. 1
[2] Tekvîr Sur. 2
[3] Tekvîr Sur. 8

açıklarken de: "Diri diri gömülen kız çocuğu, hangi suçtan dolayı öldürüdüğünü sorduğu zaman, anlamındadır" demiştir.[1]

İbnu'l-Münzir'in Saîd b. Cübeyr vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Güneş dürüldüğü zaman"**[2] âyetini açıklarken: "Işığı söndürülüp karanlığa gömüldüğü zaman" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: " إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ"[3] âyetini: "Güneş dürüldüğü zaman" şeklinde açıklamıştır. " وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ"[4] âyetini: "Yıldızlar saçılıp döküldüğü zaman" şeklinde açıklamıştır. "وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ"[5] âyetini: "Dağlar yerinden oynatıldığı zaman" şeklinde açıklamıştır. "وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ"[6] âyetini: "Gebe develer başıboş, çobansız bırakıldığı zaman" şeklinde açıklamıştır. "وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ"[7] âyetini: "Denizler tutuşturulduğu zaman" şeklinde açıklamıştır. "وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ"[8] âyetini: "İnsanlar eşleştirilip bir araya getirildiği zaman" şeklinde açıklamıştır. " وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ"[9] âyetini de: "Gök çekilip yerinden söküldüğü zaman" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: "إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ"[10] âyetini açıklarken şöyle demiştir: *Kûr*, Farsça bir ifadedir ve kör anlamına gelir. Bu durumda âyet: "Güneş kör edildiği, ışığı söndürüldüğü zaman" anlamındadır.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: "كُوِّرَتْ"[11] ifadesini: "Söndürüldüğü zaman" şeklinde açıklamıştır. Yâkub der ki: "*Kûr*, Farsça bir ifadedir ve kör olmak, ışığı gitmek, anlamındadır."

---

[1] İbn Cerîr (24/129, 133) ve *el-İtkân*'de (2/53) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[2] Tekvîr Sur. 1
[3] Tekvîr Sur. 1
[4] Tekvîr Sur. 2
[5] Tekvîr Sur. 3
[6] Tekvîr Sur. 4
[7] Tekvîr Sur. 6
[8] Tekvîr Sur. 7
[9] Tekvîr Sur. 11
[10] Tekvîr Sur. 1
[11] Tekvîr Sur. 1

İbn Ebî Hâtim ve Deylemî, Ebû Meryem'den bildirir: **"Güneş dürüldüğü zaman"**[1] âyeti konusunda Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Güneş dürülüp Cehenneme konulur"* buyurmuştur. **"Yıldızlar döküldüğü zaman"**[2] âyeti konusunda da şöyle buyurmuştur: *"Yıldızlar Cehenneme dökülür. Allah'tan başka kendisine tapılan ne varsa da yeri Cehennem olur. İsa ve annesi bunun dışındadır, ancak şayet bunlar da kendilerine tapılmaya razı olmuşlarsa ikisi de Cehenneme konulur."*[3]

İbn Ebi'd-Dünya *el-Ehvâl*'de, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in *Azame*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Güneş dürüldüğü zaman"**[4] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Yüce Allah, Güneş'i, Ay'ı ve yıldızları toplayıp denize koyar. Sonra batı tarafından gönderdiği bir rüzgar bu denize üfürür ve onu ateş topuna dönüştürür."[5]

Buhârî'nin Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kıyamet gününde Güneş ve Ay dürülüp bir araya getirilirler"* buyurmuştur. Bezzâr *Müsned*'de bunu: *"Kıyamet gününde Güneş ve Ay dürülüp ateşte bir araya getirilirler"* şeklinde zikretmiştir.[6]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir, Ebu'l-Âliye'den bildirir: Bu sûrede bulunan altı âyet dünyada iken gerçekleşir ve insanlar onlara şahit olurlar. Altısı ise kıyamet gününde gerçekleşir. Dünyada iken gerçekleşip insanların da şahit olacakları şeyler: **"Güneş dürüldüğü zaman, yıldızlar düşüp söndüğü zaman, dağlar yürütüldüğü zaman, gebe develer başıboş bırakıldığı zaman, yabani hayvanlar bir araya toplatıldığı zaman, denizler kaynatıldığı zaman"**[7] âyetlerinde ifade edilmiştir. Âhirette olacaklar ise: **"Canlar bedenlerle birleştirildiği zaman, diri diri gömülen kız çocuğunun, hangi günahtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman, amel defterleri**

---

[1] Tekvîr Sur. 1
[2] Tekvîr Sur. 2
[3] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/352) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[4] Tekvîr Sur. 1
[5] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/352) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh (645).
[6] Buhârî (3200) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/352) geçtiği üzere Bezzâr.
[7] Tekvîr Sur. 1-6

açıldığı zaman, gök yerinden söküldüğü zaman, Cehennem alevlendirildiği zaman, Cennet yaklaştırıldığı zaman"[1] âyetlerinde zikredilen şeylerdir.

İbn Ebi'd-Dünya *el-Ehvâl*'de, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim, Ubey b. Ka'b'dan bildirir: Kıyamet kopmadan önce altı âyet, alâmet gerçekleşir. İnsanlar çarşı pazarda iken birden Güneş'in ışığı söner. Onlar bu haldeyken de dağlar yerinden sökülüp yere düşer. Yerde hareket eder, sallanır ve birbirine girer. Bu kargaşa ve korku içinde cinler insanlara, insanlar da cinlere sığınırlar. Evcil hayvanlar, kuşlar ve vahşi hayvanlar birbirlerine girip karışırlar. Bu durum: **"Güneş dürüldüğü zaman, yıldızlar düşüp söndüğü zaman, dağlar yürütüldüğü zaman, gebe develer başıboş bırakıldığı zaman, yabani hayvanlar bir araya toplatıldığı zaman, denizler kaynatıldığı zaman"**[2] âyetleriyle ifade edilmiştir. Denizler kaynatıldığı zaman cinler, insanlara: "Neler olup bittiğini biz sizin için öğreniriz" derler ve denize doğru harekete geçerler. Denize vardıklarında suyunun ateş olup cayır cayır yandığını görürler. İnsanlar ve cinler bu haldeyken yeryüzü yedinci kat yerin altından yedinci kat göğe kadar bir defa sarsılıp çatlar. Sonrasında bir rüzgar gelip hepsini öldürür.[3]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebû Sâlih: "إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ"[4] âyetini: "Güneş tersyüz edildiği zaman" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: "إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ"[5] âyetini: "Güneş yıkılıp çöktüğü zaman" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Dahhâk: "إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ"[6] âyetini: "Güneş'in ışığı söndürüldüğü zaman" şeklinde açıklamıştır. "وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ"[7] âyetini: "Yıldızlar döküldüğü zaman" şeklinde açıklamıştır. "وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ"[8] âyetini: "Vahşi hayvanlar öldürüldüğü zaman" şeklinde açıklamıştır. " وَإِذَا الْبِحَارُ

---

[1] Tekvîr Sur. 7-13

[2] Tekvîr Sur. 1-6

[3] İbn Ebi'd-Düna (23), İbn Cerîr (24/128) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/353) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[4] Tekvîr Sur. 1

[5] Tekvîr Sur. 1

[6] Tekvîr Sur. 1

[7] Tekvîr Sur. 2

[8] Tekvîr Sur. 5

سُجِّرَتْ"[1] âyetini açıklarken: "Denizlerin suyu gittiği zaman, anlamındadır. *Sücciret* ile *Fücciret* ifadeleri aynı anlamdadır ve suyun gitmesi, kaybolmasıdır" demiştir. "وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ"[2] âyetini de: "Ruhlar ile bedenler bir araya getirildiği zaman" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Güneş dürüldüğü zaman"**[3] âyetini açıklarken: "Güneş'in ışığının gidip ışıksız kalmasıdır" demiştir. **"Yıldızlar döküldüğü zaman"**[4] âyetini açıklarken: "Yıldızların yerinden sökülüp sağa sola saçılmasıdır" demiştir. **"Gebe develer başıboş bırakıldığı zaman"**[5] âyetini açıklarken: "Gebe develerin sahipleri tarafından salınıp bırakılmasıdır. İnsanlar malları içinde en çok onları sevmesine rağmen içinde bulundukları dehşet dolayısıyla bu develeri sağmazlar, memelerine torbalar bağlamazlar, öylesine kendi hallerine bırakırlar" demiştir. **"Yabani hayvanlar bir araya toplatıldığı zaman"**[6] âyetini açıklarken: "Kıyamet gününde bütün mahlukat Allah'ın huzurunda bir araya getirilip toplanır. Yüce Allah da aralarında dilediği şekilde hüküm verir" demiştir. **"Denizler kaynatıldığı zaman"**[7] âyetini açıklarken: "Denizlerin suyunun gitmesi ve geriye tek damla dahi kalmamasıdır" demiştir. **"Nefisler birleştirildiği zaman"**[8] âyetini açıklarken: "Her bir insanın, tarafı olduğu topluluğun içine konulmasıdır. Bu şekilde Yahudi Yahudilerin, Hırsitiyan da Hırsitiyanların yanına konulur" demiştir. **"Diri diri gömülen kız çocuğunun, hangi günahtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman"**[9] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bazı kıraatlerde bu âyet "وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سَأَلَتْ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ (=Diri diri gömülen kız çocuğu, hangi günahtan dolayı gömüldüğünü sorduğu zaman)"[10] şeklindedir. Bu şekilde gömülen kız çocuklarının elbetteki bir suçu yoktu. Cahiliye döneminde bazıları kız çocuğunu öldürür, buna karşılık

---

[1] Tekvîr Sur. 6
[2] Tekvîr Sur. 7
[3] Tekvîr Sur. 1
[4] Tekvîr Sur. 2
[5] Tekvîr Sur. 4
[6] Tekvîr Sur. 5
[7] Tekvîr Sur. 6
[8] Tekvîr Sur. 7
[9] Tekvîr Sur. 8, 9
[10] İbn Mes'ûd, Ali, İbn Abbâs, Câbir b. Zeyd, Ebu'd-Duhâ ve Mücâhid de bu şekilde okumuşlardır. (*Bahru'l-Muhît*, 8/433).

köpeğini beslerdi. Yüce Allah da bu tutumlarını bu âyetle kınamıştır." **"Defterler açıldığı zaman"**[1] âyetini açıklarken: "Bu defter senin amel defterindir ey insanoğlu! Dünyada iken bütün yaptıkların bu defterde kayda geçer. Ölünce de kapatılır. Kıyamet gününde de bir daha açılır ve kişi kendi defterinden yazılı olanları görür" demiştir. **"Cehennem alevlendirildiği zaman"**[2] âyetini açıklarken: "Cehennem ateşinin kızıştırılmasıdır" demiştir. **"Cennet yaklaştırıldığı zaman"**[3] âyetini açıklarken: "Cennetin müminlere yakınlaştırılmasıdır" demiştir. **"Kişi neler getirdiğini öğrenmiş olacaktır"**[4] âyetini açıklarken de: "Kişi amel olarak neler getirdiğini öğrenecektir" demiştir. Ravi Ömer der ki: "Görüleceği söylenen olağanüstü şeyler bu şekilde sıralanmış ve bu âyetle bitirilmiştir."

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: "وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ"[5] âyetini açıklarken: "*İşâr* ifadesinden kasıt, gebe develerdir" demiştir. "وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ"[6] âyetini açıklarken: "Vahşi hayvanların haşredilmesi ölmesi demektir" demiştir. "وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ"[7] âyetini açıklarken: "Ruhların tekrar bedene dönmesidir" demiştir. "وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ"[8] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: "Diri diri gömülen bu kız çocukları müşriklerin çocuklarıdır. İbn Abbâs der ki: "*Mev'ûde* gömülmüş, defnedilmiş demektir. Cahiliye döneminde hamile kadın doğumu yaklaştığı zaman gidip bir çukur açar ve bu çukurun başında beklerdi. Şayet kız doğurursa onu bu çukura gömerdi. Erkek çocuğu doğurması halinde ise onu gömmez yanında tutardı. Bu şekilde gömülen çocukların Cehennemde olduklarını söyleyen yalan söylüyor demektir. Zira bu çocuklar Cennette olacaklardır."

Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Rabî' b. Huseym: **"Güneş dürüldüğü zaman"**[9] âyetini açıklarken: "Güneş katlanıp atıldığı zaman, anlamındadır" demiştir. **"Yıldızlar**

---

[1] Tekvîr Sur. 10
[2] Tekvîr Sur. 12
[3] Tekvîr Sur. 13
[4] Tekvîr Sur. 14
[5] Tekvîr Sur. 4
[6] Tekvîr Sur. 5
[7] Tekvîr Sur. 7
[8] Tekvîr Sur. 8
[9] Tekvîr Sur. 1

döküldüğü zaman"[1] âyetini açıklarken: "Yıldızların yerinden sökülüp sağa sola saçılmasıdır" demiştir. **"Dağlar yürütüldüğü zaman"**[2] âyetini açıklarken: "Dağlar harekete geçip yürüdüğü zaman, anlamındadır" demiştir. **"Gebe develer başıboş bırakıldığı zaman"**[3] âyetini açıklarken: "Sahipleri bu develeri sağmazlar, memelerine torbalar bağlamazlar, öylesine kendi hallerine bırakırlar" demiştir. **"Yabani hayvanlar bir araya toplatıldığı zaman"**[4] âyetini açıklarken: "Vahşi hayvanlar hakkında Yüce Allah'ın ölüm emri gelmesidir" demiştir. **"Denizler kaynatıldığı zaman"**[5] âyetini açıklarken: "Denizlerin kaynamasından kasıt taşmasıdır" demiştir. **"Nefisler birleştirildiği zaman"**[6] âyetini açıklarken: "Her bir insan onun gibi amellerde bulunan başka biriyle bir araya getirilir" demiştir. **"Diri diri gömülen kız çocuğunun, hangi günahtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman"**[7] âyetini açıklarken: "İnsanlar içinde kız çocuklarını diri diri toprağa gömenler en fazla Araplardan çıkmıştır" demiştir. **"Cehennem alevlendirildiği zaman"**[8] âyetini açıklarken: "Cehennem ateşinin kızıştırılmasıdır" demiştir. **"Cennet yaklaştırıldığı zaman"**[9] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: "Cennetin müminlere yakınlaştırılmasıdır. Görüleceği söylenen şeyler buraya kadar bu şekilde sıralandıktan sonra sonrasında insanlardan bir kısmının Cennete bir kısmının da Cehenneme gideceği ifade edilmiştir."[10]

Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, Hâkim ve İbn Merdûye'nin İkrime vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Yabani hayvanlar bir araya toplatıldığı zaman"**[11] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Yabani hayvanların haşredilmesi (bir araya toplanması) onların ölmesi demektir. Cinler ile insanlar dışında kalan her şeyin haşredilmesi ölmesi

[1] Tekvîr Sur. 2
[2] Tekvîr Sur. 3
[3] Tekvîr Sur. 4
[4] Tekvîr Sur. 5
[5] Tekvîr Sur. 6
[6] Tekvîr Sur. 7
[7] Tekvîr Sur. 8, 9
[8] Tekvîr Sur. 12
[9] Tekvîr Sur. 13
[10] İbn Ebî Şeybe (4/21, 22).
[11] Tekvîr Sur. 5

demektir. Cinler ile insanların haşredilmesi ise kıyamet gününde diriltilip huzurda toplanmalarıdır."[1]

İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Hatîb'in *el-Müttefik ve'l-Müfterik*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Yabani hayvanlar bir araya toplatıldığı zaman"**[2] âyetini açıklarken: "Kıyamet gününde her şey haşredilecektir. Hatta sinekler bile haşredilir" demiştir.[3]

Taberânî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: " وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ"[4] âyetini sorunca, İbn Abbâs: "Denizin suyunun yeryüzünün diğer sularıyla karışmasıdır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Züheyr b. Ebî Selmâ'nın:

"Çekiştiğiniz, asaleti eskilere dayanan bir kabiledir

Denizleri başka denizlere karışmış bir ailedir" dediğini işitmez misin?"[5]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Süddî: "وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ"[6] âyetini açıklarken: "Denizler yarılıp yürütüldüğü zaman, anlamındadır" demiştir.[7]

Beyhakî'nin *el-Ba's*'da İkrime vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Denizler kaynatıldığı zaman"**[8] âyetini açıklarken: "Öyle bir kaynatılır ki sonunda ateşe dönüşür" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî) ile Dahhâk: "وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ"[9] âyetini açıklarken: "Denizlerin suyu çekilip kaybolduğu zaman, anlamındadır" demiştir.

---

[1] Hâkim (2/515, "sahîh").
[2] Tekvîr Sur. 5
[3] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/354) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve Hatîb (768).
[4] Tekvîr Sur. 6
[5] Taberânî 10/309 (10597).
[6] Tekvîr Sur. 6
[7] *Fethu'l-Bârî*'de (8/693) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[8] Tekvîr Sur. 6
[9] Tekvîr Sur. 6

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Şimr b. Atiyye: **"Denizler kaynatıldığı zaman"**[1] âyetini açıklarken: "Fırının yanması gibi denizlerin de suyu öyle yanar" demiştir.

Abdurrezzâk, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Hâkim, İbn Merdûye, Ebû Nuaym *Hilye*'de ve Beyhakî *el-Ba's*'da Nu'mân b. Beşîr'den bildirir: Ömer b. el-Hattâb'a, **"Nefisler birleştirildiği zaman"**[2] âyeti sorulunca şöyle dedi: "İyi kişiler iyi kişilerle Cennette bir araya getirilirken, kötü kişiler kötü kişilerle Cehennemde bir araya getirilirler. Nefislerin birleştirilmesinden kasıt budur."[3]

İbn Merdûye'nin Nu'mân b. Beşîr'den bildirdiğine göre Ömer b. el-Hattâb, **"Nefisler birleştirildiği zaman"**[4] âyetini açıklarken: "Kıyamet gününde Cennetlik olan kişiye benzeri olan birisi yoldaş kılınırken, Cehennemlik olan kişiye de benzeri olan biri yoldaş kılınır" dedi ve: **"Zalimleri, onların aynı yoldaki arkadaşlarını ve tapmış olduklarını toplayın"**[5] âyetini okudu.[6]

İbn Merdûye, Nu'mân b. Beşîr'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): **"Nefisler birleştirildiği zaman"**[7] âyetini okudu ve: *"Bunlar (iyi veya kötü) aynı ameli yapan iki kişinin birlikte Cennete veya Cehenneme girmesidir"* buyurdu. Ardından: **"Zalimleri, onların aynı yoldaki arkadaşlarını ve tapmış olduklarını toplayın"**[8] âyetini okudu.[9]

---

[1] Tekvîr Sur. 6

[2] Tekvîr Sur. 7

[3] Abdurrezzâk (2/350), İbn Ebî Şeybe (13/279), *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/362) geçtiği üzere Abd b. Humeyd, İbn Cerîr (24/142), İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/355) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim, Hâkim (2/515, 516), *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/361) geçtiği üzere İbn Merdûye ve *Fethu'l-Bârî*'de (6/694) geçtiği üzere Ebû Nuaym.

[4] Tekvîr Sur. 7

[5] Saffât Sur. 22

[6] *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/361, 362) geçtiği üzere İbn Merdûye

[7] Tekvîr Sur. 7

[8] Saffât Sur. 22

[9] *Fethu'l-Bârî*'de (6/694) geçtiği üzere İbn Merdûye.

İbn Menî'nin bildirdiğine göre Ömer b. el-Hattâb: **"Nefisler birleştirildiği zaman"**[1] âyetini açıklarken: "Birleştirilmesi her bir topluluğun benzeri bir toplulukla eşleştirilmesidir" demiştir.[2]

İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs'tan bildirir: "İki sayha arasında Arş'ın altından bir vadi akıtılır. İki sayha arasında da kırk yıllık bir zaman vardır. Bu vadiden akan suyla insan, kuş, hayvan gibi çürüyüp parçalanmış ne kadar mahluk varsa bitki gibi yeniden vücuda gelir. Daha önce onları tanıyan birisi bu şekilde bittikleri yerden geçip de onları görse tanıyıp bilir. Daha sonra salınan ruhlar gelip bedenlerle birleşirler. İşte Yüce Allah'ın: **"Nefisler birleştirildiği zaman"**[3] âyetinde bahsettiği budur."[4]

Saîd b. Mansûr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebu'l-Âliye: **"Nefisler birleştirildiği zaman"**[5] âyetini açıklarken: "Birleştirilmesi ruhun bedene girmesidir" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Şa'bî: **"Nefisler birleştirildiği zaman"**[6] âyetini açıklarken: "Ruhların bedenlerle birleştirilmesi yani ruhların bedene döndürülmesidir" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Kelbî: **"Nefisler birleştirildiği zaman"**[7] âyetini açıklarken: "Müminlerin hurilerle, kafirlerin ise şeytanlarla eşleştirilmesidir" demiştir.

Ferrâ'nın bildirdiğine göre İkrime: **"Nefisler birleştirildiği zaman"**[8] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Cennetteki kişi dünyada iken iyi amellerde bulunmasına yardımcı olan kişiyle eşleştirilir. Cehennemdeki kişi de dünyada iken kötü amellerde bulunmasına yardımcı olan kişiyle eşleştirilir."[9]

---

[1] Tekvîr Sur. 7
[2] *el-Metâlibu'l-Âliye*'de (4176) geçtiği üzere İbn Meni'.
[3] Tekvîr Sur. 7
[4] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/355) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[5] Tekvîr Sur. 7
[6] Tekvîr Sur. 7
[7] Tekvîr Sur. 7
[8] Tekvîr Sur. 7
[9] Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân* (3/239, 240).

Ahmed, Nesâî, İbnu'l-Münzir, Taberânî ve İbn Merdûye'nin Seleme b. Yezîd el-Cu'fî'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"(Cahiliye döneminde) kız çocuğunu diri diri gömen de gömülen kız çocuğu da ateştedir. Ancak gömen şayet sonradan Müslüman olmuşsa Yüce Allah onu bağışlar."*[1]

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ebu'd-Duhâ Müslim b. Subayh, bu âyeti "وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ" şeklinde okumuş ve: "Diri diri gömülen kız çocuğu kendisini öldürenden kanının hesabını sorduğu zaman" şeklinde açıklamıştır.

Ahmed, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Taberânî ve İbn Merdûye, Cüdâme binti Vehb'den bildirir: Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) azil konusu sorulunca şöyle buyurdu: *"Azil diri diri gömmenin (ve'd) gizli bir türüdür.* **"Diri diri gömülen kız çocuğunun, hangi günahtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman"**[2] *âyetinde zikredilen diri diri gömme de budur."*[3]

Taberânî, Ferezdak'ın dedesi olan Sa'sa'a b. Nâciye'den bildirir: "Yâ Resûlallah! Cahiliye döneminde bazı amellerde bulundum. Bunlar için bana herhangi bir ecir var mı?" dediğimde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Neler yaptın?"* diye sordu Ben: "Diri diri toprağa gömülmek üzere olan üç yüz altmış tane kızın hayatını kurtardım. Zira her birini onuncu ayında olan iki gebe deve ile bir erkek deve karşılığında (ailelerinden) satın alıyordum. Bundan dolayı bana herhangi bir ecir var mı?" dediğimde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bunlar için sana ecir vardır ki zaten bu yaptıklarından dolayı Yüce Allah lutfedip seni Müslüman kıldı"* buyurdu.[4]

Bezzâr, Hâkim *el-Kunâ*'da ve Beyhakî'nin *Sünen*'de bildirdiğine göre Ömer b. el-Hattâb: **"Diri diri gömülen kız çocuğunun, hangi günahtan ötürü**

---

[1] Ahmed 25/268 (15923), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11649) ve Taberânî (6319, 6320).

[2] Tekvîr Sur. 8, 9

[3] Ahmed 44/585, 586 (27036, 27037), Müslim (1442), Ebû Dâvud (3882), Tirmizî (2077), Nesâî (3326), İbn Mâce (2011) ve Taberânî 24/209 (535, 536).

[4] Taberânî (7412). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (1/95) der ki: "İsnâdında Tufeyl b. Amr et-Teymî vardır. Buhârî onun için: "Hadisleri sıhhatli değildir" derken, Ukayli de: "Hadislerine mütabaat edilmez" demiştir."

öldürüldüğü sorulduğu zaman"[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Kays b. Âsım et-Temîmî, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve: "Cahiliye'de sekiz tane kızımı diri diri toprağa gömmüştüm" dedi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Her biri için bir köle azat et"* buyurunca, Kays: "Ama benim develerim var" dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"O zaman her biri için bir deve kurban et"* buyurdu.[2]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"Defterler açıldığı zaman"**[3] âyetini açıklarken: "Kişi öldüğü zaman amel defteri kapatılır. Kıyamet gününde de tekrar açılır ve içindekilerden hesaba çekilir" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ"[4] âyetini: "Cennet yaklaştırıldığı zaman" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye, Zeyd b. Eslem'den, o da babasından bildirir: Tekvîr Sûresi nazil olduğunda Hz.Ömer onu okurken **"Kişi neler getirdiğini öğrenmiş olacaktır"**[5] âyetine ulaşınca: "Buraya kadar sayılanlar işte bu söz içindir" dedi.

Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim ve Hâkim'in bildirdiğine göre Hz.Ali: **"Andolsun o sinenlere"**[6] âyetini açıklarken: "Bunlar yıldızlardır. Gece ortaya çıkar, gündüz vakti sinip görünmezler" demiştir.[7]

İbn Ebî Hâtim'in Asbağ b. Nübâte vasıtasıyla bildirdiğine göre Hz.Ali: **"Andolsun o sinenlere"**[8] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bunlar Zuhal (Satürn), Utarid (Merkür), Müşterî (Jüpiter), Behrâm (Mars) ve Zühre

---

[1] Tekvîr Sur. 8, 9

[2] Bezzâr (238) ve Beyhakî (8/116). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (8/134) der ki: "Bezzâr'ın ravileri Hüseyn b. Mehdî el-Eylî dışında *Sahîh*'in ravileridir. Hüseyn de güvenilir birisidir."

[3] Tekvîr Sur. 10

[4] Tekvîr Sur. 13

[5] Tekvîr Sur. 14

[6] Tekvîr Sur. 15

[7] *Fethu'l-Bârî*'de (8/694) geçtiği üzere Saîd b. Mansûr, İbn Cerîr (24/152) ve Hâkim (24/516, "sahîh").

[8] Tekvîr Sur. 15

(Venüs) olmak üzere beş yıldızdır. Zira bu yıldızlardan başka da samanyolunu baştan başa kateden yıldız yoktur."

İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in *Azame*'de İkrime vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: "*Hunnes*, atın turlayıp geri yerine dönmesi gibi galaksiyi baştan başa kateden yıldızlardır" demiştir.[1]

İbn Merdûye ve Hatîb *en-Nücûm*'de Kelbî vasıtasıyla Ebû Sâlih'ten bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Andolsun o sinenlere, akıp kaybolanlara"**[2] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Bunlar Zuhal (Satürn), Behrâm (Mars), Utarid (Merkür), Müşterî (Jüpiter), Zühre (Venüs), Güneş ve Ay olmak üzere olmak üzere yedi yıldızdır. Sinmeleri de gündüz vakti görünmemeleridir."[3]

Abdurrezzâk, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbn Sa'd, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Taberânî ve Hâkim'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"Andolsun o sinenlere, akıp kaybolanlara"**[4] âyetlerini açıklarken: "Bunlardan kasıt, yabani sığırlardır" demiştir.[5]

İbn Ebî Hâtim'in Saîd b. Cübeyr vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Akıp kaybolanlara"**[6] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt, gölgelere sığınan sığırlardır" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in Husayf vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Akıp kaybolanlara"**[7] âyetini açıklarken: "Bunlar ağaç gövdelerine sığınıp saklanan yabani hayvanlardır" demiştir.

İbn Cerîr'in Avfî vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: "بِالْخُنَّسِ"[8] ifadesini: "Ceylan" şeklinde açıklamıştır.[9]

---

[1] Ebu'ş-Şeyh (686).

[2] Tekvîr Sur. 15, 16

[3] *Fethu'l-Bârî*'de (8/694) geçtiği üzere İbn Merdûye ve Hatîb (sh. 140).

[4] Tekvîr Sur. 15, 16

[5] Abdurrezzâk (2/351, 352), İbn Sa'd (6/106), İbn Cerîr (24/154, 155), Taberânî (9063) ve Hâkim (2/516).

[6] Tekvîr Sur. 16

[7] Tekvîr Sur. 16

[8] Tekvîr Sur. 15

[9] İbn Cerîr (24/157).

İbn Râhûyeh, Abd b. Humeyd ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre Ali: **"Akıp kaybolanlara"**[1] âyetini açıklarken: "Bunlar gezegenlerdir" demiştir.[2]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Andolsun o sinenlere, akıp kaybolanlara"**[3] âyetlerini açıklarken: "Bunlar gece görünüp gündüz vakti kaybolan yıldızlardır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Andolsun o sinenlere, akıp kaybolanlara"**[4] âyetlerini açıklarken: "Bu konuda herhangi bir şey duymuş değilim" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Andolsun o sinenlere, akıp kaybolanlara"**[5] âyetlerini açıklarken: "Bunlar gündüz vakti sinip görünmeyen yıldızlardır" demiştir.

Abd b. Humeyd, Muğîre'den bildirir: İbrâhim, Mücâhid'e: **"Andolsun o sinenlere, akıp kaybolanlara"**[6] âyetlerinin anlamını sorunca, Mücâhid: "Bilmiyorum" dedi. İbrâhim: "Neden bilmiyorsun?" diye sorunca, Mücâhid: "Hz.Ali'nin bunlardan kastın yıldızlar olduğunu dediğini söylüyorsunuz" karşılığını verdi. İbrâhim: "Bunu iddia edenler yalan söylüyor" deyince, Mücâhid: "Bundan kasıt, yabani sığırlardır. Akıp kaybolmaları da inlerine çekilmeleridir" dedi. Bunun üzerine İbrâhim: "Bunlardan kasıt dediğin gibidir" dedi.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Bekr b. Abdillah el-Müzenî: **"Andolsun o sinenlere, akıp kaybolanlara"**[7] âyetlerini açıklarken: "Bunlar doğu taraflarında görünen parlak yıldızlardır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebû Meysere: **"Akıp kaybolanlara"**[1] âyetini açıklarken: "Bunlar yabani sığırlardır" demiştir.

---

[1] Tekvîr Sur. 16
[2] *el-Metâlibu'l-Âliye*'de (4175) geçtiği üzere İbn Râhûyeh ve Beyhakî (3991).
[3] Tekvîr Sur. 15, 16
[4] Tekvîr Sur. 15, 16
[5] Tekvîr Sur. 15, 16
[6] Tekvîr Sur. 15, 16
[7] Tekvîr Sur. 15, 16

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Akıp kaybolanlara"**[2] âyetini açıklarken: "Bunlar yuvalarına sığınıp saklanan ceylanlardır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Câbir b. Zeyd: **"Akıp kaybolanlara"**[3] âyetini açıklarken: "Bunlar sığır ile ceylanlardır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Andolsun o sinenlere, akıp kaybolanlara"**[4] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Sinenlerden kasıt sığırlardır. Akıp kaybolanlardan kasıt da ceylanlardır. Ceylanın gölgede iken boynunu sağa sola çevirip çevreyi nasıl kontrol ettiğini görmez misin?"

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Andolsun o sinenlere, akıp kaybolanlara"**[5] âyetlerini açıklarken: "Bunlardan kasıt sığırlardır" demiştir.

Ebû Ahmed el-Hâkim *el-Künâ*'da Ebu'l-Adebbes'ten bildirir: Ömer b. el-Hattâb'ın yanındayken adamın biri geldi ve: "Ey müminlerin emiri! **"Akıp kaybolanlara andolsun"**[6] âyetinde bahsedilen bu akıp kaybolanlar nedir?" diye sordu. Ömer elindeki sopayla adamın sarığını başından sıyırdı. Sonra adama: "Sen Harûrîlerden (Haricilerden) biri misin? Ömer'in canı elinde olana yemin olsun ki şayet başının tıraşlı olduğunu görseydim kafa derini yüzerdim" dedi.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ"[7] âyetini: "Bitmekte olan geceye" şeklinde açıklamıştır. "وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ"[8] âyetini açıklarken de: "Şafağın söküp günün yavaş yavaş aydınlanmasıdır" demiştir.[9]

---

[1] Tekvîr Sur. 16
[2] Tekvîr Sur. 16
[3] Tekvîr Sur. 16
[4] Tekvîr Sur. 15, 16
[5] Tekvîr Sur. 15, 16
[6] Tekvîr Sur. 16
[7] Tekvîr Sur. 17
[8] Tekvîr Sur. 18
[9] İbn Cerîr (24/159) ve *el-İtkân*'de (2/53) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: " وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ"[1] âyetini: "Bitmekte olan geceye" şeklinde açıklamıştır. " وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ"[2] âyetini de: "Ağarmakta olan güne" şeklinde açıklamıştır.[3]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: "وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ"[4] âyetini: "Karardığı zaman geceye" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: "وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ"[5] âyetini açıklarken: "Kararmaya başlayan geceye, anlamındadır. Bitmekte olan geceye, anlamına geldiğini de söyleyenler vardır" demiştir.

Abdurrezzâk'ın bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ"[6] âyetini: "Kararmaya başlayan geceye" şeklinde açıklamıştır.[7]

Taberânî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: " وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ"[8] âyetini sorunca, İbn Abbâs: "Gece karanlığının yaklaşmasıdır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. İmriu'l-Kays'ın:

"Yaklaştı ki az daha yaklaşsaydı

Onun ışığından biz de faydalanırdık" dediğini işitmez misin?"[9]

Tahâvî, Taberânî *M. el-Evsat*'ta, Hâkim ve Beyhakî'nin *Sünen*'de bildirdiğine göre Hz. Ali şafak söktüğü zaman dışarıya çıktı ve: "Vitir zamanı bu zamandır" dedi. Ardından: **"Andolsun yöneldiği zaman geceye ve ağarmaya başlayan sabaha"**[10] âyetlerini okudu.[11]

---

[1] Tekvîr Sur. 17
[2] Tekvîr Sur. 18
[3] Abdurrezzâk (2/352).
[4] Tekvîr Sur. 17
[5] Tekvîr Sur. 17
[6] Tekvîr Sur. 17
[7] Abdurrezzâk (2/352).
[8] Tekvîr Sur. 17
[9] Taberânî (10597).
[10] Tekvîr Sur. 17, 18
[11] Tahâvî (1/340), Taberânî (1451), Hâkim (2/516, "sahîh") ve Beyhakî (2/479).

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Doğrusu o değerli bir elçinin sözüdür"**[1] âyetini açıklarken: "Bu elçi Cebrâil'dir" demiştir.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Doğrusu o, değerli bir elçinin sözüdür"**[2] âyetini açıklarken: "Bu elçi Cebrâil'dir" demiştir. **"Andolsun ki onu apaçık ufukta gördü"**[3] âyetini açıklarken de: "Buradaki ufuk'un gündüzün geldiği yer olduğu bize söylenirdi" demiştir. Başka bir lafızda: "Ufuk, Güneş'in doğduğu yerdir" şeklinde geçer.[4]

İbn Asâkir, Muâviye b. Kurra'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Cebrâil'e: *"Yüce Allah:* **"O elçi güçlü, Arş'ın sahibi katında çok itibarlıdır. Kendisine itaat edilen, güvenilendir"**[5] *buyurarak seni ne de güzel övmüş. Peki, bu gücün ile güvenilirliğin nedir?"* diye sorunca, Cebrâil şu karşılığı verdi: *"Lût'un bölgesine gönderilmiştim. Bu bölge dört ayrı şehirden oluşmaktaydı ve bu şehirlerin her birinde çoluk çocuk hariç dört yüz bin tane savaşçı vardı. Bu dört şehri üzerinde bulunanlarla birlikte alıp yükseldim ki gökte olanlar tavukların sesi ile köpeklerin havlamalarını işittiler. Sonra oradan onları ters çevirip aşağıya attım. Gücüm budur. Güvenilirliğime gelince bana bir emir verildiği zaman asla onu bırakıp başka bir şeyi yapmamışımdır."*[6]

İbnu'l-Münzir, İbn Abbâs'tan bildirir: İsrâ (Miraç) gecesinde Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), Cebrâil'e: *"Bana Cehennemi göster"* dedi. Cehennemin üzeri açılınca da Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ona bakıp nasıl bir şey olduğunu gördü. **"Kendisine itaat edilen, güvenilendir"**[7] âyetinde ifade edilen budur. Güvenilirliği de vahiy konusundadır. **"Arkadaşınız mecnun değildir"**[8] âyetinde söz konusu kişi de Muhammed'dir (sallallahu aleyhi vesellem)."

---

[1] Tekvîr Sur. 19
[2] Tekvîr Sur. 19
[3] Tekvîr Sur. 23
[4] Abdurrezzâk (2/352).
[5] Tekvîr Sur. 20, 21
[6] İbn Asâkir (50/325).
[7] Tekvîr Sur. 20, 21
[8] Tekvîr Sur. 22

İbnu'l-Münzir ve Ebu'ş-Şeyh'in *Azame*'de bildirdiğine göre Ebû Sâlih: **"Doğrusu o değerli bir elçinin sözüdür"**[1] âyetini açıklarken: "Bu elçi Cebrâil'dir" demiştir. **"Kendisine itaat edilen, güvenilendir"**[2] âyetini açıklarken: "Cebrâil izinsiz bir şekilde (Allah ile arasında olan) yetmiş perde ötesine geçebilir" demiştir. **"Arkadaşınız mecnun değildir"**[3] âyetini açıklarken de: "Burada söz konusu olan kişi Muhammed'dir (sallallahu aleyhi vesellem)" demiştir.[4]

İbn Merdûye ve Ebû Nuaym'ın *Delâil*'de bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"Andolsun ki onu apaçık ufukta gördü"**[5] âyetini açıklarken: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), Cebrâil'i ufkun tümünü kapatan yeşil bir yaygı üzerinde gördü" demiştir.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"Andolsun ki onu apaçık ufukta gördü"**[6] âyetini açıklarken: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), Cebrâil'i ufukta gördü. Altı yüz kanadıyla tüm ufku kaplamıştı" demiştir.[7]

Taberânî ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Andolsun ki onu apaçık ufukta gördü"**[8] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Burada görülen kişi Cebrâil'dir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) onu kendi suretinde *Sidretu'l-Müntehâ*'da gördü."[9]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: **"Andolsun ki onu apaçık ufukta gördü"**[10] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Cebrâil'i ufukta gördü. Ufuk'tan kasıt da sabahtır."

---

[1] Tekvîr Sur. 19
[2] Tekvîr Sur. 20, 21
[3] Tekvîr Sur. 22
[4] Ebu'ş-Şeyh (500).
[5] Tekvîr Sur. 23
[6] Tekvîr Sur. 23
[7] Abdurrezzâk (2/352, "Beş yüz kanat" lafzıyla).
[8] Tekvîr Sur. 23
[9] Taberânî (12565).
[10] Tekvîr Sur. 23

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Andolsun ki onu apaçık ufukta gördü"**[1] âyetini açıklarken: "Buradaki ufuk'tan kasıt, yedinci kat semadır" demiştir.

Dârakutnî *el-Efrâd*'da, Hâkim, İbn Merdûye ve Hatîb *Târih*'de Hz. Âişe'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), **"O, gayb hakkında cimri değildir"**[2] âyetini, "وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِظَنِينٍ *(=O, gayb hakkında itham edilecek biri değildir)*" şeklinde, "ظ" harfiyle okumuştur.[3]

Abdurrezzâk ve İbn Merdûye, İbnu'z-Zübeyr'den bildirir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bu âyeti, "وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِظَنِينٍ *(=O, gayb hakkında itham edilecek biri değildir)*" şeklinde okurdu." İbn Merdûye'nin lafzında ise: "ضَنِينٍ"[4] lafzıyla okurdu" şeklindedir.[5]

Abd b. Humeyd, Hişâm b. Urve'den bildirir: Babam bu âyeti, " وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِظَنِينٍ (=O, gayb hakkında itham edilecek biri değildir)" şeklinde okurdu. Neden böyle okuduğu kendisine sorulunca da şu karşılığı verdi: "Hz. Âişe: «Katipler Mushafları yazarken hata yapabiliyorlar» demiştir."

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Abdullah b. Zübeyr bu âyeti "بِظَنِينٍ" lafzıyla okurdu.

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs bu âyeti "بِضَنِينٍ"[6] lafzıyla okur ve: "O, gayb hakkında cimri değildir" şeklinde açıklardı.

Abd b. Humeyd, Atâ'dan bildirir: "Öncekiler bu âyetin Osman'ın mushafı ile diğer mushaflarda "بِضَنِينٍ"[7] lafzıyla geçtiğini söylerlerdi."

---

[1] Tekvîr Sur. 23

[2] Tekvîr Sur. 24

[3] Hâkim (2/252), Hatîb (4/351, 9/444). İbn Kesîr, Ebû Amr, Kisâî ve Yâkub'dan Rüveys de bu şekilde okumuşlardır. Nâfi', İbn Âmir, Âsım, Hamza, Ebû Câfer, Halef ve Yâkub'dan Ravh ise "ضنين" lafzıyla okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/298).

[4] Tekvîr Sur. 24

[5] Abdurrezzâk (2/353).

[6] Tekvîr Sur. 24

[7] Tekvîr Sur. 24

Ebû Ubeyd ve İbnu'l-Münzir, Mücâhid ile Hârun'dan bildirir: "Ubey b. Ka'b'ın kıraatinde bu âyet "بِضَنِينٍ"[1] lafzıyladır."

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"O, gayb hakkında cimri değildir"**[2] âyetini açıklarken: "Gayb konusunda bildiklerini sizden saklayacak değildir" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: **"O, gayb hakkında cimri değildir"**[3] âyetini açıklarken: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), Yüce Allah'ın indirdikleri konusunda sizlerden bir şey gizleyecek değildir" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"O, gayb hakkında cimri değildir"**[4] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bu Kur'ân insanlar için gayb mesabesindeydi. Yüce Allah onu Muhammed'e (sallallahu aleyhi vesellem) verince Muhammed (sallallahu aleyhi vesellem) ondan bir şey gizlememiş açıklayıp öğretmiş ve insanları ona davet etmiştir."

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Zührî: **"O, gayb hakkında cimri değildir"**[5] âyetini açıklarken: "Kendisine nazil olan vahiylerden bir şey gizlemez" demiştir.

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Mes'ûd bu âyeti, "وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِظَنِينٍ" lafzıyla okumuş ve: "O, Kur'ân konusunda itham edilecek biri değildir" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs bu âyeti, "وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِظَنِينٍ" lafzıyla okur ve: "O, gayb hakkında itham edilecek biri değildir" şeklinde açıklardı.[6]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs bu âyeti, "وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِظَنِينٍ" lafzıyla okumuş ve açıklarken: "O, getirdiği risalet konusunda itham edilecek

[1] Tekvîr Sur. 24
[2] Tekvîr Sur. 24
[3] Tekvîr Sur. 24
[4] Tekvîr Sur. 24
[5] Tekvîr Sur. 24
[6] İbn Cerîr (24/169).

biri değildir. Kendisine gönderilen şeyler konusunda da şüphe edilecek biri değildir" demiştir.[1]

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir, İbrâhim en-Nehâî'den bildirir: "*Zanîn*, itham edilen, *Danîn* ise cimri kişi anlamındadır."

Abd b. Humeyd, Zir'den bildirir: Bu âyette geçen gayb ifadesinden kasıt Kur'ân'dır. Bizim kıraatimizde bu âyet "بِظَنِينٍ" lafzıyladır ve "O, gayb hakkında itham edilecek biri değildir" anlamındadır. Sizin kıraatinizde ise "بِضَنِينٍ"[2] şeklindedir ve: "O, gayb hakkında cimri biri değildir" anlamındadır.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Nereye gidiyorsunuz?"**[3] âyetini açıklarken: "Benim kitabımı ve bana itaatı bırakıp nereye gidiyorsunuz, anlamındadır" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Sizden doğru yolda gitmek isteyenler için de (bir öğüttür)"**[4] âyetini açıklarken: "Hakka tâbi olmak isteyenler için bir öğüttür" demiştir.

İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: **"Sizden doğru yolda gitmek isteyenler için de (bir öğüttür)"**[5] âyeti nazil olduğu zaman müşrikler: "O zaman iş bize kalmıştır. İstersek doğru yolda gider istemezsek de gitmeyiz" dediler. Bunun üzerine Cebrâil indi ve: "Ey Muhammed! Yalan söylüyorlar! Zira: **"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz"**[6] dedi. Cebrâil'in bu haberi üzerine de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) rahatladı.

İbn Sa'd ve Beyhakî *el-Esmâ' ve's-Sifât*'ta Vehb b. Münebbih'ten bildirir: "Hepsi de gökten nazil olan doksan iki kitap okudum. Hepsinde de kişinin her hangi bir konuda dilemeden (*meşîe*) kendine bir pay çıkarmasının küfür olduğunu gördüm."[7]

---

[1] İbn Cerîr (24/169, 170).
[2] Tekvîr Sur. 24
[3] Tekvîr Sur. 26
[4] Tekvîr Sur. 28
[5] Tekvîr Sur. 28
[6] Tekvîr Sur. 29
[7] İbn Sa'd (5/543) ve Beyhakî (375, "Yetmiş kitap" lafzıyla).

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim, Süleyman b. Mûsa'dan bildirir: **"Sizden doğru yolda gitmek isteyenler için de (bir öğüttür)"**[1] âyeti nazil olduğu zaman Ebû Cehil: "O zaman iş bize kalmıştır. İstersek doğru yolda gider istemezsek de gitmeyiz" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz"**[2] âyetini indirdi.[3]

Abdurrezzâk ve İbnu'l-Münzir, Kâsım b. Muhaymire'den bildirir: **"Sizden doğru yolda gitmek isteyenler için de (bir öğüttür)"**[4] âyeti nazil olduğu zaman Ebû Cehil: "O zaman iş bizim dilememize kalmıştır" dedi. Bunun üzerine: **"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz"**[5] âyeti nazil oldu.[6]

[1] Tekvîr Sur. 28
[2] Tekvîr Sur. 29
[3] İbn Cerîr (24/172).
[4] Tekvîr Sur. 28
[5] Tekvîr Sur. 29
[6] Abdurrezzâk (2/353).

İNFİTÂR SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "İnfitâr Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

İbn Merdûye, İbnu'z-Zübeyr'den aynısını bildirir.

Nesâî, Câbir'den bildirir: Mûaz bir cemaate namaz kıldırdı. Ancak namazı uzun tutunca Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ona: *"Ey Muâz! (Uzatarak) fitne çıkarmak mı istiyorsun? Neden A'lâ veya Duhâ veya İnfitâr sûrelerinden birini okumuyorsun?"* buyurdu.[2]

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ★ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ★ وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ★ وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ★ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ

"Gök yarıldığı zaman, yıldızlar saçıldığı zaman, denizler kaynaştığı zaman, kabirlerin içi dışa çıktığı zaman herkes önden gönderdiklerini ve geride bıraktıklarını öğrenecektir." (İnfitâr Sur. 1-5)

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Süddî: "إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ"[3] âyetini: "Gök yarılıp yırtıldığı zaman" şeklinde açıklamıştır.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin *el-Ba's*'da İkrime vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Denizler kaynaştığı zaman"**[4] âyetini açıklarken: "Denizlerin sularının birbirine karışmasıdır" demiştir. **"Kabirlerin içi dışa çıktığı zaman"**[5] âyetini açıklarken de: "Kabirlerin deşilip içindekilerin dışarıya çıkarılmasıdır" demiştir.[6]

---

[1] İbnu'd-Durays (17, 18), Nehhâs (sh. 757) ve Beyhakî, *Delâil* (7/142-144).
[2] Nesâî (996). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen en-Nesâî*, 953).
[3] İnfitâr Sur. 1
[4] İnfitâr Sur. 3
[5] İnfitâr Sur. 4
[6] İbn Cerîr (24/174, 175).

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Rabî' b. Huseym, İnfitâr Sûresi'nin 3. âyetini: "وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ" lafzıyla okumuş ve: "Denizler taştığı zaman" şeklinde açıklamıştır.

Abdurrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Denizler kaynaştığı zaman"**[1] âyetini açıklarken: "Denizler önce birbirine karışır sonra suyu çekilip gider" demiştir.[2]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"Kabirlerin içi dışa çıktığı zaman"**[3] âyetini açıklarken: "Kabirlerin deşilip içindeki ölülerin dışarıya çıkarılmasıdır" demiştir.

İbnu'l-Mubârek *Zühd*'de, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"Herkes önden gönderdiklerini ve geride bıraktıklarını öğrenecektir"**[4] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Önden gönderdikleri yaptığı iyi işlerdir. Geride bıraktıkları da kendisiyle amel edilen iyi bir sünnettir. Böylesi bir sünnetle amel edenlerin sevabı gibi kendisine de sevap yazılır. Onların sevaplarında da bir eksilme olmaz. Veya kendisiyle amel edilen kötü bir sünnettir. Böylesi bir sünnetle amel edenlerin günahı kadar kendisine de günah yazılır. Onların günahlarında da bir eksilme olmaz."[5]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Herkes önden gönderdiklerini ve geride bıraktıklarını öğrenecektir"**[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Önden gönderdikleri iyi veya kötü yaptığı amellerdir. Geride bıraktıkları ise kendisiyle amel edilen bir sünnettir."

Hâkim'in Huzeyfe'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kim hayırlı bir sünnet (gelenek) ortaya koyar da başkaları da o sünnete uyarsa hem kendi sevabı, hem de o sünnete uyanların sevabı kadarı kendisine yazılır. Onların sevaplarında da herhangi bir eksilme olmaz. Kim de kötü bir sünnet ortaya koyar da başkaları da o sünnete uyarsa hem kendi günahı hem de o sünnete uyanların günahı kadarı kendisine yazılır. Onların*

[1] İnfitâr Sur. 3
[2] Abdurrezzâk (2/354).
[3] İnfitâr Sur. 4
[4] İnfitâr Sur. 5
[5] İbnu'l-Mubârek (1469).
[6] İnfitâr Sur. 5

günahlarında da herhangi bir eksilme olmaz." Ravi der ki: Ardından Huzeyfe: **"Herkes önden gönderdiklerini ve geride bıraktıklarını öğrenecektir"**[1] âyetini okudu.[2]

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: **"Herkes önden gönderdiklerini ve geride bıraktıklarını öğrenecektir"**[3] âyetini açıklarken: "Yüce Allah'ın kendisine emrettiği şeylerden yaptığı ile heba ettiklerini öğrenir" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde bu âyeti açıklarken: "Herkes yaptığı hayırlı şeyleri ve Yüce Allah'ın üzerinde olan haklarından yerine getirmediklerini öğrenir" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"Herkes önden gönderdiklerini ve geride bıraktıklarını öğrenecektir"**[4] âyetini açıklarken: "Kişi yaptığı iyi şeyler ile düşündüğü ancak yapmadığı şeyleri öğrenir" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Herkes önden gönderdiklerini ve geride bıraktıklarını öğrenecektir"**[5] âyetini açıklarken: "Yaptığı hayırlı şeyler ile kendisine emredildiği halde yapmadığı şeyleri öğrenir" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Atâ: **"Herkes önden gönderdiklerini ve geride bıraktıklarını öğrenecektir"**[6] âyetini açıklarken: "Hayatta iken yaptığı şeyler ile öldükten sonra geride bıraktığı, başkaları tarafından yapılan sünnetlerdir (âdetlerdir)" demiştir.

---

[1] İnfitâr Sur. 5
[2] Hâkim (2/516, 517).
[3] İnfitâr Sur. 5
[4] İnfitâr Sur. 5
[5] İnfitâr Sur. 5
[6] İnfitâr Sur. 5

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ★ الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ ★ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ

"Ey insan! Kerîm olan Rabbine karşı seni aldatan nedir? O ki seni yarattı, seni düzgün ve dengeli kılıp, ölçülü bir biçim verdi. Seni dilediği sûrette oluşturdu." (İnfitâr Sur. 6-8)

Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ömer b. el-Hattâb: **"Ey insan! Kerîm olan Rabbine karşı seni aldatan nedir?"**[1] âyetini okudu ve: "Vallahi onu aldatan cahilliğidir" dedi.[2]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: **"Ey insan! Kerîm olan Rabbine karşı seni aldatan nedir?"**[3] âyetini açıklarken: "Burada söz konusu olan kişi Ubey b. Halef'tir" demiştir.

Abd b. Humeyd, Sâlih b. Mismâr'dan bildirir: Bana ulaşana göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), **"Ey insan! Kerîm olan Rabbine karşı seni aldatan nedir?"**[4] âyetini okumuş ve: *"Onu aldatan cahilliğidir"* buyurmuştur.

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Rabî' b. Huseym: **"Ey insan! Kerîm olan Rabbine karşı seni aldatan nedir?"**[5] âyetini açıklarken: "Onu aldatan cahilliğidir" demiştir.[6]

İbnu'l-Münzir ve Hâkim, Saîd b. el-Müseyyeb vasıtasıyla Ebû Hureyre'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), İnfitâr Sûresi'nin 7. âyetini: " فسواك فَعَدَّلَكَ" lafzıyla, şeddeli bir şekilde okurdu.[7]

Buhârî *Târih*'de, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Şâhin, İbn Kânî', Taberânî, Bâverdî ve İbn Merdûye, Mûsa b. Ali'den, o babasından, o da dedesinden

---

[1] İnfitâr Sur. 6

[2] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/364) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[3] İnfitâr Sur. 6

[4] İnfitâr Sur. 6

[5] İnfitâr Sur. 6

[6] Hâkim (2/252).

[7] Hâkim (2/252). Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Ebû Câfer ve Yâkub da bu şekilde okumuşlardır. Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef ise "فعدلك" lafzıyla, şeddesiz bir şekilde okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/298).

bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bana: *"Çocuk olarak neyin oldu?"* diye sorunca, ben: "Yâ Resûlallah! Neyim olabilir ki? Ya erkektir ya da kızdır" dedim. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Peki, kime benziyor?"* diye sorunca, ben: "Yâ Resûlallah! Kime benzeyebilir ki? Ya babasına ya da annesine benzeyecek" dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Yavaş ol! Böyle deme! Zira nutfe rahimde yerleştiği zaman suretini vermek üzere Yüce Allah kendisi ile Âdem arasındaki bütün nesilleri toplar. Yüce Allah'ın Kitâb'ındaki* **«Seni dilediği sûrette oluşturdu»**[1] *âyetini okumaz mısın? Âdem ile aranda olan nesilden de dilediği birinin suretinde onu yaratır."*[2]

Hakîm et-Tirmizî, Taberânî üç *Mûcem*'inde, İbn Merdûye ve Beyhakî *el-Esmâ' ve's-Sifât*'ta -ceyyid bir senedle- Mâlik b. el-Huveyris'ten bildirir Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yüce Allah bir canı yaratmak istediği zaman erkek ile kadının ilişkiye girmelerini sağlar. Bu ilişkide erkeğin suyu kadının tüm damar ile sinirlerinde dolaşır. Yedinci gün olduğu zaman da Yüce Allah (o cana suret vermek için) kişinin Âdem'e kadar olan soyunun tümünü bir araya getirir"* buyurdu ve: **"Seni dilediği sûrette oluşturdu"**[3] âyetini okudu.[4]

Hakîm et-Tirmizî, Abdullah b. Büreyde'den bildirir: Ensar'dan bir adamın karısı siyah bir çocuk doğurdu. Bunu gören adam karısının elinden tutup Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldi. Kadın: "Seni hakla gönderene yemin olsun ki ben bununla evlendiğim zaman bakireydim. Evlendikten sonra da ondan başka kimseyle birlikte olmuş değilim" deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Doğru söylüyorsun. Senin, soyuna çeken doksan dokuz damarın vardır. Kocanın da o kadar vardır. Çocuğa suret verileceği zaman bu damarların tümü de harekete geçer ve her biri de Yüce Allah'tan bu çocuğu kendisine benzetmesini ister"* buyurdu.[5]

---

[1] İnfitâr Sur. 8

[2] İbn Cerîr (24/180), *el-İsâbe*'de (2/450) geçtiği üzere İbn Şâhîn ve Taberânî (4624).

[3] İnfitâr Sur. 8

[4] Hakîm et-Tirmizî (2/190); Taberânî 19/290 (644), *M.el-Evsat* (1613), *M.es-Sağîr* (1/41) ve Beyhakî (823). el-*Esmâ' ve's-Sifât*'ın muhakkiki: "İsnâdı zayıftır ve mechûl olan yerleri vardır" demiştir.

[5] Hakîm et-Tirmizî (2/190).

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Seni dilediği sûrette oluşturdu"**[1] âyetini açıklarken: "Dilerse çirkin, dilerse güzel kılar. Dilerse anneye, dilerse babaya, dilerse dayıya, dilerse de amcaya benzetir" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Râmehurmuzî'nin *el-Emsâl*'de bildirdiğine göre Ebû Sâlih: **"Seni dilediği sûrette oluşturdu"**[2] âyetini açıklarken: "Dilerse seni eşek suretinde, dilerse domuz suretinde, dilerse at suretinde, dilerse de insan suretinde yaratır" demiştir.[3]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: **"Seni dilediği sûrette oluşturdu"**[4] âyetini açıklarken: "Dilerse seni maymun suretinde, dilerse de domuz suretinde yaratır" demiştir.

كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ

"Hayır! Siz yine de dini yalanlıyorsunuz." (İnfitâr Sur. 9)

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Hayır! Siz yine de dini yalanlıyorsunuz"**[5] âyetini açıklarken: "Dinden kasıt, hesap günüdür" demiştir.

وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ ★ كِرَامًا كَاتِبِينَ

"Hâlbuki üzerinizde muhakkak bekçiler, değerli yazıcılar vardır." (İnfitâr Sur. 10, 11)

İbn Cerîr, İbn Abbâs'tan bildirir: "Yüce Allah insan için (meleklerden) gece iki, gündüz de iki bekçi görevlendirmiştir. Bu bekçiler de onun amellerini kayda geçer, yaptıklarını yazarlar."[6]

---

[1] İnfitâr Sur. 8
[2] İnfitâr Sur. 8
[3] Râmehurmuzî (sh. 94).
[4] İnfitâr Sur. 8
[5] İnfitâr Sur. 9
[6] İbn Cerîr (21/425).

Bezzâr'ın İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah tamamen çıplak kalmanızı istemez. Bunun için Yüce Allah'ın meleklerinden utanın ve tamamen çıplak kalmayın. Bu değerli yazıcı melekler de taharet yaparken, cenabetken ve yıkanırken olmak üzere üç durum dışında sizden asla ayırlmazlar."*[1]

İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Bir öğle vakti Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) dışarı çıktığında bir adamın boş ve tenha bir yerde, açıkta yıkandığını gördü. Allah'a hamdu senada bulunduktan sonra şöyle buyurdu: *"Allah'tan korkun ve değerli yazıcılar olan meleklere gereken saygıyı gösterin. Bu yazıcı melekler iki durum dışında da sizden asla ayrılmazlar. Biri kişinin helâaa olduğu zamandır. Diğeri de kişinin eşiyle birlikte olacağı zamandır. Zira bunlar, Yüce Allah'ın onları isimlendirdiği gibi pek saygın meleklerdir. Kişi böylesi durumlarda ya bir duvarın ya da devesinin arkasında kendini gizlesin. Bunu yaptığı zaman bu melekler ona bakmazlar."*

Bezzâr'ın Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Her gün hafaza melekleri kişinin o gün yaptıkları amelleri huzura çıkardıklarında Yüce Allah sahifenin başı ile sonunda kişinin istiğfar ettiğini (bağışlanma dilediğini) gördüğü zaman: «Kulumun, sahifenin başı ile sonu arasında yaptığı tüm günahları bağışladım» buyurur."*[2]

يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ ★ ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ★ وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ
لِنَفْسٍ شَيْئًا وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ

"Din gününün ne olduğunu bilir misin? Evet, din gününün ne olduğunu nereden bileceksin? O gün hiçbir kimse başkası için bir şey yapamaz. O gün iş Allah'a kalmıştır."
(İnfitâr Sur. 17-19)

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Din gününün ne olduğunu bilir misin?"**[3] âyetini açıklarken: "Kıyamet gününe

---

[1] Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr*, 317). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (2243) hadisin çok zayıf olduğunu söylemiştir.

[2] Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr*, 3252). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (2239) hadisin çok zayıf olduğunu söylemiştir.

[3] İnfitâr Sur. 17

değer ve büyüklüğünden dolayı din günü denilmiştir. Bu günde insanlar amellerine göre hesaba çekilir, herkes eksiksiz bir şekilde hakettiğini elde eder" demiştir. **"...O gün iş Allah'a kalmıştır"**[1] buyruğunu açıklarken de: "O günde Âlemlerin Rabbi olan Allah'tan başka hiç kimse hiçbir konuda ne bir hüküm verebilir, ne de elinden bir şey gelebilir" demiştir.

[1] İnfitâr Sur. 19

MÜTAFFİFÎN SÛRESİ

Nehhâs ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Mütaffifîn Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

İbn Merdûye, İbnu'z-Zübeyr'den aynısını bildirir.

İbnu'd-Durays'ın bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Mekke'de nazil olan son sûre Mütaffifîn Sûresi'dir" demiştir.[2]

İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *Delâil*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Medine'de ilk nazil olan sûre, Mütaffifîn Sûresi'dir" demiştir.[3]

Nesâî, İbn Mâce, İbn Cerîr, Taberânî, İbn Merdûye ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da –sahih bir senedle- İbn Abbâs'tan bildirir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Medine'ye geldiği zaman Medineliler ölçü ve tartı konusunda insanların en kötüleri idiler. Bunun üzerine Yüce Allah Mütaffifîn Sûresi'ni indirdi."[4]

İbn Sa'd, Bezzâr ve Beyhakî *Delâil*'de Ebû Hureyre'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Hayber savaşına çıkarken Medine'de vekil olarak yerine Urfuta'yı bıraktı ve ona Mütaffifîn Sûresi'ni okudu. Bunun üzerine: "Filan kişi helak oldu! Zira alırken başka, satarken başka bir sâ' (tartı) kullanıyor" demeye başladım.[5]

Hâkim'in bildirdiğine göre İbn Ömer, **"Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay hâline"**[6] âyetini okuyup ağlamaya başladı ve: "Bu kişi, tartı ve ölçüde acil olmadığını bile bile tartıcı birini kira ile tutan kişidir. Böylesi tartıcının günahı ona tutan kişiyedir" dedi.[7]

---

[1] Nehhâs (sh. 757).

[2] İbnu'd-Durays (17, 18).

[3] Beyhakî (7/142-144).

[4] Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11654), İbn Mâce (2223), İbn Cerîr (24/186), Taberânî (12041) ve Beyhakî (5286). Hasen hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen İbn Mâce*, 1808).

[5] İbn Sa'd (4/327, 328), Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr*, 2281) ve Beyhakî (4/198, 199).

[6] Mütaffifîn Sur. 1

[7] Hâkim (2/517).

Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe ve Ahmed *Zühd*'de Kâsım b. Ebî Bezze'den bildirir: Bizzat duyan birinin bana bildirdiğine göre İbn Ömer, Mütaffifîn Sûresi'ni okudu. **"O gün insanlar Âlemlerin Rabbinin huzurunda dururlar"**[1] âyetine ulaşınca da yere düşünceye kadar ağladı ve gerisini okuyamadı.[2]

İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Bir topluluk verdikleri sözlerden döndükleri zaman Yüce Allah mutlaka düşmanlarını onlara musallat eder. Bir topluluk da ölçü ve tartılarında hile yaptıkları zaman Yüce Allah ekinlerini bitirmez ve onlara kıtlık gönderir."*[3]

Saîd b. Mansûr ve İbn Ebî Şeybe, Selmân'dan bildirir: "Namaz bir ölçü içinde ifa edilir. Onu eksiksiz bir şekilde ifa eden kişiye karşılığı da eksiksiz bir şekilde verilir. Eksik bir şekilde ifa eden kişiye gelince de Yüce Allah ölçü ve tartılarda hile yapanlar hakkında ne buyurduğunu biliyorsunuz."

Abd b. Humeyd ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre Vehb b. Münebbih: "Yapılan bir iyiliğe karşılık vermemek de ölçüye riayet etmemek demektir ki Yüce Allah: **"Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay hâline"**[4] buyurur.[5]

يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

"O gün insanlar Âlemlerin Rabbinin huzurunda dururlar."
(Mütaffifîn Sur. 6)

Mâlik, Hennâd, Abd b. Humeyd, Buhârî, Müslim, Tirmizî, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin İbn Ömer'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"İnsanlar, âlemlerin Rabbinin huzurunda durdukları günde kişi kulaklarının yarısına kadar ter içinde gömülür"* buyurmuştur.[6]

---

[1] Mütaffifîn Sur. 6

[2] Ahmed (sh. 192).

[3] Taberânî (10992). Sahîh liğayrihi hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîhu't-Terğîb ve't-Terhîb*, 765).

[4] Mütaffifîn Sur. 1

[5] Beyhakî (9158).

[6] Hennâd (326), Abd b. Humeyd (*Müntehab*, 761), Buhârî (4938, 6531), Müslim (2862) ve Tirmizî (2422).

Taberânî, Ebu'ş-Şeyh, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî *el-Ba's*'da İbn Ömer'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), **"O gün insanlar Âlemlerin Rabbinin huzurunda dururlar"**[1] âyetini okudu ve: *"Okların torbada toplanması gibi Yüce Allah'ın sizi topladığı ve elli bin yıl boyunca yüzünüze bakmadığı zaman ne yapacaksınız?"* buyurdu.[2]

Ebû Ya'lâ, İbn Hibbân ve İbn Merdûye'nin Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"İnsanlar miktarı elli bin yıl olan bir günde yarım gün boyunca Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın huzurunda durdurulurlar. Ancak bu zaman müminler için batmaya yüz tutmuş Güneş'in batış süresi kadar kısa ve kolay olacaktır."*[3]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: "İnsanlar haşredildikleri zaman kırk yıl boyunca huzurda dururlar" demiştir.

İbn Merdûye'nin İbn Mes'ûd'dan bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"İnsanlar Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın huzurunda kırk yıl boyunca durup hesaplarının görülmesini beklerler. Hesaba çekilmenin sıkıntısıyla da boğazlarına kadar ter içinde kalırlar."*

Taberânî, İbn Ömer'den bildirir: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem)'e: "Yâ Resûlallah! Kıyamet gününde insanlar Âlemlerin Rabbinin huzurunda ne kadar dururlar?" diye sorduğumda: *"Bin yıl boyunca dururlar da kımıldamalarına izin verilmez"* karşılığını verdi.[4]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ka'b(u'l-ahbâr) bu âyeti açıklarken şöyle demiştir: "İnsanlar üç yüz yıl boyunca ayakta dururlar da oturmalarına izin verilmez. Bu süre müminlere bir farz namazının kılınması kadar kısa gelir."

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde bu âyeti açıklarken şöyle demiştir: "İnsanlar üç yüz yıl boyunca huzurda dururlar. Ancak Yüce Allah

---

[1] Mütaffifîn Sur. 6

[2] Taberânî (13/85) ve Hâkim (4/572). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îfu'l-Câmi'*, 4292).

[3] Ebû Ya'lâ (6025) ve İbn Hibbân (7333). Ebû Ya'lâ'nın muhakkiki: "İsnâdı sahîhtir" demiştir.

[4] *Mecma*'da (10/337) geçtiği üzere Taberânî. Heysemî der ki: "İsnâdında tanımadığım biri olan Hişâm b. Bilâl vardır. Diğer ravileri ise güvenilir bulunmuşlardır."

böylesi bir süreyi müminler için yarım gün veya bir farz namazının kılınması kadar kısa tutar."

İbn Merdûye, Huzeyfe'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurduğunu işittim: *"Kıyamet gününde insanlar üç yüz yıl kadar ayakta dururlar. Bu süre müminlere bir farz namazının kılınması kadar kısa gelir."*

İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Beşîr el-Čifâri'ye: *"Gökten herhangi bir haber veya emir gelmeden insanların Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın huzurunda üç yüz yıl boyunca durdukları bir günde ne yapacaksın?"* buyurunca, Beşîr: "Yâ Resûlallah! Böylesi bir günde yardım edecek olan yine Allah'tır" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yatağına girdiğin zaman kıyametin ve hesap gününün şerrinden Allah'a sığın"* buyurdu.[1]

İbnu'n-Neccâr *Târih*'te Ebû Hureyre'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) meclislerinde bulunan Beşîr adında biri vardı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) üç gün boyunca onu meslislerinde göremedi. Daha sonra gördüğünde benzi sararmıştı. Ona: *"Ey Beşîr! Yüzünün rengini bu şekilde değiştiren nedir?"* diye sorunca, Beşîr: "Satın aldığım bir deve elimden kaçtı. Satın alırken de bu yönde herhangi bir şart koşmamıştım" dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kaçmayı adet edinmiş devenin bedelinden bir kısmı iade edilir"* buyurdu ve: *"Yüzünün renginin solması sadece bundan dolayı mıdır?"* diye sordu. Beşir: "Sadece bundan dolayı" karşılığını verince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Peki, miktarı elli bin yıl olan bir günde insanların Âlemlerin Rabbinin huzurunda durdukları bir günde halin ne olacak?"* buyurdu.[2]

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ ★ وَمَا أَدْرَاكَ مَا سِجِّينٌ ★ كِتَابٌ مَرْقُومٌ

"Hayır! Günahkârların kitabı muhakkak Siccîn'dedir. Siccîn nedir, bilir misin? O, yazılmış bir kitaptır." (Mütaffifîn Sur. 7-9)

İbnu'l-Mubârek *Zühd*'de, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir, Şimr b. Atiyye vasıtasıyla bildirir: İbn Abbâs, Ka'bu'l-Ahbâr'a, **"Hayır! Günahkârların kitabı**

[1] *el-İsâbe*'de (1/318) geçtiği üzere İbn Merdûye.
[2] Dârakutnî (3/23).

muhakkak Siccîn'dedir"[1] âyetini sorunca, K'ab(u'l-ahbâr) şöyle dedi: "Günahkârın ruhu alınıp da göğe çıkarılır, ancak gök onun ruhunu kabul etmez. Yere geri indirilir, ancak yer de onun ruhunu kabul etmez. Bunun üzerine ruhu yerin yedinci kat dibindeki Siccîn'e kadar indirilir ki İblis'in yanağının da bulunduğu yerdir. Orada İblis'in yanağının altından bir kitap çıkarılır. Hesap gününde helak olacaklardan biri olarak bilinsin diye ruhu bu kitaba yazılıp mühürlenir ve tekrar İblis'in yanağının altına konulur. İşte: **"Siccîn nedir, bilir misin? O, yazılmış bir kitaptır"**[2] buyruğunda ifade edilen de budur."

İbn Abbâs ona: **"Hayır! Andolsun iyilerin kitabı İlliyyûn'dadır"**[3] âyetini sorunca, Ka'b(u'l-ahbâr) şöyle dedi: "Müminin ruhu alındığı zaman göğe çıkarılır. Gök müminin ruhu için kapılarını açar. Arş'a ulaşana kadar da melekler ona neşe ve müjdelerle eşlik ederler. Ulaştıklarında Arş'ın altından bir kitap çıkarılır. Bu kitabın içine müminin ruhu yazıldıktan sonra mühürlenir ve kıyamet gününde kurtulanlardan biri olarak bilinsin diye geri yerine konulur. *Mukarreb* olan melekler de buna şahit olurlar. İşte: **"İlliyyûn nedir, bilir misin? O, yazılmış bir kitaptır"**[4] buyruğunda ifade edilen de budur."[5]

Saîd b. Mansûr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Muhammed b. Ka'b bu âyetleri açıklarken şöyle demiştir: "Yüce Allah günahkârların yapacaklarını aşağıda olan *Siccîn*'de yazmıştır. Günahkarlar, Yüce Allah'ın kendileri için burada yazdığı şeyleri yapar, burada kendileri için yazılan sonu yaşarlar. Aynı şekilde iyilerin yapacaklarını yüksek yerde bulunan *İlliyyûn*'de yazmıştır. İyiler, Yüce Allah'ın kendileri için burada yazdığı şeyleri yapar, burada kendileri için yazılan sonu yaşarlar."

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "*Siccîn* yerin en alt katıdır" demiştir.

---

[1] Mütaffifîn Sur. 7
[2] Mütaffifîn Sur. 8, 9
[3] Mütaffifîn Sur. 18
[4] Mütaffifîn Sur. 19, 20
[5] İbnu'l-Mubârek (*Zevâidu'l-Hüseyn*, 1223).

İbn Cerîr'in Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Felak, Cehennemde ağzı kapalı bir kuyudur. Siccîn ise Cehennemde ağzı açık olan bir kuyudur"* buyurmuştur.[1]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Hayır! Günahkârların kitabı muhakkak Siccîn'dedir"**[2] âyetini açıklarken: "Günahkârların amelleri, yerin yedinci kat dibindedir ve Yüce Allah'a yükselmez" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Hayır! Günahkârların kitabı muhakkak Siccîn'dedir"**[3] âyetini açıklarken: "Onların kitabı yerin en alt katındadır. İçinde kafirlerin ruhları ile kötü amelleri yazılıdır" demiştir.

Ebu'ş-Şeyh *Azame*'de ve Mahâmilî *Âmâli*'de Mücâhid'den bildirir: "*Siccîn*, Cehennemde yerin yedinci katında bulunan bir kayadır. Bu kaya ters çevirilir ve günahkârların kitabı altına konulur."

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ferkad: **"Hayır! Günahkârların kitabı muhakkak Siccîn'dedir"**[4] âyetini açıklarken: "Yerin yedinci kat dibindedir" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Muğîs: **"Hayır! Günahkârların kitabı muhakkak Siccîn'dedir"**[5] âyetini açıklarken: "Yerin en alt katındadır" demiştir.

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Hayır! Günahkârların kitabı muhakkak Siccîn'dedir"**[6] âyetini açıklarken: "Yerin yedinci kat dibindedir" demiştir. "كِتَابٌ مَرْقُومٌ"[7] âyetini de: "Yazılmış bir kitaptır" şeklinde açıklamıştır." Katâde der ki: "Bize bildirilene göre Abdullah

[1] İbn Cerîr (24/196). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (4029) hadisin münker olduğunu söylemiştir.
[2] Mütaffifîn Sur. 7
[3] Mütaffifîn Sur. 7
[4] Mütaffifîn Sur. 7
[5] Mütaffifîn Sur. 7
[6] Mütaffifîn Sur. 7
[7] Mütaffifîn Sur. 9

b. Amr: "Yerin en alt katında kafirerin ruhları ile kötü amelleri bulunur" demiştir."[1]

İbn Merdûye'nin Hz. Âişe'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Siccîn, yerin yedinci kat dibidir"* buyurmuştur.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"Hayır! Günahkârların kitabı muhakkak Siccîn'dedir"**[2] âyetini açıklarken: "Bana bildirilene göre *Siccîn*, yerin en alt katıdır" demiştir. "كِتَابٌ مَرْقُومٌ"[3] âyetini de: "Yazılmış bir kitaptır" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: **"O, yazılmış bir kitaptır"**[4] âyetini açıklarken: "Kötülükle mühürlenmiş bir kitaptır" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: **"Hayır! Günahkârların kitabı muhakkak Siccîn'dedir"**[5] âyetini açıklarken: "Sonu hüsrandır, anlamındadır" demiştir.

İbn Merdûye, Câbir b. Abdillah'tan bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bana bildirdiğine göre melek kulun amelini alıp göğe doğru yükselir. Yükselirken de elinde taşıdığı amellerin iyi ameller olduğunu düşünür. Ancak Yüce Allah'ın kendisi için belirlediği ve bu ameli bırakacağı yere gelince, üst tarafından Cebbâr olan Allah: "Elindekini *Siccîn*'e bırak" buyurur. *Siccîn* de yerin alttan yedinci katıdır. Melek: "Şimdiye kadar katına hak olan şeylerden başkasını getirmiş değilim" deyince, Yüce Allah: "Doğru söylüyorsun ama elindekini *Siccîn*'e bırak" karşılığını verir.

Abd b. Humeyd, İbn Mâce, Taberânî ve Beyhakî *el-Ba's*'da Abdullah b. Ka'b b. Mâlik'ten bildirir: Ka'b'ın vefat anı gelince Berâ'nın kızı Ümmü Bişr ona: "Öbür tarafta oğlumu görürsen ona selamlarımı söyle" dedi. Ka'b da: "Allah seni affetsin ey Ümmü Bişr! Orada bunu yapamayacak kadar meşgul olacağız" karşılığını verdi. Ümmü Bişr: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *"Müminin ruhu Cennette dilediği gibi gezerken kafirin ruhu Siccîn'de olur"*

---

[1] Abdurrezzâk (2/355, 356).
[2] Mütaffifîn Sur. 7
[3] Mütaffifîn Sur. 9
[4] Mütaffifîn Sur. 9
[5] Mütaffifîn Sur. 7

buyurduğunu işitmedin mi?" diye sorunca, Ka'b: "Evet, işittim" karşılığını verdi. Bunun üzerine Ümmü Bişr: "Sizin için de durum bu olacaktır" dedi.[1]

İbnu'l-Mubârek, Saîd b. el-Müseyyeb'den bildirir: Selmân ile Abdullah b. Selâm karşılaşınca, Selmân: "Şayet benden önce ölürsen yanıma gel ve Rabbinin sana neler yaptığını bana bildir. Ben senden önce ölürsem de yanına gelir bunun haberini sana veririm" dedi. Abdullah: "Bu nasıl olacak? Böyle bir şey olabilir mi ki?" diye sorunca, Selmân: "Evet, olur. Müminlerin ruhu yeyüzündeki *berzah*'tadır ve dilediği yere gider. Kâfirin ruhu ise *Siccîn*'de kalır" karşılığını verdi.[2]

كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

Hayır! Doğrusu onların işlemekte oldukları, kalplerini paslandırmıştır." (Mütaffifîn Sur. 14)

Ahmed, Abd b. Humeyd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Hibbân, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kul bir hata işlediği zaman kalbine siyah bir nokta düşer. Şayet bu hatadan geri döner, bağışlanma dileyip tövbe ederse kalbi arınıp temizlenir. Ancak aynı hataya dönerse o siyah nokta tüm kalbini sarana dek arttırılır. Yüce Allah'ın,* **«Hayır! Doğrusu onların işlemekte oldukları kalplerini paslandırmıştır»**[3] *âyetinde bahsettiği pas da işte budur."*[4]

İbn Ebî Hâtim'in ashâbdan birinden bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Bir mümini öldüren kişinin kalbinin altıda biri siyah olur. İkinci mümini öldürdüğü zaman kalbinin üçte biri siyah olur. Üçüncü mümini öldürünce de kalbine bir örtü çekilir ve artık sonrasında*

---

[1] Abd b. Humeyd (*Müntehab*, 1569), İbn Mâce (1449), Taberânî 19/64 (122) ve Beyhakî (226). Elbânî: "Zayıf hadistir, ancak *merfû* olan kısmı sahîhtir" demiştir. (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen İbn Mâce*, 309; *Sahîh Sünen İbn Mâce*, 1187-1).

[2] İbnu'l-Mubârek (429).

[3] Mütaffifîn Sur. 14

[4] Ahmed 13/333 (7952), Tirmizî (3334, "sahîh"), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11658), İbn Mâce (4244), İbn Cerîr (1/267, 24/200), İbn Hibbân (930), Hâkim (2/517, "sahîh") ve Beyhakî (7203). Hasen hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen İbn Mâce*, 3422).

öldürdüklerine aldırmaz olur. İşte, **«Hayır! Doğrusu onların işlemekte oldukları kalplerini paslandırmıştır»**[1] *âyetinde ifade edilen budur."*

Firyâbî ve Beyhakî, Huzeyfe'den bildirir: "Kalp şu şekilde avuç içi gibi açıktır. Kişi günah işlediği zaman bu kalp kapanmaya başlar. Bir daha günah işlediği zaman biraz daha kapanır. Günah işledikçe de kapanmaya devam eder ve sonunda tamamen kapanıp üzerine mühür vurulur. Sonrasında kişi hayırlı bir şey duyduğu zaman bu hayırlı şey kulağından girip kalbine doğru iner, ancak kapalı olduğu için kalbine işleyemez. İşte, **"Hayır! Doğrusu onların işlemekte oldukları kalplerini paslandırmıştır"**[2] âyetinde ifade edilen budur."[3]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbrâhim et-Teymî: **"Hayır! Doğrusu onların işlemekte oldukları kalplerini paslandırmıştır"**[4] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Kişi bir günah işlediği zaman kalbine siyah bir nokta düşer. Bir günah daha işlediği zaman kalbine siyah bir nokta daha konulur. Bu şekilde günah işledikçe kalbine düşen siyah noktalar artar ve sonunda kalbinin tümü siyaha döner. Kul kendi durumundan dolayı endişeye kapıldığı zaman da hayırlı bir amel yapması kendisine kolaylaştırılır. Kul bu ameli yapınca kalbinin siyahlığından birazı gider. Sonra bir daha salih bir amel yapması kendisine kolaylaştırılır. Bunu da yapınca kalbindeki siyahlık biraz daha azalır. Bir daha salih bir amel yapması kendisine kolaylaştırılır. Bunu da yapınca kalbindeki siyahlık biraz daha azalır. Bu şekilde salih amel yaptıkça kalbinde siyahlık azalır ve sonunda siyahlığın tümü gider."

Nuaym b. Hammâd *Fiten*'de ve Hâkim, Abdullah b. Amr'dan bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Bedevileriniz şehirlilerinizden uzaklaşmadıkça hayırlar da sizden uzaklaşmaz. Yıllarca onlarla aynı pazarları paylaşacak, hatta onlarla aynı mekanda yaşıyor gibi olacaksınız. Size sundukları faydaların çokluğundan dolayı da onlardan vazgeçemeyeceksiniz. Ancak bir zaman sonra: «Biz aç iken sizler tok idiniz. Bizler sıkıntı çekerken sizler bolluk içindeydiniz» demeye başlarlar. Yine hayatın öyle zor olduğu bir zaman gelecek ki şehirliniz bedevilerinize gıpta ile bakacak. Yeryüzü sizi öyle bir savuracak ki*

[1] Mütaffifîn Sur. 14
[2] Mütaffifîn Sur. 14
[3] Beyhakî (7206).
[4] Mütaffifîn Sur. 14

içinizden kimi helak olacak kimi de hayatta kalacak. Bu savrulma anında da bazıları köleler azat edecek. Ancak yerin savrulması durunca köle azat edenler bu yaptıklarından pişman olacaklar. Sonra yeryüzü sizi bir daha savuracak ve kiminiz helak olup kiminiz de hayatta kalacak. Bu kez insanlar: «Rabbimiz! Köle azat edeceğiz! Rabbimiz! Köle azat edeceğiz!» demeye başlarlar. Yüce Allah da: «Yalan söylüyorsunuz! Yalan söylüyorsunuz! Asıl azat eden benim!» karşılığını verir. Bu ümmetin son zamanlarında yaşayanlar sarsılmayla sınanacaklardır. Şayet tövbe ederlerse Yüce Allah tövbelerini kabul edecek, bir daha eski hallerine dönerlerse de Yüce Allah yine onlara sarsıntı, taşlama, savrulma, hayvan suretine dönüştürme, yere geçirme ve yıldırımlara maruz bırakacaktır. «İnsanlar helak oldu! İnsanlar helak oldu!» denmeye başlandığında da helak olacaklardır. Ancak Yüce Allah hakedecekleri bir sebep olmadan bir topluluğu cezalandıracak değildir." Ashâb: "Bu şekilde bir cezayı haketmelerine sebep olan şey nedir?" diye sorunca, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Günah işlediklerini bilir, ancak tövbe etmezler. Ağacın, üzerindekilere alışması gibi kalpleri de iyisi ve kötüsüyle tüm yaptıklarına alışır. Öyle ki iyi biri artık başka bir iyilik yapamayacak, kötüleri de kendi nefsini sorgulayamayacak hale gelecektir. Yüce Allah da bu konuda:* **«Hayır! Doğrusu onların işlemekte oldukları kalplerini paslandırmıştır»**[1] *buyurur."*[2]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Hayır! Doğrusu onların işlemekte oldukları kalplerini paslandırmıştır"**[3] âyetini açıklarken: "Kötülük üzerine kötülük yapar, günah üzerine günah işlerler. Bu şekilde kalpleri ölüp simsiyah kesilir" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Hayır! Doğrusu onların işlemekte oldukları kalplerini paslandırmıştır"**[4] âyetini açıklarken: "Yaptığı günahlar kalbine işlenir ve sonunda bu günahlar tüm kalbini kaplar" demiştir.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "رَانَ"[5] ifadesini: "Mühürlenir" şeklinde açıklamıştır.[6]

---

[1] Mütaffifîn Sur. 14
[2] Nuaym b. Hammâd (1708) ve Hâkim (4/507).
[3] Mütaffifîn Sur. 14
[4] Mütaffifîn Sur. 14
[5] Mütaffifîn Sur. 14
[6] İbn Cerîr (24/202, 203).

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: "رَانَ"[1] ifadesi mühür anlamındadır" demiştir.

Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre Mücâhid bu âyeti açıklarken: "Öncekiler "رَانَ"[2] ifadesinin mühür anlamına geldiğini düşünürlerdi" demiştir.[3]

İbn Cerîr ve Beyhakî, Mücâhid'den bildirir: "Bana anlatılana göre işlenen günahlar kalbi dört bir taraftan sarmaya başlar ve sonunda tek bir noktaca buluşurlar. Tek noktada birleştikleri zaman da o kalbe mühür vurulmuş olur."[4]

İbn Cerîr, Mücâhid'den bildirir: "Öncekiler kalbin avuç içi gibi açık olduğunu, ancak işlenen günahlarla yavaş yavaş kapandığını, en sonunda tamamen kapanıp kendisine mühür vurulduğunu, mühür vurulduktan sonra da işitilen hayırlı bir şeyin artık kalbe işlemediğini düşünürlerdi."[5]

İbn Cerîr ve Beyhakî, Mücâhid'den bildirir: "*Rân* (pas) mühürden daha hafiftir. Mühür de kilitten daha hafiftir. En ağın da kalbe kilit vurulmasıdır."[6]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Hayır! Doğrusu onların işlemekte oldukları kalplerini paslandırmıştır"**[7] âyetini açıklarken: "Kişi günah işledikçe bu pas artar. Her günah işlemesinde kalbi kaplamaya devam eder de en sonunda tüm kalbi sarar" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Hayır! Doğrusu onların işlemekte oldukları kalplerini paslandırmıştır"**[8] âyetini açıklarken: "Kişi günah üzerine günah, günah üzerine günah işledikçe en sonunda bu pas tüm kalbi kaplar ve kişi bu şekilde ölür" demiştir.

---

[1] Mütaffifîn Sur. 14
[2] Mütaffifîn Sur. 14
[3] Beyhakî (2709).
[4] İbn Cerîr (1/269) ve Beyhakî (7210).
[5] İbn Cerîr (24/202).
[6] İbn Cerîr (1/266) ve Beyhakî (7210).
[7] Mütaffifîn Sur. 14
[8] Mütaffifîn Sur. 14

Abd b. Humeyd, Halîd b. el-Hakem vasıtasıyla Ebu'l-Mücîr'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Dört şey kalbi bozar. Bir ahmak olan biriyle muhabbet etmendir. Zira ahmak biriyle muhabbet ettiğin zaman sen de onun gibi olursun. Onunla muhabbet etmez de uzak durursan zararından emin olursun. Çok günah işlemek de kalbi bozar. Yüce Allah da bu konuda:* **«Hayır! Doğrusu onların işlemekte oldukları kalplerini paslandırmıştır»**[1] *buyurur. Bir diğeri kadınlarla baş başa kalmak, onlarla çokça eğlenmek ve görüşlerine göre iş yapmaktır. Diğeri de ölülerle oturmaktır."* Ashâb: "Bu ölüler de kim?" diye sorunca, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Zenginliğiyle şımaran kişilerdir"* buyurdu.

كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ

"Hayır! Doğrusu onlar o gün Rablerinden yoksun kalacaklardır." (Mütaffifîn Sur. 15)

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebû Müleyke ez-Zimârî: **"Hayır! Doğrusu onlar o gün Rablerinden yoksun kalacaklardır"**[2] âyetini açıklarken: "Bunlar yaptıkları iyiliği başa kakanlar, hilekarlar ve insanların mallarını haksız yere aralarında yemek için yalan yere yemin edenlerdir" demiştir.

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ★ وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ ★ كِتَابٌ مَرْقُومٌ ★ يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ

"Hayır! Andolsun iyilerin kitabı İlliyyûn'dadır. İlliyyûn nedir, bilir misin? O, yazılmış bir kitaptır. Ona mukarrebûn olanlar şahid olur." (Mütaffifîn Sur. 18-21)

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Hayır! Andolsun iyilerin kitabı İlliyyûn'dadır. İlliyyûn nedir, bilir misin? O, yazılmış bir kitaptır. Ona mukarrebûn olanlar şahid olur"**[3] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: *"İlliyyûn*, yedinci kat semanın üstünde Arş'ın sol ayağının yanındadır. İyilerin kitabı orada hayırlı bir şekilde

[1] Mütaffifîn Sur. 14
[2] Mütaffifîn Sur. 15
[3] Mütaffifîn Sur. 18-21

mühürlenmiştir. *Mukarrebûn*'dan kasıt da Yüce Allah'a yakın olan meleklerdir."[1]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ka'b(u'l-ahbâr): "*İlliyyûn*, Arş'ın sağ ayağıdır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: "*İlliyyûn*, yedinci kat semadır" demiştir.

Abd b. Humeyd, Eclah vasıtasıyla Dahhâk'tan bildirir: "Mümin kulun ruhu alındığı zaman dünya semasını çıkarılır. *Mukarrebûn* olanlar onunla birlikte ikinci kat semaya kadar çıkarlar." Eclah der ki: Ona, *mukarrebûn*'un ne olduğunu sorduğumda, Dahhâk: "İkinci kat semaya en yakın olan meleklerdir. Müminin ruhu bu şekilde üçüncü kat semaya, sonra dördüncü kat semaya, sonra beşinci kat semaya, sonra altıncı kat semaya, sonra yedinci kat semaya, en sonunda da *Sidretu'l-Müntehâ*'ya kadar götürülür" dedi. Ona: "Neden ona *Sidretu'l-Müntehâ* deniyor?" diye sorduğumda, Dahhâk şöyle dedi: "Çünkü her şey burada sona erer ve bundan ilerisine hiç kimseler geçemez. Melekler buraya ulaştıklarında: «Rabbim! Filan kulunun ruhu» derler. Oysa Yüce Allah kim olduğunu onlardan daha iyi bilir. Bunun üzerine azaptan kendisini emin kıldığına dair mühürlü bir kağıt gönderir. İşte: **"Hayır! Andolsun iyilerin kitabı İlliyyûn'dadır. İlliyyûn nedir, bilir misin? O, yazılmış bir kitaptır. Ona mukarrebûn olanlar şahid olur"**[2] âyetlerinde anlatılan budur."

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"...İyilerin kitabı İlliyyûn'dadır"**[3] âyetini açıklarken: "*İlliyyûn*'dan kasıt Cennettir" demiştir. **"Ona mukarrebûn olanlar şahid olur"**[4] âyetini açıklarken de: "Her semanın kendi melekleri buna şahid olurlar" demiştir.[5]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"Ona mukarrebûn olanlar şahid olur"**[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bunlar her semanın bir üst

---

[1] Abdurrezzâk (2/356) ve İbn Cerîr (24/208, 211, 212).
[2] Mütaffifîn Sur. 18-21
[3] Mütaffifîn Sur. 18
[4] Mütaffifîn Sur. 21
[5] İbn Cerîr (24/209, 212) ve *el-İtkân*'de (2/54) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[6] Mütaffifîn Sur. 21

semaya yakın olan melekleridir. Müminin ameli bunların yanından geçerken her bir semanın mukarreb olan melekleri yedinci kat semaya ulaşıncaya dek bir üst semaya kadar ona eşlik ederler. Yedinci kat semada karar kılıncaya kadar da onun bu ameline şahid olurlar."

Abd b. Humeyd, Hâlid b. Ar'ara ve Ebû Uceyl'den bildirir: İbn Abbâs, Ka'b(u'l-ahbâr)'a, **"Hayır! Andolsun iyilerin kitabı İlliyyûn'dadır"**[1] âyetini sorunca Ka'b şöyle dedi: "Müminin vefat anı geldiği zaman Allah tarafından onun canını alacak olan melekler de gelirler. Ancak vakti gelmeden onun ölümünü ne bir an ileriye alabilir, ne de bir anlığına da olsa geciktirebilirler. Vakti geldiği zaman onun ruhunu alır ve rahmet meleklerine teslim ederler. Rahmet melekleri de ona hayırlı ve güzel şeylerden Allah'ın dilediği kadarını gösterdikten sonra alıp göğe doğru yükselirler. Çıkarken her göğün mukarreb olan melekleri onun ruhuna eşlik eder ve bu şekilde yedinci kat göğe kadar yükselirler. Oraya ulaştıkları zaman da bu ruhu önlerine koyarlar. Bunu yapmak için de sizin burada onun cenaze namazını kılmanızı beklemezler. Onun ruhunu önlerine koyduktan sonra: "Allahım! Bu filan kulundur. Onun ruhunu alıp getirdik. Bugün onun kitabına da şahid olmak isteriz" derler ve onun için Allah'a dualarda bulunurlar. Bunun üzerine Arş'ın altından kitabı çıkarılıp açılır ve bu meleklerin de şahidliği ile bu kitaba onun ismi yazılır. İşte: **"O, yazılmış bir kitaptır. Ona mukarrebûn olanlar şahid olur"**[2] âyetlerinde anlatılan budur."

İbn Abbâs ona: **"Hayır! Günahkârların kitabı muhakkak Siccîn'dedir"**[3] âyetini sorunca, Ka'b(u'l-ahbâr) şöyle dedi: "Mümin kulun vefat anı geldiği zaman Allah tarafından onun canını alacak olan melekler de gelirler. Vakti geldiği zaman onun ruhunu alır ve azap meleklerine teslim ederler. Azap melekleri de ona kötü olan şeylerden Allah'ın dilediği kadarını gösterdikten sonra alıp yerin en alt katına indirirler ki buranın adı *Siccîn*'dir ve İblis'in otoritesinin uzanabildiği en son yerdir. Azap melekleri onu oraya getirdikten sonra da adını oradaki kitaba yazarlar." İbn Abbâs ona: **"Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında"**[4] âyetini sorunca, Ka'b: "Bu, yedinci kat semada biten

[1] Mütaffifin Sur. 18
[2] Mütaffifin Sur. 20, 21
[3] Mütaffifin Sur. 7
[4] Necm Sur. 14

ve sonradan uzayan bir ağaçtır. Tüm mahlukatın bilgisi bu ağaca kadardır ve sonrası hakkında bir bilgisi yoktur" dedi. İbn Abbâs ona: **"Cennetül-Me'vâ da yanındadır"**[1] âyetini sorunca, Ka'b: "*Cennetü'l-Me'vâ* şehitlerin cennetidir" dedi.

Abd b. Humeyd, Atâ b. Yesâr'dan bildirir: Himyer'den eski (kutsal) kitapları okuyan ve onlar hakkında derin bilgisi olan bir adamla karşılaştım. Ona: "Üzerinde yaşadığımız yerin bizden başka sakinleri kimdir?" diye sorduğumda: "Yer yeşil bir kayanın üzerindedir. Bu kaya da bir meleğin avucundadır. Melek de Arş'ın altında, gökler ile yeri baştan başa kuşatan bir balığın üzerinde durmaktadır" dedi. Ona: "İkinci kat yerin sakinleri kimlerdir?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Burada da Akîm denilen rüzgar vardır. Yüce Allah, Âd kavmini helak etmek istediği zaman bu rüzgarın bekçilerine onlara doğru bir kapı açmalarını emretti. Bekçiler: "Rabbim! Öküzün burnu kadar bir kapı mı?" dediklerinde, Yüce Allah: "Bu kadar açarsanız yeryüzü üzerindekilerle birlikte yok olur" karşılığını verdi. Bunun üzerine en son yüzük kalınlığında olacak şekilde bu delik daraltıldı ve buradan çıkan rüzgarla Âd kavminin başına Yüce Allah'ın anlattığı şeyler geldi." Ona: "Üçüncü kat yerin sakinleri kimlerdir?" diye sorduğumda: "Burada Cehennem taşları vardır" dedi. Ona: "Dördüncü kat yerin sakinleri kimlerdir?" diye sorduğumda: "Burada Cehennem yakıtı vardır" dedi. Ona: "Beşinci kat yerin sakinleri kimlerdir?" diye sorduğumda: "Burada Cehennemin akrepleri vardır" dedi. Ona: "Altıncı kat yerin sakinleri kimlerdir?" diye sorduğumda: "Burada Cehennemin yılanları vardır" dedi. Ona: "Yedinci kat yerin sakinleri kimlerdir?" diye sorduğumda da şöyle dedi: "Bu kat da *Siccîn*'dir ve İblis orada bağlı bir şekilde tutulmaktadır. Bir eli önden bir eli arkadan, bir ayağı önden bir ayağı da arkadan bağlanmıştır. Zira meleklere eziyet ediyordu. Melekler bu konuda Allah'tan istekte bulununca oraya hapsedildi. Serbest bırakılacağı bir zamanı vardır ki serbest kaldığı zaman insanların yaşayacağı fitne, bütün fitnelerden daha ağır olacaktır."

İbnu'l-Mübârek'in Damra b. Habîb'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Melekler bir kulun amelleriyle birlikte semaya doğru yükselirler. Allah'ın dilediği yere ulaşıncaya kadar bu kulun iyi amellerini çok görür ve ne kadar iyi biri olduğunu düşünürler. Sonra Yüce*

[1] Necm Sur. 15

Allah yanlarına gelir ve: «Sizler kulumun amellerini kayda geçiyorsunuz oysa ben onun içinden geçen şeyleri de bilirim. Bu kulum da amellerini ihlas içinde rızamı gözeterek yapmadı. Onun için kaydını Siccîn'de yapın» buyurur. Yine melekler bir kulun amelleriyle birlikte semaya doğru yükselirler. Allah'ın dilediği yere ulaşıncaya kadar bu kulun iyi amellerini az görür ve ne kadar değersiz biri olduğunu düşünürler. Ancak onlara: «Sizler kulumun amellerini kayda geçiyorsunuz oysa ben onun içinden geçen şeyleri de bilirim. Bu kulum amellerini ihlas içinde rızamı gözeterek yaptı. Onun kaydını İlliyyûn'de yapın» diye vahyedilir."[1]

İbnu'd-Durays, Ümmü'd-Derdâ'dan bildirir: "Cennetteki basamakların sayısı Kur'ân'ın âyet sayısı kadırdır. Kur'ân okuyan birine orada: "Oku ve yüksel" denilir. Şayet Kur'ân'ın üçte birini okursa Cennetteki basamakların üçte birini çıkar. Yarısını okursa Cennet basamaklarının yarısını çıkar. Kur'ân'ın tümünü okursa da *İlliyyûn* denilen en yüksek yere kadar çıkar ki sıddîk olsun, şehit olsun daha üzerinde kimseler bulunmaz."

Ahmed, Ebû Dâvud, Taberânî ve İbn Merdûye'nin Ebû Umâme'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ardarda kılınan ve aralarında boş herhangi bir iş ve söz bulunmayan iki namaz İlliyyûn'de kayda geçer"* buyurmuştur.[2]

İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Amr'dan bildirir: *İlliyyûn*'den olanlara Cennette, üstten bakmaları için pencereler vardır. Onlardan birisi bu pencereden bakınca Cennet aydınlanır ve Cennetlikler: *"İlliyyûn*'den olan biri Cennete bakıyor" derler.[3]

İbn Ebî Şeybe, Muhammed b. Ka'b'dan bildirir: Cennettekiler gök gürlemesine benzeyen bir şey görünce: "Bu nedir?" diye sorarlar. Onlara: "Bu, *illiyyûn* ahalisinden olan biridir, bir evden diğerine girdi" denilir.[4]

---

[1] İbnu'l-Mubârek (452).

[2] Ahmed 36/640 (22304); Ebû Dâvud (558, 1288) ve Taberânî *M.el-Kebîr* (7734, 7735, 7753, 7754, 7764), *M.el-Evsat* (3262). Hasen hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen Ebî Dâvud*, 522, 1288).

[3] İbn Ebî Şeybe (13/121, 122).

[4] İbn Ebî Şeybe (13/125, 126).

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ★ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ ★ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ ★ يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ ★ خِتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ ★ وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ ★ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ

"İyiler, şüphesiz, nimet içinde ve tahtlar üzerinde etrafı seyrederler. Onların yüzlerinde o nimetin parıltısını görürsün. Kendilerine mühürlü halis bir içecek sunulur. Onun sonu bir misktir. İşte yarışanlar, bunun için yarışsınlar. O içeceğin katkısı tesnîm'dir. Ki o, mukarreb olanların içecekleri bir kaynaktır." (Mütaffifîn Sur. 22-28)

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hz.Ali: **"Onların yüzlerinde o nimetin parıltısını görürsün"**[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Buradaki nimetten kasıt, Cennetteki bir pınardır. Cennettekiler bu pınardan abdest alıp yıkanırlar. Bu şekilde bu pınarın (nimetin) parıltısı üzerlerinde akmış olur."

Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Hennâd, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin *el-Ba's*'da bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"Kendilerine mühürlü halis bir içecek sunulur"**[2] âyetini açıklarken: "Halis içecekten (=Rahîk) kasıt içkidir. Mühürlü olması da içtikten sonra ağızlarında misk kokusu hissetmeleridir" demiştir.[3]

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Kendilerine mühürlü halis bir içecek sunulur. Onun sonu bir misktir. İşte yarışanlar, bunun için yarışsınlar. O içeceğin katkısı tesnîm'dir"**[4] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Halis içecekten (Rahîk) kasıt içkidir. Bu içeceklerine kâfur katılır ve içtikten sonra da ağızlarında misk kokusunu duyarlar. *Tesnîm* de Cennette bir pınardır. Bundan sadece *mukarrebûn* olanlar saf bir şekilde

[1] Mütaffifîn Sur. 24

[2] Mütaffifîn Sur. 25

[3] İbn Ebî Şeybe (13/142), Hennâd (64, 66) ve Beyhakî (361). İbn Ebî Şeybe ve Beyhakî'de İbn Mes'ûd yerine Mesrûk'un açıklaması olarak geçer.

[4] Mütaffifîn Sur. 25-27

içebilir. Cennetteki diğer insanlar ise bundan ancak içeceklerine karıştırarak içebilirler."[1]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin *el-Ba's*'da bildirdiğine göre Mücâhid: **"Kendilerine mühürlü halis bir içecek sunulur. Onun sonu bir misktir. İşte yarışanlar, bunun için yarışsınlar. O içeceğin katkısı tesnîm'dir"**[2] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Halis içecekten (Rahîk) kasıt içkidir ve koku olarak içine misk de katılmıştır. *Tesnîm* de evlerinin üzerinden kendilerine dökülen bir şaraptır."[3]

İbn Ebî Şeybe ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Kendilerine mühürlü halis bir içecek sunulur"**[4] âyetini açıklarken: "Bu halis içecekten kasıt içkidir" demiştir. **"O içeceğin katkısı tesnîm'dir"**[5] âyetini açıklarken de: "*Tesnîm*, Yüce Allah'ın Cennet ahalisi için hazırlayıp sakladığı bir şeydir" demiştir.[6]

İbn Ebî Şeybe ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"Kendilerine mühürlü halis bir içecek sunulur. Onun sonu bir misktir..."**[7] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Halis içecekten (Rahîk) kasıt içkidir. Sonunun misk olması da içiminin sonunda misk tadı vermesidir."[8]

Hennâd, Zeyd b. Muâviye el-Absî'den bildirir: Alkame b. Kays'a, **"Onun sonu bir misktir..."**[9] âyetini sorduğumda, bu âyeti "خاتَمُه مِسْكٌ"[10] lafzıyla okudu ve: "Karışımı misktir anlamındadır" dedi.[11]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Alkame: "خِتَامُهُ مِسْكٌ"[1] buyruğunu: "Karışımı misktir" şeklinde açıklamıştır.

---

[1] Abdurrezzâk (2/356, 357).
[2] Mütaffifîn Sur. 25-27
[3] İbn Cerîr (24/214, 218, 219, 221) ve Beyhakî (364).
[4] Mütaffifîn Sur. 25
[5] Mütaffifîn Sur. 27
[6] İbn Ebî Şeybe (13/142, 143).
[7] Mütaffifîn Sur. 25, 26
[8] İbn Ebî Şeybe (13/143).
[9] Mütaffifîn Sur. 26
[10] Mütevâtir bir kıraattir ve Kisâî de bu şekilde okumuştur. Diğerleri ise "خِتَامُهُ" lafzıyla okumuşlardır. (bkz: *en-Neşr*, 2/298).
[11] Hennâd (67).

İbn Ebî Şeybe ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mâlik b. el-Hâris: **"O içeceğin katkısı tesnîm'dir"**[2] âyetini açıklarken: "*Tesnîm* Cennette bir pınardır. Bundan sadece *mukarrebûn* olanlar saf bir şekilde içebilir. Cennetteki diğer insanlar ise bundan ancak içeceklerine karıştırarak içebilirler" demiştir.[3]

Abd b. Humeyd, İkrime'den bildirir: "*Tesnîm*, Cennet ahalisinin en güzel içeceğidir. Birinin kavminin en değerli ve üstün kişisi olduğunu ifade etmek için bu kelimeyi (=*senâm*) kullandıklarını görmez misin?"

İbn Ebî Şeybe, Hennâd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"Kendilerine mühürlü halis bir içecek sunulur. Onun sonu bir misktir..."**[4] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Bu halis içeceğin mühürlü olmasından kasıt, karışımlı olmasıdır. Sonu misk olması da tadı ile kokusunun misk gibi olmasıdır."[5]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin *el-Ba's*'da Ali vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Kendilerine mühürlü halis bir içecek sunulur"**[6] âyetini açıklarken: "Halis içecekten (=Rahîk) kasıt içkidir. Bu içecek miskle mühürlenip kapatılmıştır" demiştir.[7]

Firyâbî, Taberânî, Hâkim ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: "خِتَامُهُ مِسْكٌ"[8] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Bundan kasıt, misk ile mühürlenmesi değil karışımının misk olmasıdır. Hanımlarınızın: «İçeceğe koku olarak şunu şunu kattım» dediğini işitmez misiniz?"[9]

İbnu'l-Enbârî *el-Vakfu ve'l-İbdâ*'de Alkame'den bu yorumun aynısını bildirir.

---

[1] Mütaffifîn Sur. 26

[2] Mütaffifîn Sur. 27

[3] İbn Ebî Şeybe (13/142).

[4] Mütaffifîn Sur. 25, 26

[5] İbn Ebî Şeybe (13/142) ve Hennâd (66). İbn Ebî Şeybe'nin yanında Mesrûk un açıklaması olarak yer alır.

[6] Mütaffifîn Sur. 25

[7] İbn Cerîr (24/217) ve Beyhakî (357).

[8] Mütaffifîn Sur. 26

[9] Taberânî (9062), Hâkim (2/517) ve Beyhakî (359).

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre Ebu'd-Derdâ: **"Onun sonu bir misktir..."**[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Gümüş gibi bembeyaz bir şaraptır. Cennettekiler bütün içeceklerin sonunda bunu içerler. Dünya ahalisinden biri parmağını bu içeceğin içine batırıp çıkarsa dünya üzerindeki tüm canlılar onun kokusunu duyarlardı."[2]

Ahmed ve İbn Merdûye'nin Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Dünyada iken susuz kalmış bir mümine bir kase su içiren kişiye Yüce Allah kıyamet gününde mühürlü halis bir içecekten (rahîk) içirir."*[3]

Beyhakî'nin bildirdiğine göre Atâ: "*Tesnîm*, suyuna içki de katılan bir pınarın adıdır" demiştir.[4]

Abdurrezzâk, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî, İbn Abbâs'tan bildirir: "*Tesnîm*, Cennet ahalisinin en güzel içeceğidir. *Mukarrebûn* olanlar bunu saf olarak içerken, kitapları sağdan verilenlere ancak içeceklerine karıştırılarak ikram edilir."[5]

İbnu'l-Mubârek, Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Hennâd, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"O içeceğin katkısı tesnîm'dir"**[6] âyetini açıklarken: "*Tesnîm* Cennette bir pınardır. Kitapları sağdan verilenlerin içeceklerine katılarak verilirken, *mukarrebûn* olanlar ise bunu saf bir şekilde içerler."[7]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in Yûsuf b. Mihrân vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs'a, **"O içeceğin katkısı tesnîm'dir"**[8] âyeti sorulunca şöyle

---

[1] Mütaffifîn Sur. 26

[2] İbn Cerîr (24/218) ve Beyhakî (365).

[3] Ahmed 17/166, 167 (11101). Muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[4] Beyhakî (366).

[5] Abdurrezzâk (2/357) ve Beyhakî (363).

[6] Mütaffifîn Sur. 27

[7] İbnu'l-Mubârek (1522), İbn Ebî Şeybe (13/142) ve Hennâd (65, 66). İbn Ebî Şeybe'nin yanında Mesrûk'un açıklaması olarak yer alır.

[8] Mütaffifîn Sur. 27

demiştir: "Bu da Yüce Allah'ın: **"Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez"**[1] buyurduğu şeylerden biridir."

İbnu'l-Münzir, Huzeyfe b. el-Yemân'dan bildirir: *"Tesnîm,* Adn Cennetinden çıkan bir pınardır ki *mukarrebûn* olanlar onu katıksız, saf bir şekilde içerler. Altlarından akarak da kitapları sağ taraftan verilenlerin yanına kadar ulaşır. Su, süt, bal gibi ne kadar içecekleri varsa hepsine karışıp onlara hoş bir koku verir."

Abdurrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Kelbî: *"Tesnîm,* Cennetliklerin üst tarafından üzerlerine akan bir pınardır. Ondan sadece *mukarrebûn* olanlar içlerler" demiştir.[2]

إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ... فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ... هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ

"Doğrusu günahkârlar iman edenlere gülüyorlardı... İşte bugün de inananlar kâfirlere gülerler... Kafirler yaptıklarının cezasını buldular mı?" (Mütaffifîn Sur. 29, 34, 36)

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Doğrusu günahkârlar iman edenlere gülüyorlardı"**[3] âyetini açıklarken: "Kafirler dünyada iken inananlarla alay etme babında: "Vallahi bunlar yalan söylüyor. Davalarının hiçbir değeri yok" diyorlardı.

Ahmed *Zühd*'de, İbn Ebi'd-Dünya *es-Samt*'ta ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-İman*'da bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Dünyadayken insanlarla alay eden kişiye kıyamet gününde Cennet kapılarından biri açılır ve kendisine: «Buraya gel! Buraya gel!» denilir. O kişi sıkıntı ve üzüntü içinde yaklaşınca kapı yüzüne kapatılır. Sonra başka bir kapı kendisine açılır ve: «Buraya gel! Buraya gel!» denilir. Sıkıntı ve üzüntü içinde yaklaşınca o da yüzüne kapatılır. Bu şekilde çağrıldığı her kapı yüzüne kapanır.*

[1] Secde Sur. 17
[2] Abdurrezzâk (2/357).
[3] Mütaffifîn Sur. 29

Sonunda bir kapı açılıp da: «Buraya gel! Buraya gel!» denildiğinde girmekten umudunu kestiği için artık gitmez olur."[1]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"İşte bugün de inananlar kâfirlere gülerler"**[2] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Bu konuda Ka'b(u'l-ahbâr): "Cennet ahalisi ile Cehennem ahalisi arasında pencereler vardır. Cennet ahalisinden biri Cehennem ahalisinden düşmanı olan birine bakmak istediği zaman bu pencerelerden bakabilir" derdi.[3]

Firyâbî, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: " هَلْ ثُوِّبَ"[4] ifadesini: "Cezalarını buldular mı?" şeklinde açıklamıştır.

[1] İbn Ebi'd-Dünya (285) ve Beyhakî (6757). Mürsel zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îfu't-Terğîb ve't-Terhîb*, 1762).

[2] Mütaffifîn Sur. 34

[3] Abdurrezzâk (2/357).

[4] Mütaffifîn Sur. 36

İNŞİKÂK SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "İnşikâk Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

İbn Merdûye, İbnu'z-Zübeyr'den aynısını bildirir.

İbn Ebî Şeybe, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Merdûye, Ebû Râfi'den bildirir: Ebû Hureyre'nin arkasında yatsı namazını kıldım. Ebû Hureyre namazda İnşikâk Sûresi'ni okurken secdeye gitti. Neden secde ettiğini sorduğumda: "Ebu'l-Kâsım'ın (sallallahu aleyhi vesellem) arkasında da bu şekilde secde etmiştim. Ölene kadar da bu sûrede secde etmeye devam edeceğim" dedi.[2]

İbn Ebî Şeybe, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) arkasında namaz kılarken İnşikâk ile Alak sûrelerinde secde ettik."[3]

Bağavî *Mu'cem*'de ve Taberânî'nin Safvân b. Assâl'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) İnşikâk Sûresi'nde secde etmiştir.[4]

İbn Huzeyme, Rûyânî *Müsned*'de ve Diyâ el-Makdisî *el-Muhtâre*'de Büreyde'den bildirir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) öğle namazında İnşikâk Sûresi ile benzeri sûreleri okurdu."[5]

إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ ★ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ★ وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ★ وَأَلْقَتْ
مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ★ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ★ يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَى

---

[1] İbnu'd-Durays (17, 18), Nehhâs (sh. 757) ve Beyhakî, *Delâil* (7/142-144).

[2] İbn Ebî Şeybe (2/7), Buhârî (766, 768, 1078), Müslim 578 (110), Ebû Dâvud (1408) ve Nesâî (967).

[3] İbn Ebî Şeybe (2/6), Müslim 578 (108, 109), Ebû Dâvud (1407), Tirmizî (573, 574), Nesâî (966) ve İbn Mâce (1059).

[4] Taberânî (7393). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (2/286) der ki: "İsnâdında çok zayıf biri olan Yahya b. Ukbe b. Ebi'l-Ayzâr vardır."

[5] İbn Huzeyme (511). Muhakkiki: "İsnâdı sahîhtir" demiştir.

رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ ★ فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ★ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ★ وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا ★ وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ ★ فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا ★ وَيَصْلَىٰ سَعِيرًا ★ إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا ★إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ ★ بَلَىٰ إِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا ★ فَلَا أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ ★ وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ★ وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ ★ لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ ★ فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ★ وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ★ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ★ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ★ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ★ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ

"Gök yarıldığı, Rabbine kulak verip boyun eğecek hale getirildiği zaman; yer uzatılıp dümdüz edildiği ve içindekileri atıp boşaldığı zaman; Rabbine kulak verip boyun eğecek hale getirildiği zaman! Ey insan! Şüphe yok ki sen Rabbine karşı çaba üstüne çaba göstermektesin, sonunda ona varacaksın. Kitabı kendisine sağından verilen kimse, kolay geçireceği bir hesaba çekilir ve ailesinin yanına sevinçle döner. Ama kitabı kendisine arkasından verilen kimse «Mahvoldum» diye bağırır ve çılgın alevli cehenneme girer. Çünkü o, ailesi içinde sevinçli idi. Doğrusu o hiçbir zaman dönmeyeceğini sanmıştı. Oysa gerçekten Rabbi onu görüyordu. Andolsun şafağa, geceye ve içinde topladıklarına, dolunay halindeki Ay'a! Şüphesiz siz hâlden hâle geçeceksiniz. Böyleyken onlar neden iman etmezler? Onlara Kur'ân okunduğu zaman secde etmezler. Aksine kafirler yalanlıyorlar. Halbuki Allah onların gizlediği şeyleri çok iyi bilir. Onlara acı azabı müjdele! Ancak iman edip de sâlih ameller işleyenler bitmez tükenmez bir mükâfat vardır." (İnşikâk Sur. 1-25)

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hz.Ali: **"Gök yarıldığı zaman"**[1] âyetini açıklarken: "Gök yarılıp galaksiden ayrılır" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ"[2] âyetini açıklarken: "Gök Rabbine boyun eğer ki ona yakışan da budur" demiştir.[3]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Süddî: "وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ"[4] âyetini açıklarken: "Gök Rabbine boyun eğer ki ona yakışan da budur" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا"[5] buyruğunu açıklarken: "Yüce Allah onunla konuşunca gök bunu duyup dinler" demiştir.

Hâkim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ"[6] âyetini açıklarken "Rabbinin emrini duyup bu emre boyun eğer" demiştir. **"Yer uzatılıp dümdüz edildiği ve içindekileri atıp boşaldığı zaman"**[7] buyruğunu açıklarken: "Kıyamet gününde dümdüz edilir. İçindeki ölüleri çıkarıp onlardan kurtulur" demiştir.[8]

Abd b. Humeyd, Mücâhid'den bunun aynısını bildirir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"İçindekileri atıp boşaldığı zaman"**[9] âyetini açıklarken: "İçindeki altından hazineleri çıkardığı zaman, anlamındadır" demiştir.

Firyâbî, Abd b. Humeyd, Hâkim ve Beyhakî *Delâil*'de Abdullah b. Amr'dan bildirir: "Kâbe yeryüzünden iki bin yıl önce vardı. **"Yer uzatılıp dümdüz edildiği zaman"**[10] âyetinde ifade edilen budur. Yeryüzü Kâbe'nin altından başlamak üzere yayılıp uzatılmıştır."[11]

---

[1] İnşikâk Sur. 1
[2] İnşikâk Sur. 2
[3] *Fethu'l-Bârî*'de (6/294) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[4] İnşikâk Sur. 2
[5] İnşikâk Sur. 2
[6] İnşikâk Sur. 2
[7] İnşikâk Sur. 3, 4
[8] Hâkim (2/518).
[9] İnşikâk Sur. 4
[10] İnşikâk Sur. 3
[11] Hâkim (2/518) ve Beyhakî (2/44).

Hâkim, İbn Ömer'den bildirir: Kıyamet gününde yeryüzü bir deri parçası gibi yayılıp açılır. Sonra Yüce Allah, insan, cin, ehli ve vahşi hayvan, ne kadar mahlukat varsa hepsini haşreder. Öylesi bir günde Yüce Allah hayvanlar arasında kısası uygular ve boynuzlu koyun tarafından süsülen boynuzsuz koyun bile ondan hakkını alır. Hayvanlar arasında bu şekilde kısas uygulaması bitip de herkes hakkını diğerinden aldıktan sonra onlara: "Toprak olun!" buyurur. Kafir onların bu durumunu görünce: "Keşke ben de onlar gibi toprak olsaydım" der.[1]

Hâkim'in –ceyyid bir senedle- Câbir'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününde yeryüzü bir deri parçası gibi yayılır. Sonrasında her bir insan için yeryüzünde ancak ayaklarının basacağı kadar bir yer bulunacaktır."*[2]

Ebu'l-Kâsım el-Huttelî *ed-Dîbâc*'da İbn Ömer'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), **"Gök yarıldığı zaman"**[3] âyeti konusunda şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde toprağı yarılıp da mezarından ilk çıkacak kişi ben olacağım. Doğrulup mezarımda oturduğumda yer de benimle birlikte hareket edecektir. Ona: «Neyin var?» diye sorduğumda: «Rabbim, içimdekileri çıkarıp atmamı ve eskiden olduğu gibi içimde hiçbir şeyin kalmamasını emretti» karşılığını verir. İşte,* **«Ve içindekileri atıp boşaldığı zaman»**[4] *âyetinde ifade edilen de budur."*

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Rabbine kulak verip boyun eğecek hale getirildiği zaman"**[5] âyetini açıklarken: "Gök, Rabbinin emrini işitir ve bu emri yerine getirir" demiştir. **"İçindekileri atıp boşaldığı zaman"**[6] âyetini açıklarken: "İçinde bulunan hazine, insan, canlı ne kadar şey varsa onları dışarı atıp onlardan kurtulur" demiştir. **"Ey insan! Şüphe yok ki sen Rabbine karşı çaba üstüne çaba göstermektesin..."**[7]

---

[1] Hâkim (4/575).
[2] Hâkim (4/570).
[3] İnşikâk Sur. 1
[4] İnşikâk Sur. 4
[5] İnşikâk Sur. 2
[6] İnşikâk Sur. 4
[7] İnşikâk Sur. 6

âyetini açıklarken de: "Bu çabalardan kasıt, Allah için yapılan amellerdir" demiştir.[1]

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Dahhâk: **"Ey insan! Şüphe yok ki sen Rabbine karşı çaba üstüne çaba göstermektesin..."**[2] âyetini açıklarken: "Bu çabalardan kasıt, Allah için yapılan amellerdir" demiştir.[3]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ey insan! Şüphe yok ki sen Rabbine karşı çaba üstüne çaba göstermektesin, sonunda ona varacaksın"**[4] âyetini açıklarken: "Ey insan! Doğrusu Rabbine karşı iyi olsun kötü olsun bazı amellerde bulunmaktasın ve yaptığın bu amellerle huzuruna çıkacaksın, anlamındadır" demiştir.[5]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Süddî: **"Ey insan! Şüphe yok ki sen Rabbine karşı çaba üstüne çaba göstermektesin, sonunda ona varacaksın"**[6] âyetini açıklarken: "Ey insan! Doğrusu sen Rabbin için amellerde bulunmaktasın ve sonunda da bu amellerinle karşı karşıya geleceksin, anlamındadır" demiştir.

Ahmed, Abd b. Humeyd, Buhârî, Müslim, Tirmizî, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye, Hz. Âişe'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İncesine kadar hesaba çekilen herkes helak olacaktır!"* buyurdu. Kendisine: "Yüce Allah: **"Kitabı kendisine sağından verilen kimse, kolay geçireceği bir hesaba çekilir"**[7] buyurmuyor mu?" dediğimde, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"O (hesaba çekilme değil) amellerin arzedilmesidir. İncesine kadar hesaba çekilecek kişi helak olacaktır"* karşılığını verdi.[8]

Ahmed, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, Hâkim ve İbn Merdûye, Hz. Âişe'den bildirir: Bir defasında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) namazda: *"Allahım! Beni kolay bir hesaba çek"* diye dua ettiğini işittim. Namazı bitirince: "Yâ Resûlallah!

---

[1] Abdurrezzâk (2/358, 359).
[2] İnşikâk Sur. 6
[3] İbn Ebî Şeybe (13/581).
[4] İnşikâk Sur. 6
[5] İbn Cerîr (24/235).
[6] İnşikâk Sur. 6
[7] İnşikâk Sur. 7, 8
[8] Ahmed 40/236, 237, 41/152, 287, 42/466 (24200, 24605, 24769, 25707), Buhârî (4939, 6536, 6537), Müslim (2876) ve Tirmizî (2426, 3337).

Kolay hesap da nasıl oluyor?" dediğimde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yüce Allah'ın, kişinin amel defterine baktığı zaman bazı günahlarını görmezden gelmesidir. Yoksa kişi incesine kadar hesaba çekilirse helak olur"* buyurdu.[1]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hz. Âişe: **"Kolay geçireceği bir hesaba çekilir"**[2] âyetini açıklarken: "Kişiye günahları gösterildikten sonra bu günahları bağışlanır" demiştir.

İbn Ebî Şeybe ve İbnu'l-Münzir,'in bildirdiğine göre Hz. Âişe: "Kıyamet gününde hesaba çekilenler Cennete sokulur" dedi ve: **"Kitabı kendisine sağından verilen kimse, kolay geçireceği bir hesaba çekilir"**[3] âyetlerini okudu. Yine: **"Suçlular simalarından tanınır, perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar"**[4] âyetini okudu.[5]

Bezzâr, Taberânî *M. el-Evsat*'ta, İbn Adiy, Beyhakî ve Hâkim'in Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kendisinde üç hasleti taşıyan kişiyi Yüce Allah kolayca geçireceği bir hesaba çeker ve rahmetiyle onu Cennete sokar. Bu üç haslet de bir şeyleri senden esirgeyen kişiye hiçbir şeyi esirgemeyip vermen, sana haksızlık eden kişiyi bağışlaman ve seninle ilişkisini kesen akrabanı ziyaret etmendir."*[6]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Ailesinin yanına sevinçle döner"**[7] âyetini açıklarken: "Cennette kendisine tahsis edilen ailesinin yanına gider" demiştir. **"Ama kitabı kendisine arkasından verilen kimse"**[8] âyetini açıklarken de: "Kolu yerinden çıkarılıp sırtına konulduğu için kitabı arkasından verilecektir" demiştir.

---

[1] Ahmed 40/260 (24215), İbn Cerîr (24/236, 237) ve Hâkim (8/57, 255, "sahîh"). *Müsned*'in muhakkikleri şöyle demişlerdi: "Bir defasında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) namazda: *"Allahım! Beni kolay bir hesaba çek"* diye dua ettiğini işittim" kısmı dışında sahîh hadistir."

[2] İnşikâk Sur. 8

[3] İnşikâk Sur. 7, 8

[4] Rahmân Sur. 41

[5] İbn Ebî Şeybe (13/361).

[6] Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr*, 1906), Taberânî (909, 5064), İbn Adiy (3/1125), Beyhakî (10/235) ve Hâkim (2/518). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (8/154) der ki: "İsnâdında metrûk biri olan Süleyman b. Dâvud el-Yemânî vardır."

[7] İnşikâk Sur. 9

[8] İnşikâk Sur. 10

İbnu'l-Münzir, Humeyd b. Hilâl'dan bildirir: Bize anlatılana göre kıyamet gününde kişi: "Ef filanın oğlu filan! Hesab vermeye gel!" diye çağırılır. Ancak kişi o korku içerisinde: "Acaba benden başkası mı çağırılıyor" demeye başlar.

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin *el-Ba's*'da bildirdiğine göre Mücâhid: **"Ama kitabı kendisine arkasından verilen kimse"**[1] âyetini açıklarken: "Kıyamet gününde sol kolu yerinden çıkarılıp sırtına konulacağı için arkasındaki bu kolla kitabını alacaktır" demiştir.[2]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "يَدْعُو ثُبُورًا"[3] âyetini açıklarken: "Feryat figan ederek «Vay halime!» diyecektir" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Çünkü o, ailesi içinde sevinçli idi"**[4] âyetini açıklarken: "Dünyada iken ailesi içinde sevinçliydi" demiştir.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Doğrusu o hiçbir zaman dönmeyeceğini sanmıştı"**[5] âyetini açıklarken: "Öldükten sonra bir daha diriltilmeyeceğini sanmıştı" demiştir.[6]

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd, Katâde'den aynısını bildirir.[7]

İbn Ebî Hâtim'in Dahhâk vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: " أَنْ لَنْ يَحُورَ"[8] âyetini: "Geri dönmeyeceğini sandı" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: "أَنْ لَنْ يَحُورَ"[9] âyetini: "Bize dönmeyeceğini sandı" şeklinde açıklamıştır.

Tastî *Mesâil*'de ve Taberânî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "أَنْ لَنْ يَحُورَ"[10] buyruğunu sorunca, İbn Abbâs: "Habeşlilerin dilinde

---

[1] İnşikâk Sur. 10
[2] *Tağlîku't-Ta'lîk* (4/364) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/697) geçtiği üzere Firyâbî.
[3] İnşikâk Sur. 11
[4] İnşikâk Sur. 13
[5] İnşikâk Sur. 14
[6] İbn Cerîr (24/242) ve *el-İtkân*'de (2/54) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[7] Abdurrezzâk (2/358).
[8] İnşikâk Sur. 14
[9] İnşikâk Sur. 14
[10] İnşikâk Sur. 14

Yahûr ifadesi geri dönmek, anlamındadır. Âyet de "Geri dönmeyeceğini sandı" anlamına gelir" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Lebîd'in:

"Kişi kayan bir yıldız ile ışığı gibidir

Parlarken sonradan bir küle döner" dediğini işitmez misin?"[1]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: "إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ"[2] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Geri dönmeyeceğini zannetti, anlamındadır. Habeşlilerin, ailesine dönmesi için kişiye: "Hur ilâ ehlike (=Ailene dön)" dediklerini işitmez misin?"

İbn Ebî Şeybe, Avvâm b. Havşeb'ten bildirir: Mücâhid'e şafak ifadesini sorduğumda: "Şafak, Güneş'in ışığıdır" dedi. [3]

Abdurrezzâk, İbn Ebî Şeybe, İbnu'l-Münzir, Abd b. Humeyd ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Ömer: "Şafak ufuktaki kızıllıktır" demiştir.[4]

Semmûye'in *Fevâid*'de bildirdiğine göre Ömer b. el-Hattâb: "Şafak ufuktaki kızıllıktır" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Şafak ufuktaki kızıllıktır" demiştir.

Abdurrezzâk ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ebû Hureyre: "Şafak ufuktaki beyazlıktır" demiştir.[5]

İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Andolsun şafağa"**[6] âyetini açıklarken: "Şafaktan kasıt, gündüzün tümüdür" demiştir.[7]

Abd b. Humeyd, İkrime'den aynısını bildirir.

---

[1] *Mesâilu Nâfi'* (24) ve Taberânî (10597).
[2] İnşikâk Sur. 14
[3] İbn Ebî Şeybe (1/333).
[4] Abdurrezzâk (2122) ve İbn Ebî Şeybe (1/333).
[5] Abdurrezzâk (2/359).
[6] İnşikâk Sur. 16
[7] İbn Ebî Şeybe (2/530).

Saîd b. Mansûr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ"[1] âyetini: "Andolsun geceye ve içinde barınan şeylere" şeklinde açıklamıştır.[2]

Ebû Ubeyd *Fadâil*'de, İbn Ebî Şeybe, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ"[3] âyetini: "Andolsun geceye ve içinde topladığı şeylere" şeklinde açıklamıştır.[4]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: **"Andolsun geceye ve içinde topladıklarına"**[5] âyetini açıklarken: "İçinde topladıklarından kasıt, yılanlar, akrepler ve diğer böceklerdir" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Andolsun geceye ve içinde topladıklarına"**[6] âyetini açıklarken: "İçinde topladıklarından kasıt, içinde barındırdığı hayvanlardır" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"Andolsun geceye ve içinde topladıklarına"**[7] âyetini açıklarken: "İçinde topladıklarından kasıt, gece yapılan şeylerdir" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ"[8] âyetini: "Andolsun dolunay halindeki Ay'a şeklinde açıklamıştır.[9]

Tastî *Mesâil*'de, İbnu'l-Enbârî *el-Vakfu ve'l-İbtidâ*'da ve Taberânî'nir bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ"[10] âyetin sorunca, İbn Abbâs: "*Vesak* ifadesinden kasıt, toplanma, bir araya gelmedir"

---

[1] İnşikâk Sur. 17

[2] *Fethu'l-Bârî*'de (8/697) geçtiği üzere Saîd b. Mansûr. İbn Hacer: "İsnâdı sahîhtir" demiştir.

[3] İnşikâk Sur. 17

[4] İbn Ebî Şeybe (2/235) ve İbn Cerîr (24/245).

[5] İnşikâk Sur. 17

[6] İnşikâk Sur. 17

[7] İnşikâk Sur. 17

[8] İnşikâk Sur. 18

[9] İbn Cerîr (24/248).

[10] İnşikâk Sur. 18

dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. İbn Sirma'nın:

"Durmadan bağıran devekuşlarımız var

Bir çoban bulsalar toplanacaklar" dediğini işitmez misin?"[1]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: "وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ"[2] âyetini: "Andolsun dolunay halindeki Ay'a şeklinde açıklamıştır.[3]

Abd b. Humeyd, İkrime'den bunun aynısını bildirir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Enbârî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs'a, " وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ"[4] âyeti sorulunca şöyle dedi: "*Vesak* ifadesinden kasıt, toplanma, bir araya gelmedir. Şairin:

"Durmadan bağıran devekuşlarımız var

Bir çoban bulsalar toplanacaklar" dediğini işitmez misin?"

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Dolunay halindeki Ay'a"**[5] âyetini açıklarken: "Ayın on üçüncü gecesidir" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ömer b. el-Hattâb: "لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ"[6] âyetini: "Hâlden hâle geçeceksiniz" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Şüphesiz siz hâlden hâle geçeceksiniz"**[7] âyetini açıklarken: "Bir durumdan sonra başka duruma düşeceksiniz" demiştir.

---

[1] *Mesâilu Nâfi'* (9) ve Taberânî (10597).
[2] İnşikâk Sur. 18
[3] Abdurrezzâk (2/358).
[4] İnşikâk Sur. 18
[5] İnşikâk Sur. 18
[6] İnşikâk Sur. 19
[7] İnşikâk Sur. 19

Buhârî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs bu âyeti "لَتَرْكَبُنَّ طبقًا عن طبقٍ"[1] lafzıyla okumuş ve açıklarken: "Bir hâlden başka bir hâle geçeceksin anlamındadır ki bundan da kasıt Peygamberimizdir (sallallahu aleyhi vesellem)" demiştir.[2]

Ebû Ubeyd *el-Kırâât*'de, Saîd b. Mansûr, İbn Meni', Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs bu âyeti "لَتَرْكَبُنَّ طبقًا عن طبقٍ" lafzıyla okumuş ve açıklarken: "Bir hâlden başka bir hâle geçeceksin anlamındadır ki bundan da kasıt Peygamberimizdir (sallallahu aleyhi vesellem)" demiştir.[3]

Tayâlisî, Abd b. Humeyd, İbn Ebî Hâtim ve Taberânî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs bu âyeti "لَتَرْكَبُنَّ طبقًا عن طبقٍ" lafzıyla okumuş ve açıklarken: "Ey Muhammed! Semanın bir katını aşıp diğerine geçeceksin, anlamındadır" demiştir.[4]

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, Hâkim *el-Kunâ*'da, Taberânî, İbn Mende *Ğarâibu Şu'be*'de ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Mes'ûd bu âyeti "لَتَرْكَبُنَّ طبقًا عن طبقٍ" lafzıyla okumuş ve açıklarken: "Ey Muhammed! Semanın bir katını aşıp diğerine geçeceksin, anlamındadır" demiştir.[5]

Bezzâr'ın bildirdiğine göre İbn Mes'ûd bu âyeti "لَتَرْكَبُنَّ طبقًا عن طبقٍ" lafzıyla okumuş ve açıklarken: "Ey Muhammed! Bir durumdan sonra başka bir duruma geçeceksin, anlamındadır" demiştir.[6]

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Şa'bî bu âyeti "لَتَرْكَبُنَّ طبقًا عن طبقٍ" lafzıyla okumuş ve açıklarken: "Ey Muhammed! Semanın bir katını aşıp diğerine geçeceksin, anlamındadır" demiştir.[1]

---

[1] İbn Kesîr, Hamza, Kisâî ve Halef de bu şekilde okumuşlardır. Nâfi', Âsım, İbn Âmir, Ebû Amr, Ebû Câfer ve Yâkub ise "لَتَرْكَبُنَّ (Düşeceksiniz)" lafzıyla okumuşlardır. (bkz: *en-Neşr*, 2/298).

[2] Buhârî (4940).

[3] *Fethu'l-Bârî*'de (8/698) geçtiği üzere Ebû Ubeyd, *el-Metâlibu'l-Âliye*'de (4178) geçtiği üzere İbn Menî' ve İbn Cerîr (24/251).

[4] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/381) geçtiği üzere Tayâlisî ve Taberânî (11173).

[5] Taberânî (10068). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/135) der ki: "İsnâdında zayıf biri olan Hüseyn b. Abdilevvel vardır."

[6] Bezzâr (1602). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/135) der ki: "İsnâdında zayıf biri olan Câbir el-Cu'fî vardır."

Abdurrezzâk, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *el-Ba's*'da bildirdiğine göre İbn Mes'ûd bu âyeti "لَتَرْكَبُنَّ طبقًا عن طبقٍ" lafzıyla okumuş ve açıklarken: "Gök önce çatlayacak, sonra yarılacak sonra da kızıla dönecektir" demiştir.[2]

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mekhûl: **"Şüphesiz siz hâlden hâle geçeceksiniz"**[3] âyetini açıklarken: "Her yirmi yılda bir daha önce yapmadığınız yeni bir şey yapacaksınız" demiştir.[4]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"Şüphesiz siz hâlden hâle geçeceksiniz"**[5] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Dünyada iken aşağı mertebede olan bir topluluğun âhirette mertebesi yüksek olacaktır. Dünyada iken mertebesi yukarıda olan bir topluluğun ise âhirette mertebesi aşağıda olacaktır."

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Şüphesiz siz hâlden hâle geçeceksiniz"**[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Kişi dünyada bolluk içindeyken bir bakarsın sıkıntıya düşmüştür. Bazen de kişi sıkıntı içindeyken bir bakarsın bolluk ve refaha kavuşmuştur."

Nuaym b. Hammâd ve Ebû Nuaym'ın *Hilye*'de bildirdiğine göre Mekhûl: **"Şüphesiz siz hâlden hâle geçeceksiniz"**[7] âyetini açıklarken: "Her yirmi yılda bir daha önce olmadığınız yeni bir durumda olacaksınız" demiştir.[8]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebu'l-Âliye bu âyeti "لَتَرْكَبُنَّ" lafzıyla, "ب" harfini fetha ile okumuştur.

Abd b. Humeyd'in Ebû Amr b. el-Alâ vasıtasıyla bildirdiğine göre Mücâhid bu âyeti "لَتَرْكَبُنَّ" lafzıyla, "ب" harfini fetha ile okumuştur.

---

[1] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/381) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[2] Abdurrezzâk (2/359), İbn Cerîr (24/255) ve Hâkim (2/518, "sahîh").
[3] İnşikâk Sur. 19
[4] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/382) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[5] İnşikâk Sur. 19
[6] İnşikâk Sur. 19
[7] İnşikâk Sur. 19
[8] Nuyam b. Hammâd (42) ve Ebû Nuaym (5/184).

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Âsım bu âyeti "لَتَرْكَبُنَّ"[1] lafzıyla, çoğul anlamını verecek şekilde "ب" harfini ötre ile okumuştur.

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَاللهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ"[2] âyetini: "Allah onların gizlediği şeyleri bilir" şeklinde açıklamıştır.[3]

Abdurrezzâk'ın bildirdiğine göre Katâde: **"Halbuki Allah onların gizlediği şeyleri çok iyi bilir"**[4] âyetini açıklarken: "Kalplerinde gizlediklerini bilir" demiştir.[5]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: "وَاللهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ"[6] âyetini "Allah onların gizlediği şeyleri bilir" şeklinde açıklamıştır. "لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ"[7] buyruğunu da: "Onlara hesapsız bir şekilde mükafat vardır" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Ancak iman edip de sâlih ameller işleyenler için bitmez tükenmez bir mükâfat vardır"**[8] âyetini açıklarken: "Onlara verdiği mükafatları başlarına kakmaz" demiştir.

Tastî'nin *Mesâil*'de bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ"[9] buyruğunu sorunca, İbn Abbâs: "Mükafatları eksiksiz bir şekilde verilir, anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Züheyr'in:

"Üstünlüğü, hızlı atın yavaş ata üstünlüğü gibidir

Vereceği zaman eksiksiz ve söylemeden verir" dediğini işitmez misin?"[10]

---

[1] İnşikâk Sur. 19
[2] İnşikâk Sur. 23
[3] *Fethu'l-Bârî*'de (8/697) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[4] İnşikâk Sur. 23
[5] Abdurrezzâk (2/360).
[6] İnşikâk Sur. 23
[7] İnşikâk Sur. 25
[8] İnşikâk Sur. 25
[9] İnşikâk Sur. 25
[10] *el-İtkân*'de (2/102) geçtiği üzere Tastî.

BURÛC SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Burûc Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

Abd b. Humeyd, Ebû Hureyre'den bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yatsı namazlarında Burûc ile Târık sûrelerini okurdu."[2]

Ahmed ve Abd b. Humeyd, Ebû Hureyre'den bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yatsı namazlarında *Semâvât Sûreleri* şeklinde adlandırılan sûrelerin (Burûc ile Târık sûreleri) okunmasını emretti."[3]

Tayâlisî, İbn Ebî Şeybe *Musannef*'te, Ahmed, Dârimî, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Hibbân, Taberânî ve Beyhakî *Sünen*'de Câbir b. Semure'den bildirir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) öğle ile ikindi namazlarında Târık ile Burûc sûrelerini okurdu."[4]

Saîd b. Mansûr, Câbir'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Muâz'a (Yemen'e gönderirken): *"Onlara yatsı namazını kıldırırken A'lâ, Leyl ve Burûc sûrelerini oku"* buyurdu.

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ★ وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ ★ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ

"Andolsun burçlara sahip gökyüzüne, vaadedilmiş güne, şahide ve şahit olunana." (Burûc Sur. 1-3)

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Burçlar, gökyüzünde olan saraylardır" demiştir.[5]

---

[1] İbnu'd-Durays (17, 18), Nehhâs (sh. 757) ve Beyhakî, *Delâil* (7/142).

[2] Ahmed 14/77, 78 (8332). Muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[3] Ahmed 14/78 (8333). Muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[4] Tayâlisî (811), İbn Ebî Şeybe (1/356), Ahmed 34/497 (20982), Dârimî (1/295), Ebû Dâvud (805), Tirmizî (307, "hasen"), Nesâî (978), İbn Hibbân (1827), Taberânî (1966) ve Beyhakî (2/391). Hasen sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 252; *Sahîh Sünen Ebî Dâvud*, 722).

[5] İbn Cerîr (24/260).

İbnu'l-Münzir, A'meş'ten bildirir: Abdullah'ın öğrencileri: **"Andolsun burçlara sahip gökyüzüne"**[1] âyetini açıklarken: "Sarayları bulunan gökyüzüne andolsun, anlamındadır" derlerdi.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebû Sâlih: **"Andolsun burçlara sahip gökyüzüne"**[2] âyetini açıklarken: "Burçlardan kasıt, büyük yıldızlardır" demiştir.

İbn Merdûye, Câbir b. Abdillah'tan bildirir: Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem), **"Andolsun burçlara sahip gökyüzüne"**[3] âyeti sorulunca: *"Burçlardan kasıt yıldızlardır"* buyurdu. **"Gökte burçlar vareden, orada ışık saçan Güneş ve aydınlatan Ay'ı yaratan Allah, yücelerin yücesidir"**[4] âyeti sorulunca: *"Burada da burçlardan kasıt yıldızlardır"* buyurdu. **"Nerede olursanız olun, sağlam burçlar içinde bulunsanız bile, ölüm size yetişecektir..."**[5] âyeti sorulunca: *"Buradaki burçlardan kasıt saraylardır"* buyurdu.

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Andolsun burçlara sahip gökyüzüne, vaadedilmiş güne, şahide ve şahit olunana"**[6] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Gökyüzünün burçları yıldızlardır. Vaadedilmiş günden kasıt da kıyamet günüdür. Şahid olan ile şahit olunan da Yüce Allah'ın değerini yüksek kıldığı ve dünyada olan iki gündür. Bu günlerden birinin kıyamet günü, diğerinin ise Arafe günü olduğu bize anlatılırdı."[7]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Andolsun burçlara sahip gökyüzüne, vaadedilmiş güne, şahide ve şahit olunana"**[8] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Gökyüzü en güzel bir şekilde dokunup yaratıldıktan sonra yıldızlarla süslenmiştir. Vaadedilmiş bu gün kıyamet günüdür. Şahid olan gün Cuma günü, şahit olunan da kıyamet günüdür."

---

[1] Burûc Sur. 1
[2] Burûc Sur. 1
[3] Burûc Sur. 1
[4] Furkân Sur. 61
[5] Nisâ Sur. 78
[6] Burûc Sur. 1-3
[7] Abdurrezzâk (2/361).
[8] Burûc Sur. 1-3

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Andolsun burçlara sahip gökyüzüne"**[1] âyetini açıklarken: "Gökyüzünün burçlarından kasıt yıldızlardır" demiştir. **"Şahide ve şahit olunana"**[2] âyetini açıklarken de: "Şahit olan insanoğludur. Şahit olunan da kıyamet günüdür" demiştir.[3]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Vaadedilmiş güne, şahide ve şahit olunana"**[4] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Vaadedilmiş gün kıyamet günüdür. Şahit olan gün Cuma günü, şahit olunan gün de Arafe günüdür ki bir diğer adı Haccı Ekber'dir. Yüce Allah Cuma gününü Muhammed (sallallahu aleyhi vesellem) ile ümmetine bayram günü kılmıştır. Bu günü onların bayramı yaparak da İslam ümmetini diğer ümmetlerden daha üstün kılmıştır. Cuma günü Allah katında günlerin efendisidir. Yüce Allah'ın en sevdiği ameller de böylesi bir günde yapılan amellerdir. Bugünde de öyle bir an vardır ki namaz kılıp hayır duasını bu ana denk getiren Müslüman kula Yüce Allah istediği şeyi verir."

Abd b. Humeyd, Tirmizî, İbn Ebi'd-Dünya *Ehvâl*'de, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *Sünen*'de Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Vaadedilmiş gün kıyamet günü, şahit olunan gün Arafe günü, şahit olan gün de Cuma günüdür. Güneş bu günden daha üstün bir günün üzerine doğmuş veya batmış değildir. Bu günde de öyle bir an vardır ki hayır duasını bu ana denk getiren mümin kula Yüce Allah mutlaka icabet eder. Böylesi bir anda bir şeyden sığınan kişiyi de Yüce Allah sığındığı şeye karşı korur."*[5]

Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî, Ebû Hureyre'den bildirir: **"Şahide ve şahit olunana"**[6] âyeti konusunda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Şahit olan gün*

[1] Burûc Sur. 1
[2] Burûc Sur. 3
[3] İbn Cerîr (24/261, 267).
[4] Burûc Sur. 2, 3
[5] Tirmizî (3339), İbn Cerîr (24/263, 264), İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/385) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî (3/170). Hasen hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 2659).
[6] Burûc Sur. 3

Arafe günü ile Cuma günüdür. Şahit olunan gün de vaad edilmiş olan gündür ki o da kıyamet günüdür" buyurmuştur.[1]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hz.Ali: "Vaadedilmiş gün kıyamet günü, şahit olan gün Cuma günü, şahit olunan gün de Kurban bayramı günüdür" demiştir.

İbn Cerîr, Taberânî ve İbn Merdûye, Şurayh b. Ubeyd vasıtasıyla Ebû Mâlik el-Eş'arî'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Vaadedilmiş gün kıyamet günü, şahit olan gün Cuma günü, şahit olunan gün de Arafe günüdür. Cuma gününü Yüce Allah bizim için seçmiştir. Orta namazdan (=Salâtu'l-Vustâ) kasıt da ikindi namazıdır."*[2]

Saîd b. Mansûr, Şurayh b. Ubeyd'den mürsel olarak aynısını bildirir.

İbn Merdûye ve İbn Asâkir, Cübeyr b. Mut'îm'den bildirir: **"Şahide ve şahit olunana"**[3] âyeti konusunda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Şahit olan gün Cuma günü, şahit olunan gün de Arafe günüdür"* buyurmuştur.[4]

Abd b. Humeyd de İbn Abbâs ve Ebû Hureyre'den mevkûf (yani onun sözü) olarak aynısını bildirir.

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Merdûye'nin Saîd b. el-Müseyyeb'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Günlerin efendisi Cuma günüdür ki şahit olan gün de budur. Şahit olunan gün de Arafe günüdür"* buyurmuştur.[5]

İbn Mâce, Taberânî ve İbn Cerîr'in Ebu'd-Derdâ'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Cuma günü bana çokça salatu selam edin. Zira bu gün şahit olunan bir gündür ki melekler bu güne şahit olurlar"* buyurmuştur.[6]

---

[1] Hâkim (2/519) ve Beyhakî (3/170).

[2] İbn Cerîr (24/263, 266) ve Taberânî (3458). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/135) der ki: "İsnâdında zayıf biri olan Muhammed b. İsmâîl b. Ayyâş vardır."

[3] Burûc Sur. 3

[4] İbn Asâkir (11/307).

[5] İbn Cerîr (24/265).

[6] İbn Mâce (1637) ve İbn Cerîr (24/270). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen İbn Mâce*, 362).

Abdurrezzâk, Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ali b. Ebî Tâlib: **"Şahide ve şahit olunana"**[1] âyetini açıklarken: "Şahit olan gün Cuma günü, şahit olunan gün de Arafe günüdür" demiştir.[2]

İbn Cerîr ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre adamın biri Hasan b. Ali'ye, **"Şahide ve şahit olunana"**[3] âyetini sordu. Hasan: "Benden önce bunu kimseye sordun mu?" deyince, adam: "Senden önce İbn Ömer ile İbnu'z-Zübeyr'e sordum. Bunların Kurban bayramı günü ile Cuma günü olduğunu söylediler" karşılığını verdi. Bunun üzerine Hasan: "Değil! Şahit olandan kasıt Muhammed'dir (sallallahu aleyhi vesellem)" dedi ve: **"...Seni de onların üzerine bir şahit yaptığımız zaman halleri nice olacak"**[4] âyetini okudu. Ardından: "Şahit olunan da kıyamet günüdür" dedi ve: **"...Bu, insanların toplanacağı gündür. Bu, şahit olunacak bir gündür"**[5] âyetini okudu."[6]

Abd b. Humeyd, Taberânî *M. el-Evsat* ile *M.es-Sağîr*'de ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Hasan b. Ali: **"Şahide ve şahit olunana"**[7] âyetini açıklarken: "Şahit olandan kasıt, dedem Resûlullah'tır (sallallahu aleyhi vesellem), şahit olunandan kasıt da kıyamet günüdür" dedi ve: **"Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik"**[8] âyeti ile **"...Bu, şahit olunacak bir gündür"**[9] âyetini okudu.[10]

Abd b. Humeyd, Nesâî, İbn Ebi'd-Dünya *Ehvâl*'de, Bezzâr, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye ve İbn Asâkir'in değişik kanallardan bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Vaadedilmiş güne, şahide ve şahit olunana"**[11] âyetlerini açıklarken: "Vaadedilmiş günden kasıt, kıyamet günüdür. Şahit olandan kasıt, Muhammed (sallallahu aleyhi vesellem), şahit olunandan kasıt, da kıyamet günüdür" dedi

---

[1] Burûc Sur. 3
[2] Abdurrezzâk (2/361) ve İbn Cerîr (24/265).
[3] Burûc Sur. 3
[4] Nisâ Sur. 41
[5] Hûd Sur. 103
[6] İbn Cerîr (24/266).
[7] Burûc Sur. 3
[8] Ahzâb Sur. 45
[9] Hûd Sur. 103
[10] Taberânî, *M.el-Evsat* (9482), *M.es-Sağîr* (2/131).
[11] Burûc Sur. 2, 3

ve: **"...Bu, insanların toplanacağı gündür. Bu, şahit olunacak bir gündür"**[1] âyetini okudu.[2]

İbn Cerîr'in Ali vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Şahit olandan kasıt, Yüce Allah, şahit olunandan kasıt da kıyamet günüdür" demiştir.[3]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Şahit olandan kasıt, Yüce Allah'tır" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Şahit olandan kasıt, Yüce Allah, şahit olunandan kasıt da kıyamet günüdür" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in Ebû Zabyân vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Şahit olandan kasıt insan, şahit olunandan kasıt da kıyamet günüdür" demiştir.

Abdurrezzâk, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: "Şahit olandan kasıt insanın amellerine şahitlik edecek olandır. Şahit olunandan kasıt ise kıyamet günüdür" demiştir.[4]

قُتِلَ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ ★ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ ★ إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ★ وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ★ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ★ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ★ إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ

[1] Hûd Sur. 103
[2] Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11663), Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr*, 2283) ve İbn Cerîr (12/574, 24/26٤).
[3] İbn Cerîr (24/269).
[4] Abdurrezzâk (2/361).

"Kahrolsun o hendek (=Uhdûd) sahipleri! Şiddetle yanan o ateşin sahipleri! Ki üzerine oturmuşlardı. Onlar da Müminlere yapmakta oldukları işkenceyi seyrediyorlardı. Bu inkarcıların, inananlara kızmaları; onların sadece, göklerin ve yerin hükümranlığı kendisinin bulunan ve övülmeğe layık ve güçlü olan Allah'a inanmış olmalarındandı. Allah her şeye şahiddir. Şüphesiz iman eden erkek ve kadınları belaya uğratıp sonra tövbe etmeyenler, onlar için cehennem azabı vardır. Yakıcı azap da onlaradır." (Burûc Sur. 4-10)

İbn Ebî Hâtim'in Abdullah b. Nücey vasıtasıyla bildirdiğine göre Ali b. Ebî Tâlib: "Hendek sahiplerinin peygamberi Habeşli birisiydi" demiştir.

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Hasan vasıtasıyla bildirdiğine göre Ali b. Ebî Tâlib: **"Kahrolsun o hendek sahipleri!"**[1] âyetini açıklarken: "Bunlar Habeşlilerdir" demiştir.

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: **"Kahrolsun o hendek sahipleri!"**[2] âyetini açıklarken: "Bunlar Nebatilerdendi" demiştir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Kahrolsun o hendek sahipleri!"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bunlar İsrailoğullarından bir topluluktur. Hendekler açıp içinde ateşler yakmışlar sonra da bu ateşe atmak üzere hendeklerin yanına inanan erkek ile kadınları dizmişlerdir."[4]

Firyâbî, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: "*Uhdûd*, Necrân'da yarıklardır. Bu yarıklarda insanlara işkence ederlerdi" demiştir.[5]

İbn Asâkir'in bildirdiğine göre Abdurrahman b. Cübeyr b. Nüfeyr: "Bu hendek olayları (Yemen kralı) Tubba' zamanında olmuştu" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Kahrolsun o hendek sahipleri!"**[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Yerde hendekler açıp bunların

---

[1] Burûc Sur. 4

[2] Burûc Sur. 4

[3] Burûc Sur. 4

[4] İbn Cerîr (24/272).

[5] *Tağlîku't-Ta'lîk* (4/364) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/698) geçtiği üzere Firyâbî.

içinde de ateşler yakmışlar sonra Müslümanları getirip: "Allah'ın inkar edip bizim dinimize tâbi olun! Aksi taktirde sizleri bu ateşe atarız" demişlerdi. Müslümanlar küfür yerine ateşi tercih edince de bu hendeklerdeki ateşe atılmışlardı.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Kahrolsun o hendek sahipleri!"**[2] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Bize bildirilene göre Ali b. Ebî Tâlib şöyle derdi: "Bunlar Yemen köylerinde yaşayan insanlardır. Bu insanların müminleri ile kafirleri birbirleriyle savaşınca müminler kafirlere galip geldi. Savaş sonrası birbirlerine ihanet etmeyeceklerine dair sözler verdiler ve anlaşmalar yaptılar. Ancak kafirler onlara ihanet edip hepsini yakaladılar. Müminlerden biri kafirlere: "Hayırlı bir iş yapmak ister misiniz? Büyük bir ateş yakın ve bizleri bu ateşe sunun. Sizin dininize girmeyi kabul edenler çıkarsa zaten sizin de istediğiniz budur. Kabul etmeyenleri ise ateşe atarsınız" dedi. Bunun üzerine kafirler büyük bir ateş yaktılar ve müminleri ateşe sundular. Küfre girmeyi kabul etmeyen müminleri de bir bir bu ateşe atmaya başladılar. Geriye kalan ihtiyar bir kadın ateşe girme konusunda az bir tereddüt edince kucağındaki bebeği ona: "Ateşe gir ve münafık duruma düşme!" dedi. Yüce Allah da onların başına gelenleri: **"Kahrolsun o hendek sahipleri! Şiddetle yanan o ateşin sahipleri! Ki üzerine oturmuşlardı. Onlar da Müminlere yapmakta oldukları işkenceyi seyrediyorlardı"**[3] şeklinde anlatmıştır. Burada ateşin üzerine oturanlar müminler, onları seyredenler ise kafirlerdir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Şüphesiz iman eden erkek ve kadınları belaya uğratıp sonra tövbe etmeyenler..."**[4] âyetini açıklarken: "Beladan kasıt, onları ateşte yakmalarıdır" demiştir.

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Şüphesiz iman eden erkek ve kadınları belaya uğratıp sonra**

---

[1] Burûc Sur. 4
[2] Burûc Sur. 4
[3] Burûc Sur. 4-7
[4] Burûc Sur. 10

tövbe etmeyenler..."[1] âyetini açıklarken: "Beladan kasıt, onlara işkence etmeleridir" demiştir.[2]

Abd b. Humeyd, Hasan(-ı Basrî)'den bildirir: Zorba hükümdarlardan biri yerde hendekler açıp içlerini ateşle doldurdu. Sonra müminleri bu ateşin yanına getirdi. Kendisine tâbi olup küfre dönenleri serbest bırakıp, dinine tâbi olmayı kabul etmeyenleri ise ateşe atmaya başladı. Sıra kucağında küçük oğlu olan bir kadına gelince, kadın ateşten geri çekilir gibi oldu. Ancak kucağındaki bebeği: "Anneciğim! Ateşe atla ve münafıklardan biri olma!" deyince, kadın ateşe atladı. Vallahi ateşe atılanlar ateşten bir parça olacak şekilde yandıktan sonra hep birlikte Yüce Allah'ın rahmetine nail oldular. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) de bu konuda: *"Ne zaman bu hendek sahiplerini hatırlasam belanın sıkıntısından Allah'a sığınırım"* buyurmuştur.

İbn Merdûye, Abdullah b. Nücey'den bildirir: Necrân piskoposu Hz. Ali'nin yanına geldi ve ona hendek ashâbının (ashâb-ı uhdûd) kıssasını sordu. Piskopos bu kıssaya yönelik bir şeyler de anlatınca Hz. Ali: "Ben onların kıssasını senden daha iyi biliyorum" dedi ve şöyle anlatmaya başladı: "Habeşlilere kendilerinden bir peygamber gönderildi. Yüce Allah: **"Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana anlattıklarımız da var, anlatmadıklarımız da var...**"[3] buyurur. Bu peygamber insanları Allah'a davet edince bazıları ona tâbi oldular. Kendisine karşı çıkanlarla savaşınca da ona tâbi olan arkadaşları öldürüldü. Kendisi de yakalanıp bağlandı. Ancak kaçmayı başarınca etrafında toplanan birkaç kişiyle birlikte yine kafirlere karşı savaştı. Ancak arkadaşları yine öldürüldü ve kendisi de yakalanıp bağlandı. Sonrasından kafirler yerde hendekler açıp bunların içinde ateşler yaktılar. Daha sonra da insanları bu ateş dolu hendeklerin yanına getirdiler. Peygambere tâbi olduğunu söyleyenleri ateşin içine atmaya, kendilerinden olduğunu söyleyenleri ise serbest bırakmaya başladılar. En son gelenler arasında kucağında erkek bebek bulunan bir kadın vardı. Kadın korkuya kapılınca kucağındaki bebek: "Anneciğim! Tereddüt etme ve ateşe gir!" dedi. Bunun üzerine de kadın ateşe atladı."

---

[1] Burûc Sur. 10

[2] *Tağlîku't-Ta'lîk* (4/364) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/698, 699) geçtiği üzere Firyâbî ve İbn Cerîr (24/280).

[3] Mü'min Sur. 78

Abd b. Humeyd, Seleme b. Kuheyl'den bildirir: Hz. Ali'nin yanında hendek ashâbı (ashâb-ı uhdûd) zikredilince: "İçinizden onlar gibi olanlar da var. Onun için bu konuda onlardan daha aciz olmayın" dedi.

Abd b. Humeyd, Ali b. Ebî Tâlib'den bildirir: Mecûsilere de bir kitap inmişti ve kitaplarına sıkı sıkıya bağlıydılar. İçki onlara helal kılınmıştı. Krallarından biri içki içince sarhoş oldu. Sarhoş olunca da kızkardeşi veya kızıyla ilişkiye girdi. Ancak kendine gelince bu yaptığına pişman oldu. İlişkiye girdiği kıza: "Yazıklar olsun bize! Böylesi bir şeyi nasıl yapabildik? Bundan bir çıkış yolu var mı?" deyince, kız: "Bundan tek çıkış yolu insanlara bir konuşma yapıp: "Ey insanlar! Allah kızkardeşinizle (veya kendi kızınızla) evlenmeyi sizlere helal kıldı" demendir. Bunun üzerinden bir zaman geçip de insanlar bunu unutunca yeniden bir konuşma yapıp böylesi bir evliliği haram kılarsın" karşılığını verdi. Bunun üzerine kral bir konuşma yapmak üzere kalktı ve: "Ey insanlar! Allah kızkardeşinizle (veya kendi kızınızla) evlenmeyi sizlere helal kıldı" dedi. Ancak insanlar: "Böylesi bir şeye inanmaktan veya böylesi bir şeyi doğrulamaktan Allah'a sığınırız! Bunu bize söyleyen herhangi bir peygamber oldu mu? Allah Kitâb'ında böylesi bir şeyi indirdi mi?" diyerek kralın söylediğini kabul etmediler. Bunun üzerine kral, kızın yanına döndü ve: "Yazıklar olsun sana! İnsanlar söylediğimi kabul etmediler!" dedi. Kız: "Şayet kabul etmiyorlarsa o zaman kırbaçla bunu onlara kabul ettir" dedi.

Kral insanları kırbaçlatarak bunu kabul ettirmek istedi, ancak yine kabule yanaşmadılar. Kral, kızın yanına döndü ve: "Onlara karşı kırbaç kullandım, ancak yine kabul etmediler" dedi. Kız: "O zaman onlara karşı kılıcı kullan" deyince, kral bunu kabul etmeleri için kılıçları kullanmaya başladı. Ancak insanlar bunu yine kabul etmeyince, bu sefer kız: "Hendekler aç ve bu hendeklerin içinde ateşler yak. Sözünü kabul edeni serbest bırak, karşı çıkanları da hendeklere at" dedi. Bunun üzerine kral hendekler açtırdı ve içlerinde ateşler yaktı. Sonra ülkesinin insanlarını sırayla bu hendeklere getirtti. Evlilik konusunda sözünü kabul edenleri serbest bırakırken karşı çıkanları ateşin içine attırdı. Yüce Allah da onlar hakkında: **"Kahrolsun o hendek sahipleri! Şiddetle yanan o ateşin sahipleri! Ki üzerine oturmuşlardı. Onlar da Müminlere yapmakta oldukları işkenceyi seyrediyorlardı. Bu inkarcıların, inananlara kızmaları; onların sadece, göklerin ve yerin hükümranlığı kendisinin bulunan ve övülmeğe layık ve güçlü olan Allah'a inanmış olmalarındandı. Allah her şeye şahiddir.**

Şüphesiz iman eden erkek ve kadınları belaya uğratıp sonra tövbe etmeyenler, onlar için cehennem azabı vardır. Yakıcı azap da onlaradır"[1] âyetlerini indirmiştir.[2]

İbn Ebî Şeybe, Avf'tan bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), yanında hendek sahipleri (ashâb-ı uhdûd) zikredildiği zaman belanın şiddetinden Allah'a sığınırdı."[3]

Abdurrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, Müslim, Tirmizî, Nesâî ve Taberânî, Suheyb'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ikindi namazını kıldıktan sonra konuşuyormuş gibi dudaklarını oynatırdı. Kendisine: "Yâ Resûlallah! İkindi namazını kıldıktan sonra neden konuşur gibi dudaklarını oynatıyorsun?" diye sorulunca şöyle buyurdu: *"Peygamberlerden biri, ümmetinin çokluğuna hayran kaldı ve: «Bunların karşısında kim durabilir?» dedi. Bunun üzerine Yüce Allah ona: «Onlara söyle bir tercihte bulunsunlar! Ya cezalarını ben vereyim ya da onlara düşmanlarını musallat edeyim» diye vahyetti. Yüce Allah'ın cezasını tercih edince onlara ölümü gönderdi. Öyle ki tek bir günde bile onlardan yetmişbin kişi öldü."*

Suheyb der ki: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu hadiseyi anlattığı zaman ardından şunu da anlatırdı: *"Eskilerden bir kral vardı ve bu kralın da kendisine kehanetlerde bulunan bir kahini bulunuyordu. Bir gün bu kahin: «Bana akıllı veya zeki bir çocuk bulun da bildiklerimi ona da öğreteyim. Zira ölüp gitmekten, bildiklerimin de benimle birlikte yok olup gitmesinden ve benden sonra bunları bilen birinin kalmamasından korkuyorum» dedi. Bunun üzerine kahinin dediği vasıflarda genç bir çocuk buldular ve kahinin yanına gidip gelmesini, bildiklerini ondan öğrenmesini söylediler. Çocuk da denildiği gibi kahinin yanına gidip gelmeye başladı. Kahin giderken de yolu üzerinde kilisesinde duran bir rahip vardı. Çocuk da kahinin yanına her gidişinde bu rahibin yanına uğruyor ve burada ne yaptığını soruyordu. Çocuk devamlı olarak gidip gelirken bunu sorunca sonunda rahip: «Burada Allah'a ibadet ediyorum» dedi. Sonrasında genç çocuk devamlı olarak rahibin yanında oturmaya ve ara ara kahinin yanına gitmeye başladı. Kahin de çocuğun ailesine: «Çocuğunuz neredeyse yanıma hiç gelmiyor» diye haber yolladı. Çocuk bunu rahibe*

---

[1] Burûc Sur. 4-10

[2] *Tahrîcu Ahâdîsi'l-Keşşâf*'da (4/183) geçtiği üzere Abd b. Humeyd.

[3] İbn Ebî Şeybe (13/227, Avf vasıtasıyla Hasan'dan).

söyleyince, rahip de ona: «Şayet kahin nerede olduğunu sorarsa ailenin yanında olduğunu söylersin. Ailen nerede olduğunu sorarsa da kahinin yanında olduğunu söylersin» dedi.

Çocuk bu durum üzerindeyken bir defasında bir grup insanla karşılaştı. Aslan denilen bir hayvan önlerini kesmiş onları yollarından etmişti. Bunun üzerine çocuk bir taş aldı ve: «Allahım! Şayet rahibin dedikleri hak ise bu taşla şu hayvanın ölmesini senden diliyorum. Yok, eğer kahinin dedikleri hak ise bu taş şu hayvana bir şey yapamasın» dedi. Taşı atınca da aslan öldü. Oradakiler: «Hayvanı kim öldürdü?» diye sorunca, birisi: «Şu çocuk öldürdü» karşılığını verdi. Ardından insanlar korkuya kapıldılar ve: «Bu çocuk hiç kimsenin bilmediği şeyleri biliyor» demeye başladılar. Âma biri de bu söylenenleri duyunca çocuğun yanına geldi ve: «Eğer gözlerimi tekrar açarsan sana şunu şunu vereceğim» dedi. Çocuk: «Dediğin şeyleri senden istemiyorum. Ancak Gözlerin görmeye başlarsa tekrar görmeni sağlayana iman eder misin?» diye sorunca, âma adam: «Evet, ederim» dedi. Çocuk dua edince Yüce Allah adamın gözlerini açtı. Adam da gözleri açılınca Allah'a iman etti.

Kral olanlardan haberdâr olunca rahibi, çocuğu ve gözleri açılan adamı yanına getirtti. Onlara: «Herbirinizi diğerinden farklı bir şekilde öldüreceğim!» dedi. Sonrasında emrederek rahip ile gözleri açılan adam öne alındı. Birinin başının ortasına testere konuldu ve ikiye biçildi. Diğeri de farklı bir şekilde öldürüldü. Çocuk için de: «Bunu filan dağa götürün ve oradan aşağıya atın!» dedi. Çocuğu aldılar ve başından aşağı atmaları emredilen dağa götürdüler. Ancak dağın tepesine çıkana dek yanındaki adamlar teker teker aşağı düşmeye başladı ve geriye sadece çocuk kaldı. Adamlar bu şekilde düşüp ölünce çocuk geriye döndü. Bunun üzerine kral adamlarına çocuğu alıp denize atmalarını söyledi. Adamlar çocuğu alıp denize gittiler. Ancak Yüce Allah çocuğun yanındaki tüm adamları denizde boğdu ve çocuğu korudu.

Bunun üzerine çocuk kralın yanına döndü ve: «Beni bir yere bağlayıp okla vurmadan öldüremezsin. Oku atarken de: "Çocuğun Rabbi olan Allah'ın adıyla!" demelisin» dedi. Bunun üzerine kral emrederek çocuk bir yere bağlandı. «Çocuğun Rabbi olan Allah'ın adıyla!» diyerek de ona bir ok attı. Çocuk okun saplandığı yer olan şakağına elini koydu ve öldü. İnsanlar bunu görünce: «Bu çocuk hiç kimsenin bilmediği şeyleri biliyor. Biz de bu çocuğun Rabbine iman ediyoruz» diyerek iman ettiler. İnsanlar bu şekilde iman edince

kralın adamları ona: «Sen üç kişinin iman etmesinden korkuyordun, ama şimdi herkes iman etti» dediler. Kral da: «Hendekler kazın ve bu hendekleri odun doldurup ateşe verin» emrini verdi. Emri yerine getirildikten sonra insanları topladı ve: «Kim yeni dininden dönerse onu serbest bırakırız. Dönmeyenleri de ateşin içine atacağız» dedi. Bu şekilde de kral dininden dönmeyenleri ateş dolu hendeklere atmaya başladı. Yüce Allah bu konuda: **«Kahrolsun o hendek sahipleri! Şiddetle yanan o ateşin sahipleri! Ki üzerine oturmuşlardı. Onlar da Müminlere yapmakta oldukları işkenceyi seyrediyorlardı. Bu inkarcıların, inananlara kızmaları; onların sadece, göklerin ve yerin hükümranlığı kendisinin bulunan ve övülmeğe layık ve güçlü olan Allah'a inanmış olmalarındandı. Allah her şeye şahiddir. Şüphesiz iman eden erkek ve kadınları belaya uğratıp sonra tövbe etmeyenler, onlar için cehennem azabı vardır. Yakıcı azap da onlaradır»**[1] *buyurur."*

Suheyb der ki: "Çocuğa gelince bu çocuk defnedildikten bir zaman sonra tekrar çıkarıldı. Bize anlatılana göre Ömer b. el-Hattâb zamanında da çıkarıldığında eli öldürüldüğü anda olduğu gibi şakağında duruyordu."[2]

Abd b. Humeyd ve İbn Merdûye'nin Suheyb'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Sizden önceki topluluklardan birinde, bir kral ve bu kralın da bir sihirbazı vardı. Sihirbaz yaşlandığı zaman, krala: «Ben artık yaşlandım, ecelim de yaklaştı. Bana genç bir çocuk gönder de ona sihiri öğreteyim» dedi. Kral da sihir öğretmesi için ona bir genç yolladı. Genç, sihirbazın yanına giderken yolda bir rahiple karşılaştı ve rahibin yanında oturup onu sözlerini dinledi. Rahibin sözlerini de çok beğendi. Ondan sonra da genç, sihirbazın yanına her gidişinde rahibe uğrayıp yanında oturur, sihirbazın yanına gittiği zaman da geç kaldığı için sihirbaz onu döver: «Neden geciktin?» diye çıkışırdı. Evine gitmek için sihirbazın yanından ayrılınca yine rahibin yanına gidip otururdu. Geç geldiği için ailesi de onu döver: «Neden geciktin?» diye çıkışırlardı. Genç bu durumu rahibe şikayet edince, rahip ona: "Sihirbaz seni döveceği zaman ona: «Ailem beni alıkoydu, ondan geç kaldım» dersin. Ailen seni dövmek istediği zaman da: « "Sihirbaz beni alıkoydu" dersin» dedi.*

---

[1] Burûc Sur. 4-10

[2] Abdurrezzâk (2/362), *Musannef* (9751); İbn Ebî Şeybe (10/319, muhtasar olarak); Müslim (3005); Tirmizî (3340); Nesâî, *S. el-Kübrâ* (8633, muhtasar olarak) ve Taberânî (7319).

Genç bu hal üzerindeyken bir defasında insanları yollarından alıkoyan vahşi ve çok büyük hayvanla karşılaştı. İçinden: «Allah katında sihirbaz mı daha üstün yoksa rahip mi, bunu işte bugün öğreneceğim» dedi. Sonra eline bir taş aldı ve: «Allahım! Eğer rahibin durumu senin için sihirbazın durumundan daha sevimli ve rızana daha uygun ise bu taşla şu hayvanı öldür de insanlar yollarına gitsinler» dedi. Ona taşı atınca hayvan öldü, insanlar da yollarına devam ettiler.

Sonra genç çocuk, rahibin yanına gelince olanları ona anlattı. Rahib de ona: «Evladım! Sen benden daha üstün bir duruma gelmişsin. Ancak bazı belalara maruz kalacaksın ve eğer kalırsan sakın benden kimseye bahsetme» dedi. Genç çocuk, körleri ve alaca hastalarını da iyileştirmeye, insanlara her türlü hastalığa karşı şifa dağıtmaya başlamıştı. Kralın kör bir arkadaşı bunu duyunca gencin yanına birçok hediyeyle geldi ve: «Eğer beni de iyileştirirsen buradaki her şey senin olsun!» dedi. Genç ise: «Ben kimseyi iyileştirmiyorum fakat Yüce Allah şifa veriyor. Sen de iman edip ona dua edersen sana da şifa verir» karşılığını verdi. Adam iman edip dua edince de Yüce Allah ona şifa verdi. Sonra kralın yanına gelip her zaman oturduğu yerde oturdu. Kral ona: «Ey filan! Tekrar görmeni kim sağladı?» diye sorunca, adam: «Rabbim!» karşılığını verdi. Kral: «Ben mi?» diye sorunca, adam: «Hayır!» karşılığını verdi. Kral: «Benden başka Rabbin var mı ki?» diye sorunca, adam: «Evet, var» dedi. Bunu deyince genç çocuğun adını verene kadar adam işkenceye tâbi tutuldu.

Bunun üzerine kral, genci yanına çağırdı. Ona: «Evladım! Sihirde körleri ve alaca hastalarını iyileştirecek dereceye ulaşmışsın, birçok hastaya şifa veriyormuşsun» deyince, genç: «Ben kimseyi iyileştirmiş değilim, ancak Yüce Allah iyileştiriyor» karşılığını verdi. Kral: «Ben mi?» diye sorunca, genç: «Hayır!» karşılığını verdi. Kral: «Benden başka Rabbin var mı ki?» diye sorunca, genç: «Evet! Hem Rabbin hem de Rabbim olan Allah» karşılığını verdi. Kral genci de yakalattı ve rahibin adını verene kadar ona da işkence etti. Sonra rahibi yanına getirtti ve ona: «Dininden çık!» dedi, ancak rahip bunu kabul etmedi. Bunun üzerine bir testere getirildi ve başının orta yerine konulup rahip ikiye kesildi, iki parça halinde yere düştü. Sonra kör iken görmeye başlayan adam getirildi ve ona da: «Dininden çık!» dedi. Ancak o da bunu kabul etmedi. Bunun üzerine bir testere getirildi ve başının orta yerine konulup ikiye kesildi, iki parça halinde yere düştü.

Sonra genç çocuğa: «Dininden çık!» dedi. Çocuk da kabul etmeyince, kral onu bazı adamlarına teslim etti ve onlara: «Bunu filan dağa götürüp dağın tepesine kadar çıkarın. Eğer dinini terk etmeyi yine kabul etmezse oradan aşağıya atın!» dedi. Bunun üzerine çocuğu dağın tepesine çıkardılar. Çocuk: «Allahım! Dilediğin şekilde beni bunların şerrinden koru» diye dua edince dağ sallandı ve bütün adamlar aşağıya düştü. Sonra çocuk yürüyerek kralın yanına geldi. Kral ona: «Yanındakilere ne oldu?» diye sorunca, çocuk: «Yüce Allah beni onlardan korudu» dedi. Bunun üzerine kral onu başka adamlara teslim etti ve: «Onu bir gemiye bindirin ve denizin ortasına götürün. Şayet dininden dönmezse denize atın!» emrini verdi. Adamlar genci alıp denizin ortasına kadar götürdüler. Genç çocuk: «Allahım! Dilediğin şekilde beni bunların şerrinden koru» diye dua edince, gemi devrildi ve bütün adamlar boğuldu. Sonra genç çocuk yürüyerek kralın yanına geldi. Kral ona: «Yanındakilere ne oldu?» diye sorunca, genç çocuk: «Yüce Allah beni onlardan korudu» dedi.

Sonra krala: «Sana söyleyeceğim şeyi yapmadan sen beni öldüremezsin! Ama sana diyeceğimi yaparsan öldürürsün» dedi. Kral: «Ne o?» diye sorunca, genç: «İnsanları bir yerde topla ve beni de bir kütüğün üzerine bağla. Sonra benim ok torbamdan bir tane ok alıp yayın kirişine koy ve: «Bu gencin Rabbi olan Allah'ın adıyla» diyerek oku bana at. Şayet bu şekilde yaparsan beni öldürebilirsin» dedi. Bunun üzerine kral bütün insanları bir yerde topladı ve genci de bir kütüğe bağladı. Sonra ok torbasından bir ok çekti, yayın kirişine yerleştirdi ve: «Bu gencin Rabbi olan Allah'ın adıyla» deyip oku fırlattı. Ok gidip gencin şakağına saplandı. Genç elini okun saplandığı yer olan şakağına koydu ve öldü.

İnsanlar bunu görünce: «Bu gencin Rabbine iman ettik!» demeye başladılar. Kralın adamları: «Korktuğun şey vardı ya! O korktuğun şeyi Yüce Allah bütün insanların eliyle başına getirdi» dediler. Bunun üzerine kral yol ağızlarında hendeklerin kazılmasını emretti. Hendekler kazılıp içlerinde de ateşler yakıldı. Kral: «Dininden dönenleri serbest bırakın, dönmeyenleri de ateşe atın!» emrini verdi. Öyle yapmaya başladılar. İnsanlar arasında kura çekiliyor ve öyle ateşe atılıyorlardu. Nihayet yanında küçük çocuğuyla bir kadın geldi ve ateşe düşmemek için geri çekilir gibi oldu. Bunun üzerine çocuğu: «Anneciğim! Sabret, zira sen hak üzerindesin!» dedi."

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ★ إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ★ وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ★ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ... بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ ★ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ

"Şüphesiz Rabbinin yakalaması amansızdır. Başlatan ve tekrarlayan odur. O, çok bağışlayan ve çok sevendir. Şerefli Arş'ın sahibidir... Hayır, o şerefli bir Kur'ân'dır. Levh-i Mahfuz'dadır." (Burûc Sur. 12-15, 21, 22)

İbnu'l-Münzir ve Hâkim, İbn Mes'ûd'dan bildirir: **"Andolsun burçlara sahip gökyüzüne, vaadedilmiş güne, şahide ve şahit olunana"**[1] âyetlerindeki yemin, **"Şüphesiz Rabbinin yakalaması amansızdır... Hayır, o şerefli bir Kur'ân'dır. Levh-i Mahfuz'dadır"**[2] âyetleri içindir.[3]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"Şüphesiz Rabbinin yakalaması amansızdır"**[4] âyetini açıklarken: "Daha önceki âyetlerde yapılan yemin bu söz içindir" demiştir. **"Başlatan ve tekrarlayan odur"**[5] âyetini açıklarken: "İlk yaratan ve onu tekrar geri getirecek olan Allah'tır" demiştir. **"O, çok bağışlayan ve çok sevendir"**[6] âyetini açıklarken de: "Yüce Allah kendisine itaat edenleri sever" demiştir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Başlatan ve tekrarlayan odur"**[7] âyetini açıklarken: "Azabı başlatan ve onu tekrarlayan odur" demiştir.[8]

Ebu'ş-Şeyh'in *Azame*'de bildirdiğine göre Hüseyn b. Vâkid: **"O, çok bağışlayan ve çok sevendir"**[9] âyetini açıklarken: "Müminleri bağışlar, dostlarını da sever" demiştir.[10]

---

[1] Burûc Sur. 1-3
[2] Burûc Sur. 12-22
[3] Hâkim (2/519).
[4] Burûc Sur. 12
[5] Burûc Sur. 13
[6] Burûc Sur. 14
[7] Burûc Sur. 13
[8] İbn Cerîr (24/283).
[9] Burûc Sur. 14
[10] Ebu'ş-Şeyh (177).

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin *el-Esmâ' ve's-Sifât*'da bildirdiğine göre İbn Abbâs: "الْوَدُودُ"[1] ifadesini: "Sevgili" olarak açıklamıştır. " ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ"[2] âyetini açıklarken de: "Pek şerefli Arş'ın sahibidir" şeklinde açıklamıştır.[3]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Levh-i Mahfuz'dadır"**[4] âyetini açıklarken: "Ana Kitap (Ümmü'l-Kitâb)tadır" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Levh-i Mahfuz'dadır"**[5] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bana bildirilene göre vahiylerin üzerinde yazılı olduğu *levh* tek bir tanedir. Bu *levh* nurdan olup üç yüz yıllık bir yolculuk mesafesi büyüklüğündedir."

Abdurrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Levh-i Mahfuz'dadır"**[6] âyetini açıklarken: "Yüce Allah'ın katında mahfuzdur, saklanmaktadır" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Levh-i Mahfuz'dadır"**[7] âyetini açıklarken: "Müminlerin kalplerinde, gönüllerindedir" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Abdullah b. Bureyde: **"Levh-i Mahfuz'dadır"**[8] âyetini açıklarken: "Bu, Allah'ın katında olan bir *levh*'dir (kitaptır) ve Ana Kitap (Ümmü'l-Kitâb) denilen de budur" demiştir.

İbn Cerîr, Enes'ten bildirir: Yüce Alah'ın: **"Hayır, o şerefli bir Kur'ân'dır. Levh-i Mahfuz'dadır"**[1] âyetlerinde zikrettiği Levh-i Mahfuz, İsrâfil'in alnındadır" demiştir.[2]

---

[1] Burûc Sur. 14

[2] Burûc Sur. 15

[3] İbn Cerîr (24/283, 284) ve Beyhakî (133). Beyhakî'nin muhakkiki: "İsnâdı zayıftır" demiştir.

[4] Burûc Sur. 22

[5] Burûc Sur. 22

[6] Burûc Sur. 22

[7] Burûc Sur. 22

[8] Burûc Sur. 22

Ebu'ş-Şeyh –ceyyid bir senedle- İbn Abbâs'tan bildirir: Yüce Allah Levh-i Mahfuz'u yüz yılık bir yolculuk mesafesi büyüklüğünde yarattı, sonra da henüz mahlukattan bir şeyi yaratmamış iken Kalem'e: "Mahlukatım hakkındaki bilgimi bunun üzerine yaz!" emrini verdi. Bunun üzerine Kalem kıyamete dek olacak bütün şeyleri buraya yazdı.[3]

Taberânî *M. el-Evsat*'ta, İbn Ebi'd-Dünya *Mekârimu'l-Ahlâk*'da, Ebu'ş-Şeyh *Azame*'de, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah'ın yeşil yakuttan bir levhi (kitabı) vardır ve bunu Arş'ın altına koymuştur. İçinde de şunu yazmıştır: «Kendisinden başka ilah olmayan Allah benim! Üç yüz on altı küsur çeşit huy yarattım. Her kim bu huylardan biri ve "Lâ ilâhe illallah" şehadeti ile birlikte huzuruma gelirse Cennete sokulur.»"*[4]

Abd b. Humeyd ve Ebû Ya'lâ *Müsned*'de –zayıf bir senedle- Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah'ın önünde, içinde üç yüz on beş çeşit şeriat bulunan bir levh vardır. Rahmân olan Allah da şöyle buyurur: «İzzetim ve celâlime andolsun ki kullarımdan biri bana şirk koşmadan ve içinizden bir şeriata tutunmuş olarak huzuruma gelirse onu Cennete sokarım.»"*[5]

el-Ezdî *ed-Du'afâ*'da ve Ebu'ş-Şeyh'in *Azame*'de Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah'ın bir tarafı yakuttan diğer tarafı da yeşil zümrütten olan bir Levh'i vardır. Bu Lehv'in kalemi de nurdandır. Yüce Allah her gün bu Levh'de dilediğini yapar. Dilediğini yaratır, dilediğine rızık verir, dilediğini diriltip öldürür, dilediğini de izzetli kılar."*[6]

Ebu'ş-Şeyh ve İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah beyaz inciden bir kitap (levh)*

---

[1] Burûc Sur. 21, 22

[2] İbn Cerîr (24/287).

[3] Ebu'ş-Şeyh (223).

[4] Taberânî (1093), İbn Ebi'd-Dünya (28), Ebu'ş-Şeyh (163) ve Beyhakî (8547). *Mekârimu'l-Ahlâk* ile *Azame*'nin muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[5] Ebû Ya'lâ (1314). Muhakkiki: "İsnâdı zayıftır" demiştir.

[6] Ebu'ş-Şeyh (159). İbnu'l-Cevzî, *el-Mevdû'ât*'ta (1/117) hadisin uydurma olduğunu söylemiştir.

yarattı ki bu kitabın kapakları yeşil zümrüttendir. Yazıları nurdandır. Yüce Allah her gün bu kitaba üç yüz altmış defa bakar ve bu bakışlarda dilediği şeyi yapar. Dilediğini diriltir, dilediğini öldürür, dilediğini yaratır, dilediğine rızık verir, dilediğini aziz, dilediğini de zelil kılar."[1]

[1] Ebu'ş-Şeyh (160). Muhakkiki: "Zayıf hadistir" demiştir.

TÂRIK SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Târık Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

Ahmed, Buhârî *Târih*'de, Taberânî ve İbn Merdûye, Hâlid el-Advânî'cen bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yardım istemek üzere bize geldiğinde cnu Sakîf çarşısında gördüm. Yayına veya asasına dayanmış bir şekilde Târık Sûresi'ni sonuna kadar okudu. Cahiliye'deyken öğrendiğim bu sûreyi Müslüman olduktan sonra da okudum."[2]

Nesâî, Câbir'den bildirir: Muâz akşam namazını kıldırırken Bakara ile Nisâ sûrelerini okuyunca, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ey Muâz! (Namazı uzatarak) fitne çıkarmak mı istiyorsun! Târık ile Şems sûrelerini veya benzeri sûreleri okusaydın yetmez miydi?"* buyurdu.[3]

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ ★ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ ★ النَّجْمُ الثَّاقِبُ ★ إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ

"Göğe ve Târık'a andolsun. Târık'ın ne olduğunu nereden bileceksin? O, delen yıldızdır. Üzerinde gözetici olmayan kimse yoktur." (Târık Sur. 1-4)

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Göğe ve Târık'a andolsun"**[4] âyetini açıklarken: "Rabbin burada Târık'a yemin etmiştir. Târık da gece vakti sana gelen her bir şeydir" demiştir.

Abd b. Humeyd, Saîd b. Cübeyr'den bildirir: İbn Abbâs'a: **"Göğe ve Târık'a andolsun"**[5] âyetini sorduğumda: **"Târık'ın ne olduğunu nereden**

---

[1] İbnu'd-Durays (17, 18), Nehhâs, *Nâsih* (sh. 757) ve Beyhakî, *Delâil* (7/142-144).

[2] Ahmed 31/288 (18958), Buhârî (3/138, 139) ve Taberânî (4126-4128). *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[3] Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11664).

[4] Târık Sur. 1

[5] Târık Sur. 1

bileceksin?"[1] karşılığını verdi. **"Andolsun o sinenlere"**[2] âyetini sorduğum: **"O akıp akıp yuvasına gidenlere"**[3] karşılığını verdi. **"Evli kadınlarla evlenmeniz de haram kılındı..."**[4] buyruğunu sorduğumda: **"...Maliki bulunduğunuz cariyeler müstesna..."**[5] karşılığını verdi. "Sen ne diyorsun?" dediğimde de: "Sorduğun şeyler konusunda duyduğun şeylerden başka bir şey bilmiyorum" karşılığını verdi.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Göğe ve Târık'a andolsun"**[6] âyetini açıklarken: "Geceye ve gece vakti kişinin başına gelen şeylere yemin edilmiştir" demiştir. **"Üzerinde gözetici olmayan kimse yoktur"**[7] âyetini açıklarken de: "Her bir kişinin kendisini gözeten melekleri vardır" demiştir.[8]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh'in *Azame*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: "النَّجْمُ الثَّاقِبُ"[9] âyetini: "Işık saçan yıldız" şeklinde açıklamıştır. "إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ"[10] âyetini de: "Herkesin üzerinde bir gözetici vardır" şeklinde açıklamıştır.[11]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"Göğe ve Târık'a andolsun"**[12] âyetini açıklarken: "Târık, gündüz gizlenip gece vakti görünen yıldızdır" demiştir. **"Üzerinde gözetici olmayan kimse yoktur"**[13] âyetini açıklarken de: "Her bir kişinin üzerinde amelini, ecelini ve rızkını tespit edip muhafaza edenler vardır" demiştir.

---

[1] Târık Sur. 2
[2] Tekvîr Sur. 15
[3] Tekvîr Sur. 16
[4] Nisâ Sur. 24
[5] Nisâ Sur. 24
[6] Târık Sur. 1
[7] Târık Sur. 4
[8] İbn Cerîr (24/288, 292).
[9] Târık Sur. 3
[10] Târık Sur. 4
[11] İbn Cerîr (24/289, 292), *Fethu'l-Bârî*'de (6/365) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh (687).
[12] Târık Sur. 1
[13] Târık Sur. 4

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Göğe ve Târık'a andolsun"**[1] âyetini açıklarken: "Târık, gece vakti yıldızların açığa çıkmasıdır" demiştir. **"O, delen yıldızdır"**[2] âyetini açıklarken: "Işığıyla karanlıkları delip geçen yıldızdır" demiştir. **"Üzerinde gözetici olmayan kimse yoktur"**[3] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: "Her bir insanın üzerinde onu gözeten melekler vardır. Kişinin ameli, rızkı ve ecelini tespit edip bunu muhafaza ederler. Kişi öldüğünde de Rabbinin katına çıkarılır."[4]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: "النَّجْمُ الثَّاقِبُ"[5] âyetini: "Işık saçan yıldız" şeklinde açıklamıştır

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Zeyd: **"O, delen yıldızdır"**[6] âyetini açıklarken: "Süreyya yıldızıdır" demiştir.[7]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Husayf: **"O, delen yıldızdır"**[8] âyetini açıklarken: "Göğün haberlerini dinlemek isteyenleri delip geçendir" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Âsım, **"Üzerinde gözetici olmayan kimse yoktur"**[9] âyetini: "إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ" lafzıyla, "لَمَّا" ifadesindeki *Lâm* harfini şeddeli ve *fetha* ile okumuştur.[10]

فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ★ خُلِقَ مِنْ مَاءٍ دَافِقٍ ★ يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ ★ إِنَّهُ عَلَىٰ رَجْعِهِ لَقَادِرٌ ★ يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ ★ فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ

---

[1] Târık Sur. 1
[2] Târık Sur. 1
[3] Târık Sur. 4
[4] Abdurrezzâk (2/365).
[5] Târık Sur. 3
[6] Târık Sur. 1
[7] İbn Cerîr (24/290).
[8] Târık Sur. 1
[9] Târık Sur. 4
[10] Ebû Câfer, İbn Âmir ve Hamza da bu şekilde okumuşlardır. Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, Kisâî, Yâkub ve Halef ise "لَـ" lafzıyla, şeddesiz bir şekilde okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/218).

"İnsan neden yaratıldığına bir baksın! Atılan bir sudan yaratıldı. O, sırt ile göğüs kemikleri arasından çıkar. Elbette (Allah'ın) onu döndürmeye gücü yeter. O gün bütün sırlar ortaya dökülür. O gün insanın gücü de, yardımcısı da olmaz." (Târık Sur. 5-10)

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: **"İnsan neden yaratıldığına bir baksın!"**[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Burada kastedilen kişi Ebu'l-Eşüddeyn'dir. Zira bir deri parçasının üzerinde durur ve: "Ey Kureyşliler! Beni bu deri parçasının üzerinden atana şunu şunu vereceğim" derdi. Yine şöyle derdi: "Muhammed, Cehennem bekçilerinin on dokuz tane olduğunu söylüyor. Ben tek başıma onlardan on tanesiyle baş ederim. Siz de kalan dokuzla baş edin."

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"O, sırt ile göğüs kemikleri arasından çıkar"**[2] âyetini açıklarken: "Erkeğin sırtı ile kadının göğüs kemikleri arasından çıkan bir sudur ki bu ikisi olmadan çocuk da olmaz" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbn Ebzâ: "*Sulb* erkekte, *terâib* ise kadında olur" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"O, sırt ile göğüs kemikleri arasından çıkar"**[3] âyetini açıklarken: "Boyun ile boğaz arasından gelen bir sudan çıkmıştır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: "*Terâib*, köprücük kemiğinden daha aşağıda olan bir yerdir" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَالتَّرَائِبِ"[4] ifadesini açıklarken: "Bundan kasıt, kadının *terâibi*'dir ki o da gerdanlığın yeridir" demiştir.

Tastî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "وَالتَّرَائِبِ"[1] ifadesinin anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "*Terâib*, kadının gerdanlık

[1] Târık Sur. 5
[2] Târık Sur. 7
[3] Târık Sur. 7
[4] Târık Sur. 7

yeri, gerdanıdır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Şairin:

"Gerdanına sürdüğü zafiranla

Boynu ile boğazı parıldıyor" dediğini işitmez misin?"[2]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime'ye: **"O, sırt ile göğüs kemikleri arasından çıkar"**[3] âyetini sorulunca şöyle dedi: "Erkeğin sırtı ile kadının gerdanı altından çıkan bir sudur, anlamındadır. Şairin:

"Gerdanına taktığı inci kolye ile

Boynu ile boğazı parıldıyor" dediğini işitmez misin?"

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: *"Terâib*, kadının iki göğüs arasındaki yeridir" demiştir.[4]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: *"Terâib*, göğüstür" demiştir.

Abd b. Humeyd, İkrime, Atiyye ve Ebû İyâd'dan aynısını bildirir.

Hâkim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: *"Terâib*, göğsün alt kısmında her iki taraftan dörder kaburga kemiğidir" demiştir.[5]

Abdurrezzâk ve İbnu'l-Münzir, A'meş'ten bildirir: "Çocuktaki kemik ile sinirler erkeğin suyundan, et ile kan da kadının suyundan oluşur."[6]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"O, sırt ile göğüs kemikleri arasından çıkar"**[7] âyetini açıklarken: "Erkeğin beli ile boğaz arasındaki bölgeden çıkan bir suyla yaratılır" demiştir.

---

[1] Târık Sur. 7

[2] *el-İtkân*'de (2/96) geçtiği üzere Tastî.

[3] Târık Sur. 7

[4] İbn Cerîr (24/293).

[5] Hâkim (2/520, "sahîh").

[6] Abdurrezzâk (2/366).

[7] Târık Sur. 7

"Elbette onu döndürmeye gücü yeter"[1] âyetini açıklarken: "Yüce Allah öldükten sonra tekrar onu diriltmeye, eski haline getirmeye kadirdir" demiştir. **"O gün bütün sırlar ortaya dökülür"**[2] âyetini açıklarken: "Gizlediğiniz ne varsa bir gün ortaya dökülecektir. Onun için gizlediğiniz ve açıkladığınız şeyler hep hayırlı şeyler olsun" demiştir. **"O gün insanın gücü de yardımcısı da olmaz"**[3] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: "O gün kişinin başına gelecekleri engellemeye gücü yetmez. Allah'a karşı da kendisine yardım edecek kimseyi de bulamaz."[4]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Elbette onu döndürmeye gücü yeter"**[5] âyetini açıklarken: "Yüce Allah ihtiyarı genç, genci de ihtiyar gibi yapmaya kadirdir" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Elbette onu döndürmeye gücü yeter"**[6] âyetini açıklarken: "Yüce Allah kişiden çıkan nutfeyi çıktığı yere geri döndürmeye kadirdir" demiştir.[7]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: **"Elbette onu döndürmeye gücü yeter"**[8] âyetini açıklarken: "Yüce Allah kişiyi (nutfeyi) çıktığı omurgaya geri döndürmeye kadirdir" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbn Ebzâ: **"Elbette onu döndürmeye gücü yeter"**[9] âyetini açıklarken: "Yüce Allah kişiyi nutfe olarak babasının sulbüne geri çevirmeye kadirdir" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Elbette onu döndürmeye gücü yeter"**[10] âyetini açıklarken: "Yüce Allah kişiyi öldükten sonra tekrar diriltmeye kadirdir" demiştir.

---

[1] Târık Sur. 8
[2] Târık Sur. 9
[3] Târık Sur. 10
[4] Abdurrezzâk (2/360).
[5] Târık Sur. 8
[6] Târık Sur. 8
[7] İbn Cerîr (24/298).
[8] Târık Sur. 8
[9] Târık Sur. 8
[10] Târık Sur. 8

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Rabî' b. Huseym: **"O gün bütün sırlar ortaya dökülür"**[1] âyetini açıklarken: "Bu sırlar insanlardan gizlediğiniz şeylerdir. Oysa bunlar Allah için aşikardır. Bu tür şeyleri de kendi ilaçlarıyla tedavi edin" dedi. Kendisine: "Bunların tedavisi nedir?" diye sorulunca: "Tövbe edip aynı şeyi bir daha yapmamandır" dedi.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Atâ: **"O gün bütün sırlar ortaya dökülür"**[2] âyetini açıklarken: "Ortaya dökülecek bu sırlardan kasıt namaz, gusül ve cenabetliktir" demiştir.

İbnu'l-Münzir, Yahya b. Ebî Kesîr'den aynısını bildirir.

Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da Ebu'd-Derdâ'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah namaz, zekat, Ramazan orucu ve gusül olmak üzere dört konuda kullarına güveni esas kılmıştır.* «**O gün bütün sırlar ortaya dökülür**»[3] *âyetinde bahsedilen ve ortaya dökülecek olan sırlar da bunlardır."*[4]

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ★ وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ★ إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ ★ وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ★ إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ★ وَأَكِيدُ كَيْدًا ★ فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا

"Dönüşlü göğe ve yarılan yeryüzüne and olsun ki o ayıran bir sözdür. O, boş bir söz değildir. Onlar bir düzen kuruyorlar, ben de bir düzen kurmaktayım. Onun için kafirlere mühlet ver, onlara biraz zaman tanı!"
(Târık Sur. 11-17)

Abdurrezzâk, Firyâbî, Abd b. Humeyd, Buhârî *Târih*'de, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Ebu'ş-Şeyh *Azame*'de, Hâkim ve İbn Merdûye'nin değişik kanallardan bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Dönüşlü göğe ve yarılan yeryüzüne and olsun"**[5] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Göğün

[1] Târık Sur. 9
[2] Târık Sur. 9
[3] Târık Sur. 9
[4] Beyhakî (2751).
[5] Târık Sur. 11, 12

dönüşlü olması yağmurlan arda arda yağdırmasıdır. Yeryüzünün yarılması da toprağı yarıp çıkan bitkilerden dolayıdır."[1]

Abd b. Humeyd de Saîd b. Cübeyr, İkrime, Ebû Mâlik, İbn Ebzâ ve Rabî' b. Enes'ten aynısını bildirir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Dönüşlü göğe ve yarılan yeryüzüne and olsun"**[2] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Göğün dönüşlü olması yağmurlan arda arda yağdırmasıdır. Yeryüzünün yarılması da vadiler, sellerin açtığı yarıklar ve geçitler dolasıyladır."

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Atiyye: **"Dönüşlü göğe ve yarılan yeryüzüne and olsun"**[3] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Göğün dönüşlü olması yağmurları arda arda yağdırmasıdır. Yeryüzünün yarılması her yıl biten bitkiler dolayısıyla yarılmasıdır."

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Yarılan yeryüzüne and olsun"**[4] buyruğunu açıklarken: "Yeryüzünün yarılması vadiler dolayısıyladır" demiştir.

İbn Mende ve Deylemî, Muâz b. Enes'ten bildirir: **"Yarılan yeryüzüne and olsun"**[5] buyruğu konusunda Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Allah'ın izniyle yer yarılır ve içindeki ürün ile bitkileri dışarı verir"* buyurmuştur.[6]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Dönüşlü göğe ve yarılan yeryüzüne and olsun"**[7] buyruğunu açıklarken: "Gök yağmur sayesinde her yıl insanlara rızıklarını yeni baştan çıkarır. Öyle olmasaydı insanlar da sürüleri de telef olup giderdi. Yer de gördüğünüz gibi toprağı yarılır ve insanlara değişik bitkiler, ürünler verir" demiştir. **"O ayıran bir sözdür. O, boş bir söz**

---

[1] Abdurrezzâk (2/365), *Tağlîku't-Ta'lîk* (4/364) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/699) geçtiği üzere Firyâbî, Buhârî (8/262), İbn Cerîr (24/302, 304), Ebu'ş-Şeyh (750) ve Hâkim (2/520, "sahîh").

[2] Târık Sur. 11, 12

[3] Târık Sur. 11, 12

[4] Târık Sur. 12

[5] Târık Sur. 12

[6] *el-İsâbe*'de (1/133) geçtiği üzere İbn Mende ve Deylemî (7197).

[7] Târık Sur. 11, 12

değildir"[1] buyruğunu açıklarken: "Kur'ân hak ile batılı birbirinden kesin bir şekilde ayırır ve hüküm olarak sözünü söyler. Boşuna ve oyun diye söylenmiş değildir" demiştir. **"Onun için kafirlere mühlet ver, onlara biraz zaman tanı!"**[2] âyetini açıklarken de: "İnkar edenlere mühlet ver ve onları az daha kendi hallerine bırak. Âyetteki *Rüveyd* ifadesi 'Az' anlamındadır" demiştir.

Tastî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ"[3] âyetinin anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "Kur'ân boş ve şakadan söz söylemez" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Kays b. Rifâ'a'nın:

"Bilmiyorum ama sanırım anlayacağım

Söylenenler şaka mı yoksa ciddi mi" dediğini işitmez misin?"[4]

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: "وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ"[5] âyetini: "Kur'ân oyun ve eğlence için inmiş değildir" şeklinde açıklamıştır.[6]

Abd b. Humeyd, Mücâhid'den bu yorumun aynısını bildirir.

İbn Merdûye, Hz. Ali'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurduğunu işittim: *"Cebrâil geldi ve: «Ey Muhammed! Ümmetin senden sonra ayrılığa düşecek» dedi. Ona: «Ey Cebrâil! Bu durumdan çıkış yolu nedir?» diye sorduğumda: «Bu durumdan çıkış, ancak Allah'ın Kitab'ıyla olur. Büyüklenenler onunla yere çalınır. Ona tutunan kurtulurken ondan uzaklaşan helak olur. O (hak ile batılı) ayıran bir sözdür. Boş bir söz değildir» karşılığını verdi."*

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"O ayıran bir sözdür. O, boş bir söz değildir"**[7] buyruğunu açıklarken: "O Kur'ân hak bir sözdür ve içinde batıl bir şey yoktur" demiştir. **"Onun için kafirlere mühlet**

---

[1] Târık Sur. 13, 14
[2] Târık Sur. 17
[3] Târık Sur. 14
[4] *Mesâilu Nâfi'* (36).
[5] Târık Sur. 14
[6] İbn Ebî Şeybe (13/539).
[7] Târık Sur. 13, 14

ver, onlara biraz zaman tanı!"[1] âyetini açıklarken de: "Onlara yakın bir zamana kadar mühlet ver, kendi hallerine bırak" demiştir.[2]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Süddî: **"Onun için kafirlere mühlet ver, onlara biraz zaman tanı!"**[3] âyetini açıklarken: "Kendileriyle savaşmanıza izin ve emir verene kadar onları kendi hallerine bırak" demiştir.

İbn Ebî Şeybe, Dârimî, Tirmizî, Muhammed b. Nasr ve İbnu'l-Enbârî *Mesâhif*'de Hâris el-A'var'dan bildirir: Mescide girdiğimde cemaatin kendi aralarında boş şeyler konuştuklarını gördüm. Bunun üzerine Ali'nin yanına geldim ve bu gördüğümü ona anlattım. Ali şöyle dedi: "Gerçekten bunu yapıyorlar mı? Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *"İlerde büyük bir fitne olacak!"* buyurduğunu işittim. "Yâ Resûlallah! Ondan nasıl kurtulabiliriz?" diye sorduğumda şöyle buyurdu: *"Yüce Allah'ın Kitâb'ında sizden öncekiler ve sonrakiler hakkında bilgi ve haberler, aranızdaki meseleler için de hükümler bulunmaktadır. İçindekiler boş sözlerden uzak, hak sözlerdir. Her kim büyüklenerek onu bırakırsa Yüce Allah onun işini bitirir. Doğru yolu Kur'ân'dan başka bir yerde arayanı Yüce Allah dalâlete düşürür. Kur'ân, Yüce Allah'ın kopmaz ipidir. Hikmetli sözleridir, dosdoğru yoludur. Kur'ân'la arzular bozulmaz, âlimler Kur'ân'dan doymaz. Diller onu okurken dolaşmaz, çok tekrarlansa da bıkkınlık vermez, şaşırtıcı yönleri de tükenmez. Öyle bir kitaptır ki cinler bile onu duyduklarında uzak duramazlar ve:* «...**Doğrusu biz, doğru yola götüren, hayrete düşüren bir Kur'ân dinledik de ona inandık...**»[4] *derler. Ona göre konuşan doğru söyler. Onunla hüküm veren âdil davranmış olur. Onunla amel eden mükâfatlandırılır. Ona davet eden dosdoğru yola iletir."*[5]

Muhammed b. Nasr ve Taberânî, Muâz b. Cebel'den bildirir: Bir defasında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) çıkacak fitnelerden bahsetti ve bunların büyük ve ağır olacağını söyledi. Ali b. Ebî Tâlib: "Yâ Resûlallah! Bu fitnelerden çıkış yolu nedir?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Bunlardan*

---

[1] Târık Sur. 17

[2] İbn Cerîr (24/306-308).

[3] Târık Sur. 17

[4] Cin Sur. 1, 2

[5] İbn Ebî Şeybe (10/482), Dârimî (2/435), Tirmizî (2906) ve Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 71). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen et-Tirmizî*, 554).

tek çıkış yolu Allah'ın Kitâb'ındadır. Yüce Allah'ın Kitâb'ında sizden öncekiler ve sonrakiler hakkında bilgi ve haberler, aranızdaki meseleler için de hükümler bulunmaktadır. Her kim büyüklenerek onu bırakırsa Yüce Allah onun işini bitirir. Doğru yolu Kur'ân'dan başka bir yerde arayanı Yüce Allah dalâlete düşürür. Kur'ân, Yüce Allah'ın kopmaz ipidir. Hikmetli sözleridir, dosdoğru yoludur. Öyle bir kitaptır ki cinler bile onu duyduklarında uzak duramazlar ve: **«...Doğrusu biz, doğru yola götüren, hayrete düşüren bir Kur'ân dinledik de ona inandık...»**[1] *derler. Diller onu okurken dolaşmaz, çok tekrarlansa da bıkkınlık vermez."*[2]

[1] Cin Sur. 1, 2

[2] Taberânî 20/84 (160), Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/165) der ki: "İsnâdında metrûk biri olan Amr b. Vâhid vardır."

A'LÂ SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "A'lâ Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Abdullah b. ez-Zübeyr: "A'lâ Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Hz. Âişe: "A'lâ Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

İbn Sa'd, İbn Ebî Şeybe ve Buhârî, Berâ b. Âzib'den bildirir: Müslümanlardan ilk bize gelenler Mus'ab b. Umeyr ile İbn Ümmi Mektûm idi. İnsanlara Kur'ân'ı onlar okutuyorlardı. Sonra Ammâr, Bilâl ve Sa'd geldi. Sonra Ömer b. el-Hattâb ashâbdan yirmi kişiyle birlikte geldi. Sonra da Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) geldi. Medinelilerin, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) gelişine sevindikleri kadar başka bir şeye sevindiklerini görmedim. Öyle ki gençler ve çocuklar: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) geldi!" demeye başladılar. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) geldiğinde ben A'lâ Sûresi ile benzeri sûreleri okuyup öğrenmiştim."[2]

Ahmed ve Bezzâr'ın bildirdiğine göre Hz. Ali: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) A'lâ Sûresi'ni okumayı çok severdi" demiştir.[3]

Ebû Ubeyd, Ebû Temîm'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Müsebbihât sûreleri içinde en değerli olanını unuttum"* buyurdu. Ubey b. Ka'b: "Sanırım A'lâ Sûresi'dir" deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evet!"* karşılığını verdi.[4]

İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce, Numân b. Beşîr'den bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bayram namazları ile

---

[1] İbnu'd-Durays (17, 18), Nehhâs (sh. 757) ve Beyhakî, *Delâil* (7/142-144).

[2] İbn Sa'd (1/234), İbn Ebî Şeybe (14/82) ve Buhârî (4941).

[3] Ahmed 2/142 (742) ve Bezzâr (775, 776). *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[4] Ebû Ubeyd, *Fedâil* (sh. 139).

Cuma namazlarında A'lâ ile Ğâşiye sûrelerini okurdu. Bayramlar Cuma gününe denk geldiği zaman her iki namazda da yine aynı sûreleri okurdu."[1]

İbn Ebî Şeybe ve İbn Mâce, Ebû İnebe el-Havlânî'den bildirir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Cuma namazlarında A'lâ ile Ğâşiye sûrelerini okurdu."[2]

İbn Mâce'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bayram namazlarında A'lâ ile Ğâşiye sûrelerini okurdu" demiştir.[3]

Ahmed, İbn Mâce ve Taberânî, Semure b. Cündüb'den bildirir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bayram namazlarında A'lâ ile Ğâşiye sûrelerini okurdu."[4]

Şâfiî, Tayâlisî, Ahmed, Nesâî, İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Taberânî, Semure b. Cündüb'den bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Cuma namazında A'lâ ile Ğâşiye sûrelerini okudu."[5]

Bezzâr'ın bildirdiğine göre Enes: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) öğle ile ikindi namazlarında A'lâ ile Ğâşiye sûrelerini okurdu" demiştir.[6]

İbn Ebî Şeybe ve Müslim'in bildirdiğine göre Câbir b. Semure: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) öğle namazında A'lâ Sûresi'ni okurdu" demiştir.[7]

İbn Ebî Şeybe, Müslim ve Beyhakî *Sünen*'de İmrân b. Husayn'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) öğle namazını kıldırıp selam verdikten sonra cemaata: *"İçinizden A'lâ Sûresi'ni okuyan oldu mu?"* diye sordu. Adamın biri:

---

[1] İbn Ebî Şeybe (2/141, 142, 176, 14/264); Ahmed 30/332, 359 (18383, 18409); Müslim (878); Ebû Dâvud (1122); Tirmizî (533); Nesâî, 1423, 1567, 1589), *S. el-Kübrâ* (1738, 1740, 11665) ve İbn Mâce (1281).

[2] İbn Mâce (1120). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen İbn Mâce*, 919).

[3] İbn Mâce (1183). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen İbn Mâce*, 1061).

[4] Ahmed 33/268 (20080) ve Taberânî (6773, 6774, 6776-6778). *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı sahîhtir" demişlerdir.

[5] Şâfiî 1/ 309 (*Şifâu'l-Ay*, 433), Tayâlisî (929), Ahmed 33/325, 334 (20150, 20164), Nesâî (1421), İbn Huzeyme (1847), İbn Hibbân (2808) ve Taberânî (6775, 6779). *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı sahîhtir" demişlerdir.

[6] Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr*, 482). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (2/116) der ki: "Ravilerin *Sahîh*'in ravileridir."

[7] İbn Ebî Şeybe (1/306) ve Müslim (460).

"Ben okudum" deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Onu okurken karıştırmamın nedeninin içinizden birinin de onu okuması olduğunu biliyordum"* buyurdu.[1]

Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Mâce, İbn Hibbân, Dârakutnî, Hâkim ve Beyhakî, Ubey b. Ka'b'dan bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) vitir namazını A'lâ, Kâfirûn ve İhlas sûreleriyle kılardı."[2]

Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Hâkim ve Beyhakî, Hz. Âişe'den bildirir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) vitir namazının ilk rekatında A'lâ Sûresi'ni, ikinci rekatında Kâfirûn Sûresi'ni, üçüncü rekatında da İhlâs Sûresi ile Muavvizeteyn'i (Felak, Nâs sûrelerini) okurdu."[3]

Bezzâr'ın bildirdiğine göre İbn Ömer: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) vitir namazında A'lâ, Kâfirûn ve İhlas sûrelerini okurdu" demiştir.[4]

Muhammed b. Nasr, Enes'ten aynısını bildirir.

İbn Ebî Şeybe, Câbir b. Abdillah'tan bildirir: Muâz bir topluluğa akşam namazını kıldırdı. Ensar'dan da bir köle devesiyle çalışıyordu. Namaza yetişince gelip o da durdu. Ancak Muâz namazı çok uzatınca köle namazı bıraktı ve devenin peşine düştü. Konu Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) intikal ettirilince Muâz'a: *"Ey Muâz! Fitne mi çıkarmak istiyorsun? Böylesi bir durumda kişi akşam namazında A'lâ ile Şems sûrelerini okusun"* buyurdu.[5]

İbn Mâce, Câbir'den bildirir: Muâz arkadaşlarına yatsı namazını kıldırdı. Ancak namazı uzatınca Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ona: *"Böylesi durumlarda Şems, A'lâ, Leyl ve Alak sûrelerini oku"* buyurdu.[6]

---

[1] İbn Ebî Şeybe (1/357), Müslim (398) ve Beyhakî (2/162).

[2] Ebû Dâvud (1423), Nesâî (1698-1700, 1728, 1729), İbn Mâce (1171), İbn Hibbân (2436), Dârakutnî (2/31), Hâkim (2/257) ve Beyhakî (3/38). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen İbn Mâce*, 961).

[3] Ebû Dâvud (1424), Tirmizî (463), İbn Mâce (1173), Hâkim (2/520, 521) ve Beyhakî (3/38). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen Ebî Dâvud*, 1261).

[4] Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr*, 740). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (2/243) der ki: "İsnâdında zayıf biri olan Saîd b. Sinân vardır."

[5] İbn Ebî Şeybe (1/359).

[6] İbn Mâce (836). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen İbn Mâce*, 682).

İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: "Yâ Resûlallah! Secdelerimizde ne diyelim?" diye sorduğumuzda Yüce Allah, A'lâ Sûresi'ni indirdi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) secdelerimizde bir defa " Sübhâne Rabbiye'l –A'lâ(=Yüce Rabbimi tesbih ederim)" dememizi emretti.

İbn Sa'd, Kelbî'den bildirir: Hadramî b. Âmir heyet içinde Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ile uzunca bir sohbet yaptı. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kur'ân'dan okuyabildiğin bir yer var mı?"* diye sorunca, Hadramî, A'lâ Sûresi'ni: "Yüce Rabbinin adını tesbih et. O, yaratıp şekil vermiştir. Takdir edip yol göstermiştir. O ki hamileye lütufta bulunmuş, kaburgalarının altından ve içinden koşabilen bir canlı çıkarmıştır" şeklinde okudu. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Sûre diyeceğini en iyi şekilde demiştir. Ona eklemelerde bulunma"* buyurdu.

Bağavî *Mu'cem*'de Abdurrahman b. Ebî Sebire'den bildirir: Babamla birlikte Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) geldik. Ona: "Yâ Resûlallah! Vitir namazını nasıl kılalım?" diye sorduğumda, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Vitir namazını üç rekat olarak kılın ve bu üç rekatta A'lâ, Kâfirûn ve İhlas sûrelerini okuyun"* buyurdu.

Taberânî, Abdullah b. Hâris b. Abdilmuttalib'den bildirir: "Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) son kıldığı namaz akşam namazıydı. Bu namazın ilk rekatında A'lâ Sûresi'ni, ikinci rekatında da Kâfirûn Sûresini okudu."[1]

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى

"Yüce Rabbinin adını tesbih et." (A'lâ Sur. 1)

Ahmed, Ebû Dâvud, İbn Mâce, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye, Ukbe b. Âmir el-Cüheni'den bildirir: **"Azim olan Rabbinin adını tesbih et"**[2] âyeti nazil olduğu zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Rükûlarda Rabbinizi bu şekilde*

[1] *Mecmau'z-Zevâid*'de (2/118) geçtiği üzere Taberânî. Heysemî der ki: "İsnâdında Haccâc b. Nusayr vardır. İbnu'l-Medînî onu zayıf bulurken, İbn Hibbân onun güvenilir olduğunu söylemiştir. İbn Maîn'de bir rivayette onu güvenilir bulmuştur."

[2] Vâkı'a Sur. 74

tesbih edin" buyurdu. **"Yüce Rabbinin adını tesbih et"**[1] âyeti nazil olduğunda da: *"Secdelerinizde Rabbinizi bu şekilde tesbih edin"* buyurdu.[2]

Ahmed, Ebû Dâvud, Taberânî, İbn Merdûye ve Beyhakî *Sünen*'de İbn Abbâs'tan bildirir: Resûlullah (sallellahu aleyhi vesellem), **"Yüce Rabbinin adını tesbih et"**[3] âyetini okuduğu zaman: *"Yüce Rabbimi tesbih ederim"* derdi.[4]

Abdurrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs, **"Yüce Rabbinin adını tesbih et"**[5] âyetini okuduğu zaman: "Yüce Rabbimi tesbih ederim" derdi.[6]

Abd b. Humeyd, İbn Abbâs'tan bildirir: **"Yüce Rabbinin adını tesbih et"**[7] âyetini okuduğun zaman: "Yüce Rabbimi tesbih ederim" de.

Firyâbî, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Enbârî'nin *Mesâhif*'de bildirdiğine göre Ali b. Ebî Tâlib namazda iken, **"Yüce Rabbinin adını tesbih et"**[8] âyetini okuyunca: "Yüce Rabbimi tesbih ederim" dedi. Kendisine: "Kur'ân'a eklemede mi bulunuyorsun?" denilince: "Hayır! Ben sadece bize emredilen bir şeyi yaptım" karşılığını verdi.[9]

Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebû Mûsa el-Eş'arî, Cuma namazında, **"Yüce Rabbinin adını tesbih et"**[10] âyetini okudu ve: "Yüce Rabbimi tesbih ederim" dedi.[11]

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Hâkim, Saîd b. Cübeyr'den bildirir: İbn Ömer'in, **"Yüce Rabbinin adını tesbih et"**[12] âyetini

---

[1] A'lâ Sur. 1

[2] Ahmed 28/630 (17414), Ebû Dâvud (869) ve İbn Mâce (887). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen İbn Mâce*, 186).

[3] A'lâ Sur. 1

[4] Ahmed 3/495 (2066), Ebû Dâvud (883), Taberânî (12335) ve Beyhakî (2/310). *Müsned*'in muhakkikleri: "Sahîh mevkûf" demişlerdir.

[5] A'lâ Sur. 1

[6] Abdurrezzâk (2/367), İbn Ebî Şeybe (2/509) ve İbn Cerîr (24/310).

[7] A'lâ Sur. 1

[8] A'lâ Sur. 1

[9] İbn Ebî Şeybe (2/508).

[10] A'lâ Sur. 1

[11] İbn Ebî Şeybe (2/508,).

[12] A'lâ Sur. 1

okuduktan sonra: "Yüce Rabbimi tesbih ederim" dediğini işittim. Ubey b. Ka'b'ın kıraatinde bu âyet: "سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلَى"[1] lafzıyladır.[2]

İbn Ebî Şeybe ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Abdullah b. ez-Zübeyr namazda iken, **"Yüce Rabbinin adını tesbih et"**[3] âyetini okudu ve: "Yüce Rabbimi tesbih ederim" dedi.[4]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Dahhâk bu âyeti okuduğu zaman şöyle derdi: "Bu âyeti okuyan: «Yüce Rabbimi tesbih ederim» desin."

Abd b. Humeyd, Katâde'den bildirir: Bize bildirilene göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bu âyeti okuduğu zaman: *"Yüce Rabbimi tesbih ederim"* derdi.

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Hz. Ömer, **"Yüce Rabbinin adını tesbih et"**[5] âyetini okuduğu zaman: "Yüce Rabbimi tesbih ederim" derdi.[6]

وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى ★ وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى ★ فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَى

"O ki takdir edip yol göstermiştir. O, yeşillikler bitirmiştir. Sonra da onları siyah çerçöpe çevirmiştir." (A'lâ Sur. 3-5)

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"O ki takdir edip yol göstermiştir"**[7] âyetini açıklarken: "Yüce Allah insana hem cennetlik olmanın hem de cehennemlik olmanın yollarını gösterdi. Hayvanları da kendi yiyeceklerine doğru yönlendirdi" demiştir.[8]

---

[1] A'lâ Sur. 1

[2] *Fethu'l-Bârî*'de (8/700) geçtiği üzere Saîd b. Mansûr, İbn Cerîr (24/309) ve Hâkim (2/521).

[3] A'lâ Sur. 1

[4] İbn Ebî Şeybe (2/509).

[5] A'lâ Sur. 1

[6] İbn Ebî Şeybe (2/509).

[7] A'lâ Sur. 3

[8] İbn Cerîr (24/311).

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbrâhim: **"O, yeşillikler bitirmiştir"**[1] âyetini açıklarken: "Yeşilliklerden kasıt bitkilerdir" demiştir.

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَىٰ"[2] âyetini açıklarken: "Sonra bu yeşillikleri kurumuş çer çöpe dönüştürür" demiştir.[3]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: "فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَىٰ"[4] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "*Ğusâ*, eskimiş, kurumuş şey anlamındadır. *Ahvâ* da bitkinin sarı iken yeşil, yeşilken de beyaza dönmesidir. Bitkiler yeşilken sonradan kuruyup kalır."[5]

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: " فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَىٰ"[6] âyetini açıklarken: "Bu yeşilliği sel suyuyla gelen çer çöp gibi siyaha dönüştürür" demiştir.

سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسَىٰ ★ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَىٰ ★ وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَىٰ ★ فَذَكِّرْ إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرَىٰ ★ سَيَذَّكَّرُ مَنْ يَخْشَىٰ ★ وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى

"Sana okutacağız ve sen onu unutmayacaksın. Ancak Allah'ın dilediği başka. Şüphesiz O, açık olanı da bilir, gizliyi de. Seni en kolaya muvaffak kılacağız. Faydalı olacaksa öğüt ver. Korkanlar öğüt alacaktır. Kötü kimse ise ondan kaçınacaktır." (A'lâ Sur. 6-11)

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Sana okutacağız ve sen onu unutmayacaksın"**[7] âyetini

---

[1] A'lâ Sur. 4
[2] A'lâ Sur. 5
[3] İbn Cerîr (24/313) ve *el-İtkân*'de (2/54) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[4] A'lâ Sur. 5
[5] Abdurrezzâk (2/367).
[6] A'lâ Sur. 5
[7] A'lâ Sur. 6

açıklarken: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) unutur endişesiyle âyetler henüz nazil olurken içinden tekrar edip dururdu" demiştir.

Taberânî ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), Cebrâil kendisine vahiyle geldiği zaman vahyin ağırlığından giysileriyle sıkı sıkıya sarınmak zorunda kalırdı. Aynı şekilde kendinden geçip de nazil olan vahyi unutur endişesiyle vahiy nazil olurken tekrar etmeye çalışırdı. Bir defasında yine böyle yapınca Cerâil ona: "Neden öyle yapıyorsun?" diye sordu. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Unuturum endişesiyle bunu yapıyorum"* karşılığını verdi. Bunun üzerine Yüce Allah bu konuda: **"Sana okutacağız ve sen onu unutmayacaksın. Ancak Allah'ın dilediği başka..."**[1] âyetlerini indirdi. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) nazil olan vahiylerden unuttuğu da olmuştur, ancak bunlar helal ile haram içermeyen âyetlerdi. Bu konuda da Cebrâil ona şöyle demiştir: "Senden önceki her bir peygamber kendisine nazil olan vahiylerden bir kısmını unutmuş veya bu vahiylerden bir kısmı tekrar göğe çekilmiştir. Yüce Allah, Mûsa peygambere on üç ayrı levha indirmiştir. Mûsa bu levhaları yere attığında da zümrütten oldukları için kırılıp parçalanmışlardır. Bu şekilde on üç levhadan dördü gitmiş geriye dokuz tanesi kalmıştır."[2]

İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) vahiy nazil olurken unutur endişesiyle tekrar edip dururdu. Bunun üzerine kendisine: "Biz unutmamanı sağlayacağız" denildi ve: **"Sana okutacağız ve sen onu unutmayacaksın"**[3] âyeti nazil oldu.

Hâkim, Sa'd b. Ebî Vakkâs'dan aynısını bildirir.[4]

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Sana okutacağız ve sen onu unutmayacaksın. Ancak Allah'ın dilediği başka..."**[5] buyruğunu açıklarken: "Ben istediğim şeyleri sana unuttururum" demiştir.

---

[1] A'lâ Sur. 6, 7

[2] Taberânî (12649). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/136) der ki: "İsnâdında zayıf biri olan Cüveybir vardır."

[3] A'lâ Sur. 6

[4] Hâkim (2/521).

[5] A'lâ Sur. 6, 7

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Sana okutacağız ve sen onu unutmayacaksın. Ancak Allah'ın dilediği başka..."**[1] buyruğunu açıklarken: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Yüce Allah'ın dilediği şeyler dışında nazil olan vahiylerden unuttuğu hiç olmazdı " demiştir. **"...Şüphesiz O, açık olanı da bilir, gizliyi de"**[2] buyruğunu açıklarken de: "Gizli olandan kasıt vesvesedir" demiştir.[3]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"...Şüphesiz O, açık olanı da bilir, gizliyi de"**[4] buyruğunu açıklarken: "Gizli olandan kasıt vesvesedir" demiştir.

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"...Şüphesiz O, açık olanı da bilir, gizliyi de"**[5] buyruğunu açıklarken: "Yüce Allah içinde gizleyip dışa vurmadığın şeyleri de bilir" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"...Şüphesiz O, açık olanı da bilir, gizliyi de"**[6] buyruğunu açıklarken: "Gizli olandan kasıt vesvesedir" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Seni en kolaya muvaffak kılacağız"**[7] buyruğunu açıklarken: "Kolay olan şeyden kasıt, hayırlı olan şeylerdir" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Abdullah b. Mes'ûd: **"Seni en kolaya muvaffak kılacağız"**[8] buyruğunu açıklarken: "Kolay olan şeyden kasıt Cennettir" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Korkanlar öğüt alacaktır. Kötü kimse ise ondan kaçınacaktır"**[9] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Vallahi Allah'tan korkan

---

[1] A'lâ Sur. 6, 7
[2] A'lâ Sur. 7
[3] Abdurrezzâk (2/367).
[4] A'lâ Sur. 7
[5] A'lâ Sur. 7
[6] A'lâ Sur. 7
[7] A'lâ Sur. 7
[8] A'lâ Sur. 7
[9] A'lâ Sur. 10, 11

ve sakınan herkes Kur'ân'dan gerekli öğütleri alır. Ona ihtiyacı olmadığını düşünen veya müslümanara olan öfkesinden dolayı ondan yüz çevirenler de herhaliyle bedbaht olduklan görülen kimselerdir."[1]

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّىٰ ★ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّىٰ

"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen ve Rabbinin adını anıp namaz kılan." (A'lâ Sur. 14, 15)

Bezzâr ve İbn Merdûye, Câbir b. Abdillah'tan bildirir: Hz. Peygamber (sal allahu aleyhi vesellem): **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen"**[2] âyetini açıklarken: *"Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet eden, Allah'a koşulan ortakları bir kenara iten ve benim de Allah Resûlü olduğumu kabul eden kimsedir"* buyurmuştur. **"Rabbinin adını anıp namaz kılan"**[3] âyetini açıklarken de: *"Bunlar beş vakit namazdır. Bu namazları vaktinde kılmaya özen göstermektir"* buyurmuştur.[4]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen, Rabbinin adını anıp namaz kılan"**[5] âyetlerini açıklarken: "Şirkten temizlenip arınan, Allah'ı tevhîd eden ve beş vakit namazını kılanlar kurtuluşa ermişlerdir" demiştir.[6]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Ebû Nuaym'ın *Hilye*'de bildirdiğine göre İkrime: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen"**[7] âyetini açıklarken: "Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet eden kişi kurtuluşa ermiştir" demiştir.[8]

---

[1] İbn Cerîr (24/3187, 318).

[2] A'lâ Sur. 14

[3] A'lâ Sur. 14

[4] Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr*, 2284). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/137) der ki: "Bezzâr bunu metrûk biri olan hocası Abbâd b. Ahmed el-Arzemî'den rivayet etmiştir."

[5] A'lâ Sur. 14, 15

[6] İbn Cerîr (24/319, 321) ve *el-İtkân*'de (2/54, 55) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[7] A'lâ Sur. 14

[8] İbn Cerîr (24/319) ve Ebû Nuaym (3/333).

Beyhakî'nin *el-Esmâ' ve's-Sifât*'ta İkrime vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen"**[1] âyetini açıklarken: "Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet eden kişi kurtuluşa ermiştir" demiştir.[2]

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Atâ: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen"**[3] âyetini açıklarken: "Allah'a iman eden kişi kurtuluşa ermiştir" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Atâ: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen"**[4] âyetini açıklarken: "Çokça bağışlanma dileyip istiğfar eden kişi kurtuluşa ermiştir" demiştir.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen"**[5] âyetini açıklarken: "Salih amellerde bulunan kişi kurtuluşa ermiştir" demiştir.[6]

Bezzâr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Hâkim *el-Kunâ*'da, İbn Merdûye ve Beyhakî *Sünen*'de –zayıf bir senedle- Kesîr b. Abdillah b. Amr b. Avf'tan, babasından, dedesinden bildirir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bayram namazının kılınmasından önce fıtır sadakasının verilmesini emreder ve: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen (zekat veren) ve Rabbinin adını anıp namaz kılan"**[7] âyetlerini okurdu."

Başka bir lafızda şöyledir: "Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem), "قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّىٰ"[8] âyeti sorulunca: *"Buradaki zekattan kasıt, fıtır sadakasıdır"* buyurmuştur."[9]

İbn Merdûye, Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan bayramı gününde: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen (zekat**

---

[1] A'lâ Sur. 14
[2] Beyhakî (205).
[3] A'lâ Sur. 14
[4] A'lâ Sur. 14
[5] A'lâ Sur. 14
[6] Abdurrezzâk (2/367).
[7] A'lâ Sur. 14, 15
[8] A'lâ Sur. 14
[9] Bezzâr (3383) ve Beyhakî (4/159). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (3/80) der ki: "İsnâdında zayıf biri olan Kesîr b. Abdillah vardır."

veren) ve Rabbinin adını anıp namaz kılan"[1] âyetlerini okur ve bayram namazı için namazgaha gitmeden toplanan fıtır sadakalarını dağıtırdı."

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebû Saîd el-Hudrî: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen (zekat veren) ve Rabbinin adını anıp namaz kılan"**[2] âyetlerini açıklarken: "Bayram namazına çıkmadan önce fıtır sadakasını verip de sonra çıkıp bayram namazını kılan kişi kurtuluşa ermiştir" demiştir.

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Saîd b.el-Müseyyeb: "قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّىٰ"[3] âyetini açıklarken: "Buradaki zekattan kasıt, fıtır sadakasıdır" demiştir.[4]

İbn Ebî Hâtim, Katâde'den bildirir: "Abdullah b. Ömer bayram namazına çıkmadan önce fıtır sadakasını verir ve: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen (zekat veren) ve Rabbinin adını anıp namaz kılan"**[5] âyetlerini okurdu."

İbn Merdûye ve Beyhakî, Nâfi' vasıtasıyla İbn Ömer'den bildirir: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen (zekat veren) ve Rabbinin adını anıp namaz kılan"**[6] âyetleri, fıtır sadakasının bayram namazından önce verilmesi hakkında nazil oldu."[7]

Taberânî'nin bildirdiğine göre Vâsile b. el-Eska': **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen (zekat veren) ve Rabbinin adını anıp namaz kılan"**[8] âyetlerini açıklarken: "Bayram namazına başlamadan önce fıtır sadakası olarak getirilen buğdayın namazgaha bırakılmasıdır" demiştir.[9]

---

[1] A'lâ Sur. 14, 15
[2] A'lâ Sur. 14, 15
[3] A'lâ Sur. 14
[4] Abdurrezzâk (2/367).
[5] A'lâ Sur. 14, 15
[6] A'lâ Sur. 14, 15
[7] Beyhakî (4/159).
[8] A'lâ Sur. 14, 15
[9] Taberânî 22/98 (239). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (3/80, 7/137) der ki: "İsnâdında zayıf biri olan Muhammed b. Aşkar vardır."

Abd b. Humeyd ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre Ebu'l-Âliye: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen (zekat veren) ve Rabbinin adını anıp namaz kılan"**[1] âyetlerini açıklarken: "Önce fıtır sadakasının verilip sonra bayram namazının kılınması hakkında nazil olmuştur" demiştir.[2]

İbn Cerîr, Ebû Halde'den bildirir: Ebu'l-Âliye'nin yanına girdiğimde: "Yarın bayram namazına giderken bana uğra" dedi. İkinci gün namaz öncesi yanına uğradığımda: "Yemek yedin mi?" diye sordu. "Evet, yedim" dediğimde: "Zekatını ne yaptın?" diye sordu. "Dağıttım" karşılığını verdiğimde: "Ben de bunun için yanıma uğramanı istemiştim" dedi ve: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen (zekat veren) ve Rabbinin adını anıp namaz kılan"**[3] âyetlerini okudu. Ardından: "Medine ahalisi en iyi sadakanın fıtır sadakası ile birilerine su içirme olduğunu düşünürlerdi" dedi.[4]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Atâ: "قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى"[5] âyetini: "Fıtır sadakasını veren kurtuluşa ermiştir" şeklinde açıklamıştır.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Muhammed b. Sîrîn: "قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى"[6] âyetini açıklarken: "Fıtır sadakasını verdikten sonra çıkıp bayram namazını kılan kişi kurtuluşa ermiştir" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbrâhim en-Nehaî: "Ramazan bayramında fıtır sadakasını elinden geldiğince namazdan daha önce vermeye bak" demiş ve: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen (zekat veren) ve Rabbinin adını anıp namaz kılan"**[7] âyetlerini okumuştur.

İbn Ebî Hâtim, Atâ'dan bildirir: İbn Abbâs'a: "قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى"[8] âyetindeki zekattan kasıt fıtır sadakası mıdır?" diye sorduğumda: "Fıtır sadakası olduğu konusunda bir şey işitmiş değilim. Buradaki zekattan kasıt, genel mânâda

---

[1] A'lâ Sur. 14, 15
[2] Beyhakî (4/159).
[3] A'lâ Sur. 14, 15
[4] İbn Cerîr (24/320).
[5] A'lâ Sur. 14
[6] A'lâ Sur. 14
[7] A'lâ Sur. 14, 15
[8] A'lâ Sur. 14

zekattır" dedi. Daha sonra tekrar aynı şeyi sorduğumda: "Genel olarak bütün sadakaları kapsar" dedi.

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: " قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّىٰ"[1] âyetini açıklarken: "Kendi malından zekat veren kişi kurtuluşa ermiştir" demiştir.

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen"**[2] âyetini açıklarken: "Malından vermesi gerekenleri vererek yaratıcısını razı eden kişi kurtuluşa ermiştir" demiştir.[3]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen"**[4] âyetini açıklarken: "Kimisi malından vermesi gerekenleri vererek temizlenir, kimisi de iyi bir ahlâka sahip olarak temizlenir" demiştir.

Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Ebu'l-Ahvas: "Yüce Allah önce fıtır sadakasını verip sonra bayram namazını kılanlara merhamet etsin" demiş ve: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen (zekat veren)"**[5] âyetini okumuştur"

İbn Ebî Şeybe'nin lafzı ise şöyledir: "Kişi elinden geldiği kadar bayram namazından önce fıtır sadakasını vermeye çalışmalıdır. Zira Yüce Allah: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen (zekat veren) ve Rabbinin adını anıp namaz kılan"**[6] buyurur."[7]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ebu'l-Ahvas: "Kişi sadaka verdiği zaman iki rekat namaz da kılsa iyi olur" demiş ve: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen (zekat veren) ve Rabbinin adını anıp namaz kılan"**[8] âyetlerini okumuştur.[9]

---

[1] A'lâ Sur. 14
[2] A'lâ Sur. 14
[3] İbn Cerîr (24/320).
[4] A'lâ Sur. 14
[5] A'lâ Sur. 14
[6] A'lâ Sur. 14, 15
[7] İbn Ebî Şeybe (3/113) ve İbn Cerîr (24/320).
[8] A'lâ Sur. 14, 15
[9] İbn Cerîr (24/319).

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim, Ebu'l-Ahvas vasıtasıyla İbn Mes'ûd'dan bildirir: "Biriniz namaz için yola düştüğü zaman sadaka vermemesinde bir sakınca olmaz. Zira Yüce Allah: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen (zekat veren), Rabbinin adını anıp namaz kılan"**[1] buyurur."[2]

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Ebu'l-Ahvas: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen"**[3] âyetini açıklarken: "Malından az da olsa bir şeyler dağıtan, anlamındadır" demiştir.

بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ★ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ

"Ama sizler dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Oysa âhiret daha hayırlı daha devamlıdır." (A'lâ Sur. 16, 17)

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd bu âyeti: " بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا على الآخرة (=Ama sizler dünya hayatını âhirete tercih ediyorsunuz)" lafzıyla okurdu.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Taberânî ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Arfece es-Sekafî'den bildirir: İbn Mes'ûd bizlere A'lâ Sûresi'ni okudu. **"Ama sizler dünya hayatını tercih ediyorsunuz"**[4] âyetini ulaşınca okumayı bıraktı ve oradaki arkadaşlarına dönüp: "Dünyayı âhirete tercih ettik" dedi. Arkadaşları susup bir cevap vermeyince de şöyle devam etti: "Güzelliklerini, kadınlarını, yiyecek ile içeceklerini görünce dünyayı tercih ettik. Âhiret ise şimdilik bize gösterilmedi. Bundan dolayı önümüzdekini tercih edip ilerde gelecek olanı bıraktık." İbn Mes'ûd, **"Ama sizler dünya hayatını tercih ediyorsunuz"**[5]

---

[1] A'lâ Sur. 14, 15
[2] İbn Cerîr (24/320, Ebu'l-Ahvas'tan).
[3] A'lâ Sur. 14
[4] A'lâ Sur. 16
[5] A'lâ Sur. 16

âyetini de "بَلْ يُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا (=Ama onlar dünya hayatını tercih ediyorlar)"[1] lafzıyla, "ي" harfiyle okudu.[2]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Ama sizler dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Oysa âhiret daha hayırlı daha devamlıdır"**[3] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Yüce Allah'ın korudukları hariç insanların çoğu yaşadıkları geçici dünyayı tercih etmişlerdir. Oysa âhiretin hayırları hem daha iyi, hem de daha kalıcıdır."[4]

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: **"Ama sizler dünya hayatını tercih ediyorsunuz"**[5] âyetini açıklarken: "Burada kastedilenler, bu ümmetin insanlarıdır. Zaman gelecek dünya hayatını âhirete tercih edeceksiniz" demiştir.

Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da ve Hakîm et-Tirmizî'nin Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Dünya hayatını dinlerine tercih etmedikleri sürece «Lâ ilâhe illallah» sözü kulları Allah'ın öfkesinden korur. Ancak dünya hayatını dinlerine tercih edip de sonra «Lâ ilâhe illallah» derlerse bu sözleri kabul görmez ve Yüce Allah onlara: «Yalan söylüyorsunuz!» karşılığını verir."*[6]

Beyhakî, İbn Ömer'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) üç defa: *"Allah'tan başka ilah olmadığına, tek ve ortaksız olduğuna şehadet etmiş bir şekilde Allah'ın huzuruna çıkan kişi eğer buna başka bir şey de karıştırmamışsa Cennete girer"* buyurdu. Cemaatin arka taraflarından biri: "Yâ Resûlallah! Anam babam sana feda olsun! Buna başka bir şeyi karıştırması nasıl olur?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Dünyayı sevmesi ve onu âhirete*

---

[1] Ebû Amr da bu şekilde okumuştur. Hattâb, Nâfi', İbn Kesîr, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî, Ebû Câfer, Yâkub ve Halef ise "تُؤْثِرُونَ" lafzıyla okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/299).

[2] İbn Cerîr (24/322), Taberânî (9147) ve Beyhakî (10645). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/236) der ki: "İsnâdında son zamanlarında ezberini karıştırmaya başlayan biri olan Atâ b. es-Sâib vardır. Diğer ravileri ise güvenilirdir."

[3] A'lâ Sur. 16, 17

[4] İbn Cerîr (24/322).

[5] A'lâ Sur. 16

[6] Beyhakî (10497) ve Hâkim et-Tirmizî (3/17).

tercih etmesiyle olur. Dünyalık toplamak için uğraşması, dünya nimetleriyle mutlu olup büyüklenenler gibi davranmasıyla olur" karşılığını verdi.[1]

Ahmed, Taberânî, Hâkim ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman* ile *Sünen*'de Ebû Mûsa el-Eş'arî'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Dünyasını seven âhiretine, âhiretini seven ise dünyasına zarar verir. Siz kalıcı olanı geçici olana tercih edin."*[2]

Ahmed, Şîrâzî *el-Elkâb*'da ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da Hz. Âişe'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Dünya meskeni olmayan meskeni, malı olmayanın da malıdır. Ancak aklı olmayanlar dünya için mal toplar."*[3]

İbn Ebi'd-Dünya ve Beyhakî'nin Mûsa b. Yesâr'dan bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Şanı yüce olan Allah'ın yarattıkları arasında en sevmediği mahluk dünyadır. Yarattı yaratalı da ona dönüp bakmış değildir."*[4]

Beyhakî'nin Hasan(-ı Basrî)'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Dünya sevgisi her günahın başıdır"* buyurmuştur.

إِنَّ هَٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَىٰ ★ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ

"Doğrusu bu, önceki sahifelerde, İbrahim ve Mûsa'nın sahifelerinde de vardır." (A'lâ Sur. 18, 19)

Bezzâr, İbnu'l-Münzir, Hâkim ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: **"Doğrusu bu, önceki sahifelerde, İbrahim ve Mûsa'nın sahifelerinde de**

---

[1] Beyhakî (10499).

[2] Ahmed 32/470, 472 (19697, 19698), *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/249) geçtiği üzere Taberânî, Hâkim (4/319) ve Beyhakî (10337), *Sünen* (3/370). *Müsned*'in muhakkikleri: "Hasen liğayrihi hadistir. Bunun da isnâdı zayıftır" demiştir.

[3] Ahmed 40/480 (24419) ve Beyhakî (10638). *Müsned*'in muhakkikleri: "Hasen liğayrihi" demişlerdir.

[4] İbn Ebi'd-Dünya (40) ve Beyhakî (10500). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (1226) hadisin uydurma olduğunu söylemiştir.

vardır"[1] âyetleri nazil olduğu zaman, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bütün bu anlatılanlar İbrahim ile Mûsa'nın sahifelerinde vardı"* buyurdu.[2]

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Doğrusu bu, önceki sahifelerde vardır"**[3] âyetini açıklarken: "Bu sûre İbrahim ile Mûsa'nın sahifelerinden alınmıştır" demiştir. Saîd b. Mansûr'un lafzı: "Bu sûre İbrahim ile Mûsa'nın sahifelerinde vardır" şeklindedir. İbn Merdûye'nin lafzında ise şöyledir: "Bu sûre ile **"Ve çok vefakâr İbrahim'in sahifelerinde"**[4] âyetinden sûrenin sonuna kadar olanlar, İbrahim'in ve Mûsa'nın sahifelerinde vardı."

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Süddî: "Bu sûre İbrahim ile Mûsa'nın sahifelerinde Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) indirildiği şekliyle vardı" demiştir.

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ebu'l-Âliye: **"Doğrusu bu, önceki sahifelerde vardır"**[5] âyetini açıklarken: "Bu sûrede anlatılanlar önceki sahifelerde bulunuyordu" demiştir.[6]

Abdurrezzâk, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Doğrusu bu, önceki sahifelerde vardır"**[7] âyetini açıklarken: "Yüce Allah'ın bu sûrede anlattıkları önceki sahifelerde bulunuyordu" demiştir.[8]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Doğrusu bu, önceki sahifelerde vardır"**[9] âyetini açıklarken: "İşittiğiniz gibi Yüce Allah'ın kitapları ard arda inmiştir. Ancak en sonuncusu (Kur'ân) öncekilerden daha hayırlı ve kalıcıdır" demiştir.[10]

---

[1] A'lâ Sur. 18, 19
[2] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/405) geçtiği üzere Bezzâr ve Hâkim (2/470, "sahîh").
[3] A'lâ Sur. 18
[4] Necm Sur. 37
[5] A'lâ Sur. 18
[6] İbn Cerîr (24/323, 324).
[7] A'lâ Sur. 18
[8] Abdurrezzâk (2/367) ve İbn Cerîr (24/324).
[9] A'lâ Sur. 18
[10] İbn Cerîr (24/324).

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Zeyd: **"Doğrusu bu, önceki sahifelerde vardır"**[1] âyetini açıklarken: "Önceki sahifelerde âhiretin dünyadan daha hayırlı olduğu ifade edilmiştir" demiştir.[2]

Firyâbî, Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İkrime: **"Doğrusu bu, önceki sahifelerde vardır"**[3] âyetini açıklarken: "Bu sûredeki âyetler, önceki sahifelerde bulunuyordu" demiştir.[4]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Doğrusu bu, önceki sahifelerde vardır"**[5] âyetini açıklarken: "Bu anlatılanlar, Yüce Allah'ın indirdiği tüm kitaplarda vardır" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbn Merdûye ve İbn Asâkir, Ebû Zer'den bildirir: "Yâ Resûlallah! Yüce Allah kaç kitap indirdi?"diye sorduğumda: *"Yüz dört kitap indirdi. Şit'e elli sahife, İdris'e otuz sahife, İbrahim'e on sahife ve Mûsa'ya Tevrat'tan önce on sahife indirdi. Ayrıca Tevrat, İncil, Zebûr ve Furkân (Kur'ân)'ı da indirdi"* buyurdu. "Yâ Resûlallah! İbrahim'e indirilen sahifelerde ne vardı?" diye sorduğumda, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Bu sahifeler bütünüyle ibretli örneklerdi. Örneğin; Ey saltanat sahibi, sınanan ve mağrur olan kral! Ben seni dünyalıkları biriktirip yığman için göndermiş değilim! Ben seni mazlumun hakkını alman ve bana dua etmesine gerek bırakmayasın diye gönderdim. Zira kafir de olsa mazlum olan birinin duasını geri çevirmem... Akıllı olan birinin de aklı başında iken zamanını üçe ayırması gerekir. Bunun bir bölümünde Rabbine yönelip dua etsin. Diğer bölümünde kendi kendini hesapa çekip neler yaptığını düşünsün. Kalan zamanında ise helal yoldan ihtiyaçlarını gidersin. Zira bu son zamanda yaptıkları diğer iki zamanda yapacakları için bir destektir. Kalbin gereği gibi Allah'a yönelmesi ve başka şeylerle meşgul olmaması için gereklidir... Akıllı olan kişinin yaşadığı zaman konusunda basiretli olması, kendi işine bakması ve diline sahip olması gerekir. Zira sözlerini de amellerinden sayan kişi kendisini ilgilendiren konular dışında az konuşur... Akıllı olan birinin ya geçimini sağlamak için çalışma, ya ölümden*

[1] A'lâ Sur. 18
[2] İbn Cerîr (24/324, 325).
[3] A'lâ Sur. 18
[4] İbn Cerîr (24/323).
[5] A'lâ Sur. 18

sonrası için azık hazırlama ya da haram olmayan lezzetleri tatma olmak üzere sadece üç şeyle uğraşması gerekir."

Ben: "Yâ Resûlallah! Mûsa'ya indirilen sahifelerde ne vardı?" diye sorduğumda, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Bütünüyle ibretli sözlerdi. Örneğin: Ölümü görüp de ona inandığı halde hâlâ sevinene şaşarım. Cehennem ateşine inandığı halde hâlâ gülene şaşarım! Dünyayı ve hayatın insanlara cilvelerini gördüğü halde hâlâ kendinden emin olanlara şaşarım! Kadere inandığı halde çabalayıp durana şaşarım! Hesap gününe inandığı halde hâlâ bu yönde amel etmeyene şaşarım!"* Ben: "Yâ Resûlallah! Yüce Allah sana, İbrahim ile Mûsa'nın sahifelerinde bulunanlardan bir şey indirdi mi?" diye sorduğumda, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evet, indirdi"* buyurdu ve: **"Doğrusu kurtuluşa ermiştir temizlenen ve Rabbinin adını anıp namaz kılan. Ama sizler dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Oysa âhiret daha hayırlı daha devamlıdır. Doğrusu bu, önceki sahifelerde, İbrahim ve Mûsa'nın sahifelerinde de vardır"**[1] âyetlerini okudu.[2]

[1] A'lâ Sur. 14-19

[2] İbn Asâkir (23/276-278, uzun bir metinle).

ĞÂŞİYE SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Ğâşiye Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

İbn Merdûye, İbnu'z-Zübeyr'den aynısını bildirir.

Mâlik, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce'nin bildirdiğine göre Numân b. Beşîr'e: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Cuma namazlarında Cuma Sûresi'nin yanında başka neyi okurdu?" diye sorulunca: "Ğâşiye Sûresi'ni okurdu" karşılığı verdi.[2]

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ ★ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ★ عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ ★ تَصْلَىٰ نَارًا حَامِيَةً ★ تُسْقَىٰ مِنْ عَيْنٍ آنِيَةٍ ★ لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ ★ لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِنْ جُوعٍ

"Dehşeti her şeyi kaplayan felaketin haberi sana geldi mi? O gün bir takım yüzler zelildir. Çalışmış, yorulmuşlardır. Kızgın ateşe girerler. Kızgın bir kaynaktan içirilirler. Onlar için darî'den başka bir yiyecek yoktur. O ise ne besler, ne de açlığı giderir." (Ğâşiye Sur. 1-7)

İbn Ebî Hâtim, Amr b. Meymûn'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), **"Dehşeti her şeyi kaplayan felaketin haberi sana geldi mi?"**[3] âyetini okuyan bir kadına rastlayınca durup dinledi ve: *"Evet, geldi"* buyurdu.[4]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "*Ğâşiye*, kıyametin isimlerinden biridir" demiştir.[5]

---

[1] İbnu'd-Durays (17, 18), Nehhâs (sh. 757) ve Beyhakî, *Delâil* (7/142-144).

[2] Mâlik (1/111), Müslim 878 (63), Ebû Dâvud (1123), Nesâî (1422) ve İbn Mâce (1119).

[3] Ğâşiye Sur. 1

[4] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/406) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[5] İbn Cerîr (24/326) ve *el-İtkân* (2/55) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/700) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Dahhâk: "*Ğâşiye*'den kasıt kıyamettir" demiştir.

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: "*Ğâşiye*, içindeki her şeyi bürüyen Cehennem ateşidir" demiştir.[1]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Dehşeti her şeyi kaplayan felaketin haberi sana geldi mi?"**[2] âyetini açıklarken: "Bu felaketten kasıt kıyamettir" demiştir. **"O gün bir takım yüzler zelildir. Çalışmış, yorulmuşlardır"**[3] buyruğunu açıklarken: "O kadar çalışıp çabalamalarına rağmen ateşe atılırlar" demiştir. **"Kızgın bir kaynaktan içirilirler"**[4] âyetini açıklarken: "Uzun bir süre kaynatılmış olan bir sudan içirilirler" demiştir. **"Onlar için darî'den başka bir yiyecek yoktur"**[5] âyetini açıklarken de: "Darî' dikenli bir bitki olan kuru çobandöşeği otudur" demiştir.[6]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Dehşeti her şeyi kaplayan felaketin haberi sana geldi mi?"**[7] âyetini açıklarken: "Bu felaketten kasıt kıyamettir" demiştir. **"O gün bir takım yüzler zelildir"**[8] âyetini açıklarken: "Aşağılanmış bir şekilde ateşin içindedir" demiştir. **"Çalışmış, yorulmuşlardır"**[9] âyetini açıklarken: "Dünyada iken büyüklenerek Allah'a itaatten yüz çevirmişlerdir. Buna karşılık Yüce Allah da dünyada iken onları çalıştırıp yormuş âhirette de ateşe atmıştır" demiştir. **"Kızgın bir kaynaktan içirilirler"**[10] âyetini açıklarken: "Yüce Allah bu suyu gökler ile yeri yarattığından beri kaynatıp durmaktadır" demiştir. **"Onlar için darî'den başka bir yiyecek yoktur"**[11] âyetini açıklarken

---

[1] İbn Cerîr (24/327).
[2] Ğâşiye Sur. 1
[3] Ğâşiye Sur. 2, 3
[4] Ğâşiye Sur. 5
[5] Ğâşiye Sur. 6
[6] İbn Cerîr (24/326-329, 331).
[7] Ğâşiye Sur. 1
[8] Ğâşiye Sur. 2
[9] Ğâşiye Sur. 3
[10] Ğâşiye Sur. 5
[11] Ğâşiye Sur. 6

de: "Darî' çobandöşeği otudur. Yiyeceklerin en kötüsü ve en pisidir" demiştir.[1]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"O gün bir takım yüzler zelildir"**[2] âyetini açıklarken: "O günden kasıt, âhiret günüdür" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"O gün bir takım yüzler zelildir. Çalışmış, yorulmuşlardır"**[3] buyruğunu açıklarken: "Bunlar Yahudi ile Hıristiyanlardır. Çalışıp çabalarlar, ancak bu çabalarının onlara bir faydası olmaz" demiştir. **"Kızgın bir kaynaktan içirilirler"**[4] âyetini açıklarken de: "Uzun bir süre kaynatılmış olan bir sudan içirilirler" demiştir.

Abdurrezzâk, İbnu'l-Münzir ve Hâkim, Ebû İmrân el-Cevnî'den bildirir: Ömer b. el-Hattâb bir rahiple karşılaşınca durdu. Rahibe: "Müminlerin emiri geldi" denilerek Ömer'in yanına çağrıldı. Ömer ona bakıp yorgun, bitkin ve dünyadan yüz çevirmiş olduğunu görünce ağlamaya başladı. Oradaki Müslümanlar: "Ama bu bir Hıristiyan!" dediklerinde Ömer şu karşılığı verdi: "Hrisitiyan olduğunu biliyorum, ama ona acıdım. Zira Yüce Allah'ın: **"Çalışmış, yorulmuşlardır. Kızgın ateşe girerler"**[5] buyruğunu hatırladım. Bu kadar çalışıp çabalamasına rağmen ateşe girecek olmasına acıdım."[6]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: **"Çalışmış, yorulmuşlardır"**[7] âyetini açıklarken: "Dünyada iken Allah'a isyanlarda bulunmuş, kıyamet gününde de ateşin içinde yorgun düşmüşlerdir" demiştir. **"Onlar için darî'den başka bir yiyecek yoktur"**[8] âyetini açıklarken de: "Darî' dikenli şibrik otudur" demiştir.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Kızgın ateşe girerler. Kızgın bir kaynaktan içirilirler"**[9] buyruğunu açıklarken: "Son derece yakıcı olan bir ateşe girer, uzun bir süre kaynatılmış

---

[1] Abdurrezzâk (2/368) ve İbn Cerîr (24/326-328, 330, 332).
[2] Ğâşiye Sur. 2
[3] Ğâşiye Sur. 2, 3
[4] Ğâşiye Sur. 5
[5] Ğâşiye Sur. 3, 4
[6] Abdurrezzâk (2/368) ve Hâkim (2/521, 522).
[7] Ğâşiye Sur. 3
[8] Ğâşiye Sur. 6
[9] Ğâşiye Sur. 4, 5

olan bir sudan içirilirler" demiştir. **"Onlar için darî'den başka bir yiyecek yoktur"**[1] âyetini açıklarken de: "Ateşten olan bitkilerden başka bir yiyecekleri olmaz" demiştir.[2]

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Kızgın bir kaynaktan içirilirler"**[3] âyetini açıklarken: "Sıcaklığı son noktasına kadar ulaşmış bir suyu içerler" demiştir.[4]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Kızgın bir kaynaktan içirilirler"**[5] âyetini açıklarken: "Bu su, Yüce Allah'ın gökler ile yeri yarattığından beri kaynayıp durmaktadır" demiştir.[6]

Firyâbî, Hennâd, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Kızgın bir kaynaktan içirilirler"**[7] âyetini açıklarken: "Sıcaklığı son noktasına kadar ulaşıp içilecek kıvama gelmiş bir suyu içerler" demiştir. **"Onlar için darî'den başka bir yiyecek yoktur"**[8] âyetini açıklarken de: "Darî' dikenli kuru çobandöşeği otudur" demiştir.[9]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Süddî: **"Kızgın bir kaynaktan içirilirler"**[10] âyetini açıklarken: "Sıcaklığı son noktasına kadar ulaşmış, artık daha sıcağı olmayan bir suyu içerler" demiştir.

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Zeyd: "آنِيَةٍ"[11] ifadesini: "Sıcaklıkta son noktaya varmış" şeklinde açıklamıştır.[12]

---

[1] Ğâşiye Sur. 6
[2] İbn Cerîr (24/333).
[3] Ğâşiye Sur. 5
[4] Abdurrezzâk (2/368).
[5] Ğâşiye Sur. 5
[6] İbn Cerîr (24/329, 330).
[7] Ğâşiye Sur. 5
[8] Ğâşiye Sur. 6
[9] *Tağlîku't-Ta'lîk* (4/365) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/700) geçtiği üzere Firyâbî ve İbn Cerîr (24/330, 332).
[10] Ğâşiye Sur. 5
[11] Ğâşiye Sur. 5
[12] İbn Cerîr (24/30).

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Onlar için darî'den başka bir yiyecek yoktur"**[1] âyetini açıklarken: "Darî' dikenli kuru çobandöşeği otudur" demiştir.

İbn Ebî Hâtim, Katâde'den bildirir: "Dari' Kureyş lehçesinde çobandöşeği otunun baharda tazeykenki halidir. Yazın kurumuş haline de darî' denilir."

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim, İkrime'den bildirir: "Darî' şibrik otudur. Dikenli bir bitki olup yere yapışık bir şekilde büyür."[2]

İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim, Ebu'l-Cevzâ'dan bildirir: "Darî' diken demektir. Tadı diken olan bir yiyecek de kişiyi nasıl besleyip açlığını gidersin."[3]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"Onlar için darî'den başka bir yiyecek yoktur"**[4] âyetini açıklarken: "Onların taşlardan başka bir yiyecekleri olmaz" demiştir.[5]

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"Onlar için darî'den başka bir yiyecek yoktur"**[6] âyetini açıklarken: "Onların zakkumdan başka bir yiyecekleri olmaz" demiştir.

İbn Merdûye'nin Ebu'd-Derdâ'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Cehennemliklere, azaplarına denk düşecek oranda açlık verilir. Yiyecek istediklerinde ise yemek olarak darî' denilen, ne besleyen ne de açlığı gideren bir yiyecek verilir."*[7]

İbn Merdûye –zayıf bir senedle- İbn Abbâs'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), **"Onlar için darî'den başka bir yiyecek yoktur"**[8] âyeti konusunda şöyle buyurdu: *"Darî' dikene benzeyen ateşten bir yiyecektir. Tadı Sabır otundan*

---

[1] Ğâşiye Sur. 6
[2] İbn Cerîr (24/331).
[3] İbn Ebî Şeybe (14/44, 45).
[4] Ğâşiye Sur. 6
[5] İbn Cerîr (24/332).
[6] Ğâşiye Sur. 6
[7] Tirmizî (2586). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen et-Tirmizî*, 482).
[8] Ğâşiye Sur. 6

daha acı, kokusu leşten daha pistir, ateşten daha fazla sıcak ve yakıcıdır. Yüce Allah ona darî' ismini vermiştir. Cehennemde kişi bunu yediği zaman midesine inmez. Çıkarmak istese ağzına da geri gelmez. Ağız ile mide arasında bir yerde durur. Kişinin açlığını da gidermez."

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ ★ لِسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ★ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ★ لَا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً ★فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ★ فِيهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ ★ وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ ★ وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ★ وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ

"O gün bir takım yüzler de vardır ki mutludur. Yaptıklarından dolayı hoşnutturlar. Yüksek bir cennettedirler. Orada boş söz işitmezler. Orada akan kaynak vardır. Orada yüksek tahtlar, konulmuş kadehler, sıra sıra yastıklar, serilmiş gösterişli yaygılar vardır."
(Ğâşiye Sur. 8-16)

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr, Ğâşiye Sûresi'ni okurken içinde "متكئين فيها ناعمين (Orada nimetler içinde yaslanıp otururlar)" şeklinde bir âyet de okumuştur.[1]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Süfyân: **"Yaptıklarından dolayı hoşnutturlar"**[2] âyetini açıklarken: "Dünyada yaptıkları amellerin sonuçlarından dolayı hoşnutturlar" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Âsım, **"Orada boş söz işitmezler"**[3] âyetini "لَا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةٌ" lafzıyla okumuştur.[4]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Orada boş söz işitmezler"**[5] âyetini açıklarken: "Orada kişiye eziyet veren batıl, boş sözler işitmezler"

---

[1] Eldeki mushafa muhalif olduğu için şâz bir kıraattir.

[2] Ğâşiye Sur. 9

[3] Ğâşiye Sur. 11

[4] İbn Âmir, Hamza, Kisâî, Ebû Câfer, Halef ve Yâkub'dan Ravh da bu şekilde okumuşlardır. İbn Kesîr, Ebû Amr ve Yâkub'dan Rüveys ise "لَا يُسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةٌ (Orada boş söz işitilmez)" lafzıyla okumuşlardır. Nâfi' de "لَا تُسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةٌ" lafzıyla okumuştur. (*en-Neşr*, 2/299).

[5] Ğâşiye Sur. 11

demiştir. **"Orada yüksek tahtlar vardır"**[1] âyetini açıklarken: "Bu tahtlar üst üste dizilmiş yükseltilmişlerdir" demiştir. **"Sıra sıra yastıklar vardır"**[2] âyetini açıklarken de: "Oturma yerleri sıra sıra dizilmiştir" demiştir.[3]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Orada boş söz işitmezler"**[4] âyetini açıklarken: "Orada birbirlerine sövmez, dil uzatmazlar" demiştir.[5]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre A'meş: **"Orada boş söz işitmezler"**[6] âyetini açıklarken: "Orada kişiye eziyet veren sözler işitmezler" demiştir.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Orada boş söz işitmezler"**[7] âyetini açıklarken: "Orada batıl ve kişiyi günaha sokan sözler işitmezler" demiştir. "وَنَمَارِقُ"[8] ifadesini: "Yastıklar" olarak açıklamıştır. "مَبْثُوثَةٌ"[9] ifadesini de: "Serilmiş, yayılmış" şeklinde açıklamıştır.[10]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: "فِيهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ"[11] âyetini: "Orada yüksek tahtlar vardır" şeklinde açıklamıştır.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَنَمَارِقُ"[12] ifadesini: "Yastıklar" olarak açıklamıştır. "وَزَرَابِيُّ"[13] ifadesini de: "Yaygılar" şeklinde açıklamıştır.

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَنَمَارِقُ"[1] ifadesini: "Yumuşak yastıklar" şeklinde açıklamıştır.[2]

---

[1] Ğâşiye Sur. 13
[2] Ğâşiye Sur. 15
[3] İbn Cerîr (24/334-337).
[4] Ğâşiye Sur. 11
[5] İbn Cerîr (24/335).
[6] Ğâşiye Sur. 11
[7] Ğâşiye Sur. 11
[8] Ğâşiye Sur. 15
[9] Ğâşiye Sur. 16
[10] Abdurrezzâk (2/368) ve İbn Cerîr (24/335, 337, 338).
[11] Ğâşiye Sur. 13
[12] Ğâşiye Sur. 15
[13] Ğâşiye Sur. 16

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "وَزَرَابِيُّ"[3] ifadesini: "Yaygılar" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: "وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ"[4] âyetini: "Orada üst üste serilmiş yaygılar vardır" şeklinde açıklamıştır.

İbnu'l-Enbârî *Mesâhif*'de Ammâr b. Muhammed'den bildirir: Mansûr b. el-Mu'temir'in arkasında namaz kıldığımda Ğâşiye Sûresi'ni okudu. Ancak sûrenin içinde "وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ متكئين فيها ناعمين (=Orada serili yaygılar vardır. Orada nimetler içinde yaslanıp otururlar)" ifadesini de okudu.

İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Ebi'l-Hüzeyl'den bildirir: "Mûsa veya diğer peygamberlerden biri: "Rabbim! Bu nasıl oluyor? Dostların dünyada korku içindeler ve öldürülüyorlar. Yine de senden diledikleri şeyler kendilerine verilmiyor. Düşmanların ise istediklerini yiyip istediklerini içiyorlar" yönünde bir şeyler deyince, Yüce Allah (meleklere): "Kulumu Cennete götürün" buyurdu. Cennete girdiğinde de daha önce hiç görmediği hazır dolu kadehler, dizilmiş yastıklar, serili yaygılar, huriler, meyveler ve el değmemiş incilere benzeyen hizmetçileri gördü. Sonra Yüce Allah ona: "Şayet dostlarımın geleceği yer burası ise dünyadayken çektiklerinin onlara ne zararı olabilir ki?" buyurdu. Daha sonra: "Kulumu götürün" emrini verince bu kez onu alıp Cehenneme götürdüler. Oraya vardığında içinden öyle bir ateş alevi çıkar ki çarpılıp yere yığıldı. Kendine geldiğinde Yüce Allah ona: "Nihai yerleri burası olduktan sonra dünyadayken düşmanlarıma verdiklerimin onlara ne faydası olabilir ki?" diye sordu. Peygamber de: "Hiçbir şey!" karşılığını verdi.[5]

İbn Ebî Şeybe, İbn Abbâs'tan bildirir: Peygamberlerden biri şöyle dedi: "Allahım! Sana ibadet eden, emirlerine boyun eğen ve öfkenden kaçınan kulundan dünya nimetlerini uzak tutuyor ve türlü belalara maruz bırakıyorsun. Diğer yandan senden başkasına kulluk eden, sana isyana yönelik amellerde bulunan kuluna da dünya nimetlerini sunuyor ve kendisini belalardan uzak tutuyorsun." Bunun üzerine Yüce Allah ona şöyle vahyetti:

---

[1] Ğâşiye Sur. 15

[2] İbn Cerîr (24/337) ve *el-İtkân*'de (2/55) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[3] Ğâşiye Sur. 16

[4] Ğâşiye Sur. 16

[5] İbn Ebî Şeybe (13/115).

"Kullar da ülkeler de benimdir ve hepsi de hamdimle beni tesbih ederler. Mümin kulumun bazı kötülükleri olabiliyor. Onu belalara maruz bırakıp, dünya nimetlerini ondan uzak tutmam işte bu kötülüklerinin kefareti oluyor. Huzuruma geldiği zaman da onu ödüllendiririm. Kafir kuluma gelince onun da bazı iyilikleri olabilir. Belaları ondan uzak tutup dünya nimetlerini sunmam yaptığı bu iyiliklerin karşılığıdır. Huzuruma geldiği zaman da yaptığı kötülüklere karşı onu cezalandırırım."[1]

أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ★ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ★ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ★ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ

"Bunlar devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yerin nasıl yayıldığına bir bakmazlar mı?" (Ğâşiye Sur. 17-20)

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim, Katâde'den bildirir: Yüce Allah, Cennette olan şeyleri Kur'ân'da anlatınca kafirler bunun nasıl olabileceğine şaşırdılar. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Bunlar devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yerin nasıl yayıldığına bir bakmazlar mı?"**[2] âyetlerini indirdi. Develer Arapların en çok bulundurdukları hayvandır ve en büyük yardımcılarıdır. Bundan dolayı Yüce Allah onlara deve örneğini vermiştir. Bunun yanında Yüce Allah onlara dağların nasıl dikildiğini düşünmelerini de istemiştir. Zira gün boyu kayalıklardan oluşan bir dağa tırmanıp da tepesine varıldığı zaman orada fışkıran su kaynakları, el değmeden ve emek verilmeden yetişen meyveler görülür. Bunlar Yüce Allah'ın bir zamana kadar sunduğu nimetlerdir. Aynı şekilde Yüce Allah insanların, yeryüzünün nasıl yayılıp dümdüz edildiği hakkında düşünmelerini de istemiş ve bütün bunları yaratanın elbette ki Cennette istediği şeyi yaratmaya kadir olduğunu ifade etmiştir.[3]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Şurayh, arkadaşlarına: "Hadi çarşıya çıkalım da develerin nasıl yaratıldığına bakıp üzerinde düşünelim" derdi.

---

[1] İbn Ebî Şeybe (13/147, 148).
[2] Ğâşiye Sur. 17-20
[3] İbn Cerîr (24/338-340).

فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ ★ لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ ★ إِلَّا مَنْ تَوَلَّى وَكَفَرَ ★
فَيُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ ★ إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ★ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ

"Artık sen öğüt ver! Sen ancak bir öğüt vericisin. Sen, onlara zor kullanacak değilsin. Ancak kim yüz çevirir inkâr ederse, Allah onu en büyük azaba uğratır. Doğrusu onların dönüşü bizedir. Şüphesiz sonra hesaplarını görmek de bize düşmektedir." (Ğâşiye Sur. 21-26)

İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Abd b. Humeyd, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Cerîr, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî *el-Esmâ' ve's-Sifât*'ta Câbir'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İnsanlarla «Lâ ilâhe illallah» diyene kadar savaşmam emredildi. Bunu demeleri halinde hak etmedikleri sürece mallarını ve canlarını bana karşı korumuş olurlar. Gerisinden dolayı da hesapları Allah'a kalmıştır"* buyurdu ve: **"Artık sen öğüt ver! Sen ancak bir öğüt vericisin. Sen, onlara zor kullanacak değilsin"**[1] âyetlerini okudu.[2]

Hâkim, Câbir'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), **"Sen, onlara zor kullanacak değilsin"**[3] âyetini "لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ" lafzıyla, *Zorba*(=musaytar) ifadesini *Sâd* harfiyle okudu.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Sen, onlara zor kullanacak değilsin"**[4] âyetini açıklarken: "Sen bir zorba değilsin. Onun için onları affet ve onlara karşı hoşgörülü ol" demiştir.[5]

Abdurrezzâk ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: **"Sen, onlara zor kullanacak değilsin"**[6] âyetini açıklarken: "Sen güç kullanan bir zorba değilsin" demiştir.[1]

---

[1] Ğâşiye Sur. 21, 22

[2] İbn Ebî Şeybe (10/123, 12/376), Ahmed 22/119 (14209), Müslim 21 (35), Tirmizî (3341), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11670), İbn Cerîr (24/342), Hâkim (2/522) ve Beyhakî (170).

[3] Ğâşiye Sur. 21, 22

[4] Ğâşiye Sur. 22

[5] İbn Cerîr (24/341) ve *el-İtkân*'de (2/55) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[6] Ğâşiye Sur. 22

Abdurrezzâk ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: **"Sen, onlara zor kullanacak değilsin"**[2] âyetini açıklarken: "Kullarımı bana havale et, anlamındadır" demiştir.[3]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Dahhâk: "بِمُصَيْطِرٍ"[4] ifadesini açıklarken: "Sen onlara musallat kılınmış biri değilsin, anlamındadır" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Sen, onlara zor kullanacak değilsin"**[5] âyetini açıklarken: "Sen onlara karşı bir zorba değilsin" demiştir. **"Ancak kim yüz çevirir inkâr ederse"**[6] âyetini açıklarken de: "Bunların hesabı Allah'a kalmıştır" demiştir.[7]

Ebû Dâvud *Nâsih*'de İbn Abbâs'tan bildirir: **"Sen, onlara zor kullanacak değilsin"**[8] âyetinin hükmünü **"...Haram aylar çıkınca bu Allah'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün..."**[9] âyeti neshetmiştir.[10]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ"[11] âyetini: "Onların dönüşü bizedir" şeklinde açıklamıştır.[12]

İbn Ebî Hâtim, Atâ'dan bu yorumun aynısını bildirir.[13]

Tastî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ"[14] âyetinin anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "*İyâb* ifadesinden kasıt, geriye dönüştür" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Abîde b. el-Abras'ın:

---

[1] Abdurrezzâk (2/368).
[2] Ğâşiye Sur. 22
[3] İbn Cerîr (24/341).
[4] Ğâşiye Sur. 22
[5] Ğâşiye Sur. 22
[6] Ğâşiye Sur. 23
[7] İbn Cerîr (24/341, 343).
[8] Ğâşiye Sur. 22
[9] Tevbe Sur. 5
[10] Bkz: İbnu'l-Cevzî, *Nevâsihu'l-Kur'ân* (sh. 507).
[11] Ğâşiye Sur. 25
[12] *Fethu'l-Bârî*'de (8/701) geçtiği üzere İbnu'l-Münzir.
[13] *Fethu'l-Bârî*'de (8/701) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[14] Ğâşiye Sur. 25

"Her giden geri döner de

Bir ölüp giden geriye dönemez" dediğini işitmez misin?" Yine başka bir şair şöyle demiştir:

"Kadın asasını atıp ölümü içine sevinçle doldurdu

Yolculuktan dönen yolcunun huzur bulması gibi."[1]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Süddî: "إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ"[2] âyetini: "Onların dönüşü yine bize olacaktır" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: **"Doğrusu onların dönüşü bizedir. Şüphesiz sonra hesaplarını görmek de bize düşmektedir"**[3] âyetlerini açıklarken: "Dönüşleri Allah'a olacaktır. Hesaplarını görecek olan da yine Allah'tır" demiştir.

[1] *el-İtkân*'de (2/90) geçtiği üzere Tastî.
[2] Ğâşiye Sur. 25
[3] Ğâşiye Sur. 25, 26

FECR SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs *Nâsih*'de İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Fecr Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Abdullah b. ez-Zübeyr: "Fecr Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Hz. Âişe: "Fecr Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

Nesâî, Câbir'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Muâz'a (cemaata namaz kıldırırken çok uzatması üzerine) şöyle buyurdu: *"Ey Muâz! Fitne mi çıkarmak istiyorsun? A'lâ, Şems, Fecr veya Leyl sûrelerini neden okumuyorsun?"*[2]

وَالْفَجْرِ

"Andolsun fecre!" (Fecr Sur. 1)

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Abdullah b. ez-Zübeyr: **"Andolsun fecre!"**[3] âyetini açıklarken: "Yüce Allah'ın yeminlerinden biridir" demiştir.[4]

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Meymûn b. Mihrân: "Yüce Allah mahlûkatından dilediği şey üzerine yemin eder. Ancak insanlar Allah'tan başka bir şey adına yemin edemezler" demiştir.[5]

Firyâbî, İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim, Hâkim ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Andolsun fecre!"**[1] âyetini açıklarken: "Fecr'den kasıt, tan vaktidir" demiştir.[2]

---

[1] İbnu'd-Durays (17, 18), Nehhâs (sh. 757) ve Beyhakî, *Delâil* (7/142-144).
[2] Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11673).
[3] Fecr Sur. 1
[4] İbn Cerîr (24/345).
[5] İbn Ebî Şeybe (4/19)

Abd b. Humeyd, Dahhâk'tan bunun aynısını bildirir.

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: **"Andolsun fecre!"**[3] âyetini açıklarken: "Fecr'den kasıt sabahtır" demiştir.[4]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: **"Andolsun fecre!"**[5] âyetini açıklarken: "Fecr'den kasıt, Müzdelife gününün sabahıdır" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Andolsun fecre!"**[6] âyetini açıklarken: "Burada Fecr'den kasıt, her günün değil sadece kurban kesim gününün sabahıdır" demiştir.

İbn Ebî Hâtim, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den aynısını bildirir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Andolsun fecre!"**[7] âyetini açıklarken: "Fecr'den kasıt, sabah namazıdır" demiştir.[8]

Saîd b. Mansûr, Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da ve İbn Asâkir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Andolsun fecre!"**[9] âyetini açıklarken: "Fecr'den kasıt, Muharrem ayının ilk gününün sabahıdır ki yıl bu günle başlar" demiştir.[10]

İbn Ebî Şeybe, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Beyhakî'nin Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Ramazan orucundan sonra en en değerli oruç, Allah'ın (haramı) aylarından biri olan Muharrem ayında tutulan oruçtur. Farz namazlardan sonra da en değerli namaz gece kılınan namazdır."*[11]

---

[1] Fecr Sur. 1

[2] İbn Cerîr (24/344), Hâkim (2/522, "sahîh") ve Beyhakî (3745).

[3] Fecr Sur. 1

[4] İbn Cerîr (24/345).

[5] Fecr Sur. 1

[6] Fecr Sur. 1

[7] Fecr Sur. 1

[8] İbn Cerîr (24/344).

[9] Fecr Sur. 1

[10] Beyhakî (3771) ve İbn Asâkir (1/52).

[11] İbn Ebî Şeybe (3/42), Müslim (1163), Ebû Dâvud (2429), Tirmizî (438), Nesâî (1612), İbn Mâce (1742) ve Beyhakî (4/290, 291).

İbn Ebî Şeybe ve Beyhakî, Nu'mân b. Beşîr'den bildirir: Adamın biri Hz. Ali'ye geldi ve: "Ey müminlerin emiri! Ramazan ayından sonra hangi ayda oruç tutayım" dedi. Hz. Ali şu karşılığı verdi: "Öyle bir şeyi sordun ki zamanında bunu Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) biri sormuştu. Sonrasında ise başka birinin bunu sorduğunu işitmiş değilim. Adamın bu sorusu üzerine o zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştu: *"Şayet Ramazan ayından sonra başka bir ayı da oruçlu geçirmek istersen Muharrem ayında oruç tut. Zira bu ay da Yüce Allah'ın haram aylarından biridir. Zamanında bir topluluk bu ayda tövbe etmişti. Yüce Allah bu ayda başkalarının da tövbesini kabul edecektir."*[1]

İbn Ebî Şeybe, Buhârî, Müslim ve Beyhakî, İbn Abbâs'tan bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Medine'ye hicret ettiği zaman Yahûdiler Âşûrâ gününde oruç tutuyorlardı. Onlara: *"Bu günde neden oruç tutuyorsunuz?"* diye sorunca: "Bu büyük günde Yüce Allah, Mûsa'yı kurtarıp Firavun'u denizde boğmuştur. Mûsa şükür olarak bu günde oruç tutardı. Onun için biz de tutuyoruz" dediler. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Biz Mûsa peygambere sizden daha yakınız"* buyurdu. Sonrasında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hem kendisi bu günde oruç tuttu, hem de ashâbının bu günde oruç tutmalarını istedi.[2]

Buhârî, Müslim ve Beyhakî, Muavviz b. Afrâ'nın kızı Rubeyyi'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Âşûrâ gününde Medine'nin çevresinde ikamet eden Ensârlılara: *"Bu günde oruçlu olarak güne başlayan orucunu tamamlasın, oruçlu olmayan da günün kalan kısmını oruçlu geçirsin"* şeklinde haber gönderdi. Daha sonrasında bu günde oruç tutar, küçük çocuklarımıza da oruç tuttururduk. Çocuklarımızla mescide gittiğimizde yanımıza sopadan yapılmış oyuncak da götürürdük. Çocuklar yemek için ağlamaya başladıklarında bu oyuncağı ellerine verir iftar saatine kadar oyalardık.[3]

İbn Ebî Şeybe, Buhârî, Müslim ve Beyhakî, İbn Abbâs'tan bildirir: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Âşûrâ günü ile Ramazan ayı dışında diğer

[1] İbn Ebî Şeybe (3/41) ve Beyhakî, *Şuabu'l-Îman* (3775).

[2] İbn Ebî Şeybe (3/56), Buhârî (2004, 3397, 3943, 4680, 4737), Müslim (1130) ve Beyhakî (4/286).

[3] Buhârî (1960), Müslim (1136) ve Beyhakî (4/288).

günlerden üstün tutarak oruçlu geçirmeye çalıştığı başka bir günü daha bilmiyorum."[1]

İbn Ebi'd-Dünya ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Âşûrâ günü ile Ramazan ayı dışında oruç konusunda bir günün diğer bir güne herhangi bir üstünlüğü yoktur"* buyurmuştur.[2]

İbn Ebi'd-Dünya ve Beyhakî, Esved b. Yezîd'den bildirir: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Kûfe'de bulunan ashâbı içinde Ali b. Ebî Tâlib ile Ebû Mûsa el-Eş'arî'den daha fazla Âşûrâ gününde oruç tutulmasını söyleyen kimseleri görmedim."[3]

İbn Ebî Şeybe, Müslim ve Beyhakî, İbn Abbâs'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Âşûrâ gününde oruç tutunca ashâbının da bu günde oruç tutmalarını söyledi. Ashâb: "Yâ Resûlallah! Ama bu günde Yahudiler oruç tutuyor?" dediklerinde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"O zaman gelecek sene bu orucu (onuncu günde değil de) dokuzuncu günde tutarız"* buyurdu. Ancak diğer yıl bu gün gelmeden Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) vefat etmişti.[4]

Ahmed, İbn Adiy, Beyhakî *Şuabu'l-Îman* ile *Sünen*'de ve İbn Cerîr'in İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Âşûrâ günü oruç tutun, ancak bu konuda Yahudilerden farklı olmak için bir gün öncesi veya bir gün sonrasını da tutun."*[5]

Beyhakî'nin Câbir'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Şayet hayatta kalırsam (gelecek yıl) Âşûrâ günüyle birlikte bir gün önce veya bir gün sonra da oruç tutulmasını emrederdim"* buyurmuştur.[6]

Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Âşûrâ orucu konusunda Yahudilerden farklı davranın ve dokuzuncu gün ile onuncu günü tutun" demiştir.[1]

---

[1] İbn Ebî Şeybe (3/58), Buhârî (2006), Müslim (1132) ve Beyhakî (4/286).

[2] Beyhakî, *Şuabu'l-Îman* (3870). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (285) hadisin münker olduğunu söylemiştir.

[3] Beyhakî (3784).

[4] İbn Ebî Şeybe (3/58), Müslim (1134) ve Beyhakî (4/287).

[5] Ahmed 4/52 (2154); İbn Adiy (3/956) ve Beyhakî (3790), *Sünen* (4/287). *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[6] Beyhakî, *Şuabu'l-Îman* (3789).

Beyhakî, Ebû Huzeyfe'den bildirir: Bir yolculukta İbn Şihâb ile birlikteydim. Âşûrâ gününde oruç tutunca kendisine: "Ramazan ayında oruç tutmazken şimdi seferi olmana rağmen Aşûrâ orucunu mu tutuyorsun?" denilince, İbn Şihâb: "Ramazan ayının orucu başka günlerde kaza edilebilir. Ancak Âşûrâ orucu kaçırıldı mı kazası yoktur" karşılığını verdi.[2]

İbn Ebî Şeybe, Ebû Mûsa'dan bildirir: Âşûrâ günü Yahudilerin değer verdiği ve bayram saydığı bir gündür. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) de bu konuda: *"Bu günde oruç tutun"* buyurmuştur.[3]

İbn Ebî Şeybe'nin Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Âşûra günü peygamberlerin oruç tuttuğu bir gündü. Siz de bu günde oruç tutun"* buyurmuştur.[4]

Beyhakî'nin Câbir'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Âşûrâ gününde ailesinin nafakasını bol tutan kişinin Yüce Allah tüm yılını bolluk içinde kılar"* buyurmuştur.[5]

Beyhakî'nin İbn Mes'ûd'dan bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Âşûrâ gününde ailesinin nafakasını bol tutan kişiye Yüce Allah yılın kalan günlerinde bolluk verir"* buyurmuştur.[6]

İbn Ebi'd-Dünya ve Beyhakî'nin Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Âşûrâ gününde ailesinin nafakasını bol tutan kişiye Yüce Allah yılın kalan günlerinde bolluk verir"* buyurmuştur.[7]

İbn Adiy ve Beyhakî'nin Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Âşûrâ gününde ailesi ve çoluk çocuğunun nafakasını bol tutan kişiye Yüce Allah yılın kalan günlerinde bolluk verir"* buyurmuştur.[8]

---

[1] Beyhakî (3788).
[2] Beyhakî (3798).
[3] İbn Ebî Şeybe (3/55), Buhârî (2005) ve Müslim (1131).
[4] İbn Ebî Şeybe (3/55).
[5] Beyhakî (3791). Beyhakî: "İsnâdı zayıftır" demiştir.
[6] Beyhakî (3792).
[7] Beyhakî (3794).
[8] İbn Adiy (6/2206, 2207) ve Beyhakî (3795). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îfu't-Terğîb ve't-Terhîb*, 617).

Beyhakî der ki: "Bu yöndeki rivayetlerin senedleri zayıf olsa da birbirlerine eklendiklerinde daha da sağlamlaşır."

Beyhakî, İbrahim b. Muhammed b. el-Münteşir'den bildirir: "Kişi Âşûrâ gününde çoluk çocuğuna nafakayı bol kıldığı zaman yılın kalan günleri de onlar için bolluk içinde geçer, denilirdi."[1]

Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Âşûrâ gününde ismid taşıyla sürme çeken kişinin bir daha asla gözleri iltihaplanmaz"* buyurmuştur.[2]

وَلَيَالٍ عَشْرٍ

"Andolsun on geceye!" (Fecr Sur. 2)

Ahmed, Nesâî, Bezzâr, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Câbir'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): **"Fecre, on geceye, çifte ve teke andolsun!"**[3] âyetlerini okudu ve: *"On gece'den kasıt, kurban bayramının on gecesidir. Tek'ten kasıt, Arafe günü, çift'ten kasıt ise kurban günüdür"* buyurdu.[4]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Andolsun on geceye!"**[5] âyetini açıklarken: "Bunlar kurban bayramının on gecesidir" demiştir. Başka bir lafızda: "Bunlar Zilhicce ayının ilk on gecesidir" şeklindedir.[6]

---

[1] Beyhakî (3796).

[2] Beyhakî (3797).

[3] Fecr Sur. 1-3

[4] Ahmed 22/389 (14511), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (4101, 11671), Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr*, 2286), İbn Cerîr (24/348), Hâkim (4/220, "sahîh") ve Beyhakî (3743). *Müsned*'in muhakkikleri: "Ravilerinin bir sakıncası yoktur" demişlerdir.

[5] Fecr Sur. 2

[6] İbn Cerîr (24/346, 347), Hâkim (2/522, "sahîh") ve Beyhakî (3745).

Abdurrezzâk, İbn Sa'd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Abdullah b. ez-Zübeyr: **"Andolsun on geceye!"**[1] âyetini açıklarken: "Bunlar Zilhhicce ayının başından kurban gününe kadar olan gecelerdir" demiştir.[2]

Abdurrezzâk, Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre Mesrûk: **"Andolsun on geceye!"**[3] âyetini açıklarken: "Bunlar kurban bayramının on gecesidir ki yılın en faziletli geceleridir" demiştir.[4]

Abdurrezzâk, Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Andolsun on geceye!"**[5] âyetini açıklarken: "Bunlar Zilhicce ayının ilk on gecesidir" demiştir.[6]

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd, Katâde'den aynısını bildirir.[7]

Abd b. Humeyd, İkrime'den aynısını bildirir.

Firyâbî ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Dahhâk b. Müzâhim: **"Andolsun on geceye!"**[8] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bunlar kurban bayramının on gecesidir ki diğer günlere olan üstünlüklerinden dolayı Yüce Allah bunlar üzerine yemin etmiştir."

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mesrûk: **"Andolsun on geceye!"**[9] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bu geceler Yüce Allah'ın: **"Mûsa'ya otuz gece vade verip sonra buna on gece daha kattık..."**[10] âyetinde bahsettiği on gecedir."

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Talha b. Abdillah, Ebû Seleme b. Abdirrahman ile birlikte İbn Ömer'in yanına girdi. İbn Ömer, Arafe gününde

---

[1] Fecr Sur. 2

[2] İbn Cerîr (24/346).

[3] Fecr Sur. 2

[4] Abdurrezzâk (2/369), *Musannef* (8120); İbn Cerîr (24/347) ve Beyhakî (3748).

[5] Fecr Sur. 2

[6] Abdurrezzâk (2/369), *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/4) geçtiği üzere Firyâbî ve İbn Cerîr (24/347).

[7] Abdurrezzâk (2/369).

[8] Fecr Sur. 2

[9] Fecr Sur. 2

[10] A'râf Sur. 142

ikisini yemeğe davet etti. Ebû Seleme ona: "Bu geceler Yüce Allah'ın Kur'ân'da zikrettiği on geceden değil mi?" deyince, İbn Ömer: "Böyle olduğunu nereden biliyorsun?" diye sordu. Ebû Seleme: "Bundan şüphem yok" karşılığını verince, İbn Ömer: "Oysa ben şüpheliyim" dedi.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Atiyye el-Avfî: **"Fecre, on geceye, çifte ve teke andolsun!"**[1] âyetlerini açıklarken: "Fecirden kasıt, bildiğiniz gibidir ve tan yerinin ağarmasıdır. On geceden kasıt, kurban bayramının on gecesidir. Çift ifadesinden kasıt, Yüce Allah'ın **"Sizleri çift çift yarattık"**[2] âyetinde dile getirdiği gibidir. Tek'ten kasıt ise Yüce Allah'tır" dedi. Kendisine: "Bunu Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbından birine dayanarak mı söylüyorsun?" denilince, Atiyye: "Evet! Ebû Saîd el-Hudrî'den naklen Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) böyle açıklamıştır" karşılığını verdi.

Ahmed, Buhârî ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da İbn Abbâs'tan bildirir: *"Yüce Allah katında en sevimli ve en üstün ameller, diğer günlere nazaran Eyyâmu'l-Aşr (on gece) denilen günlerde yapılan amellerdir"* buyurdu. Ashâb: "Yâ Resûlallah! Allah yolunda yapılan cihat da mı (böylesi günlerde yapılan amellerden) üstün değildir?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evet! Allah yolunda canı ve malıyla cihada çıkıp da hem malını, hem de canını feda eden kişinin cihadı hariç Allah yolunda cihattan da üstündür"* karşılığını verdi.[3]

Ahmed, İbn Ebi'd-Dünya *Fadlu Aşri Zilhicce*'de ve Beyhakî'nin İbn Ömer'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah katında en sevimli ve en üstün ameller diğer günlere nazaran Eyyâmu'l-Aşr (on gece) denilen günlerde yapılan amellerdir. Onun için böylesi günlerde tehlîl ve tekbîrlerinizi çok tutun. Allah'a çokça hamdedin."*[4]

Beyhakî, Evzaî'den bildirir: "Bana bildirilene göre *Eyyâmu'l-Aşr* (on gece) denilen günlerde yapılan amelin değeri, şehit olması hariç kişinin gündüzlerini oruçla gecelerini de nöbetle geçirdiği bir gazvenin değeri

---

[1] Fecr Sur. 1-3

[2] Nebe' Sur. 8

[3] Ahmed 3/433, 5/238 (1968, 3139), Buhârî (969) ve Beyhakî (3749, 3752).

[4] Ahmed 9/323, 324, 10/296 (5446, 6154) ve Beyhakî (3750, 3751). *Müsned*'in muhakkikleri: "Sahîh hadistir" demişlerdir.

kadardır. Bunu bana Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) naklen Kureyş'ten Mahzûm oğullarından bir adam aktardı."[1]

Beyhakî'nin Hüneyde b. Hâlîd'den, onun karısından, onun da Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) eşlerinden birinden naklen bildirdiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), Zilhicce ayının ilk dokuz günü ile Âşûrâ gününü oruçlu geçirirdi. Yine birinci haftanın ilk Pazartesi günü ile diğer haftalardan iki Perşembe olmak üzere her aydan üç gün oruç tutardı.[2]

Beyhakî ve İbn Ebi'd-Dünya'nın Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Eyyâmu'l-Aşr (on gece) denilen günlerde yapılan ibadetler, diğer günlerde yapılanlara nazaran Yüce Allah'ın en çok sevdiği amellerdir. Böylesi günlerde tutulan bir günlük oruç bir yıllık oruca, böylesi günlerin gecesinde yapılan ibadet de Kadir gecesinde yapılan ibadete denktir."*[3]

Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah katında en sevimli ve faziletli ameller, diğer günlere nazaran daha üstün tuttuğu Eyyâmu'l-Aşr (on gece) denilen günlerde yapılan amellerdir. Böylesi günler Allah'ı birleme (tehlîl), ululama (tekbîr) ve zikretme günleridir. Böylesi günlerde tutulan bir günlük oruç, bir yıllık oruca denktir. Böylesi günlerde yapılan bir amel, yedi yüz katıyla karşılık bulur."*[4]

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Andolsun on geceye!"**[5] âyetini açıklarken: "Bu geceler Ramazan ayının son on gecesidir" demiştir.

Muhammed b. Nasr *es-Salât*'da Ebû Osman'dan bildirir: "Öncekiler üç tane on güne diğerlerine nazaran daha fazla değer verip üstün görürlerdi. Bunlar Muharrem ayının ilk on günü, Zilhicce ayının ilk on günü ve Ramazan ayının son on günüdür."[6]

---

[1] Beyhakî (3753).

[2] Beyhakî (3754).

[3] Beyhakî (3757), Tirmizî (758) ve İbn Mâce (1728). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen et-Tirmizî*, 377).

[4] Beyhakî (3758).

[5] Fecr Sur. 2

[6] Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 103).

وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ

"Andolsun çifte ve teke!" (Fecr Sur. 3)

Ahmed, Abd b. Humeyd, Tirmizî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Hâkim ve İbn Merdûye, İmrân b. Husayn'dan bildirir: Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) bu âyetteki çift ile tek ifadeleri sorulunca: *"Bunlardan kasıt namazdır. Zira kimisi çift, kimisi de tek rekatlıdır"* buyurmuştur.[1]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İmrân b. Husayn: **"Andolsun çifte ve teke!"**[2] âyetini açıklarken: "Bunlardan kasıt, farz namazlardır. Zira kimisi çift, kimisi de tek rekatlıdır" demiştir.[3]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Andolsun çifte ve teke!"**[4] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt namazlardır, zira kimisi çift kimisi de tek rekatlıdır" demiştir. Hasan ise bu konuda: "Bundan kasıt sayılardır. Zira kimisi çift kimisi ise tektir" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ebu'l-Âliye: **"Andolsun çifte ve teke!"**[5] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bundan kasıt akşam namazıdır. Çift olan ilk iki rekatı, tek olan da üçüncü rekatıdır."

İbn Ebî Hâtim, Rabî' b. Enes'ten bunun aynısını bildirir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Andolsun çifte ve teke!"**[6] âyetini açıklarken: "Yüce Allah burada çifti ve teki de olmak üzere tüm sayılar üzerine yemin etmiştir" demiştir.

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbrahim en-Nehaî: "*Şef* ifadesi çift, *Vetr* ifadesi ise tek anlamındadır" demiştir.

---

[1] Ahmed 33/148, 160, 161, 184 (19919, 19935, 19973), Tirmizî (3342), İbn Cerîr (24/354), İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/415) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve Hâkim (2/522, "sahîh"). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen et-Tirmizî*, 661).

[2] Fecr Sur. 3

[3] Abdurrezzâk (2/370) ve İbn Cerîr (24/353).

[4] Fecr Sur. 3

[5] Fecr Sur. 3

[6] Fecr Sur. 3

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ"[1] âyetini açıklarken: "İkili ve çift olan her şey *Şef'*, tek olan her şey de *Vetr*'dir" demiştir.

Abdurrezzâk'ın bildirdiğine göre Mücâhid: **"Andolsun çifte ve teke!"**[2] âyetini açıklarken: "Varlık âlemindeki tüm mahlukat ya çift ya da tektir. Yüce Allah da burada tüm mahlukat üzerine yemin etmiştir" demiştir.[3]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Andolsun çifte ve teke!"**[4] âyetini açıklarken: "Tek olan Allah'tır. Çiftler halinde olan da sizlersiniz" demiştir.[5]

Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Andolsun çifte ve teke!"**[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Gök ile yer, kara ile deniz, insan ile cin, Güneş ile Ay gibi her şey Yüce Allah tarafından çifter olarak yaratılmıştır. Tek olan şey de sadece Yüce Allah'tır."[7]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Andolsun çifte ve teke!"**[8] âyetini açıklarken: "Tek'ten kasıt Yüce Allah'tır. Çift olan da erkek ve dişi olmak üzere geriye kalan mahlukattır" demiştir.[9]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: "Çiftten kasıt, Âdem ile Havva'dır. Tek'ten kasıt ise Yüce Allah'tır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in İsmâîl vasıtasıyla bildirdiğine göre Ebû Sâlih: **"Andolsun çifte ve teke!"**[10] âyetini açıklarken: "Yüce Allah her şeyden bir çift yaratmıştır. Yüce Allah'ın kendisi ise tek'tir ve Samed'dir" demiştir. Ravi İsmâîl der ki:

---

[1] Fecr Sur. 3
[2] Fecr Sur. 3
[3] Abdurrezzâk (2/369).
[4] Fecr Sur. 3
[5] İbn Cerîr (24/351).
[6] Fecr Sur. 3
[7] *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/4) geçtiği üzere Firyâbî ve İbn Cerîr (24/351).
[8] Fecr Sur. 3
[9] İbn Cerîr (24/352) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/414) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[10] Fecr Sur. 3

"Ebû Sâlih'in bu açıklamasını Şa'bî'ye aktardığımda: "Mesrûk de aynı şeyi söylerdi" dedi."

İbn Ebî Şeybe, İbn Ömer'den bildirir: Kişi, namazların ardından ve yatağına girdiği zaman üçer defa: "Çift ve tek olan her şey sayısınca, Allah'ın tam, eksiksiz, temiz ve mübarek olan sözleri sayısınca derim ki Allah en büyüktür, büyükler büyüğüdür" ve: "Çift ve tek olan her şey sayısınca Allah'ın tam, eksiksiz, temiz ve mübarek olan sözleri sayısınca derim ki Allah'tan başka ilah yoktur" derse kıyamet gününde Cennete girene kadar bu sözler kabrinde, köprüde ve Sırat'ta kendisine nur olurlar.[1]

Taberânî ve İbn Merdûye -zayıf bir senedle- Ebû Eyyûb'dan bildirir: Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) bu âyetteki çift ile tek ifadelerinin anlamı sorulunca: *"Bunlar iki gün ile bir gecedir. Günler Arafe günü ile kurban günüdür. Gece ise Müzdelife (vakfesi) gecesi de olan kurban gününün gecesidir"* karşılığını verdi.[2]

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Atâ: **"Andolsun çifte ve teke!"**[3] âyetini açıklarken: "Bunlar hac günleridir. Çift olandan kasıt, Arafe günü ile kurban günüdür. Tek olan da kurban gününün gecesidir" demiştir.[4]

İbn Cerîr'in Câbir'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Çiftten kasıt, iki gündür. Tek'ten kasıt ise bunların üçüncü günüdür"* buyurmuştur.[5]

Abdurrezzâk, Saîd b. Mansûr, İbn Sa'd, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Abdullah b. ez-Zübeyr'e bu âyetteki çift ile tek ifadelerinin anlamı sorulunca şöyle demiştir: "... Çiftten kasıt **"Kim iki gün içinde acele edip (Mina'dan Mekke'ye) dönerse, ona günah yoktur..."**[6] âyetinde bahsedilen iki gündür. Tekten kasıt ise bunların

---

[1] İbn Ebî Şeybe (10/229).

[2] Taberânî (4073). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/137) der ki: "İsnâdında metrûk biri olan Vâsıl b. es-Sâib vardır."

[3] Fecr Sur. 3

[4] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/413) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[5] İbn Cerîr (24/355).

[6] Bakara Sur. 203

üçüncü günüdür." Başka bir lafızda ise: "Çiftten kasıt, Teşrîk günlerinin ortasıdır. Tekten kasıt ise Teşrîk günlerinin son günüdür" şeklindedir.[1]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Andolsun çifte ve teke!"**[2] âyetini açıklarken: "Çiftten kasıt, kurban günü, tekten kasıt ise Arafe günüdür" demiştir.[3]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: "Tekten kasıt, Arafe günü, çiftten kasıt ise kurban günüdür. Zira Arafe günü Zilhicce ayının dokuzu, kurban günü ise onuncu günüdür" demiştir.[4]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Dahhâk: "Çiftten kasıt kurban günü, tekten kasıt ise Arafe günüdür. Bu iki gün, on gün içindeki diğer günlere üstünlüklerinden dolayı Yüce Allah bunların üzerine yemin etmiştir" demiştir.

وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ

"Andolsun gitmekte olan geceye!" (Fecr Sur. 4)

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ"[5] âyetini: "Gittiği zaman geceye" şeklinde açıklamıştır.[6]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Abdullah b. ez-Zübeyr: "وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ"[7] âyetini açıklarken: "Gecenin kendi içinde kaybolup gitmesidir" demiştir.[8]

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: "وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ"[1] âyetini: "Yürüyüp gittiği zaman geceye" şeklinde açıklamıştır.[2]

---

[1] *Fethu'l-Bârî*'de (8/702) geçtiği üzere Saîd b. Mansûr, İbn Cerîr (24/350) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/413) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[2] Fecr Sur. 3

[3] İbn Cerîr (24/349) ve Beyhakî (3747).

[4] Abdurrezzâk (2/370).

[5] Fecr Sur. 4

[6] İbn Cerîr (24/357).

[7] Fecr Sur. 4

[8] İbn Cerîr (24/357).

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: "وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ"[3] âyetini: "Yürüyüp gittiği zaman geceye" şeklinde açıklamıştır.[4]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Dahhâk: "وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ"[5] âyetini: "Akıp gittiği zaman geceye" şeklinde açıklamıştır.

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: **"Andolsun gitmekte olan geceye!"**[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bu gece Müzdelife'de kalınan gecedir. İnsanlar Müzdelife'de iken gecenin geçip gitmesi anlamında: "Müzdelife'de gece geçip gitti" denilirdi. Bu yemin Eyyâmu'l-Aşr (on gece) denilen tüm geceleri de içine alır."[7]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebu'l-Âliye: "وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ"[8] âyetini: "Gelmekte olan geceye" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Andolsun gitmekte olan geceye!"**[9] âyetini açıklarken: "Bu gece Müzdelife'de kalınan gecedir" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'ye: " وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ"[10] âyeti sorulunca şöyle demiştir: "Buradaki *Yesri* ifadesi yürüyüp gitmektir. Bahsedilen gece de Arafat'taki vakfeden sonra Müzdelife'de vakfenin yapıldığı gecedir. Bundan dolayı Arafat'tan sonra yürüyüp gitmeli ve bu gece Müzdelife dışında bir yerde geçirilmemelidir."

---

[1] Fecr Sur. 4
[2] Abdurrezzâk (2/370).
[3] Fecr Sur. 4
[4] İbn Cerîr (24/357).
[5] Fecr Sur. 4
[6] Fecr Sur. 4
[7] İbn Cerîr (24/357, 358) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/416) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[8] Fecr Sur. 4
[9] Fecr Sur. 4
[10] Fecr Sur. 4

هَلْ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٌ لِذِي حِجْرٍ

"Bunların her biri akıl sahibi için birer yemine değmez mi?"
(Fecr Sur. 5)

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"Fecre, on geceye, çifte ve teke, gitmekte olan geceye andolsun! Bunların her birî akıl sahibi için birer yemine değmez mi"**[1] âyetlerini okudu ve: "Bu yemin Yüce Allah'ın sürekli gözetlemede olduğu konusundadır" dedi.

Firyâbî, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da değişik kanallardan bildirdiğine göre İbn Abbâs: "لِذِي حِجْرٍ"[2] ifadesini: "Akıl sahibi, düşünebilen ve nefsine hakim olan kişi" şeklinde açıklamıştır.[3]

Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre Mücâhid: "لِذِي حِجْرٍ"[4] ifadesini: "Akıl sahibi kişi" şeklinde açıklamıştır.[5]

İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İkrime ile Dahhâk'tan bunun aynısını bildirir.[6]

Abd b. Humeyd, Katâde ile Rabî'den bunun aynısını bildirir.

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "لِذِي حِجْرٍ"[7] ifadesini: "Hilim sahibi kişi" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ebû Mâlik: "لِذِي حِجْرٍ"[8] ifadesini: "İnsanlara karşı perdesi olan (kötü şeyleri ifşa etmeyen, ortaya çıkarmayan) kişi" şeklinde açıklamıştır.

---

[1] Fecr Sur. 1-5
[2] Fecr Sur. 5
[3] İbn Ebî Şeybe (8/488), İbn Cerîr (24/359) ve Beyhakî (3745).
[4] Fecr Sur. 5
[5] İbn Ebî Şeybe (8/489) ve Beyhakî (4652).
[6] İbn Ebî Şeybe (8/489).
[7] Fecr Sur. 5
[8] Fecr Sur. 5

İbnu'l-Enbârî'nin *el-Vakfu ve'l-İbtidâ*'da bildirdiğine göre Süddî: "لِذِي حِجْرٍ"[1] ifadesini açıklarken şöyle demiştir: "Akıl sahibi kişi anlamındadır. Hâris b. Sa'lebe bu konuda: "

Tövbe edebileceğimi nasıl ümit edebilirim ki

Zira tövbe akıl sahibi gençlerden beklenir" demiştir."

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ★ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ★ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ★ وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ★ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ★ الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ★ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ★ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ

"Görmedin mi Rabbin ne yaptı Âd kavmine? Sütunlar sahibi İrem'e? Ki ülkeler içinde onun benzeri yaratılmamıştı. O vadide kayaları yontan Semud kavmine? Kazıklar sahibi Firavun'a? Ki onların hepsi ülkelerinde azgınlık ettiler. Oralarda fesadı çoğalttılar. Bu yüzden Rabbin onların üstüne azap kamçısı yağdırdı." (Fecr Sur. 6-13)

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ"[2] buyruğunu: "Görmedin mi Rabbin ne yaptı Âd kavmine? Direk gibi uzun boylarıyla helak oldular" şeklinde anlam vermiş ve açıklarken şöyle demiştir: "Buradaki *İrem* ifadesi, bir kavmin adı değil Âd kavmi için sıfattır ve 'Helak olmuş' anlamındadır. Zira bir topluluğun helak olduğunu ifade etmek için: "Filanoğulları *irem* (helak) oldular" denilir. *Zâtu'l-İmâd* ifadesi de Âd kavmi insanlarının direk kadar uzun boylu olduklarını ifade etmektedir."[3]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: "أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ"[4] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "*İrem* ifadesi Âd kavminin sıfatıdır ve "eski, kadim" anlamındadır.

---

[1] Fecr Sur. 5
[2] Fecr Sur. 6, 7
[3] İbn Cerîr (24/363, 365).
[4] Fecr Sur. 6, 7

Zâtu'l-İmâd ifadesi de onları yerleşik değil, göçebe olarak çadırlarda yaşadıklarını ifade etmektedir."[1]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: "إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ"[2] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "*İrem* (Âd kavminin sıfatı olarak) ümmet, topluluk anlamındadır. *Zâtu'l-İmâd* ifadesi de onların göğe kadar uzanan uzun boylarının olduğunu ifade etmektedir."[3]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Süddî: "بِعَادٍ إِرَمَ"[4] buyruğunu açıklarken: "Âd b. İrem anlamındadır. Yüce Allah Âd kavmini büyük dedelerine nisbet ederek zikretmiştir" demiştir.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim, Katâde'den bildirir: İrem'in Âd kavminin bir kabilesi olduğu ve *Zâtu'l-İmâd* (direk sahipleri) ismiyle de anıldıkları bize anlatılırdı. Bunlar yerleşik değil göçebeydiler ve çadırlarda yaşarlardı. Yüce Allah onlar hakkında: **"Ki ülkeler içinde onun benzeri yaratılmamıştı"**[5] buyurur. Zira yine bize anlatıldığına göre bunlardan her birinin boyu on iki arşın kadar çıkıyordu.[6]

İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye, Mikdâm b. Ma'dikerib'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), direkler sahibi İrem'i zikretti ve: *"Onlardan biri büyük bir kayanın yanına gelip omzuna alır ve istediği mahallenin üzerine atarak onları yok ederdi"* buyurdu.[7]

---

[1] *Tağlîku't-Ta'lîk* (4/366) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/701) geçtiği üzere Firyâbî ve İbn Cerîr (24/362, 365).

[2] Fecr Sur. 7

[3] İbn Cerîr (24/362, 365) ve *Fethu'l-Bârî*'de (8/702) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[4] Fecr Sur. 6, 7

[5] Fecr Sur. 8

[6] Abdurrezzâk (2/380, ilk bölümü), İbn Cerîr (24/362, 363, 366, 367) ve *Fethu'l-Bârî*'de (8/702) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[7] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/417) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve *Fethu'l-Bârî*'de (8/701) geçtiği üzere İbn Merdûye.

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: "İrem denilen yer Dimaşk'tır" demiştir.[1]

İbn Cerîr, Abd b. Humeyd ve İbn Asâkir, Saîd el-Makburî'den aynısını bildirir.[2]

İbn Asâkir, Saîd b. el-Müseyyeb'den bunun aynısını bildirir.[3]

Abd b. Humeyd, Hâlid er-Rib'î'den aynısını bildirir.

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Muhammed b. Ka'b el-Kurazî: "İrem denilen yer İskenderiye'dir" demiştir.[4]

İbn Ebî Hâtim, Dahhâk'tan bildirir: "*İrem* ifadesi 'Helak olma' anlamındadır. Zira bir topluluğun helak olduğunu ifade etmek için: "Filanoğulları *irem* (helak) oldular" denilir."[5]

İbn Cerîr der ki: "Böylesi bir açıklama ifadenin mazi fiil vezninde "أَرَمَ (Erreme)" şeklinde şâz bir kıraat üzerine okunması durumunda doğru olabilir. Bu durumda "ذَاتَ" ifadesi de mefûl hükmünde olur ve âyet de: «Allah direk sahiblerini helak etti» anlamına gelir."[6]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Şehr b. Havşeb bu âyeti "أَرَمْ" lafzıyla okumuş ve: "Yüce Allah onları darmadağın edip çürümüş hale getirdi" şeklinde açıklamıştır.[7]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Dahhâk bu âyeti "ذَاتَ العمادِ" lafzıyla okumuş ve: "Güç kuvvet sahibi olanlar" şeklinde açıklamıştır.[8]

---

[1] *Fethu'l-Bârî*'de (8/702) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim. İbn Kesîr, *Tefsîr* (8/417, 418) der ki: "İrem'in Dimeşk veya İskenderiye veya başka bir şehir olduğu konusundaki rivayetlere dikkat ve ihtiyatla yaklaşılmalıdır."

[2] İbn Cerîr (24/361, 362) ve İbn Asâkir (1/218).

[3] İbn Asâkir (1/217).

[4] İbn Cerîr (24/361).

[5] *Fethu'l-Bârî*'de (8/702) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[6] *Fethu'l-Bârî* (8/702).

[7] *Fethu'l-Bârî*'de (8/702) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[8] İbn Cerîr (24/366) ve *Fethu'l-Bârî*'de (8/702) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"O vadide kayaları yontan Semud kavmine?"**[1] âyetini açıklarken: "Vadilerin kayalarını yontarak delik deşik etmişlerdir" demiştir.[2]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"O vadide kayaları yontan Semud kavmine?"**[3] âyetini açıklarken: "Dağları, kayaları yontup kendilerine evler yaparlardı" demiştir. **"Kazıklar sahibi Firavun'a"**[4] âyetini açıklarken de: "Kazık (Evtâd) ifadesinden kasıt, Firavun'un emirlerini yerine getiren askerlerdir" demiştir.[5]

Tastî'nin *Mesâil*'de bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: " جَابُوا الصَّخْرَ"[6] buyruğunun anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "Dağların kayalarını yontup kendilerine evler yaptılar, anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Umeyye'nin:

"Görmeyelim diye gözlerimizi yarıp çıkardı

Oysa bize yeni işitme kanalları ve kulaklar yontmuş oldu" dediğini işitmez misin?"[7]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"O vadide kayaları yontan Semud kavmine?"**[8] âyetini açıklarken: "Dağları, kayaları yontup kendilerine evler yaparlardı" demiştir. **"Kazıklar sahibi Firavun'a"**[9] âyetini açıklarken: "Firavun kazıklarla insanlara işkence edip öldürürdü" demiştir. **"Bu yüzden Rabbin onların**

[1] Fecr Sur. 9
[2] İbn Cerîr (24/369).
[3] Fecr Sur. 9
[4] Fecr Sur. 10
[5] İbn Cerîr (24/369, 371).
[6] Fecr Sur. 9
[7] *el-İtkân*'de (2/102) geçtiği üzere Tastî.
[8] Fecr Sur. 9
[9] Fecr Sur. 10

üstüne azap kamçısı yağdırdı"[1] âyetini açıklarken de: "Yüce Allah onları azabın ağır ve şiddetli bir türüyle cezalandırdı" demiştir.[2]

Hâkim'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"Kazıklar sahibi Firavun'a"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Firavun dört kazık çaktı ve hanımını kolları ile ayaklarından bu kazıklara bağladı. Sonra da sırtına büyükçe bir değirmen taşı koydu ve ölene kadar da öylece bıraktı."[4]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"Kazıklar sahibi Firavun'a"**[5] âyetini açıklarken: "Firavun yere dört kazık çaktırır ve kişiyi kolları ile ayaklarından bu kazıklara bağlayıp gererdi" demiştir.[6]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim, Saîd b. Cübeyr'den bildirir: "İnsanları kesmek için özel kuleler inşa ettirdiği için Firavun'a «Kazıklar Sahibi» ismi konulmuştur."[7]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "Firavun kazıklarla insanlara işkence ederdi" demiştir.

İbn Ebî Hâtim, Süddî'den bildirir: "Firavun birini öldürmek istediği zaman dört kazıkla kolları ile ayaklarından onu bir kayanın üzerine bağlardı. Sonra onu ezmek için üst tarafından üzerine bir kaya parçası bırakırdı. Kolları ile ayaklarından kazıklara bağlı olan kişi de kayanın üzerine inişini izlerdi."

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: **"Kazıklar sahibi Firavun'a"**[8] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Kazıklardan kasıt, kendisi için yapılan yüksek binalardır. Saîd b. Cübeyr'den naklen de bize

---

[1] Fecr Sur. 13

[2] *Tağlîku't-Ta'lîk* (4/366) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/702) geçtiği üzere Firyâbî (sadece son kısmı) ve İbn Cerîr (24/369; 371, 374);

[3] Fecr Sur. 10

[4] Hâkim (2/522, 523, "sahîh").

[5] Fecr Sur. 10

[6] İbn Cerîr (24/372).

[7] İbn Cerîr (24/372, 373).

[8] Fecr Sur. 10

bildirildiğine göre İbn Abbâs: "Firavun, eğlenmek amacıyla altında ip ve kazıklarla oyunlar oynanan büyük çadırlar kurdururdu" demiştir.[1]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Süddî: **"Oralarda fesadı çoğalttılar. Bu yüzden Rabbin onların üstüne azap kamçısı yağdırdı"**[2] âyetlerini açıklarken: "Ülkelerinde günahlar işleyerek fitne ve fesadı yayınca Yüce Allah onlara şiddetli bir azap gönderdi" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: "Yüce Allah'ın gönderdiği her türlü azaba azap kamçısı denilir" demiştir.[3]

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ

"Doğrusu Rabbin her an gözetlemededir." (Fecr Sur. 14)

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin *el-Esmâ' ve's-Sifât*'ta bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Doğrusu Rabbin her an gözetlemededir"**[4] âyetini açıklarken: "Yüce Allah her şeyi işitmekte ve görmektedir" demiştir.[5]

Abdurrezzâk, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Doğrusu Rabbin her an gözetlemededir"**[6] âyetini açıklarken: "Yüce Allah kulların yaptıklarını her an gözetlemektedir" demiştir.[7]

Hâkim ve Beyhakî'nin *el-Esmâ' ve's-Sifât*'ta bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"Andolsun fecre!"**[8] âyetini açıklarken: "Bu, Yüce Allah'ın yeminlerinden biridir" demiştir. **"Doğrusu Rabbin her an gözetlemededir"**[9] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: "Sırat'tan sonra da köprüler vardır. Bir

---

[1] Abdurrezzâk (2/371) ve İbn Cerîr (24/371, 372). Her ikisi de tümünü Katâde'nin açıklaması olarak zikretmişlerdir.

[2] Fecr Sur. 12, 13

[3] *Fethu'l-Bârî*'de (8/702) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[4] Fecr Sur. 14

[5] İbn Cerîr (24/375), *el-İtkân*'de (2/55) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî (912). Beyhakî'nin muhakkiki: "İsnâdı zayıftır" demiştir.

[6] Fecr Sur. 14

[7] Abdurrezzâk (2/371) ve İbn Cerîr (24/376).

[8] Fecr Sur. 1

[9] Fecr Sur. 14

köprünün üzerinde emanet, bir köprünün üzerinde akrabalık bağları, bir köprünün üzerinde de Yüce Allah bulunmaktadır."[1]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Ebû Nasr es-Siczî *el-İbâne*'de Dahhâk'tan bildirir: Kıyamet gününce Yüce Allah emir vererek kürsüsü Cehennemin üzerinde bir yerde konulur. Yüce Allah gelip üzerine kurulunca: "Herkese hakkını veren hükümran benim! Din gününde hesapları görecek olan benim! İzzetim ve celalime yemin olsun ki elle vurma olsa dahi birine hakkı geçmiş olan kişi benden öteye gidemez" buyurur. **"Doğrusu Rabbin her an gözetlemededir"**[2] âyetinde ifade edilen de budur.[3]

Firyâbî, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Sâlim b. Ebi'l-Ca'd: **"Doğrusu Rabbin her an gözetlemededir"**[4] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: "Cehennemin üzerinden üç tane köprü vardır. Bir köprünün üzerinde emanet, bir köprünün üzerinde akrabalık bağları, bir köprünün üzerinde de Yüce Allah bulunmaktadır. Kulların gözetlendiği yer de işte bu köprülerdir. Birinden kurtulan kişi diğerinden kurtulamaz."

İbn Cerîr, Amr b. Kays'tan bildirir: Bana bildirilene göre Cehennemin üzerinde üç köprü bulunmaktadır. Bu köprülerden birinin üzerinde emanet durur. İnsanlar buradan geçerken, emanet: "Rabbim! Bu kişi emin biridir. Rabbim! Şu kişi hain birisidir" diyerek geçen herkesin ne olduğunu söyler. Diğer köprüde akrabalık bağı vardır. İnsanlar oradan geçerken: "Rabbim! Bu kişi beni gözetti. Rabbim! Şu kişi beni gözetmedi" diyerek geçen herkesin ne olduğunu söyler. Üçüncü köprüde de Yüce Allah bulunmaktadır. Ki Yüce Allah da bu konuda: **"Doğrusu Rabbin her an gözetlemededir"**[5] buyurur.[6]

İbn Ebî Hâtim, Eyfa' b. Abdn el-Kilâî'den bildirir: Cehennemin üzerinde yedi kemer, bunların da üzerinde Sırat vardır. Bütün insanlar ilk kemerin önünde toplanırlar ve Yüce Allah: **"Onları durdurun, çünkü onlar sorguya**

---

[1] Hâkim (2/523, "sahîh") ve Beyhakî (914). Beyhakî'nin muhakkiki: "İsnâdı zayıftır" demiştir.

[2] Fecr Sur. 14

[3] İbn Cerîr (24/375).

[4] Fecr Sur. 14

[5] Fecr Sur. 14

[6] İbn Cerîr (24/375).

çekilecekler"[1] buyurur. Önce namazdan dolayı hesaba çekilip sorgulanırlar. Namazı kılmayanlar helak olurken kılanlar kurtulup devam ederler. Kurtulanlar ikinci kemere geldiklerinde emanete yönelik emin mi yoksa hain mi oldukları konusunda hesaba çekilip sorgulanırlar. Emanete hıyanet edenler helak olurken emin olanlar kurtulurlar. Kurtulanlar üçüncü kemere ulaştıklarında akrabalık bağlarını gözetip gözetmedikleri konusunda hesaba çekilip sorgulanırlar. Akrabalık bağlarını gözetmeyenler helak olurken gözetenler kurtulurlar. Akrabalık bağları o gün köprünün üzerinden Cehenneme doğru sarkıtılmıştır ve: "Allahım! Dünyada iken beni gözeteni sen de gözet. Beni kesenden de rahmetini kes" der. İşte **"Doğrusu Rabbin her an gözetlemededir"**[2] âyetinde ifade edilen budur.[3]

Taberânî'nin Ebû Umâme'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Cehennemin üzerinde yedi kemerli bir köprü vardır. Hükümler de bu köprünün orta kemerinde verilir. Kul gelip de köprünün orta kemerine ulaşınca kendisine: «Ne kadar borcun var?» diye sorulur. Orada da,* «...**Allah'tan hiçbir olayı gizleyemezler.**»[4] *Kul: «Rabbim! Şöyle şöyle borcum var»" karşılığını verir. Kendisine: «Bu borcunu öde!» denildiğinde: «Verecek bir şeyim yok» karşılığını verir. Bunun üzerine: «İyiliklerinden alıp bu borcunu ödeyin» denilir. Bu şekilde borcu ödenirken iyilikleri bitince bu sefer: «Ondan alacakları olanların kötülüklerinden alıp ona yükleyin» denilir."*[5]

Beyhakî *el-Esmâ' ve's-Sifât*'ta Mukâtil b. Süleyman'dan bildirir: Yüce Allah: **"Doğrusu Rabbin her an gözetlemededir"**[6] buyurarak her an gözetlemede olduğu üzerine yemin etmiştir. Gözetleme yeri de Sırat'ta olacaktır. Zira Cehennem köprüsünün yedi tane kemeri vardır. Her kemerin üzerinde duran melekler bulunur. Bu meleklerin yüzleri kor ateşi, gözleri ise şimşek gibidir. İlk kemerin üzerinde insanlar imandan, ikinci kemerde beş vakit namazdan, üçüncü kemerde zekattan, dördüncü kemerde Ramazan orucundan, beşinci kemerde hactan, altıncı kemerde umreden, yedinci kemerde de yaptıkları haksızlıklardan hesaba çekilip sorgulanırlar. Bu konularda hesaba çekilen kişi

---

[1] Sâffât Sur. 24
[2] Fecr Sur. 14
[3] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/420) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[4] Nisâ Sur. 42
[5] Taberânî (7493).
[6] Fecr Sur. 14

bunları gerektiği gibi yerine getirmişse Sırat'tan geçer. Aksi taktirde orada durdurulur. İşte **"Doğrusu Rabbin her an gözetlemededir"**[1] âyetinde ifade edilen budur.[2]

فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ★ وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ★ كَلَّا بَل لَا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ★ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ★ وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا ★ وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا

"Oysa insan, Rabbi onu denemek için kendisine ikramda bulunup nimetler verdiğinde, «Rabbim beni şerefli kıldı» der. Onu imtihan edip rızkını daralttığında ise «Rabbim beni zillete düşürdü» der. Hayır! Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz. Yoksulu yedirmeye birbirinizi teşvik etmiyorsunuz. Size kalan mirası hak gözetmeden yiyorsunuz. Malı da pek çok seviyorsunuz." (Fecr Sur. 15-20)

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Oysa insan, Rabbi onu denemek için kendisine ikramda bulunup nimetler verdiğinde, «Rabbim beni şerefli kıldı» der. Onu imtihan edip rızkını daralttığında ise «Rabbim beni zillete düşürdü» der"**[3] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Hayır! İnsan her iki konuda da yanılıyor! Zira Rabbi bunlarla onu ne şerefli kıldı, ne de zillete düşürdü. Daha sonrasında Yüce Allah: **"Hayır! Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz. Yoksulu yedirmeye birbirinizi teşvik etmiyorsunuz. Size kalan mirası hak gözetmeden yiyorsunuz. Malı da pek çok seviyorsunuz"**[4] buyurarak asıl zillete düşmenin ne konuda olacağını bildirdi.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Oysa insan, Rabbi onu denemek için kendisine ikramda bulunup nimetler verdiğinde, «Rabbim beni şerefli kıldı» der. Onu imtihan edip rızkını daralttığında ise «Rabbim**

[1] Fecr Sur. 14
[2] Beyhakî (915).
[3] Fecr Sur. 15, 16
[4] Fecr Sur. 17-20

beni aşağıladı» der"[1] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "İnsan malını çoğaltmasıyla Yüce Allah'ın kendisini şerefli kıldığını, malını azaltmasıyla da onu zillete düşürdüğünü zannediyor. Oysa yanılıyor. Zira Yüce Allah kendisine itaate göre kişiyi şerefli kılar, kendisine isyan edilmesine göre de zillete düşürür."

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Zeyd: **"...Rızkını daralttığında..."**[2] buyruğunu açıklarken: "Rızkını az verip fakir kıldığında" demiştir.

Hâkim ve İbn Merdûye, Abdurrahman b. Avf'tan bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), **"Hayır! Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz. Yoksulu yedirmeye birbirinizi teşvik etmiyorsunuz"**[3] âyetlerini, "Hayır! Doğrusu onlar yetime ikramda bulunmuyorlar, yoksulu yedirmeye birbirlerini teşvik etmiyorlar" anlamına gelecek şekilde "كَلَّا بَل لَا يكْرِمُونَ الْيَتِيمَ وَلَا يَحُضُّونَ"[4] lafzıyla, fiilleri "ي" harfiyle okumuştur.[5]

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî) sûrenin 19. âyetini "وَيَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا" lafzıyla okumuş ve açıklarken: "Mirasta kendi paylarının dışında başkalarına düşen payı da yiyorlar" demiştir.[6]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs, "أَكْلًا لَمًّا"[7] ifadesini: "Yutarcasına, oburca yemek" şeklinde açıklamıştır. "حُبًّا جَمًّا"[8] ifadesini de: "Aşırı bir şekilde sevmek" şeklinde açıklamıştır.[9]

---

[1] Fecr Sur. 15, 16

[2] Fecr Sur. 16

[3] Fecr Sur. 17, 18

[4] Ebû Amr ve Yâkub da bu şekilde okumuşlardır. Aynı şekilde 19 ile 20. âyetleri de "وَيَأْكُلُونَ" ve "وَيُحِبُّونَ" lafızlarıyla okumuşlardır. Nâfi', İbn Kesîr ve İbn Amir de 17, 18, 19 ve 20. âyetlerdeki bütün fiilleri "ت" harfiyle; 18. âyetteki fiili de "تَحُضُّونَ" şeklinde "ح" harfini ötreli bir şekilde okumuşlardır. Ebû Câfer, Hamza, Kisâî ve Halef de bu âyetlerdeki fiilleri "ت" harfiyle; ancak 18. âyetteki fiili "تَحَضُّونَ" şeklinde "ح" harfini fethalı bir şekilde okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/299).

[5] Hâkim (2/280).

[6] İbn Cerîr (24/379, 380).

[7] Fecr Sur. 19

[8] Fecr Sur. 20

[9] İbn Cerîr (24/381, 382) ve *el-İtkân*'de (2/55) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "أَكْلًا لَمًّا"[1] ifadesini: "Hırsla, oburca yemek" şeklinde açıklamıştır.[2]

Tastî'nin *Mesâil*'de bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: " حُبًّا جَمًّا"[3] buyruğunun anlamını sorunca, İbn Abbâs: "Aşırı, çok sevmek anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Umeyye'nin:

"Allahım! Şayet bağışlarsan çokça ve her şeyi bağışlarsın

Sana karşı çokça günah işlememiş kul var mıdır ki?" dediğini işitmez misin?"[4]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Bekr b. Abdillah el-Müzenî: **"Size kalan mirası hak gözetmeden yiyorsunuz"**[5] âyetini açıklarken: "Âyetteki *'Lemm'* ifadesi başkalarının hakkına tecavüz etmek demektir. Yüce Allah burada insanın mirastan kendi payına düşenin yanında başkalarının payına da düşeni yediğini ifade etmiştir."[6]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde, sûrenin 19. âyetini "وَيَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا" lafzıyla okumuş ve açıklarken: "Kendilerine düşen mirası oburca ve aşırı bir hırsla yiyorlar" demiştir. 20. âyeti de "وَيُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا" lafzıyla okumuş ve: "Malı da çok seviyorlar" şeklinde açıklamıştır.[7]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: "أَكْلًا لَمًّا"[8] ifadesini: "Büyük bir iştahla, silip

---

[1] Fecr Sur. 19
[2] İbn Cerîr (24/380).
[3] Fecr Sur. 20
[4] *el-İtkân*'de (2/103) geçtiği üzere Tastî.
[5] Fecr Sur. 19
[6] İbn Cerîr (24/381).
[7] İbn Cerîr (24/380, 383).
[8] Fecr Sur. 19

süpürecek şekilde yemek" şeklinde açıklamıştır. "حُبًّا جَمًّا"[1] ifadesini de: "Aşırı bir şekilde, çok sevmek" şeklinde açıklamıştır.[2]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "أَكْلًا لَمًّا"[3] ifadesini: "Helal haram gözetmeksizin yemek" şeklinde açıklamıştır. "حُبًّا جَمًّا"[4] ifadesini de: "Aşırı bir şekilde, çok sevmek" şeklinde açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Muhammed b. Ka'b, sûrenin 19. âyetini "وَيَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا" lafzıyla okumuş ve açıklarken: "Hem benim payımı hem de senin payını yiyorlar" demiştir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Zeyd, sûrenin 19. âyetini " وَيَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا" lafzıyla okumuş ve açıklarken: "Önceleri kadın ile çocuklara mirastan pay vermez, onların bu paylarını kendileri yerdi" demiştir.[5]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Zeyd: **"Size kalan mirası hak gözetmeden yiyorsunuz"**[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "*Lemm* ifadesi, kişinin helal haram gözetmeksizin mirastan hem kendi payını, hem de başkalarının payını toplayıp ne varsa hepsini yemesidir."

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Süfyân, 20. âyeti "وَيُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا" lafzıyla okumuş ve şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Hanginiz varisinin malını kendi malından daha çok sever?"* diye sorunca, ashâb: "Yâ Resûlallah! Hepimiz kendi malımızı varislerimizin malından çok severiz" karşılığını verdiler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Oysa kendi malından sana sadece yiyip bitirdiğin veya giyip eskittiğin veya sadaka olarak verip kalıcı kıldığın kadarı vardır (ve geriye kalan da varislerindir)"* buyurdu.[7]

---

[1] Fecr Sur. 20

[2] *Tağlîku't-Ta'lîk* (4/366) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/702) geçtiği üzere Firyâbî ve İbn Cerîr (24/380).

[3] Fecr Sur. 19

[4] Fecr Sur. 20

[5] İbn Cerîr (24/381).

[6] Fecr Sur. 19

[7] Ahmed 6/129 (3626) ve Beyhakî (6442).

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Âsım, **"Hayır! Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz"**[1] âyetini: "لَا تُكْرِمُونَ" lafzıyla, fiili ötreli "ت" ile okumuştur. **"Yoksulu yedirmeye birbirinizi teşvik etmiyorsunuz"**[2] âyetin: "وَلَا تَحَاضُّونَ" lafzıyla, fiili fethalı "ت" ile ve "ح" harfini çekerek okumuştur. **"Size kalan mirası hak gözetmeden yiyorsunuz"**[3] âyetini de: " وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا" lafzıyla, fiili "ت" hile okumuştur.

İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem), **"Hayır! Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz. Yoksulu yedirmeye birbirinizi teşvik etmiyorsunuz. Size kalan mirası hak gözetmeden yiyorsunuz. Malı da pek çok seviyorsunuz"**[4] âyetlerini, fiillerin tümünü "ي" ile: " كَلَّا بَلْ لَا يُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ وَلَا يَحُضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ وَيَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا وَيُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا *(Hayır! Doğrusu onlar yetime ikramda bulunmuyorlar. Yoksulu yedirmeye birbirlerini teşvik etmiyorlar. Onlara kalan mirası hak gözetmeden yiyorlar. Malı da pek çok seviyorlar)"* şeklinde okuduğunu işittim.

İbn Merdûye, İbn Ömer'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), **"Hayır! Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz. Yoksulu yedirmeye birbirinizi teşvik etmiyorsunuz. Size kalan mirası hak gözetmeden yiyorsunuz. Malı da pek çok seviyorsunuz"**[5] âyetlerini, fiillerin tümünü "ي" ile: " كَلَّا بَلْ لَا يُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ وَلَا يَحُضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ وَيَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا وَيُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا *(Hayır! Doğrusu onlar yetime ikramda bulunmuyorlar. Yoksulu yedirmeye birbirlerini teşvik etmiyorlar. Onlara kalan mirası hak gözetmeden yiyorlar. Malı da pek çok seviyorlar)"* şeklinde okurdu.

كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ★ وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ★ وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ وَأَنَّىٰ لَهُ الذِّكْرَىٰ ★ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي

[1] Fecr Sur. 17
[2] Fecr Sur. 18
[3] Fecr Sur. 19
[4] Fecr Sur. 17-20
[5] Fecr Sur. 17-20

"Ama yeryüzü parça parça dökûldüğü, Rabbin geldiği ve melekler saf saf dizildiği zaman, o gün cehennem getirilir, insan yaptıklarını birer birer hatırlar. Fakat bu hatırlamanın ne faydası var! «Keşke bu hayatım için önceden bir şey yapsaydım» der." (Fecr Sur. 21-24)

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ama yeryüzü parça parça döküldüğü zaman"**[1] âyetini açıklarken: "Yeryüzü harekete geçirilerek, yerinden oynatılarak parça parça olur" demiştir.[2]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Enes b. Rabî': "Yer ile dağlar kaldırılıp birbirine vurulur" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Rabbin geldiği ve melekler saf saf dizildiği zaman"**[3] âyetini açıklarken: "Saflar halinde dizilmiş melekler eşliğinde Rabbin geldiği zaman, anlamındadır" demiştir.[4]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"...Melekler saf saf dizildiği zaman"**[5] âyetini açıklarken: "Her kat göğün melekleri ayn saflar halinde gelirler" demiştir.

İbn Merdûye, Ebû Saîd'den bildirir: Bu âyetler nazil olduğu zaman Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) bir sıkıntı bastı ve bu sıkıntısı da yüzüne vurdu. Ashâb onun bu durumuna üzülünce Hz.Ali kendisine ne olduğunu sordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Cebrâil geldi ve bana:* **«Ama yeryüzü parça parça döküldüğü, Rabbin geldiği ve melekler saf saf dizildiği zaman, o gün cehennem getirilir...»**[6] *âyetlerini okudu"* karşılığını verdi. Ashâb: "Cehennem nasıl getirilecek?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yetmiş bin melek eşliğinde yetmiş bin dizginle çekilerek getirilecektir. Ancak meleklerden*

[1] Fecr Sur. 21
[2] İbn Cerîr (24/383).
[3] Fecr Sur. 22
[4] İbn Cerîr (24/389).
[5] Fecr Sur. 22
[6] Fecr Sur. 21-23

kurtulmak için kendini öyle bir geriye çeker ki ellerinden kurtulacak olsa oradakilerin hepsini de yakar" buyurdu.[1]

İbn Merdûye'nin Ali b. Ebî Tâlib'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"«**Ama yeryüzü parça parça döküldüğü, Rabbin geldiği ve melekler saf saf dizildiği zaman, o gün cehennem getirilir...**»*[2] *âyetlerinin anlamı nedir biliyor musunuz? Kıyamet gününde Cehennem yetmiş bin melek eşliğinde yetmiş bin dizginle çekilerek getirilecektir. Ancak meleklerden kurtulmak için kendini öyle bir geriye çeker ki Yüce Allah onu yerinde tutmasa oradakilerin hepsini de yakar."*

İbn Vehb *Ehvâl*'da Zeyd b. Eslem'den bildirir: Cebrail, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve onunla bir şeyler konuştu. Sonrasında Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bitkin gözlerle yanından kalktı. Hz.Ali onun bu durumunun sebebini sorunca da Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Cebrâil geldi ve bana: **"Ama yeryüzü parça parça döküldüğü, Rabbin geldiği ve melekler saf saf dizildiği zaman, o gün cehennem getirilir..."**[3] âyetlerini getirdi. O günü Cehennem yetmiş bin dizginle bağlanmış bir şekilde getirilir ki her bir dizgini de yetmiş bin melek çeker. Melekler onu bu şekilde çekip sürüklerken Cehennem kurtulmak için kendini öyle bir geriye çeker ki melekler onu tutmasalar oradakilerin hepsini yakar. Ancak melekler onu tutup zaptederler."*

Müslim, Tirmizî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin İbn Mes'ûd'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"O günü Cehennem yetmiş bin dizginle bağlanmış bir şekilde getirilir. Her bir dizgini de yetmiş bin melek çeker. Cehennem bu şekilde sürüklenip getirilir."*[4]

İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, Tirmizî, Abdullah b. Ahmed *Zühd*'e zevâidinde ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"O gün cehennem getirilir..."**[5] âyetini açıklarken, Peygamberimizden (sallallahu aleyhi vesellem) naklen: *"O*

---

[1] *Tahrîcu Ahâdîsi'l-Keşşâf* da (4/206, 207) geçtiği üzere İbn Merdûye.

[2] Fecr Sur. 21-23

[3] Fecr Sur. 21-23

[4] Müslim (2842), Tirmizî (2573) ve İbn Cerîr (24/389).

[5] Fecr Sur. 21-23

günde Cehennem, yetmiş bin dizginle bağlanmış bir halde getirilecek ve yanında her bir dizginden kendisini çekip sürükleyen yetmiş bin melek olacaktır" demiştir.[1]

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"...İnsan yaptıklarını birer birer hatırlar. Fakat bu hatırlamanın ne faydası var! «Keşke bu hayatım için önceden bir şey yapsaydım» der"**[2] buyruğunu açıklarken: "Kişi orada Yüce Allah'ın doğru söylediğini görecektir. Zira artık ölümsüz bir hayatın içindedir ve geldiği yerden çok çok daha güzeldir" demiştir.[3]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"...İnsan yaptıklarını birer birer hatırlar. Fakat bu hatırlamanın ne faydası var! «Keşke bu hayatım için önceden bir şey yapsaydım» der"**[4] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Burada yaptıklarını hatırlaması onun tövbe etme isteğini ifade etmektedir. Ancak artık tövbenin ona bir faydası olmayacaktır. Kendisi için bir şeyler yapmayı dilediği hayattan kasıt da âhiret hayatıdır."

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَأَنَّىٰ لَهُ الذِّكْرَىٰ"[5] buyruğunu: "Fakat nasıl öğüt alsın?" şeklinde açıklamıştır.[6]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Keşke bu hayatım için önceden bir şey yapsaydım, der"**[7] âyetini açıklarken: "Bu hayattan kasıt, âhiret hayatıdır" demiştir.[8]

Ahmed, İbnu'l-Mübârek, Buhârî *Târih*'de, Taberânî, Ebû Nuaym ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da ashâbdan biri olan Muhammed b. Amîre'den bildirir: "Kişi doğduğu günden ihtiyarlayıp ölene kadar Allah yolunda yerde yüz üstü sürülecek olsa kıyamet gününde bu yapılanı çok az görecek ve

[1] İbn Ebî Şeybe (13/151), Tirmizî (2573) ve İbn Cerîr (24/389).
[2] Fecr Sur. 23, 24
[3] İbn Ebî Şeybe (13/522).
[4] Fecr Sur. 23, 24
[5] Fecr Sur. 23
[6] İbn Cerîr (24/390) ve *el-İtkân*'de (2/55) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[7] Fecr Sur. 24
[8] İbn Cerîr (24/391).

dünyaya geri dönüp Allah yolunda daha fazla sevap kazanmayı isteyecektir."[1]

فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ ★ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ

"Artık o gün, Allah'ın edeceği azabı kimse edemez. Onun vuracağı bağı kimse vuramaz." (Fecr Sur. 25, 26)

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Artık o gün, Allah'ın edeceği azabı kimse edemez. Onun vuracağı bağı kimse vuramaz"**[2] buyruğunu açıklarken: "Kıyamet gününde Yüce Allah'ın vereceği azabı kimseler veremez. Hiç kimse de Yüce Allah'ın vurduğu bağ gibi sağlam bir bağı vuramaz" demiştir.

Ebû Nuaym'ın *Hilye*'de Hârice b. Zeyd b. Sâbit'ten o da babasından bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bu âyetleri " فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ *(Artık o gün onun (kafirin) çektiği azabı kimse çekmez, kendisine vurulan bağ gibisi başka hiç kimseye vurulmaz)*"[3] şeklinde okumuştur.[4]

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, Bağavî, Hâkim, Ebû Nuaym ve İbn Merdûye, Ebû Kılâbe'den, o da Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) kendisine okuttuğu bir sahabeden bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bu âyetleri ona: "فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ (Artık o gün onun (kafirin) çektiği azabı kimse çekmez, kendisine vurulan bağ gibisi başka hiç kimseye vurulmaz)" şeklinde okutmuştur.

---

[1] Ahmed 29/197 (17650), İbnu'l-Mubârek (34), Buhârî (1/15), Taberânî 19/249 (562) Ebû Nuaym, *Ma'rifetu's-Sahâbe* 1/189 (677) ve Beyhakî (768). *Müsned*'in muhakkikleri "İsnâdı sahîhtir" demişlerdir.

[2] Fecr Sur. 25, 26

[3] Kisâî ve Yâkub da bu şekilde okumuşlardır. Diğerleri ise bu âyetleri "يُعَذِّبُ" ve "يُوثِقُ" lafızlarıyla, "ذ" ile "ث" harflerini kesre ile okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/299).

[4] Ebû Nuaym (5/362).

Başka bir rivayette meçhul kalan sahabenin ismi Mâlik b. el-Huveyris olarak zikredilir. Başka bir lafızda da bunu ona Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) değil de babasının okuttuğu zikredilir.[1]

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ★ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً ★ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ★ وَادْخُلِي جَنَّتِي

"Ey huzur içinde olan nefis! Sen razı, O da senden razı olarak Rabbine dön. Kullarımın arasına katıl. Cennetime gir." (Fecr Sur. 27-30)

İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Diyâ'nın *el-Muhtâre*'de Saîd b. Cübeyr vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ey huzur içinde olan nefis! Sen razı, O da senden razı olarak Rabbine dön"**[2] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Ey mümin olan ruh, bedenine dön, anlamındadır. Bu âyetler Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) nazil olduğu zaman Ebû Bekr de yanında oturuyordu. "Yâ Resûlallah! Bu ne güzel bir sözdür öyle" deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bil ki sana da bu söz söylenecektir"* buyurdu.[3]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Ebû Nuaym *Hilye*'de Saîd b. Cübeyr'den bildirir: Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) yanında, **"Ey huzur içinde olan nefis! Sen razı, O da senden razı olarak Rabbine dön"**[4] âyetleri okununca, Ebû Bekr: "Bu çok güzel bir şeydir" dedi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) de ona: *"Bil ki ölüm anında melek sana bunu diyecektir"* buyurdu.[5]

Hakîm et-Tirmizî *Nevâdiru'l-Usûl*'de Sâbit b. Aclân vasıtasıyla Süleym b. Âmir'den bildirir: Ebû Bekr es-Sıddîk'in şöyle dediğini işittim: "Resûlullah'ın

---

[1] İbn Cerîr (24/391, 392), Hâkim (2/255, "sahîh"), Ebû Nuaym, *Ma'rifetu's-Sahâbe* 2/113 (2163-2165), Ahmed 34/292 (20691) ve Ebû Dâvud (3996, 3997). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen Ebî Dâvud*, 860, 861).

[2] Fecr Sur. 27, 28

[3] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/423) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim, *Fethu'l-Bârî*'de (8/703) geçtiği üzere İbn Merdûye ve Diyâ 10/124, 125 (124).

[4] Fecr Sur. 27, 28

[5] İbn Cerîr (24/396), İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/423) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve Ebû Nuaym (4/283). İbn Kesir: "Mürsel hasen bir hadistir" demiştir.

(sallallahu aleyhi vesellem) yanında, **"Ey huzur içinde olan nefis! Sen razı, O da senden razı olarak Rabbine dön"**[1] âyetleri okununca, ben: "Yâ Resûlallah! Bu ne güzel bir şeydir" dedim. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) de bana: *"Ey Ebû Bekr! Bil ki ölüm anında melek sana bunu diyecektir"* buyurdu.[2]

İbn Ebî Hâtim, Cübeybir vasıtasıyla Dahhâk'tan, o da İbn Abbâs'tan bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Su içme ihtiyacımızı karşılamak için kim Rûma kuyusunu satın alırsa Yüce Allah onu bağışlar"* buyurdu. Bunun üzerine bu kuyuyu Osman b. Affân satın aldı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) ona: *"Bu kuyuyu insanların su içmesi için vakfeder misin?"* diye sorunca, Osman: "Evet, ederim" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah, Osman b. Affân hakkında: **"Ey huzur içinde olan nefis! Sen razı, O da senden razı olarak Rabbine dön"**[3] âyetlerini indirdi.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ey huzur içinde olan nefis!"**[4] âyeti Osman b. Affân hakkında nazil oldu" demiştir.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ey huzur içinde olan nefis!"**[5] âyetinde söz konusu olan kişi Peygamberimizdir (sallallahu aleyhi vesellem)" demiştir.

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Büreyde: **"Ey huzur içinde olan nefis!"**[6] âyetinde söz konusu olan nefis, Hamza'nın nefsidir" demiştir.

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ey huzur içinde olan nefis!"**[7] âyetini açıklarken: "Huzur içinde olmasından kasıt, Allah'ın buyruklarını tasdik etmiş olmasıdır" demiştir.[8]

Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Ey huzur içinde olan nefis!"**[1] âyetini

---

[1] Fecr Sur. 27, 28
[2] Hakîm et-Tirmizî (1/109, 110).
[3] Fecr Sur. 27, 28
[4] Fecr Sur. 27
[5] Fecr Sur. 27
[6] Fecr Sur. 27
[7] Fecr Sur. 27
[8] İbn Cerîr (24/393).

açıklarken: "Yüce Allah'ın, Rabbi olduğuna iman eden ve O'nun emirlerine boyun eğen nefis, anlamındadır" demiştir.[2]

İbn Cerîr, Ebû Şeyh el-Hunâî'den bildirir: Ubey'yin kıraatinde, **"Ey huzur içinde olan nefis!"**[3] âyeti: "يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الآمنة الْمُطْمَئِنَّةُ (=Ey güven ve huzur içinde olan nefis!)" şeklindedir. **"Kullarımın arasına katıl"**[4] âyeti de: "فَادْخُلِي فِي عَبْدِي (=Kulumun içine gir)" şeklindedir.[5]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs, **"Kullarımın arasına katıl"**[6] âyetini: "فَادْخُلِي فِي عَبْدِي (=Kulumun içine gir)" şeklinde okumuştur.[7]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Sen razı, O da senden razı olarak Rabbine dön"**[8] âyetini açıklarken: "Kıyamet gününde ruhlar cesetlere geri döner" demiştir.[9]

İbn Ebî Hâtim, Saîd b. Cübeyr'den bildirir: "Kıyamet gününde Arş'ın alt tarafından su dolu bir vadi akmaya başlar. Akmasıyla yeryüzünde ne kadar canlı varsa yeniden biter. Daha sonra uçuşan ruhlara bedenlerinin içine girmesi emredilir. İşte: **"Sen razı, O da senden razı olarak Rabbine dön"**[10] âyetinde ifade edilen budur."

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Sen razı, O da senden razı olarak Rabbine dön. Kullarımın arasına katıl"**[11] buyruğunu açıklarken: "Kendisine verilen mükafatlardan razı, yaptığı amellerden dolayı da Yüce Allah ondan razı bir şekilde mümin kullarının arasına katılması istenir" demiştir.

---

[1] Fecr Sur. 27
[2] İbn Cerîr (24/394, 395).
[3] Fecr Sur. 27
[4] Fecr Sur. 29
[5] İbn Cerîr (24/395, 399). Her ikisi de şâz kıraatlerdir.
[6] Fecr Sur. 29
[7] İbn Cerîr (24/399).
[8] Fecr Sur. 28
[9] İbn Cerîr (24/397).
[10] Fecr Sur. 28
[11] Fecr Sur. 28, 29

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Ey huzur içinde olan nefis!"**[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Yüce Allah mümin kulunun ruhunu almak istediği zaman kişi Yüce Allah'a karşı, Yüce Allah da kişiye karşı güven hisseder. Kişi Yüce Allah'ın vereceklerinden razı olurken Yüce Allah da bu kulunun amellerinden razı olur. Bu şekilde Yüce Allah emrederek mümin kulunun ruhu alınıp Cennete konulur, salih kullarının arasına katılır."[2]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ebû Sâlih: **"Sen razı, O da senden razı olarak Rabbine dön"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bu, kişinin ölüm anında olan bir şeydir. Rabbine dönmesi dünyadan ayrılmasıdır. Kıyamet gününde ise ona: **"Kullarımın arasına katıl. Cennetime gir"**[4] denilir.[5]

Taberânî ve İbn Asâkir, Ebû Umâme'den bildirir: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) adamın birine şöyle buyurdu: *"«Allahım! Bana huzur duyan, sana kavuşmaya inanan, takdirine razı olan ve verdiklerine kanaat eden bir nefis ver» diye dua et."*[6]

Firyâbî ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Ey huzur içinde olan nefis!"**[7] âyetini açıklarken: "Ey Allah'a boyun eğen nefis, anlamındadır" demiştir.

Abdurrezzâk ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde ve Hasan(-ı Basrî): **"Ey huzur içinde olan nefis!"**[8] âyetini açıklarken: "Yüce Allah'ın söylediklerine inanan ve onları tasdik eden nefis, anlamındadır" demişlerdir.[9]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Ey huzur içinde olan nefis!"**[10] âyetini açıklarken: "Bu nefis, Yüce Allah'ın

---

[1] Fecr Sur. 27

[2] *Tağlîku't-Ta'lîk* (4/367) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/703) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[3] Fecr Sur. 28

[4] Fecr Sur. 29, 30

[5] İbn Cerîr (24/396, 397).

[6] Taberânî (7490) ve İbn Asâkir (69/158). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/180) der ki: "İsnâdında tanımadığım raviler vardır."

[7] Fecr Sur. 27

[8] Fecr Sur. 27

[9] Abdurrezzâk (2/372) ve İbn Cerîr (24/393, 394).

[10] Fecr Sur. 27

kendisine vaad ettiği şeylere inanan ve bunlarla huzuru bulan mümin kişidir" demiştir. **"Kullarımın arasına katıl. Cennetime gir"**[1] buyruğunu açıklarken de: "Cennette olan salih kullarımın arasına katıl, anlamındadır" demiştir.[2]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"...Rabbine dön"**[3] buyruğunu açıklarken: "Bedenine geri dön, anlamındadır" demiştir.

İbnu'l-Münzir, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den bildirir: Mümin öldüğü zaman Cennetteki mekanı kendisine gösterilir. Sonra Yüce Allah kendisine: **"Ey huzur içinde olan nefis! Sen razı, O da senden razı olarak Rabbine dön"**[4] buyurur. Ki bu da: "Ey kendisine verdiğim şeylerle huzur bulan nefis! Münker ve Nekir gelene kadar kendisinden çıktığın bedene geri dön. Sana gösterilen şeylerle razı edilecek ve senden razı olacağım" anlamındadır.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Süddî: **"Kullarımın arasına katıl"**[5] âyetini açıklarken: "Kullarımla birlikte Cennete gir, anlamındadır" demiştir.

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Zeyd b. Eslem: **"Ey huzur içinde olan nefis!"**[6] âyetini açıklarken: "Müminin ruhu ölüm anında, tekrar dirilme anında ve hesap için toplanma anında Cennette bu şekilde müjdelenir" demiştir.

İbn Ebî Hâtim ve Taberânî, Saîd b. Cübeyr'den bildirir: İbn Abbâs, Tâif'te vefat ettiği zaman daha önce benzerini hiç görmediğimiz beyaz bir kuş gelip naaşına girdi ve daha sonra oradan çıktığı da görülmedi. Defnedildikten sonra da kabrinin kenarında: **"Ey huzur içinde olan nefis! Sen razı, O da senden razı olarak Rabbine dön. Kullarımın arasına katıl. Cennetime gir"**[7] âyetlerinin okunduğunu işittik. Ancak kimin okuduğunu anlayamadık.[8]

Ebû Nuaym *Delâil*'de İkrime'den bu olayın aynısını bildirir.

---

[1] Fecr Sur. 29, 30
[2] İbn Cerîr (24/393, 398).
[3] Fecr Sur. 28
[4] Fecr Sur. 27, 28
[5] Fecr Sur. 29
[6] Fecr Sur. 27
[7] Fecr Sur. 27-30
[8] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/423) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve Taberânî (10581). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (9/285) der ki: "Ravileri *Sahih*'in ravileridir."

BELED SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Beled Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

İbn Merdûye, İbnu'z-Zübeyr'den aynısını bildirir.

لَا أُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ ★ وَأَنْتَ حِلٌّ بِهٰذَا الْبَلَدِ ★ وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ ★ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ ★ أَيَحْسَبُ أَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ ★ يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًا ★ أَيَحْسَبُ أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ ★أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ ★ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ

"Hayır! Andolsun bu beldeye ki sen bu beldede serbestçe yaşamaktasın. Ve andolsun baba ve çocuğuna ki biz insanı bir meşakkat içinde yarattık. O, kendisine kimsenin güç yetiremeyeceğini mi sanıyor? «Yığınla mal harcadım» diyor. Kimse onu görmedi mi sanıyor? Biz ona iki göz vermedik mi? Bir dil ve iki dudak?" (Beled Sur. 1-9)

İbn Cerîr ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Hayır! Andolsun bu beldeye ki sen bu beldede serbestçe yaşamaktasın"**[2] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Bu beldeden kasıt Mekke'dir. Söz konusu edilen kişi de Peygamberimizdir (sallallahu aleyhi vesellem). Yüce Allah Mekke'ye girdiği zaman Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) dilediği kişiyi öldürme, dilediği kişiyi hayatta bırakmayı kendisine helal kıldı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Kâbe'nin örtüsüne tutunup ona sığınmış olan İbn Hatal'ı bağlayarak öldürmüştür. Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) o günü verilen bu izinden sonra Yüce Alllah'ın haram kıldığı bu beldede hiç kimseye birini öldürtmesi helal kılınmamıştır. Yüce Allah o günü Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem), Mekke ahalisine yaptığını helal kılmıştı."[3]

---

[1] İbnu'd-Durays (17, 18), Nehhâs (sh. 757) ve Beyhakî, *Delâil* (7/142-144).

[2] Beled Sur. 1, 2

[3] İbn Cerîr (24/401, 403).

İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Hayır! Andolsun bu beldeye ki sen bu beldede serbestçe yaşamaktasın"**[1] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Bu beldeden kasıt Mekke'dir. Serbestçe yaşaması da Mekke'de Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) savaşmanın helal, başkalarına ise haram kılınmasıdır."[2]

İbn Merdûye, Ebû Berze el-Eslemî'den bildirir: **"Hayır! Andolsun bu beldeye ki sen bu beldede serbestçe yaşamaktasın"**[3] âyetleri benim hakkımda nazil oldu. Zira Abdullah b. Hatal'ı Kâbe'nin örtülerine tutunmuş bir şekilde görünce Rükn ile Makâm arasında boynunu vurup öldürdüm."

Abd b. Humeyd, Saîd b. Cübeyr'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'yi fethettiği zaman Ebû Berze el-Eslemî künyeli Saîd b. Hureys, Kureyşliler arasında "Çift Kalpli" olarak isimlendirilen Abdullah b. Hatal'ı yakaladı. Yüce Allah da bu isimlendirme konusunda: **"Allah, hiçbir adamın içine iki kalp koymamıştır..."**[4] âyetini indirmiştir. Ebû Berze onu Kâbe'nin örtüsüne sığınmış bir şekilde görüp yakalayınca tutup boynunu vurdu. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Hayır! Andolsun bu beldeye ki sen bu beldede serbestçe yaşamaktasın"**[5] âyetlerini indirdi.

Zamanında Abdullah b. Hatal, Kureyşlilere: "Muhammed'in bildiği şeyleri ben sizler için öğrenirim" demişti. Bunun için Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) gelip: "Yâ Resûlallah! Beni vahiy katibi yapmanı istiyorum" dedi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) de: *"Ol!"* karşılığını verdi. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) nazil olan vahyi ona yazdırırken, **"...Allah Alîm'dir, Hakîm'dir"**[6] yazmasını istediği zaman kendisi ifadelerin yerini değiştirerek âyeti: "Allah Hakîm'dir, Alîm'dir" şeklinde yazardı. **"...Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir"**[7] yazmasını istediği zaman kendisi ifadelerin yerini değiştirerek âyeti: "Allah Rahîm'dir, Gafûr'dur" şeklinde yazardı. Sonra: "Yâ Resûlallah! Yazdıklarımı sana okuyayım mı?" diye sorardı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Oku"*

---

[1] Beled Sur. 1, 2
[2] İbn Cerîr (24/401) ve *Fethu'l-Bârî*'de (8/703, 704) geçtiği üzere İbn Merdûye.
[3] Beled Sur. 1, 2
[4] Ahzâb Sur. 4
[5] Beled Sur. 1, 2
[6] Nisâ Sur. 17
[7] Nisâ Sur. 96

buyurunca, İbn Hatal: "Allah Hakîm'dir, Alîm'dir" veya: "Allah Rahîm'dir, Gafûr'dur" ifadelerini okurdu. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) de ona: *"Ben âyetleri sana bu şekilde yazdırmadım. Ancak Yüce Allah öyledir. O hem Gafûr ve Rahim'dir hem de Rahîm ve Gafûr'dur"* diyerek onu düzeltirdi. Sonrasında İbn Hatal, Kureyşlilerin yanına geldi ve: "Onun bildiği bir şey yok, zira ona ne dediysem aynısını yapardı" dedi. Bundan dolayıdır ki Mekke fethedildiği zaman Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) kendilerine eman vermediği dört kişiden biri oldu.[1]

Firyâbî ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Hayır! Andolsun bu beldeye ki sen bu beldede serbestçe yaşamaktasın"**[2] âyetini açıklarken: "*Hayır* ifadesi müşriklere verilen bir cevaptır. Geri kalan kısmı da yemindir" demiştir.

Firyâbî, Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Hayır! Andolsun bu beldeye ki sen bu beldede serbestçe yaşamaktasın"**[3] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Bu beldeden kasıt Mekke'dir. Serbestçe yaşaması da Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'de dilediğini yapmasına izin verilmesidir."[4]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Sen bu beldede serbestçe yaşamaktasın"**[5] âyetini açıklarken: "Bu beldede yaptıklarından dolayı sorumlu tutulmayacaksın. Diğer insanlar gibi de bunlardan dolayı hesaba çekilmeyeceksin" demiştir.[6]

Abd b. Humeyd, Mansûr'dan bildirir: Adamın biri Mücâhid'e, **"Hayır! Andolsun bu beldeye ki sen bu beldede serbestçe yaşamaktasın"**[7] buyruğunun anlamını sorunca Mücâhid: "Bilmiyorum" dedi. Ancak daha sonra bu âyeti bana açıklarken şöyle dedi: "Üzerine yemin edilen beldeden kasıt, Harem bölgesidir. Harem bölgesi içerisinde Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem)

---

[1] İbn Abdilber, *et-Temhîd* (6/170, 171, muhtasar olarak).

[2] Beled Sur. 1

[3] Beled Sur. 1, 2

[4] İbn Cerîr (24/401, 403, 404).

[5] Beled Sur. 2

[6] *Tağlîku't-Ta'lîk* (4/368) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/703) geçtiği üzere Firyâbî ve İbn Cerîr (24/404).

[7] Beled Sur. 1, 2

kısa bir zamanlığına izin verilmiş ve verilen bu zaman içinde yapacağı şeylerden sorumlu tutulmayacağı ifade edilmiştir."

Saîd b. Mansûr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"Hayır! Andolsun bu beldeye"**[1] âyetini açıklarken: "Bu beldeden kasıt Mekke'dir" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebû Sâlih: **"Hayır! Andolsun bu beldeye ki sen bu beldede serbestçe yaşamaktasın"**[2] buyruğunu açıklarken: "Bu beldeden kasıt Mekke'dir ve günün kısa bir zamanında Mekke'de yapacakları kendisine helal kılınmıştır" demiştir.

Abd b. Humeyd, Dahhâk'tan aynısını bildirir.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Hayır! Andolsun bu beldeye ki sen bu beldede serbestçe yaşamaktasın"**[3] buyruğunu açıklarken: "Bu beldeden kasıt Mekke'dir. Serbestçe yaşaması da orada yaptıklarından dolayı hesaba çekilmeyip sorumlu tutulmamasıdır" demiştir.[4]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Atiyye: **"Hayır! Andolsun bu beldeye ki sen bu beldede serbestçe yaşamaktasın"**[5] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Mekke günün kısa bir zamanı için Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) helal kılınmış sonrasında kıyamete dek bu kapı kapatılmıştır."

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Sen bu beldede serbestçe yaşamaktasın"**[6] âyetini açıklarken: "Yüce Allah, Fetih gününde Mekke'yi Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) günün kısa bir zamanı için helal kılmıştır" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Sen bu beldede serbestçe yaşamaktasın"**[7] âyetini açıklarken: "Burada söz konusu kişi Allah Resûlü

---

[1] Beled Sur. 1
[2] Beled Sur. 1, 2
[3] Beled Sur. 1, 2
[4] Abdurrezzâk (2/373) ve İbn Cerîr (24/402, 404, 405).
[5] Beled Sur. 1, 2
[6] Beled Sur. 2
[7] Beled Sur. 2

(sallallahu aleyhi vesellem)'dir. Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) Harem bölgesinde istediğini öldürüp istediğini bırakma serbestisi verilmiştir" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Atâ: **"Hayır! Andolsun bu beldeye ki sen bu beldede serbestçe yaşamaktasın"**[1] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Yüce Allah, gökler ile yeri yarattığı zaman Mekke'yi haram (bölge) kılmış ve kıyamet gününe kadar da haram olarak kalacaktır. Bu bölge günün kısa bir süresi için sadece Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) helal kılınmıştı. Sonrasında ise artık kıyamete dek yaş otu biçilemez, ağacı kesilemez, hayvanları avlanamaz ve yitikleri sahibini bulmak için dellallar dışında kimseler tarafından alınamaz."[2]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Zeyd: **"Sen bu beldede serbestçe yaşamaktasın"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyh vesallem) dışında Mekke kimseye helal kılınmış değildir. Bölge sakinleri orada kimseyle savaşamaz ve kimsenin onurunu çiğneyemezler."[4]

Saîd b. Mansûr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Şurahbîl b. Sa'd: **"Sen bu beldede serbestçe yaşamaktasın"**[5] âyetini açıklarken: "Müşrikler bu bölgede avlanmayı ve ağaçlarını kesmeyi haram kılıyor, ancak seni oradan çıkarmayı ve öldürmeyi helal kılıyorlar" demiştir.

Hâkim'in Mücâhid vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Hayır! Andolsun bu beldeye ki sen bu beldede serbestçe yaşamaktasın. Ve andolsun baba ve çocuğuna"**[6] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Yüce Allah, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'de dilediği şeyi yapmaya izin vermiştir. Buradaki babadan kasıt Âdem, çocuktan kasıt da soyundan gelenlerdir."[7]

---

[1] Beled Sur. 1, 2
[2] İbn Cerîr (24/405).
[3] Beled Sur. 2
[4] İbn Cerîr (24/405).
[5] Beled Sur. 2
[6] Beled Sur. 1-3
[7] Hâkim (2/523, "sahîh").

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in İkrime vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ"[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "*Vâlid* ifadesinden kasıt, erkek veya kadın çocuğu olan kişidir. *Vemâ Veled* ifadesinden kasıt ise erkek veya kadın çocuğu olmayan, kısır olan kişidir."[2]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ebû İmrân el-Cevnî: **"Ve andolsun baba ve çocuğuna"**[3] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt, İbrahim (aleyhisselam) ile soyundan gelenlerdir" demiştir.[4]

İbn Cerîr ve Taberânî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Hayır! Andolsun bu beldeye ki sen bu beldede serbestçe yaşamaktasın"**[5] buyruğunu açıklarken: "Her iki beldeden kasıt Mekke'dir" demiştir. **"Ve andolsun baba ve çocuğuna"**[6] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt Âdem'dir" demiştir. **"Biz insanı bir meşakkat içinde yarattık"**[7] âyetini açıklarken: "Ayakta durabilen, düzgün, dosdoğru bir şekilde yarattık" demiştir.[8]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: **"Ve andolsun baba ve çocuğuna"**[9] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt, Âdem ile neslidir" demiştir. **"Biz insanı bir meşakkat içinde yarattık"**[10] âyetini açıklarken: "Buraya kadar edilen yeminler bu cümle içindir. Bahsedilen meşakkat de hem dünya, hem de âhiret sıkıntısını yaşayacak olmasıdır" demiştir. **"Yığınla mal harcadım, diyor"**[11] âyetini açıklarken de: "Pek çok mal tükettim, anlamındadır" demiştir.[12]

---

[1] Beled Sur. 3
[2] İbn Cerîr (24/406) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/425) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[3] Beled Sur. 3
[4] İbn Cerîr (24/408) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/425) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[5] Beled Sur. 1, 2
[6] Beled Sur. 3
[7] Beled Sur. 4
[8] İbn Cerîr (24/401, 410) ve Taberânî (12412).
[9] Beled Sur. 3
[10] Beled Sur. 4
[11] Beled Sur. 6
[12] Abdurrezzâk (2/373) ve İbn Cerîr (24/407-409, 413, 414).

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Ve andolsun baba ve çocuğuna"**[1] âyetini açıklarken: "Babadan kasıt Âdem, çocuktan kasıt ise neslidir" demiştir. **"Biz insanı bir meşakkat içinde yarattık"**[2] âyetini açıklarken: "Zorluklar içinde yarattık" demiştir. **"Yığınla mal harcadım, diyor"**[3] âyetini açıklarken: "Pek çok mal tükettim, anlamındadır" demiştir. **"Kimse onu görmedi mi sanıyor?"**[4] âyetini açıklarken: "Ona kimsenin güç yetiremeyeceğini mi zannediyor, anlamındadır" demiştir.[5]

Saîd b. Mansûr ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"Ve andolsun baba ve çocuğuna"**[6] âyetini açıklarken: "Babadan kasıt Âdem, çocuktan kasıt ise neslidir" demiştir. **"Biz insanı bir meşakkat içinde yarattık"**[7] âyetini açıklarken: "Ayakta durabilecek şekilde, dosdoğru bir şekilde yarattık" demiştir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Biz insanı bir meşakkat içinde yarattık"**[8] âyetini açıklarken: "Ayakta durabilecek şekilde, dosdoğru bir şekilde yarattık" demiştir.[9]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Biz insanı bir meşakkat içinde yarattık"**[10] âyetini açıklarken: "Zorluklar içinde yarattık" demiştir.[11]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Hâkim'in Atâ vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Biz insanı bir meşakkat içinde yarattık"**[12] âyetini açıklarken: "Doğumunda olsun, dişlerinin

---

[1] Beled Sur. 3
[2] Beled Sur. 4
[3] Beled Sur. 6
[4] Beled Sur. 7
[5] *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/368) geçtiği üzere Firyâbî ve İbn Cerîr (24/406, 407, 410, 413).
[6] Beled Sur. 3
[7] Beled Sur. 4
[8] Beled Sur. 4
[9] İbn Cerîr (24/408).
[10] Beled Sur. 4
[11] İbn Cerîr (24/410).
[12] Beled Sur. 4

çıkmasında olsun, yürümesinde olsun, sünnet edilmesinde olsun zorluklar içinde yetişmektedir" demiştir.[1]

Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Biz insanı bir meşakkat içinde yarattık"**[2] âyetini açıklarken: "Yüce Allah insan dışında her şeyi dört ayak üzerinde yürüyecek şekilde yarattı. Ancak insan iki ayağı üzerinde duracak şekilde yaratılmıştır" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Biz insanı bir meşakkat içinde yarattık"**[3] âyetini açıklarken: "Henüz annesinin karnındayken bile dikilebilecek bir şekilde yarattık" demiştir.

Ebu'ş-Şeyh'in *Azame*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Biz insanı bir meşakkat içinde yarattık"**[4] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "İnsan henüz annesinin karnındayken bile dikilebilecek bir şekilde yaratılmıştır. Bir melek anne karnındaki bebekle görevlendirilmiştir. Anne uyuduğu zaman melek bu bebeğin başını kaldırır. Öyle olmasa anne uyuduğu zaman bebek kan içinde boğulurdu."[5]

Tastî'nin *Mesâil*'de bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: " لَقَدْ خَلَقْنَا الإِنسَانَ فِي كَبَدٍ"[6] âyetinin anlamını sorunca, İbn Abbâs: "Biz insanı dosdoğru, düzgün bir şekilde yarattık, anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şöyle dedi: "Tabi ki bilirler. Lebîd b. Rabîa'nın:

"Ey göz! Biraz da Erbed için ağlasana!

Hani biz ayaklanmış düşmanlarımız da karşımızda dikilmişlerdi!" dediğini işitmez misin?"[7]

---

[1] İbn Cerîr (24/410) ve Hâkim (2/523).
[2] Beled Sur. 4
[3] Beled Sur. 4
[4] Beled Sur. 4
[5] Ebu'ş-Şeyh (1091).
[6] Beled Sur. 4
[7] *Mesâilu Nâfi'* (255).

Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbrahim (sanırım Abdullah'tan naklen): "فِي كَبَدٍ"[1] ifadesini: "Dosdoğru, düzgün bir şekilde yarattık" şeklinde açıklamıştır.

İbnu'l-Mubârek *Zühd*'de, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Biz insanı bir meşakkat içinde yarattık"**[2] âyetini açıklarken: "Bahsedilen meşakkat, hem dünya, hem de âhiret sıkıntısını yaşayacak olmasıdır" demiştir.[3]

İbnu'l-Mubârek'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî), **"Biz insanı bir meşakkat içinde yarattık"**[4] âyetini okumuş ve: "İnsan gibi sıkıntı ve meşakkat çeken başka bir canlı daha bilmiyorum" demiştir.[5]

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Biz insanı bir meşakkat içinde yarattık"**[6] âyetini açıklarken: "Hem dünya, hem de âhirette sıkıntılara maruz kalır" demiştir.[7]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: "فِي كَبَدٍ"[8] ifadesini: "Uzun süren zahmetler sonunda" şeklinde açıklamıştır.

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Zeyd: "فِي كَبَدٍ"[9] ifadesini: "Gökte" şeklinde açıklamış ve: "Âdem gökte yaratıldı" demiştir.[10]

Ebû Ya'lâ, Bağavî ve İbn Merdûye, Âmir oğullarından bir adamdan bildirir: Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) arkasında namaz kıldığımda, **"O, kendisine kimsenin güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?.. Kimse onu görmedi mi sanıyor?"**[11] âyetlerini "أَيَحْسَبُ" lafzıyla[1] okuduğunu işittim.[2]

---

[1] Beled Sur. 4
[2] Beled Sur. 4
[3] İbnu'l-Mubârek (231) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/426) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[4] Beled Sur. 4
[5] İbnu'l-Mubârek (230).
[6] Beled Sur. 4
[7] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/426) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[8] Beled Sur. 4
[9] Beled Sur. 4
[10] İbn Cerîr (24/412).
[11] Beled Sur. 5, 7

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Süddî: **"O, kendisine kimsenin güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?"**[3] âyetini açıklarken: "Kafir, Yüce Allah'ın kendisine güç yetiremeyeceğini ve kendisini görmeyeceğini zanneder" demiştir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "مَالًا لُبَدًا"[4] ifadesini: "Çok miktarda mal" şeklinde açıklamıştır.[5]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Yığınla mal harcadım, diyor"**[6] âyetini açıklarken: "İnsanları Allah yolundan çevirmek için yığınla mal harcadım, anlamındadır" demiştir. **"Kimse onu görmedi mi sanıyor?"**[7] âyetini açıklarken de: "Burada *Kimse* ifadesinden kasıt, Yüce Allah'tır" demiştir.

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"Yığınla mal harcadım, diyor"**[8] âyetini açıklarken: "Harcadığı mallardan dolayı bizlere minnet mi ediyor? Oysa biz kendisine harcadıklarından daha fazlasını verdik" demiştir. **"Biz ona iki göz vermedik mi?"**[9] âyetini açıklarken de: "Bu kadar mal harcadığını söyleyen kişiye şunu şunu vermedik mi?" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Biz ona iki göz vermedik mi?"**[10] âyetini açıklarken: "Evet vallahi verdi! Yüce Allah bunu bize onaylatmak istiyor ki bunlara karşı gereği gibi şükür edelim" demiştir.

İbn Asâkir'in Mekhûl'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah buyurur ki: Ey insanoğlu! Sana öyle büyük nimetler verdim ki bunları ne sayabilir, ne de bunlar için şükretmeye gücün*

---

[1] İbn Âmir, Âsım, Hamza ve Ebû Câfer de bu şekilde okumuşlardır. Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, Kisâî, Yâkub ve Halef ise "أَيَحْسِبُ" lafzıyla, *Sîn* harfini kesre ile okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/178).

[2] *el-Metâlibu'l-Âliye* (4179) ile *İthâfu's-Sâdeti'l-Mehire*'de (6607) geçtiği üzere Ebû Ya'lâ.

[3] Beled Sur. 5

[4] Beled Sur. 6

[5] İbn Cerîr (24/413).

[6] Beled Sur. 6

[7] Beled Sur. 7

[8] Beled Sur. 6

[9] Beled Sur. 8

[10] Beled Sur. 8

yetebilir. Sana verdiğim nimetlerden biri kendileriyle gördüğün gözlerindir. Bu gözlerine kapaklar da kıldım. Sana helal kıldığım şeylere bak, ama sana harım kıldığım bir şeyi gördüğün zaman da gözlerini bu kapaklarla kapat. Başka bir nimet olarak sana dil verdim ve bu dile de bir kapak (ağız) kıldım. Sana emrettiğim ve helal kıldığım şekilde konuş. Ancak sana haram kıldığım bir şeyle karşılaştığın zaman dilinin kapağını üzerine çek. Bunun yanında sana bir ferc verdim ve bu ferce de bir örtü kıldım. Bu fercini sana helal kıldığım yerlerde kullan. Ama sana haram kıldığım bir durumla karşılaşırsan fercini bu örtüyle kapat. Ey insanoğlu! Benim öfkemi çekemez ve cezama tahammül edemezsin."[1]

وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ

"Ona iki yolu göstermedik mi?" (Beled Sur. 10)

Abdurrezzâk, Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Taberânî ve Hâkim'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"Ona iki yolu göstermedik mi?"**[2] âyetini açıklarken: "Bunlar hayır ile şerrin yollarıdır" demiştir.[3]

Firyâbî, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Ona iki yolu göstermedik mi?"**[4] âyetini açıklarken: "Biz ona hayrın da, şerrin de yollarını gösterdik" demiştir.[5]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ona iki yolu göstermedik mi?"**[6] âyetini açıklarken: "Bunlar, hidayet ile dalâletin yollarıdır" demiştir.[7]

Saîd b. Mansûr, Muhammed b. Ka'b'dan aynısını bildirir.

---

[1] İbn Asâkir (66/229).

[2] Beled Sur. 10

[3] Abdurrezzâk (2/374), İbn Cerîr (24/415), Taberânî (9097) ve Hâkim (2/523, "sahîh"). İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de (8/704): "İsnâdı hasendir" demiştir.

[4] Beled Sur. 10

[5] *Tağlîku't-Ta'lîk* (4/368) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/704) geçtiği üzere Firyâbî.

[6] Beled Sur. 10

[7] İbn Cerîr (24/416) ve *el-İtkân*'de (2/56) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ona iki yolu göstermedik mi?"**[1] âyetini açıklarken: "Bunlar, hayır ile şerrin yollarıdır" demiştir.[2]

Abd b. Humeyd, İkrime ile Dahhâk'tan aynısını bildirir.

Firyâbî ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hz. Ali'ye: "Bazıları "النَّجْدَيْنِ"[3] ifadesinin kadının göğüsleri anlamına geldiğini söylüyorlar" denilince: "Bunlar hayır ile şerdir" karşılığını verdi.

İbn Ebî Hâtim'in Sinân b. Sa'd vasıtasıyla Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Hepsi iki yoldur. Peki, şer yolunu hayır olan yoldan daha fazla sevmenize sebep nedir?"*[4]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Merdûye'nin değişik kanallardan bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Ona iki yolu göstermedik mi?"**[5] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Bize bildirilene göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ey insanlar! Hepsi hayır ve şer yolu olmak üzere iki yoldur. Peki, şer yolunu hayır olan yoldan daha fazla sevmenize sebep nedir?"* buyururdu.[6]

Taberânî'nin Ebû Umâme'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ey insanlar! Hepsi hayır ve şer yolu olmak üzere iki yoldur. Peki, şer yolunu hayır olan yoldan daha fazla sevmenize sebep nedir?"* buyurmuştur.[7]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: "Bize bildirilene göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur..." demiş ve bir öncekinin aynısını zikretmiştir.[8]

---

[1] Beled Sur. 10
[2] İbn Cerîr (24/416).
[3] Beled Sur. 10
[4] İbn Adiy, *ed-Du'afâ* (3/1193).
[5] Beled Sur. 10
[6] Abdurrezzâk (2/374) ve İbn Cerîr (24/417, 418).
[7] Taberânî (8020), *M.el-Evsat* (2541). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îfu't-Terğîb ve't-Terhîb*, 1879).
[8] İbn Cerîr (24/418).

İbn Merdûye'nin Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yollar hayır ve şer yolu olmak üzere iki tanedir Onun için şer olan yol size hayır olan yoldan daha sevimli olmasın."*[1]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in değişik kanallardan bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ona iki yolu göstermedik mi?"**[2] âyetini açıklarken: "Bunlar kadının göğüsleridir" demiştir.[3]

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ★ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ★ فَكُّ رَقَبَةٍ ★ أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ★ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ★ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ★ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ★ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ★ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ★ عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ

"Fakat o, sarp yokuşu aşamadı. O sarp yokuş nedir bilir misin? Köle azat etmektir. Veya açlık gününde yemek yedirmektir. Yakınlığı olan bir yetime veya hiçbir şeyi olmayan yoksula. Sonra iman edenlerden, birbirlerine sabrı tavsiye edenlerden ve birbirlerine acımayı öğütleyenlerden olmaktır. İşte bunlar sağdakilerdir. Âyetlerimizi inkâr edenler ise kötülüğe batmış kimselerdir. Onlar her yönden ateşle kapatılacaklardır." (Beled Sur. 11-20)

İbn Ebî Şeybe, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Ömer: **"Fakat o, sarp yokuşu aşamadı"**[4] âyetini açıklarken: "Bu sarp yokuş, Cehennemde kaygan olan bir dağdır" demiştir.[5]

İbn Cerîr, Hasan(-ı Basrî)'den bunun aynısını bildirir.[1]

---

[1] Taberânî (8020), *el-Evsat* (2541). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îfu't-Terğîb ve't-Terhîb*, 1879).

[2] Beled Sur. 10

[3] Abdurrezzâk (2/374), İbn Cerîr (4/419) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/427) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[4] Beled Sur. 11

[5] İbn Ebî Şeybe (13/326), İbn Cerîr (24/420) ve *et-Tahvîfu Mine'n-Nâr*'da (sh. 76) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Bu sarp yokuştan kasıt Cehennemdir" demiştir.

Abdurrezzâk, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: "*Akabe* (Sarp yokuş), Cennetten önceki yokuştur. Bunu aşmanın yolu da **"Köle azat etmektir veya açlık gününde yemek yedirmektir. Yakınlığı olan bir yetime veya hiçbir şeyi olmayan yoksula. Sonra iman edenlerden, birbirlerine sabrı tavsiye edenlerden ve birbirlerine acımayı öğütleyenlerden olmaktır"**[2] demiştir.[3]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim, Ebû Recâ'dan bildirir: "Bana bildirilene göre Yüce Allah'ın âyette bahsettiği *Akabe*'ye (Sarp yokuşa) ancak yedi bin senede çıkılır ve oradan ancak yedi bin senede inilir."[4]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Fakat o, sarp yokuşu aşamadı"**[5] âyetini açıklarken: "Cennet ile Cehennem arasında bir yokuştur" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebû Sâlih: **"Fakat o, sarp yokuşu aşamadı"**[6] âyetini açıklarken: "Cennet ile Cehennem arasında bir yokuştur" demiştir.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ka'bu'l-Ahbâr: "Bu sarp yokuş Cehennemdedir ve yetmiş tane basamağı vardır" demiştir.[7]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Zeyd: **"Fakat o, sarp yokuşu aşamadı"**[8] âyetini açıklarken: "İnsan kendisini kurtuluşa ve hayra götüren yolu yürümeli değil mi?" demiştir.[9]

---

[1] İbn Cerîr (24/420).
[2] Beled Sur. 13-17
[3] Abdurrezzâk (2/374) ve İbn Cerîr (24/420, 423).
[4] *et-Tahvîfu Mine'n-Nâr*'da (sh. 76) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[5] Beled Sur. 11
[6] Beled Sur. 11
[7] İbn Cerîr (24/421) ve *et-Tahvîfu Mine'n-Nâr*'da (sh. 76) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[8] Beled Sur. 11
[9] İbn Cerîr (24/421).

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Fakat o, sarp yokuşu aşamadı. O sarp yokuş nedir bilir misin?"**[1] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Bu sarp yokuştan kasıt Cehennemdir. Bize anlatılana göre Müslüman biri, Müslüman bir köleyi azat ettiği zaman azat ettiği bu kişi onun Cehennemden kurtuluşu olur."[2]

İbn Cerîr, Katâde'den bildirir: Yüce Allah: **"O sarp yokuş nedir bilir misin?"**[3] buyurduktan sonra: **"Köle azat etmektir"**[4] buyurarak bu yokuşu aşmanın yolunu da göstermiştir. Bize bildirilene göre Hz. Peygamber'e (sallal ahu aleyhi vesellem) sevap bakımından hangi azat etmenin daha üstün olduğu sorulunca: *"Paha olarak en değerli olanıdır"* buyurmuştur.[5]

Hâkim, Ebû Nuaym, Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da ve İbn Merdûye, Ebu'd-Derdâ'dan bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurduğunu işittim: *"Önünüzde zorlu bir yokuş vardır ve bu yokuşu yükü ağır olanlar aşamayacaktır. Ben de o yokuş için yükümü hafif tutmak istiyorum."*[6]

Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî *Sünen*'de Hz. Âişe'den bildirir: **"Fakat o, sarp yokuşu aşamadı"**[7] âyeti nazil olduğu zaman, ashâb: "Yâ Resûlallah! Hiçbirimizin azat edecek kölesi yok. Ancak hizmetimizi görüp bakımımızı yapan siyah cariyelerimiz var. Onlara söylesek de zina etseler ve bu ilişkiden doğan çocukları azat etsek olmaz mı?" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Allah yolunda kullanmak üzere kamçımı birine vermem, benim için zinayı emredip de ondan doğacak çocukları azat etmemden daha sevimlidir"* buyurdu.[8]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Hz. Âişe, Ebû Hureyre'nin: "Allah yolunda kullanılmak üzere kamçının kabza ipinin verilmesinin sevabı veledi

---

[1] Beled Sur. 11, 12

[2] İbn Cerîr (24/420, 422).

[3] Beled Sur. 12

[4] Beled Sur. 13

[5] İbn Cerîr (24/422, 423), Buhârî (2518) ve Müslim (84).

[6] Hâkim (4/574), Ebû Nuaym (1/226) ve Beyhakî (10408). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîhu't-Terğîb ve't-Terhîb*, 3176, 3177).

[7] Beled Sur. 11

[8] Hâkim (2/215, "sahîh") ve Beyhakî (10/58). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (4295) hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.

zina olan köleyi azat etmenin sevabından daha büyüktür" dediğinden haberdar edilince şöyle dedi: "Allah, Ebû Hureyre'ye merhamet etsin. Zira bu söz şu münasebetle söylenmişti: **"Fakat o, sarp yokuşu aşamadı. O sarp yokuş nedir bilir misin? Köle azat etmektir"**[1] âyetleri nazil olduğu zaman bazı Müslümanlar: "Yâ Resûlallah! Bizim azat edecek kölemiz yok. Ancak zaruri ihtiyaçlarımızı görmek üzere edindiğimiz cariyelerimiz var. Onlara söylesek de zina etseler ve bu ilişkiden doğan çocukları azat etsek olmaz mı?" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Sakın zina etmelerini söylemeyin! Zira Allah yolunda kullanılmak üzere kamçının kabza ipinin verilmesinin sevabı bile bu dediğiniz şeyin sevabından daha büyüktür"* buyurdu.

İbn Merdûye'nin Ebû Necîh es-Sülemî'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Her kim mümin bir köleyi azat ederse Yüce Allah azat ettiği kölenin her bir kemiği karşılığında onun bir kemiğini Cehennem ateşinden kurtarır."*[2]

İbn Sa'd, İbn Ebî Şeybe ve Taberânî'nin Hz. Ali'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Her kim müslüman veya mümin bir köleyi azat ederse Yüce Allah azat ettiği kölenin her bir uzvuna karşılık onun bir uzvunu Cehennem ateşinden kurtarır"* buyurmuştur.[3]

Ahmed, Ebû Umâme'den bildirir: "Yâ Resûlallah! Sevabı bakımından hangi köleleri azat etmek daha faziletlidir?" diye sorduğumda: *"Değer olarak en pahalısı ve sahibi tarafından en çok sevileni"* karşılığını verdi.[4]

İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Buhârî, Müslim, Tirmizî, İbn Cerîr ve İbn Merdûye'nin Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Her kim mümin bir köleyi azat ederse Yüce Allah azat ettiği kölenin her bir uzvu karşılığında onun bir uzvunu Cehennem ateşinden*

---

[1] Beled Sur. 11-13

[22] Ebû Dâvud (3965), Tirmizî (1638) ve Nesâî (3143). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen Ebî Dâvud*, 3355):

[3] İbn Sa'd (8/465), İbn Ebî Şeybe (4/72) ve Taberânî (186).

[4] Ahmed (36/618, 619). Muhakkikleri: "İsnâdı çok zayıftır" demişlerdir.

kurtarır. Öyle ki Yüce Allah kölenin tenasül uzvu karşılığında onun tenasül uzvunu ateşten kurtaracaktır."[1]

Ahmed, İbn Hibbân, İbn Merdûye ve Beyhakî, Berâ'dan bildirir: Bedevinin biri: "Yâ Resûlallah! Beni Cennete sokacak bir amel öğret" dedi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bir köleyi azat et ve bir köleyi özgürlüğüne kavuştur"* buyurdu. Bedevi: "İkisi bir değil mi ki?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyh vesellem): *"Hayır! Köle azat etme (Fekku Rekaba) tek başına onu azat etmendir. Köleyi özgürlüğüne kavuşturma (Atku'n-Nesema) ise onun azat edilmesinde (maddi) yardımda bulunmandır"* karşılığını verdi ve şöyle devam etti: *"Sağmal hayvanını sütünden faydalanması için birine ver. Akrabalarını mali yardımlarla gözet. Şayet bunları yapmaya gücün yetmezse aç birinin karnını doyur, susamış olan birine su ikram et; iyiliği emredip kötülükten alıkoy. Bunu da yapamazsan diline hakim ol ve hayır dışında bir şey konuşma."*[2]

Firyâbî, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: " فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ "[3] buyruğunu: "Açlık gününde" şeklinde açıklamıştır.[4]

Firyâbî, Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Mücâhid: " فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ "[5] buyruğunu: "Açlık gününde" şeklinde açıklamıştır.[6]

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbrâhim: **"Veya açlık gününde yemek yedirmektir"**[7] âyetini açıklarken: "Yiyeceğin az ve pahalı olduğu bir zamanda yemek yedirmektir" demiştir.

---

[1] İbn Ebî Şeybe (4/71, 72), Ahmed 15/481 (9773), Buhârî (6715), Müslim (1509) ve Tirmizî (1541).

[2] Ahmed 30/600 (18647); İbn Hibbân (374); *Tahrîcu Ahâdîsi'l-Keşşâf* (4/213, 214) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/704) geçtiği üzere İbn Merdûye; Beyhakî (10/272, 273), *Şuabu'l-Îman* (4335). *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı sahîhtir" demişlerdir.

[3] Beled Sur. 14

[4] *Tağlîku't-Ta'lîk* (4/368) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/704) geçtiği üzere Firyâbî, İbn Cerîr (24/425, 426) ve *Fethu'l-Bârî*'de (8/704) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[5] Beled Sur. 14

[6] *Tağlîku't-Ta'lîk* (4/368) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/704) geçtiği üzere Firyâbî ve İbn Cerîr (24/425).

[7] Beled Sur. 14

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî) ile Ebû Recâ el-Utâridî, **"Veya açlık gününde yemek yedirmektir"**[1] âyetini: "أو أطعَم في يومٍ ذا مسغبة (=Veya açlık gününde yemek yedirmesidir)" lafzıyla okumuşlardır.

İbnu'l-Enbârî'nin bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî), **"Veya açlık gününde yemek yedirmektir"**[2] âyetini: "أو إطعَامٌ في يومٍ ذا مَسْغَبَةٍ" lafzıyla okumuştur.

Hâkim ve Beyhakî'nin Câbir'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Aç olan müslümanı doyurmak, mağfireti vacip kılan amellerden biridir"* buyurmuştur.[3]

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "ذَا مَقْرَبَةٍ"[4] ifadesini: "Yakınlığı olan, akraba olan" şeklinde açıklamıştır. "ذَا مَتْرَبَةٍ"[5] ifadesini açıklarken de: "Uzak topraklardan olan, memleketinden uzak olan, yabancı olan anlamındadır" demiştir.[6]

Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Hâkim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ"[7] âyetini açıklarken: "Evi olmayan ve dışarıda yaşayan kişidir" demiştir. Hâkim'in lafzı: "Kendisini topraktan koruyacak bir şeyi olmayan kişidir" şeklindedir. Başka bir lafızda ise: "Aşırı fakirliğinden dolayı toprağa, yere yapışan kişidir" demiştir.[8]

Firyâbî ve Abd b. Humeyd, Mücâhid'den aynısını bildirir.[9]

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ"[1] âyetini açıklarken: "Aşırı ihtiyaç sahibi kişidir" demiştir.[2]

---

[1] Beled Sur. 14

[2] Beled Sur. 14

[3] Hâkim (2/524, "sahîh") ve Beyhakî, *Şuabu'l-Îman* (3364). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îfu't-Terğîb ve't-Terhîb*, 550).

[4] Beled Sur. 15

[5] Beled Sur. 16

[6] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/430, 431) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[7] Beled Sur. 16

[8] *Fethu'l-Bârî*'de (8/704) geçtiği üzere Saîd b.Mansûr, İbn Cerîr (24/427-429) ve Hâkim (2/524).

[9] *Tağlîku't-Ta'lîk* (4/368) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/704) geçtiği üzere Firyâbî.

İbn Cerîr'in Avfî vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: "أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ"[3] âyetini açıklarken: "Akraban olmayan çoluk çocuk sahibi yoksul kişidir" demiştir.[4]

Tastî'nin *Mesâil*'de bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "ذَا مَتْرَبَةٍ"[5] ifadesinin anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "İhtiyaç sahibi yoksul kişi, anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?' diye sorunca da İbn Abbâs şöyle dedi: "Tabi ki bilirler. Şairin:

"Elin dara düştü, toprak bir şey vermez oldu

Gök de suyunu çekip yağmurunu salmaz oldu" dediğini işitmez misin?"[6]

İbn Merdûye, İbn Ömer'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): "أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ"[7] âyetini açıklarken: *"Çöplüklerde yatıp kalkan kişidir"* buyurdu.[8]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: "ذَا مَتْرَبَةٍ"[9] ifadesini açıklarken: "*Terib/Mütreb* olan kişinin, malı mülkü olmayan çoluk çocuk sahibi kişi olduğu bize anlatılırdı" demiştir.

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Dahhâk: "Farz namazlardan sonra Allah katında insanların yaptığı en sevimli amel, yoksul birini doyurmaktır" demiştir.[10]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hişâm b. Hassân: **"...Birbirlerine sabrı tavsiye edenler..."**[11] buyruğunu açıklarken: "Yüce Allah'ın farz kıldığı konularda birbirlerine sabrı tavsiye edenlerdir" demiştir.

---

[1] Beled Sur. 16

[2] İbn Cerîr (24/429, 430).

[3] Beled Sur. 16

[4] İbn Cerîr (24/430).

[5] Beled Sur. 16

[6] *el-İtkân*'de (2/101) geçtiği üzere Tastî.

[7] Beled Sur. 16

[8] *Tahrîcu Ahâdîsi'l-Keşşâf*'da (4/214) geçtiği üzere İbn Merdûye. Zeylaî: "Garîb (tek kanallı) hadistir" demiştir.

[9] Beled Sur. 16

[10] İbn Ebî Şeybe (4/152).

[11] Beled Sur. 17

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "...**Birbirlerine acımayı öğütleyenlerden olmaktır**"[1] buyruğunu açıklarken: "Bundan kasıt, bütün insanlara acımayı, merhameti öğütlemektir" demiştir.[2]

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "مُؤْصَدَةٌ"[3] ifadesini: "Kapıları kapalı" şeklinde açıklamıştır.

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ebû Hureyre: "مُؤْصَدَةٌ"[4] ifadesini: "Kapatılmış, kilitlenmiş" şeklinde açıklamıştır.

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr değişik kanallarla İbn Abbâs'tan aynısını bildirir.[5]

Abd b. Humeyd de Mücâhid, İkrime, Atiyye, Dahhâk, Saîd b. Cübeyr, Hasan ve Katâde'den aynısını bildirir.

Tastî'nin *Mesâil*'de bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "مُؤْصَدَةٌ"[6] ifadesinin anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "Kapatılmış, kilitlenmiş anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şöyle dedi: "Tabi ki bilirler. Şairin:

"Devem Mekke dağlarının özlemini çekiyor

Arkamızda da San'â kapıları kapalı duruyor" dediğini işitmez misin?"[7]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: "مُؤْصَدَةٌ"[8] ifadesini açıklarken: "Kureyş lehçesinde kapıları kapalı anlamındadır" demiştir.

---

[1] Beled Sur. 17
[2] İbn Cerîr (24/431).
[3] Beled Sur. 20
[4] Beled Sur. 20
[5] İbn Cerîr (24/432).
[6] Beled Sur. 20
[7] *el-İtkân*'de (2/87) geçtiği üzere Tastî.
[8] Beled Sur. 20

ŞEMS SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Şems Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

İbn Merdûye, İbnu'z-Zübeyr'den aynısını bildirir.

Ahmed, Tirmizî ve Nesâî, Büreyde'den bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yatsı namazlarında Şems ve benzeri sûreleri okurdu."[2]

Taberânî, İbn Abbâs'tan bildirir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) sabah namazlarında Leyl ile Şems sûrelerini okumamı söyledi."[3]

Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Ukbe b. Âmir'den bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sabah namazlarını Şems ve Duhâ sûreleriyle kılmamızı söyledi."[4]

---

[1] İbnu'd-Durays (17), Nehhâs (sh. 757) ve Beyhakî, *Delâil* (7/143, 144).

[2] Ahmed 38/99 (22994), Tirmizî (309, "hasen") ve Nesâî (998). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 254).

[3] Taberânî (11276). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (2/119) der ki: "İsnâdında hüccetliği konusunda ihtilaf bulunan İbn Lehîa vardır."

[4] Beyhakî, *Sünenu's-Suğrâ* (860). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (3774) hadisin uydurma olduğunu söylemiştir.

وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا ★ وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَاهَا ★ وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَّاهَا ★ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَاهَا ★ وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَاهَا ★ وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَاهَا ★ وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ★ فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ★ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا ★ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا ★ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا ★ إِذِ انْبَعَثَ أَشْقَاهَا ★ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا ★ فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوَّاهَا ★ وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا

"Güneş'e ve onun aydınlığına, ardından gelmekte olan Ay'a, onu ortaya koyan gündüze, onu bürüyen geceye, göğe ve onu bina edene, yere ve onu yayana, nefse ve onu biçimlendirene sonra da ona kötülüğünü de korunmasını da ilham edene andolsun ki onu arıtan kurtulmuştur. Onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir. Semud kavmi azgınlığı yüzünden yalanladı. En azgınları ileri atılmıştı. Allah'ın peygamberi onlara şöyle demişti: «Allah'ın devesini kendi haline bırakın, su içmesine engel olmayın.» Fakat onlar, onu yalanladılar ve deveyi boğazladılar. Bunun üzerine Rableri, suçlarından dolayı onları helâk etti ve kendilerini yerle bir etti. Bunun sonucundan da çekinmedi."
(Şems Sur. 1-15)

Hâkim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Güneşe ve onun aydınlığına, ardından gelmekte olan Ay'a, onu ortaya koyan gündüze andolsun"**[1] âyetlerini açıklarken: "Güneş'e ve ışığına, onun peşinden gelen Ay'a ve aydınlık kıldığı gündüze yemin edilmiştir" demiştir. **"Göğe ve onu bina edene, yere ve onu yayana andolsun"**[2] buyruğunu açıklarken: "Göğü bina eden ve yeryüzünü yayan Yüce Allah'tır" demiştir. **"Ona kötülüğünü de korunmasını da ilham edene andolsun"**[3] âyetini açıklarken: "Yüce Allah ona cennetli olmanın da, bedbahtlığın da yollarını ona göstermiştir" demiştir.

[1] Şems Sur. 1-3
[2] Şems Sur. 5, 6
[3] Şems Sur. 8

"Onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir"[1] âyetini açıklarken: "Onu kötülüklere gömmek de onu azdırmak, yoldan çıkarmaktır" demiştir.[2]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ardından gelmekte olan Ay'a andolsun"**[3] âyetini açıklarken: "Gündüzün ardından gelen Ay'a andolsun, anlamındadır" demiştir. **"Yere ve onu yayana andolsun"**[4] âyetini açıklarken: "Yeryüzüne ve içinde yaratılan şeylere andolsun, anlamındadır" demiştir. **"Ona kötülüğünü de, korunmasını da ilham edene andolsun"**[5] âyetini açıklarken: "Ona itaati de masiyeti de öğretmiştir" demiştir.[6]

İbn Ebî Hâtim'in İkrime vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: " وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَاهَا"[7] âyetini: "Onun peşinden gelen Ay'a andolsun" şeklinde açıklamıştır.

İbn Ebî Hâtim, Yezîd b. Zî Hamâme'den bildirir: Gece geldiği zaman Yüce Allah: "Yarattıklarımdan büyük biri kullarımı kuşattı" der. Gece korkulacak bir şeydir, ancak onu yaratan kendisinden korkulmaya daha fazla layıktır.[8]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Yere ve onu yayana andolsun"**[9] âyetini açıklarken: "Yeri yaratan ile onu parçalara ayırana, taksim edene andolsun anlamındadır" demiştir. **"Ona kötülüğünü de korunmasını da ilham edene andolsun"**[10] âyetini açıklarken: "Ona hayrı da, şerri de öğretmiştir" demiştir.[11]

Hâkim'in Saîd b. Cübeyr vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ona kötülüğünü de korunmasını da ilham edene andolsun"**[12] âyetini açıklarken: "Ona kötülüğünü öğretmiş ve bundan korunmasını emretmiştir" demiştir.[1]

---

[1] Şems Sur. 10
[2] Hâkim (2/524).
[3] Şems Sur. 2
[4] Şems Sur. 6
[5] Şems Sur. 8
[6] İbn Cerîr (24/435, 439, 441).
[7] Şems Sur. 2
[8] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/434) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[9] Şems Sur. 6
[10] Şems Sur. 8
[11] İbn Cerîr (24/440) ve *el-İtkân*'de (2/56) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[12] Şems Sur. 8

Ahmed, Abd b. Humeyd, Müslim, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye, İmrân b. Husayn'dan bildirir: Adamın biri: "Yâ Resûlallah! Bugün insanların yapıp ettikleri ve çabasını verdikleri şeyler daha önce kendileri için takdir edilip hükme bağlanmış şeyler midir, yoksa Peygamberlerinin onlara Yüce Allah tarafından getirdiği ve bunlardan sorumlu tutulacakları için yapmaları gereken şeyler midir?" diye sordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bunlar daha önce takdir edilmiş ve hükme bağlanmış şeylerdir"* karşılığını verdi. Adam: "Hükme bağlanmışsa o zaman neden böylesi bir çabayı versinler?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) şu karşılığı verdi: *"Yüce Allah bir insanı iki yerden (Cennet-Cehennem) hangisi için yaratmışsa o yönde amel etmesini kolaylaştırır.* **«Nefse ve onu biçimlendirene, sonra da ona kötülüğünü de, korunmasını da ilham edene andolsun»**[2] *buyruğu da bunu doğrulamaktadır."*[3]

İbnu'l-Münzir, Taberânî ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): **"Nefse ve onu biçimlendirene sonra da ona kötülüğünü de, korunmasını da ilham edene andolsun"**[4] âyetlerini okuduğu zaman durur ve: *"Allahım! Nefsime takvasını ihsan et. Onun hem velisi, hem de mevlasısın. Onu iyi bir şekilde arındıracak olan da ancak sensin"* diye dua ederdi.[5]

İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) namazda iken: **"Ona kötülüğünü de korunmasını da ilham edene andolsun"**[6] âyetini okuduktan sonra: *"Allahım! Nefsime takvasını ihsan et ve arındır. Onu en iyi bir şekilde arındıracak olan ancak sensin. Sen onun hem velisi, hem de mevlasısın"* diye dua ettiğini işittim.[7]

İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Müslim ve Nesâî, Zeyd b. Erkam'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Allahım! Nefsime takvasını ihsan et ve onu*

---

[1] Hâkim (2/524).

[2] Şems Sur. 7, 8

[3] Ahmed 33/161 (19936), Müslim (2650) ve İbn Cerîr (24/442).

[4] Şems Sur. 7, 8

[5] Taberânî (11191). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/138) der ki: "İsnâdı hasendir."

[6] Şems Sur. 8

[7] İbn Ebî Âsım, *Sünne* (319). Elbânî bu rivayeti açıklarken hasen olduğunu söylemiştir.

arındır. Onu en iyi bir şekilde arındıracak olan ancak sensin. Sen onun velisisin" diye dua ederdi.[1]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Güneş'e ve onun aydınlığına, ardından gelmekte olan Ay'a, onu ortaya koyan gündüze, onu bürüyen geceye, göğe ve onu bina edene, yere ve onu yayana andolsun"**[2] âyetlerini açıklarken: "Yüce Allah burada Güneş'e ve ışığına, onun peşinden gelen Ay'a, aydınlık kıldığı gündüze, gündüzü kuşatan geceye, bina edilen göğe ki onu bina eden Allah'tır ve yeryüzünü döşeyip yayana yemin etmiştir" demiştir. **"Ona kötülüğünü de, korunmasını da ilham edene andolsun"**[3] âyetini açıklarken: "Yüce Allah ona cennetlik olmanın da, bedbahtlığın da yollarını göstermiştir" demiştir. **"Onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir"**[4] âyetini açıklarken: "Onu kötülüklere gömmek de onu azdırmak ve yoldan çıkarmaktır" demiştir. **"Semud kavmi azgınlığı yüzünden yalanladı"**[5] âyetini açıklarken: "Semûd kavmi isyan ederek Allah'ın elçisini yalanladı" demiştir. **"Bunun sonucundan da çekinmedi"**[6] âyetini açıklarken de: "Yüce Allah onları bu şekilde cezalandırmaktan çekinecek değildir" demiştir.[7]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Güneş'e ve onun aydınlığına, ardından gelmekte olan Ay'a, onu ortaya koyan gündüze andolsun"**[8] âyetlerini açıklarken: "Yüce Allah, Güneş'e ve ışığına, onun peşinden gelen Ay'a ve aydınlanıp ortaya çıkan gündüze yemin etmiştir" demiştir. **"Nefse ve onu biçimlendirene andolsun"**[9] âyetini açıklarken de: "Kişiyi tastamam bir şekilde yaratan ve kendisinde eksik bir şeyi bırakmayandır" demiştir.

---

[1] İbn Ebî Şeybe (10/186), Ahmed 32/61 (19308), Müslim (2722) ve Nesâî (5473, 5553).

[2] Şems Sur. 1-6

[3] Şems Sur. 8

[4] Şems Sur. 10

[5] Şems Sur. 11

[6] Şems Sur. 15

[7] *Tağlîku't-Ta'lîk*'te (4/369, 5/190) geçtiği üzere Firyâbî, *Fethu'l-Bârî*'de (6/294) geçtiği üzere Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr (24/434-436, 438, 439, 441, 443, 445-447, 452).

[8] Şems Sur. 1-3

[9] Şems Sur. 7

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Güneş'e ve onun aydınlığına andolsun"**[1] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt gündüzdür" demiştir. **"Ardından gelmekte olan Ay'a andolsun"**[2] âyetini açıklarken: "Bu, hilalin görüldüğü gecedir. Bu gece Güneş battığı zaman hilal görünür" demiştir. **"Onu ortaya koyan gündüze andolsun"**[3] âyetini açıklarken: "Gündüzün geceyi kuşatıp aydınlatmasıdır" demiştir. **"Onu bürüyen geceye andolsun"**[4] âyetini açıklarken: "Gecenin gündüzü kuşatıp aydınlatmasıdır" demiştir. **"Göğe ve onu bina edene andolsun"**[5] âyetini açıklarken: "Göğü ve onu yaratana andolsun, anlamındadır" demiştir. **"Yere ve onu yayana andolsun"**[6] âyetini açıklarken: "Yeryüzüne ve onu döşeyene andolsun, anlamındadır" demiştir. **"Ona kötülüğünü de korunmasını da ilham edene andolsun"**[7] âyetini açıklarken: "Yüce Allah nefse günahları da, takvayı da öğretmiştir" demiştir. **"Onu arıtan kurtulmuştur"**[8] âyetini açıklarken: "İşte buraya kadar edilen yeminler bu cümle içindir. Nefsin arındırılması da hayır olan amellerde bulunup Allah'a itaat ederek temizlenmesidir" demiştir. **"Onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir"**[9] âyetini açıklarken: "Onu yoldan çıkarıp günahlara ve kötülüklere bulaştıran ziyandadır, anlamındadır" demiştir. **"Semud kavmi azgınlığı yüzünden yalanladı"**[10] âyetini açıklarken: "Semud kavmi azgınlıkları ve sapkınlıkları dolayısıyla Allah'ın resûlünü yalanladılar" demiştir. **"En azgınları ileri atılmıştı"**[11] âyetini açıklarken: "Bu kişi Semud kavminden Uhaymir (Kızıl) olarak bilinen kişidir" demiştir. **"Allah'ın peygamberi onlara şöyle demişti: Allah'ın devesini kendi haline bırakın, su içmesine engel olmayın"**[12] âyetini açıklarken: "Bu deveyi bırakın da Yüce Allah'ın sudan ona verdiği hakkı kullansın, dedi" demiştir. **"Fakat onlar, onu yalanladılar ve deveyi**

---

[1] Şems Sur. 1
[2] Şems Sur. 2
[3] Şems Sur. 3
[4] Şems Sur. 4
[5] Şems Sur. 5
[6] Şems Sur. 6
[7] Şems Sur. 8
[8] Şems Sur. 9
[9] Şems Sur. 10
[10] Şems Sur. 11
[11] Şems Sur. 12
[12] Şems Sur. 13

boğazladılar. Bunun üzerine Rableri, suçlarından dolayı onları helâk etti ve kendilerini yerle bir etti. Bunun sonucundan da çekinmedi"[1] buyruğunu açıklarken de şöyle demiştir: "Bize anlatılana göre Uhaymir (Kızıl) olarak anılan bu kişi kavmin küçüğü büyüğü erkeği ve kadını bu konuda ona biat edip tâbi olmadıkları sürece deveyi kesmeyi kabul etmedi. Bu şekilde bütün kavim devenin kesilmesi olayına karışınca Yüce Allah onlara öfkelenip yerle bir etti. Yüce Allah da bunun sonuçlarından çekinecek değildir."[2]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebu'l-Âliye: **"Ardından gelmekte olan Ay'a andolsun"**[3] âyetini açıklarken: "Güneş'in ardından gelen Ay'a andolsun, anlamındadır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: **"Ardından gelmekte olan Ay'a andolsun"**[4] âyetini açıklarken: "Güneş'in ardından gelen Ay'a andolsun, anlamındadır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebû Sâlih: **"Yere ve onu yayana andolsun"**[5] âyetini açıklarken: "Yeryüzüne ve onu döşeyene andolsun, anlamındadır" demiştir.

İbnu'l-Münzir, Dahhâk'tan bunun aynısını bildirir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Nefse ve onu biçimlendirene andolsun"**[6] âyetini açıklarken: "Biçimlendirmeden kasıt, onu dosdoğru ve düzgün bir şekilde yaratmasıdır" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: "فَأَلْهَمَهَا" ifadesini açıklarken: "Onun günahlarını da takvasını da beraberinde, içinde kıldı" demiştir.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Ona kötülüğünü de, korunmasını da ilham edene andolsun"**[7]

---

[1] Şems Sur. 14, 15
[2] İbn Cerîr (24/434-438, 441, 444, 446, 447, 449, 450, 452).
[3] Şems Sur. 2
[4] Şems Sur. 2
[5] Şems Sur. 6
[6] Şems Sur. 7
[7] Şems Sur. 8

âyetini açıklarken: "Allah'a itaati de masiyeti de ona ilham edip bildirmiştir" demiştir.[1]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebû Hâzım: **"Ona kötülüğünü de, korunmasını da ilham edene andolsun"**[2] âyetini açıklarken: "Yüce Allah günahkâr olan nefse bu günahları, takvalı olan nefse de bu takvayı ilham edip bildirmiştir" demiştir.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ona kötülüğünü de, korunmasını da ilham edene andolsun"**[3] âyetini açıklarken: "Yüce Allah kullarına doğruyu da yanlışı da açıklayıp bildirmiş, her bir nefsi ne için yarattığını ve ne yapması gerektiğini kendisine ilham etmiştir" demiştir.

Deylemî, Enes'ten bildirir: **"Ona kötülüğünü de, korunmasını da ilham edene andolsun"**[4] âyeti konusunda Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Onun günahlarını da takvasını da beraberinde, içinde kıldı"* buyurmuştur.[5]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Kelbî: **"Onu arıtan kurtulmuştur. Onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir"**[6] âyetini açıklarken: "Yüce Allah'ın arındırdığı nefis kurtulmuş, Yüce Allah'ın azdırdığı nefis de ziyana uğramıştır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Onu arıtan kurtulmuştur. Onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir"**[7] buyruğunu açıklarken: "Nefsini arındırıp ıslah eden kurtuluşa ermiş, onu günahlara bulaştıran da ziyana uğramıştır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Rabî': **"Onu arıtan kurtulmuştur. Onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir"**[8] buyruğunu açıklarken: "Salih amellerle nefsini arındıran kurtuluşa ermiş, kötü amellere bulaştıran da ziyana uğramıştır" demiştir.

---

[1] Abdurrezzâk (2/376).
[2] Şems Sur. 8
[3] Şems Sur. 8
[4] Şems Sur. 8
[5] Deylemî (4418).
[6] Şems Sur. 9, 10
[7] Şems Sur. 9, 10
[8] Şems Sur. 9, 10

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: "مَنْ دَسَّاهَا"[1] ifadesini: "Onu ziyana uğratan" şeklinde açıklamıştır.

Huşeyş *el-İstikâme*'de, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Onu arıtan kurtulmuştur"**[2] âyetini açıklarken: "Yüce Allah'ın arındırdığı nefis kurtuluşa ermiştir" demiştir. **"Onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir"**[3] âyetini açıklarken: "Yüce Allah'ın kötülüğe bulaştırıp saptırdığı nefis ziyana uğramıştır" demiştir. **"Bunun sonucundan da çekinmedi"**[4] âyetini açıklarken de: "Yüce Allah yaptığı şeylerin sonuçlarından çekinmez" demiştir.[5]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir"**[6] âyetini açıklarken: "Nefsiyle tuzaklar kuran, sinsilik yapan kişi ziyana uğamıştır" demiştir.[7]

İbn Ebî Hâtim, Ebu'ş-Şeyh, İbn Merdûye ve Deylemî, Cüveybir'den, o da Dahhâk'tan, o da İbn Abbâs'tan bildirir: **"Onu arıtan kurtulmuştur"**[8] âyeti konusunda Resûlullah'ın (sallallahu alayhi vesellem): *"Yüce Allah'ın arındırdığı nefis kurtulmuş, Yüce Allah'ın başarısız kıldığı nefis de ziyana uğramıştır"* buyurduğunu işittim.[9]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا"[10] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Semud kavmine gönderilen azabın adı 'Tağvâ' idi. Âyet de: "Semûd kavmi başlarına gelecek olan cezayı yalanlamışlardı" anlamındadır."[11]

---

[1] Şems Sur. 10
[2] Şems Sur. 9
[3] Şems Sur. 10
[4] Şems Sur. 15
[5] İbn Cerîr (24/443, 445, 451) ve *el-İtkân*'da (2/56) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[6] Şems Sur. 10
[7] İbn Cerîr (24/445).
[8] Şems Sur. 9
[9] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/435) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve Deylemî (4600). İbn Kesîr der ki: "Cüveybir b. Saîd metrûk biridir. Dahhâk da İbn Abbâs'la karşılaşmamıştır."
[10] Şems Sur. 11
[11] İbn Cerîr (24/447).

Saîd b. Mansûr, Ahmed, Abd b. Humeyd, Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye, Abdullah b. Zem'a'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hutbede Sâlih'in (aleyhisselam) devesi ile bu deveyi boğazlayanı zikretti. Sonra: **"En azgınları ileri atılmıştı"**[1] âyetini okudu ve: *"Toplumun içinde Ebû Zem'a gibi katı, kuvvetli ve arkası güçlü bir adam deveyi boğazlamak için ileri atılmıştı"* buyurdu.[2]

Ahmed, İbn Ebî Hâtim, Taberânî, Hâkim, İbn Merdûye, Ebû Nuaym *Delâil*'de ve Bağavî, Ammâr b. Yâsir'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Hz.Ali'ye: *"İnsanların en azgınının kimler olduğunu söyleyeyim mi?"* diye sorunca, Ali: "Tabi ki söyle" dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Biri deveyi boğazlayan Semûd kavminden Uhaymir (Kızıl) olarak bilinen kişidir. Diğeri de seni şuradan vurup da şurasını (kanla) ıslatacak kişidir"* buyurdu ve önce onun başına sonra da sakalına işaret etti.[3]

Taberânî, İbn Merdûye ve Ebû Nuaym aynısını Suheyb ile Câbir b. Semure'den naklen bildirir.[4]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Bunun sonucundan da çekinmedi"**[5] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bu Yüce Rabbimizdir. Onlara verdiği bu cezanın sonuçlarından da çekinecek değildir."[6]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Süddî: **"Bunun sonucundan da çekinmedi"**[7] âyetini açıklarken: "Deveyi boğazlayan kişi bunun neticesinden korkmadı" demiştir.[8]

---

[1] Şems Sur. 12

[2] Ahmed 26/160-162 (16222, 16223), Buhârî (4942), Müslim (2855), Tirmizî (3343), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11675) ve İbn Cerîr (24/448).

[3] Ahmed 30/256, 257 (18321), İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/437) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim, *Mecmau'z-Zevâid*'de (9/136) geçtiği üzere Taberânî, Ebû Nuaym (490) ve Hâkim (3/140, 141). *Müsned*'in muhakkikleri: "Hasen liğayrihi" demişlerdir.

[4] Taberânî (2037, 7311) ve Ebû Nuaym (491).

[5] Şems Sur. 15

[6] İbn Cerîr (24/451).

[7] Şems Sur. 15

[8] İbn Cerîr (24/453).

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Bunun sonucundan da çekinmedi"**[1] âyetini açıklarken: "Deveyi boğazlayan kişi bunun akibetinden çekinmedi" demiştir.[2]

[1] Şems Sur. 15
[2] İbn Cerîr (24/452).

LEYL SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Leyl Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

İbn Merdûye, İbnu'z-Zübeyr'den aynısını bildirir.

Beyhakî *Sünen*'de Câbir b. Semure'den bildirir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) öğle ile ikindi namazlarında Leyl Sûresi ile benzeri sûreleri okurdu."[2]

Taberânî *M. el-Evsat*'ta Enes'ten bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bizlere öğle namazını kıldırdığı zaman Şems ile Leyl sûrelerini okudu. Ubey b. Ka'b: "Yâ Resûlallah! Bu namazda belirli bir sûreyi okuman mı emredildi?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Hayır! Ama bu namazın uzunluğunun ne kadar olması gerektiğini size göstermek istedim"* buyurdu.[3]

İbn Ebî Hâtim –zayıf bir senedle- İbn Abbâs'tan bildirir: Bir adamın hurma ağacının dalları çoluk çocuğu olan fakir bir adamın evine sarkıyordu. Bazen hurma ağacının sahibi evine girip de hurma toplamak için bu ağaca çıktığında yan komşusunun evine birkaç hurma tanesi düşer, oradaki fakir çocuklar da düşen bu hurmaları alırlardı. Ancak ağacın sahibi olan adam ağaçtan iner ve çocukların yanına gidip hurmaları ellerinden alırdı. Hurmalar çocukların ağzında olsa dahi parmağını ağızlarına sokup onları çıkarır ve alırdı. Çocukların babası bu durumu Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) şikayet edince, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) adama: *"Tamam, git"* buyurdu. Sonra o hurma ağacının sahibi olan adamla karşılaşınca ona: *"Cennette bir hurma ağacı karşılığında dalları filan kişinin evine sarkmış olan hurma ağacını bana ver"* buyurdu. Adam: "Bunu bana veriyorsun, ama benim birçok hurma ağacım var ve içlerinde meyvesini en çok sevdiğim ağaç da bu" karşılığını verdi ve yoluna devam edip gitti.

---

[1] İbnu'd-Durays (17), Nehhâs (sh. 757) ve Beyhakî, *Delâil* (7/142-144).

[2] Beyhakî (2/391) ve Müslim (459).

[3] Taberânî (9261). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (2/116) der ki: "İsnâdında hadisleri metrûk biri olan Ebu'r-Ricâl el-Ensârî el-Basrî vardır."

Onların bu konuşmalarını duyan başka biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve: "Yâ Resûlallah! Söz konusu ağacı o adamdan ben (satın) alıp sana verirsem ona teklif ettiğin gibi bana da Cennette bir ağaç verir misin?" diye sordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evet!"* karşılığını verince adam gitti ve o ağacın sahibini bulup ağacı ondan istedi. Hurma ağacının sahibi: "Biliyor musun, Muhammed de Cennette bir ağaç karşılığında bu ağacı benden istedi. Ancak ben: «Bunu bana veriyorsun, ama benim birçok hurma ağacım var ve içlerinde meyvesini en çok sevdiğim ağaç da bu» karşılığını verdim" dedi. Ağacı almak isteyen adam: "Onu satar mısın?" diye sorunca, ağacın sahibi: "Hayır! Ama karşılığında istediğim şey verilirse satarım. İstediğim şeyin verileceğini de zannetmiyorum" dedi. Adam: "Bu ağaç için ne istiyorsun?" diye sorunca, ağacın sahibi: "Kırk hurma ağacı" karşılığını verdi. Adam da: "Çok istedin! Yana yatmış bir ağaca karşılık kırk hurma ağacı mı istiyorsun?" dedi. Az bir sustuktan sonra da: "Tamam! Ben sana kırk tane hurma ağacı veririm" dedi. Ağacın sahibi: "Sözünde ciddi isen birilerini buna şahit kıl" deyince, adam yana yatmış bu ağaca karşılık kırk tane hurma ağacı vereceğine dair birilerini şahit tuttu.

Aradan fazla bir zaman geçmeden ve henüz oradan ayrılmadan ağacın sahibi: "Aramızdaki bu satışı iptal ediyorum, zira henüz birbirimizden ayrılmadık" deyince, adam: "Yana yatmış bir hurma ağacına karşılık kırk hurma ağacı verdiğim zaman da ben aptal değildim!" karşılığını verdi. Ağacın sahibi: "Şayet yana yatmamış dimdik ayakta duran kırk tane hurma ağacı verirsen ancak bu ağacı sana satarım" deyince, adam bir süre susup cevap vermedi. Sonra da: "Tamam, yana yatmamış ve dimdik duran kırk hurma ağacı senindir" dedi. Ağacın sahibi: "Söylediğinde ciddi isen birilerini buna şahit tut" deyince, adam kavminden birilerini bu satışa şahit tuttu. Adam bu şekilde yana yatmamış dimdik ayakta duran kırk hurma ağacını verip o yana yatmış olan hurma ağacını aldıktan sonra Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve: "Yâ Resûlallah! O ağaç artık benimdir ve onu sana veriyorum" dedi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) de o fakir adamın evine gitti ve: *"Bu ağaç artık senin ve ailenindir"* buyurdu. Bunun üzerine de Yüce Allah, Leyl Sûresi'ni başından sonuna kadar indirdi.[1]

---

[1] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/441, 442) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim. İbn Kesîr: "Çok garîb (tek kanallı) bir hadistir" demiştir.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Bana göre Leyl Sûresi cömertlik ve cimrilik hakkında nazil olmuştur" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Bürüdüğü zaman geceye andolsun"**[1] âyetini açıklarken: "Bürümesinden kasıt, karanlığın basmasıdır" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Bürüdüğü zaman geceye andolsun"**[2] âyetini açıklarken: "Bürümesinden kasıt, karanlığın basmasıdır" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"Bürüdüğü zaman geceye andolsun"**[3] âyetini açıklarken: "Gecenin bürümesi, karanlığın basıp her şeyi örtmesidir" demiştir.

Saîd b. Mansûr, Ahmed, Abd b. Humeyd, Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye ve İbnu'l-Enbârî'nin (Alkame'den) bildirdiğine göre Alkame, Şam'a geldiğinde Ebu'd-Derdâ'nın yanında oturdu. Ebu'd-Derdâ ona: "Sen kimlerdensin?" diye sorunca, Alkame: "Kûfe ahalisindenim" karşılığını verdi. Ebu'd-Derdâ: "Abdullah b. Mes'ûd, Leyl Sûresi'ni okurken 3. âyeti nasıl okurdu?" diye sorunca, Alkame: "وَالذَّكَرِ وَالْأُنْثَى (=Erkeğe ve dişiye andolsun)" şeklinde okurdu" karşılığını verdi. Bunun üzerine Ebu'd-Derdâ şöyle dedi: "Şehadet ederim ki ben de Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu âyeti bu şekilde okuduğunu işittim. Ancak bunlar (Şamlılar) bu âyeti "وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى **(Erkeği ve dişiyi yaratana andolsun)**"[4] şeklinde okumamı istiyorlar ki vallahi onların bu isteğini yerine getirmeyeceğim!"[5]

İbnu'n-Neccâr *Târihu Bağdâd*'da Dahhâk'tan bildirir: İbn Abbâs on sekiz âyet dışında Kur'ân'ı Zeyd b. Sâbit'in kıraatine göre okurdu. Bu on sekiz âyeti

---

[1] Leyl Sur. 1

[2] Leyl Sur. 1

[3] Leyl Sur. 1

[4] Leyl Sur. 3

[5] Ahmed 45/523, 525, 526, 528, 529, 533, 536, 537 (27535, 27538, 27539, 27544, 27549), Buhârî (3743, 4943, 6378), Müslim (824), Tirmizî (2939), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11677) ve İbn Cerîr (24/456-458). Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît* (8/483) der ki: "Hz. Osmân zamanında değişik şehirlere gönderilen Mushaflarda bu âyet **"Erkeği ve dişiyi yaratana andolsun"** şeklindedir. Hadislerde zikredilen "Erkeğe ve dişiye andolsun" şeklindeki kıraat ise âhâd rivayetlerle gelmiştir ve resmi mushafa muhalif olduğu için Kur'ân'dan sayılmaz."

de Abdullah b. Mes'ûd'un kıraatine göre okurdu. İbn Abbâs bu konuda şöyle derdi: "Dünya dolusu kadar bana kırmızı altın verilse dahi on sekiz âyetteki bu farklı kıraati yine de bırakmam. Bu âyetlerden biri Bakara Sûresi'ndeki[1]: "مِن بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَثُومِهَا" âyetidir.[2] Diğeri A'râf Sûresi'ndeki[3]: " فلنسألنّ الذين أُرْسِلَ إليهم ولنسألن المُرسَلين قبلَك رُسُلنا (=And olsun ki senden önce kendilerine peygamber gönderilenlere soracağız, peygamberlere de soracağız)" âyetidir. Bir diğeri Tevbe Sûresi'ndeki[4]: "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ وَكُونُواْ مِنَ الصَّادِقِينَ (=Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrulardan olun)" âyetidir.[5] Bir diğeri İbrâhîm Sûresi'ndeki[6]: "وَإِنْ كَادَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ (=Oysa dağları yerinden oynatacak kadar olsa bile, bu düzenleri hep Allah'ın elindeydi)" âyetidir.[7]

Bir diğeri Enbiyâ Sûresi'ndeki[8]: "وَكُنَّا لِحُكْمِهِما شَاهِدِينَ (...Biz ikisinin hükümlerine şahittik)" âyetidir.[9] Bir diğeri yine Enbiyâ Sûresi'ndeki[10]: " وهُم مِّن كُلِّ جَدَثٍ يَنسِلُونَ (=...Onlar her bir kabirden akın ederler)" âyetidir.[11] Bir diğeri Hac Sûresi'ndeki[12]: "يَأْتونَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ" âyetidir.[13] Bir diğeri Şuarâ Sûresi'ndeki[14]: "قَالَ فَعَلْتُهَا إِذًا وَأَنَا مِنَ الجاهلِين (=Onu yaptığım zaman cahillerden idim, dedi)" âyetidir.[15] Bir diğeri Neml Sûresi'ndeki[16]: " إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلْدَةِ التي حَرَّمَهَا" âyetidir.[17] Bir diğeri Sâffât Sûresi'ndeki[18]: "فَلَمَّا سَلَّمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ" âyetidir.[19] Bir diğeri Fetih Sûresi'ndeki: "وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ"[1] âyetidir. Bir

---

[1] Bakara Sur. 61
[2] Şâz bir kıraattir.
[3] A'râf Sur. 6
[4] Tevbe Sur. 119
[5] Şâz bir kıraattir.
[6] İbrâhîm Sur. 46
[7] Şâz bir kıraattir.
[8] Enbiyâ Sur. 78
[9] Şâz bir kıraattir.
[10] Enbiyâ Sur. 78
[11] Şâz bir kıraattir.
[12] Hac Sur. 27
[13] Şâz bir kıraattir.
[14] Şuarâ Sur. 20
[15] Şâz bir kıraattir.
[16] Neml Sur. 91
[17] Şâz bir kıraattir.
[18] Sâffât Sur. 103
[19] Şâz bir kıraattir.

diğer Necm Sûresi'ndeki[2]: "وَلَقَدْ جَاءكم مِّن رَّبِّكمُ الْهُدَى (=... Oysa andolsun ki sizlere Rabbinizden hidayet gelmiştir)" âyetidir. Bir diğeri yine Necm Sûresi'ndeki[3]: "إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ (=... Sizler ancak zanna ve nefislerin arzuladıklarına uymaktasınız...)" âyetidir.[4]

Bir diğeri Hadîd Sûresi'ndeki[5]: "لِكَي يَعْلَمَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَن لا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ" âyetidir. Bir diğeri Kalem Sûresi'ndeki[6]: "لَوْلَا أَن تَدَارَكَتْهُ نِعْمَةٌ مِّن رَّبِّهِ" âyetidir.[7] Bir diğeri Tekvîr Sûresi'ndeki[8]: "وَإِذَا الْمَوْؤُودَةُ سُأِلَتْ (=Diri diri gömülen kız çocuğu sorduğu zaman)" âyetidir. Bir diğeri yine Tekvîr Sûresi'ndeki[9]: "وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِظَنِينٍ (=O, gayb konusunda itham edilecek biri değildir)" âyetidir. Bir diğeri de Leyl Sûresi'ndeki[10]: "والذَّكَرِ وَالأُنثَى (=Erkeğe ve dişiye andolsun)" âyetidir. Bu âyet de yemin olduğu için başka bir ifade katarak onu kesmeyin."

İbn Cerîr, Ebû İshâk'tan bildirir: "Abdullah b. Mes'ûd'un kıraatinde bu sûrenin 3. âyeti: "والذَّكَرِ وَالأُنثَى (=Erkeğe ve dişiye andolsun)" şeklindedir."[11]

İbn Cerîr, Katâde'den bildirir: "Bazı kıraatler de bu sûrenin 3. âyeti: " والذَّكَرِ وَالأُنثَى (=Erkeğe ve dişiye andolsun)" şeklindedir."[12]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî), sûrenin bu âyetini: "وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالأُنثَى"[13] şeklinde okur ve: "Erkeği ve dişiyi yaratana andolsun" şeklinde açıklardı.[14]

---

[1] Fetih Sur. 9
[2] Necm Sur. 23
[3] Necm Sur. 23
[4] Şâz bir kıraattir.
[5] Hadîd Sur. 29
[6] Kâlem Sur. 49
[7] Şâz bir kıraattir.
[8] Tekvîr Sur. 8
[9] Tekvîr Sur. 24
[10] Leyl Sur. 3
[11] İbn Cerîr (24/456).
[12] İbn Cerîr (21/458).
[13] Leyl Sur. 3
[14] İbn Cerîr (24/458).

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: **"Sizin çalışmalarınız başka başkadır"**[1] âyetini açıklarken: "Çalışmalardan kasıt, amellerdir" demiştir.

İbn Cerîr, Katâde'den bildirir: **"Sizin çalışmalarınız başka başkadır"**[2] âyetine kadar edilen yeminler bu söz içindir. İnsanların değişik ameller içinde oldukları ifade edilmiştir."[3]

İbn Ebî Hâtim, Ebu'ş-Şeyh ve İbn Asâkir, İbn Mes'ûd'dan bildirir: Ebû Bekir, Bilâl'i bir giysi ve on *ûkiyye* karşılığında Umeyye b. Halef ile Ubey b. Halef'ten satın aldı ve Allah rızası için onu azat etti. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Bürüyüp örttüğü zaman geceye, açılıp ağardığı vakit gündüze, erkeği ve dişiyi yaratana andolsun ki sizin çalışmalarınız başka başkadır. Artık kim verir ve sakınırsa, en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız. Kim cimrilik eder, kendini müstağni sayar ve en güzeli de yalanlarsa, biz de onu en zora hazırlarız"**[4] âyetlerini indirdi. **"Sizin çalışmalarınız başka başkadır"**[5] âyetinde söz konusu kişiler, Ebû Bekr ve Umeyye ile Ubey'dir. **"En güzeli de yalanlarsa"**[6] âyetinde söz konusu güzelden kasıt, 'Lâ ilâhe illallah' sözüdür. **"Biz de onu en zora hazırlarız"**[7] âyetindeki zor'dan kasıt da Cehennemdir.[8]

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da İkrime vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Artık kim verir ve sakınırsa, en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız. Kim cimrilik eder, kendini müstağni sayar ve en güzeli de yalanlarsa, biz de onu en zora hazırlarız"**[9] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Yüce Allah'ın kendisine ihsan ettiklerinden verip dağıtan, Rabbinden korkan ve yaptığı bağışların yerine Yüce Allah'ın başkasını vereceğine inanan kişiye hayırlı olan şeyleri kolaylaştırırız. Ancak cimri davranıp kendini Allah'a muhtaç hissetmeyen ve yapacağı bağışların yerine

[1] Leyl Sur. 4
[2] Leyl Sur. 4
[3] İbn Cerîr (24/460).
[4] Leyl Sur. 1-10
[5] Leyl Sur. 4
[6] Leyl Sur. 9
[7] Leyl Sur. 10
[8] İbn Asâkir (30/68, 69).
[9] Leyl Sur. 5-10

Yüce Allah'ın başkasını vereceğine inanmayan kişiye de kötü olan şeyleri kolaylaştırırız."[1]

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Artık kim verir ve sakınırsa, en güzeli de tasdik ederse"**[2] âyetlerini açıklarken: "Bu kişi malından Yüce Allah'ın hakkı olan kısmı veren, Allah'ın haram kıldığı şeylerden sakınıp uzak duran ve Yüce Allah'ın kendisine vaad ettiklerine inanan kişidir" demiştir. **"Kim cimrilik eder, kendini müstağni sayar ve en güzeli de yalanlarsa"**[3] âyetlerini açıklarken: "Bu kişi malından Yüce Allah'ın hakkı olan kısmı vermeyen, kendini Allah'tan müstağnî gören ve Yüce Allah'ın kendisine vaad ettiklerine inanmayan kişidir" demiştir.

İbn Cerîr'in değişik kanallardan bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"En güzeli tasdik ederse"**[4] âyetini açıklarken: "Kişinin, bağışladığı malın yerine Yüce Allah'ın başkasını vereceğine inanmasıdır" demiştir.[5]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"En güzeli tasdik ederse"**[6] âyetini açıklarken: "En güzelini tasdik etmek 'Lâ ilâhe illallah' sözünü tasdik etmektir" demiştir. **"Kim cimrilik eder, kendini müstağni sayarsa"**[7] âyetini açıklarken: "Yüce Allah kendisini zengin kıldığı halde cimrilik edip zekatı vermeyendir" demiştir.[8]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ebû Abdirrahman es-Sülemî: **"En güzeli tasdik ederse"**[9] âyetini açıklarken: "En güzelini tasdik etmek 'Lâ ilâhe illallah' sözünü tasdik etmektir" demiştir.[10]

---

[1] İbn Cerîr (24/461, 462, 467, 468, 473), İbn Kesîr, *Tefsîr* (8/439), *et-Tağlîk* (4/370) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/706) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî (10825).

[2] Leyl Sur. 5, 6

[3] Leyl Sur. 8, 9

[4] Leyl Sur. 6

[5] İbn Cerîr (24/461-463).

[6] Leyl Sur. 6

[7] Leyl Sur. 8

[8] İbn Cerîr (24/463, 464, 467).

[9] Leyl Sur. 6

[10] İbn Cerîr (24/463):

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"En güzeli tasdik ederse"**[1] âyetini açıklarken: "En güzelinden kasıt Cennettir" demiştir.[2]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Zeyd b. Eslem: **"Biz de onu en kolaya hazırlarız"**[3] âyetini açıklarken: "En kolaydan kasıt Cennettir" demiştir.

İbn Cerîr ve İbn Asâkir, Âmir b. Abdillah b. ez-Zübeyr'den bildirir: Ebû Bekr, Mekke'de Müslüman olduktan sonra Müslüman olan yaşlı erkek ve kadın köleleri satın alıp azat ederdi. Bir defasında babası: "Evladım! Gördüğüm kadarıyla zayıf ve aciz düşmüş köleleri satın alıp azat ediyorsun. Senin yanında duracak, sana yardım edip koruyacak güçlü kuvvetli olan köleleri satın alıp azat etsen olmaz mı?" deyince, Ebû Bekr: "Babacığım! Ben karşılığını Allah'tan bekleyerek bunu yapıyorum" karşılığını verdi. Ailemden birinin bana anlattığına göre de: **"Artık kim verir ve sakınırsa, en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız"**[4] âyetleri Ebû Bekr hakkında nazil olmuştur.[5]

Abd b. Humeyd, İbn Merdûye ve İbn Asâkir'in Kelbî vasıtasıyla Ebû Sâlih'ten bildirdiğine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: **"Artık kim verir ve sakınırsa, en güzeli de tasdik ederse"**[6] âyetlerinde söz konusu kişi Ebû Bekr'dir. **"Kim cimrilik eder, kendini müstağni sayar ve en güzeli de yalanlarsa"**[7] âyetlerindeki kişi ise Ebû Süfyân b. Harb'tir.[8]

Ahmed, Abd b. Humeyd, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, İbn Cerîr ve İbn Merdûye, Ali b. Ebî Tâlib'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile bir cenazedeyken bize: *"İçinizden hiç kimse yoktur ki Cennetteki veya Cehennemdeki yeri takdir edilmiş olmasın"* buyurdu. Biz: "Yâ Resûlallah! O halde (işleri oluruna bırakıp) tevekküle mi dayanalım?" dediğimizde ise, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Sizler amellere devam edin. Her bir kişi ne için*

---

[1] Leyl Sur. 6
[2] İbn Cerîr (24/464).
[3] Leyl Sur. 7
[4] Leyl Sur. 5-7
[5] İbn Cerîr (24/466) ve İbn Asâkir (30/69):
[6] Leyl Sur. 5, 6
[7] Leyl Sur. 8, 9
[8] İbn Asâkir (30/69, 70).

yaratılmışsa o yol kendisine kolaylaştırılacaktır. Saadet ahalisinden olan kişiye onların amelleri kolaylaştırılırken, şekâvet ahalisinden olan kişiye de onların amelleri kolaylaştırılır" buyurdu ve: **"Artık kim verir ve sakınırsa, en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız. Kim cimrilik eder, kendini müstağni sayar ve en güzeli de yalanlarsa, biz de onu en zora hazırlarız"**[1] âyetlerini okudu.[2]

Ahmed, Müslim, İbn Hibbân, Taberânî ve İbn Merdûye, Câbir b. Abdillah'tan bildirir: Surâka b. Mâlik: "Yâ Resûlallah! Biz ne için amel ediyoruz? En baştan takdir edilip bize yazılan bir şey için mi? Yoksa amellerimiz sonucunda karşılaşacağımız bir şey için mi?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Hayır! Daha önce takdir edilip size yazılmış bir şey için amel ediyorsunuz"* buyurdu. Surâka: "Yâ Resûlallah! Sonuç takdir edilip yazılmışsa neden amel edelim ki?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Sizler amellere devam edin. Her bir kişi ne için yaratılmışsa o yol kendisine kolaylaştırılacaktır"* buyurdu ve: **"Artık kim verir ve sakınırsa, en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız. Kim cimrilik eder, kendini müstağni sayar ve en güzeli de yalanlarsa, biz de onu en zora hazırlarız"**[3] âyetlerini okudu.[4]

İbn Kâni', İbn Şâhîn ve Abdân, Beşîr b. Ka'b el-Eslemî'den bildirir: Birisi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem)'e: "Yâ Resûlallah! Ne için amel ediyoruz?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Daha önce takdir edilip size yazılmış bir şey için amel ediyorsunuz, ama sizler amellere devam edin. Her bir kişi ne için yaratılmışsa o yol kendisine kolaylaştırılacaktır"* buyurdu ve: **"Artık kim verir ve sakınırsa, en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız"**[5] âyetlerini okudu.[6]

---

[1] Leyl Sur. 5-10

[2] Ahmed 2/319, 320, 339 (1067, 1068, 1110), Abd b. Humeyd (*Müntehab*, 84), Buhârî (4945-4949, 6217, 7552), Müslim (2647, Ebû Dâvud (4694), Tirmizî (2136, 3344), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11678, 11679), İbn Mâce (78) ve İbn Cerîr (24/469-472).

[3] Leyl Sur. 5-10

[4] Ahmed 22/14, 15, 161, 451 (1416, 14258, 14600), Müslim (2648), İbn Hibbân (337), Taberânî (6565-6568) ve *Fethu'l-Bârî*'de (11/497) geçtiği üzere İbn Merdûye.

[5] Leyl Sur. 5-7

[6] İbn Kâni' (1/92, 93) ve *el-İsâbe*'de (1/362) geçtiği üzere İbn Şâhîn ile Abdân.

İbn Cerîr, Ebû Abdirrahman es-Sülemî'den bildirir: **"Biz herşeyi bir kadere göre yarattık"**[1] âyeti nazil olduğu zaman adamın biri: "Yâ Resûlallah! Neden amel ediyoruz? Amellerimizle kazanacağımız bir şey için mi, yoksa bize yazılıp takdir edilmiş bir şey için mi?" diye sordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Siz amellerinizi yapın. Her kişiye yolu kolaylaştırılacaktır. Kimine kolay olan kolaylaştırılırken, kimine zor olan kolaylaştırılacaktır"* buyurdu.[2]

Tastî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "إِذَا تَرَدَّىٰ"[3] buyruğunun anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "Ölüp Cehenneme düştüğü zaman anlamındadır. Ebû Cehil hakkında nazil oldu" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Adiy b. Zeyd'in:

"Eceli gelip birden ölüverdi

Oysa malı içinde uzun bir ömür umuyordu" dediğini işitmez misin?"[4]

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Düştüğü zaman da malı kendisine hiç fayda vermez"**[5] âyetini açıklarken: "Ateşe düştüğü zaman artık malı kendisine fayda etmez" demiştir.[6]

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Ebû Sâlih: **"Düştüğü zaman da malı kendisine hiç fayda vermez"**[7] âyetini açıklarken: "Ateşe düştüğü zaman artık malı kendisine fayda etmez" demiştir.[8]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: "إِذَا تَرَدَّىٰ"[9] ifadesini: "Öldüğü zaman" şeklinde

---

[1] Kamer Sur. 49
[2] İbn Cerîr (22/161, 162, 24/472).
[3] Leyl Sur. 11
[4] *el-İtkân*'da (2/78) geçtiği üzere Tastî.
[5] Leyl Sur. 11
[6] Abdurrezzâk (2/377).
[7] Leyl Sur. 11
[8] İbn Ebî Şeybe (13/168).
[9] Leyl Sur. 11

açıklamıştır. "نَارًا تَلَظَّىٰ"[1] ifadesini de: "Alevler saçan ateş" şeklinde açıklamıştır.[2]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Doğruyu göstermek bize aittir"**[3] âyetini açıklarken: "Helaller ile haramları, itaatler ile masiyetleri açıklayıp göstermek Allah'a aittir" demiştir.[4]

Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Ferrâ ve Beyhakî'nin *Sünen*'de -sahih bir senedle- bildirdiğine göre Ubeyd b. Umeyr, **"Sizi alevler saçan ateşle uyardım"**[5] âyetini: "تَتَلَظَّى" lafzıyla, iki "ت" ile okumuştur.[6]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Ebû Hureyre: "İstemeyenler dışında hepiniz Cennete gireceksiniz" dedi. Kendisine: "Cennete girmeyi kim istemez ki?" diye sorulunca, Ebû Hureyre: **"Ki o yalanlamış ve yüz çevirmişti"**[7] âyetini okudu.[8]

Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Taberânî ve İbn Merdûye, Ebû Umâme'den bildirir: Sahibinin elinden kaçıp kurtulmak isteyen huysuz deve gibi Allah'tan kaçan kimseler haricinde Yüce Allah bu ümmetten olan herkesi Cennete sokar. Bu sözüme inanmayanlar da Yüce Allah'ın: **"O ateşe, ancak yalanlayıp yüz çeviren en bedbaht kimse girer"**[9] buyruğunu okusun. Bu kişi de Muhammed'in (sallallahu aleyhi vesellem) getirdiğini yalanlayıp ondan yüz çeviren kişidir.[10]

---

[1] Leyl Sur. 14

[2] *Tağlîku't-Ta'lîk* (4/370) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/706) geçtiği üzere Firyâbî ve İbn Cerîr (24/474-476).

[3] Leyl Sur. 12

[4] İbn Cerîr (24/475).

[5] Leyl Sur. 14

[6] *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/370) geçtiği üzere Saîd b. Mansûr, Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân* (3/271, 272) ve Beyhakî (2/299). Şâz bir kıraattir.

[7] Leyl Sur. 16

[8] İbn Cerîr (24/477).

[9] Leyl Sur. 15, 16

[10] İbn Ebî Hâtim, *İlel* (2/220) ve Taberânî (7730). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/403) der ki: "Bazılarının zayıflığına rağmen tüm ravileri güvenilir bulunmuştur."

Ahmed, Hâkim ve Diyâ'nın bildirdiğine göre Ebû Umâme el-Bâhilî'ye, Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) işittiği en yumuşak ve güzel sözün ne olduğu sorulunca şöyle dedi: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): «*Sahibinin elinden kaçıp kurtulmak isteyen huysuz deve gibi Allah'tan kaçan kimseler haricinde Yüce Allah hepinizi Cennete sokar*» buyurduğunu işittim."[1]

Ahmed ve Buhârî, Ebû Hureyre'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kıyamet gününde, istemeyenler dışında ümmetimin hepsi de Cennete girer"* buyurdu. Ashâb: "Yâ Resûlallah! Cennete girmeyi kim istemez ki?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bana itaat eden Cennete girer. Bana isyan eden ise Cennete girmek istemiyor demektir"* karşılığını verdi.[2]

Ahmed, İbn Mâce ve İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Cehenneme ancak şakî olanlar girer"* buyurdu. Ashâb: "Şakî olanlar kimlerdir?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Allah'a itaat konusunda bir şey yapmayan, ama Allah'a isyan konusunda yapmadığını bırakmayan kişidir"* karşılığını verdi.[3]

İbn Ebî Hâtim, Urve'den bildirir: Ebû Bekr, hepsi de Allah yolunda işkenceye maruz kalan yedi tane köleyi azat etti. Bunlar Bilâl, Âmir b. Fuheyre, Nehdiyye ile kızı, Zinnîre, Ümmü Ubeys ve Mü'mel oğullarının bir cariyesidir. **"En çok korunan ise ondan (ateşten) uzak tutulur. O ki Allah yolunda malını verir, temizlenir. Onun nezdinde hiçbir kimseye ait şükranla karşılanacak bir nimet yoktur. O ancak Yüce Rabbinin rızasını aramak için verir. Ve o hoşnut olacaktır"**[4] âyetleri de Ebû Bekr hakkında nazil oldu.

Hâkim, Âmir b. Abdillah b. ez-Zübeyr'den, o da babasından bildirir: Ebû Kuhâfe oğlu Ebû Bekr'e: "Evladım! Gördüğüm kadarıyla zayıf ve aciz düşmüş köleleri satın alıp azat ediyorsun. Senin yanında duracak, sana yardım edip koruyacak güçlü kuvvetli olan köleleri satın alıp azat etsen olmaz mı?" deyince, Ebû Bekr: "Babacığım! Ben karşılığını Allah'tan bekleyerek bunu

[1] Ahmed 36/560 (22226) ve Hâkim (1/55, 56, 4/247). *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı hasendir" demişlerdir.

[2] Ahmed 14/342, 343 (8728) ve Buhârî (7137, 7228).

[3] Ahmed 14/252 (8594) ve İbn Mâce (4298). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen İbn Mâce*, 935).

[4] Leyl Sur. 17-21

yapıyorum" karşılığını verdi. Ailemden birinin bana anlattığına göre de: **"Artık kim verir ve sakınırsa, en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız... En çok korunan ise ondan (ateşten) uzak tutulur. O ki Allah yolunda malını verir, temizlenir. Onun nezdinde hiçbir kimseye ait şükranla karşılanacak bir nimet yoktur. O ancak Yüce Rabbinin rızasını aramak için verir. Ayrıca o hoşnut olacaktır"**[1] âyetleri de onun hakkında nazil oldu.[2]

Bezzâr, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Taberânî, İbn Adiy, İbn Merdûye ve İbn Asâkir değişik bir kanaldan Âmir b. Abdillah b. ez-Zübeyr'den, o da babasından bildirir: **"Onun nezdinde hiçbir kimseye ait şükranla karşılanacak bir nimet yoktur. O ancak Yüce Rabbinin rızasını aramak için verir. Üstelik o hoşnut olacaktır"**[3] âyetleri de Ebû Bekr hakkında nazil oldu.[4]

İbn Cerîr, Saîd b. el-Müseyyeb'den bildirir: **"Onun nezdinde hiçbir kimseye ait şükranla karşılanacak bir nimet yoktur"**[5] âyeti Ebû Bekr hakkında nazil oldu. Zira hiçbir karşılık ve teşekkür beklemeden altı veya yedi köleyi azat etmişti. Bilâl ile Âmir b. Füheyre de bunlardandır."[6]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"En çok korunan ise ondan (ateşten) uzak tutulur"**[7] âyetini açıklarken: "Bu kişi Ebû Bekr'dir" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Onun nezdinde hiçbir kimseye ait şükranla karşılanacak bir nimet yoktur"**[8] âyetini açıklarken: "O, malını verirken insanlardan bir karşılık veya bir teşekür beklemez. Verdiğini Allah rızası için verir" demiştir.[9]

---

[1] Leyl Sur. 5-21

[2] Hâkim (2/525, 526, "sahîh").

[3] Leyl Sur. 19-21

[4] Bezzâr (2209), İbn Cerîr (24/479), Taberânî (237), İbn Adiy (6/2359) ve İbn Asâkir (30/70, 71). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (9/50, 51) der ki: "İsnâdında İbn Hibbân ile başkaları tarafından güvenilir görülen ancak zayıflığı bulunan Mus'ab b. Sâbit vardır. Diğer ravileri ise güvenilirdir."

[5] Leyl Sur. 19

[6] İbn Cerîr (24/479, 480).

[7] Leyl Sur. 17

[8] Leyl Sur. 19

[9] İbn Cerîr (24/479).

DUHÂ SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Duhâ Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Ebu'l-Hasan el-Bezzî el-Mukri'den bildirir: İkrime b. Süleymân'ın şöyle dediğini işittim: İsmâîl b. Kostantîn'e Kur'ân'ı okudum. Duhâ Sûresi'ne ulaştığımda bana şöyle dedi: "Bu sûreden sonra bitirene kadar her sûrenin sonunda tekbir getir. Zira ben de Abdullah b. Kesîr'in yanında Kur'ân okurken Duhâ Sûresi'ne ulaştığımda bana: "Bu sûreden sonra bitirene kadar her sûrenin sonunda tekbir getir" dedi. Bana bildirdiğine göre kendisi de Mücâhid'in yanında okurken Mücâhid ona bunu demiştir. Mücâhid de İbn Abbâs'ın yanında okurken İbn Abbâs ona bunu demiştir. İbn Abbâs da Ubey b. Ka'b'ın yanında okurken Ubey ona bunu demiş böyle yapmasını ona Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) emrettiğini söylemiştir."[2]

Ahmed, Abd b. Humeyd, Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Taberânî, İbn Merdûye, Beyhakî *Delâilu'n-Nübüvve*'de ve Ebû Nuaym *Delâilu'n-Nübüvve*'de Cündüb el-Becelî'den bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hastalandı ve iki veya üç gece ayağa kalkamadı. Kadının biri gelip: "Ey Muhammed! Gördüğüm kadarıyla şeytanın seni terk etti, zira iki veya üç gündür yanına yaklaştığını görmedim" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Andolsun kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye ki Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı"**[3] âyetlerini indirdi.[4]

---

[1] İbnu'd-Durays (17), Nehhâs (sh. 757) ve Beyhakî, *Delâil* (7/142-144).

[2] Hâkim (3/304) ve Beyhakî (2079). İbn Kesîr, *Tefsîr* (8/445) der ki: "Böylesi bir sünnette Ebu'l-Hasan Ahmed b. Muhammed b. Abdillah el-Bezzî tek kalmıştır. Ki kendisi kıraatte imamlardan birisiydi. Ancak hadiste Ebû Hâtim er-Râzî onu zayıf bulmuş ve: «Ondan hadis almam» demiştir. Aynı şekilde Ebû Câfer el-Ukaylî de hadislerinin münker olduğunu söylemiştir."

[3] Duhâ Sur. 1-3

[4] Ahmed 31/94, 102, 104 (18796, 18801, 18804); Buhârî (1125, 4950, 4951, 4953); Müslim 1797 (115); Tirmizî (3345); Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11681); İbn Cerîr (24/485, 486); Taberânî (1709, 1711) ve Beyhakî (7/58, 59), *Sünen* (3/14).

Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, Taberânî ve İbn Merdûye, Cündüb'den bildirir: Cebrâil'in Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) gelmesi gecikince müşrikler: "Muhammed terkedildi!" demeye başladılar. Bunun üzerine: **"Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı"**[1] âyeti nazil oldu.[2]

Taberânî, Cündüb'den bildirir: Cebrâil'in Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) gelmesi gecikince amcakızlarından biri ona: "Gördüğüm kadarıyla Rabbin sana darıldı" dedi. Bunun üzerine: **"Andolsun kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye ki Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı"**[3] âyetleri nazil oldu.[4]

Tirmizî ve İbn Ebî Hâtim (lafız kendisinindir), Cündüb'den bildirir: Atılan bir taşla Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) parmağı kanayınca: *"Sen kanayan bir parmaksın ve buna Allah yolunda maruz kaldın"* buyurdu. Parmağındaki bu yaradan dolayı da iki veya üç gece ayağa kalkamadı. Kadının biri ona: "Gördüğüm kadarıyla şeytanın seni terk etti" deyince de: **"Andolsun kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye ki Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı"**[5] âyetleri nazil oldu.[6]

Hâkim, Zeyd b. Erkam'dan bildirir: **"Ebu Leheb'in iki eli kurusun! Kurudu da. Malı ve kazandıkları ona fayda vermedi. O, alevli bir ateşte yanacak. Karısı da, boynunda hurma lifinden bir ip olduğu halde ona odun taşıyacaktır"**[7] âyetleri nazil olduğu zaman, Ebû Leheb'in karısına: "Muhammed seni yerip eleştirdi" dediler. Bunun üzerine Ebû Leheb'in karısı ileri gelenlerden bir grubun içinde oturan Resûlullah'ın yanına geldi ve: "Ey Muhammed! Beni neden yeriyorsun?" diye sordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Vallahi ben seni yermiş değilim! Seni yeren bizzat Yüce Allah'tır"* karşılığını verdi. Kadın: "Sen benim odun taşıdığımı ve boynumda hurma

---

[1] Duhâ Sur. 3

[2] *Fethu'l-Bârî*'de (3/9) geçtiği üzere Firyâbî, İbn Cerîr (24/485), Taberânî (1712), *Tahrîcu Ahâdîsi'l-Keşşâf*'da (4/228) geçtiği üzere İbn Merdûye ve Müslim 1797 (114).

[3] Duhâ Sur. 1-3

[4] Taberânî (1710).

[5] Duhâ Sur. 1-3

[6] Tirmizî (3345, "sahîh") ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/446) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim. Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 2665).

[7] Tebbet Sur. 1-5

lifinden bir ip olduğunu hiç gördün mü?" dedi ve oradan ayrıldı. Daha sonrasında Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) bir süre vahiy nazil olmadı. Ebû Leheb'in karısı gelip: "Gördüğüm kadarıyla arkadaşın sana darılıp seni bırakmış" deyince de: **"Andolsun kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye ki Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı"**[1] âyetleri nazil oldu.[2]

İbn Cerîr, Abdullah b. Şeddâd'dan bildirir: Uzun bir süre vahiy gelmeyince Hz. Hatice, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem): "Sanırım Rabbin sana darıldı" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Andolsun kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye ki Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı"**[3] âyetlerini indirdi.[4]

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir, Urve'den bildirir: Cebrâil uzun bir süre gelmeyince Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) büyük bir endişeye kapılıp sıkıntıya girdi. Hz. Hatice: "Endişe ve sıkıntına bakılırsa Rabbin sana darılmış" deyince Duhâ Sûresi nazil oldu.[5]

Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî *Delâil*'de Urve vasıtasıyla Hz. Hatice'den bildirir: Uzun bir süre vahiy gelmeyince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) endişeye kapılıp sıkıntıya girdi. Onun bu durumunu görünce: "Endişe ve sıkıntına bakılırsa Rabbin sana darılmış" dedim. Bunun üzerine: **"Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı"**[6] âyeti nazil oldu.[7]

İbn Cerîr ve İbn Merdûye, Avfî vasıtasıyla İbn Abbâs'tan bildirir: Vahiy nazil olmaya başladıktan sonra Cebrail bir süre Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi vesellem) gelmedi. Müşrikler bunu görünce: "Rabbi ona darılıp bıraktı" diyerek onu yermeye çalıştılar. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Andolsun kuşluk vaktine ve**

---

[1] Duhâ Sur. 1-3
[2] Hâkim (2/526, 527).
[3] Duhâ Sur. 1-3
[4] İbn Cerîr (24/486).
[5] İbn Cerîr (24/487).
[6] Duhâ Sur. 3
[7] Hâkim (2/610, 611) ve Beyhakî (7/60).

sükûna erdiğinde geceye ki Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı"[1] âyetlerini indirdi.[2]

İbn Cerîr de aynısını mürsel olarak Katâde ile Dahhâk'tan bildirir.[3]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: "وَالضُّحَى"[4] âyetini açıklarken: "Gündüzün herhangi bir zamanıdır" demiştir. "وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى"[5] âyetini açıklarken de: "Gecenin çöküp insanları sarmasıdır" demiştir.[6]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: "وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى"[7] âyetini açıklarken: "Karanlığın iyice yerleşmesi, her şeyi bürümesidir" demiştir.[8]

Abdurrezzâk'ın bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى"[9] âyetini açıklarken: "Gecenin insanların üzerini örtmesidir" demiştir.[10]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى"[11] âyetini açıklarken: "Gecenin çökmeye başlamasıdır" demiştir.[12]

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: "وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى"[13] âyetini açıklarken: "Gecenin gelip her şeyi örtmesi, bürümesidir" demiştir.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى"[14] âyetini açıklarken: "Gecenin gitmesidir"

---

[1] Duhâ Sur. 1-3
[2] İbn Cerîr (24/487) ve *Tahrîcu Ahâdîsi'l-Keşşâf*'da (4/228) geçtiği üzere İbn Merdûye.
[3] İbn Cerîr (24/486, 487).
[4] Duhâ Sur. 1
[5] Duhâ Sur. 2
[6] Abdurrezzâk (2/379) ve İbn Cerîr (24/481, 483).
[7] Duhâ Sur. 2
[8] *et-Tağlîk*'de (4/371) geçtiği üzere Firyâbî ve İbn Cerîr (24/482, 483).
[9] Duhâ Sur. 2
[10] Abdurrezzâk (2/379).
[11] Duhâ Sur. 2
[12] İbn Cerîr (24/482).
[13] Duhâ Sur. 2
[14] Duhâ Sur. 2

demiştir. "مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى"[1] âyetini de: "Rabbin seni bırakmadı, sana öfkelenmedi de" şeklinde açıklamıştır.[2]

İbn Ebî Şeybe *Müsned*'de, Taberânî ve İbn Merdûye, Ümmü Hafs'dan, o da Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) hizmetinde bulunan annesinden bildirir: Eniğin biri Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) evine girdi ve divanın altına girip orada öldü. Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) de dört gün boyunca vahiy inmedi. Bana: *"Ey Havle! Evimde ne oldu ki Cebrâil bana gelmiyor?"* diye sorunca, ben: "Yâ Resûlallah! Daha önce geldiği günler bu günden daha hayırlı değildi" karşılığını verdim. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) cübbesini giyip dışarıya çıktı. Ben de kendi kendime: "Şu evi süpürüp toparlayayım" dedim. Evi temizlerken süpürgeyi divanın altına salladığımda ağır bir şeyle karşılaştım. Onu dışarıya doğru çekince de ölmüş enik olduğunu gördüm. Onu alıp evin arka tarafına bir yere attım. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) eve geldiğinde çenesi titriyordu ki vahiy nazil olduğu zaman kendisini bir titreme alırdı. Bu şekilde titreyince: *"Ey Havle! Beni iyice örtün!"* buyurdu. Sonrasında Yüce Allah: **"Andolsun kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye ki Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı"**[3] âyetlerini indirdi.[4]

Taberânî *M. el-Evsat*'ta ve Beyhakî *Delâil*'de İbn Abbâs'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Benden sonra ümmetimin fethedeceği yerler bana gösterildi de çok sevindim"* buyurunca, Yüce Allah: **"Doğrusu âhiret senin için dünyadan daha hayırlıdır"**[5] âyetini indirdi.[6]

İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim, Taberânî, Hâkim, İbn Merdûye, Beyhakî *Delâil*'de ve Ebû Nuaym *Delâil*'de İbn Abbâs'tan bildirir: Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) kendisinden sonra ümmetinin

---

[1] Duhâ Sur. 3

[2] İbn Cerîr (24/482, 484), *Fethu'l-Bârî*'de (8/711) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve *et-Tağlîk*'de (4/371) geçtiği üzere İbn Merdûye.

[3] Duhâ Sur. 1-3

[4] *Metâlib* (4180) ile *el-İsâbe*'de (7/628) geçtiği üzere İbn Ebî Şeybe ve Taberânî 24/249 (636).

[5] Duhâ Sur. 4

[6] Taberânî (572) ve Beyhakî (7/61). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/139) der ki: "İsnâdında tanımadığım biri olan Muâviye b. Ebi'l-Abbâs vardır. Diğer ravileri ise güvenilirdir."

fethedeceği yerler kasaba kasaba gösterilince çok sevindi. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Rabbin şüphesiz sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın"**[1] âyetini indirdi. Yüce Allah Cennette ona inciden yapılmış, toprağı miskten olan bin tane saray verdi. Her sarayda da ona yaraşır şekilde eşler ile hizmetçiler ihsan etti.[2]

İbn Cerîr'in Süddî vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Rabbin şüphesiz sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın"**[3] âyetini açıklarken: "Muhammed'in (sallallahu aleyhi vesellem) hoşnut olacağı şeylerden biri de ailesinden hiç kimsenin Cehenneme girmemesidir" demiştir.[4]

Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da Saîd b. Cübeyr vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Rabbin şüphesiz sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın"**[5] âyetini açıklarken: "Hoşnut edilmesi ümmetinin tümünün Cennete konulmasıdır" demiştir.[6]

Hatîb'in *Tâli't-Telhîs*'de başka bir kanaldan bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Rabbin şüphesiz sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın"**[7] âyetini açıklarken: "Muhammed (sallallahu aleyhi vesellem) ümmetinden tek bir kişinin bile Cehenneme girmesine razı olmaz" demiştir.

Müslim, İbn Amr'dan bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), Hz. İbrahim'in: **"...Bana uyan bendendir..."**[8] sözü ile, Hz. İsa'nın: **"Eğer kendilerine azap edersen şüphesiz onlar senin kullarındır..."**[9] sözünü okudu. Sonra ellerini kaldırıp: *"Allahım! Ümmetim! Ümmetim!"* buyurdu ve ağlamaya başladı. Bunun üzerine Yüce Allah, Cebrail'e: "Muhammed'e git ve

---

[1] Duhâ Sur. 5

[2] İbn Ebî Şeybe (13/104); İbn Cerîr (24/488); İbn Ebî Hâtim, *İlel* (2/93, 94); Taberânî (10650), *el-Evsat* (3209); Hâkim (2/526, "sahîh") ve Beyhakî (7/61).

[3] Duhâ Sur. 5

[4] İbn Cerîr (24/488).

[5] Duhâ Sur. 5

[6] Beyhakî (1445).

[7] Duhâ Sur. 5

[8] İbrâhim Sur. 36

[9] Mâide Sur. 118

ümmeti konusunda onu hoşnut edeceğimizi, bu konuda onu üzmeyeceğimizi söyle" buyurdu.[1]

İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye ve Ebû Nuaym *Hilye*'de Harb b. Şurayh'tan bildirir: Ebû Câfer Muhammed b. Ali b. Hüseyn'e: "Irak ahalisinin bahsettikleri şefaat konusunda ne dersin? Hak olan bir şey midir?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Vallahi evet! Amcam Muhammed b. el-Hanefiyye'nin Hz.Ali'den naklen bana bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününde ümmetime o kadar çok şefaat ederim ki sonunda Rabbim: «Ey Muhammed! Hoşnut oldun mu?» diye sorar. Ben de: «Rabbim! Evet, hoşnut oldum» derim."* Sonrasında Ebû Câfer bana dönüp: "Ey Iraklılar! Sizler Kur'ân'da en umut verici âyetin: **"De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar..."**[2] âyeti olduğunu söylüyorsunuz" dedi. Ben: "Evet, biz öyle diyoruz" karşılığını verdiğimde, Ebû Câfer: "Oysa biz Ehl-i Beyt'ten olanlar, Kur'ân'da en umut verici âyetin: **"Rabbin şüphesiz sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın"**[3] âyeti olduğunu söylüyoruz ki bu da şefaattir" karşılığını verdi.[4]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî)'ye, **"Rabbin şüphesiz sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın"**[5] âyeti sorulunca: "Bu, şefaattir" dedi.

İbn Ebî Şeybe'nin İbn Mes'ûd'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyh vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah:* «**Rabbin şüphesiz sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın**»[6] *buyurmuş ve biz Ehl-i Beyt için dünya yerine âhireti seçmiştir."*[7]

el-Askarî *Mevâiz*'de, İbn Lâl, İbn Merdûye ve İbnu'n-Neccâr, Câbir b. Abdillah'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), kızı Fâtıma'nın yanına girdiğinde el değirmeniyle tahıl öğütüyordu ve üzerinde deve derisinden bir

---

[1] Müslim (202).
[2] Zümer Sur. 53
[3] Duhâ Sur. 5
[4] Ebû Nuaym (3/179). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îfu't-Terğîb ve't-Terhîb*, 2118).
[5] Duhâ Sur. 5
[6] Duhâ Sur. 5
[7] İbn Ebî Şeybe (15/235, 236).

giysi vardı. Onu bu halde görünce: *"Ey Fâtıma! Yarın âhiretteki nimetlerin için dünyanın acılarına katlan"* buyurdu. Bunun üzerine Yüce Allah da: **"Rabbin şüphesiz sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın"**[1] âyetini indirdi.

İbn Merdûye, İkrime'den bildirir: **"Doğrusu âhiret senin için dünyadan daha hayırlıdır"**[2] âyeti nazil olduğu zaman Abbâs b. Abdilmuttalib: "Kendisi için daha hayırlı olandan (âhiretten) dolayı Yüce Allah, peygamberini aranızda çok az bir süre bırakacaktır" dedi.

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Rabbin şüphesiz sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın"**[3] âyetini açıklarken: "Bu, kıyamet gününde ve Cennette olacaktır" demiştir. **"Seni yetim bulup barındırmadı mı? Şaşırmış bulup da yol göstermedi mi? Seni fakir bulup zengin etmedi mi?"**[4] âyetlerini açıklarken de: "Bunlar Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) Yüce Allah tarafından risaletle gönderilmeden önceki halleriydi" demiştir.[5]

İbn Ebî Hâtim, Beyhakî *Delâil*'de ve İbn Asâkir, Mûsa b. Uley b. Rebâh'tan, o da babasından bildirir: Mesleme b. Mahled'in yanındaydım. Abdullah b. Amr b. el-Âs da orada oturuyordu. Bir ara Mesleme, Ebû Tâlib'den bir şiir okudu ve: "Şayet Ebû Tâlib şu anda Yüce Allah'ın bize bahşettiği nimetler ile değeri görseydi o zamanlar yeğeninin birçok hayırlara vesile olacak bir efendi olduğunu bilirdi" dedi. Abdullah: "O zamanlar da efendi, değerli ve pek çok hayırlara sahipti" karşılığını verdi. Mesleme: "Ama Yüce Allah: **"Seni yetim bulup barındırmadı mı? Şaşırmış bulup da yol göstermedi mi? Seni fakir bulup zengin etmedi mi?"**[6] buyurmuyor mu?" diye sorunca, Abdullah: "Yetim olması anne baba tarafından yetim olmasıdır. Fakirliğe gelince ise Arapların sahip olduğu tüm mallar bir azınlığın elindeydi" dedi.[7]

Beyhakî *Delâil*'de İbn Şihâb'dan bildirir: "Abdulmuttalib, oğlu Abdullah'ı ticaret amacıyla Yesrib'e hurma getirmesi için gönderdi ve Abdullah orada

---

[1] Duhâ Sur. 5
[2] Duhâ Sur. 4
[3] Duhâ Sur. 5
[4] Duhâ Sur. 6-8
[5] İbn Cerîr (24/488-490).
[6] Duhâ Sur. 6-8
[7] Beyhakî (7/62).

vefat etti. Vefatından kısa bir süre sonra da Hz. Âmine Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) dünyaya getirdi. Babası vefat ettiği için de dedesi Abdulmuttalib'in himayesinde büyüdü."[1]

İbn Ebî Hâtim, Taberânî, Hâkim, İbn Merdûye, Beyhakî *Delâil*'de, Ebû Nuaym *Delâil*'de ve İbn Asâkir'in İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"«Benden önce rüzgarı emrine verdiğin peygamberlerin oldu. Ölüleri dirilten peygamberlerin oldu» diyerek Rabbimden bir şey istedim, ancak keşke istemeseydim. Buna karşılık Yüce Allah bana: «Ey Muhammed! Seni yetim bulup barındırmadım mı? Şaşırmış bulup da yol göstermedim mi? Seni fakir bulup zengin etmedim mi? Göğsünü ferahlatmadım mı? Yükünü hafifletmedim mi? Senin şanını yüceltmedim mi?» buyurunca, ben: «Rabbim! Evet, yaptın» dedim."*[2]

İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Rabbimden bir şey istedim, ancak keşke istemeseydim. Dedim ki: «Rabbim! Önceki her bir peygambere...»"* buyurarak rüzgarın Süleyman'ın (aleyhisselam) emrine verilmesini ve Mûsa'ya (aleyhisselam) ihsan edilenleri (mucizeleri) zikretti. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Seni yetim bulup barındırmadı mı?"**[3] âyetini indirdi.

İbn Merdûye ve Deylemî, İbn Abbâs'tan bildirir: Duhâ Sûresi nazil olduğunda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Rabbim bana minnet ediyor ki böylesi bir minnete de layıktır"* buyurdu.[4]

وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ

"Seni şaşırmış bulup da yol göstermedi mi?" (Duhâ Sur. 7)

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Seni şaşırmış bulup da yol göstermedi mi?"**[1] âyetini açıklarken: "Yüce Allah seni yollarını şaşırmışların içinde buldu da seni onların bu şaşkınlıklarından kurtardı" demiştir.

---

[1] Beyhakî (1/187).

[2] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/452) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim, Taberânî (12289), Hâkim (2/526, "sahîh") ve Beyhakî (7/62, 63). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (8/254) der ki: "İsnâdında son zamanlarda ezberini karıştırmaya başlayan Atâ b. es-Sâib vardır."

[3] Duhâ Sur. 6

[4] Deylemî (8135).

وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ

"Seni fakir bulup zengin etmedi mi?" (Duhâ Sur. 8)

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Süfyân: "وَوَجَدَكَ عَائِلًا"[2] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "*Âil* ifadesinden kasıt fakirliktir. Bize bildirilene göre de bu âyet İbn Mes'ûd'un mushafında "وَوَجَدَكَ عَدِيمًا فَأَغْنَى (=Seni yoksun bulup zengin etmedi mi?)" şeklindedir."[3]

İbnu'l-Enbârî *Mesâhif*'de A'meş'ten bildirir: Bu âyet İbn Mes'ûd'un kıraatinde: "وَوَجَدَكَ عَدِيمًا فَأَغْنَى (=Seni yoksun bulup zengin etmedi mi?)" şeklindedir.[4]

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ★ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ

"Öyleyse sakın yetime kötü muamele etme! Ve sakın bir şey isteyeni azarlama!" (Duhâ Sur. 9, 10)

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Öyleyse sakın yetime kötü muamele etme!"**[5] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Ona zulmetme, haksızlık etme anlamındadır. Bize bildirilene göre de bu âyet Abdullah'ın mushafında "فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَكْهَرْ (=Öyleyse sakın yetime surat asma!)" şeklindedir."[6]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Öyleyse sakın yetime kötü muamele etme!"**[7] âyetini açıklarken: "Ona zulmetme, haksızlık etme anlamındadır" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Öyleyse sakın yetime kötü muamele etme!"**[1] âyetini açıklarken: "Ona zulmetme, haksızlık etme anlamındadır" demiştir.[2]

---

[1] Duhâ Sur. 7
[2] Duhâ Sur. 8
[3] İbn Cerîr (24/489). Eldeki mushafa muhalif olduğu için şâz bir kıraattir.
[4] Şâz bir kıraattir.
[5] Duhâ Sur. 9
[6] İbn Cerîr (24/490). Eldeki mushafa muhalif olduğu için şâz bir kıraattir.
[7] Duhâ Sur. 9

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Öyleyse sakın yetime kötü muamele etme!"**[3] âyetini açıklarken: "Yetime karşı şefkatli bir baba gibi ol" demiştir. **"Ve sakın bir şey isteyeni azarlama!"**[4] âyetini açıklarken: "Sana el açan yoksula şefkat ve sevgiyle davran" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Süfyân: **"Ve sakın bir şey isteyeni azarlama!"**[5] âyetini açıklarken: "Dini konusunda sana bir şeyler sormaya gelen kişiyi azarlama" demiştir.

وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ

"Yalnızca Rabbinin nimetini anlat!" (Duhâ Sur. 11)

Saîd b. Mansûr, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhic: **"Yalnızca Rabbinin nimetini anlat!"**[6] âyetini açıklarken: "Rabbinin sana verdiği peygamberliği anlat, anlamındadır" demiştir.[7]

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Ebû Nasr es-Siczî'nin *el-İbâne*'de bildirdiğine göre Mücâhid: **"Yalnızca Rabbinin nimetini anlat!"**[8] âyetini açıklarken: "Bu nimetten kasıt Kur'ân'dır" demiştir.

İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye, Miksam'dan bildirir: Hasan b. Ebî Tâlib ile karşılaştığımda onunla tokalaşıp musafaha yaptım. Bana: "Müminler karşılaştıkları zaman musafaha yaparlar" dedi. Ona: **"Yalnızca Rabbinin nimetini anlat!"**[9] âyetinin anlamı nedir?" diye sorduğumda: "Müminin salih bir amelde bulunması halinde bunu ailesine de anlatmasıdır" dedi. Ona: "Hz. Mûsa (Kasas Sûresi'nin 28. âyetinde geçen) iki süreden hangisini doldurmuştur? İlkini mi yoksa ikincisini mi?" diye sorduğumda: "İkincisini" karşılığını verdi.

---

[1] Duhâ Sur. 9
[2] İbn Cerîr (24/490).
[3] Duhâ Sur. 9
[4] Duhâ Sur. 10
[5] Duhâ Sur. 10
[6] Duhâ Sur. 11
[7] İbn Cerîr (24/490, 491).
[8] Duhâ Sur. 11
[9] Duhâ Sur. 11

İbn Ebî Hâtim'in başka bir kanaldan bildirdiğine göre Hasan b. Ali: **"Yalnızca Rabbinin nimetini anlat!"**[1] âyetini açıklarken: "Kişinin, yaptığı hayırlı amelleri başkalarına anlatmasıdır" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan b. Ali: **"Yalnızca Rabbinin nimetini anlat!"**[2] âyetini açıklarken: "Bir hayır elde ettiğin zaman bunu kardeşlerine de anlat" demiştir.

İbn Cerîr, Ebû Nadra'dan bildirir: "Müslümanlar verilen nimetlere şükretmenin yollarından birinin de onu anlatmak olduğunu düşünürlerdi."[3]

Abdullah b. Ahmed *Müsned*'e zevâidinde, Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da ve Hatîb'in *el-Müttefik ve'l-Müfterik*'de –zayıf bir senedle- Nu'mân b. Beşîr'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Aza şükretmeyen çoğa da şükredemez. İnsanlara şükretmeyen Allah'a da şükredemez. Allah'ın nimetlerini anlatmak da bir çeşit şükürdür ve bunu yapmamak nankörlüktür. Birlikte de rahmet vardır."*[4]

Ebû Dâvud ve Diyâ'nın Câbir b. Abdillah'tan bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kime bir nimet verilir de bunu dile getirirse o nimete şükretmiş olur. Ancak gizler de kimseye bundan bahsetmezse nankörlük etmiş olur"* buyurmuştur.[5]

Buhârî *Edeb*'de, Ebû Dâvud, Tirmizî, Ebû Ya'lâ, İbn Hibbân, Beyhakî ve Diyâ'nın Câbir b. Abdillah'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kime bir bağışta bulunulduysa imkanı varsa bunun karşılığını versin, yoksa da verene teşekkür etsin. Zira teşekkür eden şükür de etmiş olur. Teşekkürü yerine getirmeyen kişi de nankörlük etmiş olur.*

---

[1] Duhâ Sur. 11

[2] Duhâ Sur. 11

[3] İbn Cerîr (24/491).

[4] Abdullah b. Ahmed 30/390, 392, 32/95, 96 (18449, 18450, 19350), Beyhakî (4419, 9119) ve Hatîb (1/630).

[5] Ebû Dâvud (4814) ve Diyâ (836). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen Ebî Dâvud*, 4029).

Kendisine verilmeyen bir şeyi, kendisinde varmış gibi gösteren kişi de yalandan iki elbise giymiş (çıplak) gibi olur."[1]

Ahmed, Taberânî *M. el-Evsat*'ta ve Beyhakî'nin Hz. Âişe'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kişi kendisine yapılan bir iyiliğe benzeriyle karşılık versin. Veremiyorsa bu iyiliği başkalarına anlatsın. Zira kendisine yapılan iyiliği anlatması halinde ona şükretmiş olur."*[2]

Beyhakî'nin Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kişi kendisine yapılan bir iyiliğe benzeriyle karşılık versin. Veremiyorsa bu iyiliği başkalarına anlatsın. Zira kendisine yapılan iyiliği anlatması halinde ona şükretmiş olur."*[3]

Saîd b. Mansûr'un bildirdiğine göre Ömer b. Abdilaziz: "Verilen bir nimeti anlatmak şükürdür" demiştir.

Beyhakî'nin bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "Sizlere verilen nimetleri çokça dile getirin ki onları dile getirip anlatmak da şükürdür" demiştir.[4]

Beyhakî'nin bildirdiğine göre Cüreyrî: "Nimetleri sayıp dile getirmek de şükürdendir" demiştir.[5]

Beyhakî, Yahya b. Saîd'den bildirir: "Denilirdi ki nimetleri sayıp dile getirmek de şükürdendir."[6]

Abdurrezzâk ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre Katâde: "Verilen nimete şükretmenin yollarından biri de onu anlatıp dile getirmektir" demiştir.[7]

Beyhakî, Fudayl b. İyâd'dan bildirir: "Denilirdi ki verilen nimete şükretmeni yollarından biri de onu anlatıp dile getirmektir."[1]

---

[1] Buhârî (215); Ebû Dâvud (4813); Tirmizî (2034, "hasen"); Ebû Ya'lâ (2137); İbn Hibbân (3415) ve Beyhakî (6/182), *Şuab* (9108, 9109). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen Ebî Dâvud*, 4028).

[2] Ahmed 41/142, 143 (24593), Taberânî (2463) ve Beyhakî, *Şuab* (9113, 9114). *Müsned*'in muhakkikleri: "Hasen liğayrihi" demişlerdir.

[3] Beyhakî, *Şuab* (9111).

[4] Beyhakî (4421).

[5] Beyhakî (4453).

[6] Beyhakî (4454).

[7] Abdurrezzâk (19580) ve Beyhakî (4572).

Beyhakî, İbn Ebi'l-Havârî'den bildirir: Fudayl b. İyâd ile Süfyân b. Uyeyne bir gece sabaha kadar oturdular ve: "Yüce Allah bizlere şu nimeti verdi. Yüce Allah bizlere şu nimeti ihsan etti" şeklinde verilen nimetleri sayıp durdular.[2]

Taberânî'nin bildirdiğine göre Ebu'l-Esved ed-Düelî ve Zâzân el-Kindî şöyle demişlerdir: Hz. Ali'ye: "Bize arkadaşlarını anlat" dediğimizde onların faziletlerinden bahsetti. Ona: "Kendinden bahset" dediğimizde: "Ağır olun! Yüce Allah kişinin kendini temize çıkarmasını yasaklamıştır" karşılığını verdi. Adamın biri: "Yüce Allah: **"Yalnızca Rabbinin nimetini anlatl"**[3] buyurmuyor mu?" diye sorunca, Hz. Ali: "Ben Rabbimin nimetlerini anlatırım. Vallahi bir şey sorduğum zaman bana cevap verilirdi. Susup bir şey sormadığım zamanlarda da benimle söze başlanırdı" dedi.[4]

[1] Beyhakî (4534).
[2] Beyhakî (4452).
[3] Duhâ Sur. 11
[4] Taberânî (6042).

İNŞİRÂH SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "İnşirâh Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir. Bazıları bunu: "Duhâ Sûresi'nden sonra nazil olmuştur" ziyadesiyle rivayet etmişlerdir.[1]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Abdullah b. ez-Zübeyr: "İnşirâh Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Hz. Âişe: "İnşirâh Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ

"Senin göğsünü açıp genişletmedik mi?" (İnşirâh Sur. 1)

İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Senin göğsünü açıp genişletmedik mi?"**[2] âyetini açıklarken: "Yüce Allah onun göğsünü İslam'a genişletip ferahlattı" demiştir.[3]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Senin göğsünü açıp genişletmedik mi?"**[4] âyetini açıklarken: "Onun göğsünü hilm ve ilimle doldurdu" demiştir. **"Belini büken yükünü üzerinden almadık mı?"**[5] buyruğunu açıklarken: "Daha ağır olmayan bir yükü" demiştir. **"Senin şanını yüceltmedik mi?"**[6] âyetini açıklarken de: "Ben anıldığım zaman sen de benimle birlikte anılacaksın" demiştir.

---

[1] İbnu'd-Durays (17), Nehhâs (sh. 757) ve Beyhakî, *Delâil* (7/142-144).

[2] İnşirâh Sur. 1

[3] *Tağlîku't-Ta'lîk* (4/373) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/712) geçtiği üzere İbn Merdûye. İbn Hacer: "Ravi İshâk zayıf biridir" demiştir.

[4] İnşirâh Sur. 1

[5] İnşirâh Sur. 2, 3

[6] İnşirâh Sur. 4

Beyhakî *Delâil*'de İbrâhim b. Tahmân'dan bildirir: Saîd'e: **"Senin göğsünü açıp genişletmedik mi?"**[1] âyetini sorduğumda Katâde'den naklen Enes'in şöyle dediğini söyledi: "Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) göğsü üst tarafından göbeğine kadar yarıldı ve kalbi çıkarılıp altın bir tasın içinde yıkandı. Bu şekilde yıkandıktan sonra iman ve hikmetle doldurulduktan sonra geri yerine konuldu."[2]

Abdullah b. Ahmed *Müsned*'e Zevâid'inde Ubey b. Ka'b'dan bildirir: Ebû Hureyre: "Yâ Resûlallah! Peygamberliğine dair ilk olarak gördüğün şey neydi?" diye sordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) doğrulup oturdu ve şöyle buyurdu: *"Yine sordun ey Ebû Hureyre! On küsur yaşında, çöldeyken başımın üzerinde bazı konuşmalar duydum. Bir adam diğer bir adama: «Bu, o mu?» diye soruyordu. Daha önce hiç kimsede görmediğim yüzlerle, hiç kimsede görmediğim ruhlarla ve hiç kimsenin üzerinde görmediğim giysiler giymiş bir şekilde beni karşıladılar. Bana doğru yürüdüler. Sonra her biri bir kolumdan tuttu, ama dokunmalarını hissetmiyordum. Biri diğerine: «Onu yere yatır!» deyince beni zorlamadan ve ittirmeden yere yatırdı. Sonra biri diğerine: «Göğsünü yar» dedi. İçlerinden biri göğsümden tuttu ve yarmaya başladı. Ancak yararken ne kan gördüm, ne de acı hissettim. Yine ona: «İçindeki kin ve hasedi çıkar» deyince kan pıhtısına benzeyen bir şeyi çıkarıp attı. Ona: «Kalbine sevgi ve muhabbeti yerleştir» deyince de içime, çıkardıkları şey kadar ama gümüşe benzeyen bir şeyi yerleştirdiklerini gördüm. Sonra sağ ayak başparmağımdan tutup salladı ve: «Sağ salim bir şekilde kalkıp git» dedi. Döndüğümde artık küçüğe karşı şefkatle büyüğe karşı da merhametle yaklaşıyordum."*[3]

Ahmed, Utbe b. Abd es-Sülemî'den bildirir: Adamın biri Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem)'e: "Yâ Resûlallah! Peygamberliğine dair ilk olarak gördüğün şey neydi?" diye sorunca, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Benim süt annem Sa'd b. Bekr oğullarından bir kadındı"* buyurdu.[4]

---

[1] İnşirâh Sur. 1

[2] Beyhakî (2/6, 7).

[3] Abdullah b. Ahmed 35/180-182 (21261). *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[4] Abdullah b. Ahmed 29/194-196 (17648). *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ ★ الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ

"Belini büken yükünü üzerinden almadık mı?"

(İnşirâh Sur. 2, 3)

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Belini büken yükünü üzerinden almadık mı?"**[1] buyruğunu açıklarken: "Sana ağır gelen günahlarını, hatalarını üzerinden almadık mı, anlamındadır" demiştir.[2]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Şurayh b. Abîd el-Hadramî: **"Yükünü senden alıp atmadık mı?"**[3] âyetini açıklarken: "Senin günahlarını bağışladık" demiştir.

İbn Ebî Hâtim, Mücâhid'den bildirir: Abdullah'ın kıraatinde, **"Yükünü senden alıp atmadık mı?"**[4] âyeti: "وحَلَلْنا عَنْكَ وِقْرَكَ" şeklindedir.[5]

وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ

"Senin şanını yüceltmedik mi?" (İnşirâh Sur. 4)

Şâfiî *Risâle*'de, Abdurrezzâk, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin *Delâil*'de bildirdiğine göre Mücâhid: **"Senin şanını yüceltmedik mi?"**[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Ben anıldığım zaman sen de benimle birlikte anılacaksın, anlamındadır. Bu da «Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet ederim» şeklindeki söz (Kelime-I Şahâdet) iledir."[7]

---

[1] İnşirâh Sur. 2, 3

[2] *Tağlîku't-Ta'lîk*'te (4/371) geçtiği üzere Firyâbî ve İbn Cerîr (24/492, 493).

[3] İnşirâh Sur. 2

[4] İnşirâh Sur. 2

[5] Eldeki mushafa muhalif olduğu için şâz bir kıraattir.

[6] İnşirâh Sur. 4

[7] Şâfiî (sh. 16), Abdurrezzâk (2/380), *Fethu'l-Bârî*'de (8/712) geçtiği üzere Saîd b. Mansûr, İbn Cerîr (24/494) ve Beyhakî (7/63).

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim, Beyhakî ve İbn Asâkir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Senin şanını yüceltmedik mi?"**[1] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: "Yüce Allah hem dünya, hem de âhirette onun şanını yüceltmiştir. Zira gerek hutbe veren, gerek şehadet getiren, gerek de namaz kılan her bir kişi «Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet ederim» der."[2]

Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir ve İbn Asâkir'in bildirdiğine göre Muhammed b. Ka'b bu âyeti açıklarken: "Yüce Allah zikredildiği zaman Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) de onunla birlikte anılır. Bu da «Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet ederim'»şeklindeki söz iledir."

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Senin şanını yüceltmedik mi?"**[3] âyetini açıklarken: "Ne zaman ben anılırsam sen de benimle birlikte anılırsın. Benimle birlikte senin de adın anılmadan ne bir hutbe, ne de bir nikah geçerli olur" demiştir.

İbn Asâkir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Senin şanını yüceltmedik mi?"**[4] âyetini açıklarken: "Yüce Allah'ın zikredildiği her yer de Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) de zikredildiğini görmez misin?" demiştir.

Beyhakî'nin *Sünen*'de bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Senin şanını yüceltmedik mi?"**[5] âyetini açıklarken: "Yüce Allah zikredildiği zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) de zikredilir" demiştir.[6]

Ebû Ya'lâ, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Hibbân, İbn Merdûye ve Ebû Nuaym'ın *Delâil*'de Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Cebrâil yanıma geldi ve: «Rabbin: "Senin şanını nasıl yücelttiğimi biliyor musun?" diye soruyor» dedi.*

---

[1] İnşirâh Sur. 4
[2] İbn Cerîr (24/494) ve Beyhakî (7/63).
[3] İnşirâh Sur. 4
[4] İnşirâh Sur. 4
[5] İnşirâh Sur. 4
[6] Beyhakî (9/286).

Ben: «Allah daha iyi bilir» karşılığını verdiğimde, Cebrâil: «Yüce Allah zikredildiği zaman sen de onunla birlikte zikredileceksin» dedi."[1]

İbn Ebî Hâtim'in Adiy b. Sâbit'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyh vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Rabbimden bir şey istedim, ancak keşke istemeseydim: «Rabbim! İbrahim'i dost edindin. Mûsa ile de konuştun» dediğimde, Yüce Allah: «Ey Muhammed! Seni yetim bulup barındırmadım mı? Şaşırmış bulup da yol göstermedim mi? Seni fakir bulup zengin etmedim mi? Göğsünü ferahlatmadım mı? Yükünü hafifletmedim mi? Ne zaman anılsam sen de benimle birlikte anılarak şanını yüceltmedim mi? Seni de dost edinmedim mi?» karşılığını verdi."*

Ebû Nuaym'ın *Delâil*'de Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyh vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Gökler ile yer hakkında bilmem gerekenleri öğrendikten sonra: «Rabbim! Benden önceki her bir peygambere ikramlarda bulundun. İbrâhim'i dost edindin, Mûsa'yla konuştun. Dağları Davud'un, rüzgar ile şeytanları da Süleyman'ın emrine verdin. İsa'yla ölüleri dirilttin. Bu yönde bana ikramın ne oldu?» dedim. Yüce Allah şu karşılığı verdi: «Ben sana bütün bunlardan daha üstününü verdim. Zira ben ne zaman anılacak olsam sen de benimle birlikte anılacaksın. Kur'ân'ı ümmetinin kalplerine yerleştirdim ki bu şekilde Kur'ân'ı ezberden okuyabilmektedirler. Daha önce hiçbir ümmete böylesi bir ihsan yapılmış değildi. Bunun yanında Arş'ın hazinelerinden birini sana verdim ki o da «Lâ havle velâ kuvvete illâ billahil Aliyyil Azîm (=Güç ve kuvvet ancak Ulu ve Yüce Allah'ındır)» sözüdür."*[2]

İbn Asâkir'in Kelbî vasıtasıyla Ebû Sâlih'ten bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Senin şanını yüceltmedik mi?"**[3] âyetini açıklarken: "Yüce Allah anıldığı zaman sen de birlikte anılırsın" demiştir.

---

[1] Ebû Ya'lâ (1380), İbn Cerîr (24/494, 495), İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/452) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve İbn Hibbân (3382). Ebû Ya'lâ'nın muhakkiki: "İsnâdı zayıftır" demiştir.

[2] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/452) geçtiği üzere Ebû Nuaym.

[3] İnşirâh Sur. 4

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا * إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

"Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Muhakkak zorlukla beraber bir kolaylık vardır." (İnşirâh Sur. 5, 6)

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır"**[1] âyetini açıklarken: "Her zorluğun ardından bir kolaylık gelir" demiştir.[2]

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: **"Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Muhakkak zorlukla beraber bir kolaylık vardır"**[3] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: Bize bildirilene göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbına bu âyetlerle müjde vermiş ve: *"Allah'ın da izniyle bir zorluk iki kolaylığa galip gelemeyecektir"* buyurmuştur.[4]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Merdûye, Hasan(-ı Basrî)'den bildirir: **"Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Muhakkak zorlukla beraber bir kolaylık vardır"**[5] buyruğu nazil olduğu zaman, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Sevinin! Kolaylık geldi ve bir zorluk iki kolaylığa galip gelecek değildir!"* buyurdu.[6]

İbn Merdûye, Câbir b. Abdillah'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bizleri Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh komutasında üç yüz veya biraz daha fazla kişilik bir birlikte gönderdi. Hayvan olarak yanımızda sadece bindiğimiz develer, azık olarak da iki torba hurma vardı. İçimizden bazıları: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sizin nereye gideceğinizi biliyor. Buna mukabil yanınızda ne kadar azık olduğunu da siz biliyorsunuz. Geri dönüp de Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) daha fazla azık isteseniz olmaz mı?" deyince azık almak üzere geri döndük. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bizleri görünce: *"Ne için döndüğünüzü biliyorum, ama imkan olsaydı size daha fazla azık verirdim"* buyurdu. Böyle deyince oradan ayrıldık. O sırada: **"Elbette zorluğun yanında bir kolaylık**

---

[1] İnşirâh Sur. 5

[2] İbn Cerîr (24/496, 497).

[3] İnşirâh Sur. 5, 6

[4] *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/372) geçtiği üzere Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr (24/496).

[5] İnşirâh Sur. 5, 6

[6] *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/372) geçtiği üzere Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr (24/495).

vardır. Muhakkak zorlukla beraber bir kolaylık vardır"[1] âyetleri nazil oldu. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) içimizden bazılarını çağırdı ve: *"Sevinin! Yüce Allah bana:* «**Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Muhakkak zorlukla beraber bir kolaylık vardır**»[2] *âyetlerini indirdi. Bir zorluk da iki kolaylığa galip gelecek değildir!"* buyurdu.[3]

Bezzâr, İbn Ebî Hâtim, Taberânî *M. el-Evsat*'ta, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Enes b. Mâlik'ten bildirir: Bir defasında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) otururken yan tarafında bulunan bir deliği göstererek: *"Şayet zorluk bir deliğe girecek olsa, kolaylık o deliğe girip onu oradan çıkarır!"* buyurdu. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Muhakkak zorlukla beraber bir kolaylık vardır"**[4] âyetlerini indirdi.

Taberânî'nin lafzı: "...Ve: **"Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Muhakkak zorlukla beraber bir kolaylık vardır"**[5] âyetlerini okudu" şeklindedir.[6]

İbnu'n-Neccâr, Humeyd b. Hammâd vasıtasıyla Âiz'den, o da Enes'ten bildirir: Bir defasında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Bakîu'l-Ğarkad'da otururken orada bulunan bir duvara baktı ve: *"Ey burada bulunanlar! Vallahi zorluk (duvardaki) bir deliğe girecek olsa, kolaylık o deliğe girip onu oradan çıkarır!"* buyurdu. Sonrasında Yüce Allah: **"Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Muhakkak zorlukla beraber bir kolaylık vardır"**[7] âyetlerini indirdi.

Taberânî ve İbn Merdûye –zayıf bir senedle- İbn Mes'ûd'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Şayet zorluk bir deliğe girecek olsa, kolaylık o*

---

[1] İnşirâh Sur. 5, 6

[2] İnşirâh Sur. 5, 6

[3] *Tahrîcu Ahâdîsi'l-Keşşâf* (4/236) ile *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/372) geçtiği üzere İbn Merdûye.

[4] İnşirâh Sur. 5, 6

[5] İnşirâh Sur. 5, 6

[6] Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr*, 2288), İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/453) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim, Taberânî (1525), Hâkim (2/255) ve Beyhakî (10012). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (1403) hadisin çok zayıf olduğunu söylemiştir.

[7] İnşirâh Sur. 5, 6

deliğe girip onu oradan çıkarır!" buyurdu ve: **"Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır"**[1] âyetini okudu.[2]

Abdurrezzâk, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Ebi'd-Dünya *es-Sabr*'da, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da İbn Mes'ûd'dan bildirir: "Şayet zorluk bir deliğe girecek olsa, kolaylık o deliğe girip onu oradan çıkarır! Bir zorluk da iki kolaylığa galip gelecek değildir. Zira Yüce Allah: **"Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Muhakkak zorlukla beraber bir kolaylık vardır"**[3] buyurur."[4]

Abdurrezzâk, İbn Cerîr, Hâkim ve Beyhakî, Hasan(-ı Basrî)'den bildirir: Bir gün Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) sevinçli ve neşeli bir şekilde gülerek dışarıya çıktı ve şöyle buyurdu: *"Bir zorluk iki kolaylığa galip gelecek değildir. Zira Yüce Allah:* **«Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Muhakkak zorlukla beraber bir kolaylık vardır»**[5] *buyurur."*[6]

İbn Ebî Hâtim, Hasan(-ı Basrî)'den bildirir: "Öncekiler, bir zorluğun iki kolaylığa galip gelemeyeceğini söylerdi."[7]

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ★ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ

"Öyleyse, bir işi bitirince diğerine koyul. Ve yalnızca Rabbine yönel." (İnşirâh Sur. 7, 8)

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin değişik kanallardan bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Öyleyse, bir işi bitirince diğerine koyul. Ve yalnızca Rabbine yönel"**[8] âyetlerini

---

[1] İnşirâh Sur. 5

[2] Taberânî (9977).

[3] İnşirâh Sur. 5, 6

[4] Abdurrezzâk (2/380, 381), *Fethu'l-Bârî*'de (8/712) geçtiği üzere Saîd b. Mansûr (merfû olarak), *Tağlîku't-Ta'lîk* (4/372) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/712) geçtiği üzere Abd b. Humeyd ve Beyhakî (10011). İbn Hacer: "İsnâdı ceyyiddir" demiştir.

[5] İnşirâh Sur. 5, 6

[6] Abdurrezzâk (2/380), İbn Cerîr (24/496), Hâkim (2/528) ve Beyhakî (10013). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (4342) hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.

[7] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/453) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[8] İnşirâh Sur. 7, 8

açıklarken: "Namazı bitirdiğin zaman duaya başla. İhtiyacını Rabbinden isteyip ona yönel" demiştir.[1]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Öyleyse, bir işi bitirince diğerine koyul"**[2] âyetini açıklarken: "Namazını bitirip de şehadetini de getirdiğin zaman Rabbine yönelip dua et ve ihtiyacını ondan iste" demiştir.

İbn Ebi'd-Dünya'nın *ez-Zikr*'de bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"Öyleyse, bir işi bitirince diğerine koyul. Ve yalnızca Rabbine yönel"**[3] âyetlerini açıklarken: "Namazı bitirince duaya dur ve ihtiyaçların için Rabbine yönel" demiştir.

İbn Ebî Hâtim, Dahhâk'tan bildirir: İbn Mes'ûd şöyle derdi: "Namazının sonunda abdesti bozulan kişinin namazı sahih olur. **"Öyleyse, bir işi bitirince diğerine koyul"**[4] âyetinde bahsedilen de budur. Bir işi bitirmeden kasıt da rükû ile secdeleri bitirmektir. **"Ve yalnızca Rabbine yönel"**[5] âyeti de henüz otururken Rabbine yönel ve ihtiyaçlarını ondan iste anlamındadır."

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"Öyleyse, bir işi bitirince diğerine koyul"**[6] âyetini açıklarken: "Farz namazları bitirdikten sonra gece namazlarına koyul" demiştir.

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Öyleyse, bir işi bitirince diğerine koyul"**[7] âyetini açıklarken: "Namazını bitirdiğin zaman duaya başla ve ihtiyaçlarını iste" demiştir.[8]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbn Nasr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Öyleyse, bir işi bitirince diğerine koyul. Ve yalnızca Rabbine**

---

[1] İbn Cerîr (24/497).
[2] İnşirâh Sur. 7
[3] İnşirâh Sur. 7, 8
[4] İnşirâh Sur. 7
[5] İnşirâh Sur. 8
[6] İnşirâh Sur. 7
[7] İnşirâh Sur. 7
[8] İbn Cerîr (24/497).

yönel"[1] âyetlerini açıklarken: "Kendi şahsi işlerini bitirdikten sonra namaza koyul ve ihtiyaçlarını sadece Rabbinden iste" demiştir.[2]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Nasr'ın bildirdiğine göre Katâde: **"Öyleyse, bir işi bitirince diğerine koyul"**[3] âyetini açıklarken: "Namazını bitirdiğin zaman duaya başla" demiştir.[4]

Abd b. Humeyd ve İbn Nasr'ın bildirdiğine göre Dahhâk: **"Öyleyse, bir işi bitirince diğerine koyul. Ve yalnızca Rabbine yönel"**[5] âyetlerini açıklarken: "Farz namazlarını bitirdikten sonra Rabbine yönelip dua et ve ihtiyaçlarını ondan iste" demiştir.[6]

Abd b. Humeyd ve İbn Nasr'ın bildirdiğine göre Katâde: **"Öyleyse, bir işi bitirince diğerine koyul. Ve yalnızca Rabbine yönel"**[7] âyetlerini açıklarken: "Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem), namazını bitirdikten sonra duaya koyulması emredilmiştir" demiştir. Hasan(-ı Basrî) ise bunu açıklarken: "Savaştan döndükten sonra ibadete başlaması emredilmiştir" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Zeyd b. Eslem: **"Öyleyse, bir işi bitirince diğerine koyul"**[8] âyetini açıklarken: "Cihadını yaptıktan sonra ibadete başla" demiştir.[9]

---

[1] İnşirâh Sur. 7, 8
[2] İbn Cerîr (24/499, 500).
[3] İnşirâh Sur. 7
[4] Abdurrezzâk (2/381), İbn Cerîr (24/498) ve İbn Nasr, *Muhtasar Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 16).
[5] İnşirâh Sur. 7, 8
[6] İbn Nasr (sh. 16).
[7] İnşirâh Sur. 7, 8
[8] İnşirâh Sur. 7
[9] *Fethu'l-Bârî* de (8/712) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

TÎN SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbnu'd-Durays, Nehhâs, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Tîn Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.[1]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Abdullah b. ez-Zübeyr: "Tîn Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

Mâlik, İbn Ebî Şeybe, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce, Berâ b. Âzib'den bildirir: "Bir yolculuk sırasında Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bize yatsı namazını kıldırdı. Rekatlardan birinde de Tîn Sûresi'ni okudu. Sesi de kıraati de onun gibi güzel olan başka birini işitmiş değilim."[2]

İbn Ebî Şeybe *Musannef*'de, Abd b. Humeyd *Müsned*'de ve Taberânî, Abdullah b. Yezîd'den bildirir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) akşam namazında Tîn Sûresi'ni okudu."[3]

Hatîb, Berâ b. Âzib'den bildirir: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) arkasına akşam namazı kıldığımda Tîn Sûresi'ni okudu."[4]

İbn Kâni', İbnu's-Seken ve Şîrâzî *el-Elkâb*'da Zur'a b. Halîfe'den bildirir: "Yemâme'den Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) geldiğimizde bize İslam'ı anlattı. Biz de Müslüman olduk. Sabah namazını bize kıldırırken de Tîn ile Kadr sûrelerini okudu."[5]

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ★ وَطُورِ سِينِينَ ★ وَهَٰذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ★ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ
فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ★ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ★ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ★ فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ★ أَلَيْسَ اللَّهُ
بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ

---

[1] İbnu'd-Durays (17), Nehhâs (sh. 757) ve Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve* (7/143, 144).

[2] Mâlik (1/79, 80), İbn Ebî Şeybe (1/359), Buhârî (767, 769, 4952, 7546), Müslim (464), Ebû Dâvud (1221), Tirmizî (310), Nesâî (999, 1000) ve İbn Mâce (834, 835).

[3] İbn Ebî Şeybe (1/358), Abd b. Humeyd (*Müntehab*, 492) ve *Mecmau'z-Zevâid*'de (2/1180) geçtiği üzere Taberânî. Heysemî der ki: "İsnâdında Câbir el-Cu'fî vardır. Süfyân ile Şu'be onu güvenilir bulurken diğer imamlar onu zayıf görmüşlerdir."

[4] Hatîb (11/333, 334).

[5] İbn Kâni' (1/241) ve *el-İsâbe*'de (2/564) geçtiği üzere İbnu's-Seken ile Şîrâzî.

"Tîn'e ve Zeytûn'a andolsun! Andolsun Tûr-i Sîna'ya ve şu emin beldeye ki biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık. Fakat iman edip salih amel işleyenler için kesintisiz bir ecir vardır. Öyleyken, sana dini yalan saydırtan nedir? Allah, hüküm verenlerin en üstünü değil midir?" (Tîn Sur. 1-8)

Hatîb ve İbn Asâkir –meçhul ravisi olan bir senedle- Zührî'den, o da Enes'ten bildirir: Tîn Sûresi nazil olduğu zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) buna çok sevindi ki bu sevincini biz yüzünde görebiliyorduk. İbn Abbâs'a bu sûrenin açıklamasını sorduğumuzda şöyle dedi: **"Tîn'e ve Zeytûn'a andolsun!"**[1] âyetinde Tîn, Şam beldeleridir. Zeytûn ise Filistin beldeleridir. **"Andolsun Tûr-i Sîna'ya"**[2] âyetindeki Sîna dağı Yüce Allah'ın Mûsa'yla konuştuğu dağdır. **"Ve şu emin beldeye"**[3] âyetindeki beldeden kasıt Mekke'dir. **"Biz insanı en güzel biçimde yarattık"**[4] âyetindeki insandan kasıt Muhammed'dir (sallallahu aleyhi vesellem). **"Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık"**[5] âyetinde Lât ile Uzza'ya tapan müşrikler kastedilmektedir. **"Fakat iman edip salih amel işleyenler için kesintisiz bir ecir vardır"**[6] âyetinde iman edenlerden kasıt, Ebû Bekr, Ömer, Osmân ve Ali'dir. **"Öyleyken, sana dini yalan saydırtan nedir? Allah, hüküm verenlerin en üstünü değil midir?"**[7] buyruğunda da Yüce Allah: "Ey Muhammed! Seni onlara bir peygamber olarak gönderen ve takva üzerinde sizi bir araya getiren Allah hüküm verenlerin en üstünü değil midir?" buyurmuştur."[8]

İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Tîn'e ve Zeytûn'a andolsun!"**[9] âyetini açıklarken: "Tîn, Hz. Nûh'un Cûdi dağı üzerinde inşa edilen mescidinin adıdır. Zeytûn ise Beytu'l-Makdis'tir" demiştir. **"Andolsun Tûr-i Sîna'ya"**[10] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt, Tûr

---

[1] Tîn Sur. 1
[2] Tîn Sur. 2
[3] Tîn Sur. 3
[4] Tîn Sur. 4
[5] Tîn Sur. 5
[6] Tîn Sur. 6
[7] Tîn Sur. 7, 8
[8] Hatîb (2/97) ve İbn Asâkir (1/214). Hatîb der ki: "Hadis bu isnâdla batıldır ve bildiğimiz kadarıyla aslı yoktur. İsnâdındaki raviler de Muhammed b. Beyân dışındakiler meşhur hadis imamlarıdır. Bu rivayette sorunun da ravi Muhammed tarafından geldiğini düşünüyoruz."
[9] Tîn Sur. 1
[10] Tîn Sur. 2

mescididir" demiştir. **"Ve şu emin beldeye"**[1] âyetini açıklarken: "Bu belde Mekke'dir" demiştir. **"Biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık"**[2] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Kişi en güzel bir şekilde yaratılmışken en sonunda bunayacak şekilde yaşlanır. Burada bahsedilen kişiler de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında yaşayan bir topluluktu. Bunlar bunayıp akılları gidince durumlarının ne olacağı Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) soruldu. Yüce Allah da bunlar hakkında akıllarının gitmesinden önce yaptıkları amellerin ecirlerini kesintisiz bir şekilde aynen alacaklarını bildirdi. Sonrasında Yüce Allah: **"Öyleyken, sana dini yalan saydırtan nedir?"**[3] buyurmuştur ki burada yalanlanan dinden kasıt da Yüce Allah'ın hükmüdür."[4]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Tîn'e ve Zeytûn'a andolsun!"**[5] âyetini açıklarken: "Bunlar iki mesciddir. Biri Mescid-i Haram'dır. Diğeri de İsrâ gecesinde Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) götürüldüğü Mescid-i Aksa'dır" demiştir. **"Andolsun Tûr-i Sîna'ya"**[6] âyetini açıklarken: "Sîna dağı Hz. Mûsa'nın Yüce Allah ile konuşmak üzere çıktığı dağdır" demiştir. **"Ve şu emin beldeye"**[7] âyetini açıklarken: "Bu belde Mekke'dir" demiştir. **"Biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık"**[8] buyruğunu açıklarken de şöyle demiştir: "Yüce Allah insanı yüz üstü yürüyecek şekilde değil, ayakta durabilecek bir şekilde yarattı. Ancak sonunda onu ömrünün en kötü hali olan yaşlı birine çevirdi."

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim ve İbn Asâkir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Tîn'e ve Zeytûn'a andolsun!"**[9] âyetini açıklarken: "Tîn, Dimaşk'ın üzerinde olduğu dağdır. Zeytûn ise Beytu'l-Makdis'in üzerinde bulunduğu dağdır" demiştir. **"Andolsun Tûr-i Sîna'ya"**[10] âyetini açıklarken: "Sîna, Şam'da bol ağaçlı mubarek bir dağdır" demiştir. **"Ve şu emin beldeye"**[11] âyetini açıklarken: "Bu belde Mekke'dir" demiştir. **"Biz insanı en güzel biçimde yarattık"**[12] âyetini açıklarken: "Bu cümle buraya

---

[1] Tîn Sur. 3
[2] Tîn Sur. 4, 5
[3] Tîn Sur. 7
[4] İbn Cerîr (24/504, 508, 513, 525).
[5] Tîn Sur. 1
[6] Tîn Sur. 2
[7] Tîn Sur. 3
[8] Tîn Sur. 4, 5
[9] Tîn Sur. 1
[10] Tîn Sur. 2
[11] Tîn Sur. 3
[12] Tîn Sur. 4

kadar edilen yeminlerin cevabıdır" demiştir. **"Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık"**[1] âyetini açıklarken: "Aşağıların aşağısı Cehennemdir" demiştir. **"Öyleyken, sana dini yalan saydırtan nedir?"**[2] âyetini açıklarken: "Yüce Allah'tan gerekli açıklama geldiği için artık buna iman et, anlamındadır" demiştir.[3]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebû Abdillah el-Fârisî: **"Tîn'e ve Zeytûn'a andolsun!"**[4] âyetini açıklarken: "Tîn, Dimaşk mescididir. Zeytûn ise Beytu'l-Makdis'tir" demiştir. **"Andolsun Tûr-i Sîna'ya"**[5] âyetini açıklarken: "Sîna, Mûsa'nın üzerine çıktığı dağdır" demiştir. **"Ve şu emin beldeye"**[6] âyetini açıklarken: "Bu belde Harem bölgesidir" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Muhammed b. Ka'b: **"Tîn'e ve Zeytûn'a andolsun!"**[7] âyetini açıklarken: "Tîn, Ashâb-ı Kehf'in mescididir. Zeytûn ise Kudüs mescididir" demiştir. **"Andolsun Tûr-i Sîna'ya"**[8] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt, Tûr mescididir" demiştir. **"Ve şu emin beldeye"**[9] âyetini açıklarken: "Bu belde Mekke'dir" demiştir.[10]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Tîn'e ve Zeytûn'a andolsun!"**[11] âyetini açıklarken: "Tîn ile Zeytûn, Şam'da iki mesciddir" demiştir. **"Andolsun Tûr-i Sîna'ya"**[12] âyetini açıklarken: "Tûr, dağ anlamındadır. *Sînîn* ise bu dağın güzel olduğunu ifade etmektedir" demiştir.

İbnu'd-Durays, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Asâkir'in bildirdiğine göre Ka'bu'l-Ahbâr: **"Tîn'e ve Zeytûn'a andolsun! Andolsun Tûr-i Sîna'ya ve şu emin beldeye"**[13] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Tîn'den kasıt, Dimaşk, Zeytûn'dan kasıt Beytu'l-Makdis'tir. Tûr-i Sîna, Yüce Allah'ın Mûsa'yla konuştuğu dağdır. Emin beldeden kasıt ise Mekke'dir."[14]

---

[1] Tîn Sur. 5

[2] Tîn Sur. 7

[3] Abdurrezzâk (2/382, bir kısmı), İbn Cerîr (24/503, 507, 509, 510, 524), İbn Ebî Hâtim (8/713, ilk bölümü) ve İbn Asâkir (1/216, 217, bir bölümü).

[4] Tîn Sur. 1

[5] Tîn Sur. 2

[6] Tîn Sur. 3

[7] Tîn Sur. 1

[8] Tîn Sur. 2

[9] Tîn Sur. 3

[10] *Fethu'l-Bârî*'de (8/713) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[11] Tîn Sur. 1

[12] Tîn Sur. 2

[13] Tîn Sur. 1-3

[14] İbn Cerîr (24/503, 505) ve İbn Asâkir (1/215).

Saîd b. Mansûr ve İbn Ebî Hâtim, Ebû Habîb el-Hâris b. Muhammed'den bildirir: "Yüce Allah'ın katında mukaddes olan dört dağ vardır. Bunlardan biri Tûr-i Zîta, diğeri Tûr-i Sîna, diğeri Tûr-i Tîne, diğeri de Tûr-i Tîma'dır. **"Tîn'e ve Zeytûn'a andolsun! Andolsun Tûr-i Sîna'ya ve şu emin beldeye"**[1] âyetlerinde ifade edilen de budur. Tûr-i Zîta denilen Beytu'l-Makdis'tir. Tûr-i Sîna, Tûr dağıdır. Tûr-i Tîne, Dimaşk'tır. Tûr-i Tîma da Mekke'dir."

İbnu'l-Münzir de aynısını Zeyd b. Mesleme'den bildirir. Ancak burada: "Tûr-i Sîna, Yüce Allah'ın Mûsa ile konuştuğu dağdır" ifadesi yer alır.

İbn Asâkir'in bildirdiğine göre Hakem: **"Tîn'e ve Zeytûn'a andolsun!"**[2] âyetini açıklarken: "Tîn'den kasıt Dimaşk, Zeytûn'dan kasıt da Filistin'dir" demiştir. **"Ve şu emin beldeye"**[3] âyetini açıklarken: "Bu belde Mekke'dir" demiştir.[4]

İbn Ebî Hâtim ve Hâkim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Tîn'e ve Zeytûn'a andolsun!"**[5] âyetini açıklarken: "Tîn ile Zeytûn insanların yediği (incir ve zeytin) meyvelerdir" demiştir. **"Andolsun Tûr-i Sîna'ya"**[6] âyetini açıklarken: "Tûr dağ, *Sinîn* ise mübarek anlamındadır" demiştir.[7]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Tîn'e ve Zeytûn'a andolsun!"**[8] âyetini açıklarken: "Tîn ile Zeytûn insanların yediği meyvelerdir" demiştir. **"Andolsun Tûr-i Sîna'ya"**[9] âyetini açıklarken: "Tûr dağ, *Sinîn* ise mübarek anlamındadır" demiştir. **"Ve şu emin beldeye"**[10] âyetini açıklarken: "Bu belde Mekke'dir" demiştir. **"Biz insanı en güzel biçimde yarattık"**[11] âyetini açıklarken: "Biz insanı en güzel bir surette yarattık" demiştir. **"Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık"**[12] âyetini açıklarken: "Sonra da onu Cehenneme attık" demiştir. **"Fakat iman edip salih amel işleyenler için kesintisiz bir ecir vardır"**[13] âyetini açıklarken: "Ancak iman edenlere ardı kesilmeyen bir

---

[1] Tîn Sur. 1-3
[2] Tîn Sur. 1
[3] Tîn Sur. 3
[4] İbn Asâkir (1/217).
[5] Tîn Sur. 1
[6] Tîn Sur. 2
[7] *Fethu'l-Bârî* de (8/713) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve Hâkim (2/528, "sahîh").
[8] Tîn Sur. 1
[9] Tîn Sur. 2
[10] Tîn Sur. 3
[11] Tîn Sur. 4
[12] Tîn Sur. 5
[13] Tîn Sur. 6

mükâfat vardır" demiştir.[1]

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "*Sinîn*, güzel anlamındadır" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: **"Andolsun Tûr-i Sîna'ya"**[2] âyetini açıklarken: "Habeş dilinde güzel dağ anlamındadır" demiştir.[3]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Rabî': **"Tîn'e ve Zeytûn'a andolsun! Andolsun Tûr-i Sîna'ya"**[4] buyruğunu açıklarken: "Üzerinde incir ve zeytin bulunan dağa andolsun, anlamındadır" demiştir.

İbn Merdûye, Câbir b. Abdillah'tan bildirir: "Huzeyfe b. Sâbit (Ensarlı olanı değil), Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) emin beldenin hangisi olduğunu sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): "*Mekke'dir*" karşılığını verdi.[5]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Enbârî *Mesâhif*'te Amr b. Meymûn'dan bildirir: Ömer b. el-Hattâb'ın arkasında akşam namazını kıldığımda ilk rekatta Tîn Sûresi'ni okudu. Ancak **"Andolsun Tûr-i Sîna'ya"**[6] âyetini "وطورِ سِيناء" lafzıyla okudu. Ki Abdullah'ın da kıraatinde bu âyet bu lafızladır. İkinci rekatta Fîl Sûresi ile Kureyş Sûresi'ni birlikte okudu. Bunları okurken de sesini yükseltti. Ben sesini yükseltmesini Kâbe'ye hürmeten yaptığını düşündüm.

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Biz insanı en güzel biçimde yarattık"**[7] âyetini açıklarken: "Biz insanı mutedil ve dengeli bir şekilde yarattık" demiştir. **"Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık"**[8] âyetini açıklarken: "Sonra da onu ömrünün en kötü hali olan yaşlı birine çevirdik" demiştir. **"Fakat iman edip salih amel işleyenler için kesintisiz bir ecir vardır"**[9] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: "Bunlardan iman edenlere ise ecirleri eskiden olduğu gibi eksiksiz bir şekilde verilir. Gençken ve sağlıklı iken salih amellerde bulunan mümin kişi ihtiyarladığı zaman artık yaptıklarının ona bir zararı dokunmaz. Ömrünün son zamanlarına geldikten sonra yaptıkları

---

[1] *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/4, 373) geçtiği üzere Firyâbî ve İbn Cerîr (24/502, 506, 507, 509, 511, 512, 515, 520-522).

[2] Tîn Sur. 2

[3] İbn Cerîr (24/505, 506, 507). Bkz: *el-İtkân* (2/135).

[4] Tîn Sur. 1, 2

[5] *el-İsâbe*'de (2/281, 282) geçtiği üzere İbn Merdûye.

[6] Tîn Sur. 2

[7] Tîn Sur. 4

[8] Tîn Sur. 5

[9] Tîn Sur. 6

hatalardan dolayı sorumlu tutulmaz."[1]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Biz insanı en güzel biçimde yarattık"**[2] âyetini açıklarken: "İnsan dışında bütün canlılar yüz üstü yürüyecek şekilde yaratılırken insan dimdik ayakta duracak şekilde yaratıldı" demiştir. **"Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık"**[3] âyetini açıklarken: "Sonra da onu ömrünün en kötü hali olan yaşlı birine çevirdik" demiştir. **"Fakat iman edip salih amel işleyenler için kesintisiz bir ecir vardır"**[4] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: "Sağlıklı ve genç iken salih amelde bulunan bir kişi aciz duruma düştüğü zaman ölene kadar eski amellerinin sevabı kendisine eksiksiz bir şekilde yazılmaya devam eder."[5]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: **"Tîn'e ve Zeytûn'a andolsun!"**[6] âyetini açıklarken: "Tîn incir, Zeytûn ise zeytindir" demiştir. **"Andolsun Tûr-i Sîna'ya"**[7] âyetini açıklarken: "Tûr dağ, *Sinîn* ise Habeş dilinde güzel anlamındadır" demiştir. **"Ve şu emin beldeye"**[8] âyetini açıklarken: "Bu belde Mekke'dir" demiştir. **"Biz insanı en güzel biçimde yarattık"**[9] âyetini açıklarken: "Biz insanı genç ve güçlü olacak şekilde yaratttık" demiştir. **"Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık"**[10] âyetini açıklarken: "Sonra da onu ömrünün en kötü hali olan yaşlı birine çevirdik" demiştir. **"Fakat iman edip salih amel işleyenler için kesintisiz bir ecir vardır"**[11] âyetini açıklarken de: "Kişi yaşlanıp aciz duruma düştüğü zaman Yüce Allah onu yaptığı şeylerden sorumlu tutmaz ve eski amellerine göre sevabını devam ettirir" demiştir. Başka bir lafızda ise açıklama şöyle geçer: "Bunlardan iman edenlere genç ve sağlıklı iken yaptıkları amellere göre ecirleri aynen verilmeye devam edilir. Yüce Allah bu durumlarında onların ecirlerini kesmez. Kesintisiz ecirden kasıt budur."[12]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Tîn'e ve Zeytûn'a**

---

[1] İbn Cerîr (24/510, 511, 513, 518, 519, 521) ve *Fethu'l-Bârî*'de (8/713) geçtiği üzere İbnu'l-Münzir. İbn Hacer: "İsnâdı hasendir" demiştir.

[2] Tîn Sur. 4

[3] Tîn Sur. 5

[4] Tîn Sur. 6

[5] İbn Cerîr (24/512, 513, 518).

[6] Tîn Sur. 1

[7] Tîn Sur. 2

[8] Tîn Sur. 3

[9] Tîn Sur. 4

[10] Tîn Sur. 5

[11] Tîn Sur. 6

[12] İbn Cerîr (24/501, 506, 509, 512, 514, 520).

andolsun!"[1] âyetini açıklarken: "Tîn'den kasıt yediğiniz meyvelerdir. Zeytûn'dan kasıt ise sıkıp suyundan istifade ettiğiniz meyvelerdir" demiştir. **"Biz insanı en güzel biçimde yarattık"**[2] âyetini açıklarken: "Biz insanı en güzel bir surette yaratttık" demiştir. **"Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık"**[3] âyetini açıklarken: "Sonra onu Cehennem ateşine attık" demiştir.

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ebu'l-Âliye: **"Biz insanı en güzel biçimde yarattık"**[4] âyetini açıklarken: "Biz insanı en güzel bir surette yaratttık" demiştir. **"Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık"**[5] âyetini açıklarken: "Sonra onu en çirkin bir surette Cehennem ateşine attık" demiştir.[6]

Firyâbî ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbrâhîm(-i Nehaî): **"Biz insanı en güzel biçimde yarattık"**[7] âyetini açıklarken: "Biz insanı en güzel bir surette yaratttık" demiştir. **"Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık"**[8] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: "Sonra da onu ömrünün en kötü hali olan yaşlı birine çevirdik. Yaşlı ve aciz duruma düşünce sağlıklı iken yaptığı amellerinin sevapları aynen yazılmaya devam eder."

Tastî'nin *Mesâil*'de bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: " ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ"[9] âyetinin anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "Bundan kasıt, gençlikten yaşlılığa yaşlılıktan da Cehennem ateşine doğru giden kafir kişidir" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Ali b. Ebî Tâlib'in:

"Bozgunculuk yapıp düşmanlık ede ede

Sonunda Cehenneme, esfeli safiline ulaştılar" dediğini işitmez misin?"[10]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık"**[11] âyetini açıklarken: "Sonra da onu ömrünün en kötü hali olan yaşlı birine çevirdik" demiştir.

---

[1] Tîn Sur. 1
[2] Tîn Sur. 4
[3] Tîn Sur. 5
[4] Tîn Sur. 4
[5] Tîn Sur. 5
[6] İbn Cerîr (24/511, 514, 515).
[7] Tîn Sur. 4
[8] Tîn Sur. 5
[9] Tîn Sur. 5
[10] *Mesâilu Nâfi'* (233).
[11] Tîn Sur. 5

Hâkim ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da İbn Abbâs'tan bildirir: Kur'ân okuyan kişi kötü bir ihtiyarlığa maruz kalmaz. Yüce Allah'ın: **"Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık. Fakat iman edip salih amel işleyenler için kesintisiz bir ecir vardır"**[1] buyruğundan kasıt da budur. Burada iman edenleren kasıt, Kur'ân okuyanlardır.[2]

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İkrime: "Denilirdi ki Kur'ân okuyan kişi kötü bir ihtiyarlığa maruz kalmaz" demiştir. Sonra: **"Biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık. Fakat iman edip salih amel işleyenler için kesintisiz bir ecir vardır"**[3] âyetlerini okuyup: "İman edip salih amel işleyenler ihtiyarlıklarında bunaklığa maruz kalmazlar" demiştir.[4]

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: **"Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık"**[5] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bundan kasıt ihtiyarlıktır. Yüce Allah bu konuda: **"...Kiminiz öldürülür, kiminiz de ömrünün en fena zamanına ulaştırılır ki, bilirken birşey bilmez olur..."**[6] buyurur. Ancak Kur'ân okuyan birisi öylesi bir duruma düşmez. Zira Yüce Allah: **"Fakat iman edip salih amel işleyenler için kesintisiz bir ecir vardır"**[7] buyurur ki bunlardan kasıt, Kur'ân okuyanlardır."

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık"**[8] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Aşağıların aşağısından kasıt, kişinin yaşlı ve aciz duruma düşmesidir. Kişi yaşlanıp amel etmekten aciz kalınca genç iken işlediği amellerin ecri eskisi gibi yazılmaya devam eder."

İbn Merdûye, Ebû Mûsa'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kul hayırlı bir yol ve davranışlar içinde iken hastalanır veya yolculuğa çıkarsa eskiden yaptığı ameller aynısıyla yazılmaya devam eder"* buyurdu ve: **"Fakat iman edip salih amel işleyenler için kesintisiz bir ecir vardır"**[9] âyetini okudu.

Ahmed, Buhârî ve İbn Hibbân'ın Ebû Mûsa'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kul hastalandığı veya yolculuğa çıktığı zaman*

---

[1] Tîn Sur. 5, 6

[2] Hâkim (2/528, 529, "sahîh") ve Beyhakî (2706). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîhu't-Terğîb ve't-Terhîb*, 1435).

[3] Tîn Sur. 4-6

[4] İbn Cerîr (24/517).

[5] Tîn Sur. 5

[6] Hac Sur. 5

[7] Tîn Sur. 6

[8] Tîn Sur. 5

[9] Tîn Sur. 6

Yüce Allah sağlıklı veya mukîm iken yaptığı gibi kendisine ecir yazmaya devam eder" buyurmuştur.[1]

Hakîm et-Tirmizî *Nevâdiru'l-Usûl*'de Enes'ten bildirir: **"Fakat iman edip salih amel işleyenler için kesintisiz bir ecir vardır"**[2] âyeti konusunda Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kesintisiz ecir, sağdaki meleğin kayda geçtiği amellerdir. Kişi bir hayır yaptığı zaman sağdaki melek bunu kayda geçer. Kişi aciz duruma düşüp de bu amelleri yapmaya gücü yetmediği zaman sağdaki melek yine yazmaya devam eder, ancak soldaki melek yaptığı kötü işleri kayda geçmez. Kur'ân okuyan kişi de kötü bir ihtiyarlığa maruz kalıp bunamaz."*[3]

İbn Asâkir'in Mekhûl'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kul hastalandığı zaman Yüce Allah soldaki meleğe: «Aleyhine bir şey yazma» buyurur. Soldaki meleğe de: «Önceden yaptığı en güzel amelleri yazmaya devam et. Zira ben onu herkesten iyi biliyorum ve bu duruma da onu düşüren benim» buyurur."*[4]

Taberânî, Şeddâd b. Evs'ten bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurduğunu işittim: *"Yüce Allah buyurur ki: «Mümin kulumu bir belaya maruz bıraktığım zaman şayet bu bela karşısında bana hamdederse annesinden doğduğu gün gibi günahsız bir şekilde bu beladan sıyrılır.» Sağdaki ile soldaki meleklere de: «Onu bu duruma düşüren benim. Onun için bundan kurtulana kadar sağlıklıyken yaptığı amellerin aynısını yazmaya devam edin» derim."*[5]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim, Mansûr'dan bildirir: Mücâhid'e: **"Öyleyken, sana dini yalan saydırtan nedir?"**[6] âyeti ile **"Dini yalan sayanı gördün mü?"**[7] âyetinde kastedilen Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) midir?" diye sorduğumda: "Böylesi bir şeyden Allah'a sığınırız! Bundan kasıt, genel mânâda insandır" karşılığını verdi.[8]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Allah, hüküm verenlerin en üstünü değil midir?"**[9] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Bize bildirilene göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bu âyeti okuduğu zaman: *"Elbette en*

---

[1] Ahmed 32/457, 527 (19679, 19753), Buhârî (2996) ve İbn Hibbân (2929).

[2] Tîn Sur. 6

[3] Hakîm et-Tirmizî (2/158).

[4] Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îfu'l-Câmi'*, 703).

[5] Taberânî (7136), *el-Evsat* (4709) ve Ahmed 28/343, 344 (17118). Ahmed'in muhakkikleri: "Sahîh liğayrihi" demişlerdir.

[6] Tîn Sur. 7

[7] Mâ'ûn Sur. 1

[8] İbn Cerîr (24/523) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/457) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[9] Tîn Sur. 8

üstünüdür. Ben de buna şahitlerden biriyim" buyururdu.

Abd b. Humeyd, Sâlih Ebu'l-Halîl'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), **"Allah, hüküm verenlerin en üstünü değil midir?"**[1] âyetini okuduğu zaman: *"Seni tesbih derim! Elbette en üstünüsün"* buyururdu.

Tirmizî ve İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: "Biriniz Tîn Sûresi'ni okurken **"Allah, hüküm verenlerin en üstünü değil midir?"**[2] âyetine ulaştığı zaman: «Elbette en üstünüdür. Ben de buna şahitlerden biriyim» desin."[3]

İbn Merdûye'nin Câbir'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Tîn Sûresi'ni okurken* **«Allah, hüküm verenlerin en üstünü değil midir?»**[4] *âyetine ulaştığın zaman: «Elbette en üstünüdür» de."*

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs, **"Allah, hüküm verenlerin en üstünü değil midir?"**[5] âyetini okuduğu zaman: "Allahım! Seni tesbih derim! Elbette en üstünüsün" derdi.[6]

---

[1] Tîn Sur. 8

[2] Tîn Sur. 8

[3] Tirmizî (3347). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen et-Tirmizî*, 662).

[4] Tîn Sur. 8

[5] Tîn Sur. 8

[6] İbn Cerîr (24/526).

ALAK SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbn Merdûye'nin değişik kanallardan bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Mekke'de Kur'ân'dan ilk indirilen sûre Alak Sûresi'dir" demiştir.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Abdullah b. ez-Zübeyr: "Alak Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

İbn Ebî Şeybe, İbnu'd-Durays, İbnu'l-Enbârî *Mesâhif*'de, Taberânî, Hâkim, İbn Merdûye ve Ebû Nuaym *Hilye*'de Ebû Mûsa el-Eş'arî'den bildirir: "Muhammed'e (sallallahu aleyhi vesellem) ilk indirilen sûre, Alak Sûresi'dir."[1]

Beyhakî *Delâil*'de İbn Şihâb'dan bildirir: Muhammed b. Abbâd b. Câfer el-Mahzûmî'nin bana bildirdiğine göre âlimlerinden biri şöyle demiştir: Yüce Allah, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) ilk olarak **"Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabbin en büyük kerem sahibidir. O ki kalemle öğretendir. O, insana bilmediğini öğretendir"**[2] âyetlerini indirdi." Yine dediklerine göre bu âyetler sûrenin Hira mağarasında nazil olan baş tarafıdır. Sûrenin kalan kısmı ise daha sonra Yüce Allah'ın dilediği şekilde nazil olmuştur.[3]

İbn Cerîr, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre Hz. Âişe: "Kur'ân'dan ilk indirilen sûre Alak Sûresi'dir" demiştir.[4]

Abdurrezzâk, Ahmed, Abd b. Humeyd, Buhârî, Müslim, İbn Cerîr, İbnu'l-Enbârî *Mesâhif*'de, İbn Merdûye ve Beyhakî, İbn Şihâb vasıtasıyla Urve b. ez-Zübeyr'den bildirdiğine göre müminlerin annesi Âişe şöyle demiştir: Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem)ilk vahyin gelmesi uykuda iken gördüğü salih rüyalarla olmuştur. Zira ne zaman bir rüya görse rüyası gün ışığı gibi zuhur ediyordu. Sonra ona yalnızlık sevdirildi. Hira mağarasına çekilir, ailesine

---

[1] İbn Ebî Şeybe (10/542, 14/88), İbnu'd-Durays (24), *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/139) geçtiği üzere Taberânî, Hâkim (2/220, "sahîh") ve Ebû Nuaym (1/256, 257). Heysemî: "Ravileri *Sahîh*'in ravileridir" demiştir.

[2] Alak Sur. 1-5

[3] Beyhakî (2/157, 158).

[4] İbn Cerîr (24/530), Hâkim (2/220, 221, 529, "sahîh") ve Beyhakî (2/155, "sahîh").

uğramadan birkaç gece kalır ibadet ederdi. Azığı yanında bulunurdu. Sonra Hatice'nin yanına döner, Hira'da bir o kadar daha kalmak için azık hazırlardı. Bu şekilde Hak, Hira mağarasına, yanına gelene kadar devam etti. Yine oradayken karşısına melek çıkıp: "Oku!" dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ben okuma bilmem"* karşılığını verdi."

Resûlulah (sallallahu aleyhi vesellem) sonrasını şöyle anlattı: *"Bunun üzerine beni alıp takatim kesilinceye kadar sıktı. Sonra bıraktı ve: «Oku!» dedi. Ben yine: «Ben okuma bilmem» karşılığını verdim. Bunun üzerine tekrar beni alıp takatim kesilinceye kadar sıktı. Sonra bıraktı ve: «Oku!» dedi. Ben yine: «Ben okuma bilmem» karşılığını verdim. Sonra üçüncü kez beni alıp, takatim kesilinceye kadar sıktı. Sonra bıraktı ve:* **«Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabbin en büyük kerem sahibidir. O ki kalemle öğretendir»**[1] *dedi."*

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ürperti içinde geri döndü. Hatice binti Huveylid'in yanına girerek: *"Beni örtün! Beni örtün!"* buyurdu. Onu örttükten bir süre sonra ürpertisi gitti. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Hatice'ye olanları anlattı ve: *"Bana bir şey olacak diye korktum"* buyurdu. Hatice ise: "Hayır! Vallahi Yüce Allah seni hiçbir zaman utandıracak değildir. Zira sen akrabalarını gözetir, zayıfların yükünü hafifletir, yoksula yardım eder, misafiri ağırlar ve haktan gelen musibetler karşısında halka yardım edersin" karşılığını verdi.

Sonrasında Hatice, Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi vesellem), amcası oğlu olan Varaka b. Nevfel b. Abdiluzza'ya götürdü. Varaka, cahiliye döneminde Hıristiyan olmuştu. İbranice yazmayı bilir, İncil'i İbranice Yüce Allah'ın dilediği kadar yazardı. Yaşlı ve gözleri kör olmuş birisiydi. Hatice ona: "Ey amcaoğlu! Kardeşinin oğlunu bir dinle!" dedi. Varaka, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): "Yeğenim! Ne görüyorsun?" diye sorunca, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) gördüklerini ona anlattı. Bunun üzerine Varaka, ona: "Bu gördüğün Yüce Allah'ın, Mûsa'ya gönderdiği Nâmûs'tur. Keşke genç olsaydım. Kavmin seni (Mekke'den) çıkaracağı zaman keşke hayatta olabilseydim" dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Beni çıkaracaklar mı ki?"* diye sorunca, Varaka: "Evet! Senin getireceğin şeyle (misyonla) gelen hiçbir kişi yoktur ki düşmanlığa

[1] Alak Sur. 1-4

uğramamış olsun! Şayet o güne ben de yetişebilirsem seni korur ve yardımcı olurum" dedi. Ancak çok geçmeden Varaka vefat etti, vahiy de kesintiye uğradı."

Ravi İbn Şihâb der ki: Ebû Seleme b. Abdirrahman'ın bana bildirdiğine göre Câbir b. Abdillah el-Ensârî vahyin bir süre kesilmesi konusunu anlatırken Resûlullah'tan naklen şöyle demiştir: *"Bir ara yürürken semadan bir ses işittim. Başımı kaldırıp baktığımda Hira mağarasında bana gelen meleği gördüm. Bu melek gök ile yer arasını dolduran bir kürsüye kurulmuştu. Ondan çok korktum ve eve dönüp: «Beni örtün! Beni örtün!» dedim. Sonrasında Yüce Allah bana:* **«Ey bürünüp sarınan! Kalk ve uyar. Rabbini yücelt. Giysilerini temiz tut. Kötü şeyleri terket»**[1] *âyetlerini indirdi. Bu âyetlerin nazil olmasından sonra da vahiyde bir kesinti olmadı."*[2]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Muhammed'e (sallallahu aleyhi vesellem) nazil olan ilk sûre Alak Sûresi'dir" demiştir.

İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir, Mücâhid'den bildirir: "Kur'ân'dan nazil olan ilk sûre Alak Sûresi, daha sonra ise Kalem Sûresi'dir."[3]

İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: "Kur'ân'dan ilk olarak beş âyet nazil oldu. Bunlar da: **"Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabbin en büyük kerem sahibidir. O ki kalemle öğretendir. O, insana bilmediğini öğretendir"**[4] âyetleridir."

İbn Ebî Şeybe ve Abd b. Humeyd, Ubeyd b. Umeyr'den bildirir: "Kur'ân'dan nazil olan ilk sûre Alak Sûresi, daha sonra ise Kalem Sûresi'dir."[5]

İbnu'l-Enbârî *Mesâhif*'de Hz. Âişe'den bildirir: "Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) Alak Sûresi'nden sonra ilk nazil olan sûreler Kalem, Müddessir ve Duhâ sûreleridir."

---

[1] Müddessir Sur. 1-5

[2] Abdurrezzâk, *Musannef* (9719); Ahmed 42/113, 43/52, 53, 112-114 (25202, 25859, 25959); Buhârî (4953, 4954); Müslim 160 (252); İbn Cerîr (24/529) ve Beyhakî (9/5, 6), *Delâil* (2/135-137).

[3] İbn Ebî Şeybe (10/541, 14/88) ve İbn Cerîr (24/531).

[4] Alak Sur. 1-5

[5] İbn Ebî Şeybe (10/541, 14/88).

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd, Zührî ile Amr b. Dînar'dan bildirir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Hira mağarasında iken bir melek kendisine üzerinde: **"Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabbin en büyük kerem sahibidir. O ki kalemle öğretendir. O, insana bilmediğini öğretendir"**[1] yazılı olan ipekten bir kumaş parçası getirdi."[2]

Hâkim, Amr vasıtasıyla Câbir'den bildirir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Hira mağarasında iken bir melek kendisine, üzerinde: **"Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabbin en büyük kerem sahibidir. O ki kalemle öğretendir. O, insana bilmediğini öğretendir"**[3] yazılı olan ipekten bir kumaş parçası getirdi."[4]

İbn Ebî Şeybe, İbn Cerîr ve Ebû Nuaym *Delâil*'de Abdullah b. Şeddâd'dan bildirir: Cebrail, Muhammed'e (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve: "Ey Muhammec! Oku!" dedi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Neyi okuyayım?"* diye sordu. Cebrâil onu sarıp sıktı ve bir daha: "Ey Muhammed! Oku!" dedi. Allah Resûlü yine: *"Neyi okuyayım?"* diye sorunca da Cebrail: **"Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabbin en büyük kerem sahibidir. O ki kalemle öğretendir. O, insana bilmediğini öğretendir"**[5] dedi. Sonrasında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), Hz. Hatice'nin yanına geldi ve: *"Ey Hatice! Sanırım cinler bana uğradı!"* buyurdu. Hz. Hatice: "Vallahi hayır! Rabbin sana böyle bir şeyi yapacak değildir! Zira asla bir kötülük yapmış değilsin!" karşılığını verdi ve Varaka'ya gelip durumu ona bildirdi. Varaka, Hz. Hatice'ye: "Eğer dediğin gibiyse kocan bir peygamber demektir. Bundan dolayı da kavminden şiddet görecektir. Şayet o günlere yetişirsem ona iman edenlerden biri olurum" dedi. Sonrasında Cebrâil bir süre Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) gelmeyince, Hz. Hatice: "Gördüğüm kadarıyla Rabbin sana darıldı" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Andolsun kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye ki Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı"**[6]

---

[1] Alak Sur. 1-5
[2] Abdurrezzâk (2/384).
[3] Alak Sur. 1-5
[4] Hâkim (2/529).
[5] Alak Sur. 1-5
[6] Duhâ Sur. 1-3

âyetlerini indirdi.[1]

İbn Merdûye, Hz. Âişe'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Hz. Hatice ile birlikte bir aylığına itikafa girdi. Bu itikafları Ramazan ayına denk gelmişti. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) itikaftan çıkınca "es-Selâmu aleyküm" diye bir ses işitti. Önce bunun cinlerin seslenmesi olduğunu düşündüler. Ancak Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Sevinin! Zira selam hayırlı bir şeydir"* buyurdu... Daha sonrasında Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bir gün Cebrâil'i Güneş'in üzerinde gördü. Bir kanadı doğuda bir kanadı ise batıdaydı. Allah Resûlü bunu anlatırken Cebrail'i bu şekilde görünce: *"Ondan korktum"* buyurmuştur. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) ailesinin yanına eve giderken kapıda Cebrail'i gördü. Sonrasını Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle anlattı: *"Kapıda onunla karşılaşınca benimle konuşmaya başladı ki bu konuşmayla ona ısındım. Daha sonra görüşmek üzere bir zaman belirlediğinde söz konusu zamanda dediği yere gittim, ancak Cebrail gelmedi."*

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) söz konusu yerden dönerken Cebrail ve Mikail'le karşılaştı. Cebrail yeryüzüne inerken Mikail gökyüzü ile yeryüzü arasında kaldı. Sonrasını Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle anlattı: *"Cebrail beni tutup sırt üstü yere yatırdı. Yatırdıktan sonra karnımı yarıp içinden Yüce Allah'ın dilediği şeyi çıkardı. Onu altın bir tasın içinde yıkadıktan sonra geri yerine koydu. Sonra bir kabı çevirir gibi beni ters çevirdi ve sırtıma mührü vurdu. Mührün sırtıma değmesini de hissettim. Mührü vurduktan sonra bana:* **«Yaratan Rabbinin adıyla oku!»**[2] *dedi. Oysa öncesinde yazılı bir şey okumuş değildim. Cebrail beni boğazımdan tutunca hıçkırarak ağlamaya başladım. Boğazımı bıraktıktan sonra da bana:* **«Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabbin en büyük kerem sahibidir. O ki kalemle öğretendir. O, insana bilmediğini öğretendir»**[3] *dedi. Sonrasında ise hiçbir şeyi unutmadım. Bunları yaptıktan sonra beni bir adamla tarttı. Ancak adama ağır bastım. Başka bir adamla tartınca yine ona ağır bastım. Yüz adamın karşısına koyup tartınca hepsine ağır bastım. Bunun üzerine Mikail: «Kâbe'nin Rabbine andolsun ki ümmeti bunun peşinden gidecektir» dedi. Daha sonra evime dönerken karşılaştığım her bir taş ile ağaç beni: «es-Selâmu aleyke yâ*

[1] İbn Ebî Şeybe (14/292) ve İbn Cerîr (24/529, 530).
[2] Alak Sur. 1
[3] Alak Sur. 1-5

Resûlallah!» diye selamlamaya başladı. Eve, Hatice'nin yanına girdiğimde o da beni: «es-Selâmu aleyke yâ Resûlallah!» diyerek karşıladı."[1]

Taberânî, Sevbân'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Allahım! İslam'ı Ömer b. el-Hattâb ile aziz kıl"* diye dua etmişti. Ömer de akşam vakti Alak Sûresi'ni okuyan kızkardeşini dövmüş, hatta öldüğünü düşünerek onu bırakmıştı. Ancak seher vakti uyandığında Alak Sûresi'ni okuyan kızkardeşinin sesini işitti. Okunanı duyunca da: "Vallahi bu ne şiirdir, ne de mırıltıdır" dedi ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına gitti. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bulunduğu eve gelince kapıda Bilal'i gördü. Kapıyı itip girmek isteyince Bilâl: "Sen kimsin?" diye sordu. Ömer: "Ben Ömer b. el-Hattâb'ım" karşılığını verdi. Bilâl: "Girmen için Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) izin alıncaya kadar bekle" diyerek içeri girdi. Bilâl: "Yâ Resûlallah! Ömer geldi, kapıda bekliyor" deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yüce Allah şayet Ömer'e bir hayır dilemişse onu Müslüman kılar"* buyurdu ve: *"Ona kapıyı aç"* emrini verdi. Ömer içeri girince Allah Resûlü onu kollarından tuttu ve sarsarak: *"Ne istiyorsun? Neden geldin?"* diye sordu. Ömer: "Davanı bana da arzet" deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Allah'tan başka ilah olmadığına, tek ve ortaksız olduğuna, Muhammed'in de onun kulu ve Resûlü olduğuna şehadet edersin"* buyurunca Ömer oracıkta Müslüman oldu. Sonrasında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) ona: *"Çıkabilirsin"* buyurdu.[2]

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ★ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ★ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ
★ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ★ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ

"Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı pıhtılaşmış kandan (alak'tan) yarattı. Oku! Kalemle öğreten, insana bilmediğini bildiren Rabbin, en büyük kerem sahibidir." (Alak Sur. 1-5)

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"O ki kalemle öğretendir"**[3] âyetini açıklarken: "Kalem Yüce Allah'ın bahşettiği

[1] Ebû Dâvud et-Tayâlisî (1643). Muhakkiki: "İsnâdı zayıftır" demiştir.

[2] Taberânî (1428). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (9/62) der ki: "İsnâdında metrûk biri olan Yezîd b. Rabîa er-Rahbî vardır. İbn Adiy onun için: "Umarım onda bir beis yoktur" demiştir. Diğer ravileri ise güvenilirdir."

[3] Alak Sur. 4

büyük bir nimettir. Zira kalem olmadan ne bir din ayakta durabilir, ne de rahat bir geçim sağlanabilir" demiştir. **"O, insana bilmediğini öğretendir"**[1] âyetini açıklarken de: "Ona yazı yazmayı öğretendir" demiştir.[2]

كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغَىٰ ★ أَنْ رَآهُ اسْتَغْنَىٰ

"Hayır, insan kendini yeterli gördüğü için mutlaka azgınlık eder." (Alak Sur. 6, 7)

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim, İbn Mes'ûd'dan bildirir: "İki aç gözlü vardır ki bunlar doymak bilmezler. Bunlardan biri ilmin peşinden diğeri de dünya malının peşinden koşan kişidir. İlim peşinde koşan kişi hakkında Yüce Allah: **"...Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan (gereğince) korkar..."**[3] buyurur. Dünya malının peşinde olan kişiye gelince bu kişi isyana dalıp gider. Yüce Allah bu konuda da: **"Hayır, insan kendini yeterli gördüğü için mutlaka azgınlık eder"**[4] buyurmuştur.[5]

أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ ★ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ ★ أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَىٰ ★ أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ ★ أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ★ أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ ★ كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ★ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ★ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ★ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ★ كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ

"Sen, namaz kılan kulu bundan menedeni gördün mü? Ne dersin, ya o hidâyet üzere ise ya da takvayı emrediyorsa? Ne dersin o yalanlıyor ve doğru yoldan yüz çeviriyorsa! Allah'ın her şeyi görmekte olduğunu bilmez mi? Hayır! Andolsun eğer vazgeçmezse, muhakkak onu perçeminden; o yalancı, günahkâr perçeminden yakalarız. Haydi, taraftarlarını çağırsın. Biz de zebânileri çağıracağız. Hayır! Sakın sen ona uyma; secde et ve Rabbine yaklaş." (Alak Sur. 9-19)

---

[1] Alak Sur. 5
[2] İbn Cerîr (24/527).
[3] Fâtır Sur. 28
[4] Alak Sur. 6, 7
[5] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/459) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, Buhârî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye, Ebû Nuaym *Delâil*'de ve Beyhakî *Delâil*'de İbn Abbâs'tan bildirir: Ebû Cehil: "Şayet Kâbe'nin yanında Muhammed'i namaz kılarken görürsem boynuna basacağım!" dedi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) onun bu sözünü duyunca: *"Şayet böyle bir şeyi yaparsa melekler onu herkesin gözü önünde yakalar"* buyurdu.[1]

İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Tirmizî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Taberânî, İbn Merdûye, Ebû Nuaym ve Beyhakî, İbn Abbâs'tan bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) namaz kılarken Ebû Cehil geldi ve: "Ben sana bunu yapma demedim mi? Sana bunu yapmanı yasaklamadım mı?" demeye başladı. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) namazı bitirince ona sert bir şekilde karşılık verdi. Ebû Cehil: "Sen de biliyorsun ki Mekke'de benden daha fazla taraftarı olan biri daha yoktur!" deyince Yüce Allah: **"Haydi, taraftarlarını çağırsın. Biz de zebânileri çağıracağız"**[2] âyetlerini indirdi. Vallahi Ebû Cehil orada tarftarlarını çağırsaydı zebâniler onu yakalardı.[3]

İbn Cerîr, Taberânî *M. el-Evsat*'ta ve Ebû Nuaym *Delâil*'de İbn Abbâs'tan bildirir: Ebû Cehil: "Şayet Muhammed bir daha Makam'ın yanında namaz kılarsa onu öldüreceğim!" deyince, Yüce Allah: **"Yaratan Rabbinin adıyla oku... Hayır! Andolsun eğer vazgeçmezse, muhakkak onu perçeminden; o yalancı, günahkâr perçeminden yakalarız. Haydi, taraftarlarını çağırsın. Biz de zebânileri çağıracağız"**[4] âyetlerini indirdi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Makam'a gelip namaz kılmaya başlayınca, Ebû Cehil'e: "Neden duruyorsun?" diye soruldu. Ebû Cehil: "Onunla aramıza karanlık girdi" karşılığını verdi. Vallahi şayet Ebû Cehil, Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi vesellem) engelleme yönünde bir harekette bulunsaydı bütün insanların gözü önünde melekler onu yakalardı.[5]

Bezzâr, Taberânî, Hâkim, İbn Merdûye, Ebû Nuaym ve Beyhakî, Abbâs b.

---

[1] Abdurrezzâk (2/384), Buhârî (4958), İbn Cerîr (24/539), *Fethu'l-Bârî*'de (8/724) geçtiği üzere İbn Merdûye, Ebû Nuaym (156) ve Beyhakî (2/191, 192).

[2] Alak Sur. 17, 18

[3] İbn Ebî Şeybe (14/298), Ahmed 4/164, 165, 5/167 (2321, 3044), Tirmizî (3349, "sahîh"), İbn Cerîr (24/537), Taberânî (11950) ve Beyhakî (2/192). İsnâdı sahîhtir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 2668).

[4] Alak Sur. 1-18

[5] İbn Cerîr (24/539) ve Taberânî, *el-Evsat* (8398).

Abdilmuttalib'den bildirir: Bir gün Mescid'de iken Ebû Cehil geldi ve: "Yemin olsun Muhammed'i namaz kılarken görürsem boynuna basacağım!" dedi. Bunun üzerine çıktım ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına gidip Ebû Cehil'in bu sözünü söyledim. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) öfkeli bir şekilde çıkıp Mescid'e geldi. Aceleyle kapıdan girip duvar dibinde namaza durdu. Ben: "Kötü bir gün olacak!" dedim ve giyinip peşinden gittim. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) namazında Alak Sûresi'ni okumaya başladı. Sûrenin Ebû Cehil ile ilgili olan ve **"Hayır, insan kendini yeterli gördüğü için mutlaka azgınlık eder"**[1] âyetleriyle başlayan kısma ulaşınca oradakilerden biri Ebû Cehil'e: "Ey Ebu'l-Hakem! İşte Muhammed burada!" dedi. Ebû Cehil de: "Benim gördüğümü siz de görmüyor musunuz? Vallahi semanın ufku önümde kapandı!" karşılığını verdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) de sûrenin sonuna yetiştiği zaman secdeye gitti.[2]

Ahmed, Müslim, Nesâî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye, Ebû Nuaym ve Beyhakî, Ebû Hureyre'den bildirir: Ebû Cehil: "Muhammed önünüzde yüzünü toprağa koymuyor (secdeye gitmiyor) mu?" diye sorunca, müşrikler: "Koyuyor" karşılığını verdiler. Bunun üzerine Ebû Cehil: "Lât ve Uzza'ya andolsun ki şayet onu böyle yaparken görürsem boynuna basıp yüzünü toprağa bulayacağım!" dedi. Sonra namaz kılan Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına, boynuna basma niyetiyle geldi. Ancak bir anda geri geri kaçtığı ve elleriyle kendini korumaya çalıştığı görüldü. Kendisine: "Sana ne oldu?" diye sorulduğunda: "Onunla aramızda ateşten bir hendek, korkunç şeyler ve kanatlar gördüm" dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) de: *"Şayet bana yaklaşacak olsaydı melekler onu parça parça edeceklerdi"* buyurdu. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Hayır, insan kendini yeterli gördüğü için mutlaka azgınlık eder. Kuşkusuz dönüş Rabbinedir. Sen, namaz kılan kulu bundan menedeni gördün mü? Ne dersin, ya o hidâyet üzere ise ya da takvayı emrediyorsa? Ne dersin o yalanlıyor ve doğru yoldan yüz çeviriyorsa! Allah'ın her şeyi görmekte olduğunu bilmez mi? Hayır! Andolsun eğer vazgeçmezse, muhakkak onu perçeminden; o yalancı, günahkâr perçeminden yakalarız.**

---

[1] Alak Sur. 6, 7

[2] Bezzâr (1324), Taberânî, *M.el-Evsat* (8691), Hâkim (3/325, "sahîh"), *Fethu'l-Bârî*'de (8/724) geçtiği üzere İbn Merdûye ve Beyhakî, *Delâil* (2/191). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (8/227) der ki: "İsnâdında metrûk biri olan İshak b. Ebî Ferve vardır."

Haydi, taraftarlarını çağırsın. Biz de zebânileri çağıracağız"[1] âyetlerini indirdi. Kendini yeterli görüp azgınlık eden kişiden kasıt, Ebû Cehil'dir. Âyette bahsedilen taraftarlardan kasıt, Ebû Cehil'in kavmidir. Zebânilerden kasıt da meleklerdir.[2]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Hayır, insan kendini yeterli gördüğü için mutlaka azgınlık eder"**[3] âyetlerini açıklarken: "Bu kişi secdede iken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) üzerine cenin torbası pisliği atan Ebû Cehil'dir" demiştir.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Hayır, insan kendini yeterli gördüğü için mutlaka azgınlık eder"**[4] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Bu âyetler Allah düşmanı Ebû Cehil hakkında nazil oldu. Zira Ebû Cehil: "Muhammed'i namaz kılarken görürsem boynuna basacağım!" demişti. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Sen, namaz kılan kulu bundan menedeni gördün mü? Ne dersin, ya o hidâyet üzere ise ya da takvayı emrediyorsa? Ne dersin o yalanlıyor ve doğru yoldan yüz çeviriyorsa... Haydi, taraftarlarını çağırsın. Biz de zebânileri çağıracağız"**[5] âyetlerini indirdi. Namaz kılarken menedilen, hidayet üzere olup takvayı emreden kişiden kasıt Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem)'dir. Yalanlayan ve doğru yoldan yüz çevirenden kasıt, Ebû Cehil'dir. Taraftarlardan kasıt, Ebû Cehil'in kavmi ve kabilesidir. Zebâni ifadesine gelince Araplar bunu yöneticinin özel korumalarından olanlar için kullanırlar.[6]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Hayır, insan kendini yeterli gördüğü için mutlaka azgınlık eder"**[7] âyetlerini açıklarken: "Bundan kasıt, Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi vesellem) namaz kılmaktan alıkoymaya çalışan Ebû Cehil'dir" demiştir. **"Haydi, taraftarlarını çağırsın. Biz de zebânileri**

---

[1] Alak Sur. 6-18

[2] Ahmed 14/425 (8831), Müslim 2797 (38), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11683), İbn Cerîr (24/538), Ebû Nuaym, *Delâil* (158) ve Beyhakî, *Delâil* (2/189).

[3] Alak Sur. 6, 7

[4] Alak Sur. 6, 7

[5] Alak Sur. 9-18

[6] Abdurrezzâk (2/384) ve İbn Cerîr (24/534, 535).

[7] Alak Sur. 6, 7

çağıracağız"[1] âyetlerini açıklarken de: "Taraftarlardan kasıt, Ebû Cehil'in aşireti, arkadaşlarıdır. Zebânilerden kasıt da meleklerdir" demiştir.[2]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "لَنَسْفَعًا"[3] ifadesini: "Yakalarız" şeklinde açıklamıştır.

İbn Ebî Hâtim, İkrime'den bunun aynısını bildirir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ"[4] âyetini: "Yardımcılarını çağırsın" şeklinde açıklamıştır.

Firyâbî, İbn Ebî Şeybe, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Abdullah b. el-Hâris: "Zebânilerin ayakları yerde başları ise göktedir" demiştir.[5]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Zeyd b. Eslem: **"...Secde et ve Rabbine yaklaş"**[6] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Secde emri Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) verilmiştir. Ebû Cehil'e de tehdit mahiyetinde "Yaklaş!" denilmiştir."

Abdurrezzâk, Saîd b. Mansûr ve İbnu'l-Münzir, Mücâhid'den bildirir: "Kulun Rabbine en yakın olduğu an secde anıdır. Yüce Allah'ın: **"...Secde et ve Rabbine yaklaş"**[7] buyurduğunu işitmez misin?"[8]

İbn Sa'd, Osmân b. Ebi'l-Âs'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) beni görevli olarak Tâif'e gönderirken son olarak: *"İnsanlara namazı kıldırırken uzun tutma"* buyurdu. Hatta namazın süresinin ne kadar olması gerektiğini göstermek için Alak Sûresi ile Kur'ân'da benzeri uzunlukta olan sûreleri okumamı söyledi.[9]

---

[1] Alak Sur. 17, 18

[2] *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/374) geçtiği üzere Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr (24/533, 534, 540).

[3] Alak Sur. 15

[4] Alak Sur. 17

[5] İbn Ebî Şeybe (13/167, 574) ve İbn Cerîr (24/540).

[6] Alak Sur. 17, 18

[7] Alak Sur. 17, 18

[8] Abdurrezzâk (2/385).

[9] İbn Sa'd (5/509) ve Ahmed 29/440 (17916).

KADİR SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Kadir Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

İbn Merdûye, Abdullah b. ez-Zübeyr ile Hz. Âişe'den aynısını bildirir.

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ * لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ * تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ * سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ

"Doğrusu, Biz, Kuran'ı kadir gecesinde indirmişizdir. Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin? Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır. Melekler ve Cebrail o gecede Rablerinin izniyle her türlü iş için inerler. O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir." (Kadir Sur. 1-5)

İbnu'd-Durays, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *Delâil*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Biz onu Kadir gecesinde indirdik"**[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Kur'ân, Kadir gecesinde toplu olarak Zikir'den (Levh-i Mahfûz'dan) indirilip dünya semasında olan Beytü'l-İzze'ye konuldu. Cebrâil de oradan, kulların sorularına ve yaptıklarına göre parça parça Muhammed'e (sallallahu aleyhi vesellem) indirmiştir."[2]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Rabî' b. Enes: **"Biz onu Kadir gecesinde indirdik"**[3] âyetini açıklarken: "Yüce Allah, Kur'ân'ı toplu olarak

---

[1] Kadir Sur. 1

[2] İbnu'd-Durays (116, 117, 121), İbn Cerîr (3/190, 191, 24/542), İbn Ebî Hâtim 1/310, 311 (1650, mana olarak benzerini), Hâkim (2/222) ve Beyhakî (7/131, 132).

[3] Kadir Sur. 1

Kadir gecesinde indirdi" demiştir. **"Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır"**[1] âyetini açıklarken de: "Bin aylık amelden daha hayırlıdır" demiştir.

Abdurrezzâk, Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, Muhammed b. Nasr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre Mücâhid: **"Biz onu Kadir gecesinde indirdik"**[2] âyetini açıklarken: "Biz onu hüküm gecesinde indirdik, anlamındadır" demiştir.[3]

Abd b. Humeyd, Enes'ten bildirir: "Kadir gecesinde yapılan amel, verilen sadaka, kılınan namaz ve ödenen zekat, bin aylık amelden daha hayırlıdır."

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Amr b. Kays el-Mulâî: **"Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır"**[4] âyetini açıklarken: "Bu gecede yapılan amel, bin aylık amelden daha hayırlıdır" demiştir.[5]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, Muhammed b. Nasr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır"**[6] âyetini açıklarken: "Kadir gecesi, içinde böylesi bir gece bulunmayan bin aydan daha hayırlıdır" demiştir. **"Melekler ve Ruh o gecede, Rablerinin izniyle her türlü iş için iner dururlar"**[7] âyetini açıklarken: "Bu gecede bir sonraki Kadir gecesine kadar bütün yılda olacak şeyler takdir edilip hükme bağlanır" demiştir. **"O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir"**[8] âyetini açıklarken de: "Bu gece şafak sökene kadar tümüyle bereket ve hayırlara vesiledir" demiştir.[9]

Mâlik *Muvattâ*'da ve ondan da naklen Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) kendisinden önceki ümmetlerden olan insanların ömürleri ve bu yönde Yüce Allah'ın dilediği şeyler gösterildi. Diğer ümmetlere nazaran kendi ümmetinin yaş

---

[1] Kadir Sur. 3
[2] Kadir Sur. 1
[3] Abdurrezzâk (2/386), İbn Cerîr (24/544) ve Beyhakî (3660).
[4] Kadir Sur. 3
[5] İbn Cerîr (24/545).
[6] Kadir Sur. 3
[7] Kadir Sur. 4
[8] Kadir Sur. 5
[9] Abdurrezzâk (2/386), İbn Cerîr (24/546-549) ve Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 105, muhtasar olarak).

ortalamasını, öncekiler gibi amellere yetişememe açısından kısa buldu. Bunun üzerine Yüce Allah ona bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesini verdi.[1]

İbn Cerîr, Mücâhid'den bildirir: "İsrâil oğullarından bir adam gecelerini sabaha kadar ibadetle geçirir, gündüz vakti de akşama kadar düşmana karşı cihad ederdi. Bunu da bin ay boyunca sürdürdü. Yüce Allah: **"O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir"**[2] âyetini indirerek bu gecede yapılan amelin o adamın bin ayda yaptıklarından daha hayırlı olduğunu bildirdi."[3]

İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî *Sünen*'de Mücâhid'den bildirir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) İsrâil oğullarından Allah yolunda bin ay boyunca cihad eden bir adamdan bahsetti. Müslümanlar bu adamın durumuna hayran kalınca Yüce Allah: **"Biz onu Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin? Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır"**[4] âyetlerini indirdi ve bu gece yapılan amellerin söz konusu adamın bin ayda yaptığı cihattan daha hayırlı olacağı bildirildi."[5]

İbn Ebî Hâtim, Ali b. Urve'den bildirir: Bir gün Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) İsrail oğullarından, seksen yıl boyunca Allah'a ibadet etmiş ve bir an bile ona karşı gelmemiş dört kişiden, Eyyûb, Zekeriya, yaşlı kadının oğlu Hezekîl ve Yûşa' b. Nûn'dan bahsetti. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbı bunların bu durumuna hayran kaldılar. Bunun üzerine Cebrail geldi ve: "Ey Muhammed! Ümmetin, bu dört kişinin seksen yıl boyunca ibadet etmelerine mi hayran kaldılar? Oysa Yüce Allah bundan daha hayırlı olanını sana indirdi" dedi ve: **"Biz onu Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin? Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır"**[6] âyetlerini okuyarak şöyle devam etti: "Bu gece senin ve ümmetinin hayran kaldığı o seksen yıllık

---

[1] Mâlik, *Muvattâ* (1/321) ve Beyhakî (3667).

[2] Kadir Sur. 5

[3] İbn Cerîr (24/546).

[4] Kadir Sur. 1-3

[5] İbn Kesîr, *Tefsîr* (8/463) ile *Tahrîcu Ahâdîsi'l-Keşşâf*'da (4/253) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî (4/306). Beyhakî: "Mürseldir" demiştir.

[6] Kadir Sur. 1-3

ibadetten daha hayırlıdır." Buna hem Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), hem de diğer Müslümanlar çok sevindiler.[1]

Hatîb *Târih*'te İbn Abbâs'tan bildirir: (Rüyasında) Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) minberi üzerinde Umeyye oğullarını görünce buna canı sıkıldı. Ancak Yüce Allah kendisine: "Bu onların ele geçirecekleri bir hükümdarlıktır" diye vahyetti ve: **"Biz onu Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin? Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır"**[2] âyetlerini indirdi.[3]

Hatîb'in Saîd b. el-Müseyyeb'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Umeyye oğullarının minberime çıktıkları bana gösterildi. Bu durum gücüme gidince Kadir Sûresi indirildi."*[4]

Tirmizî, İbn Cerîr, Taberânî, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî *Delâil*'de Yusuf b. Sa'd'dan bildirir: Hz. Hasan, Muâviye'ye biat edince adamın biri kalkıp ona: "Müslümanların yüzünü kara çıkardın!" dedi. Hz. Hasan da şu karşılığı verdi: "Allah merhametini üzerinden eksik etmesin, ama beni bu konuda kınama! Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) de Umeyye oğullarının, minberi üzerine çıktıkları gösterilince bu durum ağırına gitmişti. Bunun üzerine Yüce Allah ona Kevser Sûresi'ni indirdi ki Kevser, Cennette bir ırmaktır. Aynı şekilde: **"Biz onu Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin? Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır"**[5] âyetlerini indirdi ve Kadir gecesinin Umeyye oğullarının hakim olacağı bin aydan daha hayırlı olduğu kendisine bildirildi."

Ravi Kâsım der ki: "Umeyye oğullarının hükümdarlık süresini saydığımızda ne bir gün fazla, ne de bir gün eksik, tam bin ay çıktığını gördük."[6]

İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'te bildirdiğine göre Mücâhid: **"Biz onu Kadir gecesinde indirdik"**[1] âyetini açıklarken: "Biz onu hüküm gecesinde indirdik,

---

[1] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/464) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[2] Kadir Sur. 1-3

[3] Hatîb (8/280).

[4] Hatîb (9/44).

[5] Kadir Sur. 1-3

[6] Tirmizî (3350, "zayıf"), İbn Cerîr (24/546, 547, İsa b. Mâzin'den), Taberânî (2754), Hâkim (3/170, 171) ve Beyhakî (6/509, 510). İsnâdı zayıf, muztarıb, metni ise münkerdir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen et-Tirmizî*, 663).

anlamındadır" demiştir. **"Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin?"**[2] âyetini açıklarken: "Hüküm gecesinin ne olduğunu bilir misin, anlamındadır" demiştir.[3]

Abdurrezzâk, İbnu'l-Münzir, Muhammed b. Nasr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır"**[4] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Kadir gecesi, içinde böylesi bir gece olmayan ve hayırlı amelle, oruçla, gece ibadetiyle geçirilen bin aydan daha hayırlıdır."[5]

İbn Ebî Şeybe, Hasan(-ı Basrî)'den bildirir: "Kadir gecesi dışında bir gecenin başka bir geceden, bir günün de başka bir günden daha hayırlı olduğunu bilmiyorum. Kadir gecesi ise bin aydan daha hayırlıdır."[6]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Melekler ve Ruh o gecede, Rablerinin izniyle her türlü iş için iner dururlar. O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir"**[7] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Buradaki Ruh'tan kasıt Cebrail'dir. Bu gece şafak söküp sabah oluncaya kadar hiçbir yıldızın kaymasına izin verilmez."

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, Muhammed b. Nasr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre Mücâhid: **"O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir"**[8] âyetini açıklarken: "Bu gece esenliktir, zira sabaha dek şeytan ne bir kötülük yapabilir, ne de birilerine eziyet edebilir" demiştir.[9]

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Abdurrahman b. Ebî Leylâ: **"Melekler ve Ruh o gecede, Rablerinin izniyle her türlü iş için iner dururlar.**

---

[1] Kadir Sur. 1

[2] Kadir Sur. 2

[3] İbn Ebî Şeybe (2/515).

[4] Kadir Sur. 3

[5] Abdurrezzâk (2/386), Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 105) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/464) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[6] İbn Ebî Şeybe (3/97).

[7] Kadir Sur. 4, 5

[8] Kadir Sur. 5

[9] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/465) geçtiği üzere Saîd b. Mansûr, Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 105), *Fethu'l-Bârî*'de (4/260) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim (mana olarak benzerini) ve Beyhakî (3699).

O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir"[1] âyetlerini açıklarken: "Bu gecede kimseye bir kötülük dokunmaz" demiştir. İbn Cerîr'in lafzı ise: "Bu gecede umulmadık bir olay olmaz" şeklindedir.[2]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Melekler ve Ruh o gecede, Rablerinin izniyle her türlü iş için iner dururlar. O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir"**[3] âyetlerini: "سلام ★ مِن كلّ امرئٍ (=...Her bir kişiden yana selamettir...)" lafzıyla okumuştur.[4]

Saîd b. Mansûr, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre Şa'bî: "سَلَامٌ"[5] buyruğunu açıklarken: "Bundan kasıt, meleklerin şafak sökene dek mescidlerde bulunanlara esenlik dilemesidir" demiştir.[6]

Saîd b. Mansûr ve İbnu'l-Münzir, Mansûr b. Zâzân'dan bildirir: Kadir gecesinde Güneş'in batışından sabah yeniden doğana kadar melekler iner dururlar. Gece boyunca her bir mümine uğrayıp: "Ey mümin! Allah'ın selamı üzerine olsun" derler.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "سَلَامٌ"[7] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Kadir gecesinde akşam namazından başlamak üzere şafak sökene kadar melekler kanat çırparak Yüce Allah'ın selam ile rahmetini kullara ulaştırırlar."

Muhammed b. Nasr ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir"**[8] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Kadir gecesinde azgın şeytanlar bağlanır, cinlerin ifritleri zincirlere vurulur. Göklerin tüm kapıları açılır ve Yüce Allah herkesin tövbesini kabul eder. Bundan dolayı Yüce Allah: **"O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir**

---

[1] Kadir Sur. 4, 5

[2] İbn Cerîr (24/549).

[3] Kadir Sur. 4, 5

[4] Şâz bir kıraattir. İbn Abbâs, İkrime ve Kelbî bu şekilde okumuşlardır. bkz: Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân* (3/280), İbn Hâlûveyh, *Muhtasaru'ş-Şevâz* (sh. 177), *el-Muhteseb* (2/368).

[5] Kadir Sur. 5

[6] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/465) geçtiği üzere Saîd b. Mansûr ve Beyhakî (3698).

[7] Kadir Sur. 5

[8] Kadir Sur. 5

esenliktir"[1] buyurmuştur. Bu da Güneş'in batışından şafak sökene kadar olan vakitte olur."[2]

Muhammed b. Nasr'ın bildirdiğine göre Saîd b. el-Müseyyeb'e: "Kadir gecesi bir defalığına mahsus olan ve geçip giden bir gece midir yoksa her yıl bu gece var mıdır?" diye sorulunca: "Muhammed (sallallahu aleyhi vesellem) ümmetinden iki kişi kalana dek her yıl vardır" dedi.[3]

Deylemî'nin Enes'ten bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yüce Allah daha önceki ümmetlere vermediği Kadir gecesini benim ümmetime bahşetti"* buyurmuştur.[4]

Abd b. Humeyd, Muâviye'nin azatlısı Abdullah b. Yuhannas'tan bildirir: Ebû Hureyre'ye: "Kadir gecesinin kaldırıldığını söylüyorlar" dediğimde: "Bunu diyenler yalan söylemişler!" karşılığını verdi. Ona: "Bu gece idrak edeceğim her Ramazan ayında var mıdır?" diye sorduğumda: "Evet, var" karşılığını verdi. Ona: "Cuma gününde, duasını ona denk getiren Müslümanların bu duasının kabul göreceği o anın da kaldırıldığını söylüyorlar" dediğimde: "Bunu diyenler yalan söylemişler!" karşılığını verdi. Ona: "Bu an idrak edeceğim her Cuma gününde var mıdır?" diye sorduğumda: "Evet, var" karşılığını verdi.

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Ömer'e: "Kadir gecesi Ramazan ayının bütün gecelerinde midir?" (Başka bir lafızda: "Kadir gecesi Ramazan ayında mıdır?" şeklindedir) diye sorulunca, İbn Ömer soran adama şu karşılığı verdi: "Evet! Yüce Allah'ın: **"Biz onu Kadir gecesinde indirdik"**[5] buyurduğunu, yine: **"Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'ân'ın indirildiği aydır..."**[6] buyurduğunu işitmez misin?"[7]

---

[1] Kadir Sur. 5

[2] Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 105).

[3] Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 105, İbn Cübeyr'den).

[4] Deylemî (647). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (3106) hadisin uydurma olduğunu söylemiştir.

[5] Kadir Sur. 1

[6] Bakara Sur. 185

[7] İbn Cerîr (24/545).

Ebû Dâvud ve Taberânî, İbn Ömer'den bildirir: Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) Kadir gecesi soruldu. Ben de dinliyordum. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Her Ramazan'da bu gece vardır"* buyurdu.[1]

İbn Ebî Şeybe ve Abd b. Humeyd'in İbn Ömer'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadir gecesini Ramazan ayının son on gününde arayın"* buyurmuştur.[2]

İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in *Tehzîb*'de Hz.Ömer'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadir gecesini bekleyen kişi, onu Ramazan ayının son on günündeki tekli (yirmi bir, yirmi üç, yirmi beş, yirmi yedi, yirmi dokuz) gecelerde arasın"* buyurmuştur.[3]

İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Buhârî, Müslim ve Tirmizî'nin Hz. Âişe'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadir gecesini Ramazan ayının son on günü içindeki tekli gecelerde arayın"* buyurmuştur.[4]

İbn Ebî Şeybe, İbn Cerîr, Muhammed b. Nasr ve İbn Merdûye'nin Câbir b. Semure'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadir gecesini Ramazan ayının son on gününde arayın"* buyurmuştur.[5]

İbn Ebî Şeybe ve İbn Cerîr'in Feletân b. Âsım'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadir gecesi bana gösterildi, sonra da hangi gün olduğu unutturuldu. Siz onu (Ramazan'da) son on gün içindeki tekli gecelerde arayın"* buyurmuştur.[6]

İbn Cerîr, Ebû Zabyân vasıtasıyla İbn Abbâs'tan bildirir: Biz otururken Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hızlı bir şekilde yanımıza doğru geldi. O kadar hızlıydı ki endişeye kapıldık. Yanımıza ulaşınca: *"Kadir gecesinin hangi gece*

---

[1] Ebû Dâvud (1387). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen Ebî Dâvud*, 296).

[2] İbn Ebî Şeybe (12/511) ve Müslim (1165).

[3] İbn Ebî Şeybe (2/513) ve Ahmed 1/246, 392 (85, 298). Ahmed'in muhakkikleri: "İsnâdı kavîdir" demişlerdir.

[4] İbn Ebî Şeybe (2/511), Ahmed 40/280, 335, 42/458 (24233, 24292, 25690), Buhârî (2019, 2020), Müslim (1169) ve Tirmizî (792).

[5] İbn Ebî Şeybe (2/513) ve Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 105).

[6] İbn Ebî Şeybe (2/514, 515) ve Bezzâr (3698). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/348) der ki: "Ravileri güvenilirdir."

olduğunu bildirmek için hızlı bir şekilde size geliyordum, ancak gelirken unuttum. Siz onu (Ramazan'da) son on gün içinde arayın" buyurdu.

Ahmed, İbn Zencûye, Muhammed b. Nasr, İbn Merdûye ve Beyhakî, Ubâde b. es-Sâmit'ten bildirir: Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) Kadir gecesini sorduğumda şöyle buyurdu: *"Bu gece Ramazan ayı içindedir. Onu son on gün içindeki tekli günler olan yirmi bir veya yirmi üç veya yirmi beş veya yirmi yedi veya yirmidokuzuncu gecede veya Ramazan ayının son gecesinde arayın. İman ederek ve karşılığını Allah'tan bekleyerek bu geceyi ihya eden kişinin geçmiş günahları bağışlanır. Kadir gecesinin alâmeti; tertemiz, pırıl pırıl, ne sıcak ne de soğuk bir gece olmasıdır ve sanki içinde parıldayan bir Ay var gibidir. Böylesi bir gecede sabaha dek yıldız kaymasına izin verilmez. Alâmetlerinden biri de bu gecenin sabahında Güneş'in pürüzsüz, net bir şekilde doğması ve şuasının olmamasıdır. Güneş'in doğuşu mehtaplı bir geceyi andırır. Yüce Allah bu gecenin sabahında şeytanın Güneş'le birlikte çıkmasına izin vermez."*[1]

İbn Cerîr *Tehzîb*'de ve İbn Merdûye'nin Câbir b. Abdillah'tan bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kadir gecesinin hangi gece olduğu bana gösterildi; fakat sonradan unutturuldu. Ancak bu gece (Ramazan'da) son on gün içindeki tekli günlerdedir. Bu gece tertemiz, pırıl pırıl, ne sıcak ne de soğuk bir gecedir ve sanki içinde parıldayan bir Ay var gibidir. Bu gecede gün doğuncaya kadar şeytan ortalığa çıkmaz."*[2]

İbn Merdûye, İbn Mes'ûd'dan bildirir: Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) Kadir gecesi sorulunca şöyle buyurdu: *"Kadir gecesinin hangi gece olduğunu biliyordum, fakat sonradan benden gizlendi. Ancak Ramazan ayında olduğunu biliyorum. Onun için onu bu ayın son dokuz veya son yedi veya son üç gecesinde arayın. Bu gecenin alâmetlerinden biri, sabahında Güneş'in şuasız bir şekilde doğmasıdır. Yıl boyunca gece kıyamına kalkan kişi de (doğal olarak) bu geceyi idrak eder."*

İbn Ebî Şeybe, İbn Zencûye ve Muhammed b. Nasr, Ebû Akreb el-Esedî'den bildirir: İbn Mes'ûd'un evine geldiğimizde onun: "Yüce Allah ve

---

[1] Ahmed 37/386 (22713), Muhammed b. Nasr (sh. 108) ve Beyhakî (4/311). *Müsned*'in muhakkikleri şöyle demişlerdir: *"Veya Ramazan ayının son gecesinde"* ifadesi olmadan hasen hadistir. Bunun da isnâdı zayıftır.

[2] İbn Huzeyme (2190). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (4404) hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.

Resûlü doğru söylemişler" dediğini işittik. Neden böyle dediğini sorduğumda da İbn Mes'ûd şöyle dedi: "Çünkü Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): «*Kadir gecesi (Ramazan'ın) ikinci yarısının son yedi günü içindedir*» buyurdu. Kadir gecesinin sabahında da Güneş beyaz ve şuasız bir şekilde doğar. Ben de göğe bakıp Güneş'i bildirildiği şekilde görünce tekbîr getirdim."[1]

İbn Ebî Şeybe ve İbn Cerîr'in Esved vasıtasıyla bildirdiğine göre Abdullah b.Mes'ûd şöyle demiştir: "Kadir gecesini (Ramazan ayında) son yedi gün içinde arayın. Yine bu geceyi son dokuz gün içinde arayın. Aynı şekilde bu geceyi son on bir gün içinde de arayın. Bu gecenin sabahında Güneş dolunay gibi doğar. Zira Güneş her sabah şeytanın boynuzları arasında doğar, ancak Kadir gecesinin sabahında beyaz renkte, parlak olmayan sönük bir ışıkla (şuasız) doğar."[2]

İbn Zencûye ve İbn Merdûye –sahih bir senedle- Ebû Hureyre'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanında Kadir gecesinden bahsedince Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ayın bitmesine kaç gün kaldı?"* diye sordu. Biz: "Yirmi iki gün geçti, sekiz kaldı" dedik. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yirmi iki günü geçti, geriye yedi gün kaldı. Kadir gecesini bu gece gözleyin. Bir ay da yirmi dokuz gündür"* buyurdu.

İbn Merdûye'nin Enes'ten bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kadir gecesini Ramazan ayının ilk gecesinde, dokuzuncu gecesinde, onbirinci gecesinde, yirmibirinci gecesinde ve ayın son gecesinde arayın."*[3]

Ahmed, Ebû Hureyre'den bildirir: Kadir gecesi konusunda Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bu gece (Ramazan ayındaki) son gecedir"* buyurmuştur.[4]

Muhammed b. Nasr'ın Muâviye'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadir gecesini Ramazan'ın son gecesinde arayın"* buyurmuştur.[1]

---

[1] İbn Ebî Şeybe (2/512).

[2] İbn Ebî Şeybe (2/513).

[3] *Fethu'l-Bârî*'de (4/265) geçtiği üzere İbn Merdûye. İbn Hacer: "İsnâdı zayıftır" demiştir.

[4] Ahmed 13/295 (7917, mana olarak benzerini). *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı çok zayıftır" demişlerdir.

Muhammed b. Nasr, Ebû Zer'den bildirir: "Yâ Resûlallah! Bana Kadir gecesinden bahsetsene! Bu gece sadece peygamberler döneminde olan bir şey midir? Böylesi bir gecede onlara vahiy iner, vefat etmeleri üzerine de geri mi kaldırılır? Yoksa bu gece kıyamet gününe dek baki mi kalır?" diye sorduğumda: *"Aksine kıyamet gününe kadar baki kalacaktır"* buyurdu. "Yâ Resûlallah! Bana bu gecenin hangi ayda olduğunu söyle" dediğimde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bu geceyi Ramazan ayının son on gününde, iki yediden birinde arayın. Bu konuda bir daha da bana soru sorma"* buyurdu. Sonrasında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) diğer insanlara dönüp onlarla sohbet etmeye başladı. Sohbetinde neşesinin yerinde olduğunu gördüğümde: "Yâ Resûlallah! Ant içtim bu gecenin iki yediden hangisinde olduğunu söylemeni istiyorum!" dedim. Bu sözüm üzerine Allah Resûlü öyle bir kızdı ki ne öncesinde, ne de sonrasında bana bu kadar kızmış değildi. Sonra: *"Şayet Yüce Allah bunu size söylememi emretseydi söylerdim. Ama ayın son yedi gününde olabilir"* buyurdu.

Ravi Ebû Amr'a: *"İki yediden birinde arayın"* buyruğunun anlamı nedir?" diye sorulunca, Ebû Amr: "Ramazan ayının yirmi üçüncü gecesi ile yirmi yedinci gecesidir" dedi.

İbn Ebî Şeybe, Ahmed, İbn Zencûye, Nesâî, İbn Cerîr *Tehzîb*'de, Muhammed b. Nasr, Hâkim ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Mâlik b. Mersed'den, o da babasından bildirir: Ebû Zer'e: "Kadir gecesini Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) sordun mu?" diye sorduğumda şu karşılığı verdi: Ben bunu insanlara soruyordum. Sonra: "Yâ Resûlallah! Bana Kadir gecesinden bahset. Bu gece Ramazan ayında mı, yoksa başka bir ayda mı?" diye sordum. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bu gece Ramazan ayındadır"* karşılığını verdi. "Yâ Resûlallah! Bu gece sadece peygamberler olduğu sürece mi vardır? Yani Peygamber vefat ettiği zaman bu gece de kalkar mı, yoksa kıyamet gününe dek baki mi kalacaktır?" diye sorduğumda: *"Aksine, kıyamet gününe dek baki kalacaktır"* buyurdu. "Yâ Resûlallah! Bu gece Ramazan ayının hangi günündedir?" diye sorduğumda Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bu geceyi Ramazan ayının ilk on ile son on günü içinde arayın"* karşılığını verdi.

---

[1] Muhammed b. Nasr (sh. 106). Elbânî: "Sahîh hadistir" demiştir. bkz: İbn Huzeyme, *Sahîh* (2189).

Sonra başka şeyler de anlattı. Boş bir anını yakaladığımda: "Hangi on günü içindedir?" diye sordum. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) yine: *"Bu geceyi Ramazan ayının ilk on ile son on günü içinde arayın"* buyurdu. Sonra Allah Resûlü yine bir şeylerden bahsetti. Yine boş bir anını yakaladığımda: "Yâ Resûlallah! Ant içtim bu gecenin hangi on gün içinde olduğunu bana söylemeni istiyorum" dedim. Bu sözüm üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) öyle bir kızdı ki ne öncesinde, ne de sonrasında bana bu kadar kızdığını görmedim. Ardından da: *"Yüce Allah dileseydi bunu size bildirirdi. Siz onu son yedi gün içinde arayın. Ama bu konuda bana başka da bir şey sorma!"* buyurdu.[1]

Buhârî, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin Hz. Âişe'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadir gecesini Ramazan ayının son on gün içindeki tekli günlerde arayın"* buyurmuştur.[2]

Mâlik, Tayâlisî, İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Buhârî, Müslim, İbn Mâce, İbn Cerîr ve Beyhakî, Ebû Sâid el-Hudrî'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ramazan ayının ortasındaki on günü itikâfta geçirirdi. Yine bir Ramazan ayında itikâfa girdi. Her yıl itikâfından çıktığı yirmibirinci günün gecesinde cemaate şöyle buyurdu: *"Benimle birlikte itikâfa girenler ayın son on gününü de itikâfta geçirsinler. Kadir gecesinin hangi günde olduğunu gördüm, ama bana unutturuldu. Bu gecenin sabahında su ve çamurun içinde secde ettiğimi de gördüm. Siz de bu geceyi Ramazan ayının son on günü içinde ve tekli günlerin gecelerinde arayın."* Aynı gecede de yağmur yağdı. Mescid'in tavanı ağaç dallarıyla kapatılmış olduğu için yağmur suları Mescid'in içine de girdi. Yirmibirinci günün sabahında namaz sonrası Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yüzüne baktığımda alnı ile burnunun su ve çamura bulanmış olduğunu gördüm.[3]

Mâlik, İbn Sa'd, İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Müslim, İbn Zencûye, İbn Huzeyme, Tahâvî ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre Abdullah b. Uneys'e Kadir

---

[1] İbn Ebî Şeybe (7/74), Ahmed 35/393, 394 (21499), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (3427), Hâkim (1/437, 2/530, 531) ve Beyhakî, *Sünen* (4/307). *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[2] Buhârî (2017, 2019, 2020) ve Beyhakî (4/308).

[3] Mâlik (1/319), Tayâlisî (2301), İbn Ebî Şeybe (3/76, 77), Ahmed 17/82, 280 (11034, 11186), Buhârî (813, 2016, 2018, 2027, 2036, 2040), Müslim (1167), İbn Mâce (1775) ve Beyhakî (4/308, 314, 320).

gecesi sorulunca şöyle dedi: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *"Onu bu gece arayın"* buyurduğunu işittim. Bunu da Ramazan ayının yirmiüçüncü gecesinde söylemişti."[1]

Mâlik ve Beyhakî, Ömer b. Ubeydillah'ın azatlısı Ebu'n-Nadr'dan bildirir: Abdullah b. Uneys el-Cühenî: "Yâ Resûlallah! Benim evim Mescid'e uzak bir yerde. Kadir gecesi için hangi gece Mescid'e gelmemi uygun görürsün?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ramazan ayının yirmiüçüncü gecesinde gel"* buyurdu.[2]

Beyhakî, Zührî'den bildirir: Damra b. Abdillah b. Uneys'e: "Kadir gecesi konusunda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) babana ne dedi?" diye sorduğumda, Damra şu karşılığı verdi: Babam şehir dışında köyde oturan birisiydi. "Yâ Resûlallah! Kadir gecesi için Mescid'e hangi gece gelmemi emredersin?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ramazan ayının yirmiüçüncü gecesinde gel"* karşılığını verdi. Babam oradan ayrılınca da Allah Resûlü diğer Müslümanlara: *"Kadir gecesini Ramazan ayının son on günü içinde arayın"* buyurdu.[3]

Mâlik, Buhârî, Müslim ve Beyhakî, İbn Ömer'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbından bazıları rüyalarında Kadir gecesinin Ramazan'ın son yedi günü içinde olduğunu gördüler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadir gecesinin Ramazan ayının son yedi günü içinde olduğu konusunda rüyalarınızın tevafuk ettiğini görüyorum. Bu geceyi bekleyenler onu son yedi gün içinde arasınlar"* buyurdu.[4]

İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Abd b. Humeyd, Buhârî ve Beyhakî, Ubâde b. es-Sâmit'ten bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Kadir gecesinin hangi günde olduğunu bize bildirmek üzere çıktı. Müslümanlardan iki kişi bu konuda çekişince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Ben size Kadir gecesinin hangi günde olduğunu bildirmek için çıkmıştım. Ama Müslümanlardan filan kişi ile filan kişi bu konuda çekiştiği için bu bilgi benden*

---

[1] İbn Ebî Şeybe (2/514, 3/73, 74), Ahmed 25/437-439 (16044-16046), Müslim (1168), İbn Huzeyme (2185, 2186), Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr* (3/85, 86, 88) ve Beyhakî (4/309).

[2] Mâlik (1/320) ve Beyhakî, *Şuabu'l-Îman* (3675).

[3] Beyhakî (3676).

[4] Mâlik (1/321), Buhârî (1158, 2015, 6991), Müslim (1165) ve Beyhakî (4/310, 311).

alındı. Belki de böylesi sizin için daha hayırlıdır. Siz onu (Ramazan ayından geriye kalan) dokuzuncu (yirmibirinci), yedinci (yirmiüçüncü) ve beşinci (yirmibeşinci) gecelerde arayın."[1]

Tayâlisî ve Beyhakî, Ubâde b. es-Sâmit'ten bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Kadir gecesinin hangi günde olduğunu ashâbına bildirmek üzere çıktı. Ancak Müslümanlardan iki kişi bir konuda çekişince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Ben size Kadir gecesinin hangi günde olduğunu bildirmek için çıkmıştım. Ama iki kişi bu konuda çekiştiği için bu bilgi benden alındı. Siz onu Ramazan ayının son on günü içinde; geriye kalan yedinci (yirmiüçüncü) veya dokuzuncu (yirmibirinci) veya beşinci (yirmibeşinci) gecelerde arayın."*[2]

Buhârî, Ebû Dâvud, İbn Cerîr ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kadir gecesini Ramazan ayının son on günü içerisinde; geriye kalan dokuzuncu (yirmibirinci), yedinci (yirmiüçüncü) ve beşinci (yirmibeşinci) gecelerde arayın."*[3]

Ahmed'in Enes'ten bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadir gecesini (Ramazan ayında) son on gün içerisinde; dokuzuncu (yirmibirinci), yedinci (yirmiüçüncü) ve beşinci (yirmibeşinci) gecelerde arayın"* buyurmuştur.[4]

Tayâlisî, İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Abd b. Humeyd, Tirmizî, Nesâî, İbn Cerîr, Hâkim ve Beyhakî, Abdurrahman b. Cevşen'den bildirir: Ebû Bekre'nin yanında Kadir gecesi konusu açılınca: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadir gecesini Ramazan ayının son on günü içerisinde; geriye kalan dokuzuncu (yirmibirinci) veya yedinci (yirmiüçüncü) veya beşinci (yirmibeşinci) veya üçüncü (yirmiyedinci) gecelerde veya son (yirmidokuzuncu) gecesinde arayın"* buyurduğunu işittikten sonra ben bu geceyi sadece son on gün içinde aramaktayım" dedi. Bunun içindir ki Ebû Bekre, Ramazan ayının ilk yirmi

[1] İbn Ebî Şeybe (2/514, 3/73), Ahmed 37/340, 346, 349, 386, 393, 406, 423, 425), Buhârî (49, 2023, 6049) ve Beyhakî (4/311).

[2] Tayâlisî (577) ve Beyhakî, *Şuab* (3679). Tayâlisî'nin muhakkiki: "Sahîh hadistir" demiştir.

[3] Buhârî (2021, 2022), Ebû Dâvud (1381) ve Beyhakî (3680).

[4] Ahmed 21/121 (33453). Muhakkikleri: "İsnâdı kavîdir" demişlerdir.

gününde diğer günler gibi namazını kılardı, ancak son on günde kendini daha fazla ibadete verirdi.[1]

Ahmed, Müslim, Ebû Dâvud ve Beyhakî, Ebû Nadra vasıtasıyla Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadir gecesini Ramazan ayının son on günü içerisinde; dokuzuncu, yedinci ve beşinci gecelerde arayın."* buyurmuştur."

Ravi Ebû Nadra der ki: Ebû Saîd'e: "Ey Ebû Saîd! Sayılar konusunu siz bizden daha iyi bilirsiniz" dediğimde: "Evet, biliriz" karşılığını verdi. "O zaman dokuzuncu, yedinci ve beşinci gecelerden kasıt nedir?" diye sorduğumda: "Yirmibirinci gece geçtiği zaman ondan sonraki gece dokuzuncu gecedir. Yirmiüçüncü gece geçtiği zaman ondan sonraki gece yedinci gecedir. Yirmibeşinci gece geçtiği zaman da ondan sonraki gece beşinci gecedir" dedi.[2]

Tayâlisî'nin Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadir gecesi (Ramazan ayında) yirmidördüncü gecedir"* buyurmuştur.[3]

Ahmed, Tahâvî, Muhammed b. Nasr, İbn Cerîr, Taberânî, Ebû Dâvud ve İbn Merdûye'nin Bilâl'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadir gecesi (Ramazan ayında) yirmidördüncü gecedir"* buyurmuştur.[4]

İbn Sa'd, Muhammed b. Nasr ve İbn Cerîr, Abdurrahman b. Useyle es-Sunâbihî'den bildirir: Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem), vefat ettiği son beş gece dışında hiç ayrı kalmadım. Bu beş gecede de ben Cuhfe'deydim. İçince ashâbından birçok kişinin bulunduğu bir topluluğa gelip Bilâl'a Kadir gecesini sordum. Bilâl: "Ramazan ayının yirmiüçüncü gecesidir" dedi.[5]

---

[1] Tayâlisî (922), İbn Ebî Şeybe (3/76), Ahmed 34/11, 44, 59 (20376, 20404, 20417), Tirmizî (794, "sahîh"), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (3403, 3404), Hâkim (1/438, "sahîh") ve Beyhakî (3681). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 636).

[2] Ahmed 17/132, 18/215 (11076, 11679), Müslim (1167), Ebû Dâvud (1383) ve Beyhakî (4/308).

[3] Tayâlisî (2181). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îfu'l-Câmi'*, 4957).

[4] Ahmed 39/323 (23890), Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr* (3/92), Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 107) ve Taberânî (1102). *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[5] İbn Sa'd (7/510).

Muhammed b. Nasr'ın İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadir gecesini (Ramazan ayında) yirmidördüncü gecede arayın"* buyurmuştur.[1]

Tayâlisî, İbn Zencûye, İbn Hibbân ve Beyhakî, Ebû Zer'den bildirir: Ramazan ayında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte oruca başladık. Ayın geriye kalan yedinci gecesine yani yirmidördüne kadar bize gece namazı kıldırmadı. Ancak yirmidördüncü gecede gecenin üçte biri geçene kadar bizlere namaz kıldırdı. Diğer gün olan yirmibeşinci gecede ise bize gece namazı kıldırmadı. Ayın geriye kalan beşinci gecesinde yani yirmialtıncı gecede gecenin yarısı geçene kadar bizlere namaz kıldırdı. "Yâ Resûlallah! Gecenin kalan kısmını da nafile ibadetle geçirsek olmaz mı?" diye sorduğumda, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Hayır! Kişi imam gidene kadar onunla birlikte namaz kıldığı zaman kendisine gecenin tümünü ibadetle geçirmiş gibi sevap yazılır"* buyurdu. Diğer gün yani ayın yirmiyedinci gecesinde bize gece namazı kıldırmadı. Ayın yirmisekizinci gecesi olunca Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ailesini de getirdi ve bizlere gece namazı kıldırdı. Bu gece neredeyse sahur vaktini geçecek kadar namaz kıldık. Ramazan ayının kalan günlerinde ise bize gece namazı kıldırmadı.[2]

İbn Ebî Şeybe, Ahmed, İbn Zencûye, Abd b. Humeyd, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Cerîr, İbn Hibbân, İbn Merdûye ve Beyhakî, Zir b. Hubeyş'ten bildirir: Ubey b. Ka'b'a Kadir gecesini sordum ve: "Kardeşin Abdullah b. Mes'ûd, bir yılın tüm gecelerini tamamıyla ihya eden kişinin ancak Kadir gecesine rastlayabileceğini söylüyor" dedim. Ubey bu gecenin Ramazan ayının yirmiyedinci gecesi olduğuna dair emin bir şekilde yemin etti. Ona: "Ey Ebu'l-Munzir! Bunu neye dayanarak söylüyorsun?" diye sorduğumda, Ubey: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bize bildirdiği alâmete dayanarak söylüyorum. Zira Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bize bildirdiğine göre o gün Güneş doğar, ancak ışığı parlak değil sönük olur" karşılığını

[1] Muhammed b. Nasr (sh. 107).

[2] Tayâlisî (468), İbn Hibbân (2547), Beyhakî (3683) ve Ahmed 35/331 (21419). Ahmed'in muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

verdi." İbn Hibbân'ın lafzı: "O günü Güneş tabak gibi beyaz bir şekilde doğar ve ışığı parlak değil sönük olur" şeklindedir.[1]

Muhammed b. Nasr, İbn Cerîr, Hâkim ve Beyhakî, Âsım vasıtasıyla İbn Abbâs'tan bildirir: Hz.Ömer, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbının yanında beni de çağırır ve: "Onlar konuşup bitirene kadar sen konuşma" derdi. Yine bir defasında ashâbı yanına çağırdı ve: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadir gecesini son on günün tekli gecelerinde arayın"* buyruğu hakkında ne dersiniz? Sizce bu gece hangi gecedir?" diye sordu. Ashâbdan bazıları bu gecenin Ramazan ayının yirmibirinci gecesi olduğunu, bazıları yirmiüçüncü gecesi olduğunu, bazıları yirmibeşinci gecesi olduğunu, bazıları da yirmiyedinci gecesi olduğunu söyledi. Ben de susmuş onları dinliyordum. Ömer bana: "Sen neden konuşmuyorsun?" diye sorunca, ben: "Onlar konuşmalarını bitirene kadar konuşmamamı istemiştin" karşılığını verdim. Ömer: "Seni konuşmak için buraya davet ettim" deyince de şu cevabı verdim: "Yüce Allah'ın yedi gök ile yerden bir o kadarını yaratması, insanı yedi aşamada yaratması, yedi tür bitki yaratması gibi yedi rakamını çokça zikrettiğini işittim." Ömer: "Bildiğim şeyleri bana söyledin. Ancak yedi tür bitki konusunu bilmiyordum, o nedir?" diye sorunca, şöyle dedim: "Yüce Allah: **"Sonra yeryüzünü iyice yardık. Orada taneler, üzümler, yoncalar, zeytinler, hurmalıklar, sık ağaçlı bahçeler, meyveler ve çayırlar ortaya çıkardık"**[2] buyurur. Sık ağaçlı bahçelerden kasıt, hurma ve diğer ağaçlarla dolu olan bahçelerdir. Çayırlardan kasıt da insanların yemediği, sadece ehli ve yabani hayvanların yediği bitkilerdir."

Ömer bu cevabımı duyunca oradakilere: "Henüz genç olan şunun gibi cevap veremiyor musunuz?" dedi ve bana dönüp şöyle devam etti: "Vallahi ben de bu konuda senin gibi düşünüyorum. Daha önce onlar konuşmalarını bitirinceye kadar konuşmamanı söylemiştim. Ama şimdi artık onlarla birlikte konuşabilir görüşünü söyleyebilirsin."[3]

---

[1] İbn Ebî Şeybe (3/76), Ahmed 35/119, 121-128, 136, 137 (21190, 21200, 21209), Abd b. Humeyd (*Müntehab*, 163), Müslim (762), Ebû Dâvud (1378), Tirmizî (793, 3351), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (3406-3408), İbn Hibbân (3689, 3691) ve Beyhakî (4/312).

[2] Abese Sur. 26-31

[3] Muhammed b. Nasr (sh. 106), Hâkim (1/437, 438, "sahîh") ve Beyhakî (4/313).

Abdurrezzâk, İbn Râhûyeh, Muhammed b. Nasr, Taberânî ve Beyhakî, İkrime vasıtasıyla İbn Abbâs'tan bildirir: Hz.Ömer, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbından bazılarını çağırdı ve onlara Kadir gecesini sordu. Sonunda bu gecenin Ramazan ayının son on günü içinde olduğu konusunda ittifak ettiler. Ben: "Benim bu konuda bilgim var ve sanırım tam olarak hangi gecede olduğunu biliyorum" dediğimde, Ömer: "Hangi gecede?" diye sordu. "Ramazan ayının son on günü içinden ya geçen yedinci (yirmiyedinci) ya da geriye kalan yedinci (yirmiüçüncü) gecedir" dedim. Ömer: "Böyle olduğunu nereden biliyorsun?" diye sorunca şöyle dedim: "Yüce Allah yedi kat gök ile yedi kat yer yaratmıştır. Yedi gün yaratmış, tüm zamanı da yedi gün (bir hafta) arasında döndürüp durmaktadır. İnsanı yedi aşamada yaratmış ve yiyeceğini de yedi şeyde kılmıştır. Secdede iken yedi uzvumuz yere değmektedir. Kâbe'nin etrafında yedi defa dönülür ve zikredilen bazı sebeplerden dolayı da şeytana yedi taş atılır." Ömer bunları duyunca: "Bizim aklımıza gelmeyen şeyler senin aklına gelmiş" dedi.

Katâde bunu rivayet ederken "Yiyeceğini yedi şeyden kılmıştır" sözünden sonra İbn Abbâs'ın: **"Sonra yeryüzünü iyice yardık. Orada taneler, üzümler, yoncalar, zeytinler, hurmalıklar, sık ağaçlı bahçeler, meyveler ve çayırlar ortaya çıkardık"**[1] âyetlerini okuduğunu zikreder.[2]

İbn Sa'd ve Abd b. Humeyd, Saîd b. Cübeyr'den bildirir: Ömer b. el-Hattâb toplantılarında İbn Abbâs'ı kendine yakın tuttuğu için diğer sahabiler buna içerledi. Bunun üzerine Ömer: "Bugün size onun bir özelliğini göstereceğim ve onun değerini anlayacaksınız" dedi. Sonra onlara Nasr Sûresi'nin açıklamasını sordu. Ashâb: "Bu sûrede, insanların seri bir şekilde ve topluluklar halinde İslam'a girdiklerini görmesi halinde Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) Yüce Allah'a hamdedip ondan bağışlanma dilemesi emredilmiştir" dediler. Ömer b. el-Hattâb: "Ey İbn Abbâs! Sen neden konuşmuyorsun?" diye sorunca, İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Bu sûrede Yüce Allah, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) vefatını haber vermiştir. Yüce Allah: **"Allah'ın yardımı ve zafer günü gelip, insanların Allah'ın dinine akın akın girdiklerini görünce"**[3] bil ki bu durum senin ecelinin geldiğinin işaretidir"

[1] Abese Sur. 26-31

[2] Abdurrezzâk (7679), Taberânî (10618) ve Beyhakî (4/313).

[3] Nasr Sur. 1, 2

buyurmuştur." Ömer bunu duyunca: "Vallahi doğru söylüyor. Ömer'in canı elinde olana yemin olsun ki ben de bu sûreden senin söylediğini anlıyorum" dedi.

Sonra onlara Kadir gecesini sordu. Bu konuda her biri bir şey söyleci. Kimisi: "Bu gecenin Ramazan ayının ortasındaki on gün içinde olduğunu düşünüyorduk. Ancak bu ayın son on günü içinde olduğu bize bildirildi" dedi. Kimisi bu gecenin yirmibirinci gece olduğunu söyledi. Kimisi yirmiüçüncü gece olduğunu söyledi. Kimisi de yirmiyedinci gece olduğunu söyledi. Ömer: "Ey İbn Abbâs! Sen neden konuşmuyorsun?" diye sorunca, İbn Abbâs: "Hangi gece olduğunu en iyi Allah bilir" karşılığını verdi. Ömer: "En doğrusunu Allah'ın bildiğini biliyoruz, ancak senin bu konudaki bilgini soruyoruz" deyince, İbn Abbâs şöyle dedi: "Ey müminlerin emiri! Yüce Allah tektir (vitr) ve tek olanı sever. Yüce Allah yedi kat gök ile yedi kat yer yaratmıştır. Günlerin sayısını yedi, Kâbe'nin etrafında dönüş sayısını yedi, Safâ ile Merve arasındaki sa'y sayısını yedi, Şeytana atılacak taş sayısını da yedi kılmıştır. İnsanı yedi aşamada yaratmış, rızkını da yedi şeyde kılmıştır." Ömer: "İnsanı nasıl yedi aşamada yaratıp rızkını da yedi şeyde kılmıştır? Bu konuda senin anlayıp da benim anlamadığım ne var?" diye sorunca, İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "İnsanın yaratılış aşamaları konusunda Yüce Allah: **"And olsun ki, insanı süzme çamurdan yarattık. Sonra onu nutfe halinde sağlam bir yere yerleştirdik. Sonra nutfeyi kan pıhtısına çevirdik, kan pıhtısını bir çiğnemlik et yaptık, bir çiğnemlik etten kemikler yarattık, kemiklere de et giydirdik. Sonra onu başka bir yaratık yaptık: Biçim verenlerin en güzeli olan Allah ne yücedir!"**[1] buyurur. Onun rızkını zikrederken de: **"Doğrusu suyu bol bol indirdik. Sonra yeryüzünü iyice yardık. Orada taneler, üzümler, yoncalar, zeytinler, hurmalıklar, sık ağaçlı bahçeler, meyveler ve çayırlar ortaya çıkardık"**[2] buyurmuştur. Çayırlar Yüce Allah'ın hayvanlar için ihsan ettiği bir yiyecektir. Diğer yedi rızık da insanoğlu içindir. Bundan dolayı doğrusunu Allah bilir, ama bana göre Kadir gecesi Ramazan ayının son on günü içinden, geçen üçüncü (yirmiüçüncü) ve geriye kalan yedinci (yirmiüçüncü) gecedir."

---

[1] Mü'minûn Sur. 12-14

[2] Abese Sur. 25-31

Ebû Nuaym *Hilye*'de Muhammed b. Ka'b el-Kurazî vasıtasıyla İbn Abbâs'tan bildirir: Ömer b. el-Hattâb, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbından olan bir grup Muhacirle oturdu. Mecliste Kadir gecesi sözkonusu oldu ve herkes bu gece hakkında duyduklarını aktarmaya başladı. Ancak Kadir gecesinin hangi gün olduğu konusunda bir sonuca varılamadı. Ömer bana: "Ey İbn Abbâs! Neden susmuş hiç konuşmuyorsun? Gençsin diye konuşmaktan geri durma ve bildiklerini sen de söyle!" deyince ben de şöyle karşılık verdim: "Ey müminlerin emiri! Yüce Allah tektir (vitr) ve tek olanı sever. Dünyadaki günlerin yedi gün arasında dönüp dolaşmasını takdir etmiştir. İnsanı yedi aşamada yaratmıştır. Üstümüzde yedi kat gök, altımızda da yedi kat yer yaratmıştır. Bizlere Seb'ul Mesâni'yi (yedi âyetli Fâtiha Sûresi'ni) vermiştir. Kur'ân'da yedi akrabayla evliliği yasaklamıştır. Kitabında mirası yedi kısım akrabaya taksim etmiştir. Secdede iken yedi uzvumuz yere değmektedir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Kâbe'nin etrafında yedi kez dönmüş, Safâ ile Merve arasında yedi defa gidip gelmiş ve şeytana yedi taş atmıştır. Bunları da Yüce Allah'ın Kitâb'ında zikredilen buyrukları ikame etmek üzere yapmıştır. Buna dayanarak ben Kadir gecesinin Ramazan ayının son yedi günü içinde olduğunu düşünüyorum. Doğrusunu da Allah bilir." Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb pek şaşırdı ve şöyle dedi: "Bu konuda bu gençten başka benimle aynı görüşte olan çıkmadı. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) de: *"Kadir gecesini (Ramazan ayında) son on gün içinde arayın"* buyurmuştu. Daha sonra Ömer oradakilere: "Hey sizler! Bu konuyu bana İbn Abbâs'ın ifade ettiği gibi kim ifade edebilirdi" dedi.[1]

Abd b. Humeyd'in İbn Ömer'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadir gecesini (Ramazan ayında) yirmiyedinci gecede arayın"* buyurmuştur.[2]

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Zir're Kadir gecesi sorulunca şu karşılığı verdi: "Ömer, Huzeyfe ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbından başka kişiler bu gecenin yirmiyedinci gece olduğu konusunda şüphe etmezlerdi."[3]

---

[1] Ebû Nuaym (1/317).

[2] Abd b. Humeyd (*Müntehab*, 791) ve Ahmed 8/426 (4808). Ahmed'in muhakkikleri: "İsnâdı Buhârî ile Müslim'in şartlarına göre sahîhtir" demişlerdir.

[3] İbn Ebî Şeybe (2/512, 3/74).

İbn Nasr ve İbn Cerîr'in *Tehzîb*'de Muâviye b. Ebî Süfyân'dan bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadir gecesi (Ramazan'da) yirmiyedinci gecedir"* buyurmuştur.[1]

İbn Nasr ve İbn Cerîr'in *Tehzîb*'de Muâviye'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadir gecesini (Ramazan'da) son gecede arayın"* buyurmuştur.[2]

İbn Ebî Şeybe, Taberânî, İbn Merdûye ve Beyhakî *Delâil*'de İbn Abbâs'tan bildirir: Bir gece rüyamda bana: "Bu gece Kadir gecesidir" denildi. Gece vakti uykulu bir şekilde kalktım ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bulunduğu çadıra doğru gittim. Çadırın iplerinden tutunup baktığımda Allah Resûlü namaz kılıyordu. Bu gece de Ramazan ayının yirmiüçüncü gecesiydi. Şeytan, Kadir gecesi hariç her gecenin sabahında sabah Güneş'le birlikte çıkar. Bundan dolayı Kadir gecesinin sabahında Güneş beyaz renk ve parlak olmayan sönük bir ışıkla doğar.[3]

Muhammed b. Nasr ve Hâkim, Nu'mân b. Beşîr'den bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte Ramazan ayının yirmiüçüncü gecesinde gece namazına kalktık ve gecenin üçtebiri geçene kadar namaz kıldık. Sonra yirmibeşinci gecede gece namazına kalktık ve gece yarısına kadar namaz kıldık. Aynı şekilde yirmiyedinci gecede gece namazına kalktık. Felah'a kadar namaz kıldık ki az daha onun yemeğini de kaçırıyorduk. Siz bu vakte sahur diyorsunuz, ama biz buna Felâh derdik. Kadir gecesi için siz bunun yedinci ama yirmiüçüncü gece olduğunu söylüyorsunuz. Oysa biz bu gecenin yedinci ama yirmiyedinci gece olduğunu söylüyoruz. Şimdi bu konuda siz mi doğruyu söylüyorsunuz, biz mi?"[4]

Muhammed b. Nasr'ın Abdullah b. Ömer'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kadir gecesini Ramazan ayının son on günü içerisinde; beşinci (yirmibeşinci), yedinci (yirmiüçüncü) ve dokuzuncu (yirmibirinci) gecelerde arayın."*[5]

---

[1] İbn Nasr (sh. 106).
[2] İbn Nasr (sh. 106). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîhu'l-Câmi'*, 1251).
[3] İbn Ebî Şeybe (2/512), Taberânî (17777) ve Beyhakî (7/33).
[4] Muhammed b. Nasr (sh. 89), Hâkim (1/440, "sahîh") ve Ahmed 30/351 (18402).
[5] Muhammed b. Nasr (sh. 105).

Buhârî *Târih*'de İbn Amr'dan bildirir: Hz.Ömer, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbına Kadir gecesinin hangi gün olduğunu sorunca İbn Abbâs şöyle dedi: "Yüce Allah yediyi sever ki: **"Andolsun, biz sana tekrarlanan yediyi ve büyük Kur'ân'ı verdik"**[1] buyurmuştur." Buhârî: "İsnâdına ihtiyatla yaklaşılmalıdır" demiştir.[2]

Tayâlisî, Ahmed ve İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: Kadir gecesi konusunda Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Bu gece yirmiyedinci veya yirmidokuzuncu gecededir. Bu gecede inen melekler yeryüzündeki çakıl taşlarından bile daha fazla olurlar."*[3]

Muhammed b. Nasr, Ebû Meymûn vasıtasıyla Ebû Hureyre'den bildirir: "Kadir gecesi (Ramazan ayından geriye kalan) yedinci (yirmiüçüncü) ve dokuzuncu (yirmibirinci) gecededir." Ravi, Ebû Hureyre'nin sözlerinde bu gecenin yirmidördüncü gece olarak geçtiğini de söyler.[4]

Muhammed b. Nasr, İbn Cerîr, Taberânî ve Beyhakî, İbn Abbâs'tan bildirir: Adamın biri Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve: "Yâ Resûlallah! Yaşlı biriyim ve gece kıyamına kalkmak bana güç geliyor. Kalkmam için bir gece söyle de belki Yüce Allah o geceyi Kadir gecesine denk getirir" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Dokuzuncu (yirmibirinci) gecede kalk"* buyurdu.[5]

İbn Ebî Şeybe, İbn Menî', Buhârî *Târih*'de, Taberânî, Ebu'ş-Şeyh ve Beyhakî, Havt el-Abdî'den bildirir: Zeyd b. Erkam'a Kadir gecesi sorulunca: "Kadir gecesi (Ramazan'da) onyedinci[6] gecedir ve bu konuda herhangi bir şüphe taşımıyoruz" karşılığını verdi. Yine bu konuda: "Bu gece Kur'ân'ın nazil

[1] Hicr Sur. 87

[2] Buhârî (3/119).

[3] Tayâlisî (2668) ve Ahmed 16/427 (10734). *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı sahîh sayılabilir" demişlerdir.

[4] Muhammed b. Nasr (sh. 108).

[5] Muhammed b. Nasr (sh. 107), Taberânî (11836) ve Beyhakî (4/312, 313).

[6] İbn Ebî Şeybe, Buhârî ve Taberânî'nin yanında ondokuzuncu gece olarak geçer.

olduğu gecedir. Ayrıca iki topluluğun (Bedir'de) karşı karşıya geldiği Furkân günüdür" demiştir.[1]

Hâris b. Ebî Usâme, Abdullah b. ez-Zübeyr'den bildirir: "Kadir gecesi, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Bedir'de müşriklerle karşılaştığı gecedir. Yüce Allah bu konuda: **"Eğer Allah'a ve hakkı batıldan ayıran o günde, iki topluluğun karşılaştığı günde kulumuza indirdiğimize inanıyorsanız..."**[2] buyurur." Ravi Câfer der ki: "Bana ulaşana göre bu gece Ramazan ayının onaltıncı veya onyedinci günüdür."[3]

Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Muhammed b. Nasr, Taberânî ve İbn Merdûye, İbn Mes'ûd'dan bildirir: Kadir gecesini Ramazan ayından geçen onyedinci günde arayın. Bu gün aynı zamanda Yüce Allah'ın, hakkında: **"Eğer Allah'a ve hakkı batıldan ayıran o günde, iki topluluğun karşılaştığı günde kulumuza indirdiğimize inanıyorsanız..."**[4] buyurduğu Bedir savaşının günüdür. Kadir gecesini yine yirmibirinci ve yirmiüçüncü gecelerde arayın ki bu gece ancak tekli günlerde olur.[5]

İbn Merdûye, İbn Mes'ûd'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bize: *"Kadir gecesini Ramazan'ın onyedinci, yirmibirinci ve yirmiüçüncü gecelerinde arayın"* buyurup sustu ve başka bir gün daha söylemedi.[6]

Tahâvî, Abdullah b. Uneys'ten bildirir: Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) Kadir gecesini sorduğumda: *"Bu geceyi (Ramazan'ın) son yarısında ara"* buyurdu. Daha sonra bir daha sorduğumda: *"Bu geceyi (son yarısından) yirmiüçüncü geceye kadar olan gecelerde ara"* buyurdu. Ravi der ki: "Bundan dolay Abdullah b. Yahya, Ramazan ayının onaltısından başlamak üzere yirmiüçüne kadar olan tüm geceleri ibadetle ihya ederdi."[7]

---

[1] İbn Ebî Şeybe (3/76), *Metâlibu'l-Âliye*'de (1190) geçtiği üzere İbn Mânî', Buhârî (3/91), Taberânî (5079) ve Beyhakî, *Şuab* (3692). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (3/178) der ki: Buhârî ravi Havt için: "Bu hadisi münkerdir" demiştir.

[2] Enfâl Sur. 41

[3] *Metâlbu'l-Âliye*'de (1191) geçtiği üzere Hâris b. Ebî Usâme.

[4] Enfâl Sur. 41

[5] Saîd b. Mansûr (*Tefsîr*, 996), İbn Ebî Şeybe (2/514), Muhammed b. Nasr (sh. 108) ve Taberânî (9074).

[6] Ebû Dâvud (1384). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen Ebî Dâvud*, 295).

[7] Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr* (3/88).

Ahmed ve Muhammed b. Nasr, Muâz b. Cebel'den bildirir: Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) Kadir gecesi sorulunca: *"Kadir gecesi (Ramazan'da) son on gün veya üç gün veya beş gün içindedir"* buyurdu.[1]

Ahmed'in Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kadir gecesini (Ramazan ayında) son on gün içerisinde; geriye kalan dokuzuncu (yirmibirinci), yedinci (yirmiüçüncü), beşinci (yirmibeşinci) ve üçüncü (yirmiyedinci) gecelerde arayın."*[2]

Abdurrezzâk ve İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Ebû Kılâbe: "Kadir gecesi her yıl Ramazan ayının son on günü içindeki tekli gecelerden farklı birinde gelir" demiştir.[3]

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Ebû Bekr b. Abdirrahman b. Hâris b. Hişâm: "Kadir gecesi Ramazan'ın onyedinci ve Cuma gecesidir" demiştir.[4]

Ebu'ş-Şeyh'in bildirdiğine göre Amr b. el-Hâris: "Gördüğüm kadarıyla Kadir gecesi Ramazan'ın onyedinci gecesidir ki o da Furkan (Bedir savaşı) gecesidir" demiştir.

Muhammed b. Nasr ve Taberânî, Hârice b. Zeyd b. Sâbit'ten bildirir: "Babam Ramazan'ın yürmiüçüncü ile yirmiyedinci gecelerini ibadetle geçirip ihya ederdi. Ancak bu ayın onyedinci gecesini daha başka bir şekilde ihya ederdi. Ona: "Onyedinci geceyi neye dayanarak bu şekilde ihya ediyorsun?" diye sorulunca: "Çünkü bu gece Kur'ân nazil oldu ve bu gecenin sabahında hak ile batıl birbirinden ayrıldı" dedi.[5]

Muhammed b. Nasr'ın bildirdiğine göre İbn Mes'ûd, Kadir gecesi konusunda şöyle dedi: "Kadir gecesini Ramazan'dan geri kalan onbirinci (ondokuzuncu) günde arayın ki bu gecenin sabahında Bedir savaşı olmuştur. Yine onu geriye kalan dokuzuncu (yirmibirinci) ve yedinci (yirmiüçüncü) gecelerde arayın. Kadir gecesi dışında Güneş her gecenin sabahında şeytanın

---

[1] Ahmed 36/369 (22043). Muhakkikleri: "Sahîh liğayrihi" demişlerdir.

[2] Ahmed 18/215 (11679). Muhakkikleri: "Sahîhtir" demişlerdir.

[3] Abdurrezzâk (2/386) ve İbn Ebî Şeybe (3/76).

[4] İbn Ebî Şeybe (2/514).

[5] Muhammed b. Nasr (sh. 108) ve Taberânî (4865). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (3/177) der ki: "İsnâdında zayıf biri olan Ebû Bilâl el-Eş'arî vardır."

iki boynuzu arasında doğar. Kadir gecesinin sabahında ise sönük (şuasız) bir şekilde doğar."

Tayâlisî, Muhammed b. Nasr ve Beyhakî, İbn Abbâs'tan bildirir: Kadir gecesi konusunda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadir gecesi pırıl pırıl ve tertemizdir. Ne sıcak ne de soğuktur. Bu gecenin sabahında Güneş kırmızı renkte ve sönük bir şekilde doğar"* buyurmuştur.[1]

İbn Ebî Şeybe'nin Hasan(-ı Basrî)'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadir gecesi pırıl pırıl ve tertemiz olan bir gecedir. Kadir gecesinin sabahında ise Güneş sönük (şuasız) bir şekilde doğar"* buyurmuştur.[2]

İbn Cerîr'in *Tehzîb*'de bildirdiğine göre Ebû Kılâbe: "Kadir gecesi (her yıl farklı bir günde gelerek) Ramazan'ın son on gününün hepsini dolaşır" demiştir.

Buhârî, Müslim ve Beyhakî'nin Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"İman ederek ve karşılığını Allah'tan bekleyerek Kadir gecesini ibadetle ihya eden kişinin geçmiş günahları bağışlanır"* buyurmuştur.[3]

İbn Ebî Şeybe, Hz. Ali'den bildirir: "Ramazan ayının son on günü girdiğinde Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ailesini gece ibadetine kaldırır ve bu on gün içinde eşleriyle ilişkiden uzak dururdu."[4]

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Hz. Âişe: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan'ın son on gününde yaptığı yoğun ibadeti başka günlerde yapmazdı."[5]

Beyhakî'nin bildirdiğine göre Ali b. Ebî Tâlib: "Vallahi Ömer b. el-Hattâb'ı Ramazan ayında gece ibadetine teşvik eden benim" dedi. Kendisine: "Bu nasıl oldu ey müminlerin emiri?" diye sorulunca da şöyle dedi: "Ömer'e, yedinci kat semada adına *Hazîratu'l-Kuds* denilen ilahi bir mekan olduğunu,

---

[1] Tayâlisî (2802), Muhammed b. Nasr (sh. 108), Beyhakî (3693, "zayıf") ve İbn Huzeyme (2192). Elbânî: "Şahidleriyle birlikte sahîhtir" demiştir.

[2] İbn Ebî Şeybe (2/514, 3/77).

[3] Buhârî (35, 1901, 2014), Müslim (760) ve Beyhakî (4/306).

[4] İbn Ebî Şeybe (3/77) ve Müslim (1174).

[5] İbn Ebî Şeybe (2/515, 3/78) ve Müslim (1175).

bu mekanda adlarına *Rûh* (başka bir lafızda *Rûhâniyyûn*) denilen meleklerin bulunduğunu, Kadir gecesinde bu meleklerin yeryüzüne inmek için Rablerinden izin istediğini, izin verilip indiklerinde de içinde namaz kılınan her mescide veya karşılaştıkları her bir kişiye dua ettiklerini, bu dualarla insanların bereketlere nail olduğunu anlattığımda, Ömer: "Ey Ebu'l-Hasan! Bu berekete nail olmaları için insanları namaza teşvik ediyorsun!" dedi ve Müslümanların gece namazına kalkmalarını söyledi."[1]

Beyhakî'nin Enes b. Mâlik'ten bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Ramazan ayı bitene kadar akşam ile yatsı namazlarını cemaatle kılan kişi Kadir gecesinden nasibini yeterince almış demektir."*[2]

İbn Huzeyme ve Beyhakî'nin Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ramazan ayı boyunca yatsı namazını cemaatle kılan kişi Kadir gecesini idrak etmiş olur"* buyurmuştur.[3]

İbn Zencûye'nin bildirdiğine göre İbn Ömer: "(Kadir gecesinde) yatsı namazını kılan kişi Kadir gecesinden nasibini almış olur" demiştir.

Mâlik, İbn Ebî Şeybe, İbn Zencûye ve Beyhakî, Saîd b. el-Müseyyeb'den bildirir: "Kadir gecesinde yatsı namazını cematle kılan kişi bu geceden nasibini yeteri kadar almış olur."[4]

Beyhakî'nin bildirdiğine göre Hz. Ali: "Ramazan ayı boyunca yatsı namazlarını kılan kişi bu ayın gece kıyamını yapmış gibi olur" demiştir.[5]

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Âmir(-i Şa'bî): "Kadir gecesinin gündüzü gecesi, gecesi de gündüzü gibidir" demiştir.[6]

İbn Ebî Şeybe, Hasan b. el-Hur'dan bildirir: "Bana ulaşana göre Kadir gecesinin gündüzünde yapılan amel, gecesinde yapılan amel gibidir."[1]

---

[1] Beyhakî, *Şuab* (3697).
[2] Beyhakî (3707).
[3] İbn Huzeyme (2195) ve Beyhakî (3706). Elbânî: "İsnâdı zayıftır" demiştir.
[4] Mâlik (1/321), İbn Ebî Şeybe (2/515) ve Beyhakî (3704).
[5] Beyhakî (3705).
[6] İbn Ebî Şeybe (2/515).

Ahmed, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Muhammed b. Nasr ve Beyhakî, Hz. Âişe'den bildirir: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem)'e: "Yâ Resûlallah! Şayet denk getirirsem Kadir gecesinde nasıl dua edeyim?" diye sorduğumda, Allah Resûlü şöyle buyurdu: "*Şu duayı yap: «Allahım! Sen ki affedicisin. Affetmeyi seversin, beni de affet.»*"[2]

İbn Ebî Şeybe, Muhammed b. Nasr ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre Hz. Âişe: "Şayet Kadir gecesinin hangi gece olduğunu bilseydim böylesi bir gecede Yüce Allah'tan afiyetten başka bir şey istemezdim" demiştir.[3]

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Hz. Aişe: "Şayet Kadir gecesinin hangi gece olduğunu bilseydim böylesi bir gecede Yüce Allah'tan en çok beni affetmesi ve afiyet vermesi için dua ederdim" demiştir.[4]

Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Ebû Yahya b. Ebî Meserre'den bildirir: "Ramazan'ın yirmiyedinci gecesinde Kâbe'yi tavaf ettiğimde meleklerin de havada Kâbe'nin çevresinde tavaf ettiklerini gördüm."[5]

Beyhakî, Evzaî vasıtasıyla Abde b. Ebî Lübâbe'den bildirir: "Ramazan'ın yirmiyedinci gecesinde deniz suyundan içtiğimde onun tatlı su gibi olduğunu gördüm."[6]

Beyhakî, Eyyûb b. Hâlid'den bildirir: "Deniz yolculuğunda iken Ramazan ayının yirmiüçüncü gecesinde cünüb oldum. Deniz suyuyla yıkandığımda onun tatlı su gibi olduğunu gördüm."[7]

İbn Zencûye ve Muhammed b. Nasr, Ka'bu'l-Ahbâr'dan bildirir: "Okuduğumuz kitaplarda yazılanlara göre Kadir gecesi kişinin günahlarını döküp yok eder."[1]

---

[1] İbn Ebî Şeybe (14/23, 24).

[2] Ahmed 42/236, 315, 317, 321, 483, 43/277 (25384, 25495, 25497, 25505, 25741, 26215), Tirmizî (3513, "sahîh"), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (10708, 10709, 10711-10714), İbn Mâce (3850), Muhammed b. Nasr (sh. 108) ve Beyhakî (3700, 3715). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 2789).

[3] İbn Ebî Şeybe (10/206), Muhammed b. Nasr (sh. 108, 109) ve Beyhakî (3702).

[4] İbn Ebî Şeybe (10/207).

[5] Beyhakî (3689).

[6] Beyhakî (3690).

[7] Beyhakî (3691).

Beyhakî'nin Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kadir gecesinde Cebrail bir grup melekle birlikte yeryüzüne iner ve ayakta olsun otururak olsun Yüce Allah'ı zikreden her bir kişiye hayır dualarda bulunurlar. Bayram geldiği zaman da Yüce Allah meleklere karşı kullarıyla övünür ve: «Meleklerim! Erkek ve kadın kullarım kendilerine farz kıldığım şeyi yerine getirdiler sonra da dua etmeye yöneldiler. İzzetim celâlim, cömertliğim, yüceliğim ve yüksek makamım adına onların dualarına icabet edeceğim!» buyurur. Sonra da kulları için: «Sizleri bağışladım! Bağışlanmış olarak geri dönün!» buyurur. Bu şekilde bayram namazına çıkanlar bağışlanmış bir şekilde geri dönerler."*[2]

Zücâcî *Âmâlî*'de Ali b. Ebî Tâlib'den bildirir: Biriniz bir işe niyetlendiği zaman Perşembe günü o işe erken vakitlerde başlasın. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Allahım! Perşembe günlerinde ümmetimden erkenden işe koyulanlara bereketler ihsan et"* diye dua etmiştir. Kişi bu işi için evinden çıktığı zaman Âl-i İmrân Sûresi'nin son âyetlerini, Kadir Sûresi'ni ve Fâtiha Sûresi'ni okusun. Zira bu sûrelerle kişinin dünya ve âhiret ihtiyaçları karşılanır.

Ahmed, Tirmizî, Muhammed b. Nasr ve Taberânî, Hz. Ali'den bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) vitir namazını kılarken üç rekatta dokuz sûre okurdu. Birinci rekatta Tekâsür, Kadir ve Zilzâl sûrelerini; ikinci rekatta Asr, Nasr ve Kevser sûrelerini; üçüncü rekatta da Kâfirûn, Tebbet ve İhlâs sûrelerini okurdu."[3]

Muhammed b. Nasr'ın Enes'ten bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kadir Sûresi'ni okuyan, Kur'ân'ın dörtte birini okumuş gibi olur. Zilzâl Sûresi'ni okuyan Kur'ân'ın yarısını okumuş gibi olur. Kâfirûn Sûresi'ni okuyan Kur'ân'ın dörtte birini okumuş gibi olur. İhlas Sûresi'ni okuyan da Kur'ân'ın üçte birini okumuş gibi olur."*[4]

---

[1] Muhammed b. Nasr (sh. 105).

[2] Beyhakî (3717).

[3] Ahmed 2/97 (678), Tirmizî (460), Muhammed b. Nasr (sh. 126) ve Taberânî, *es-Sağîr* (1/164). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen et-Tirmizî*, 69).

[4] Muhammed b. Nasr (sh. 65, muhtasar olarak).

BEYYİNE SÛRESİ

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Beyyine Sûresi, Medine'de nazil oldu" demiştir.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Hz. Âişe: "Beyyine Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

Ebû Nuaym *Ma'rife*'de, Fudayl oğullarından biri olan İsmâîl b. Ebî Hakîm el-Müzenî'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurduğunu işittim: *"Yüce Allah, Beyyine Sûresi'ni okuyan kişinin kıraatini dinler ve: «Müjde olsun kulum! İzzetime andolsun ki razı olacağın şekilde seni Cennete yerleştireceğim» buyurur."*[1]

Ebû Mûsa'nın el-Medînî'nin *Ma'rife*'de İsmâîl b. Ebî Hakîm vasıtasıyla Ebû Nazîr el-Müzenî'den (veya el-Medenî'den) bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah, Beyyine Sûresi'ni okuyan kişinin kıraatini dinler ve: «Müjde olsun kulum! İzzetime yemin olsun ki gerek dünya gerekse âhiret hâllerinden hiçbirinde seni unutmatacağım ve razı olacağın şekilde seni Cennete yerleştireceğim» buyurur."*[2]

Ahmed, İbn Kânî' *Mu'cemu's-Sahâbe*'de, Taberânî ve İbn Merdûye, Ebû Habbe el-Bedrî'den bildirir: Beyyine Sûresi nazil olduğu zaman Cebrâil: "Yâ Resûlallah! Rabbin bu sûreyi Ubey'ye okumanı emrediyor" dedi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), Ubey'ye: *"Cebrâil bu sûreyi sana okumamı söyledi"* deyince, Ubey: "Yâ Resûlallah! Benim adım orada geçti mi?" diye sordu. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evet!"* karşılığını verince Ubey ağladı.[3]

İbn Sa'd, Ahmed, Buhârî, Müslim ve İbn Merdûye, Enes'ten bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ubey b. Ka'b'a: *"Yüce Allah, Beyyine Sûresi'ni sana okumamı emretti"* buyurdu. Ubey: "Bizzat adımı mı verdi?" diye sorunca,

---

[1] Ebû Nuaym 1/315 (1081).

[2] *Üsdü'l-Ğâbe* (5/325) ile İbn Kesîr, *Tefsîr* (8/476) geçtiği üzere Ebû Mûsa. İbn Kesîr: "Çok ğarîb bir hadistir" demiştir.

[3] Ahmed 25/381, 382 (16000, 16001), İbn Kânî' (993) ve Taberânî 22/327 (823). *Müsned*'in muhakkikleri: "Sahîh liğayrihi" demişlerdir.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evet!"* buyurdu. Bunun üzerine Ubey ağlamaya başladı."

Başka bir lafızda ise şöyle geçer: Beyyine Sûresi nazil olduğu zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ubey b. Ka'b'ı çağırdı. Ona bu sûreyi okuduktan sonra: *"Bu sûreyi sana okumam emredildi"* buyurdu.[1]

Ahmed, Tirmizî ve Hâkim, Ubey b. Ka'b'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bana: *"Yüce Allah, Kur'ân'ı sana okumamı emretti"* buyurdu ve Beyyine Sûresi'ni okudu. Bu sûrenin bir bölümü olarak da şunları okudu: *"Âdemoğlu bir vadi dolusu mal istese ve kendisine versem ikincisini ister. İkincisini istese ve versem üçüncüsünü ister. Âdemoğlunun içini ancak toprak doldurur. Allah da tövbe edenin tövbesini kabul eder. Allah katında gerçek din müşriklik veya Yahudilik veya Hıristiyanlık değil sadece hanifliktir. Hayır yapan kişinin de bu yaptığı karşılıksız bırakılmayacaktır."*[2]

Ahmed, Ubey b. Ka'b'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bana: *"Yüce Allah, Kur'ân'ı sana okumamı emretti"* buyurdu ve: **"Kitap ehlinden ve ortak koşanlardan inkarcılar, kendilerine apaçık bir belge, içinde kesin ve en doğru hükümlerin bulunduğu arınmış sahifeleri okuyan, Allah katından bir Peygamber gelene kadar dinlerinden vazgeçecek değillerdi"**[3] âyetlerini okudu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sûreyi şöyle devam ettirdi: *"Allah katında gerçek din müşriklik veya Yahudilik veya Hıristiyanlık değil sadece hanifliktir. Hayır yapan kişinin de bu yaptığı karşılıksız bırakılmayacaktır."* Şu'be der ki: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) başka âyetler okuduktan sonra sûreyi şöyle devam ettirdi: *"Âdemoğlunun bir vadi dolusu malı olsa ikincisini ister. Âdemoğlunun içini ancak toprak doldurur."* Daha sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sûrenin kalan âyetlerini okudu.[4]

İbn Merdûye, Ubey b. Ka'b'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ey Ubey! Sana bir sûre okumam emredildi"* buyurdu ve sûreyi (Beyyine Sûresi'ni) şöyle okudu: "Kitap ehlinden ve ortak koşanlardan inkarcılar, kendilerine

[1] İbn Sa'd (2/340), Ahmed 19/328, 395, 396, 20/260, 21/16, 116, 357, 428 (12320, 12403, 12919, 13286, 13442, 13884, 14032), Buhârî (3809, 4959-4961) ve Müslim (799).

[2] Ahmed 35/129, 130 (21202), Tirmizî (3793, 3898, "sahîh") ve Hâkim (2/224, 531, "sahîh"). Hasen hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 3058).

[3] Beyyine Sur. 1-3

[4] Ahmed 35/131, 132 (21203). Muhakkikleri: "İsnâdı hasendir" demişlerdir.

apaçık bir belge, içinde kesin ve en doğru hükümlerin bulunduğu anılmış sahifeleri okuyan, Allah katından bir elçi gelene kadar dinlerinden vazgeçecek değillerdi. Gerçek din de Yahudilik veya Hıristiyanlık değil şirkten uzak olan hanif İslam dinidir. Hayır yapan kişinin de bu yaptığı karşılıksız bırakılmayacaktır. Ama kendilerine kitap verilenler, onlara apaçık belge geldikten sonra ihtilafa düştüler. İnkar edip insanları Allah'ın yolundan çevirenler ve kendilerine gelen kitaptan uzak duranlar, işte bunlar Allah katında yaratılmışların en kötüsüdürler. İnsanlar tek bir ümmet idi. Sonra Allah müjdeleyici ve uyarıcı olarak, insanlara namaz kılmayı, zekatı vermeyi ve sadece Allah'a kulluk etmeyi emreden peygamberler gönderdi. İşte bunlar da Allah katında yaratılmışların en iyisidirler. Onların Rableri katındaki mükafatı, içinde temelli ve sonsuz kalacakları, içlerinden ırmaklar akan Adn cennetleridir. Allah onlardan razıdır. Onlar da Allah'tan razıdır. Bunlar, Rabbinden korkan kimseyedir."

Ahmed, İbn Abbâs'tan bildirir: Adamın biri Hz.Ömer'e gelip bir şeyler istedi. Ömer de durumu kötü mü değil mi anlamak için adamı baştan ayağa birkaç defa süzdü. Sonra ona: "Ne kadar malın var?" diye sordu. Adam: "Kırk tane devem var" deyince, ben: "Allah ve Resûlü: «Âdemoğlunun altın dolusu iki vadisi olsa yine de üçüncüsünü isterdi. Âdemoğlunun içini ancak toprak doldurur. Allah da tövbe edenin tövbesini kabul eder» buyururken ne kadar da doğru söylemişler" dedim. Ömer bu sözümü duyunca: "Bu nedir?" diye sordu. Ben: "Ubey bunu bu şekilde okuttu" karşılığını verdiğimde, Ömer: "Hadi yanına gidelim" dedi. Ubey'in yanına gelince de beni göstererek ona: "Bu adam ne diyor?" diye sordu. Ubey: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunu bana bu şekilde okuttu" karşılığını verdi. Ömer: "Bunu mushafa bu şekilde yazayım mı?" diye sorunca, Ubey: "Olur, yaz" dedi.[1]

İbnu'd-Durays, İbn Abbâs'tan bildirir: Hz.Ömer'e: "Ey müminlerin emiri! Ubey, Yüce Allah'ın Kitâb'ından bir âyeti yazmadığını söylüyor" dediğimde, Ömer: "Vallahi bunu Ubey'ye soracağım. Eğer böyle dediğini inkar ederse yalancılardan biri sayılacaksın" karşılığını verdi. Daha sonra Ömer sabah namazını kılıp Ubey'in yanına gitti. Ubey onu içeri aldı, altına minder koydu. Ömer: "Bu adam (İbn Abbâs) Yüce Allah'ın Kitâb'ından bir âyeti yazmadığımı

[1] Ahmed 35/40, 41 (21111). Muhakkikleri: "İsnâdı Müslim'in şartlarına göre sahîhtir" demişlerdir.

söylediğini iddia ediyor" deyince, Ubey şöyle dedi: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): "Âdemoğlunun mal dolu iki vadisi olsa yine de üçüncüsünü isterdi. Âdemoğlunun içini ancak toprak doldurur. Allah da tövbe edenin tövbesini kabul eder" buyurduğunu işittim." Ömer: "Peki bunu Kur'ân'a yazayım mı?" diye sorunca, Ubey: "Yazma demem" karşılığını verdi. Ubey bu sözün Kur'ân'dan bir âyet mi yoksa Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bir sözü mü olduğu konusunda tereddütte gibiydi.

Abd b. Humeyd, Mücâhid'den bildirir: Beyyine Sûresi nazil olduğu zaman Ubey b. Ka'b, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile karşılaştı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ey Ubey! Yüce Allah bir sûre indirdi ve bu sûreyi sana okumamı emretti"* buyurdu. Ubey: "Bunu Allah mı sana emretti?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evet!"* karşılığını verdi. Ubey: "O zaman sana emredileni yap" deyince, Allah Resûlü ona Beyyine Sûresi'ni okudu.

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنْفَكِّينَ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ★ رَسُولٌ مِنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُطَهَّرَةً ★ فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ★ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ★ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ

"Kitap ehlinden inkâr edenler ile Allah'a ortak koşanlar, kendilerine apaçık delil gelinceye kadar ayrılacak değillerdi. Allah tarafından gönderilen ve tertemiz sahifeleri okuyan bir elçidir. O sahifelerde dosdoğru hükümler vardır. Kendilerine kitap verilenler, ancak kendilerine o apaçık delil geldikten sonra ayrılığa düştüler. Halbuki onlara ancak, dini yalnız O'na has kılarak ve hanifler olarak Allah'a kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekat vermeleri emrolunmuştu. Sağlam din de budur."
(Beyyine Sur. 1-5)

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Kitap ehlinden inkâr edenler ile Allah'a ortak**

koşanlar, kendilerine apaçık delil gelinceye kadar ayrılacak değillerdi"[1] âyetini açıklarken: "Kafirler ve müşrikler kendilerine Kur'ân gelinceye kadar içinde bulundukları durumdan uzaklaşacak değillerdi" demiştir. **"Allah tarafından gönderilen ve tertemiz sahifeleri okuyan bir elçidir"**[2] âyetini açıklarken: "Yüce Allah burada Kur'ân'ı en güzel sıfatlarla zikrederek övmüştür" demiştir. **"Halbuki onlara ancak, dini yalnız O'na has kılarak ve hanifler olarak Allah'a kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekat vermeleri emrolunmuştu. Sağlam din de budur"**[3] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: "Hanif olmalarından kasıt, sünnet olmaları, yakın akrabalardan olan anne, kızçocuğu, kızkardeş, hala ve teyzelerle evlenmemeleri ve diğer ibadetleri ifa etmeleridir. Sağlam dinden kasıt, Yüce Allah'ın gönderdiği, meşru kıldığı, insanlara razı olduğu din olmasıdır."[4]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "مُنفَكِّينَ"[5] ifadesini açıklarken: "Ayrılmak, terk etmek anlamındadır" demiştir.

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: "مُنفَكِّينَ"[6] ifadesini açıklarken: "Hak açık bir şekilde onlara belli olmadıktan sonra iman edecek değillerdir" demiştir.[7]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"...Kendilerine apaçık delil gelinceye kadar..."**[8] buyruğunu açıklarken: "Bu delil Muhammed'dir (sallallahu aleyhi vesellem)" demiştir. **"...Sağlam din de budur"**[9] buyruğunu açıklarken de: "Sağlam olmasından kasıt, dosdoğru olmasıdır" demiştir.

---

[1] Beyyine Sur. 1
[2] Beyyine Sur. 2
[3] Beyyine Sur. 5
[4] Abdurrezzâk (2/378, muhtasar olarak) ve İbn Cerîr (24/551-554).
[5] Beyyine Sur. 1
[6] Beyyine Sur. 1
[7] İbn Cerîr (24/551).
[8] Beyyine Sur. 1
[9] Beyyine Sur. 5

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime: **"Kendilerine kitap verilenler, ancak kendilerine o apaçık delil geldikten sonra ayrılığa düştüler"**[1] âyetini açıklarken: "Bu delil Muhammed'dir (sallallahu aleyhi vesellem)" demiştir.

İbn Ebî Hâtim, Ma'kil'den bildirir: Zührî'ye: "Namaz ile zekatın imandan olmadığını söylüyorlar" dediğimde, Zührî: **"Halbuki onlara ancak, dini yalnız O'na has kılarak ve hanifler olarak Allah'a kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekat vermeleri emrolunmuştu. Sağlam din de budur"**[2] âyetini okudu ve: "Sence bunlar imandan mıdır, değil midir?" diye sordu.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Atâ b. Ebî Rebâh'a bazıları: "Namaz ile zekat dinden değildir" deyince, Atâ şu karşılığı verdi: "Yüce Allah: **"Halbuki onlara ancak, dini yalnız O'na has kılarak ve hanifler olarak Allah'a kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekat vermeleri emrolunmuştu. Sağlam din de budur"**[3] buyurur. Onun için namaz da, zekat da dindendir."

Abd b. Humeyd, Muğîre'den bildirir: Ebû Vâil'e iman konusunda bir şey sorulduğu zaman: **"Kitap ehlinden inkâr edenler ile Allah'a ortak koşanlar, kendilerine apaçık delil gelinceye kadar ayrılacak değillerdi. Allah tarafından gönderilen ve tertemiz sahifeleri okuyan bir elçidir. O sahifelerde dosdoğru hükümler vardır. Kendilerine kitap verilenler, ancak kendilerine o apaçık delil geldikten sonra ayrılığa düştüler. Halbuki onlara ancak, dini yalnız O'na has kılarak ve hanifler olarak Allah'a kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekat vermeleri emrolunmuştu. Sağlam din de budur"**[4] âyetlerini okurdu.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ★ جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ

[1] Beyyine Sur. 1
[2] Beyyine Sur. 5
[3] Beyyine Sur. 5
[4] Beyyine Sur. 1-5

"İman eden ve salih amel işleyenler yaratılmışların en iyisidir. Onların Rableri katındaki mükafatı, içinde temelli ve sonsuz kalacakları, içlerinden ırmaklar akan Adn cennetleridir. Allah onlardan razıdır. Onlar da Allah'tan razıdır. Bunlar, Rabbinden korkan kimseyedir."
(Beyyine Sur. 7, 8)

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Meleklerin Allah katındaki yeri ve konumuna şaşırıyor musunuz? Canım elinde olana yemin olsun ki kıyamet gününde mümin kulun Allah katındaki yeri ve konumu meleklerinkinden daha üstün olacaktır. İsterseniz bu konuda: **"İman eden ve salih amel işleyenler yaratılmışların en iyisidir"**[1] âyetini okuyun."

İbn Merdûye, Hz. Âişe'den bildirir: "Yâ Resûlallah! Allah katında yaratılmışların en değerlisi kimdir?" diye sorduğumda, Allah Resûlü (sallallahu aleyh vesellem): *"Ey Âişe!* **«İman eden ve salih amel işleyenler yaratılmışların en iyisidir»**[2] *âyetini okumuyor musun?"* karşılığını verdi.

İbn Asâkir, Câbir b. Abdillah'tan bildirir: Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) yanındayken Hz.Ali karşıdan geldi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) onu görünce: *"Canım elinde olana yemin olsun ki bu ve bunun taraftarları kıyamet gününde kurtulanlardan olacaktır"* buyurdu. Sonrasında: **"İman eden ve salih amel işleyenler yaratılmışların en iyisidir"**[3] âyeti nazil oldu. Bundan dolayı Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbı Ali'yi karşıdan gördükleri zaman: "Yaratılmışların en iyisi geliyor" derlerdi.[4]

İbn Adiy ve İbn Asâkir'in Ebû Saîd'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ali yaratılmışların en hayırlısıdır"* buyurmuştur.[5]

İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: **"İman eden ve salih amel işleyenler yaratılmışların en iyisidir. Onların Rableri katındaki mükafatı, içinde temelli ve sonsuz kalacakları, içlerinden ırmaklar akan Adn cennetleridir. Allah onlardan razıdır. Onlar da Allah'tan razıdır. Bu, Rabbinden korkan**

[1] Beyyine Sur. 7
[2] Beyyine Sur. 7
[3] Beyyine Sur. 7
[4] İbn Asâkir (42/371).
[5] İbn Asâkir (42/371).

kimseyedir"[1] âyetleri nazil olduğu zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ali'ye: *"Bunlar sen ve taraftarlarındır. Kıyamet gününde sizden razı olunacak ve razı edileceksiniz"* buyurdu.

İbn Merdûye, Hz. Ali'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bana şöyle buyurdu: *"Yüce Allah'ın:* **"İman eden ve salih amel işleyenler yaratılmışların en iyisidir. Onların Rableri katındaki mükafatı, içinde temelli ve sonsuz kalacakları, içlerinden ırmaklar akan Adn cennetleridir. Allah onlardan razıdır. Onlar da Allah'tan razıdır. Bu, Rabbinden korkan kimseyedir"**[2] *buyruğunu işitmedin mi? Kıyamet gününde tüm insanlar hesap için diz çöktüğü zaman sen ve taraftarların uzuvlarınız bembeyaz olacak şekilde benimle havuzumun başında buluşacaksınız."*

[1] Beyyine Sur. 7, 8
[2] Beyyine Sur. 7, 8

ZİLZÂL SÛRESİ

(MEDENÎ BİR SÛREDİR)

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Zilzâl Sûresi, Medine'de nazil oldu" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: "Zilzâl Sûresi, Medine'de nazil oldu" demiştir.

Ahmed, Ebû Dâvud, Nesâî, Muhammed b. Nasr, Hâkim, Taberânî, İbn Merdûye ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Abdullah b. Amr'dan bildirir: Adamın biri Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldi ve: "Yâ Resûlallah! Bana Kur'ân'dan (okuyabileceğim) bir şeyler öğret" dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Elif Lâm Râ ile başlayan sûrelerden üçünü oku!"* buyurdu. Adam: "Ama yaşlandım, hafızam yavaşladı ve dilim de ağırlaştı" deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"O halde Hâ Mîm ile başlayan sûrelerden üç tanesini oku"* buyurdu. Adam aynı mazeretleri tekrarlayınca, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Müsebbihât'lardan (Sebbihisme rabbike ile başlayan sûrelerden) üç tane oku"* buyurdu. Adam aynı mazeretlerini tekrarlayarak: "Yâ Resûlallah! Bana, bunların hepsinin karşılığı olacak bir sûre öğret" dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü ona Zilzâl sûresi'ni öğretti. Bitirince de adam: "Seni hakla gönderene yemin olsun ki daha fazlasını okumam" dedi ve dönüp gitti. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) de adamın ardından: *"Adamcağız kurtuldu! Adamcağız kurtuldu"* buyurdu.[1]

Tirmizî, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Zilzâl Sûresi'ni okuyan kişi, Kur'ân'ın yarısını, İhlâs Sûresi'ni okuyan kişi Kur'ân'ın üçtebirini, Kâfirûn Sûresi'ni okuyan kişi de Kur'ân'ın dörttebirini okumuş gibi olur."*[2]

---

[1] Ahmed 11/139 (6575), Ebû Dâvud (1399), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (8027, 10552), Hâkim (2/532, "sahîh"), Taberânî (158) ve Beyhakî (2512). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen Ebî Dâvud*, 300).

[2] Tirmizî (2893) ve Beyhakî (2516). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen et-Tirmizî*, 548).

Tirmizî, İbnu'd-Durays, Muhammed b. Nasr, Hâkim ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Zilzâl Sûresi Kur'ân'ın yarısına, İhlâs Sûresi Kur'ân'ın üçtebirine, Kâfirûn Sûresi de Kur'ân'ın dörttebirine denktir"* buyurmuştur.[1]

İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bir gecede Zilzâl Sûresi'ni okuyan kişi, Kur'ân'ın yarısını okumuş gibi sayılır"* buyurduğunu işittim.

Ebû Dâvud ve Beyhakî *Sünen*'de Cüheyne kabilesinden bir adamdan bildirir: "Sabah namazının her iki rekatında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Zilzâl Sûresi'ni okuduğunu işittim. Ancak unutarak mı, yoksa bilerek mi bunu yaptığını bilmiyorum."[2]

Saîd b. Mansûr, Saîd b. el-Müseyyeb'den bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbına sabah namazını kıldırırken ilk rekatta Zilzâl Sûresi'ni okudu. İkinci rekatta da aynı sûreyi okudu."

Ahmed, Muhammed b. Nasr, Taberânî ve Beyhakî *Sünen*'de Ebû Umâme'den bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) vitir namazından sonra oturarak iki rekat daha kılardı ve bunlarda Zilzâl ile Kâfirûn sûrelerini okurdu."[3]

Muhammed b. Nasr ve Beyhakî, Enes'ten bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) vitir namazından sonra oturarak iki rekat daha kılardı. İlk rekatta Fâtiha ile Zilzâl sûrelerini, ikinci rekatta ise Kâfirûn Sûresi'ni okurdu."[4]

İbnu'd-Durays, Âsım'dan bildirir: "İhlâs Sûresi'nin Kur'ân'ın üçtebirine, Zilzâl Sûresi'nin Kur'ân'ın yarısına, Kâfirûn Sûresi'nin ise Kur'ân'ın dörttebirine denk olduğu söylenirdi."[1]

---

[1] Tirmizî (2894), İbnu'd-Durays (298), Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 65), Hâkim (1/566, "sahîh") ve Beyhakî (2514). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen et-Tirmizî*, 550).

[2] Ebû Dâvud (816) ve Beyhakî (2/390). Hasen hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen Ebî Dâvud*, 730).

[3] Ahmed 36/584 (22246, 22313), Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 130), Taberânî (8064, 8065) ve Beyhakî (3/33, 34). *Müsned*'in muhakkikleri: "Sûrelerin isminin verilmesi haricinde sahîh liğayrihi hadistir" demişlerdir.

[4] Beyhakî (3/33).

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ★ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ★ وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ★ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ★ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ★ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ

"Yer dehşetle sarsıldıkça sarsıldığı, yeryüzü ağırlıklarını dışarıya çıkardığı ve insanın: «Buna ne oluyor?» dediği zaman; işte o gün yer, kendi haberlerini anlatır. Çünkü Rabbin ona vahyetmiştir. O gün insanlar yaptıklarının kendilerine gösterilmesi için bölük bölük dönerler."
(Zilzâl Sur. 1-6)

Abdurrezzâk, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Yer dehşetle sarsıldıkça sarsıldığı, yeryüzü ağırlıklarını dışarıya çıkardığı ve insanın: «Buna ne oluyor?» dediği zaman; işte o gün yer, kendi haberlerini anlatır. Çünkü Rabbin ona vahyetmiştir"**[2] âyetlerini açıklarken: "Yer alt tarafından harekete geçirildiği, içindeki ölüleri çıkarıp dışarıya attığı ve kafir kişi bunu görüp: "Yere ne oluyor?" dediği zaman sarsılan yeryüzü kendisine olanları anlatmaya başlar. Zira Yüce Allah ona bunu anlatmasını vahyedip emretmiştir" demiştir. **"O gün insanlar yaptıklarının kendilerine gösterilmesi için bölük bölük dönerler"**[3] âyetini açıklarken de: "O günü insanlar dört bir taraftan bölük bölük dönmeye başlarlar" demiştir.[4]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Yeryüzü ağırlıklarını dışarıya çıkardığı zaman"**[5] âyetini açıklarken: "Yeryüzünün mezarlarda olanları çıkarıp dışarıya atmasıdır" demiştir. **"İşte o gün yer, kendi haberlerini anlatır"**[6] âyetini açıklarken: "Yer insanlara, üzerinde yaptıkları şeyleri kendilerine anlatır"

---

[1] İbnu'd-Durays (300).
[2] Zilzâl Sur. 1-5
[3] Zilzâl Sur. 6
[4] İbn Cerîr (24/559, 562) ve *Fethu'l-Bârî*'de (8/727) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[5] Zilzâl Sur. 2
[6] Zilzâl Sur. 4

demiştir. **"Çünkü Rabbin ona vahyetmiştir"**[1] âyetini açıklarken: "İçinde bulunanları dışarıya çıkarmasını Rabbi ona vahyedip emretmiştir" demiştir.[2]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Yeryüzü ağırlıklarını dışarıya çıkardığı zaman"**[3] âyetini açıklarken: "İçindeki hazineler ile ölüleri çıkarmasıdır" demiştir.

Müslim ve Tirmizî'nin Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yeryüzü içerisinde bulunan altın ve gümüşleri sütunlar şeklinde dışarıya atar. Katil gelip: «Ben bunlar için birilerini öldürdüm» der. Akrabalarıyla ilişkilerini kesen kişi gelir ve: «Ben bunlar yüzünden akrabalarımla bağımı kestim» der. Hırsız gelir ve: «Bunlar yüzünden benim elim kesildi» der. Sonra hepsi de bu altın ile gümüşlerden bir şey alamadan bırakıp giderler."*[4]

Ahmed, Abd b. Humeyd, Tirmizî, Nesâî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Ebû Hureyre'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): **"İşte o gün yer, kendi haberlerini anlatır"**[5] âyetini okudu ve: *"Vereceği bu haberler nedir biliyor musunuz?"* diye sordu. Ashâb: "Allah ve Resûlü daha iyi bilir?" dediğinde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Yer, üzerinde yaşayan ne kadar erkek ve kadın varsa bir bir hepsinin hakkında: «Filan günde şunu şunu yaptı» diyerek şahitlikte bulunur. Haberlerini anlatması budur.*[6]

İbn Merdûye ve Beyhakî, Enes b. Mâlik'ten bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yeryüzü kıyamet gününde üzerinde işlenen her türlü ameli haber verir"* buyurdu ve: **"Yer dehşetle sarsıldıkça sarsıldığı, yeryüzü ağırlıklarını dışarıya çıkardığı ve insanın: «Buna ne oluyor?» dediği zaman; işte o gün**

---

[1] Zilzâl Sur. 5

[2] İbn Cerîr (24/559-561).

[3] Zilzâl Sur. 2

[4] Müslim (1013) ve Tirmizî (2208).

[5] Zilzâl Sur. 4

[6] Ahmed 14/455 (8867), Tirmizî (2429, 3353, "sahîh"), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11693), Hâkim (2/256, 532, "sahîh"), *Tahrîcu Ahâdîsi'l-Keşşâf*'da (4/261, 262) geçtiği üzere İbn Merdûye ve Beyhakî (7298). İsnâdı zayıftır (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen et-Tirmizî*, 428, 664).

yer, kendi haberlerini anlatır"[1] âyetlerini okudu. Sonra şöyle buyurdu: *"Haberleri nedir biliyor musunuz? Cebrai geldi ve: «Yerin haberleri anlatması, kıyamet gününde üzerinde yapılan her türlü şeyi söylemesidir» dedi."*[2]

Taberânî'nin Rabîa el-Curaşî'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyh vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yerden kendinizi koruyunuz. Yer sizin annenizdir (içine alacaktır) ve kıyamet gününde hayır olsun şer olsun üzerinde yapılan her şeyi haber verecektir."*[3]

Abd b. Humeyd, Hakem'den bildirir: Ebû Umâme'yi Mescid-i Haram'da farz namazı kılarken gördüm. Farz namazı bitirdikten sonra Mescid'in içinde değişik yerlerinde namaz kılmaya başladı. Bitirdikten sonra: "Bu yaptığın nedir?" diye sorduğumda şöyle dedi: **"Yer dehşetle sarsıldıkça sarsıldığı, yeryüzü ağırlıklarını dışarıya çıkardığı ve insanın: «Buna ne oluyor?» dediği zaman; işte o gün yer, kendi haberlerini anlatır"**[4] âyetlerini okudum. Kıyamet gününde benim de lehime şahitlik yapmasını istedim."

İbn Ebî Şeybe *Musannef*'te, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbnu'l-Enbârî *Mesâhif*'de İsmâîl b. Abdilmelik'ten bildirir: Saîd b. Cübeyr'in akşam namazında Zilzâl Sûresi'ni okurken, **"İşte o gün yer, kendi haberlerini anlatır"**[5] âyetini bazen: "يَوْمَئِذٍ تُنْبِئُ أَخْبَارَهَا (=İşte o gün yer haberlerini haber verir)"[6] lafzıyla, bazen de "يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا"[7] lafzıyla okuduğunu işittim."

Abd b. Humeyd'in lafzı ise şöyledir: "Saîd b. Cübeyr'in, bu âyeti Abdullah b. Mes'ûd'un kıraatine göre "يَوْمَئِذٍ تُنْبِئُ أَخْبَارَهَا (=İşte o gün yer haberlerini haber verir)" lafzıyla okuduğunu işittim. Bazen de bu âyeti: "يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا"[8] lafzıyla okumuştur."[9]

---

[1] Zilzâl Sur. 1-4

[2] *Tahrîcu Ahâdîsi'l-Keşşâf*'da (4/261, 262) geçtiği üzere İbn Merdûye ve Beyhakî (7296)

[3] Taberânî (4596). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îfu'l-Câmi'*, 2407).

[4] Zilzâl Sur. 1-4

[5] Zilzâl Sur. 4

[6] Eldeki mushafa muhalif olduğu şâz bir kıraattir.

[7] Zilzâl Sur. 4

[8] Zilzâl Sur. 4

[9] İbn Ebî Şeybe (1/358) ve İbn Cerîr (24/560).

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Süddî: "أَشْتَاتًا"[1] ifadesini: "Fırka fırka, bölük bölük" şeklinde açıklamıştır.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"O gün insanlar yaptıklarının kendilerine gösterilmesi için bölük bölük dönerler"**[2] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bu şekilde fırkalar halinde döndükten sonra bir daha da bir araya gelmezler. Denilir ki bu sûre mana olarak eşsiz ve çok kapsamlı bir sûredir."

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ★ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür." (Zilzâl Sur. 7, 8)

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Taberânî *M. el-Evsat*'ta, Hâkim *Târih*'de, İbn Merdûye ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Enes'ten bildirir: Ebû Bekr, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte yemek yerken, **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür"**[3] âyetleri nazil oldu. Ebû Bekr bu âyetleri duyunca yemeyi bıraktı ve: "Yâ Resûlallah! Yaptığım zerre kadar kötülüklerin de mi karşılığını göreceğim?" diye sordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) şu karşılığı verdi: *"Ey Ebû Bekr! Dünyada gördüğün ve hoşuna gitmeyen şeyler yapılan zerre miktarı kötülüklerin karşılığıdır. Yapılan zerre miktarı iyiliklerin karşılığı ise kıyamet gününde sana verilmek üzere bekletilir."*[4]

İshâk b. Râhûyeh, Abd b. Humeyd, Hâkim ve İbn Merdûye, Ebû Esmâ'dan bildirir: Ebû Bekr, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte yemek yerken, **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür"**[5] âyetleri nazil oldu. Ebû Bekr bu âyetleri duyunca yemeyi bıraktı ve: "Yâ Resûlallah! Yaptığımız her türlü kötülüğün karşılığını görecek miyiz?" diye sordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) şu karşılığı verdi:

---

[1] Zilzâl Sur. 6

[2] Zilzâl Sur. 6

[3] Zilzâl Sur. 7, 8

[4] İbn Cerîr (20/513, 24/564, 565), İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/484) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim, Taberânî (8407) ve Beyhakî (9808).

[5] Zilzâl Sur. 7, 8

"Dünyada iken karşılaştığınız hoşunuza gitmeyen şeyler yapılan kötülüklerin karşılığıdır. Yapılan iyilikler ise onları yapanlar için kıyamet gününde verilmek üzere bekletilir."[1]

İbn Ebi'd-Dünya *Kitâbu'l-Bukâ*'da, İbn Cerîr, Taberânî, İbn Merdûye ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan bildirir: Zilzâl Sûresi nazil olduğunda Ebû Bekr, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanında oturuyordu ve ağlamaya başladı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ey Ebû Bekr! Neden ağlıyorsun?"* diye sorunca, Ebû Bekr: "Nazil olan bu sûreden dolayı ağlıyorum" karşılığını verdi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Şayet hata ve günah işleyip bağışlanmayacak olsaydınız Yüce Allah hata ve günah işleyip bağışlanacak başkalarını yaratırdı"* buyurdu.[2]

İbn Merdûye, Ebû Eyyûb el-Ensârî'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile Ebû Bekr birlikte yemek yerken, **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür"**[3] âyetleri nazil oldu. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yemeyi bıraktı ve şöyle buyurdu: *"İçinizden iyilik yapanlar bunun karşılığını âhirette alacaklardır. İçinizden kötülük yapanlar da bunun karşılığını dünyada iken çeşitli belalar ve hastalıklar dolayısıyla göreceklerdir. İçinde zerre miktarı hayır olan kişi de Cennete girecektir."*

İbn Merdûye, Ebû İdrîs el-Havlânî'den bildirir: Ebû Bekr, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte yemek yerken, **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür"**[4] âyetleri nazil oldu. Ebû Bekr bu âyetleri duyunca yemeyi bıraktı ve: "Yâ Resûlallah! Yaptığım zerre kadar iyilik ve kötülüklerin de mi karşılığını göreceğiz?" diye sordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) şu karşılığı verdi: *"Ey Ebû Bekr! Dünyada gördüğün ve hoşuna gitmeyen şeyler yapılan zerre miktarı kötülüklerin karşılığıdır. Yapılan zerre miktarı iyiliklerin karşılığı ise kıyamet gününde sana verilmek üzere bekletilir.* **"Başınıza gelen herhangi bir musibet ellerinizle**

---

[1] *Metâlib*'de (4181) geçtiği üzere İshâk b. Râhûyeh ve Hâkim (2/532, 533). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (5212) hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.

[2] İbn Ebi'd-Dünya (86), İbn Cerîr (24/567, 569), Taberânî (87) ve Beyhakî (7103).

[3] Zilzâl Sur. 7, 8

[4] Zilzâl Sur. 7, 8

işlediklerinizden ötürüdür. O, yine de çoğunu affeder"[1] *âyeti de bunu doğrulamaktadır."*[2]

İbn Ebî Hâtim, Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirir: **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür"**[3] âyetleri nazil olduğunda: "Yâ Resûlallah! Yaptığım her şeyin karşılığını görecek miyim?" diye sordum. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evet!"* karşılığını verdi. "Büyük olanların hepsini mi?" diye sorduğumda, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evet!"* karşılığını verdi. "Peki, küçük olanların da hepsini mi?" diye sorduğumda yine: *"Evet!"* karşılığını verdi. Ben: "Vay anam!" deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Sevin ey Ebû Saîd! Yapılan bir iyilik on katından yedi yüz katına kadar karşılık bulur. Yapılan bir kötülük ise sadece misliyle karşılık bulur. Yüce Allah dilediği şeyleri de affeder. İçinizden hiç kimse kendi ameliyle kurtulacak değildir"* buyurdu. "Sen de mi kendi amelinle kurtulamazsın?" diye sorduğumda, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yüce Allah rahmetiyle kuşatmadıktan sonra ben de kurtulamam"* buyurdu.[4]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür"**[5] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: **"Onlar içleri çektiği halde, yiyeceği yoksula, öksüze ve esire yedirirler"**[6] âyeti nazil olduğunda Müslümanlar yapılacak basit ve ufak yardımların herhangi bir sevabının olmayacağını düşünürlerdi. Bundan dolayı kapılarına bir dilenci geldiği zaman ona birkaç hurma veya ekmek parçası vermeyi gereksiz görür: "Bunların bizim için bir değeri yok. Ancak çok sevdiğimiz şeyleri verdiğimiz zaman karşılığında mükafalandırılırız" der ve onu geri çevirirlerdi. Bazıları da yalan söyleme, harama bakma, gıybet ve benzeri şeyleri basit günahlardan sayar ve: "Yüce Allah Cehennemi büyük günah işleyenlere vaad etmiştir" diyerek bunlardan dolayı birbirlerini kınamazlardı. Yüce Allah indirdiği bu âyetlerle az ve basit de olsa hayırlı şeyleri yapmalarını teşvik etmiş ve az görülen bu şeyin zamanla büyüyüp çoğalabileceğini ifade etmiştir. Bunun karşılığında onları basit de

---

[1] Şûrâ Sur. 30

[2] İbn Cerîr (24/565). Dârakutnî, *İlel*'de (1/227): "Mürseldir" demiştir.

[3] Zilzâl Sur. 7, 8

[4] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/484) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[5] Zilzâl Sur. 7, 8

[6] İnsân Sur. 8

olsa kötü şeylere karşı uyarmış ve basit olarak başlayan kötülüklerin zamanla büyüyüp çoğalabileceğini bildirmiştir. Kişi zerre yani karınca ağırlığında olsa dahi bir iyilik yapmışsa onu amel defterinde görecek ve zamanı gelince buna çok sevinecektir.[1]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin *el-Ba's*'da bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür"**[2] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Mümin olsun kafir olsun dünyada iyilik veya kötülük yapan kişiye Yüce Allah kıyamet gününde bunu gösterecektir. Mümine iyilikleri ile kötülüklerini gösterecek, kötülüklerini bağışlarken iyiliklerini sabit bırakacaktır. Kafire de iyilikleri ile kötülüklerini gösterecek, yaptığı iyilikleri kabul etmeyip geri çevirirken kötülüklerinden dolayı da onu cezalandıracaktır."[3]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Muhammed b. Ka'b bu âyetleri açıklarken şöyle demiştir: "Zerre miktarı da olsa iyilik yapan kafir bunun karşılığını dünyada iken kendinde veya malında veya ailesinde görür. Bundan dolayıdır ki öldüğü zaman yaptığı iyiliklerin karşılığını tamamıyla almış olarak dünyadan ayrılır. Zerre miktarı da olsa kötülük yapan mümin kişi de bunun karşılığını dünyada iken kendinde veya malında veya ailesinde görür. Bundan dolayıdır ki öldüğü zaman yaptığı kötülüklerin cezasını tamamıyla çekmiş olarak dünyadan ayrılır."[4]

İbnu'l-Mubârek *Zühd*'de, Ahmed, Abd b. Humeyd, Nesâî, Taberânî, Hâkim ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Ferezdak'ın amcası olan Sa'sa'a b. Muâviye, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ona: **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür"**[5] âyetlerini okuyunca, Sa'sa'a: "Bu âyetler dışında Kur'ân'dan artık bir şey duymasam da olur" dedi.[6]

---

[1] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/484, 485) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[2] Zilzâl Sur. 7, 8

[3] İbn Cerîr (24/563) ve Beyhakî (59).

[4] Abdurrezzâk (2/388) ve İbn Cerîr (24/563, 564).

[5] Zilzâl Sur. 7, 8

[6] İbnu'l-Mubârek (80), Ahmed 34/200, 201 (20593-20595), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11694), Taberânî (7411) ve Hâkim (3/613). İbn Hacer, *el-İsâbe*'de (3/429) der ki: "Ferezdak'ın Sa'sa'a diye bir amcası yoktur. Sa'sa'a, Ahnef b. Kays'ın amcasıdır."

Saîd b. Mansûr, Abdullah b. Hantab'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) içlerinde bir bedevinin de bulunduğu bir mecliste: **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür"**[1] âyetlerini okudu. Bedevi: "Yâ Resûlallah! Zerre miktarı da olsa mı?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evet!"* karşılığını verdi. Bedevi: "Vay halime!" diyerek kalktı ve bu âyetleri tekrar ede ede oradan ayrıldı. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) de arkasından: *"İman bedevinin kalbine işledi!"* buyurdu.

Abdurrezzâk, Saîd b. Mansûr ve Abd b. Humeyd, Zeyd b. Eslem'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür"**[2] âyetlerini okuyunca bunu duyan adamın biri kalktı ve ellerini başına götürüp: "Vay halime!" demeye başladı. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) de: *"Adam hakkıyla iman etti!"* buyurdu.[3]

İbnu'l-Mubârek, Zeyd b. Eslem'den bildirir: Adamın biri: "Yâ Resûlallah! Zerre miktarı da olsa iyilik veya kötülük yapan biri mutlaka bunun karşılığını görecek mi?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evet!"* karşılığını verdi. Adam: "Vay halime!" diye diye oradan gidince, Allah Resûlü arkasından: *"Adam iman etti"* buyurdu.[4]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim, Zeyd b. Eslem'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), Kur'ân öğrenmesi için birini bir adama yolladı. Öğreten adam: **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür"**[5] âyetlerine ulaşınca, öğrenen kişi: "Bu kadarı benim için yeterlidir!" dedi. Öğreten kişi daha sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem)'e: "Yâ Resûlallah! Bir şeyler öğrenmesi için yanıma gönderdiğin adam, **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür"**[6] âyetlerine ulaşınca bu kadarının kendisine

[1] Zilzâl Sur. 7, 8
[2] Zilzâl Sur. 7, 8
[3] Abdurrezzâk (2/388).
[4] İbnu'l-Mubârek (81).
[5] Zilzâl Sur. 7, 8
[6] Zilzâl Sur. 7, 8

yeterli olacağını söyledi" deyince, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Onu bırak, anlaması gerekeni anlamış"* buyurdu.[1]

Abd b. Humeyd, Katâde'den bildirir: Bize anlatılana göre adamın biri Kur'ân dinlemek üzere birine gitti. **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür"**[2] âyetlerini duyunca: "Yeter! Bu kadarı bana yeter! Zerre miktarı bir iyilik yaparsam karşılığını göreceğim. Zerre miktarı kötülük yapmam halinde bunun da karşılığını göreceğim" dedi. Bize bildirilene göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bu sûre için: *"Mânâ olarak eşsiz ve çok kapsamlı bir sûredir"* buyururdu.

İbnu'l-Mubârek ve Abdurrezzâk, Hasan(-ı Basrî)'den bildirir: **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür"**[3] âyetleri nazil olunca Müslümanlardan biri: "Bu kadarı benim için yeterli! Zerre kadar da olsa iyilik veya kötülük yaptığım zaman bunun karşılığını göreceğim. Bundan daha iyi bir uyarı olamaz" dedi.[4]

İbn Ebî Şeybe ve Ebû Nuaym'ın *Hilye*'de bildirdiğine göre Hâris b. Süveyd, Zilzâl Sûresi'ni okudu. **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür"**[5] âyetlerine ulaşınca: "Bu, pek dakik ve çetin bir hesaptır" dedi.[6]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür"**[7] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: Burada kastedilenler kafir ile mümin kişidir. Kafir kıyamet gününde amel defteri kendisine verilince dünyadayken yaptığı tüm iyiliklerin yazılı olduğunu görür. Ancak yaptığı bu iyilikler kabul görmez ve geri çevrilir. İşte: **"Yaptıkları her işi ele alır, onu toz duman ederiz"**[8] âyetinde ifade edilen durum budur. Kafir bu durum karşısında umutsuzluğa kapılır ve yüzü kapkara kesilir. Mümin de kıyamet gününde

---

[1] Abdurrezzâk (2/388).
[2] Zilzâl Sur. 7, 8
[3] Zilzâl Sur. 7, 8
[4] İbnu'l-Mubârek (82) ve Abdurrezzâk (2/388).
[5] Zilzâl Sur. 7, 8
[6] İbn Ebî Şeybe (14/11) ve Ebû Nuaym (4/127).
[7] Zilzâl Sur. 7, 8
[8] Furkân Sur. 23

amel defteri kendisine verilince dünyadayken yaptığı tüm kötülüklerin yazılı olduğunu görür. Ancak bu kötülükleri bağışlanır. İşte: **"...Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir..."**[1] buyruğunda ifade edilen durum budur. Mümin bu durum karşısında yüzü neşe ve mutluluktan bembeyaz parlar.

İbn Cerîr, Selmân b. Âmir'den bildirir: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem)'e: "Yâ Resûlallah! Babam akrabalarını gözetir, verdiği sözleri yerine getirir ve misafirini ağırlardı" dedim. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"İslam'dan önce (Cahiliye döneminde) mi öldü?"* diye sorunca: "Evet!" dedim. Bunun üzerine: *"Bunların (âhirette) ona bir faydası olmayacak. Ancak yaptığı bu şeyleri onun soyundan gelenler (dünyada) görecektir. Bundan dolayı hüsrana uğramayacak, zillete maruz kalmayacak ve fakir düşmeyeceksiniz"* buyurdu.[2]

Ahmed *Zühd*'de ve İbnu'l-Münzir, Ebu'd-Derdâ'dan bildirir: "Şayet şu üç şey olmasaydı dünyada bir an bile kalmayı istemezdim! Biri, gece-gündüz beni yaratan için yüzümü secdeye götürmem ve bunun ileriki hayatım için yatırım olması; diğeri uzlete çekilmek, diğeri de meyve seçer gibi sözlerini seçip öyle konuşan kişilerle birlikte oturmaktır. Takvanın kâmil olanı kişinin zerre miktarı olan bir şeyde dahi Yüce Allah'a karşı takvalı olmasıdır. Hatta helal olarak gördüğü bir şeyi haram olabilir endişesiyle terk etmesidir. Bu da onunla haramlar arasında bir engel olur. Yüce Allah da kullarına sonunda gidecekleri yeri belirtmiş ve: **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür"**[3] buyurmuştur. Bundan dolayıdır ki kaçınmak için hiçbir kötü şeyi asla küçük görme! Yapmak için de hiçbir iyi şeyi değersiz görme.'"[4]

İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bilin ki Cennet ile Cehennem kişiye ayakkabı bağından bile daha yakındır.* **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür"**[5] buyurmuştur.[1]

---

[1] Furkân Sur. 70

[2] İbn Cerîr (24/567, 568) ve Taberânî (6213). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (1/119) der ki: "Ravileri güvenilirdir."

[3] Zilzâl Sur. 7, 8

[4] Ahmed (sh. 135, muhtasar olarak).

[5] Zilzâl Sur. 7, 8

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Hz. Âişe: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yarım hurma vererek de olsa kendinizi Cehennem ateşinden koruyun"* buyurduğunu işittim" demiş ve: **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür"**[2] âyetlerini okumuştur.

Abd b. Humeyd, Katâde'den bildirir: Bize anlatılana göre Hz. Âişe'ye bir dilenci gelince ona bir hurma tanesi verilmesini söyledi. Birisi ona: "Ey müminlerin annesi! Sadaka olarak bir hurma mı veriyorsunuz!" deyince, Hz. Âişe: "Vallahi evet! İnsanlar çoktur ve Allah'tan başkası onları doyuramaz. Artı bu hurma tanesinde birçok zerre miktarı iyilik yok mu?" karşılığını verdi.

Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre dilencinin biri Hz. Âişe'ye geldi. Hz. Âişe, hizmetçisine: "Ona yiyecek bir şeyler ver" dedi. Hizmetçi bir hurma tanesi bulunca: "Bu hurmayı ona vereyim mi?" diye sordu. Hz. Âişe: "Bu hurma tanesinde birçok zerre miktarı iyilik yok mu ki?" karşılığını verdi.[3]

Mâlik, İbn Sa'd, Abd b. Humeyd ve Beyhakî'nin değişik kanallardan bildirdiğine göre dilencinin biri Hz. Âişe'ye geldi. Hz. Âişe yanında bulunan bir sepet üzümden bir üzüm tanesi alıp dilenciye verdi. Neden bu kadar az verdiği kendisine sorulunca: "Bu üzüm tanesi birçok zerreden daha ağırdır" karşılığını verdi ve: **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür"**[4] âyetini okudu.[5]

Abd b. Humeyd, Câfer b. Burkân'dan bildirir: Bize bildirilene göre Ömer b. el-Hattâb'ın yanına miskin biri geldi. Ömer elindeki üzüm salkımından ona bir tane üzüm tanesi verdi ve: "Bu üzüm tanesinde birçok zerre miktarı iyilik vardır" dedi.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Medîne'den bildirir: Dilencinin biri Abdurrahman b. Avf'tan bir şey isteyince Abdurrahman önündeki üzümden bir üzüm tanesi

---

[1] Münzirî, *et-Terğîb* (4/95, 96, el-Isbehânî'den naklen). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îfu't-Terğîb*, 1833).

[2] Zilzâl Sur. 7, 8

[3] Beyhakî (3465).

[4] Zilzâl Sur. 7, 8

[5] Mâlik (2/997), İbn Sa'd (8/490) ve Beyhakî (3466).

verdi. Oradakilerin onun bu hareketini beğenmediği görünce de: "Bu üzüm tanesinde birçok zerre miktarı iyilik vardır" dedi.[1]

Abd b. Humeyd, Atâ b. Ferrûh'tan bildirir: Dilencinin biri Sa'd b. Mâlik'e gelip bir şeyler istedi. Sa'd önündeki hurma tabağından bir hurma tanesi alıp dilenciye uzattı. Ancak dilenci elini kapayıp almak istemeyince, Sa'd: "Yazık sana! Yüce Allah zerre miktarı ve hardal tanesi kadar iyiliği bile kabul ediyor. Peki, bu hurma tanesinden kaç tane zerre çıkar?" dedi.

İbn Sa'd'ın bildirdiğine göre Şeddâd b. Evs Müslümanlara bir hutbe verdi. Yüce Allah'a hamdu senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Ey insanlar! Bilin ki dünya hemen önünüzdedir ve ondan iyi olan da kötü olan da rızıklanır. Âhiret ise daha sonra gelecek olandır. Orada muktedir olan bir hükümran hüküm verir. Bilin ki hayırlar bütünüyle Cennettedir. Kötülükler de tümüyle Cehennemdedir. Bilin ki zerre miktarı iyilik yapan bunun karşılığını görecek, zerre miktarı kötülük yapan da bunun karşılığını görecektir."

Zücâcî *Âmâlî*'de Enes b. Mâlik'ten bildirir: Dilencinin biri Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) gelip bir şeyler istedi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ona bir hurma tanesi verdi. Dilenci: "Peygamberlerden biri bir hurma tanesi mi veriyor!" deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bu hurma tanesinde birçok zerre miktarı hayır olduğunu bilmiyor musun?"* karşılığını verdi.

Hennâd'ın bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"...Zerre miktarı..."**[2] ifadesini açıklarken elini toprağa daldırıp çıkardı. Sonra üzerindeki toza üfledi ve: "Elimden uçuşan bu şeylerden her biri zerre miktarıdır" dedi.[3]

Hasan b. Süfyân *Müsned*'de ve Ebû Nuaym *Hilye*'de Şeddâd b. Evs'ten bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurduğunu işittim: *"Ey insanlar! Bilin ki dünya hemen önünüzdedir ve ondan iyi olan da kötü olan da rızıklanır. Âhiret ise vaad edilmiş ve şüphesiz gelecek olan bir şeydir. Orada muktedir olan bir hükümran hüküm verir. Orada hakkı geçerli kılarken batılı da yok eder. Ey insanlar! Dünyanın değil âhiretin çocukları olun! Zira her bir çocuk kendi annesinin peşinden gider. Yüce Allah'ın uyarılarını dikkate alarak amel edin.*

[1] İbn Ebî Şeybe (3/113).
[2] Zilzâl Sur. 7, 8
[3] Hennâd (193).

Bilin ki amellerinizden hesaba çekileceksiniz. Yüce Allah'ın huzuruna çıkacaksınız ki bundan kaçış yoktur. Bilin ki **"Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür."**[1]

Mâlik, Ahmed, Buhârî, Müslim, Nesâî ve İbn Mâce, Ebû Hureyre'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Atlar üç çeşittir. Bu atlar, bazıları için sevap vesilesi iken bazıları için (günahlara karşı) örtü, bazıları için de günaha vesiledir..."* buyurdu. Kendisine merkepler konusu sorulunca da şöyle buyurdu: *"Bu yönde içerik olarak benzersiz ve kapsamlı olan:* **«Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görür»**[2] *âyetleri dışında bana bir şey indirilmiş değildir."*[3]

[1] Zilzâl Sur. 7, 8; Ebû Nuaym (1/264, 265) ve Taberânî (7158). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (2/188, 189) der ki: "İsnâdında çok zayıf biri olan Ebû Mehdî Saîd b. Sinân vardır."

[2] Zilzâl Sur. 7, 8

[3] Mâlik (2/444), Ahmed 13/7, 14/532, 534 (7563, 8977, 8979), Buhârî (2371, 2860, 3646, 4962, 4963, 7356), Müslim (987), Nesâî (3564, 3565) ve İbn Mâce (2788).

ÂDİYÂT SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Âdiyât Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

Ebû Ubeyd *Fadâil*'de Hasan(-ı Basrî)'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Zilzâl Sûresi, Kur'ân'ın yarısına denktir. Âdiyât Sûresi de Kur'ân'ın yarısına denktir"* buyurmuştur.[1]

Muhammed b. Nasr'ın Atâ b. Ebî Rebâh vasıtasıyla İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Zilzâl Sûresi Kur'ân'ın yarısına, Âdiyât Sûresi Kur'ân'ın yarısına, İhlâs Sûresi Kur'ân'ın üçte birine, Kâfirûn Sûresi de Kur'ân'ın dörtte birine denktir."*[2]

وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا * فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا * فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا * فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا * فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا * إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ * وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ * وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ * أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ * وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ * إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَخَبِيرٌ

"And olsun Allah yolunda koştukça koşanlara. And olsun kıvılcımlar saçanlara. Sabah sabah akına çıkanlara ve tozu dumana katanlara. Düşman topluluğunun içine dalanlara ki, insan gerçekten Rabbine karşı pek nankördür. Doğrusu kendisi de bunların hepsine şahittir. Gerçekten mala da pek düşkündür. İnsan, kabirlerde bulunanların çıkarılacağı ve kalplerde olanların ortaya konulacağı bir zamanın geleceğini bilmez mi? Doğrusu Rableri o gün onların her şeyinden haberdardır."

---

[1] Ebû Ubeyd (sh. 141).

[2] Muhammed b. Nasr (sh. 65).

Bezzâr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Dârakutnî *el-Efrâd*'da ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) düşman üzerine bir atlı birlik gönderdi. Ancak giden bu birlikten bir ay boyunca haber alınamayınca: **"Harıl harıl koşanlara, kıvılcımlar saçanlara, sabah baskını yapanlara, tozu dumana katanlara ve topluluğunun içine dalanlara andolsun!"**[1] âyetleri nazil oldu. Burada Yüce Allah, ayaklarından (İbn Merdûye'nin lafzı: Burunlarından) sesler çıkararak dörtnala koşar, toynaklarıyla taşlara çarpıp ateşten kıvılcımlar saçan, sabahın erken vakitlerinde düşman üzerine baskın yapan, ayaklarıyla topraktan tozu çıkaran ve sabahın erken saatlerinde düşman topluluğunun orta yerine dalanların üzerine yemin etmiştir."[2]

İbn Merdûye başka bir kanaldan İbn Abbâs'tan bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) düşman üzerine bir birlik gönderdi. Ancak bu birliğin haberi gecikince Yüce Allah: **"Harıl harıl koşanlara, kıvılcımlar saçanlara, sabah baskını yapanlara, tozu dumana katanlara ve topluluğunun içine dalanlara andolsun!"**[3] âyetleriyle onların haberini Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdi. Harıl harıl koşanlar, koşarken burunlarından soluyup hırıltı çıkaran atlardır. Kıvılcım saçanlar koşarken toynakları taşlara çarpıp ateş çıkaran atlardır. Sabah baskını yapanlar, düşman topluluğu üzerine sabahın erken saatlerinde saldırıya geçen atlardır. Tozu dumana katanlar, koşarken ayaklarının altındaki toprağın tozunu savuran atlardır. Topluluğun içine dalanlar da baskınla düşman topluluğunun içine dalan atlardır."

Abd b. Humeyd, Ebû Sâlih'ten bildirir: İkrime ile *Âdiyât* konusunu konuştuk. İkrime dedi ki: "İbn Abbâs bu âyetleri açıklarken şöyle demiştir: "*Âdiyât*, savaş halindeki atlardır. *Dabh/Dabhan* ifadesinden kasıt ise koşarken dudaklarını serbest bırakmasıdır. **"Kıvılcımlar saçanlara"**[4] âyetinde kıvılcım saçmaktan kasıt, müşriklere karşı tuzak kurup savaşı tutuşturmaktır. **"Sabah baskını yapanlara"**[5] âyetinde sabah vakti aniden düşman üzerine yapılan

[1] Âdiyât Sur. 1-5

[2] Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr*, 2291). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/142) der ki: "İsnâdında zayıf biri olan Hafs b. Cumey' vardır."

[3] Âdiyât Sur. 1-5

[4] Âdiyât Sur. 2

[5] Âdiyât Sur. 3

baskın ifade edilmiştir. **"Topluluğunun içine dalanlara"**[1] âyetinde bu atlı birliğin düşmanın ta orta yerine kadar girmesi dile getirilmiştir." İkrime'nin bu sözü üzerine ben de: "Ama Ali bunların savaş halindeki atlar değil hac ortamındaki develer olduğunu söylüyor ve bizim efendimiz sizin efendinizden daha bilgilidir" dedim.

İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Enbârî *el-Addâd*'da, Hâkim ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: *Hicr*'de otururken adamın biri yanıma geldi ve Âdiyât Sûresi'ni sordu. "Bunlar Allah yolunda düşman üzerine baskına giden atlı birliklerdir. Gece vakti bir yerde konaklayıp yemek için ateşlerini yakarlar. Düşmanlar da yakılan bu ateşlerden onları görürler" dedim. Adam yanımdan ayrılıp Zemzem suyunun yanında oturan Ali b. Ebî Tâlib'in yanına gitti ve Âdiyât Sûresi'ni ona da sordu. Ali: "Benden önce bunu kimseye sordun mu?" diye sorunca, Adam: "Evet, İbn Abbâs'a sordum. O, bundan kastın Allah yolunda baskına giden atlar olduğunu söyledi" karşılığını verdi. Ali adama: "Git ve İbn Abbâs'ı yanıma çağır" deyince, yanına gittim. Başında durduğum zaman bana şöyle dedi: "Bilgin olmayan bir konuda insanlara fetvalar mı veriyorsun! Vallahi İslam yolunda yapılan ilk savaş Bedir savaşı idi ve bu savaşta biri Zübeyr'in biri de Mikdâd b. el-Esved'in olmak üzere yanımızda sadece iki at vardı. Bu durumda *Âdiyât*'tan kasıt nasıl atlar olabilir ki? Burada hanıl hanıl koşanlardan (Âdiyât) kasıt, hac esnasında Arafat'tan Müzdelife'ye doğru koşan develerdir. Müzdelife'ye ulaştıkları zaman da ateşler yakarlar. **"Sabah baskını yapanlara"**[2] âyetinden kasıt, sabahın erken saatlerinde Müzdelife'den Mina'ya doğru harekete geçmeleridir. **"Tozu dumana katanlara"**[3] âyetinden kasıt, develerin toprağa basarken ayak ve toynağı ile tozu havalandırmasıdır." Ali bu açıklamayı yapınca sûrenin açıklaması konusunda kendi görüşümü bırakıp Ali'nin görüşünü kabul ettim.[4]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in A'meş vasıtasıyla İbrâhîm(-i Nehaî)'den bildirdiğine göre Abdullah: **"Hanıl hanıl koşanlara"**[5] âyetini

---

[1] Âdiyât Sur. 5

[2] Âdiyât Sur. 3

[3] Âdiyât Sur. 4

[4] İbn Cerîr (24/573, 574), İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/486, 487) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Enbârî (364, 365), Hâkim (2/105, "sahîh") ve *Tahrîcu Ahâdîsi'l-Keşşâf* (4/267) ile *Fethu'l-Bârî*'de (8/727) geçtiği üzere İbn Merdûye.

[5] Âdiyât Sur. 1

açıklarken: "Bu koşanlardan kasıt develerdir" demiştir. İbrahim der ki: Ali b. Ebî Tâlib bunların deve olduğunu söylerken, İbn Abbâs ise bunların atlar olduğunu savunuyordu. Ali, İbn Abbâs'ın bu konudaki sözünü işitince: "Bedir savaşında atlarımız yoktu" dedi. İbn Abbâs ise: "Âdiyât Sûresi'nde anlatılan bu durum gönderilen bir müfrezede gerçekleşmişti" dedi.[1]

Abd b. Humeyd, Âmir'den bildirir: **"Harıl harıl koşanlara, kıvılcımlar saçanlara, sabah baskını yapanlara, tozu dumana katanlara ve topluluğunun içine dalanlara andolsun!"**[2] âyetleri konusunda İbn Abbâs ile Hz. Ali tartıştılar. İbn Abbâs bunların atlar olduğunu söyleyince, Ali: "Yanılıyorsun ey filanın oğlu! Vallahi Bedir savaşında yanımızda Mikdâd'ın alacalı atından başka bir at yoktu" dedi. Hz. Ali burada kastedilenlerin develer olduğunu söylüyordu. İbn Abbâs da buna karşılık: "Tozu dumana kattığı söyleniyor. Bunu da ancak atlar toynaklarıyla çıkarmaz mı?" diyordu.

Abd b. Humeyd ve Hâkim'in Mücâhid vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Harıl harıl koşanlara, kıvılcımlar saçanlara, sabah baskını yapanlara, tozu dumana katanlara ve topluluğunun içine dalanlara andolsun ki insan gerçekten Rabbine karşı pek nankördür"**[3] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Harıl harıl koşanlardan kasıt atlardır. Kıvılcım saçanlar, ateş yakmak üzere çakmaklarını çakanlardır. Sabah baskını yapanlar, düşman topluluğu üzerine sabahın erken saatlerinde saldırıya geçen atlardır. Tozu dumana katanlar, koşarken ayaklarının altındaki toprağın tozunu savuran atlardır. Topluluğun içine dalanlar da baskınla düşman topluluğunun içine dalan atlardır. İnsanın *Kenûd* olması da nankör olmasıdır."[4]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Harıl harıl koşanlara"**[5] âyetini açıklarken: "İbn Abbâs bunun savaşta (koşan atlar), İbn Mes'ûd ise hac esnasında (koşan develer) olduğunu söylemiştir" demiştir.

---

[1] İbn Cerîr (24/573, 574) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/486) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[2] Âdiyât Sur. 1-5
[3] Âdiyât Sur. 1-6
[4] Hâkim (2/533, "sahîh").
[5] Âdiyât Sur. 1

Abdurrezzâk, Saîd b. Mansûr, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in Amr b. Dînâr vasıtasıyla Atâ'dan bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Harıl harıl koşanlara"**[1] âyetini açıklarken: "Hayvanlar içinde köpek ve at dışında koşarken hırıltı çıkaran hayvan yoktur" demiştir. **"Kıvılcımlar saçanlara"**[2] âyetini açıklarken: "Hile ve tuzak kurup savaşın fitilini ateşleyenlerdir" demiştir. **"Sabah baskını yapanlara"**[3] âyetini açıklarken: "Bunlar sabahın erken saatlerinde düşman üzerine baskın yapan atlardır" demiştir. **"Tozu dumana katanlara"**[4] âyetini açıklarken: "Bunlar toynaklarıyla toğrağın tozunu savuran atlardır" demiştir. **"Topluluğunun içine dalanlara"**[5] âyetini açıklarken de: "Düşman topluluğunun arasına dalanlardır" demiştir. Amr der ki: "Ubeyd b. Umeyr ise bunlardan kastın atlar değil develer olduğunu söylerdi."[6]

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Harıl harıl koşanlara"**[7] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bunlar atlardır. Harıltısı da atların koşarken iç çeker ve inler gibi sesler çıkarmasıdır. Harıltıdan kasıt budur."[8]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Hz. Ali: "Harıltı (*Dabh*) atlarda kişneme, develerde ise hızlı hızlı soluk alma şeklinde olur" demiştir.[9]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: **"Harıl harıl koşanlara"**[10] âyetini açıklarken: "Bunlar soluk soluğa kalıp hırıltı çıkarana kadar koşan atlardır" demiştir. **"Kıvılcımlar saçanlara"**[11] âyetini açıklarken: "Bunlar toynaklarıyla yerdeki taşlardan ateş kıvılcımları çıkaran atlardır" demiştir. **"Sabah baskını yapanlara"**[12] âyetini açıklarken: "Bunlar

---

[1] Âdiyât Sur. 1
[2] Âdiyât Sur. 2
[3] Âdiyât Sur. 3
[4] Âdiyât Sur. 4
[5] Âdiyât Sur. 5
[6] Abdurrezzâk (2/390) ve İbn Cerîr (24/572).
[7] Âdiyât Sur. 1
[8] İbn Cerîr (24/575).
[9] İbn Cerîr (24/575).
[10] Âdiyât Sur. 1
[11] Âdiyât Sur. 2
[12] Âdiyât Sur. 3

sabahın erken saatlerinde düşman üzerine baskın yapan atlardır" demiştir. **"Tozu dumana katanlara"**[1] âyetini açıklarken: "Bunlar toynaklarıyla toğrağın tozunu savuran atlardır" demiştir. **"Topluluğunun içine dalanlara"**[2] âyetini açıklarken: "Düşman topluluğunun arasına dalanlardır" demiştir. **"İnsan gerçekten Rabbine karşı pek nankördür"**[3] âyetini açıklarken de: "İnsanın *Kenûd* olması da nankör olmasıdır" demiştir.[4]

Firyâbî ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Harıl harıl koşanlara, kıvılcımlar saçanlara, sabah baskını yapanlara, tozu dumana katanlara ve topluluğunun içine dalanlara andolsun ki insan gerçekten Rabbine karşı pek nankördür"**[5] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Harıl harıl koşanlardan kasıt atlardır. Kıvılcım saçanlardan kasıt, düşmana karşı hile yapan, tuzak kuran kişilerdir. Sabah baskını yapanlardan kasıt atlardır. Tozu dumana katanlardan kasıt atlardır. Topluluğun içine dalanlar âyetindeki topluluk ifadesinden kasıt, her iki taraftır. İnsanın *Kenûd* olması da nankör olmasıdır."[6]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: **"Harıl harıl koşanlara"**[7] âyetini açıklarken: "Bunlar atlardır, zira atlar dörtnala koştuğu zaman öylesi bir hırıltı çıkarırlar. Devenin ise öylesi bir hırıltısı olmaz" demiştir. **"Kıvılcımlar saçanlara"**[8] âyetini açıklarken: "Çakılan kıvılcımdan kasıt, kurulan tuzaklardır. Zira Araplar birine bir tuzak kurmak istedikleri zaman: "Allah'a yemin olsun ki sana bir tuzak kuracak ve bunun kıvılcımlarını da sana göstereceğim" derler" demiştir. **"Sabah baskını yapanlara"**[9] âyetini açıklarken: "Bu baskını yapanlardan kasıt atlardır" demiştir. **"Tozu dumana katanlara"**[10] âyetini açıklarken: "Bunlar toynaklarıyla toğrağın tozunu

---

[1] Âdiyât Sur. 4
[2] Âdiyât Sur. 5
[3] Âdiyât Sur. 6
[4] Abdurrezzâk (2/390), İbn Cerîr (24/571, 572, 575) ve Kelbî'den naklen yine İbn Cerîr (24/579, 581, 583, 585).
[5] Âdiyât Sur. 1-6
[6] *Fethu'l-Bârî*'de (8/727) geçtiği üzere Firyâbî.
[7] Âdiyât Sur. 1
[8] Âdiyât Sur. 2
[9] Âdiyât Sur. 3
[10] Âdiyât Sur. 4

savuran atlardır" demiştir. **"Topluluğunun içine dalanlara"**[1] âyetini açıklarken: "Düşman topluluğunun arasına dalanlardır" demiştir. **"İnsan gerçekten Rabbine karşı pek nankördür"**[2] âyetini açıklarken de: "İnsanın *Kenûd* olması da nankör olmasıdır" demiştir.[3]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Atiyye: **"Harıl harıl koşanlara"**[4] âyetini açıklarken: "Bunlar dörtnala koştuğu zaman hırıltı çıkaran atlardır" demiştir. **"Kıvılcımlar saçanlara"**[5] âyetini açıklarken: "Çakılan kıvılcımdan kasıt, kurulan tuzaklardır" demiştir. **"Sabah baskını yapanlara"**[6] âyetini açıklarken: "Bu baskını yapanlardan kasıt atlardır" demiştir. **"Tozu dumana katanlara"**[7] âyetini açıklarken: "Bunlar toynaklarıyla toğrağın tozunu savuran atlardır" demiştir. **"Topluluğunun içine dalanlara"**[8] âyetini açıklarken: "Bunlar müşrik topluluğun arasına dalanlardır" demiştir. **"İnsan gerçekten Rabbine karşı pek nankördür"**[9] âyetini açıklarken de: "İnsanın *Kenûd* olması da nankör olmasıdır" demiştir.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Kıvılcımlar saçanlara"**[10] âyetini açıklarken: "Müşrikler düşmanlarına hile yapma babında geceleri fazladan ateş yakar ve sayıca çok olduklarını gösterirlerdi" demiştir.

Tastî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا"[11] âyetinin anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "*Nak'* ifadesi koşan atların ayağından çıkan toz, anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Hassân b. Sâbit'in:

"Yok olup gitsin atlarımız eğer görmezseniz

---

[1] Âdiyât Sur. 5
[2] Âdiyât Sur. 6
[3] İbn Cerîr (24/571, 579, 582).
[4] Âdiyât Sur. 1
[5] Âdiyât Sur. 2
[6] Âdiyât Sur. 3
[7] Âdiyât Sur. 4
[8] Âdiyât Sur. 5
[9] Âdiyât Sur. 6
[10] Âdiyât Sur. 2
[11] Âdiyât Sur. 4

Kedâ yolunda tozu dumana kattıklarını" dediğini işitmez misin?"

Nâfi': "إِنَّ الْإِنسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ"[1] âyetinin anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "*Kenûd,* nimete karşı nankörlük eden, yemeği tek başına yiyen, başkasına yardımı esirgeyen, kölesini aç bırakan kişidir" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Şairin:

"Ukâz'da bana yaptığı ikrama şükranlarımı sundum

Zira bana yapılan bir iyiliğe nankörlük edecek değilim" dediğini işitmez misin?"[2]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: **"Harıl harıl koşanlara"**[3] âyetini açıklarken: "Bunlar hac esnasında koşan develerdir" demiştir. **"Kıvılcımlar saçanlara"**[4] âyetini açıklarken: "Koşan develerin ayakları altından sıçrayan çakıl taşlarının birbirine çarpıp sürtünerek ateş kıvılcımları çıkarmasıdır" demiştir. **"Sabah baskını yapanlara"**[5] âyetini açıklarken: "Müzdelife'den sabahın erken saatlerinde ayrılmalarıdır" demiştir. **"Tozu dumana katanlara"**[6] âyetini açıklarken: "Yol aldıkları zaman ayaklarıyla toprağın tozunu çıkarırlar" demiştir.[7]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Atâ: **"Harıl harıl koşanlara"**[8] âyetini açıklarken: "Bunlar develerdir" demiştir. **"Kıvılcımlar saçanlara"**[9] âyetini açıklarken: "Bunlar atlardır" demiştir. **"Topluluğunun içine dalanlara"**[10] âyetini açıklarken: "Burada topluluğun içine dalanlardan kasıt insanlardır"

---

[1] Âdiyât Sur. 6
[2] *el-İtkân*'de (2/86) geçtiği üzere Tastî.
[3] Âdiyât Sur. 1
[4] Âdiyât Sur. 2
[5] Âdiyât Sur. 3
[6] Âdiyât Sur. 4
[7] İbn Cerîr (24/573, 574, 578, 580, 582).
[8] Âdiyât Sur. 1
[9] Âdiyât Sur. 2
[10] Âdiyât Sur. 5

demiştir. **"İnsan gerçekten Rabbine karşı pek nankördür"**[1] âyetini açıklarken de: "İnsanın *Kenûd* olması da nankör olmasıdır" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Muhammed b. Ka'b el-Kurazî: **"Harıl harıl koşanlara"**[2] âyetini açıklarken: "Arafat'tan Müzdelife'ye doğru harekete geçilmesidir" demiştir. **"Kıvılcımlar saçanlara"**[3] âyetini açıklarken: "Müzdelife'de ihtiyaç için yakılan ateşlerin kıvılcımlarıdır" demiştir. **"Sabah baskını yapanlara"**[4] âyetini açıklarken: "Müzdelife'den sabahın erken saatlerinde ayrılmalarıdır" demiştir. **"Tozu dumana katanlara"**[5] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt, vadinin içinde yol almalarıdır" demiştir. **"Topluluğunun içine dalanlara"**[6] âyetini açıklarken de: "Hac esnasında Minâ'da toplanmalarıdır" demiştir.

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye değişik kanallardan İbn Abbâs'tan bildirir: "*Kenûd* ifadesi biz şehir ahalisinin lehçesinde *nankör* anlamındadır" demiştir.[7]

İbn Asâkir, Ebû Umâme'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): " إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ"[8] âyetini açıklarken: *"İnsan Rabbine karşı pek nankördür"* buyurmuştur.

Abd b. Humeyd, Buhârî *Edeb*'de, Hakîm et-Tirmizî ve İbn Merdûye, Ebû Umâme'den bildirir: *"Kenûd*, başkalarına yardımda bulunmayan, tek başına konaklayıp yiyen ve kölesini döven kişidir."[9]

İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim, Taberânî, İbn Merdûye, Deylemî ve İbn Asâkir – zayıf bir senedle- Ebû Umâme'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kenûd kimdir biliyor musunuz?"* diye sorunca, ashâb: "Allah ve Resûlü daha iyi bilir"

---

[1] Âdiyât Sur. 6
[2] Âdiyât Sur. 1
[3] Âdiyât Sur. 2
[4] Âdiyât Sur. 3
[5] Âdiyât Sur. 4
[6] Âdiyât Sur. 5
[7] İbn Cerîr (24/584) ve *Fethu'l-Bârî*'de (8/727) geçtiği üzere İbn Merdûye.
[8] Âdiyât Sur. 6
[9] Buhârî (160) ve Hakîm et-Tirmizî (3/72). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Edebi'l-Müfred*, 31).

dediler. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bu kişi kölesini döven, başkasına yardımı esirgeyen ve yemeğini tek başına yiyen nankör kişidir"* buyurdu.[1]

Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre Katâde ile Hasan(-ı Basrî): **"İnsan gerçekten Rabbine karşı pek nankördür"**[2] âyetini açıklarken şöyle demişlerdir: "*Kenûd*, nimete karşı nankördür. Bir şey vereceği zaman cimri davranır. Başkalarına yardımı esirger. Kölesini aç bırakır. Yemeğini başkalarıyla paylaşmayıp tek başına yer. Kavmine gelen misafirleri ağırlamaz. Kişi bu özellikleri üzerinde taşıdığı zaman ancak *kenûd* birisi sayılır.[3]

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"İnsan gerçekten Rabbine karşı pek nankördür"**[4] âyetini açıklarken: "Başına gelen musibetleri sayıp dururken Rabbinin verdiği nimetleri görmezden gelen bir nankördür" demiştir.[5]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Şüphesiz buna kendisi de şahittir"**[6] âyetini açıklarken: "Buna şahit olan kişi insandır" demiştir. **"Gerçekten hayra da pek düşkündür"**[7] âyetini açıklarken de: "Buradaki hayırdan kasıt, maldır ve insan mala pek düşkündür, anlamındadır" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Şüphesiz buna kendisi de şahittir"**[8] âyetini açıklarken: "Buna şahit olandan kasıt, Yüce Allah'tır" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: **"Şüphesiz buna kendisi de şahittir"**[9] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Buradaki "Hû" zamiri kendisine en yakın isme aittir ki o da bir önceki âyette geçen "Rab" ismidir.

---

[1] İbn Cerîr (24/586), İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/488) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim, Taberânî (7778, 7958) ve Deylemî (6977).
[2] Âdiyât Sur. 6
[3] Beyhakî (4628).
[4] Âdiyât Sur. 6
[5] İbn Cerîr (24/585) ve Beyhakî (4629, 10061).
[6] Âdiyât Sur. 7
[7] Âdiyât Sur. 8
[8] Âdiyât Sur. 7
[9] Âdiyât Sur. 7

Bu durumda âyetlerin anlamı: "Şüphesiz Allah da buna (insanın nankörlüğüne) şahittir. İnsan da hayra karşı pek düşkündür" şeklindedir.[1]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Gerçekten hayra da pek düşkündür"**[2] âyetini açıklarken: "Buradaki hayırdan kasıt maldır" demiştir.[3]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Muhammed b. Ka'b el-Kurazî: **"Şüphesiz buna kendisi de şahittir"**[4] âyetini açıklarken: "İnsan bu konuda kendi kendine şahittir" demiştir. **"Bilmez mi ki kabirlerde olanlar dışarı atıldığı ve göğüslerde olanlar ortaya konduğu zaman"**[5] âyetlerini açıklarken: "Kabirlerde olanların dışarı atılması ölümden sonra tüm insanların diriltilmesi zamanında olacaktır. Göğüslerde olanların çıkarılması da yapılan amellerin ortaya konmasıdır" demiştir.

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Bilmez mi ki kabirlerde olanlar dışarı atıldığı ve göğüslerde olanlar ortaya konduğu zaman"**[6] âyetlerini açıklarken: "Kabirlerde olanın dışarıya atılması ölümden sonra tekrar dirilmedir. Göğüslerde olanın ortaya konulması da kaplerde olanların dışarıya çıkarılmasıdır" demiştir.[7]

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ebû Sâlih: "وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ"[8] âyetini: "Göğüslerde olanlar dışarıya çıkarıldığı zaman" şeklinde açıklamıştır.

İbn Asâkir, Bahterî b. Ubeyd'den, o da babasından, o da Ebû Hureyre'den bildirir: Adamın biri geldi ve: "Yâ Resûlallah! **"Harıl harıl koşanlara"**[9] ne demektir?" diye sordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adama yüz vermedi. Adam

---

[1] İbn Cerîr (24/589).
[2] Âdiyât Sur. 8
[3] Abdurrezzâk (2/391).
[4] Âdiyât Sur. 7
[5] Âdiyât Sur. 9, 10
[6] Âdiyât Sur. 9, 10
[7] İbn Cerîr (24/590).
[8] Âdiyât Sur. 10
[9] Âdiyât Sur. 1

ikinci gün yine geldi ve: Yâ Resûlallah! **"Kıvılcımlar saçanlara"**[1] ne demektir?" diye sordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yine adama yüz vermedi. Adam diğer gün yine geldi ve: "Yâ Resûlallah! **"Kıvılcımlar saçanlara"**[2] ne demektir?" diye sordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) elindeki asasıyla adamın başındaki başlık ile sarığı kaldırıp saçına baktı. Adamın gür bir saçının olduğunu gördü. Sonrasında: *"Şayet saçlarının kazınmış olduğunu görseydim gözlerini taşıyan şeyi (kafasını) yere indirir (keser)dim"* buyurdu. Ordakiler Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu sözünden dolayı korkuya kapıldılar ve: "Yâ Resûlallah! Neden?" diye sordular. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Ümmetimden bazı insanlar çıkacak ve Kur'ân'ın hükümlerini geçersiz kılmak için âyetleri karşı karşıya getirecekler, müteşabih âyetlerin peşine düşeceklerdir. Yüce Allah'ın dini konusunda ayrı yollarının olduğunu iddia edeceklerdir. Her ümmetin Mecusileri vardır. Benim ümmetimin Mecusileri ile Cehennemin köpekleri de işte bunlardır."* Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sanki bunlarla Kaderiyye mezhebinden olanları kastediyor gibiydi.

Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl*'de[3] der ki: "Ebû Hâtim ravi Bahterî'yi zayıf bulurken diğerleri ondan uzak durmuşlardır. Ebû Nuaym ise: "Bahterî, babasından uydurma hadisler rivayet etti" demiştir."

[1] Âdiyât Sur. 2
[2] Âdiyât Sur. 2
[3] *Mîzânu'l-İ'tidâl* (1/299).

KÂRİ'A SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Kâri'a Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin değişik kanallardan bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Kâri'a, kıyametin isimlerinden biridir" demiştir.[1]

الْقَارِعَةُ ★ مَا الْقَارِعَةُ ★ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ ★ يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ★ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ★ فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ★ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ★ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ★ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ★وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ ★ نَارٌ حَامِيَةٌ ★

"Yürekleri hoplatan büyük felaket! Nedir o yürekleri hoplatan büyük felaket? Yürekleri hoplatan büyük felaketin ne olduğunu sen ne bileceksin? O gün insanlar, her biri bir tarafa uçuşan küçük kelebekler gibi olacaktır. Dağlar da atılmış renkli yünler gibi olacaktır. İşte o vakit, kimin tartıları ağır gelmişse, Artık o, hoşnut olacağı bir hayat içinde olacaktır. Ama kimin de tartıları hafif gelirse, İşte onun anası (varacağı yer) Hâviye'dir. Sen Hâviye'nin ne olduğunu ne bileceksin? O, kızgın bir ateştir." (Kâri'a Sur. 1-11)

Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: **"O gün insanlar yayılmış pervaneler gibi olurlar"**[2] âyetini açıklarken: "Bunlar (Ferâş) ateşin üzerine gittiklerini gördüğünüz gece kelebekleridir" demiştir. "كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ"[3] buyruğunu açıklarken: *"İbn*, ifadesi yün anlamındadır" demiştir. **"Ama**

---

[1] İbn Cerîr (24/592).

[2] Kâri'a Sur. 4

[3] Kâri'a Sur. 5

tartıları ağır gelen kimse hoş bir hayat içinde olacaktır"[1] buyruğunu açıklarken: "Hoş bir hayattan kasıt Cennettir" demiştir. **"Tartıları hafif gelenler ise işte onun anası hâviye'dir"**[2] buyruğunu açıklarken: "Hâviye'den kasıt Cehennemdir. Onların yurdu, meskeni, anası, varacakları yer ve tek dostları Cehennem olacaktır" demiştir.[3]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Onun anası hâviye'dir"**[4] âyetini açıklarken: "Onun varacağı yer Cehennem ateşidir ki *hâviye* de orasıdır" demiştir.[5]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ"[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Zor bir duruma düşen kişi hakkında: "Anası ağladı, helak oldu (=*Hevet ummuhu*)" denmesi gibi tartıları hafif gelen kişinin anası ağlayacaktır."

İbnu'l-Münzir, Katâde'den bildirir: "*Hâviye* ifadesi Arapça bir kelimedir. Zira zor bir duruma düşen kişi için: "*Hevet ummuhu* (=Anası ağladı, helak oldu)!" denilir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ebû Hâlid el-Vâlibî: **"Onun anası hâviye'dir"**[7] buyruğunu: "Tepeüstü düşeceği yer Cehennemdir" demiştir.

İbn Cerîr'nin bildirdiğine göre İkrime: "Tepeüstü Cehennem ateşine düşecektir" demiştir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Ebû Sâlih: "Tartıları hafif gelenler, tepeüstü Cehennem ateşine düşeceklerdir" demiştir.[8]

İbn Cerîr, İbn Zeyd'den bildirir: "*Hâviye*'den kasıt Cehennem ateşidir. *Hâviye*, tartıları hafif gelen kişinin kendisine dönüp sığınacağı anası ve barınağı olacaktır."[1]

---

[1] Kâri'a Sur. 6, 7
[2] Kâri'a Sur. 8, 9
[3] İbn Cerîr (24/593-595).
[4] Kâri'a Sur. 9
[5] Abdurrezzâk (2/392) ve İbn Cerîr (24/595).
[6] Kâri'a Sur. 9
[7] Kâri'a Sur. 9
[8] İbn Cerîr (24/596).

Abdurrezzâk ve İbn Cerîr, Eş'as b. Abdillah el-A'mâ'dan bildirir: Mümin öldüğü zaman ruhu müminlerin ruhlarının arasına götürülür ve: "Kardeşiniz dünyada yeteri kadar sıkıntı yaşadı. Onu burada rahat ettirin" denilir. Sonra müminlerin ruhları yeni gelene: "Filana ne oldu? Filan ne yaptı?" diye dünyada olan bazılarını sorarlar. Yeni gelen mümin de: "İyidir" şeklinde cevaplar verir. Yine birinin adını verip: "Filan kişiye ne oldu?" diye sorduklarında, mümin: "O öldü! Yanınıza gelmedi mi ki?" karşılığını verir. Bunun üzerine: "Hayır gelmedi! O zaman anası olan hâviyeye (Cehenneme) gitmiştir" derler.[2]

Hâkim'in Hasan(-ı Basrî)'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Mümin öldüğü zaman ruhunu ölmüş diğer müminlerin ruhları karşılar. Kendisine: «Filan kişiye ne oldu?» diye dünyadaki birilerini sorarlar. Eğer «Öldü» derse, onlar: «O zaman anası olan hâviyeye (Cehenneme) gitmiştir. O ne kötü bir ana, ne kötü bir mürebbiyedir» derler."*[3]

İbn Merdûye'nin Enes b. Mâlik'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Mümin öldüğü zaman ölen müminlerin ruhları onu karşlar ve: «Filan adama ne oldu? Filan kadın ne yaptı?» diye sormaya başlarlar. Şayet sordukları kişi ölmüş de yanlarına gelmemişse: «O zaman onu anası olan hâviyeye (Cehenneme) götürmüşlerdir. O ne kötü bir ana, ne kötü bir mürebbiyedir» derler. Sonra yine: «Filan kişi ne yaptı? Evlendi mi? Filan kadın ne yaptı? Evlendi mi?» diye sormaya devam ederler, ancak içlerinden bazıları: «Bırakan da rahatlansın, zira büyük bir sıkıntıdan çıktı» der."*[4]

İbn Merdûye'nin Ebû Eyyûb el-Ensârî'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Müminin ruhu alındığı zaman Allah'ın rahmetine nail olmuş kullar(ın ruhları) dünyada iken bir müjdeyi bekler gibi onu karşılar ve birbirlerine: «Arkadaşınıza fırsat verin de dinlensin. Zira büyük bir sıkıntının içinden yeni geldi» derler. Sonra yeni gelen bu müminin ruhuna: «Filan adama ne oldu? Falan kadın evlendi mi?» şeklinde dünyadakilerin durumunu öğrenmek üzere soru sorarlar. Şayet ondan önce ölmüş birini sorarlarsa: «Heyhat! Benden önce öldü» karşılığını verir. Bunun üzerine onlar:*

---

[1] İbn Cerîr (24/596).

[2] Abdurrezzâk (2/392) ve İbn Cerîr (24/596).

[3] Hâkim (2/533).

[4] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/490) geçtiği üzere İbn Merdûye.

«Allah'tan geldik ve O'na döneceğiz! O zaman onu anası olan hâviyeye (Cehenneme) götürmüşlerdir. O ne kötü bir ana, ne kötü bir mürebbiyedir» derler."

İbnu'l-Mubârek, Ebû Eyyûb el-Ensârî'den bildirir: Kulun ruhu alındığı zaman Allah'ın rahmetine nail olmuş kullar dünyada iken bir müjdeyi bekler gibi onu karşılar ve dünyadakiler hakkında soru sormak için ona yanında toplanırlar. Ancak içlerinden bazıları: "Arkadaşınıza fırsat verin de dinlensin. Zira büyük bir sıkıntının içindeydi" der. Sonra yanına gelip: "Filan adama ne oldu? Falan kadın evlendi mi?" şeklinde sorular sormaya başlarlar. Şayet ondan önce ölmüş birini sorarlarsa: "Benden önce öldü" karşılığını verir. Bunun üzerine onlar: "Allah'tan geldik ve O'na döneceğiz! O zaman onu anası olan hâviyeye (Cehenneme) götürmüşlerdir. O ne kötü bir ana, ne kötü bir mürebbiyedir" derler. Daha sonra hayatta olanların amelleri kendilerine arzedilir. İyi bir şey yaptıklarını gördükleri zaman buna sevinip mutlu olurlar ve: "Allahım! Bu senin, kullarına ihsan etiğin bir nimetti. Bunu tamamına erdir" derler. Kötü şeyler yaptıklarını gördükleri zaman da: "Allahım! Kulunu tövbeye yönlendir" derler.

İbn Sâid der ki: "Selâm et-Tavîl de bunu merfû olarak Sevr'den rivayet etmiştir."[1]

İbnu'l-Mubârek'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr'e: "Hayatta olanların haberleri ölülere ulaşır mı?" diye sorulunca, Saîd şöyle dedi: "Evet, ulaşır. Ölü olan her bir kişiye hayatta olan akrabalarının haberleri ulaşır. İyi bir şey duyduğu zaman buna sevinir, neşelenir ve bundan dolayı tebrik de edilir. Ancak onlardan kötü bir şey duyduğu zaman buna üzülüp kederlenir. Hatta ölmüş birinin durumunu sorarlar. Kendilerine: "Yanınıza gelmedi mi ki?" diye sorulunca: "O zaman onu anası olan hâviyeye (Cehenneme) götürmüşlerdir" derler."[2]

Ebû Nuaym *Hilye*'de Vehb b. Münebbih'ten bildirir: Hz. İsa, insanları, cinleri, hayvanları, böcekleri ve kuşları olmak üzere tümüyle ölmüş olan bir kasabaya uğradı. Bir süre kasabayı süzdükten sonra arkadaşlarına dönüp: "Bunlar Allah'ın azabıyla ölmüşler. Zira başka bir şeyden dolayı ölselerdi bu

[1] İbnu'l-Mubârek (443).
[2] İbnu'l-Mubârek (447).

şekilde toplu değil ayrı ayrı ölürlerdi" dedi. Sonra: "Ey kasaba ahalisi!" diye seslenince, bir ses: "Buyur ey Ruhullah!" karşılığını verdi. Hz. İsa: "Suçunuz neydi ki?" diye sorunca, sesin sahibi: "Tağutlara kulluk ve dünya sevgisi" karşılığını verdi. Hz. İsa: "Tağutlara nasıl kulluk ediyordunuz ki?" diye sorunca, sesin sahibi: "Allah'a isyan edenlere itaat ederek" karşılığını verdi. Hz. İsa: "Dünyayı nasıl seviyordunuz?" diye sorunca, sesin sahibi: "Bir annenin çocuğunu sevmesi gibi seviyorduk. Dünya nimetleri bize yakın olunca seviniyor, uzaklaşınca üzülüyorduk. Dünyaya yönelik çok büyük umutlar taşıyor, aynı oranda Allah'a itaatten geri duruyorduk" karşılığını verdi.

Hz. İsa: "Peki, sizlere ne oldu?" diye sorunca, sesin sahibi: "Bir gece sağlık ve afiyet içinde uyuduk, ama hâviye'de uyandık" karşılığını verdi. Hz. İsa: "Hâviye nedir?" diye sorunca, sesin sahibi: "Siccîn'dir" karşılığını verdi. Hz. İsa: "Siccîn nedir?" diye sorunca, sesin sahibi: "Yerin katmanlarına benzeyen kor ateşlerdir. Ruhlarımız da bu kor ateşlerin içine gömüldü" karşılığını verdi. Hz. İsa: "Diğer kasaba ahalisi neden konuşmuyor?" diye sorunca, sesin sahibi: "Ağızlarına ateşten bir gem vurulduğu için konuşamıyorlar" karşılığını verdi. Hz. İsa: "Peki içlerinden sen benimle nasıl konuşabildin?" diye sorunca, sesin sahibi: "Ben de onların içindeydim, ancak onların düştüğü duruma düşmedim. Allah'tan bela geldiği zaman onlarla birlikte beni de içine aldı. Şu an bir kılla hâviye'nin üzerinde asılı duruyorum. Ateşe düşecek miyim yoksa kurtulacak mıyım bilmiyorum" karşılığını verdi. Bunun üzerine Hz. İsa, arkadaşlarına: "Gerçek olarak size söyleyeyim ki dünya ve âhiret afiyetinin yanında arpa ekmeği yemek, kirli suyu içmek ve köpeklerle birlikte çöplüklerde yatmak bile çoktur."[1]

Ebû Ya'lâ, Enes'ten bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), ashâbından birini üç gün görmese ona ne olduğunu sorardı. Şayet yolculuğa çıkmışsa ona dua eder, çıkmamışsa yanına gider, hasta ise de onu ziyaret ederdi. Bir defasında Ensâr'dan bir adamı üç gün boyunca göremedi. Üçüncü günde onu sorunca: "Yâ Resûlallah! Yanından geldiğimizde yolunmuş bir kuş yavrusu gibiydi. Ağzından ne girse dübüründen hemen çıkıyordu" dediler. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"O zaman onu ziyarete gidelim"* buyurunca onunla birlikte ziyaretine gittik. Yanına girdiğimizde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi veselliem) ona:

[1] Ebû Nuaym (4/61).

"Kendini nasıl hissediyorsun?" diye sordu. Adam: "Ağzımdan ne girse hemen dübürümden çıkıyor" karşılığını verdi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Peki, neden?"* diye sorunca, adam şu karşılığı verdi: "Yâ Resûlallah! Seni akşam namazını kılarken görünce ben de arkanda namaza durdum. Sen namazda **"Kâri'a! Nedir o kâri'a? Kâri'anın ne olduğunu sen bilir misin? O gün insanlar yayılmış pervaneler gibi olurlar. Dağlar atılmış renkli yünler gibi olur. Ama tartıları ağır gelen kimse hoş bir hayat içinde olacaktır. Ama kimin de tartıları hafif gelirse, işte onun anası (varacağı yer) Hâviye'dir. Nedir o (Hâviye) bilir misin? O, kızgın bir ateştir"**[1] şeklinde olan Kâri'a Sûresi'ni okudun. Ben de: "Allahım! Bir günahtan dolayı beni âhirette cezalandıracaksan o cezayı bana dünyada iken çektir" dedim. Sonrasında işte bu duruma düştüm." Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ne kötü demişsin! Yüce Allah'tan hem dünyada, hem de âhirette sana iyilik vermesini ve Cehennem azabından seni korumasını isteseydin ya!"* buyurdu. Adama böyle dua etmesini söyleyince adam bu şekilde dua etti. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) de adam için dua edince sanki bağlıymış da bağından kurtulmuş gibi sağlıklı bir şekilde ayağa kalktı.[2]

[1] Kâri'a Sur. 1-11

[2] Ebû Ya'lâ (3429, uzun bir metinle). Muhakkiki: "İsnâdı zayıftır" demiştir.

TEKÂSÜR SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Tekâsür Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

Hâkim ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da İbn Ömer'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Biriniz her gün bin âyet okuyamaz mı?"* diye sorunca, ashâb: "Her gün bin âyeti kim okuyabilir ki?" karşılığını verdiler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kişi (her gün) Tekâsür Sûresi'ni okuyamaz mı?"* buyurdu.[1]

Hatîb *el-Müttefik ve'l-Müfterik*'de ve Deylemî, Ömer b. el-Hattâb'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bir gecede bin âyet okuyan kişiyi, huzura çıktığı zaman Yüce Allah yüzüne gülümseyerek karşılar"* buyurdu. Ashâb: "Yâ Resûlallah! Bir gecede bin âyet okumaya kimin gücü yeter ki?" diye sorunca, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bismillâhirrahmânirrahîm"* diyerek Tekâsür Sûresi'ni okudu ve: *"Canım elinde olana yemin olsun ki bu sûre bin âyete denktir"* buyurdu.[2]

İbn Ebî Hâtim, Saîd b. Ebî Hilâl'dan bildirir: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbı Tekâsür Sûresi'ni "el-Makbere (kabristan) Sûresi" olarak da isimlendirirlerdi."[3]

Tayâlisî, Saîd b. Mansûr, Ahmed, Abd b. Humeyd, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Taberânî, Hâkim ve İbn Merdûye, Abdullah b. eş-Şıhhîr'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldiğim zaman Tekâsür Sûresi'ni okuyor ve şöyle buyuruyordu: *"İnsan «Malım! Malım!» der durur. Oysa malından sana yiyip bitirdiğin, giyip eskittiğin ve sadaka olarak verip kalıcı kıldığından başkası var mıdır?"* Başka bir lafızda: "Resûlullah'ın

---

[1] Hâkim (1/566, 567) ve Beyhakî (2518). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îfu't-Terğîb ve't-Terhîb*, 891).

[2] Hatîb (197). Hatîb: "Hadisi Yahya b. Kebîr'den rivayet eden kişi meçhuldur. Hadis de sabit değildir" demiştir.

[3] *Fethu'l-Bârî*'de (8/728) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

(sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldiğim zaman kendisine Tekâsür Sûresi nazil oluyordu..." şeklinde geçer.[1]

Taberânî, Mutarrif'den, o da babasından bildirir: Tekâsür Sûresi nazil olduğu zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"İnsan «Malım! Malım!» der durur. Oysa malından sana yiyip bitirdiğin, giyip eskittiğin ve sadaka olarak verip kalıcı kıldığından başkası var mıdır?"*

Abd b. Humeyd, Müslim ve İbn Merdûye'nin Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"İnsan «Malım! Malım!» der durur. Oysa insana malından yiyip bitirdiği, giyip eskittiği ve sadaka olarak verip kalıcı kıldığı olmak üzere üç kısmından başkası yoktur. Bunlar dışında kalan mallarını ise ölünce başka insanlara bırakır."*[2]

Abd b. Humeyd'in Hasan(-ı Basrî)'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İnsan «Malım! Malım!» der durur. Oysa malından ona yiyip bitirdiği, giyip eskittiği ve sadaka olarak verip kalıcı kıldığından başkası yoktur."*

Hakîm et-Tirmizî *Nevâdiru'l-Usûl*'de ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Cerîr b. Abdillah'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Sizlere Tekâsür Sûresi'ni okuyacağım. Dinleyip ağlayana da Cennet vardır"* buyurdu. Bu sûreyi okuyunca da kimimiz ağladı kimimiz de ağlamadı. Ağlamayanlar: "Yâ Resûlallah! Ağlamak için çok çabaladık ama ağlayamadık" deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Onu sizlere ikinci defa okuyacağım. Ağlayana Cennet vardır. Ağlayamayan da ağlar gibi yapsın"* buyurdu.[3]

Abd b. Humeyd, Abdullah b. eş-Şıhhîr'den bildirir: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldiğimde namaz kılıyordu. Namazda Tekâsür Sûresi'ni sonuna kadar okudu."[4]

---

[1] Tayâlisî (1244), Ahmed 26/232, 233, 244, 245, 247, 248 (16305, 16306, 16322, 16324, 16327, 16328), Abd b. Humeyd (*Müntehab*, 512, 513), Müslim (2958), Tirmizî (2342, 3354), Nesâî (3615), İbn Cerîr (24/599), Taberânî, *M.el-Evsat* (2888) ve Hâkim (2/533, 534).

[2] Müslim (2959).

[3] Hakîm et-Tirmizî (2/198) ve Beyhakî (2054).

[4] Abd b. Humeyd (*Müntehab*, 514). Muhakkiki: "Hasendir" demiştir.

Buhârî ve İbn Cerîr, Ubey b. Ka'b'dan bildirir: Tekâsür Sûresi nazil olana dek "Âdemoğlunun mal dolu iki vadisi olsa yine de üçüncüsünü isterdi. Âdemoğlunun içini (gözünü) ancak toprak doldurur. Allah da tövbe edenin tövbesini kabul eder" ifadesinin Kur'ân'dan olduğunu düşünürdük.[1]

أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ ★ حَتَّىٰ زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ★ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ★ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ★ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ★ لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ★ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ★ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ

" Çoklukla övünmek sizi, kabirlere varıncaya (ölünceye) kadar oyaladı. Hayır; ileride bileceksiniz! Hayır, Hayır! İleride bileceksiniz! Hayır, kesin olarak bir bilseniz. Andolsun, o cehennemi muhakkak göreceksiniz. Yine andolsun, onu gözünüzle kesin olarak göreceksiniz. Sonra o gün, nimetlerden mutlaka hesaba çekileceksiniz? ."

(Tekâsür Sur. 1-8)

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Bureyde: **"Çoklukla övünmek sizi oyaladı"**[2] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Bu sûre Ensar kabilelerinden iki tanesi olan Hârise oğulları ile el-Hâris oğulları hakkında nazil oldu. Zira bunlar birbirlerine karşı övünmüşler; biri: "Bizden filan kişi ile falan kişi gibileri sizde var mı?" derken, diğer kabile de benzeri bir şekilde karşılık vermişlerdi. Daha sonra mezarlara gitmişler ve her bir kabile diğerine bazı mezarları göstererek: "Bunun gibi biri sizde var mıydı? Şunun gibi birisi sizde var mıydı?" diye sormaya başlamışlardı. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Çoklukla övünmek sizi oyaladı. Nihayet kabirleri ziyaret ettiniz"**[3] âyetlerini indirmiş ve ölülerde onlar için hem ibret, hem de oyalanma bulunduğunu dile getirmiştir.[4]

---

[1] Buhârî (6440) ve İbn Cerîr (24/599).

[2] Tekâsür Sur. 1

[3] Tekâsür Sur. 1, 2

[4] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/493) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Çoklukla övünmek sizi oyaladı"**[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Bazıları: "Bizler filan oğullarından daha çoğuz. Filan oğulları da falan oğullarından daha çoktur" demişler ve dalâlet içinde ölene dek çokluklarıyla bu şekilde övünmeyle meşgul olmuşlardır.[2]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Çoklukla övünmek sizi oyaladı"**[3] âyetini açıklarken: "Yahudiler hakkında nazil oldu" demiştir.

Tirmizî, Huşeyş b. Asram *el-İstikâme*'de, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Ali b. Ebî Tâlib'den bildirir: "Tekâsür Sûresi nazil olana dek kabir azabının varlığı konusunda şüphe edip dururduk."[4]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Ali b. Ebî Tâlib: "Tekâsür Sûresi kabir azabı konusunda nazil oldu" demiştir.[5]

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ömer b. Abdilazîz: **"Çoklukla övünmek sizi oyaladı. Nihayet kabirleri ziyaret ettiniz"**[6] âyetlerini okumuş ve: "Ben mezarlıkların ziyaret yeri olduğunu düşünüyorum. Ziyarete giden (ölen) her bir kişi de sonunda mutlaka kendi asıl evine (Cennet veya Cehenneme) döner" demiştir.[7]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Çoklukla övünmek sizi oyaladı"**[8] âyetini açıklarken: "Bu övünme malların ve çocukların çokluğuyladır" demiştir.[9]

Hâkim'in Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Ben fakir düşmenizden değil çokluk içinde yaşamanızdan*

---

[1] Tekâsür Sur. 1

[2] Abdurrezzâk (2/393) ve İbn Cerîr (24/598, 599).

[3] Tekâsür Sur. 1

[4] Tirmizî (3355), İbn Cerîr (24/600) ve Beyhakî (399). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen et-Tirmizî*, 665).

[5] İbn Cerîr (24/600).

[6] Tekâsür Sur. 1, 2

[7] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/494) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[8] Tekâsür Sur. 1

[9] *Fethu'l-Bârî*'de (8/728) geçtiği üzere İbnu'l-Münzir.

korkuyorum. Hata işlemenizden değil bunu bilerek yapmanızdan korkuyorum."[1]

İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye, Zeyd b. Eslem'den, o da babasından bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): **"Çoklukla övünmek sizi oyaladı. Nihayet kabirleri ziyaret ettiniz. Hayır! Yakında bileceksiniz! Elbette yakında bileceksiniz! Hayır, kesin olarak bir bilseniz mutlaka cehennem ateşini görürdünüz. Sonra âhirette onu çıplak gözle göreceksiniz. Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz"**[2] âyetlerini okudu ve açıklarken şöyle buyurdu: *"Çoklukla övünmeniz sizleri Allah'a itaatten meşgul etti ve bu durumunuz ölümünüze kadar devam etti. Ancak kendi mezarınıza girdiğiniz, sonra bu mezardan hesap yerine doğru kalkıp amellerinizle birlikte Allah'ın huzurunda durduğunuz zaman Cehennemi göreceksiniz. Zira Sırat, Cehennemin üzerinde kurulur. Bu Sırat'tan kimisi sağ salim bir şekilde geçerken kimisi yara bere içinde karşıya geçer. Kimisi de Cehennemin içine düşer. Orada Yüce Allah'ın size verdiği nimetlerden, doyasıya yediğiniz yemeklerden, içtiğiniz soğuk içeceklerden, içinde oturduğunuz meskenlerden, düzgün bir şekilde yaratılmanızdan ve uykunun lezzetinden hesaba çekileceksiniz."*[3]

İbn Merdûye, İyâd b. Ğanm'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): **"Çoklukla övünmek sizi oyaladı. Nihayet kabirleri ziyaret ettiniz. Hayır! Yakında bileceksiniz! Elbette yakında bileceksiniz! Hayır, kesin olarak bir bilseniz mutlaka cehennem ateşini görürdünüz. Sonra âhirette onu çıplak gözle göreceksiniz. Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz"**[4] âyetlerini okudu ve açıklarken şöyle buyurdu: *"Ölüm size gelene dek çokluk ile övünmekle oyalandınız. Ancak kendi mezarınıza girdiğiniz, sonra bu mezardan kalkıp Rabbinizin huzurunda durduğunuz zaman her şeyi bileceksiniz. Hesap vermek üzere Rabbinizin huzuruna çıkarılacağınız gün olan âhirette Cehennemi çıplak gözle göreceksiniz. Huzurda durduğunuz o günde de içtiğiniz soğuk içeceklerden, içinde oturduğunuz meskenlerden, doyasıya yediğiniz yiyeceklerden, düzgün bir şekilde*

---

[1] Hâkim (2/534, "sahîh") ve Ahmed 13/440 (8074). Ahmed'in muhakkikleri: "Müslim'in şartlarına göre isnâdı sahîhtir" demişlerdir.

[2] Tekâsür Sur. 1-8

[3] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/492) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[4] Tekâsür Sur. 1-8

yaratılmanızdan, uykunun lezzetinden hatta başkalarıyla birlikte bir kıza talip olup da diğerleri içinden eş olarak sizin seçilmenizden dolayı bile hesaba çekileceksiniz."

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Hayır! Yakında bileceksiniz!"**[1] âyetini açıklarken: "Burada hitab kafirleredir" demiştir. 4. âyeti ise: " ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ يَعْلَمُونَ (=Elbette yakında bilecekler)" lafzıyla okumuş ve: "Burada hitap müminleredir" demiştir.[2]

Firyâbî, İbn Ebî Şeybe, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Çoklukla övünmek sizi oyaladı"**[3] âyetini açıklarken: "Bu övünme malların ve çocukların çokluğuyladır" demiştir. **"Hayır! Yakında bileceksiniz!"**[4] âyetini açıklarken de: "Burada tehdit üzerine tehdit vardır" demiştir.[5]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Hayır, kesin olarak bir bilseniz"**[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: *"İlm'el-Yakîn* (kesin bilgin)in kişinin, öldükten donra Yüce Allah'ın onu tekrar dirilteceğini bilmesi anlamına geldiği bize söylenirdi."[7]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Hayır, kesin olarak bir bilseniz"**[8] âyetini açıklarken: *"İlm'el-Yakîn* (kesin bilgin)in ölüm anlamına geldiği bize söylenirdi" demiştir. **"Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz"**[9] âyetini açıklarken de: "Yüce Allah nimet ihsan ettiği her bir kişiyi bu nimetlerden dolayı hesaba çekecektir" demiştir.[10]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Sonra o gün, size verilmiş**

---

[1] Tekâsür Sur. 3
[2] İbn Cerîr (24/8, 601).
[3] Tekâsür Sur. 1
[4] Tekâsür Sur. 3
[5] İbn Ebî Şeybe (14/20).
[6] Tekâsür Sur. 5
[7] İbn Cerîr (24/602).
[8] Tekâsür Sur. 5
[9] Tekâsür Sur. 8
[10] Abdurrezzâk (2/392) ve İbn Cerîr (24/602, 610).

olan her nimetten sorguya çekileceksiniz"[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Kişi, kendisine verilen sağlıklı bedeni, kulak ve gözünü nerede kullandığı konusunda hesaba çekilir. Yüce Allah bunu sahibinden daha iyi bilmesine rağmen bu yönde onu sorguya çeker. **"...Çünkü kulak, göz ve kalp, bunların hepsi yaptıklarından sorumludur"**[2] âyetinde de ifade edilen budur.[3]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz"**[4] âyetini açıklarken: "Kişi dünya zevklerinin tümünden hesaba çekilecektir" demiştir.[5]

Abdullah b. Ahmed *Zühd*'e zevâidinde, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye, İbn Mes'ûd'dan bildirir: **"Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz"**[6] âyeti konusunda Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kişi emniyet ve afiyet içinde olma konusunda hesaba çekilecektir"* buyurdu.[7]

Hennâd, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre İbn Mes'ûd bu âyeti açıklarken: "Hesaba çekileceği nimetler emniyet ve afiyettir" demiştir.[8]

Beyhakî'nin bildirdiğine göre Ali b. Ebî Tâlib: **"Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz"**[9] âyetini açıklarken: "Bu nimetten kasıt afiyettir" demiştir.[10]

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Ali b. Ebi Tâlib'e: **"Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz"**[11] âyeti sorulunca şöyle dedi: "Kişinin

---

[1] Tekâsür Sur. 8

[2] İsrâ Sur. 36

[3] İbn Cerîr (24/604) ve Beyhakî (4613).

[4] Tekâsür Sur. 8

[5] *et-Temhîd*'de (24/343) geçtiği üzere Firyâbî ve İbn Cerîr (24/610).

[6] Tekâsür Sur. 8

[7] Abdullah b. Ahmed (sh. 157) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/497) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[8] Hennâd (694), İbn Cerîr (24/603) ve Beyhakî (4615).

[9] Tekâsür Sur. 8

[10] Beyhakî (4612).

[11] Tekâsür Sur. 8

hesaba çekileceği nimetler buğday ekmeğinden yemesi, tatlı ve soğuk sulardan içmesi, içinde oturacağı bir evinin olmasıdır."

İbn Merdûye, Ebu'd-Derdâ'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): **"Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz"**[1] âyetini okudu ve: *"Bu nimetler; buğday ekmeği yemek, gölgelerde uyumak ve tatlı soğuk sulardan içmektir"* buyurdu.

Ahmed *Zühd*'de ve İbn Merdûye, Ebû Kılâbe'den bildirir: **"Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz"**[2] âyeti konusunda Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bunlar, ümmetimden yağ ile balı beyaz ekmeğe sürüp yiyenlerdir"* buyurmuştur.[3]

Abd b. Humeyd, Humrân b. Abân'dan, o da Ehl-i kitâb'dan olan birinden bildirir: "Yüce Allah verdiği üç şey dışında bütün nimetlerden dolayı insanı hesaba çekecektir. Bu üç şey de ayakta durabilecek kadar ekmek (yiyecek), Güneş'ten kendisini koruyacak bir gölgelik ve avret yerlerini insanlara karşı örtecek kadarıyla giyecektir."

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim, İkrime'den bildirir: **"Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz"**[4] âyeti nazil olduğu zaman ashâb: "Yâ Resûlallah! Hangi nimetlerden hesaba çekileceğiz ki? Midemizin yarısını arpa ekmeğiyle dolduruyoruz" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) onlara: *"Ayakkabı giyip soğuk sular içmiyor musunuz? Bunlar da nimettendir"* demesini vahyetti.[5]

İbn Ebî Şeybe, Hennâd, Ahmed, İbn Cerîr, İbn Merdûye ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Mahmûd b. Lebîd'den bildirir: **"Çoklukla övünmek sizi oyaladı. Nihayet kabirleri ziyaret ettiniz. Hayır! Yakında bileceksiniz! Elbette yakında bileceksiniz! Hayır, kesin olarak bir bilseniz mutlaka cehennem ateşini görürdünüz. Sonra âhirette onu çıplak gözle göreceksiniz. Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya**

---

[1] Tekâsür Sur. 8
[2] Tekâsür Sur. 8
[3] Ahmed (sh. 31).
[4] Tekâsür Sur. 8
[5] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/497) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

çekileceksiniz"[1] ayetleri nazil olduğu zaman ashâb: "Yâ Resûlallah! Hangi nimetlerden dolayı hesaba çekileceğiz? Yiyecek olarak su ve hurma olan iki siyahtan başka bir şeyimiz yok. Buna karşılık kılıçlar her dem omzumuzda ve düşman da karşımızda! Hangi nimetlerden dolayı hesaba çekileceğiz?" dediler. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Hesaba çekileceğiniz nimetler ilerde sizde olacak"* buyurdu.[2]

Abd b. Humeyd, Tirmizî ve İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: **"Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz"**[3] âyeti nazil olduğu zaman Müslümanlar: "Yâ Resûlallah! Yiyecek olarak su ve hurma olan iki siyahtan başka bir şeyimiz yokken hangi nimetlerden dolayı hesaba çekileceğiz! Buna karşılık kılıçlar her dem omzumuzda ve düşman da karşımızda!" dediler. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Hesaba çekileceğiniz nimetler ilerde sizde olacaktır"* buyurdu.[4]

Ahmed, Tirmizî, İbn Mâce, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye, Zübeyr b. el-Avvâm'dan bildirir: **"Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz"**[5] âyeti nazil olduğu zaman ashâb: "Yâ Resûlallah! Yiyecek olarak su ve hurma olan iki siyahtan başka bir şeyimiz yokken hangi nimetlerden dolayı hesaba çekileceğiz!" dediler. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Hesaba çekileceğiniz nimetler ilerde sizde olacaktır"* buyurdu.[6]

Taberânî, İbn Merdûye ve Ebû Nuaym *Hilye*'de İbnu'z-Zübeyr'den bildirir: **"Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz"**[7] âyeti nazil olduğu zaman Zübeyr b. el-Avvâm: "Yâ Resûlallah! Yiyecek olarak su ve hurma olan iki siyahtan başka bir şeyimiz yokken hangi nimetlerden dolayı

---

[1] Tekâsür Sur. 1-8

[2] İbn Ebî Şeybe (13/231), Hennâd (768), Ahmed 39/47 (23640), İbn Cerîr (24/608) ve Beyhakî (4598). *Müsned*'in muhakkikleri: "Hasen hadistir" demişlerdir.

[3] Tekâsür Sur. 8

[4] Tirmizî (3357). Elbânî: "Sonraki rivayetle birlikte hasen hadistir" demiştir (*Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 2673).

[5] Tekâsür Sur. 8

[6] Ahmed 3/24, 25 (1405), Tirmizî (3356) ve İbn Mâce (4158). İsnâdı hasendir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 2672).

[7] Tekâsür Sur. 8

hesaba çekileceğiz!" dedi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Hesaba çekileceğiniz nimetler ilerde sizde olacaktır"* buyurdu.[1]

Ahmed, Safvân b. Süleym'den bildirir: **"Çoklukla övünmek sizi oyaladı. Nihayet kabirleri ziyaret ettiniz. Hayır! Yakında bileceksiniz! Elbette yakında bileceksiniz! Hayır, kesin olarak bir bilseniz mutlaka cehennem ateşini görürdünüz. Sonra âhirette onu çıplak gözle göreceksiniz. Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz"**[2] âyetleri nazil olduğu zaman ashâb: "Yâ Resûlallah! Hangi nimetlerden dolayı hesaba çekileceğiz? Yiyecek olarak su ve hurma olan iki siyahtan başka bir şeyimiz yok. Buna karşılık kılıçlar her dem omzumuzda!" dediler. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Hesaba çekileceğiniz nimetler ilerde sizde olacaktır"* buyurdu.

Ebû Ya'lâ, Hasan(-ı Basrî)'den bildirir: **"Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz"**[3] âyeti nazil olduğu ashâb: "Yâ Resûlallah! Kılıçlarımız her dem omzumuzda (savaşta) iken hangi nimetlerden dolayı hesaba çekileceğiz!" dediler..." Sonrasında ravi aynı hadisi zikreder.[4]

Ahmed *Zühd*'e zevâidinde, Abd b. Humeyd, Tirmizî, İbn Cerîr, İbn Hibbân, İbn Merdûye, Hâkim ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününde kula: «Bedenini sağlıklı kılmadık mı? Sana soğuk sular içirmedik mi?» denilerek ilk olarak kendisine verilen nimetlerden hesap sorulacaktır."*[5]

Hennâd, Abd b. Humeyd, Buhârî, Tirmizî, İbn Mâce ve İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İnsanların çoğu*

---

[1] Taberânî (304) ve Ebû Nuaym (1/337). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/142) der ki "İsnâdında İbrâhîm b. Beşşâr er-Remâdî vardır. İbn Hibbân ile bazıları onu güvenilir bulurken Ahmed ile bazıları onu zayıf görmüşlerdir. Diğer ravileri ise güvenilirdir."

[2] Tekâsür Sur. 1-8

[3] Tekâsür Sur. 8

[4] Ebû Ya'lâ (6635). Muhakkiki: "İsnâdı zayıftır ve Hasan'ın sözüdür" demiştir.

[5] Ahmed (sh. 31, Abdullah'ın zevâdinden), Tirmizî (3358), İbn Cerîr (4/609), İbn Hibbân (7364), Hâkim (4/138) ve Beyhakî (4607). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 2674).

iki nimet konusunda gaflet içindedir. Bunlardan biri sıhhat, biri de boş zamandır" buyurmuştur.[1]

İbn Cerîr'in Sâbit el-Bünânî'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününde insandan hesabı sorulacak olan nimetler, kendisine güç veren ekmek parçası, susuzluğunu gideren su ve avret yerlerini örten giysidir."*[2]

Ahmed, Abd b. Humeyd, Nesâî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Câbir b. Abdillah'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ebû Bekr ve Ömer yanımıza geldiklerinde onlara hurma ile su ikram ettik. Yedikten sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bunlar (kıyamet gününde) sizden hesabı sorulacak olan nimetlerdendir"* buyurdu.[3]

Abd b. Humeyd, İbn Merdûye ve Beyhakî, Câbir b. Abdillah'tan bildirir: Yahudi bir adamın babamdan hurma alacağı vardı. Babam da Uhud savaşında öldürüldü ve geriye iki hurma bahçesi bıraktı. Ancak Yahudinin alacağı hurma her iki bahçenin tüm hurmasına karşılık geliyordu. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), Yahudi adama: *"Alacağın olan hurmanın bu yıl bir kısmını, gelecek yıl da kalan kısmını alsan olmaz mı?"* buyurdu, ancak adam kabul etmedi. Bunun üzerine bana: *"Hurmanın toplanma zamanı gelince bana haber ver"* buyurdu. Hurma toplama zamanı gelince de haber gönderdim. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ebû Bekr ve Ömer'le birlikte geldi. Yahudi adama toplanan hurma yığınının alt taraflarından doldurup tartıyor ve alacağını veriyorduk. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) de arada bereket için dua ediyordu. Bu şekilde küçük bahçeden Yahudinin tüm alacağını verdik. Daha sonra onlara taze hurma ile su getirip ikram ettim. Yiyip içtikten sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bunlar (kıyamet gününde) sizden hesabı sorulacak olan nimetlerdendir"* buyurdu.[4]

---

[1] Hennâd (673), Abd b. Humeyd (*Müntehab*, 683), Buhârî (6412), Tirmizî (2304) ve İbn Mâce (4170).

[2] İbn Cerîr (24/609).

[3] Ahmed 23/8, 98, 99 (14637, 14786), Nesâî (3641), İbn Cerîr (24/605), *Tahrîcu Ahâdîsi'l-Keşşâf*'da (4/277) geçtiği üzere İbn Merdûye ve Beyhakî (4600, 5877). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen en-Nesâî*, 3400).

[4] Beyhakî (4599) ve Ahmed 23/378 (15206). Ahmed'in muhakkikleri: "Müslim'in şartlarına göre isnâdı sahîhtir" demişlerdir.

Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, İbn Cerîr, İbn Merdûye ve Beyhakî, Ebû Hureyre'den bildirir: Birgün Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) dışarıya çıkınca Ebû Bekr ile Ömer'le karşılaştı. Onlara: *"Bu saatte sizi evlerinizden çıkaran ne?"* diye sorunca, onlar: "Yâ Resûlallah! Açlık!" karşılığını verdiler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Canım elinde olana yemin olsun ki beni de aynı şey bu saatte dışarıya çıkardı. Hadi gidelim!"* buyurdu. Sonrasında üçü birlikte Ensâr'dan bir adamın yanına gittiler. Ancak adamı evde bulamadılar. Adamın karısı Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) görünce: *"Hoş geldin safâ getirdin"* diyerek onu karşıladı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kadına: *"Filan kişi (kocan) nerede?"* diye sorunca, kadın: "Bize içme suyu getirmeye gitti" dedi. Az sonra kadının kocası geldi. Adam gelince, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) ve iki arkadaşına baktı ve: "Allah'a hamdolsun! Bu gün kimsenin benim kadar değerli misafirleri yok!" dedi. Sonra adam gidip, içinde koruğu da tazesi de bulunan bir hurma salkımı getirdi ve: "Bundan yiyin" dedi. Adam (onlara hayvan kesmek için) bıçağı eline alınca, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Sakın sağmal olanlardan kesme!"* buyurdu. Adam onlara bir koyun kesti. Hep birlikte koyun etinden ve hurmadan yediler, içtiler. Yemeği yiyip içeceklerini de içtikten sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ebû Bekr ile Ömer'e: *"Canım elinde olana yemin olsun ki kıyamet gününde bu nimetlerden dolayı hesaba çekileceksiniz!"* buyurdu.[1]

Bezzâr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî *Delâil*'de İbn Abbâs vasıtasıyla Ömer b. el-Hattâb'tan bildirir: Birgün Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sıcak bir öğle vaktinde evden çıktığında Mescid'de Ebû Bekr'i otururken gördü. Allah Resûlü ona: *"Bu saatte seni evinden dışarı çıkaran ne?"* diye sorunca, Ebû Bekr: "Yâ Resûlallah! Seni evinden çıkaran şey (açık) beni evimden dışarı çıkardı" karşılığını verdi. Sonrasında ben de gelince, bana: *"Ey Hattâb'ın oğlu! Bu saatte seni evinden dışarı çıkaran ne?"* diye sorunca, ben: "Sizi evinizden çıkaran şey beni de evimden dışarı çıkardı" karşılığını verdim. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Şuradaki hurmalığa gidip de yiyecek ile içecek getirmeye takatiniz var mı?"* diye sorunca, biz: "Yâ

[1] Müslim (2038), Ebû Dâvud (5128), Tirmizî (2369), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11697), İbn Mâce (3180), İbn Cerîr (24/605-607) ve Beyhakî (4602).

Resûlallah! Evet, var" dedik. Sonrasında yola çıkıp Mâlik b. et-Teyyihân Ebu'l-Heysem el-Ensârî'nin evine geldik.[1]

İbn Hibbân ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Öğle sıcağında Ebû Bekr Mescid'e çıktı. Ömer onun çıktığını duyunca o da Mescid'e gitti ve: "Bu saatte seni evinden dışarı çıkaran ne?" diye sordu. Ebû Bekr: "Beni evimden dışarı çıkaran aşırı açlıktan başkası değil" karşılığını verdi. Ömer: "Canım elinde olana yemin olsun ki beni de dışarıya çıkartan açlıktan başkası değil" dedi. İkisi bu halde otururlarken Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yanlarına çıktı ve: *"Bu saatte sizleri evinizden çıkaran nedir?"* diye sordu. "Vallahi bizi dışarıya çıkaran midemizde hissettiğimiz aşırı açlıktan başkası değil" karşılığını verdiler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Beni hakla gönderene yemin olsun ki beni de dışarıya çıkaran bundan başkası değil"* buyurdu. Sonra birlikte Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evine gittiler. Evine ulaştıkları zaman Ebû Eyyûb'un karısı: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ve yanındakiler hoş gelmişler" diyerek onları karşıladı. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ebû Eyyûb nerede?"* diye sorunca, kadın: "Yâ Resûlallah! Birazdan yanına gelir" dedi. Ebû Eyyûb geldiğinde bir hurma salkımı kesip getirdi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Salkımı bütünüyle kesip getirmeni istememiştim. Hurmalarından toplayıp getirseydin ya!"* buyurunca, Ebû Eyyûb: "Yâ Resûlallah! Bunların kurusundan, tazesinden ve koruğundan yemeni istedim" dedi. Sonra Ebû Eyyûb bir oğlak kesti. Yarısını kızartırken kalan yarısını da pişirip yemek yaptı.

Oğlak önüne konulunca Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir parça et alıp ekmeğin arasına koydu ve: *"Ey Ebû Eyyûb! Bunu alıp kızım Fâtıma'ya götür, zira günlerdir böylesi bir yemek yemedi"* buyurdu. Ebû Eyyûb de onu alıp Fâtıma'ya götürdü. Yemekleri yiyip doydukları zaman Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) yaşlı gözlerle: *"Ekmek, et ve kuru, koruk, taze hurma! Canım elinde olana yemin olsun ki (kıyamet gününde) kendisinden dolayı hesaba çekileceğiniz nimetler bunlardır. Yüce Allah:* **«Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz»**[2] *buyurur. Kıyamet gününde*

[1] Bezzâr (205), İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/495) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim, Hâkim (3/286) ve Beyhakî (1/362). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/316) der ki: "İsnâdında zayıf biri olan Abdullah b. İsa Ebû Halef vardır."

[2] Tekâsür Sur. 8

kendisinden dolayı hesaba çekileceğiniz nimetler bunlardır" buyurdu. Bu durum ashaba ağır gelince Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Evet öyle! Böylesi bir yemeği yemek üzere elinizi uzatacağınız zaman «Bismillah!» deyin. Doyduğunuz zaman da: «Bizi doyuran, nimetler verip lütuflarda bulunan Allah'a hamdolsun» deyin. Böyle yaptığınız zaman bu nimetin karşılığını (şükrünü) vermiş olursunuz."*[1]

Ahmed, İbn Cerîr, İbn Adiy, Bağavî *Mu'cem*'de, İbn Mende *el-Ma'rife*'de, İbn Merdûye, Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da ve İbn Asâkir, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) azatlısı Ebû Asîb'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) gece vakti dışarı çıktı. Yanıma uğrayıp beni çağırınca yanına çıktım. Sonra Ebû Bekr'e uğrayıp onu çağırınca Ebû Bekr de yanına çıktı. Sonra Ömer'e uğrayıp onu da çağırdı. Ömer de yanına çıktı. Hep birlikte Ensâr'dan bir adamın bahçesine gittik. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), bahçe sahibine: *"Bize bir şeyler yedir"* buyurunca, adam bir hurma salkımı getirip önümüze koydu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) arkadaşlarıyla bilikte bu hurmadan yedikten sonra soğuk su istedi. Getirilen soğuk sudan da içildikten sonra: *"Kıyamet gününde bu nimetlerden dolayı hesaba çekileceksiniz!"* buyurdu. Ömer bunu duyunca hurma salkımını alıp yere çaldı. Salkımdaki hurmaların her biri bir tarafa dağıldı. Ardından: "Yâ Resûlallah! Kıyamet gününde bundan da hesaba çekilecek miyiz?" diye sordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Evet, çekileceksiniz! Üç şey dışında her türlü nimetten dolayı hesaba çekileceksiniz. Bu üç şey de kişinin açlığını giderecek kadar olan ekmek parçası, avretini örtecek kadarıyla giysi ve kendisini soğuk ile sıcaktan koruyacak olan bir meskendir."*[2]

İbn Merdûye, Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bir su kanalının kenarındayken kendisine taze hurma ile soğuk su getirildi. Hurmayı yiyip soğuk suyu içtikten sonra: *"Bunlar, (kıyamet gününde) kendisinden hesaba çekileceğiniz nimetlerdendir"* buyurdu.

Ebû Ya'lâ ve İbn Merdûye, Ebû Bekr es-Sıddîk'tan bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte yanımıza Ömer'i de alarak Vâkifî adında bir adamın yanına gittik. Adam bize bir koyun kesmek isteyince Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi

[1] İbn Hibbân (5216).

[2] Ahmed 34/367 (20768), İbn Cerîr (24/607), İbn Adiy (2/847), *el-İsâbe*'de (7/275) geçtiği üzere İbn Mende, *Fethu'l-Bârî*'de (10/77) geçtiği üzere İbn Merdûye, Beyhakî (4601) ve İbn Asâkir (4/134).

vesellem): *"Sakın sağmal olanlarından kesme!"* buyurdu. Kesilen koyunun çorbasından ve etinden yedikten sonra üzerine su da içtik. Sonrasında Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bunlar, (kıyamet gününde) kendisinden hesaba çekileceğiniz nimetlerdendir"* buyurdu.[1]

İbn Merdûye, İbn Ömer'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bir gün hiç adeti olmadığı bir zamanda evinden dışarıya çıktı. Sonrasında Ebû Bekr de çıkınca Allah Resûlü ona: *"Ey Ebû Bekr! Bu saatte seni dışarıya çıkaran nedir?"* diye sordu. Ebû Bekr: "Beni açlık dışarıya çıkardı" deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Beni de senin gibi, aynı şey dışarıya çıkardı"* buyurdu. Daha sonra Ömer de gelince Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) ona: *"Ey Ömer! Seni dışarıya çıkaran şey nedir?"* diye sordu. Ömer: "Seni hakla peygamber olarak gönderene yemin olsun ki beni açlık dışarıya çıkardı" dedi. Ashâbından başka kişiler de oraya gelince Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Haydi Ebu'l-Heysem b.et-Teyyihân el-Ensârî'ye gidelim"* buyurdu. Ebu'l-Heysem'in evine geldiklerinde karısı: "Ebu'l-Heysem bize su getirmek için gitti. Siz bahçeye girip bekleyin" dedi. Bahçenin kapısını açınca da içeriye girip oturdular. Ebu'l-Heysem gelince karısı ona: "Yanına kimler geldi biliyor musun?" diye sordu. Ebu'l-Heysem: "Kim?" diye sorunca, karısı: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile ashâbı yanına geldiler" dedi. Bunun üzerine Ebu'l-Heysem bahçeye girdi. Su tulumunu bir ağacın dalına astı. Asasıyla eğdiği ağacın dalından hurma topladı ve getirip önlerine döktü. Bu hurmadan yiyip sudan da içtikten sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) onlara: *"Bunlar, (kıyamet gününde) kendisinden hesaba çekileceğiniz nimetlerdendir"* buyurdu.

Beyhakî *Delâil*'de Ebu'l-Heysem b.et-Teyyihân'dan bildirir: Ebû Bekr evinden çıkınca Ömer'in Mescid'de oturmuş olduğunu gördü. Yanına gidip başında durdu ve selam verdi. Ömer selamı alınca Ebû Bekr ona: "Bu saatte seni evinden çıkaran nedir?" diye sordu. Ömer: "Asıl bu saatte seni evinden çıkaran nedir?" karşılığını verdi. Ebû Bekr: "Ben senden önce sordum" deyince, Ömer: "Beni açlık dışarıya çıkardı" karşılığını verdi. Bunun üzerine Ebû Bekr: "Beni de aynı şey dışarıya çıkardı" dedi. Oturup karşılıklı sohbet ederlerken Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) evinden çıktı. Onları görünce yanlarına gelip başlarında durdu ve selam verdi. Ebû Bekr ile Ömer verilen selamı alınca Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bu saatte sizleri dışarıya çıkaran*

[1] Ebû Ya'lâ (78, uzun bir metinle). Muhakkiki: "İsnâdı zayıftır" demiştir.

nedir?" diye sordu. Bu soru üzerine Ebû Bekr ile Ömer birbirlerine bakmaya başladılar, zira her biri bu soruya diğerinin cevap vermesini istiyordu. Sonunda Ebû Bekr şöyle dedi: "Yâ Resûlallah! Ömer benden önce çıktı. Sonradan ben çıkınca bu saatte onu dışarıya çıkaran şeyi sordum. O: «Asıl bu saatte seni dışarıya çıkaran nedir?» karşılığını verdi. Ben: «Önce ben sordum.» dediğimde onu dışarıya açlığın çıkardığını söyledi. Ben de: "Beni de aynı şey dışarıya çıkardı" dedim." Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Beni de sizi dışarıya çıkaran şey (açlık) evimden çıkardı"* buyurdu ve: *"Misafiri olacağımız birini biliyor musunuz?"* diye sordu. Ebû Bekr ile Ömer: "Evet, biliyoruz. Ebu'l-Heysem b.et-Teyyihân! Zira onun hurmaları ile oğlakları var. Yanına gidersek fazla hurma bulabiliriz" dediler.

Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ile iki arkadaşı yola çıktılar ve Ebu'l-Heysem'in bahçesine geldiler. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) selam verince Ebu'l-Heysem'in karısı Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) selamını duydu. "Anam babam sana feda olsun!" diyerek onu karşıladı ve kıldan bir yaygı getirip altlarına serdi. Oturduktan sonra Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ebu'l-Heysem nerede?"* diye sordu. Kadın: "Ebu'l-Heysem bize su getirmeye gitti" dedi. Biraz sonra Ebu'l-Heysem su tulumunu boynuna asmış bir şekilde karşıdan göründü. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) parlayan yüzünü hurma ağaçlarının önünde görünce tulumu ağacın birine dayadı ve: "Anam babam sana feda olsun!" diyerek yaklaştı. Yanlarına varınca içinde bulundukları durumu farketti. Karısı Ümmü'l-Heysem'e: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile arkadaşlarına yiyecek bir şeyler ikram ettin mi?" diye sorunca, kadın: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) daha yeni oturdu" dedi. Ebu'l-Heysem: "Yiyecek olarak neyin var?" diye sorunca, kadın: "Arpa taneleri var" dedi. Ebu'l-Heysem: "O zaman onları öğüt ve yoğurup ekmek yap" dedi. Ki o zamanlar henüz hamuru mayalamayı bilmiyorlardı. Bu arada Ebu'l-Heysem eline bıçağı aldı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onu elinde bıçağıyla gittiğini görünce: *"Sakın sağmal olanlarından kesme!"* buyurdu. Ebu'l-Heysem: "Yâ Resûlallah! Bir oğlak keseceğim" dedi. Gidip oğlağı kesip parçaladı. Çok zaman geçmedi ki yaptığı yemeği Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) getirdi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ile iki arkadaşı daha önce hiç olmadığı kadar yiyip karınlarını doyurdular.

Bu olay üzerinden fazla bir zaman geçmedi ki Yemen'den bir esir getirildi. Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) gelip işten yana şikayette bulundu ve ellerini göstererek yardımcı olması için bu esiri kendisine vermesini istedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Hayır! Bu esiri Ebu'l-Heysem'e vereceğim. Zira onlara misafir olduğumuz zaman karısı ile birlikte sıkıntı içinde olduklarını gördüm"* buyurdu. Sonra bu esiri Ebu'l-Heysem'e gönderdi ve: *"Bu esiri al. Bahçe işlerinde sana yardımcı olur ama ona iyi bir şekilde davran"* buyurdu. Esir, Ebu'l-Heysem'in yanında Allah'ın dilediği kadarıyla kaldı. Daha sonra Ebu'l-Heysem ona: "Daha önce karımla bilikte de bahçenin işlerini görebiliyorduk. Git! Artık Allah'tan başka da efendin yoktur" diyerek azat etti. Azat edilen bu köle Şam bölgesine gitti ve orada çalışıp mal sahibi oldu.[1]

Taberânî, İbn Mes'ûd'dan bildirir: Ebû Bekr evinden çıktı ki onu dışarıya çıkaran açlıktan başka bir şey değildi. Aynı şekilde Ömer de dışarıya çıktı. Onu da dışarıya çıkaran açlığı idi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) yanlarına çıkınca açlıktan dolayı dışarıya çıktıklarını söylediler. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Haydi Ensar'dan Ebu'l-Heysem b.et-Teyyihân denilen adamın evine gidelim"* buyurdu. Ancak yanına gittiklerinde onu evde bulamadılar. Ebu'l-Heysem o sırada su doldurmaya gitmişti. Ancak Ebu'l-Heysem'in karısı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile iki arkadaşını hoş bir şekilde karşıladı ve oturmaları için altlarına bir yaygı serdi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), kadına: *"Ebu'l-Heysem nereye gitti?"* diye sorunca, kadın: "Bize su doldurmaya gitti" dedi. Fazla bir zaman geçmeden de Ebu'l-Heysem su tulumuyla çıkageldi. Tulumu bir ağaca astı ve misafirlerine bir koyun kesmek istedi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) koyun kesmesini hoş karşılamayınca Ebu'l-Heysem bir oğlak kesti. Sonra gidip bir hurma salkımı getirdi. Bu şekilde etten, hurmanın koruğu ile tazesinden yiyip sudan da içtiler. Doyduktan sonra Ebû Bekr veya Ömer: "Bunlar (kıyamet gününde) bizden hesabı sorulacak olan nimetlerden midir?" diye sorunca, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Mümine dünyada iken yediği bir şeyden dolayı hesap sorulmaz. Bu konuda sadece kafire hesap sorulur"* buyurdu.[2]

---

[1] Beyhakî (1/359-361).

[2] Taberânî (10496). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/319) der ki: "İsnâdında uydurmacı biri olan Muhammed b. es-Sâib el-Kelbî vardır."

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Kelbî'ye, **"Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz"**[1] âyetinin açıklaması sorulunca şöyle dedi: "Bu âyete muhatap olanlar kafirlerdir. **"...Dünyadaki hayatınızda sizin için güzel olan her şeyi harcadınız..."**[2] âyetinde de söz konusu olan kişiler kafirlerdir. Zamanında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ebû Bekr ve Ömer, üçü de açlıktan dolayı evlerinden çıkmışlardı. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) onları alıp Ensâr'dan Ebu'l-Heysem adında bir adamın yanına götürdü. Ancak Ebu'l-Heysem'i evinde bulamadılar. Ebu'l-Heysem'in karısı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile iki arkadaşını hoş bir şekilde karşıladı ve oturmaları için altlarına bir yaygı serdi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), kadına: *"Ebu'l-Heysem nereye gitti?"* diye sorunca, kadın: "Bize su doldurmaya gitti" dedi. Fazla bir zaman geçmeden de Ebu'l-Heysem su tulumuyla çıkageldi. Tulumu bir ağaca astı ve misafirlerine bir koyun kesmek istedi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) koyun kesmesini hoş karşılamayınca Ebu'l-Heysem bir oğlak kesti. Sonra gidip bir hurma salkımı getirdi. Bu şekilde etten, hurmanın koruğu ile tazesinden yiyip sudan da içtiler. Doyduktan sonra Ebû Bekr veya Ömer: "Bunlar (kıyamet gününde) bizden hesabı sorulacak olan nimetlerden midir?" diye sorunca, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bu konuda kafire hesap sorulur. Mümine ise dünyada iken yediği bir şeyden dolayı hesap sorulmaz. Bu konuda sadece kafire hesap sorulur"* buyurdu.

Ravi der ki: "Kelbî'ye: "Bu olayı sana kim anlattı?" diye sorulunca, Kelbî: "Şa'bî, Hâris'ten, o da İbn Mes'ûd'dan naklen anlattı" dedi.

Ahmed *Zühd*'de Âmir(-i Şa'bî) bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), Ebû Bekr ve Ömer birlikte et, arpa ekmeği, taze hurma yiyip soğuk su içtikten sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Rabbinize andolsun ki işte bu yediğimiz (kıyamette hesabı sorulacak olan) nimettendir"* buyurdu.[3]

İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: **"Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz"**[4] âyeti nazil olduğu zaman Müslümanlar: "Yâ Resûlallah! Hangi nimetten sorguya çekileceğiz? Zira kılıçlarımız her dem omzumuzda! Yeryüzünün tümü bizim için savaş alanı. Ne

[1] Tekâsür Sur. 8
[2] Ahkâf Sur. 20
[3] Ahmed (sh. 32).
[4] Tekâsür Sur. 8

sabah kahvaltımız, ne akşam yemeğimiz oluyor!" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Burada sizden sonra gelecek olan, ancak onlardan daha hayırlı olduğunuz topluluklar kastedilmiştir. Bunlara sabah başka akşam başka bir sofra getirilir. Sabah başka akşam başka bir giysi giyerler. Evlerini Kâbe'nin örtüleri gibi örtülerle süslerler. Bunlar zamanında şişmanlık yayılır."*

İbn Merdûye, Enes b. Mâlik'ten bildirir: **"Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz"**[1] âyeti nazil olduğu zaman muhtaç durumda olan bir adam: "Yâ Resûlallah! Nimetler konusunda ben de hesaba çekilecek miyim?" diye sordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evet! Gölgelenmen, ayağına giydiğin ayakkabılar ve içtiğin soğuk sulardan dolayı hesaba çekileceksin"* buyurdu.

Hatîb ve İbn Asâkir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz"**[2] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu âyeti açıklarken: *"Tamirattan, soğuk sudan ve ekmek kırıntılarından (dahi hesaba çekilirsiniz)"* buyurduğunu işittim." Ravi der ki: "Tamirattan kasıt, tamir edilmiş ayakkabılardır."[3]

Bezzâr'ın İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününde kul; izarı, duvar gölgesi ve su içtiği testiden fazla olan her türlü nimetten dolayı hesaba çekilir."*[4]

Abdullah b. Ahmed *Zühd*'e zevâidinde ve Deylemî'nin Hasan(-ı Basrî)'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kul, kıyamet gününde üç şeyden hesaba çekilmez. Bunlar, altında gölgelenilen kulübe, kişiyi ayakta tutacak ekmek parçası ve avreti örtecek kadar olan giyecektir."*[5]

---

[1] Tekâsür Sur. 8

[2] Tekâsür Sur. 8

[3] İbn Asâkir (47/12).

[4] Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr*, 3643). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (1/260) der ki: "İsnâdında İbn Ebî Süleym vardır. Kendisinde zayıflık olmasına rağmen güvenilir bulunmuştur. Kâsım b. Yahya el-Mervezî dışında diğer ravileri, *Sahîh*'in ravileridir. Kâsım da güvenilir birisidir."

[5] Abdullah b. Ahmed (sh. 12) ve Deylemî (2494). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (2134) hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.

Yine Abdullah b. Ahmed, Beyân'dan bildirir: Bana bildirilene göre Tevrat'ta: "Ey Âdemoğlu! Seni ayakta tutan bir ekmek kırıntısı, avretini örten bir kumaş parçası ve başını sokacağın bir mekan senin için yeterlidir" yazılıdır.[1]

Ahmed'in *Zühd*'de bildirdiğine göre adamın biri Abdullah b. Amr'a: "Biz Muhacirlerin fakirlerinden değil miyiz?" diye sordu. Abdullah: "Kendisine sığındığın bir karın var mı?" diye sorunca, adam: "Var" dedi. Abdullah: "Başını sokabileceğin bir evin var mı?" diye sorunca, adam yine: "Evet, var" karşılığını verdi. Bunun üzerine Abdullah: "O zaman sen Muhacirlerin fakirlerinden değilsin" dedi.[2]

Ahmed *Zühd*'de ve Tayâlisî'nin Osman b. Affân'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kişi, altında sığınacağı ev, katıksız ekmek, avretini örteceği giysi ve içeceği olan su dışında her türlü nimetten hesaba çekilir. Zira bunlar dışında olanlar üzerinde insanoğlunun bir hakkı yoktur."*[3]

Ahmed, İbn Mâce, Hakîm et-Tirmizî *Nevâdiru'l-Usûl*'de ve İbn Merdûye, Muâz b. Abdillah el-Cühenî'den, o babasından, o da amcasından bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yanımıza çıktığında üzerinde yıkanma izleri vardı ve sevinçliydi. Biz onun ailesiyle bilikte olduğunu düşündük. "Yâ Resûlallah! Seni sevinçli görüyoruz" dediğimizde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Doğrudur! Allah'a hamdolsun"* karşılığını verdi. Sonra zenginlikten bahsetti ve: *"Allah'a karşı takvalı olanlar için zenginliğin bir sakıncası olmaz. Takva sahibi olanlar için ise sıhhat, zenginlikten daha hayırlıdır. Sevinmek de nimettendir"* buyurdu.[4]

Abd b. Humeyd, İkrime'den bildirir: Ömer b. el-Hattâb cüzzamlı, kör, sağır ve dilsiz bir adamla karşılaştı. Yanındakilere: "Bu adamın üzerinde Yüce Allah'ın nimetlerinden bir şey görüyor musunuz?" diye sorunca, yanındakiler: "Hayır, görmüyoruz" karşılığını verdiler. Ömer: "Aksine var! Adamın eğilip

---

[1] Abdullah b. Ahmed (sh. 12).

[2] Ahmed (sh. 11).

[3] Ahmed (sh. 21) ve Tayâlisî (83). Tayâlisî'nin muhakkiki: "Münker hadistir" demiştir.

[4] Ahmed 27/203, 38/228, 229 (16643, 23158) ve İbn Mâce (2141). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen İbn Mâce*, 1741).

bükülmeden kolay bir şekilde idrarını yapabildiğini görmüyor musunuz? Bu da Allah'ın nimetlerinden biridir" dedi.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî) şöyle demiştir: Bir şeyin lezzetle yenilip kolay bir şekilde de çıkması ne büyük bir nimettir. Zamanında bu kasabada bir kral yaşardı. Bu kral kölelerinden birinin su testisinin yanına gelip tası doldurması ve ayakta iken onu içmesini gördüğü zaman: "Keşke ben de senin gibi olabilseydim!" derdi. Zira bu kral susuzluk boğazını parça parça etmeden su içemezdi. İçtiği zaman da ölüm acıları çekerdi. Bir şeyin lezzetle yenilip kolay bir şekilde de çıkması ne büyük bir nimettir.

İbn Ebî Şeybe, İbn Mes'ûd'dan bildirir: "Kıyamet gününde insana üç tane defter sunulur. Bunların birinde iyilikleri, birinde elde ettiği nimetler, birinde de yaptığı kötülükler kayıtlıdır. İyiliklerinin kayıtlı olduğu defter, elde ettiği nimetlerin yazılı olduğu defterin karşılığı olur. Geriye kötülüklerin yazılı olduğu defter kalır ki bu konuda karar Yüce Allah'ındır. Dilerse bunlardan dolayı onu cezalandırır. Dilerse de onu bağışlar."[1]

İbn Ebî Şeybe ve Hennâd, Bükeyr b. Utayk'tan bildirir: Saîd b. Cübeyr'e kâsede bal ikram ettim. Saîd bu kâseyi içtikten sonra: "Vallahi bundan dolayı hesaba çekileceğim!" dedi. "Neden?" diye sorduğumda, Saîd: "Çünkü içerken zevk aldım" dedi.[2]

[1] İbn Ebî Şeybe (13/294).
[2] İbn Ebî Şeybe (13/538) ve Hennâd (693).

ASR SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Asr Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

Taberânî *M. el-Evsat*'ta ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da sahabelerden biri olan Ebû Medîne ed-Dârimî'den bildirir: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbından iki kişi karşılaştığı zaman biri diğerine Asr Sûresi'ni sonuna kadar okumadan ayrılmazlardı. Okuduktan sonra da biri diğerine selam verip öyle ayrılırlardı."[1]

İbn Sa'd, İmrân b. Meymûn'den bildirir: Hz.Ömer'in suikasta uğramasına ben de şahit oldum. Ömer sabah namazında bu şekilde yaralanınca namazı Abdurrahman b. Avf bize kıldırdı. Namazda da en kısa sûreler olan Asr ile Nasr sûrelerini okudu.[2]

وَالْعَصْرِ ★ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ★ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ

"Andolsun zamana ki, insan gerçekten ziyan içindedir. Ancak, iman edip de sâlih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler, birbirlerine sabrı tavsiye edenler başka (Onlar ziyanda değillerdir)." (Asr Sur. 1-3)

Firyâbî, Ebû Ubeyd *Fadâil*'de, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbnu'l-Enbârî *Mesâhif*'de ve Hâkim'in bildirdiğine göre Ali b. Ebî Tâlib, Asr Sûresi'ni: "والعصرِ ★ ونوائبِ الدهرِ ★ إن الإنسانَ لفِي خُسْرٍ ★ وإنه فيه إلى آخرِ الدهرِ (=Asra ve

[1] Taberânî (5124) ve Beyhakî (9057). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/307) der ki: "İbn Âişe dışında ravileri *Sahîh*'in ravileridir. İbn Âişe de güvenilir birisidir."

[2] İbn Sa'd (3/349).

zamanın musibetlerine andolsun ki insan hüsrandadır. Ve doğrusu zamanın sonuna kadar da bu hüsranın içinde olacaktır" şeklinde okurdu.[1]

Abd b. Humeyd, İsmâîl b. Abdilmelik'ten bildirir: Saîd b. Cübeyr'in Asr Sûresi'ni Abdullah b. Mes'ûd'un kıraatine göre: " ★ والعصرِ ★ إن الإنسانَ لفِي خُسْرٍ ★ وإنه لفيه إلى آخرِ الدهرِ ★ إلا الذين آمَنوا وعمِلوا الصالحاتِ (=Asra andolsun ki insan hüsrandadır ve doğrusu zamanın sonuna kadar da bu hüsranın içinde olacaktır. Ancak iman edip salih amel işleyenler bunun dışındadır)" şeklinde okuduğunu işittim.

Abd b. Humeyd, İbrâhîm(-i Nehaî)'den bildirir: Bizim kıraatimizde Asr Sûresi: "والعصرِ ★ إن الإنسانَ لفِي خُسْرٍ ★ وإنه لفيه إلى آخرِ الدهرِ ★ إلا الذين آمَنوا وعمِلوا الصالحاتِ (=Asra andolsun ki insan hüsrandadır ve doğrusu zamanın sonuna kadar da bu hüsranın içinde olacaktır. Ancak iman edip salih amel işleyenler bunun dışındadır)" şeklindedir. Bu da Tîn Sûresi'ndeki: **"Biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu, aşağıların aşağısına indirdik. Fakat iman edip salih amel işleyenler için eksilmeyen devamlı bir ecir vardır"**[2] âyetleri gibidir.

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Dâvud'un *Mesâhif*'de bildirdiğine göre Meymûn b. Mihrân, Asr Sûresi'ni: " والعصرِ ★ إن الإنسانَ لفِي خُسْرٍ ★ وإنه فيه إلى آخرِ الدهرِ ★ إلا الذين آمَنوا وعمِلوا الصالحاتِ وَتَوَاصَوا بِالْحقِّ وتواصَوا بالصبرِ (=Asra andolsun ki insan hüsrandadır ve doğrusu zamanın sonuna kadar da bu hüsranın içinde olacaktır. Ancak iman edip salih amel işleyenler, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler bunun dışındadır)" şeklinde okumuştur. Bu kıraatin Abdullah b. Mes'ûd'un kıraati olduğu zikredilir.

Abd b. Humeyd, Havşeb'den bildirir: Bişr b. Mervân, Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd'u yanına çağırarak: "İbn Mes'ûd, Asr Sûresi'ni nasıl okurdu?" diye sordu. Abdullah: "والعصرِ ★ إن الإنسانَ لفِي خُسْرٍ ★ وهو فيه إلى آخرِ الدهرِ (=Asra andolsun ki insan hüsrandadır ve doğrusu zamanın sonuna kadar da bu hüsranın içinde olacaktır)" şeklinde okurdu" karşılığını verdi. Bişr: "İnsan

[1] Ebû Ubeyd (sh. 189), İbn Cerîr (24/613) ve Hâkim (2/534). Eldeki mushafa muhalif olduğu için şâz bir kıraattir.

[2] Tîn Sur. 4-6

zamanı inkâr ediyor" deyince, Abdullah: "Ama ben zamana inanıyorum" karşılığını verdi.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Asra andolsun"**[1] âyetini açıklarken: "Asr'dan kasıt zamandır" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Zeyd b. Eslem: **"Asra andolsun"**[2] âyetini açıklarken: "Asr, Arapların dilinde zaman anlamındadır" demiştir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Asra andolsun"**[3] âyetini açıklarken: "Asr'dan kasıt, günün herhangi bir anıdır" demiştir.[4]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Asra andolsun"**[5] âyetini açıklarken: "Asr'dan kasıt, akşam vakti Güneş'in batmasından önceki zamandır" demiştir.

Abdurrezzâk, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Asra andolsun"**[6] âyetini açıklarken: "Asr'dan kasıt, akşam vaktidir" demiştir.[7]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Asra andolsun"**[8] âyetini açıklarken: "Asr'dan kasıt, günün herhangi bir anıdır" demiştir. **"Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır"**[9] âyetini açıklarken de: "Hak'tan kasıt, Allah'ın Kitabı, sabır'dan kasıt ise Allah'a itaattir" demiştir.[10]

Firyâbî, Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"İnsan gerçekten ziyan içindedir"**[11] âyetini açıklarken: "İnsanın ziyanda olması

---

[1] Asr Sur. 1
[2] Asr Sur. 1
[3] Asr Sur. 1
[4] İbn Cerîr (24/612).
[5] Asr Sur. 1
[6] Asr Sur. 1
[7] Abdurrezzâk (2/394) ve İbn Cerîr (24/612).
[8] Asr Sur. 1
[9] Asr Sur. 3
[10] İbn Cerîr (24/614, 615).
[11] Asr Sur. 2

demek, dalâlette olması demektir" demiştir. **"Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır"**[1] âyetini açıklarken de: "Ancak iman edenler bu ziyanın dışındadır" demiştir.[2]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Muhammed b. Ka'b el-Kurazî: **"Asra andolsun"**[3] âyetini açıklarken: "Yüce Allah'ın yeminlerinden biridir" demiştir. **"İnsan gerçekten ziyan içindedir"**[4] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: "Yüce Allah bütün insanların ziyanda olduğunu belirttikten sonra istisnada bulunmuş ve: **"Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır"**[5] buyurmuştur. Yüce Allah ziyanda olanlar içinde iman edenleri bunun dışında tutmuş, ancak iman etmekle onları bırakmayıp salih amel işleme şartı koşmuştur. Yine salih amel işleme ile bırakmamış ve birbirlerine hakkı tavsiye etme şartı koşmuştur. Yine bununla bırakmayıp birbirlerine sabrı tavsiye etme şartı koşmuştur."[6]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Asra andolsun ki insan gerçekten ziyan içindedir"**[7] buyruğunu açıklarken: "Burada söz konusu olan kişi Ebû Cehl b. Hişâm'dır" demiştir. **"Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır"**[8] âyetini açıklarken de bunlar içinde Ali b. Ebî Tâlib ile Selmân'ı zikretmiştir.

---

[1] Asr Sur. 3
[2] *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/4) geçtiği üzere Firyâbî ve İbn Cerîr (24/612).
[3] Asr Sur. 1
[4] Asr Sur. 2
[5] Asr Sur. 3
[6] Abdurrezzâk (2/394).
[7] Asr Sur. 1
[8] Asr Sur. 3

HÜMEZE SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Hümeze Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Ömer'e: "Hümeze Sûres, Muhammed'in (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbı hakkında mı nazil oldu?" diye sorulunca, İbn Ömer: "Bundan kasıt, bizler değiliz. Kur'ân'ın onda birinde de kastedilenler bizler değiliz" dedi.

İbn Ebî Hâtim'in İbn İshâk vasıtasıyla bildirdiğine göre Osman b. Ömer: "Hümeze Sûresi'nin Ubey b. Halef hakkında nazil olduğunu hâlâ duyuyoruz ' demiştir.

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhic, Hümeze Sûresi'ni açıklarken: "Bir kişiye has bir sûre değildir, ama er-Rakkâşî'nin dediğine göre Cemîl b. Âmir hakkında nazil olmuştur" demiştir.[1]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Süddî: "Hümeze Sûresi, Ahnes b. Şerîk hakkında nazil oldu" demiştir.

وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ ★ الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ★ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ ★ كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ★ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحُطَمَةُ ★ نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ ★ الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْئِدَةِ ★ إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُؤْصَدَةٌ ★ فِي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ

"Mal toplayan ve onu durmadan sayan, insanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretiyle alay eden her kişinin vay hâline! O, malının, kendisini ebedîleştirdiğini sanır. Hayır! Andolsun ki o, Hutâme'ye atılacaktır. Hutame'nin ne olduğunu sen ne bileceksin? O, Allah'ın, yüreklere işleyen tutuşturulmuş ateşidir. Şüphesiz uzatılmış direkler arasında (bağlı oldukları hâlde) ateş onların üzerine kapatılacaktır."

(Hümeze Sur. 1-9)

---

[1] İbn Cerîr (24/620).

İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-İman*'da Râşid b. Sa'd el-Makrâî vasıtasıyla Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"İsrâ (Miraç) gecesi semaya çıkarıldığımda derileri ateşten makaslarla kesilen bazı adamlara rastladım. «Bunlar kim?» diye sorduğumda, yanımdaki melek: «Bunlar zina etmek için süslenenlerdir» dedi. Sonra içinden pis bir kokunun geldiği bir kuyuya rastladım. Kuyudan çok yüksek olan sesler geliyordu. «Ey Cebrail! Bunlar kim?» diye sorduğumda, Cebrail: «Bunlar zina etmek için süslenen ve helal olmayan şeyleri yapan kadınlardır» dedi. Daha sonra göğüslerinden asılmış olan erkek ile kadınlara rastladım. «Ey Cebrail! Bunlar kim?» diye sorduğumda, Cebrail şöyle dedi: «Bunlar başkalarını arkadan çekiştiren erkek ile kadınlardır. Zira Yüce Allah:* **"Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi adet edinen herkesin vay haline!"»**[1] *buyurmuştur."*[2]

Saîd b. Mansûr, İbn Ebi'd-Dünya *Zemmu'l-Ğîbe*'de, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin değişik kanallardan bildirdiğine göre İbn Abbâs'a: **"Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi âdet edinen herkesin vay haline!"**[3] âyeti sorulunca: "Bu kişi dedikodu yaparak insanların arasını açan, insanların birliğini bozan ve kardeşleri birbirinden ayıran kişidir" demiştir.[4]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ"[5] âyetini açıklarken: "*Hümeze*, başkalarının ardından konuşan ve onları çekiştiren kişidir. *Lümeze* ise gıybet eden kişidir" demiştir.[6]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Ebi'd-Dünya *Zemmu'l-Ğîbe*'de, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-İman*'da bildirdiğine göre

---

[1] Hümeze Sur. 1

[2] Beyhakî (6750). Heysemî hadisin mürsel olduğunu söylemiştir.

[3] Hümeze Sur. 1

[4] *Fethu'l-Bârî*'de (8/729) geçtiği üzere Saîd b. Mansûr, İbn Ebi'd-Dünya (126) ve İbn Cerîr (24/616, 617).

[5] Hümeze Sur. 1

[6] İbn Cerîr (24/618).

Mücâhid bu âyeti açıklarken: "*Hümeze*, başkalarının ardından konuşan, onları çekiştiren kişidir. *Lümeze* ise gıybet eden kişidir" demiştir.[1]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: "*Hümeze*, insanların gıybetini yapan; *Lümeze* ise insanların ardından konuşup, onları çekiştiren kişidir" demiştir.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ebu'l-Âliye: "وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ"[2] âyetini açıklarken: "*Hümeze*, yüze karşı kişiyle alay etmek, *Lümeze* ise kişinin ardından konuşup onu çekiştirmektir" demiştir.

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi âdet edinen herkesin vay haline!"**[3] âyetini açıklarken: "Diliyle ve kaş göz işaretleriyle insanlarla yüzlerine karşı alay ederken arkalarından da çekiştirip gıybetlerini yapar" demiştir.[4]

Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre İbn Cüreyc: "*Hümeze* insanlarla göz, mimik ve ellerle alay etmedir. *Lümeze* ise dil ile yapılanıdır" demiştir.[5]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Süddî: "الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ"[6] âyetini: "O ki mal biriktirdi ve onu sayıp durdu" şeklinde açıklamıştır.

İbn Hibbân, Hâkim, İbn Merdûye ve Hatîb *Târih*'de Câbir b. Abdillah'tan bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), **"Malının kendisini ölümsüz kılacağını sanır"**[7] âyetini: "يَحْسِبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَه"[8] lafzıyla, *Sîn* harfini esre ile okumuştur.[9]

---

[1] İbn Ebi'd-Dünya (47), İbn Cerîr (24/617) ve Beyhakî (6753).

[2] Hümeze Sur. 1

[3] Hümeze Sur. 1

[4] Abdurrezzâk (2/395).

[5] Beyhakî (6752).

[6] Hümeze Sur. 2

[7] Hümeze Sur. 3

[8] Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, Kisâî, Yakub ve Halef de bu şekilde okumuşlardır. Âsım, İbn Âmir, Hamza ve Ebû Câfer ise *Sîn* harfini fetha ile "يَحْسَبُ" şeklinde okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/178).

[9] İbn Hibbân (6332), Hâkim (2/256, "sahîh"), Hatîb (3/315) ve Ebû Dâvud (3995). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen Ebî Dâvud*, 859).

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: **"Malının kendisini ölümsüz kılacağını sanır"**[1] âyetini açıklarken: "Biriktirdiği malın ömrünü uzatacağını zanneder" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Süddî: "لَيُنْبَذَنَّ"[2] ifadesini: "Atılacaktır" şeklinde açıklamıştır.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hüseyn b. Vâkıd: "*Hutama*, Cehennem kapılarından biridir" demiştir.

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Muhammed b. Ka'b el-Kurazî: **"Tırmanıp kalplerin ta üstüne çıkar"**[3] âyetini açıklarken: "Ateş kalbine yetişene kadar onun her tarafını yer bitirir. Kalbine yetiştiği zaman da kişi yeni baştan yaratılır" demiştir.

İbn Asâkir'in bildirdiğine göre Muhammed b. el-Münkedir: **"Tırmanıp kalplerin ta üstüne çıkar"**[4] âyetini açıklarken: "Kişi canlı iken ateş kalbine ulaşana kadar her tarafını yer bitirir" demiştir.[5]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Şüphesiz uzatılmış direkler arasında ateş onların üzerine kapatılacaktır"**[6] buyruğunu açıklarken: "Ateşten direkler arasında kalacaklar ve Cehennem üzerlerine kapatılacaktır" demiştir.[7]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Hz. Ali, **"Uzun sütunlar arasında"**[8] âyetini: "فِي عَمَدٍ" lafzıyla okumuştur.[9]

---

[1] Hümeze Sur. 3
[2] Hümeze Sur. 4
[3] Hümeze Sur. 7
[4] Hümeze Sur. 7
[5] İbn Asâkir (56/50).
[6] Hümeze Sur. 8, 9
[7] İbn Cerîr (24/432, 622).
[8] Hümeze Sur. 9
[9] Nâfi', İbn Kesîr, Âsım'dan Hafs, Ebû Amr, İbn Âmir, Ebû Câfer ve Yâkub da bu şekilde okumuşlardır. Hamza, Kisâî, Âsım'dan Ebû Bekr ve Halef ise "عُمُدٍ" lafzıyla okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/301).

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd, Hümeze Sûresi'nin 9. âyetini "بعَمَدٍ ممددة" lafzıyla okumuş ve: "*Amed* ifadesinden kasıt zincirlerdir" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "فِي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ"[1] âyetini açıklarken: "Uzun olandan kasıt, Cehennemin kapılarıdır" demiştir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Uzun sütunlar arasında"**[2] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Cehennemde sütunlar arasına alınırlar. Uzun zincirlerle boyunlarından bağlanırlar ve kapılar üzerlerine kapanır."[3]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Atiyye: **"Uzun sütunlar arasında"**[4] âyetini açıklarken: "Bunlar Cehennemde demirden olan sütunlardır" demiştir.

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Uzun sütunlar arasında"**[5] âyetini açıklarken: "Cehennemdekilerin bu sütunlarla azap görecekleri bize anlatılırdı" demiştir.[6]

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ebû Sâlih: " فِي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ"[7] âyetini açıklarken: "Bunlar uzun zincirlerdir" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Fâtıma: "فِي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ"[8] âyetini açıklarken: "Ardı arkası gelmeyen bir zaman içinde azap göreceklerdir" demiştir.

İbn Ebî Hâtim, Süddî'den bildirir: "Bu âyeti "فِي عَمَدٍ"[9] lafzıyla okuyanlara göre anlamı ateşten sütunlardır. "فِي عُمُدٍ" lafzıyla okuyanlara göre ise anlamı sonu gelmeyen zamandır.

---

[1] Hümeze Sur. 9
[2] Hümeze Sur. 9
[3] İbn Cerîr (24/625).
[4] Hümeze Sur. 9
[5] Hümeze Sur. 9
[6] Abdurrezzâk (2/395) ve İbn Cerîr (24/625).
[7] Hümeze Sur. 9
[8] Hümeze Sur. 9
[9] Hümeze Sur. 9

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir, Saîd b. Cübeyr'den bildirir: Cehennem vadilerinden birinde bir adam tam bin yıl boyunca: "Ey Hannân (Rahmeti bol)! Ey Mennân (Nimeti bol)!" diye bağırır durur. Sonunda izzet sahibi olan Yüce Allah, Cebrâil'e: "Kulumu Cehennemden çıkar!" buyurur. Cebrâil Cehenneme geldiği zaman onun kapalı olduğunu görür. Geri dönüp: "Rabbim! Cehennem üzerlerine kapatılmış!" der. Yüce Allah: "Ey Cebrail! Onu aç ve kulumu içinden çıkar!" buyurur. Bunun üzerine Cebrail Cehennemi açıp onu oradan çıkarır ve bir kömür parçası gibi Cennetin kenarına atar. Sonrasında Yüce Allah ona yeniden kıl, et ve kan verir.[1]

Hakîm et-Tirmizî'nin *Nevâdiru'l-Usûl*'de Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sellallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününde şefaatim büyük günah işleyen ve bu hal üzere ölenlere olacaktır. Bunlar Cehennemin ilk kapısının yanında olurlar. Yüzleri kararmaz, gözleri morarmaz, ayaklarına prangalar vurulmaz, peşlerine şeytanlar takılmaz, demirden balyozlarla kendilerine vurulmaz ve Cehennemin alt katlarına atılmazlar. Bunlardan bazıları Cehennemde bir saat kalıp çıkar. Bazıları bir gün kalıp çıkar. Bazıları bir ay kalıp çıkar. Bazıları bir yıl kalıp çıkar. Bunlardan Cehennemde en uzun süre kalacak olan kişi de dünyanın yaratılışından yok oluşuna kadar olan bir zaman süresince kalır ki o da yedi bin yıldır. Yüce Allah tevhîd inancına sahip olanları Cehennemden çıkarmak istediği zaman diğer dinlerden olanların kaplerine telkinde bulunur. Onlar da tevhîd inancına sahip olanlara: «Her ikimiz de dünyada birlikte yaşıyorduk. Sizler iman ederken bizler kafir olduk. Sizler tasdik ederken bizler yalanladık. Sizler ikrar ederken bizler inkar ettik. Ancak bunun size de bir faydası dokunmadı ve bizimle birlikte işte Cehennemdesiniz! Bizim gibi azab çekiyor ve bizim gibi de burada ebedi olarak kalacaksınız» derler. Yüce Allah onların bu sözlerine öyle bir öfkelenir ki daha önce hiçbir şeye bu kadar öfkelenmiş değildir. Daha sonra da hiçbir şeye bu kadar öfkelenecek değildir.*

Bunun üzerine tevhîd inancına sahip olanlar Cehennemden çıkarılıp Cennet ile Sırat arasında bulunan ve adına «Hayat Irmağı» denilen bir pınarın yanına konulur. Üzerlerine bu ırmağın suyundan serpilince sel suyuyla taşınan tohumun toprakta bitmesi gibi yeniden biterler. Gölgede kalan kısımları yeşilken Güneş'e bakan tarafları ise sarı olur. Bu şekilde de Cennete girerler.

[1] İbn Cerîr (24/623).

Ancak alınlarında «Allah'ın Cehennemden çıkardıklarından» yazılı olur. Bir kişi dışında tevhid inancına sahip olan herkes bu şekilde Cehennemden çıkarılır. Bu kişiye gelince, onlar çıktıktan sonra bin yıl daha Cehennemde kalır ve bu süre içinde durmadan: «Ey Hannân (Rahmeti bol)! Ey Mennân (Nimeti bol)!» diye bağırır durur. Bunun üzerine Yüce Allah onu çıkarmak için bir melek gönderir. Bu melek Cehenneme girer, ancak yetmiş yıl boyunca aramasına rağmen onu bulamaz. Dönüp: «Rubbim! Filan kulunu Cehennemden çıkarmam için beni gönderdin, ancak yetmiş yıldır aramama rağmen onu bulamadım» der. Yüce Allah: «Filan vadinin içinde, falan kayanın altında bulunuyor. Git ve onu oradan çıkar» buyurur. Melek söz konusu yere gidip onu çıkarır ve Cennete sokar.

Sonra Cehennemden çıkıp Cennete sokulanlar Yüce Allah'tan alınlarındaki yazının silinmesini isterler. Yüce Allah da bir melek gönderip alınlarındaki bu yazıyı sildirir. Daha sonra Cennet ahalisi ile Cehennemden çıkarılıp Cennete sokulanlara: «Cehennem ahalisine bakın!» denilir. Baktıklarında kimisi babasını, kimisi kardeşini, kimisi komşusunu, kimisi arkadaşını, bazı köleler de efendilerini görür. Daha sonra Yüce Allah ateşten levhalar, ateşten çiviler ve ateşten sütunlar ile bazı melekleri gönderir. Bu levhalar Cehennemdekilerin üzerine konulur. Çivilerle çivilendikten sonra da sütunlar üzerlerine konulup iyice kapatılır. Dışardan bir esinti girmeyecek veya içerden bir ses çıkmayacak şekilde tek bir boşluk dahi bırakılmaz. Yüce Allah da Arş'ının üzerine kurulup onları orada unutur. Cennet ahalisi de kendilerine verilen nimetler ile meşgul olurlar. Bundan sonrasında Cehennem ahalisine artık hiç yardım edilmez. Artık hiç konuşamazlar. İnilti ve sesli solumadan başka da onlardan bir ses çıkmaz. **«Şüphesiz uzatılmış direkler arasında ateş onların üzerine kapatılacaktır»**[1] *buyruğunda ifade edilen de budur."*[2]

[1] Hümeze Sur. 8, 9

[2] Hakîm et-Tirmizî (2/36, 37).

FÎL SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Fîl Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ★ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ★
وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ★ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ★ فَجَعَلَهُمْ
كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ

"Rabbinin, fîl sahiplerine ne yaptığını görmedin mi? Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı? Üzerlerine balçıktan pişirilmiş taşlar atan sürü sürü kuşlar gönderdi. Nihayet onları yenilmiş ekin yaprakları hâline getirdi." (Fîl Sur. 1-5)

İbn Ebî Hâtim ve Ebû Nuaym *Delâil*'de Osman b. Muğîre b. el-Ahnes'ten bildirir: Ebrehe el-Eşrem el-Habeşî, Yemen kralıydı. Kızının oğlu olan Eksûm b. Sabâh el-Himyerî de hac için Mekke'ye gitmişti. Dönüşte Necrân'da bulunan bir kilisede konakladı. Mekke ahalisinden bazıları kiliseye baskın yapıp kilisenin içindeki zinetleri ve Eksûm'un şahsi eşyalarını alınca Eksûm öfke içinde dedesi Ebrehe'nin yanına döndü. Bunun üzerine Ebrehe, arkadaşlarından Şehr b. Ma'kûd adında bir adamın komutasında Havlân ve Eş'arî kabilelerinden yirmi bin kişilik bir orduyu yola çıkardı. Ordu yola düşüp Has'am kabilesinin bölgesine geldi. Has'am kabilesi önlerinden çekilince yollarına devam ettiler. Tâif'e yaklaştıklarında Has'am, Nasr ve Sakîf kabilelerinden bazıları Şehr'in huzuruna çıktılar ve: "Küçük bir kasaba olan Tâif'ten ne istiyorsun? Biz sana Mekke'de kendisine ibadet edilen ve insanlara sığınak olan evin üzerine gitmeni tavsiye ederiz. Zira bu eve hakim olan tüm Araplara da hakim olur. Sen bizi bırak da o evi almaya bak" dediler.

Bunun üzerine Şehr, Mekke'ye doğru yola çıktı. Muğammes'e ulaştığında Abdulmuttalib'e ait olan işaretli yüz deve gördü. Askerleri tarafından bu develere el konuldu. Abdulmuttalib bunu duyunca Şehr'in yanına geldi. Abdulmuttalib güzel yüzlü birisiydi ve Yemenlilerden Zû Amr adında bir

arkadaşı vardı. Abdulmuttalib, Zû Amr'a develerini geri vermesini isteyince, Zû Amr: "Benim bunu yapmaya gücüm yetmez, ancak istersen seni Şehr'in huzuruna çıkarırım" dedi. Abdulmuttalib de: "Çıkar" deyince, Zû Amr onu Şehr'in huzuruna çıkardı. Abdulmuttalib: "Senden bir isteğim var" deyince, Şehr: "İstediğin her şeyi sana vereceğim" karşılığını verdi. Abdulmuttalib şöyle dedi: "Ben Haram olan bir beldede oturuyorum. Araplar ile Acemler arasında olan bir yerde bulunuyordum. Burada işaretli olan yüz devem vardı. Bu develerle ailelerimizin yiyecek ihtiyacını karşılıyor, bunlarla ticaretimizi yapıyor ve düşmanlarımıza karşı koymada bunları binek olarak kullanıyoruz. Ancak askerlerin saldırıp bunlara el koydu. Komşusuna zulmetmek de senin gibi birinin şanına yakışmaz."

Şehr bunları duyunca dönüp Zû Amr'a baktı ve hayretler içinde ellerini şaklattı. Sonra: "Şayet sahip olduğum ne varsa hepsini isteseydin yine sana verecektim. Develerine gelince biz onları iki katıyla sana vereceğiz" dedi ve: "Fakat neden Haram olan bu beldeniz ile eviniz (Kâbe) konusunda benimle konuşmadın?" diye sordu. Abdulmuttalib: "Bu beldemiz ile evimizin bir Rabbi var. Şayet dilerse onları korur. Ben ise ancak kendi malım olan şey konusunda seninle konuşabilirim" dedi. Sonrasında Şehr ordunun yola çıkması emrini verdi ve: "Kâbe yıkılacak! Mekke de talan edilecek!" dedi.

Abdulmuttalib oradan ayrılırken bir yandan da şöyle diyordu:

"Allahım! Her kişi kendi malını korur

Sen de Hareminde oturanları koru

Onların haçı ve orduları haddi aşarak

Senin gücüne galip gelmesin

Şayet burayı kendi haline bırakırsan

Nihayetinde seni bileceğin iştir

Ancak korur muhafaza edersen

Bu daha önce yaptıklarının bir devamı olur

Yarın bütün güçleri ve filleriyle

Ahalini esir kılmak için saldıracaklar

Şayet onları Kâbe'yle baş başa bırakırsan

İşte o zaman vay halimize!"

Şehr ile askerleri fil ve diğer güçleriyle birlikte Kâbe'ye doğru yöneldiler. Ancak fili Kâbe'ye doğru çevirdikçe fil çöküp kalıyordu. Geldikleri yöne çevirince ise hızlıca koşuyordu. Bu şekilde geceyi ettiler. Gece olunca deniz tarafından yarasaları andıran kırmızı ve siyah renkte sığırcık kuşu gibi kuşlar havalandı. Askerler bu kuşları görünce korkuya kapıldı. Kuşlar da askerlerin üzerine kuru çamurdan ufak yuvarlak taşlar atmaya başladı. Bu taşlar askerin başına değince delip geçiyordu. Sabah olduğunda dağlara çekilen Abdulmuttalib ile yanındakiler kimselerin gelmediğini gördüler. Abdulmuttalib oğullarından birini hızlı koşan bir ata bindirip Şehr ile askerlerine ne olduğuna bakmak için gönderdi. Abdulmuttalib'in oğlu gidip bakınca hepsinin de yara bere içinde delik deşik olduklarını gördü. Hemen giysisini dizlerine kadar çekip hızlı bir şekilde atını sürdü ve geriye döndü. Abdulmuttalib oğlunun bu şekilde geri döndüğünü görünce: "Oğlum Arapların en cengâver adamıdır. Giysisini dizlerine kadar çekmesi de müjde vermek ya da uyarmak içindir!" dedi. Bulundukları yere ulaşınca ona: "Ne oldu?" diye sordular. "Hepsi helak oldu!" karşılığını verdi. Bunun üzerine Abdulmuttalib ile yanındakiler mallarını da alıp bulundukları yerden çıktılar. Çıkarken Abdulmuttalib şöyle diyordu:

"Sen ki ordular ile fili geri çevirdin

Ki Mekke dağlarını kaplamışlardı

Biz onlarla savaşmaya çekinmiştik

Zira her biri güçlü kuvvetli birisiydi

Zat-ı celâline şükreder ve hamdederiz."

İçine düştükleri bu durumdan sonra Şehr tek başına kaçtı. İlk konakladığı yerde sağ kolu kopup düştü. İkinci konakladığı yerde sol ayağı kopup düştü.

Üçüncü konaklama yerinde sol kolu kopup düştü. Diğer konaklama yerinde de sağ ayağı kopup düştü. Yemen'e kavminin yanına ulaştığında elleri ile ayakları olmayan bir cesede dönmüştü. Olanları onlara anlattıktan sonra da gözlerinin önünde can verdi.[1]

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye, Ebû Nuaym *Delâil*'de ve Beyhakî *Delâil*'de İbn Abbâs'tan bildirir: Fil ordusu Sifâh[2] denilen yere vardığında Abdulmuttalib yanlarına geldi ve: "Bu, Yüce Allah'ın evidir ve ona kimseyi musallat etmeyecektir!" dedi. Onlar ise: "Bu evi yıkmadan geri dönmeyeceğiz!" karşılığını verdiler. Ancak fillerini ne zaman öne doğru sürseler fil geriye doğru çekiliyordu. Sonrasında Yüce Allah onların üzerine ebabil kuşlarını gönderdi. Bu kuşlara da üzeri çamurla kaplı siyah taşlar verdi. Kuşlar üst taraftan ordunun hizasına gelince ayaklarındaki taşları üzerlerine bıraktılar. Ordu içinde kaşıntıya maruz kalmayan tek bir kişi dahi kalmadı. Öyle ki kişi derisini kaşıdığı zaman kaşıdığı yerin eti dökülüyordu.[3]

İbnu'l-Münzir, Hâkim, Ebû Nuaym ve Beyhakî, İbn Abbâs'tan bildirir: Fil ordusu yola düşüp Mekke yakınlarına vardıklarında Abdulmuttalib onları karşıladı ve krallarına: "Seni buraya getiren sebep nedir? Haber gönderseycin biz sana istediğin şeyi yanına kadar getirirdik" dedi. Kral: "İçine giren herkesin güvende sayıldığı evin ahalisini korkutmaya geldim" karşılığını verdi. Abdulmuttalib: "Biz sana istediğin şeyi getiririz. Sen geri dön" dedi, ancak kral kabul etmedi ve Kâbe'ye girmeden geri dönmeyeceğini söyledi. Sonra Kâbe'ye doğru yöneldi. Abdulmuttalib geride kaldı. "Evin ve ahalisinin talan edilmesine şahit olamam" dedi ve bir dağa çekildi. Sonra: "Allahım! Her hükümdarın bir ahalisi vardır. Sen de kendi ahalini koru! Onların tedbiri senin tedbirine baskın çıkmasın. Allahım! Burayı koruman, nihayetinde senin bileceğin bir iştir" diye dua etti. Ordu Kâbe'ye yönelince deniz tarafından yükselen ebabil kuşları bir bulutun gölgesi gibi üzerlerine düştü. Bu kuşlar Yüce Allah'ın buyurduğu gibi **"Onların üzerlerine pişkin tuğladan yapılmış**

[1] Ebû Nuaym (86).
[2] Sifâh: Huneyn ile Harem arasında bir bölgedir. (*Mu'cemu'l-Büldân*, 3/398).
[3] Beyhakî (1/124).

taşlar atıyordu."[1] Bu durum karşısında yanlarındaki fil böğürmeye başladı. Sonunda Yüce Allah, **"Onları yenilmiş ekin yaprakları hâline getirdi."**[2]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: **"Fil sahiplerine Rabbinin ne ettiğini görmedin mi?"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Habeşli Ebrehe el-Eşrem, Yemen ahalisinden kendisine tâbi olan savaşçılarla birlikte Allah'ın Evi'ne doğru yola koyuldu. Yemen'deki bir kilisenin Araplar tarafından saldırıya uğraması üzerine Kâbe'yi yıkmak istiyordu. Fillerini de alarak yola çıktılar. Sifâh denilen yere vardıkları zaman fil yere çöküp kaldı. Onu Kâbe'ye doğru çevirdiklerinde yere yatıyordu. Geldikleri yöne doğru çevirdiklerinde ise koşarak gidiyordu. Nahlatu'l-Yemâniyye denilen vadiye yetiştiklerinde Yüce Allah üzerlerine beyaz renkli ebabil kuşlarını gönderdi. Bu kuşlar çok kalabalıktı ve biri gagasında ikisi de ayaklarında olmak üzere her bir kuş üç tane taş taşıyordu. Kuşlar onların üzerlerine bu taşları bırakınca yenilmiş ekin yapraklarına döndüler. Kuşların bu saldırısından sadece Ebû Yeksûm (Ebrehe) sağ kurtuldu. O da uğradığı her bölgede bedenindeki etlerin bir bölümü kopup düşüyordu. Sonunda kavminin yanına ulaştı. Başlarına gelenleri onlara anlattıktan sonra da öldü."

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"Fil sahiplerine Rabbinin ne ettiğini görmedin mi?"**[4] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Ebû Yeksûm (Ebrehe) zorba krallardan birisiydi. Yemen'de bir kilisenin Araplar tarafından yıkılması üzerine o da Kâbe'yi yıkmak istiyordu. Bunun için bir fille birlikte ordusunu Mekke'ye doğru sürdü. Ancak fil Harem bölgesine yaklaşınca yere yattı. Geldikleri yöne doğru çevirdiklerinde ise koşarak gidiyordu."

İbn Ebî Şeybe, Saîd b. Cübeyr'den bildirir: "Habeş kralı Ebû Meksûm (Ebrehe) filiyle birlikte Mekke'ye doğru yola çıktı. Harem bölgesine yaklaştıklarında fil bölgeye girmek istemedi. Geldikleri yöne çevirdikleri zaman hızlıca yol alıyor, Kâbe yönüne sürdüklerinde ise gitmemek için diretiyordu. Sonrasında üzerlerine ağızlarında nohut tanesi kadar taşlar olan

[1] Fîl Sur. 4
[2] Fîl Sur. 5; Hâkim (2/535) ve Beyhakî (1/121, 122).
[3] Fîl Sur. 1
[4] Fîl Sur. 1

beyaz renkli küçük kuşlar gönderildi. Bu kuşların bıraktığı taşlar kime değdiyse helak oluyordu."[1]

Abd b. Humeyd, İbn Abbâs'tan bildirir: Fil ordusu yola çıkıp Sifâh denilen yerde konakladıklarında Abdulmuttalib yanlarına geldi ve: "Bu, Yüce Allah'ın Ev'idir ve ona kimseyi musallat etmeyecektir!" dedi. Onlar ise: "Bu evi yıkmadan geri dönmeyeceğiz!" karşılığını verdiler. Ancak fillerini ne zaman öne doğru sürseler fil geriye doğru çekiliyordu. Sonrasında Yüce Allah onların üzerine ebabil kuşlarını gönderdi. Bu kuşlara da üzeri çamurla kaplı siyah taşlar verdi. Kuşlar üst taraftan ordunun hizasına gelince ayaklarındaki taşları üzerlerine bıraktılar. Ordu içinde kaşıntıya maruz kalmayan tek bir kişi dahi kalmadı. Öyle ki kişi derisini kaşıdığı zaman kaşıdığı yerin eti dökülüyordu.

Ebû Nuaym *Delâil*'de Süddî es-Sağîr vasıtasıyla Kelbî'den, oda Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbâs'tan bildirir: Kureyşli bir genç arkadaşlarıyla birlikte Habeşistan'a doğru yola çıktı. Bir deniz sahilinde de konakladılar. Konakladıkları sahilde Hıristiyanlara ait "Sercisan Suyu" adında bir kilise bulunuyordu. Yola çıkma zamanı geldiğinde yemeklerini pişirmede kullandıkları odunlardan arta kalanları toplayıp bir ateş yaktılar. Söndürmeden de yola çıktılar. Onlar gittikten sonra yaktıkları ateş kiliseye sıçradı ve onu yaktı. Necâşi (Habeş kıralı) bunu duyunca çok öfkelendi. Bunun üzerine Ebrehe es-Sabbahî, Ebu'l-Eksûm el-Kindî ve Hicr b. Şurahbîl el-Keidî el-Adevî yanına geldiler ve: "Ey kral! Neden bu kadar öfkeleniyorsun? Endişe etme! Sercisan Suyu kilisesini yeniden inşa etmeyi ve Allah'ın Kâbe'sini yakmayı biz sana garanti ediyoruz. Bu şekilde Kureyş'in sığınağı olan Kâbe, Sercisan Suyu kilisesinin karşılığı olur. Biz seninle birlikte gidip Kureyşlinin yaktığı Sircisan kilisesi yerine Kâbe'yi yakıp yıkarız. Mekke'nin fethini de sana garanti ederiz. Bu şekilde Kureyş kadınlarından dilediğini kendine seçersin" dediler. Bu yönde konuşarak sonunda onu ikna ettiler. Sonrasında Necâşi, büyük bir orduyla Mekke'ye doğru yola çıktı. İçlerinde Kinâne kabilesinin bir kolu da bulunan Yemenli çetelerden bir grubun başında Maklûs da ona katıldı. Vâdi'l-Mecâz (Mecâz vadisi) denilen yere ulaştıklarında orada konakladılar.

[1] İbn Ebî Şeybe (14/283).

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Katâde: "طَيْرًا أَبَابِيلَ"[1] ifadesini açıklarken şöyle demiştir: "Peşpeşe uçan beyaz renkte ve çok sayıda kuş demektir. Deniz tarafından gelmişler, her biri ayaklarında iki, gagalarında da bir tane olmak üzere üç taş taşıyordu. Bu taşlar da değdiği yeri parçalıyordu."[2]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: "طَيْرًا أَبَابِيلَ"[3] ifadesini açıklarken: "Bir araya toplanmış ve biribirini takip eden kuş sürüleri demektir" demiştir.[4]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ubeyd b. Umeyr: "طَيْرًا أَبَابِيلَ"[5] ifadesini açıklarken: "Çok sayıda kuş demektir" demiştir.

Abd b. Humeyd, Hasan(-ı Basrî)'den bunun aynısını bildirir.

Abd b. Humeyd, Firyâbî ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Ubeyd b. Umeyr: "طَيْرًا أَبَابِيلَ"[6] ifadesini açıklarken şöyle demiştir: "Bunlar deniz tarafından çıkan bir kuş sürüsüdür. Hind bölgesi adamlarını andıran bir sûretleri vardı ve ayaklarında oturan develeri andıran taşlar taşıyorlardı. Bu taşların en küçüğü bir adam kafası kadardı. Ebrehe ordusundan dilediği kişinin üzerine şaşmadan bu taşı atabiliyorlardı. Kendisine taş isabet eden kişi de olduğu yerde can veriyordu. *Ebâbîl* ifadesi de 'peşpeşe gelen' anlamındadır."[7]

İbn Ebî Şeybe ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Ubeyd b. Umeyr: **"Onların üstüne ebabil kuşlarını gönderdi"**[8] âyetini açıklarken: "Ebrehe ordusunun üzerine siyah renkte, gaga ile ayaklarında taşlar bulunan deniz kuşları salındı" demiştir.[9]

---

[1] Fîl Sur. 3
[2] Abdurrezzâk (2/396).
[3] Fîl Sur. 3
[4] İbn Cerîr (24/629).
[5] Fîl Sur. 3
[6] Fîl Sur. 3
[7] İbn Cerîr (24/631, 632).
[8] Fil Sur. 3
[9] İbn Ebî Şeybe (14/284).

Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime ile Mücâhid: **"Onların üstüne ebabil kuşlarını gönderdi"**[1] âyetini açıklarken: "Ebabil kuşları *Ankâu'l-Muğrib* (Anka kuşu) denilen kuşlardır" demişlerdir.[2]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Abdurrahman b. Sâbit: "*Ebâbîl*, bölük bölük anlamındadır" demiştir.

Firyâbî, Saîd b. Cübeyr'den bildirir: "*Ebâbîl*, gagalarıyla taş atan kuşlardır. Üzerine bu taşlardan değen kişinin derisi de kabarıyordu. İnsanlar çiçek hastalığını ilk olarak bu olay sırasında görmüşlerdir."

Tastî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "طَيْرًا أَبَابِيلَ"[3] buyruğunun anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "Kuşların, durmadan gaga ile ayaklarında taş taşımaları ve askerlerin üzerinde uçuşmalarıdır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Şairin:

"Verkâ'nın süvarileriyle öğrendiler

Ebabillere nasıl eyer atılıp binildiğini" dediğini işitmez misin?"[4]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve Ebû Nuaym'ın *Delâil*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Yüce Allah fil ordusunun üzerine taşları gönderdiği zaman bu taşlar değdiği yeri kabartıyordu. Çiçek hastalığının bölgede ilk olarak çıkışı da bu olay sırasında oldu. Daha sonra Yüce Allah bir sel gönderdi de hepsini toplayıp denize döktü" demiştir. Kendisine: "*Ebâbîl* nedir?" diye sorulunca da: "Bölük bölük demektir" karşılığını verdi.[5]

---

[1] Fil Sur. 3

[2] Ankâu'l-Muğrib: Yüzyılda bir görüldüğü söylenen büyük kuşlardır. Ancak daha sonraları bunun kullanımı yaygınlaşmış ve insanlar büyük musibetleri de bu isimle anar olmuşlardır. Bunun kartal olduğunu söyleyenler de vardır.

[3] Fîl Sur. 3

[4] *el-İtkân*'da (2/87, 88) geçtiği üzere Tastî.

[5] Abdurrezzâk (2/396).

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin *Delâil*'de bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: "طَيْرًا أَبَابِيلَ"[1] ifadesini açıklarken: "Bölük bölük kuşlar demektir" demiştir.[2]

Firyâbî ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "طَيْرًا أَبَابِيلَ"[3] ifadesini açıklarken: "Peşpeşe ve bölükler halinde kuşlar, anlamındadır. Bu kuşlar da deniz tarafından geliyordu" demiştir.

İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *Delâil*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: "طَيْرًا أَبَابِيلَ"[4] ifadesini açıklarken: "Yeşil kuşlardır. Deve gibi burunları, köpek gibi pençeleri vardı" demiştir.[5]

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "طَيْرًا أَبَابِيلَ"[6] ifadesini açıklarken: "Bu kuşların insan gibi elleri, vahşi hayvanlar gibi de pençeleri vardı" demiştir.

Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Ebû Nuaym *Delâil*'de ve Beyhakî *Delâil*'de, Ubeyd b. Umeyr el-Leysî'den bildirir: "Yüce Allah fil ordusunu helak etmek istediği zaman deniz tarafından onların üzerine bir kuş sürüsü yolladı. Bu kuşlar benekli kırlangıç kuşlarını andırıyorlardı. Her bir kuş da gagasında bir, ayaklarında iki tane olmak üzere üç tane taş taşıyordu. Kuş sürüsü ordunun üst tarafına yetiştiği zaman bağırtılar içinde taşıdıkları taşları bırakmaya başladılar. Taşlar değdiği kişiyi delip geçiyordu. Kişinin başına düştüğü zaman dübüründen, başka bir tarafından düştüğü zaman da diğer tarafından çıkıyordu. Daha sonra Yüce Allah şiddetli bir rüzgar gönderince taşlar kuşların ayaklarından daha sert bir şekilde çıkmaya başladı. Bu şekilde fil ordusu bütünüyle helak oldu."[7]

---

[1] Fîl Sur. 3

[2] İbn Cerîr (24/628) ve Beyhakî (1/123).

[3] Fîl Sur. 3

[4] Fîl Sur. 3

[5] İbn Ebî Şeybe (14/283), İbn Cerîr (24/630, 631) ve Beyhakî (1/122, 123).

[6] Fîl Sur. 3

[7] İbn Ebî Şeybe (14/284), İbn Kesîr, *Tefsîr* (8/508, 509) ile *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'de (3/151) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim, Ebû Nuaym (1/150) ve Beyhakî (1/123, 124).

Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin *Delâil*'de bildirdiğine göre İkrime: "طَيْرًا أَبَابِيلَ"[1] ifadesini açıklarken şöyle demiştir: "Bunlar beyaz (başka bir lafızda yeşil) olan kuşlardı. Deniz tarafından gelmişlerdi. Vahşi hayvanları andıran bir yüzleri vardı. Daha önce hiç görülmedikleri gibi daha sonra da bir daha görülmediler. Fil ordusu bu kuşlardan dolayı çiçek hastalığına yakalandılar. Çiçek hastalığı da ilk olarak bu olay sırasında görüldü."[2]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Fil sahiplerine Rabbinin ne ettiğini görmedin mi?"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Fil ordusu Ebû Yeksûm komutasında Mekke'ye girmek üzere yola çıktı. Muğammes'e vardıklarında kuş sürüsüyle karşılaştılar. Bu kuşlardan her biri gagasında bir, ayaklarında iki tane olmak üzere üç taş taşıyordu. Bu taşları ordunun üzerine atmaya başladılar. **"Onların üstüne ebabil kuşlarını gönderdi"**[4] âyetinde ifade edilen de budur. Ebâbîlden kasıt, bu kuşların peş peşe sürüler halinde gelmesidir. Bu kuşlar Yüce Allah'ın da buyurduğu gibi: **"Onlara siccîl'den taşlar atıyorlardı."**[5] Siccîl de çamur anlamındadır. Çamurdan olan bu taşlar koyun dışkışı büyüklüğündeydi ve Zafâr[6] boncuklarını andırıyorlardı. Kuşlar bu taşları ordunun üzerine atmaya başlayınca, Yüce Allah'ın buyurduğu gibi, **"Onları yenilmiş ekin yaprakları hâline getirdi."**[7] Atılan bu taşlar yenilip parçalanmış ekin yaprakları gibi onları parça parça etti. Fil ordusunun Mekke'ye doğru gelmesi Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) doğumundan yirmi üç yıl önce gerçekleşmişti.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebu'l-Kenûd: **"Onlara siccîl'den taşlar atıyorlardı"**[8] âyetini açıklarken: "Bu taşlar nohut tanesinden küçük, mercimekten daha büyüktü" demiştir.

---

[1] Fîl Sur. 3
[2] İbn Cerîr (24/631) ve Beyhakî (1/123).
[3] Fîl Sur. 1
[4] Fil Sur. 3
[5] Fîl Sur. 4
[6] Zafâr: Yemen'de bir kentin adıdır.
[7] Fîl Sur. 5
[8] Fîl Sur. 4

Abdurrezzâk ve Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İmrân: "طَيْرًا أَبَابِيلَ"[1] ifadesini açıklarken: "Sürü halinde ve birçok taşla gelen kuşlardır. Bu kuşlar en büyüğü nohut, en küçüğü ise mercimek tanesi kadar olan taşlarla gelmişti" demiştir.[2]

Ebû Nuaym'ın *Delâil*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Onlara siccîl'den taşlar atıyorlardı"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bunlar fındık büyüklüğünde, pişmiş tuğla renginde kırmızımsı taşlardı. Her bir kuşta biri gagasında, ikisi de ayaklarında olmak üzere bunlardan üç taş vardı. Kuşlar gökyüzünden yükselip ordunun üzerine kadar geldi. Taşları bırakınca da sadece askerlerin bulunduğu yere düştü."

Ebû Nuaym, Nevfel b. Muâviye ed-Deylî'den bildirir: "Fil ordusunun üzerine atılan taşları gördüm. Mercimekten daha iri, nohut tanesi büyüklüğündeydiler. Zafâr boncukları gibi kırmızımsı ve pişirilmiş idiler."[4]

Ebû Nuaym, Hakîm b. Hizâm'dan bildirir: "Atılan bu taşlar nohut ile mercimek arası bir büyüklükteydi. Boncuk gibi kırmızımsı ve pişirilmiş idiler. Şayet bir topluluk bunlarla cezalandırılmış olmasaydı alır mescidimde bunları kullanırdım. Müslüman olduğum sıralarda Mekke'de bu taşlardan çokça bulunuyordu."

Ebû Nuaym, Ümmü Kürz el-Huzâiyye'den bildirir: "Fil ordusunun üzerine atılan taşları gördüm. Zafâr boncukları gibi kırmızımsı ve pişirilmiş idiler. Taşlar konusunda bundan başkasını söyleyenler boş konuşmuş olurlar. Atılan taşlar bütün askerlere isabet etmemiş, içlerinden kurtulanlar da olmuştu."

Ebû Nuaym, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den bildirir: "Bunlar iki fille gelmişlerdi. Mahmûd adındaki fil yere yatıp ileriye gitmedi. Diğer fil ise yoluna devam edince o da kuşlar tarafından atılan taşlara maruz kaldı."

Ebû Nuaym, Atâ b. Yesâr'dan bildirir: Fil ordusunda bulunan ve fili çeken ile süren kişilerle konuşan biri bana şunu anlattı: "Fili süren ile onu çeken iki adama filin hikayesini bana anlatmalarını istediğimde şöyle dediler: "Bu fil

[1] Fîl Sur. 3
[2] Abdurrezzâk (2/396).
[3] Fîl Sur. 4
[4] Ebû Nuaym (1/150).

Habeş kıralının en büyük filiydi ve bu fille hangi ordunun üzerine yürüdüyse mutlaka onları yeniyordu. Bu fille Mekke'ye doğru yola çıktı. Harem bölgesine yaklaştığımızda fil yere çöktü. Ne zaman Mekke tarafına çevirsek yere yatıp kalıyordu. Bazen yürüyene kadar onu dövüyor, bazen de diretip yürümüyor biz de bıkıp onu bırakıyorduk. Bu şekilde Muğammes'e kadar ulaştık. Oraya geldiğimizde yere çöküp kaldı ve bir daha da kalkmadı. Zaten o sırada da söz konusu azapla karşı karşıya kaldık." Onlara: "İkinizden başka kurtulan oldu mu?" diye sorduğumda şöyle dediler: "Evet, oldu. Zira bu azaba herkes maruz kalmadı. Böylesi bir durumla karşılaşan Ebrehe, yanındakilerle birlikte memleketine geri dönmek üzere yola düştü. Ancak girdiği her bir gölgede bir organı kopup düştü. Has'am bölgesine yetiştiğinde bedeninde başından başka bir organı kalmamıştı. Orada da öldü."

Ebû Nuaym, Atâ ile Dahhâk vasıtasıyla İbn Abbâs'tan bildirir: "Ebrehe el-Eşrem, Kâbe'yi yıkmak üzere Yemen'den yola çıktı. Ancak Yüce Allah ordusunun üzerine hortumları olan sürüyle kuşlar gönderdi. Bu kuşlardan her biri gagalarında bir, ayaklarında iki tane olmak üzere üçer taş taşıyordu. Bu taşlardan birini askerin başına bıraktığı zaman askerin eti ile kanı akıp gidiyor; asker eti, derisi ve kanı olmayan kemik yığınına dönüşüyordu."

Ebû Nuaym, Osman b. Affân'dan bildirir: Hüzeyl kabilesinden bir adama Fil Vakasını sorduğumda şöyle dedi: "Fil Vakasının olduğu gün dişi bir atın üzerinde gözcü olarak gönderilmiştim. Harem bölgesinden kuşların havalandığını gördüm. Bu kuşların gagasında ve ayaklarında taşlar vardı. Ardından bir rüzgar çıktı ve ortalığı bir karartı kapladı. Bundan dolayı atım iki defa yere çöktü. Bu rüzgar ile karartı onlara doğru yönelip içine aldıktan sonra rüzgar dindi, karartı da çekildi. Ortalık sakinleştikten sonra orduya baktığımda küle dönmüşlerdi."

İbn Merdûye ve Ebû Nuaym, Ebû Sâlih'ten bildirir: "Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'nin yanında (Fil olayında askerlerin üzerine atılan) o taşlardan bir kafiz (2 kg) kadar gördüm. Zafâr boncukları gibi çizgili ve pişmişti. Her birinin üstünde, üzerine düşeceği askerin hem kendi ismi, hem de babasının ismi yazılıydı."

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin *Delâil*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Onları yenilmiş ekin yaprakları hâline getirdi"**[1] âyetini açıklarken: "Onları samana çevirdi" demiştir.[2]

Abdurrezzâk, Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Onları yenilmiş ekin yaprakları hâline getirdi"**[3] âyetini açıklarken: "Onları samana çevirdi" demiştir.[4]

Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Onları yenilmiş ekin yaprakları hâline getirdi"**[5] âyetini açıklarken: "Onları yenilmiş buğday yapraklarına çevirdi" demiştir.[6]

Firyâbî, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: "كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ"[7] ifadesini: "Yenilmiş buğday yaprakları" olarak açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre Tâvus: "كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ"[8] ifadesini: "Delik deşik olmuş buğday yaprakları" olarak açıklamıştır.

Abd b. Humeyd'in bildirdiğine göre İkrime: "كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ"[9] ifadesini açıklarken: "İçi yenilip boşaltılmış ekin manasındadır" demiştir.

İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin *Delâil*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: "كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ"[10] ifadesini açıklarken: "Parçalanmış ekin sapına çevirdik, anlamındadır" demiştir.

İbn İshâk *Sîre*'de, Vâkidî, İbn Merdûye, Ebû Nuaym ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre Hz. Âişe şöyle demiştir: "Fili süren ile onu çeken kişileri

---

[1] Fîl Sur. 5
[2] İbn Cerîr (22/183) ve Beyhakî (1/123).
[3] Fîl Sur. 5
[4] Abdurrezzâk (2/262, 397).
[5] Fîl Sur. 5
[6] *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/329) geçtiği üzere Firyâbî ve İbn Cerîr (24/644).
[7] Fîl Sur. 5
[8] Fîl Sur. 5
[9] Fîl Sur. 5
[10] Fîl Sur. 5

Mekke'de gördüm. Kör ve kötürümdüler. İnsanlardan yiyecek dileniyorlardı."[1]

Abd b. Humeyd ve Beyhakî'nin *Delâil*'de bildirdiğine göre İbn Ebzâ: "Fil olayı ile Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) doğumu arasında on yıl vardı" demiştir.[2]

Ebû Nuaym ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Fil olayının olduğu yıl doğdu" demiştir.[3]

İbn İshâk, Ebû Nuaym ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre Kays b. Mahreme: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte Fil olayının olduğu yıl doğduk" demiştir.[4]

Beyhakî, Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im'den bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Fil olayının gerçekleştiği yıl doğdu. Ukâz, Fil olayından on beş yıl sonra çarşı, pazar olarak kullanılmaya başlandı. Kâbe'nin yeniden onarılıp inşa edilmesi Fil olayının tam yirmi beş yıl sonrasında oldu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) de Fil olayından tam kırk yıl sonra peygamber olarak gönderildi."[5]

[1] İbn İshâk (44), İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/509) geçtiği üzere Vâkıdî ve Beyhakî (1/125).
[2] Beyhakî (1/79).
[3] Beyhakî (1/75).
[4] İbn İshâk (29), Ebû Nuaym, *Delâil* (85) ve Beyhakî (1/76, 77).
[5] Beyhakî (1/78).

KUREYŞ SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Kureyş Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

Buhârî *Târih*'de, Taberânî, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *el-Hilâfiyyât*'ta Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah, Kureyş'i yedi özellik ile üstün kılmıştır ki bunları ne öncekilere vermiş, ne de sonrakilere verecektir. Ben onlardanım. Hilafet onlardadır. Hicâbe (Kâbe kapıcılığı) onlardadır. Sikâye (hacılara su dağıtma işi) onlardadır. Fil ordusuna karşı galip kılınmışlardır. Kendilerinden başkası Allah'a ibadet etmezken yedi yıl Allah'a ibadet etmişlerdir. Onlar hakkında Kur'ân'da Kureyş Sûresi inmiş ve bu sûrede onlardan başka zikredilen olmamıştır."* Başka bir lafızda, *"Ben onlardanım"* ifadesi yerine *"Peygamberlik onlardadır"* ifadesi, *"Yedi yıl Allah'a ibadet etmişledir"* yerine *"On yıl Allah'a ibadet etmişlerdir"* ifadeleri geçer.[1]

Taberânî *M. el-Evsat*'ta, İbn Merdûye ve İbn Asâkir'in Zübeyr b. el-Avvâm'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah, Kureyş'i yedi özellik ile üstün kılmıştır. Kendilerinden başkası Allah'a ibadet etmezken on yıl Allah'a ibadet etmelerinden dolayı onları üstün kılmıştır. Müşrik olmalarına rağmen Fil olayında onları galip getirmesiyle üstün kılmıştır. Onlar hakkında Kur'ân'da Kureyş Sûresi'ni indirip bu sûrede onlardan başka hiç kimseyi zikretmemesiyle üstün kılmıştır. Peygamberliği, hilafeti, hicâbe ve sikâye işini onlarda kılmasıyla üstün kılmıştır."*[2]

Hatîb'in *Târih*'de Saîd b. el-Müseyyeb'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah, Kureyş'i yedi özellik ile üstün kılmıştır. Ben onlardanım. Yüce Allah müstakil olarak onlar hakkında*

---

[1] Buhârî (1/320, 321), Taberânî 24/409 (994), Hâkim (2/536, 4/54) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/512) geçtiği üzere Beyhakî. Beyhakî: "Garîb (tek kanallı) hadistir" demiştir. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî* (8/730) der ki: "Bu sûre hakkında merfû olarak gelen sahîh bir hadis görmedim."

[2] Taberânî (9173) ve İbn Asâkir (64/15). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/25) der ki: "Raviler içinde zayıf bulunanlar vardır ancak İbn Hibbân onları güvenilir bulmuştur."

Kur'ân'da Kureyş Sûresi'ni indirmiş ve bu sûrede onlardan başka kimseyi zikretmemiştir. Kendilerinden başkası Allah'a ibadet etmezken on yıl Allah'a ibadet etmişlerdir. Yüce Allah fil ordusuna karşı onları galip getirmiştir. Hilafet, sikâye ve sidâne (Kâbe kapıcılığı, perdedarlık) işi de onlardadır."[1]

لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ ★ إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ★ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَٰذَا الْبَيْتِ ★ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ

"Kureyş'i ısındırıp alıştırdığı; onları kışın (Yemen'e) ve yazın (Şam'a) yaptıkları yolculuğa ısındırıp alıştırdığı için, Kureyş de, kendilerini besleyip açlıklarını gideren ve onları korkudan emin kılan bu evin (Kâbe'nin) Rabbine kulluk etsin." (Kureyş Sur. 1-4)

Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe ve İbnu'l-Münzir, İbrâhim'den bildirir: Ömer b. el-Hattâb, Mekke'de Kâbe'nin yanında namaz kıldırdı. Namazda Kureyş Sûresi'ni okudu. **"Onlar, şu evin Rabbine kulluk etsinler"**[2] âyetine geldiği zaman namazda olmasına rağmen parmağıyla Kâbe'ye işaret etti.[3]

Firyâbî, İbn Cerîr, Taberânî, Hâkim ve İbn Merdûye, Esmâ binti Yezîd'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *"Vay canınıza Kureyşliler!"* buyurup: **"Kureyş kabilesinin yaz ve kış yolculuklarında uzlaşması ve anlaşması sağlanmıştır"**[4] âyetlerini okuduğunu işittim.[5]

Ahmed ve İbn Ebî Hâtim, Esmâ binti Yezîd'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): **"Kureyş kabilesinin yaz ve kış yolculuklarında uzlaşması ve anlaşması sağlanmıştır"**[6] âyetlerini okuduktan sonra: *"Vay size Kureyşliler!*

---

[1] Hatîb (7/195).
[2] Kureyş Sur. 3
[3] İbn Ebî Şeybe (2/492).
[4] Kureyş Sur. 1, 2
[5] İbn Cerîr (24/647, muhtasar olarak), Taberânî 24/177, 178 (447) ve Hâkim (2/256).
[6] Kureyş Sur. 1, 2

Açken sizleri doyuran, korku içindeyken sizlere güven veren bu evin (Kâbe'nin) Rabbine kulluk edin!" buyurduğunu işittim.[1]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İkrime bu sûreyi: " لِيَأْلَفْ قريشٌ إلفَهم رحلةَ الشتاءِ والصيفِ (=Kureyş kabilesi, yaz kış yolculuklarına alıştıkları gibi şu Ev'in Rabbine kulluk etmeye de alışsınlar)"[2] lafzıyla okurdu.[3]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İkrime bu sûrenin "لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ"[4] lafzıyla okunmasını hoş karşılamaz ve şöyle derdi: "Sûre " لِيَأْلَفْ قريشٌ" lafzıyla okunmalıdır. Zira Kureyşliler yazları ve kışları Rum ile Şam bölgelerine ticarete giderlerdi. Yüce Allah da onlara şu Ev'in (Kâbe'nin) Rabbine ibadetle meşgul olmalarını emretmiştir."

İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Diyâ'nın *el-Muhtâre*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: " لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ ★ إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ★ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَٰذَا الْبَيْتِ ★ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ"[5] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Kureyşliler kendilerine ihsan ettiğim nimetlerle kışları Mekke'de, yazları da Tâif'te geçiriyorlar. O zaman kendilerini cüzzam hastalığından yana güvende kılan Kâbe'nin Rabbine kulluk etsinler."[6]

Firyâbî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: " لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ ★ إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ★ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَٰذَا الْبَيْتِ ★ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ"[7] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Kureyşliler kendilerine ihsan ettiğim nimetler sayesinde kış ve yaz yolculuklarını rahat bir şekilde yapıyorlar. Harem bölgesinde de her türlü düşman korkusundan onları emin kıldım."[8]

---

[1] Ahmed 45/581 (27607) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/513) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim. *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[2] Şâz bir kıraattir.

[3] İbn Cerîr (24/647).

[4] Kureyş Sur. 1

[5] Kureyş Sur. 1-3

[6] İbn Cerîr (24/648, 652, 653, 656), *Fethu'l-Bârî*'de (8/730, muhtasar olarak) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve Diyâ 10/125 (125, 126).

[7] Kureyş Sur. 1-3

[8] *et-Tağlîk*'de (4/377) geçtiği üzere Firyâbî ve İbn Cerîr (24/648, 654).

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: " لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ ★ إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ★ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَٰذَا الْبَيْتِ ★ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ"[1] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Kureyşliler yazları ve kışları ticaret için yolculuğa çıkarlardı. Yüce Allah, İbrahim'in (aleyhisselam) **"...Onları ürünlerle rızıklandır"**[2] şeklinde olan duasıyla Kureyşlilerin yani Mekke ahalisinin açlığını gidermiştir. Yine **"...Rabbim! Bu şehri güvenli kıl..."**[3] duasıyla da her türlü korkudan onları emin kılmıştır.[4]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Zeyd'e: **"Kureyş'i ısındırıp alıştırdığı; onları kışın ve yazın yaptıkları yolculuğa ısındırıp alıştırdığı için"**[5] buyruğu sorulunca Fîl Sûresi'ni sonuna kadar okudu ve şöyle dedi: "Bu sûrede bahsedilenler Kureyşlilerin bir arada kalmaları, dağılmamaları ve birliklerinin korunması için Yüce Allah tarafından yapılmıştı. Fil ordusunun kralı onların değer ve kutsallarını yerle bir etmek için gelmişti, ancak Allah kendilerine sûrede bahsettiği şeyleri yaptı."[6]

Zübeyr b. Bekkâr *Muvaffakiyât*'ta Ömer b. Abdilazîz'den bildirir: Cahiliye döneminde Kureyşliler arasında (bir tür intihar şekli olan) *i'tifâd* yapılırdı. Malları telef olup elinden giden kişiler ailesiyle birlikte ıssız bir araziye çekilip çadır kurardı. Bu çadırlarda ellerinde kalan yiyecek ile içeceği eşit bir şekilde paylaştırır ve bunlar da tükenip sonunda ölene kadar orada kalırlardı. Bu şekilde muhtaç duruma düştükleri kimseler tarafından bilinmeden ölüp giderlerdi. *İ'tifâd* denilen şey de buydu. Hâşim b. Abdimenâf yetişene kadar bu uygulama devam etti. Hişâm büyüyüp Kureyşliler arasında saygın bir konuma geldiğinde: "Ey Kureyşliler! Güç ve saygınlık çoklukla birlikte gelir. Sizler de Araplar için mal bakımından zengin, bireyler bakımından da saygın kişiler oldunuz. Ancak içinizden hâlâ muhtaç duruma düşüp *i'tifâd*'a başvuranlar oluyor. Bunu çözme konusunda benim bir fikrim var" dedi. Kureyşliler: "Senin fikrin bizim de fikrimizdir. Sen emret biz yerine getirelim" karşılığını verdi. Hişâm: "Fakirlerinizi zenginlerinizin arasına katmayı

---

[1] Kureyş Sur. 1-3
[2] İbrâhîm Sur. 37
[3] İbrâhîm Sur. 35
[4] İbn Cerîr (24/650, 653, 654) ve *el-İtkân*'de (2/56) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[5] Kureyş Sur. 1, 2
[6] İbn Cerîr (24/649).

düşünüyorum. Her bir zengine, aile efradı sayısı aynı olan bir fakiri vereceğim. Bu şekilde fakir olan kişi zengin olan kişinin yazın Şam'a, kışın da Yemen'e yaptığı ticari yolculuklarında ona eşlik edecek, zenginin yardımlarıyla fakir olan kişi küçük de olsa ticaretini yapacak, geçinip gidecektir. Bu şekilde de *i'tifâd*'ın önüne geçmeyi düşünüyorum" deyince, Kureyşliler: "Çok güzel bir fikir. Bu şekilde insanları birbirleriyle kaynaştırmış, aradaki bağları sağlamlaştırmış olursun" karşılığını verdiler.

Daha sonraları Fil olayının ortaya çıkması ve Yüce Allah'ın onları anlatıldığı şekilde cezalandırması peygamberliğin kapısını açarken Kureyşlilere ihsan edilen ilk saygınlık da oldu. Zira bu olay sonrasında diğer tüm topluluklar: "Bunlar Allah'ın ahalisidir! Allah bunlarla beraberdir" diyerek Kureyşlilerden çekinir oldular. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) doğumu da Fil olayının gerçekleştiği yılda gerçekleşti. Yüce Allah, Resûlünü gönderdikten sonra daha önce kavmi için yaptıklarını, fil ordusuna karşı onlara nasıl yardımlarda bulunduğunu bildirmek için Fîl Sûresi'ni indirdi. Bu sûreyle Yüce Allah: "Ey Muhammed! Putperest bir topluluk iken ben kavmine bunu neden yaptım?" diye sormuş oldu. Bunun cevabını da yine bizzat kendisi Kureyş Sûresi'ni indirerek verdi. Yani onlar putperest bir topluluk iken fil ordusuna karşı onlara yardım etmesi birbirlerine sevgiyle yaklaşıp sıkı bir şekilde kenetlenmeleri içindir. Kureyş Sûresi'nde bahsedilen ve kendilerini emin kıldığı korku fil ordusunun saldırısından onları korumasıdır. Açlıklarını gidermesi de *i'tifâd*'a başvurmalarına sebep olan yoksulluklarını gidermesidir.

İbn Cerîr ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs, Kureyş Sûresi'ni açıklarken şöyle demiştir: "Yüce Allah bu sûreyle Kureyşlilerin yaz ile kış yolculuklarına çıkmalarını yasaklamış oldu. Kâbe'nin Rabbine ibadet etmelerini emrederken, rızıklarının ise kendi tarafından karşılanacağı güvencesini verdi. Zira önceleri Kureyşliler yaz kış yolculuğa çıkarlar ve bu yüzden rahat yüzü görmezler, dinlenemezlerdi. Daha sonra hem aç kalmalarının önüne geçti, hem de her türlü korkudan onları emin kıldı. Böyle olunca da daha önce yaptıkları bu yolculuklardan vazgeçtiler. Bu da Yüce Allah'ın onlara bir nimetiydi."[1]

[1] İbn Cerîr (24/650, 651).

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Kureyş'i ısındırıp alıştırdığı; onları kışın ve yazın yaptıkları yolculuğa ısındırıp alıştırdığı için"**[1] buyruğunu açıklarken: "Buna alıştırıldıkları için kendilerine zor gelmemiştir" demiştir.[2]

Abdurrezzâk, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Kureyş'i ısındırıp alıştırdığı için"**[3] âyetini açıklarken: "Biri kışın biri de yazın olmak üzere yolculuğa alıştırılmışlardı" demiştir. **"...Onları her çeşit korkudan emin kıldı"**[4] âyetini açıklarken de şöyle demiştir: "Kureyşliler: "Biz Allah'ın haram bölgesinin sakinleriyiz!" derlerdi. Bundan dolayı da cahiliye döneminde kimse onlara dokunmaz, güven içinde yolculuklarını yaparlardı. Arapların diğer kabileleri ise bölgeleri dışına çıktıkları zaman saldırılara maruz kalırlardı."[5]

Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde, Kureyş Sûresi'ni açıklarken şöyle demiştir: Mekke ahalisi yaz kış nöbetleşe Kâbe'nin bakımını yaparlardı. Ticaretle uğraşırlar, Harem bölgesi sakinleri oldukları için yolculukları sırasında herhangi bir korku ve endişe taşımazlardı. Oysa diğer Arap kabileleri bu yönde saldırılardan emin olamazlardı. Hatta Mekke ahalisinden biri başka bir bölgede yaralandığı zaman: "Bu kişi haremlidir!" denilerek ona ayrı bir değer verilirdi. Yüce Allah işte bu sûrede onlara sağladığı bu güven ortamını hatırlatmıştır. Bize bildirilene göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kureyş'i hor göreni Yüce Allah zelil kılar"* buyurmuştur. Yine: *"Kureyş'le olan durumumu takip edin. Şayet Yüce Allah beni onlara karşı galip getirirse diğer insanlar da onların peşinden gelecektir"* buyurmuştur. Bundan dolayıdır ki Mekke fethedildiği zaman insanlar hızlı bir şekilde İslam'a girdiler. Yine bize ulaşana göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İnsanlar hayırda da, şerde de Kureyş'e tâbidirler. Diğer kafirler Kureyş kafirlerine, diğer Müslümanlar da Kureyş Müslümanlarına tâbidirler"* buyurmuştur.

---

[1] Kureyş Sur. 1, 2

[2] *Fethu'l-Bârî*'de (8/735) geçtiği üzere İbn Merdûye.

[3] Kureyş Sur. 1

[4] Kureyş Sur. 4

[5] Abdurrezzâk (2/398) ve İbn Cerîr (24/651, 655).

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs, Kureyş Sûresi'ni açıklarken: "Kışın ve yazın yolculuk yapmaya alıştıkları ve bunu severek yaptıkları gibi aynı şekilde Kâbe'nin Rabbine ibadet etmeye alışmaları ve bunu da severek yapmaları emredildi" demiştir.[1]

Firyâbî, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir, Ebû Sâlih'ten bildirir: "Yüce Allah, Kureyşlilerin Şam'ı ne kadar sevdiklerini bildiği için kışları ve yazları yolculuk yapmayı sevdikleri gibi Kâbe'nin Rabbine aynı sevgi ve bağlılıkla ibadet etmelerini emretmiştir."[2]

Saîd b. Mansûr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Ebû Mâlik: **"Kureyş'i ısındırıp alıştırdığı için"**[3] âyetini açıklarken: "Kureyşliler kışları ve yazları ticaret için yolculuğa çıkarlardı. Söz konusu alışma (Îlâf) da bu yöndedir" demiştir.

İbn Ebî Hâtim, İkrime'den bildirir: "Kureyşliler hem kışın, hem de yazın ticaret için yolculuk yaparlardı. Kışın sahil yolunu takip edip Eyle[4] üzerinden sıcak bir yer olan Filistin'e, yazın ise serin bir yer olan Busrâ ile Azrîat'a[5] giderlerdi. Söz konusu alışma (Îlâf) da bu yöndedir."

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Zeyd: "Kureyşlilerin ticari amaçlı, yazın Şam'a, kışın da Yemen'e olmak üzere yılda iki tane yolculukları olurdu" demiştir.[6]

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: **"...Onları her çeşit korkudan emin kıldı"**[7] âyetini açıklarken: "Yolculukları sırasında saldırıya uğrayıp soyulmadan yana emin kıldı" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre A'meş: **"...Onları her çeşit korkudan emin kıldı"**[1] âyetini açıklarken: "Habeşlilere karşı onları korudu" demiştir.

---

[1] İbn Cerîr (24/653).

[2] İbn Cerîr (24/651).

[3] Kureyş Sur. 1

[4] Eyle: Şam bölgesini aştıktan sonra gelen ve Kızıldeniz'in kıyısında bulunan bir sahil kentidir.

[5] Busrâ ile Azrîat, Şam'da iki bölgedir.

[6] İbn Cerîr (24/652).

[7] Kureyş Sur. 4

Firyâbî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"...Onları her çeşit korkudan emin kıldı"**[2] âyetini açıklarken: "Onları cüzzam hastalığından korudu" demiştir.[3]

Beyhakî *Delâil*'de Ebû Reyhâne el-Âmirî'den bildirir: Muâviye, İbn Abbâs'a: "Kureyş'e neden Kureyş adı verildi?" diye sorunca, İbn Abbâs: "Kırş (köpekbalığı) adındaki bir deniz hayvanı dolayısıyla kendisine bu isim verildi. Zira bu balık büyük veya küçük karşılaştığı tüm hayvanları yerdi" karşılığını verdi. Muâviye: "Bu konuda bana şiir söyleyebilir misin?" diye sorunca da İbn Abbâs, Cumahî'nin şu beyitlerini okudu:

"Kırş, denizde yaşayan bir hayvandır

Ki Kureyş de bu hayvandan ismini almıştır

Küçük büyük ne bulsa yer bitirir

Kanatları olanları dahi tüysüz bırakır

Bölgeler arasında Kureyş kabilesi de öyledir

Onlar da diğer ülkelerde ne bulsalar hızlıca yerler

Ahir zamanda bir peygamberleri de olacaktır

İçlerinden çok kişiyi öldürecek, sakat bırakacaktır."[4]

İbn Sa'd, Saîd b. Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im'den bildirir: Abdulmelik b. Mervân, Muhammed b. Cübeyr'e: "Kureyş'e neden Kureyş adı verildi?" diye sorunca, Muhammed: "Önceleri dağınık iken Harem bölgesinde bir araya geldikleri için bu ismi almışlardır. Zira *'Takarruş'* ifadesi toplanma bir araya gelme anlamındadır" karşılığını verdi. Abdulmelik de: "Bunu daha önce

[1] Kureyş Sur. 4
[2] Kureyş Sur. 4
[3] İbn Cerîr (24/655).
[4] Beyhakî (1/180, 181).

hiç duymadım. Ancak Kusay'ın *'el-Kureşî'* şeklinde isimlendirildiğini duymuştum. Ondan önce de kimse bu isimle anılmış değildir" dedi.[1]

İbn Sa'd, Ebû Seleme b. Abdirrahman b. Avf'tan bildirir: "Kusay, Harem bölgesine gelip yerleştikten sonra kısa zamanda bölgenin sakinleri içinde sivrildi ve ileri gelenlerinden biri oldu. Çok güzel işlerde ve davranışlarda bulunduğu için de kendisine *el-Kureşî* ismi verildi. Daha öncesinde hiç kimse bu isimle anılmış değildi."[2]

Ahmed'in bildirdiğine göre Katâde b. Nu'mân, Kureyşlilere dil uzatınca Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona şöyle buyurdu: *"Ey Katâde! Kureyşlilere dil uzatma! Zira olur da onlardan öylesi adamlar görürsün ki onların amellerinin yanında kendi amellerini değersiz görür, onların yaptıklarının yanında kendi yaptıklarını küçük bulur, onlara gıpta ile bakarsın. Kureyş'in mağrurlanmayacağını bilsem Yüce Allah'ın onlar için hazırladığı şeyleri kendilerine söylerdim."*[3]

İbn Ebî Şeybe ve Ahmed, Muâviye'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *"İnsanlar bu (halifelik) konusunda Kureyş'e tâbidirler. Onların cahiliyedeyken hayırlı olanları dini anladıkları zaman İslâm'da da en hayırlı kişiler olurlar. Vallahi şımarmayacaklarını bilsem Yüce Allah katındaki değerlerini onlara haber verirdim"* buyurduğunu işittim. Yine: *"Kureyş kadınları, deveye binen kadınların en hayırlılarıdır. Kocalarının elinde bulunanları diğerlerinden daha iyi bir şekilde muhafaza eder, çocuklarına karşı diğerlerinden daha şefkatli davranırlar"* buyurduğunu işittim.[4]

Ahmed, Buhârî ve Nesâî, Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im'den aynısını bildirir.[5]

Tayâlisî, İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Nesâî, Taberânî, Ebû Nuaym ve Beyhakî, Enes'ten bildirir: Ensar'dan bir adamın evindeydik. Bir ara Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) gelip kapıda durdu. Kapının her iki kanadından tuttu ve şöyle

[1] İbn Sa'd (1/71).

[2] İbn Sa'd (1/71, 72).

[3] Ahmed 45/135 (27158). Muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[4] İbn Ebî Şeybe (12/169) ve Ahmed 28/125, 126 (16928, 16929). Ahmed'in muhakkikleri: "İsnâdı sahîhtir" demişlerdir.

[5] Ahmed 28/64 (16852), Buhârî (3500) ve Nesâî, *S. el-Kübrâ* (8750).

buyurdu: *"İmamlar Kureyş'tendir. Onların sizin üzerinizde hakları olduğu gibi sizin de onlar üzerinde haklarınız bulunmaktadır. Onlara bir dava getirildiği zaman adaletle hükmeder, kendilerinden merhamet istenildiği zaman merhamet eder, verdikleri söz de vefa gösterirler. Onlardan bu şekilde davranmayan kişinin (liderin) de Allah'ın, meleklerin ve insanların laneti üzerine olsun. Yüce Allah böylesi bir kişinin ne farz, ne de nafile ibadetini kabul eder."*[1]

Tayâlisî, İbn Ebî Şeybe, Ahmed, İbn Mâce, Ebû Ya'lâ, Taberânî, İbn Hibbân, Hâkim ve Beyhakî *el-Ma'rife*'de Cübeyr b. Mut'im'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kureyşli biri diğer insanlara nazaran iki kişi gücündedir"* buyurdu. Ravi Zührî'ye: "Bundan kasıt nedir?" diye sorulduğunda: "İsabetli görüşlere sahip olma açısından böyledir" dedi.[2]

İbn Ebî Şeybe'nin Sehl b. Ebî Hasme'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kureyşlilerden (ilim) öğrenin ama onlara öğretmeye kalkışmayın. Onları öne sürün, arkada bırakmayın. Zira Kureyşli biri (isabetli görüşleri bakımından) diğer insanlara nazaran iki kişi gücündedir."*[3]

İbn Ebî Şeybe'nin Ebû Câfer'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kureyşlilerin önüne geçmeyin ki yoldan çıkar saparsınız. Onları sizden geride bırakırsanız da yoldan çıkar saparsınız. Kureyş'in en hayırlıları, diğer insanların da en hayırlı kişileridir. Aynı şekilde Kureyş'in en kötüleri, diğer insanların da en kötü kişileridir. Muhammed'ın canı elinde olana yemin olsun ki Kureyşlilerin şımarmayacaklarını bilsem Yüce Allah'ın kendileri için hazırladığı şeyleri onlara haber verirdim."*[4]

---

[1] Tayâlisî (2247); İbn Ebî Şeybe (12/169, 170); Ahmed 20/249 (12900); Taberânî (725), *el-Evsat* (6610), Ebû Nuaym (5/8, 8/123) ve Beyhakî (8/143, 144). *Müsned*'in muhakkikleri: "Diğer kanallardan gelen rivayetlerle birlikte sahîh hadistir" demişlerdir.

[2] Tayâlisî (993), İbn Ebî Şeybe (12/168), Ahmed 27/306, 328 (16742, 16766), Ebû Ya'lâ (7400), Taberânî (1490), İbn Hibbân (6265), Hâkim 4/72) ve Beyhakî (1/93). *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı sahîhtir" demişlerdir.

[3] İbn Ebî Şeybe (12/168, 169).

[4] İbn Ebî Şeybe (12/167).

İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Müslim ve İbn Hibbân'ın Câbir'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İnsanlar kıyamete dek hayırda da, şerde de Kureyşlilere tâbi olurlar"* buyurmuştur.[1]

İbn Ebî Şeybe, İsmâîl b. Ubeydillah b. Rifâa'dan, o babasından, o da dedesinden bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Kureyşlileri topladı ve: *"İçinizde sizlerden (Kureyşli) olmayan var mı?"* diye sordu. Kureyşliler: "Kız kardeşlerimizin oğulları, kölelerimiz ve müttefiklerimiz dışında bizden olmayan kimse yok" dediler. Bunun üzerine Allah Resûlü şöyle buyurdu: *"Kız kardeşlerinizin oğlu sizden biridir. Köleniz sizden biridir. Müttefiğiniz de sizden biridir. Kureyş sadakat ve emanet sahibidir. Yüce Allah, Kureyşlilere tuzak kurmak isteyen kişiyi yüz üstü yere çalar."*[2]

İbn Ebî Şeybe ve İbn Huzeyme'nin Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"İnsanlar bu (hilafet) konuda Kureyş'e tâbidirler. Diğer insanların iyileri Kureyşlilerin iyilerine, diğer insanların kötüleri de Kureyşlilerin kötülerine tâbidirler."*[3]

İbn Ebî Şeybe, Ebû Mûsa'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Kureyşlilerden bir topluluğun oturduğu bir evin kapısında durdu ve: *"Bu iş (hilafet) Kureyş'tedir"* buyurdu.[4]

İbn Ebî Şeybe'nin İbn Mes'ûd'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Kureyşlilere: *"Bu iş (hilafet) sizdedir ve bu işten sizler sorumlusunuz"* buyurdu.[5]

---

[1] İbn Ebî Şeybe (12/167), Ahmed 22/413, 23/290, 291 (14545, 15049, 15050), Müslim (1819) ve İbn Hibbân (6263).

[2] İbn Ebî Şeybe (9/61, 12/168) ve Ahmed 12/516 (7556). Ahmed'in muhakkikleri şöyle demişlerdir: *"Kız kardeşlerinizin oğlu sizden biridir. Köleniz sizden biridir. Müttefiğiniz de sizden biridir"* kısmı olmadan isnâdı zayıftır.

[3] İbn Ebî Şeybe (9/168), Ahmed 12/516 (7556), Buhârî (3495) ve Müslim (1818). Ahmed'in muhakkikleri: "Sahîh hadistir" demişlerdir.

[4] İbn Ebî Şeybe (9/61, 12/170) ve Ahmed 32/311 (19541). Ahmed'in muhakkikleri: "Sahîh liğayrihi" demişlerdir.

[5] İbn Ebî Şeybe (12/170) ve Ahmed 37/40 (22355). Ahmed'in muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir

İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Tayâlisî, Buhârî ve Müslim, İbn Ömer'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yeryüzünde insanlardan iki kişi dahi olduktan sonra bu iş (halifelik) Kureyş'te kalacaktır"* buyurdu ve iki parmağını oynattı.[1]

İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Tirmizî ve İbn Cerîr'in Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yöneticilik Kureyşlilerde, kadılık Ensar'da, müezzinlik ise Habeşlilerde olacaktır"* buyurmuştur.[2]

Ahmed, İbn Ebî Şeybe, Tirmizî, Ebû Ya'lâ, Taberânî, Hâkim ve Ebû Nuaym *el-Ma'rife*'de Sa'd'dan bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kureyş'in değerini düşürmek isteyen kişiyi Yüce Allah da küçük düşürür"* buyurduğunu işittim.[3]

İbn Ebî Şeybe, Ubeyd b. Umeyr'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Kureyş için: *"Allahım! (Kureyş'ten) önce gelenlere azabı tattırdın, sonra gelenlere de nimetlerini tattır"* diye dua etti.[4]

İbn Ebî Şeybe, Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan bildirir: Adamın biri öldürülünce durumu Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) iletildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Allah onu rahmetinden uzak tutsun, zira Kureyş'e karşı öfke duyan birisiydi"* buyurdu.[5]

Tirmizî'nin İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Allahım! Kureyş'ten, önce gelenlere azabı tattırdın, sonra gelenlere de nimetlerini tattır"* buyurmuştur.[6]

---

[1] İbn Ebî Şeybe (12/171), Ahmed 8/446, 9/489, 10/273 (4832, 5677, 6121), Tayâlisî (2068), Buhârî (3501, 7140) ve Müslim (1820).

[2] İbn Ebî Şeybe (12/172), Ahmed 14/368 (8761) ve Tirmizî (3936). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 3088).

[3] İbn Ebî Şeybe (12/171), Ahmed 3/73, 106, 148 (1473, 1521, 1587), Tirmizî (3905, "hasen"), Ebû Ya'lâ (775), Taberânî, *M.el-Evsat*'ta (3200), Hâkim (4/74) ve Ebû Nuaym 1/151 (545). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 3065).

[4] İbn Ebî Şeybe (12/172).

[5] İbn Ebî Şeybe (12/173).

[6] Tirmizî (3908, "sahîh"). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 3067).

MÂÛN SÛRESİ

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Mâûn Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

İbn Merdûye, Abdullah b. ez-Zübeyr'den aynısını bildirir.

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ ★ فَذَٰلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ ★ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ★ فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ ★ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ★ الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ ★ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ

"Gördün mü, o hesap ve ceza gününü yalanlayanı! İşte o, yetimi itip kakan, yoksula yedirmeyi özendirmeyen kimsedir. Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, onlar namazlarını ciddiye almazlar. Onlar (namazlarıyla) gösteriş yaparlar. Ufacık bir yardıma bile engel olurlar."

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Dini yalanlayanı gördün mü?"**[1] âyetini açıklarken: "Bu kişiden kasıt kafirdir" demiştir.

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"Dini yalanlayanı gördün mü?"**[2] âyetini açıklarken: "Dini yalanlamasından kasıt, hesap gününü yalanlamasıdır" demiştir.[3]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Dini yalanlayanı gördün mü?"**[4] âyetini açıklarken: "Dini yalanlamasından kasıt, Allah'ın hükmünü yalanlamasıdır" demiştir. **"İşte o, yetimi itip kakar"**[5] âyetini açıklarken de: "Yetimin hakkını vermez" demiştir.[6]

---

[1] Mâûn Sur. 1
[2] Mâûn Sur. 1
[3] İbn Cerîr (24/657).
[4] Mâûn Sur. 1
[5] Mâûn Sur. 2
[6] İbn Cerîr (24/657, 658).

Tastî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "يَدُعُّ الْيَتِيمَ"[1] buyruğunun anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "Yetimin hakkını vermez, anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Ebû Tâlib'in:

"Yetime de payı olanı verirdi

Küçük diye hakkını yemezdi" dediğini işitmez misin?"[2]

Saîd b. Mansûr'un bildirdiğine göre Muhammed b. Ka'b: "يَدُعُّ الْيَتِيمَ"[3] buyruğunu: "Yetimi itip kakar" şeklinde açıklamıştır.

Abdurrezzâk, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: "يَدُعُّ الْيَتِيمَ"[4] buyruğunu açıklarken: "Yetime zulmeder, haksızlık eder" demiştir.[5]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "يَدُعُّ الْيَتِيمَ"[6] buyruğunu: "Yetime zulmeder" şeklinde açıklamıştır.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki namazlarından gafildirler"**[7] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Bunlar münafıklardır. İnsanların içindeyken namaz kıldıklarını gösterirler, ancak yalnız kaldıklarında namazı kılmazlar. Müslümanlara olan öfkelerinden dolayı da onlara ödünç olarak bir şey vermezler ki *mâûn* denilen şey de ödünç olarak verilen eşyalardır."[8]

---

[1] Mâûn Sur. 2
[2] *el-İtkân*'de (2/94) geçtiği üzere Tastî.
[3] Mâûn Sur. 2
[4] Mâûn Sur. 2
[5] Abdurrezzâk (2/399).
[6] Mâûn Sur. 2
[7] Mâûn Sur. 4, 5
[8] İbn Cerîr (24/661).

İbn Cerîr ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Onlar namazlarından gafildirler"**[1] âyetini açıklarken: "Bunlar insanların içinde namazı kılıp yalnızken kılmayan münafıklardır" demiştir.[2]

Firyâbî, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Onlar namazlarından gafildirler"**[3] âyetini açıklarken: "Bunlar münafıklardır" demiştir.[4]

Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Ebû Ya'lâ, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye ve Beyhakî *Sünen*'de Mus'ab b. Umeyr'den bildirir: Babama: "Yüce Allah: **"Onlar namazlarından gafildirler"**[5] buyurur. Oysa hangimiz namazdayken dalmıyor, içinden bir şeyler düşünmüyor?" dediğimde, babam: "Gafil olmak, senin dediğin mânâda değil namazların vakitlerini geçirmek, vaktinde kılmamaktır" karşılığını verdi.[6]

Ebû Ya'lâ, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Taberânî *M. el-Evsat*'ta, İbn Merdûye ve Beyhakî *Sünen*'de Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan bildirir: Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): **"Onlar namazlarından gafildirler"**[7] âyetini sorduğumda şöyle buyurdu: *"Bunlar namazları geciktirip vakitlerinde kılmayanlardır."* Hâkim ile Beyhakî: "Bu yöndeki mevkûf rivayet (sahabi sözü) daha sahihtir" demişlerdir.[8]

İbn Cerîr ve İbn Merdûye –zayıf bir senedle- Ebû Berze el-Eslemî'den bildirir: **"Onlar namazlarından gafildirler"**[9] âyeti nazil olduğu zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Allahu Ekber! Bu âyet kişiye dünyanın tümünün verilmesinden daha hayırlıdır. Namazlarından gafil olanlar*

---

[1] Mâûn Sur. 5

[2] İbn Cerîr (24/661, 662).

[3] Mâûn Sur. 5

[4] İbn Cerîr (24/664, 665).

[5] Mâûn Sur. 5

[6] Ebû Ya'lâ (704), İbn Cerîr (24/659, 660), *Fethu'l-Bârî*'de (8/730) geçtiği üzere İbn Merdûye ve Beyhakî (2/214).

[7] Mâûn Sur. 5

[8] Ebû Ya'l â (822), İbn Cerîr (24/663), İbnu'l-Münzir 2/387 (1081), İbn Ebî Hâtim, *İlel* (1/187, 188), Taberânî (2276) ve Beyhakî (2/214, 215).

[9] Mâûn Sur. 5

kıldıkları namazdan herhangi bir hayır beklemeyen, kılmamaktan dolayı da Rablerinden korkmayan kişilerdir."[1]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Onlar namazlarından gafildirler"**[2] âyetini açıklarken: "Bunlar, namazları geciktirip vaktinde kılmayanlardır" demiştir.[3]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mesrûk: **"Onlar namazlarından gafildirler"**[4] âyetini açıklarken: "Bunlar, namazlarını vakitlerince kılmayanlardır" demiştir.

Abdurrezzâk ve İbnu'l-Münzir, Mâlik b. Dînâr'dan bildirir: Adamın biri Ebu'l-Âliye'ye: **"Onlar namazlarından gafildirler"**[5] âyetinin açıklamasını sorunca, Ebû'l-Âliye: "Bundan kasıt, tek mi çift mi kaç rekat kıldığını bilmeyen kişilerdir" karşılığını verdi. Hasan bunu duyunca: "Yavaş ol! Âyetten kasıt bu değildir. Âyet, dalıp da namazın vaktini geçirenlerden bahsetmektedir" dedi.[6]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhic: **"Onlar namazlarından gafildirler"**[7] âyetini açıklarken: "Gafil olmaktan kasıt, kişinin namaz vaktinde başka şeylerle oyalanmasıdır" demiştir.[8]

İbnu'l-Enbârî *Mesâhif*'de, Beyhakî *Sünen*'de ve Hatîb'in *Tâli't-Talhîs*'da bildirdiğine göre İbn Mes'ûd, **"Onlar namazlarından gafildirler"**[9] âyetini: "الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ لاهُونَ" lafzıyla okumuştur.[10]

---

[1] İbn Cerîr (24/663, 664). İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/516) der ki: "İsnâdında zayıf biri olar Câbir el-Cu'fî vardır. Hocası da mübhem biridir."

[2] Mâûn Sur. 5

[3] İbn Cerîr (24/660).

[4] Mâûn Sur. 5

[5] Mâûn Sur. 5

[6] Abdurrezzâk (2/400).

[7] Mâûn Sur. 5

[8] İbn Cerîr (24/662).

[9] Mâûn Sur. 5

[10] Beyhakî (2/214) ve Hatîb (233). Eldeki mushafa muhalif olduğu için şâz bir kıraattir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Atâ b. Yesâr şöyle demiştir: "Onlar namazlarında gafildirler" değil de **"Onlar namazlarından gafildirler"**[1] buyuran Allah'a hamdolsun."[2]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ebu'l-Âliye: **"Onlar namazlarından gafildirler"**[3] âyetini açıklarken: "Namaz kılarken sağına soluna dönüp bakanlardır" demiştir.

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Zeyd b. Eslem: **"Onlar namazlarından gafildirler"**[4] âyetini açıklarken: "Namazla ilgileri yoktur ve sadece gösteriş için kılarlar" demiştir.[5]

Abdurrezzâk ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: **"Onlar namazlarından gafildirler"**[6] âyetini açıklarken: "Namaz kılıp kılmamaya aldırmazlar" demiştir.[7]

İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim ve Beyhakî'nin *Sünen*'de bildirdiğine göre Ali b. Ebî Tâlib: **"Onlar namazlarından gafildirler"**[8] âyetini açıklarken: "Namazlarını gösteriş amacıyla kılarlar" demiştir.[9]

Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, Ebû Dâvud, Nesâî, Bezzâr, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Taberânî *M. el-Evsat*'ta, İbn Merdûye ve Beyhakî *Sünen*'de değişik kanallarla İbn Mes'ûd'dan bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında kova, tencere, balta, terazi gibi aranızda ödünç olarak alıp verdiğiniz şeyleri *mâûn* olarak görürdük."[10]

---

[1] Mâûn Sur. 5
[2] İbn Cerîr (24/664).
[3] Mâûn Sur. 5
[4] Mâûn Sur. 5
[5] İbn Cerîr (24/665, İbn Zeyd'den).
[6] Mâûn Sur. 5
[7] Abdurrezzâk (2/399) ve İbn Cerîr (24/662).
[8] Mâûn Sur. 5
[9] İbn Cerîr (24/665) ve Beyhakî (4/184).
[10] İbn Ebî Şeybe (3/202), Ebû Dâvud (1657), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11701), Bezzâr (1719), İbn Cerîr (24/673, 674), İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/517) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim, Taberânî (4589) ve Beyhakî (4/183, 6/88).

Taberânî, İbn Mes'ûd'dan bildirir: "Muhammed'in (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbı olarak *mâûn*'un zaruri kullanım eşyalarından olan kova, tencere ve balta gibi şeyler olduğunu söylerdik."[1]

Firyâbî, Taberânî ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: "لْمَاعُونَ"[2] ifadesini açıklarken: "Balta, tencere, kova ve benzeri eşyalardır" demiştir.[3]

İbn Merdûye, İbn Mes'ûd'dan bildirir: "Müslümanlar münafıklardan ödünç olarak kova, balta ve benzeri eşyaları ister, ancak onlar vermezlerdi. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Mâûn'a da engel olurlar"**[4] âyetini indirdi.

Ebû Nuaym, Deylemî ve İbn Asâkir, Ebû Hureyre'den bildirir: **"Mâûn'a da engel olurlar"**[5] âyetini konusunda Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Mâûn, insanların yardım olarak birbirlerinden alıp verdikleri balta, tencere, kova ve benzeri eşyalardır"* buyurdu.[6]

İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye, Kurra b. Du'mûs en-Numeyrî'den bildirir: Heyet olarak Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldiğimiz zaman ona: "Yapmamızı istediğin bir şey var mı?" diye sorduk. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Mâûn'a engel olmayın"* buyurdu. Mâûn nedir?" diye sorduğumuzda, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Mâûn taşta, demirde ve suda olur"* buyurdu. Biz: "Hangi demirler?" diye sorduğumuzda, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bakırdan olan tencereleriniz ve çalışırken kullandığınız baltaların demiridir"* buyurdu. "Taştan olanı nedir?" diye sorduğumuzda da: *"Taştan yaptığınız tencerelerdir"* buyurdu.[7]

Bâverdî, Hâris b. Şurayh'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Müslüman müslümanın kardeşidir ve ondan mâûn'u esirgemez"* buyurdu. Ashâb: "Yâ Resûlallah! Mâûn nedir?" diye sorduklarında, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Mâûn taşta, suda ve demirde olur"* buyurdu. Ashâb: "Hangi

[1] Taberânî (9010).

[2] Mâûn Sur. 7

[3] Taberânî (9011) ve Beyhakî (4/183).

[4] Mâûn Sur. 7

[5] Mâûn Sur. 7

[6] Deylemî (7182) ve İbn Asâkir (8/276).

[7] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/518) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim. İbn Kesîr der ki: "Çok garîb (tek kanallı) bir hadistir ve merfû olarak rivayeti münkerdir. İsnâdında bilinmeyen raviler de vardır."

demirler?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bakırdan olan tencereleriniz ve çalışırken kullandığınız baltaların demiridir"* buyurdu. "Taştan olanı nedir?" diye sorunca da: *"Taştan yaptığınız tencerelerdir"* buyurdu.[1]

İbn Kâni', Ali b. Fülan en-Numeyrî'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *"Müslüman müslümanın kardeşidir. Karşılaştığı zaman ona selam verir ve selamını alacağı zaman da verilenden daha güzeliyle selamı alır. Ondan mâûn'u da esirgemez"* buyurdu. Ben: "Yâ Resûlallah! Mâûn nedir?" diye sorduğumda, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Mâûn demir, taş, su ve benzeri şeylerdir"* buyurdu.[2]

Taberânî ve İbn Merdûye –zayıf bir senedle- Hafsa binti Sîrîn'den bildirir: Ümmü Atiyye bize: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bize mâûn'u başkalarından esirgememizi emretti" dedi. Ona: "Mâun nedir?" diye sorduğumda, Ümmü Atiye: "İnsanların ödünç olarak birbirlerine verdikleri şeylerdir" dedi.[3]

İbn Ebî Şeybe ve İbn Cerîr, Saîd b. İyâd'dan o da Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbından naklen bildirdiğine göre *mâûn* balta, tencere ve kova gibi şeylerdir.[4]

Âdem, Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Taberânî, Hâkim, Beyhakî ve Diyâ'nın *el-Muhtâre*'de değişik kanallardan bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Mâûn'a da engel olurlar"**[5] âyetini açıklarken: "Evde kullandıkları eşyaları ödünç olarak başkalarına vermezler" demiştir.[6]

Firyâbî'nin bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: "*Mâun*, bir şeyleri ödünç vermektir" demiştir.

---

[1] *el-İsâbe*'de (1/578, 2/621) geçtiği üzere Bâverdî.

[2] İbn Kâni' (2/261).

[3] Taberânî 25/66, 67 (162). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/143) der ki: "İsnâdında metrûk biri olan Abdurrahman b. Amr b. Cebele vardır."

[4] İbn Ebî Şeybe (3/203) ve İbn Cerîr (24/674).

[5] Mâûn Sur. 7

[6] Âdem (*Tefsîru Mücâhid*, sh. 755), İbn Ebî Şeybe (3/203), İbn Cerîr (24/675, 676), Taberânî (12354), Hâkim (2/536, "sahîh"), Beyhakî (4/183, 184) ve Diyâ 10/141 (141). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/91) der ki: "Ravileri *Sahîh*'in ravileridir."

Firyâbî, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İkrime'ye: "Mâûn nedir?" diye sorulunca: "Bir şeyleri ödünç olarak vermektir" dedi. Ona: "Evinin eşyalarını başkasına ödünç olarak vermeyene mi yazıklar olsun deniliyor?" diye sorulunca da şöyle dedi: "Hayır! Ancak üç şeyi kendinde bir araya getirdiği zaman kendisine yazıklar olacak. Bu üç şey de namazdan gafil olması, namazı gösteriş için kılması ve mâûn'a engel olmasıdır."[1]

Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Hâkim ve Beyhakî'nin *Sünen*'de bildirdiğine göre Ali b. Ebî Tâlib şöyle demiştir: "Mâûn farz olan zekattır. Sûrede bahsedilenler namazlarını gösteriş olarak kılarlar ve zekatı da vermezler."[2]

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Zeyd b. Eslem: **"Mâûn'a da engel olurlar"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bunlar münafıklardır. Namaz açıktan yapıldığı için kılmışlar, zekat (mâûn) gizliden ifa edildiği için de vermemişlerdir."

Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Mâûn'a da engel olurlar"**[4] âyetini açıklarken: "Mâûn'dan kasıt zekattır" demiştir.[5]

Abdurrezzâk, Firyâbî, Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Taberânî ve Beyhakî, Ebu'l-Muğîre'den bildirir: Hz.Ömer: "Mâûn, üzerindeki haklar (zekatı) verilen maldır" dedi. Kendisine: "İbn Mes'ûd, maûn'un insanların aralarında ödünç olarak alıp verdikleri şeyler olduğunu söylüyor" dediğimde, İbn Ömer: "Bunun anlamı sana dediğim gibidir" karşılığını verdi.[6]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: "Mâun'un üst sınırı malın zekatıdır. Alt sınırı ise elek, kova ve iğnedir" demiştir.

---

[1] Beyhakî (6/88).

[2] İbn Ebî Şeybe (3/202, 203), İbn Cerîr (24/665, 667), Hâkim (2/536) ve Beyhakî (4/184).

[3] Mâûn Sur. 7

[4] Mâûn Sur. 7

[5] Beyhakî (4/184).

[6] Abdurrezzâk (2/399), İbn Ebî Şeybe (3/203), İbn Cerîr (24/668, 669), Taberânî (9012) ve Beyhakî (4/184).

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Saîd b. el-Müseyyeb: "Mâûn, Kureyş lehçesinde mal anlamındadır" demiştir.[1]

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Zührî: "Mâûn, Kureyş lehçesinde mal anlamındadır" demiştir.[2]

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Dahhâk ile İbnu'l-Hanefiyye: "Mâûn'dan kasıt zekattır" demişlerdir.[3]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Muhammed b. Ka'b: "Mâûn iyilikte bulunmak demektir" demiştir.[4]

İbn Merdûye'nin Avfî vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Mâûn'a da engel olurlar"**[5] âyetini açıklarken şöyle demiştir: İnsanlar mâûn ifadesinin ne anlama geldiği konusunda ihtilaf ettiler. Kimisi âyetin: "Zekatı vermezler" anlamında geldiğini söylerken, kimisi: "Allah'a itaate engel olurlar" anlamına geldiğini söyledi. Bazıları da: "Bir şeylerin ödünç olarak verilmesine engel olurlar" şeklinde anlam vermiştir.

İbn Ebî Şeybe, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Mâûn'a da engel olurlar"**[6] âyetini açıklarken: "Burada bahsedilen kişiler henüz gelmedi" demiştir.[7]

---

[1] İbn Cerîr (24/678).
[2] İbn Ebî Şeybe (3/204).
[3] İbn Ebî Şeybe (3/203, 204).
[4] İbn Cerîr (24/678).
[5] Mâûn Sur. 7
[6] Mâûn Sur. 7
[7] İbn Ebî Şeybe (3/203) ve İbn Cerîr (24/676).

KEVSER SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Kevser Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

İbn Merdûye, Abdullah b. ez-Zübeyr ile Hz. Âişe'den aynısını bildirir.

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ★ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ★ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ

"Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik. O hâlde, Rabbin için namaz kıl, nahret/kurban kes. Doğrusu sana buğzeden, soyu kesik olanın ta kendisidir."

İbn Ebî Şeybe, Amr b. Meymûn'dan bildirir: "Hz.Ömer, suikasta uğrayıp yaralandığı zaman cemaat arasında bir kargaşa oldu. Bunun üzerine Abdurrahman b. Avf öne geçip namazı kıldırdı. Namazda Kur'ân'daki en kısa iki sûre olan Kevser ile Nasr sûrelerini okudu."[1]

Beyhakî'nin *Sünen*'de bildirdiğine göre İbn Şübrüme: "Kur'ân'da üç âyetten daha az âyetli bir sûre yoktur" demiştir.[2]

Tastî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ"[3] buyruğunun anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "Kevser, Cennetin orta yerinde olan bir ırmaktır. Bu ırmağın her iki kıyısı inci ve yakuttan çadırlarla donatılmıştır. Bunların içinde de Allah Resûlünün eşleri ile hizmetçileri bulunur" dedi. Nâfi': "Hangi vesile ile zikredildi?" diye sorunca, İbn Abbâs şöyle dedi: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Mescid-i Haram'a Merve kapısından girip Safâ kapısından çıktı. Çıkarken de Âs b. Vâil es-Sehmî ile karşılaştı. Âs, Kureyşlilerin yanına gittiğinde ona: "Ey Ebû Amr! Demin kiminle karşılaştın?" diye sordular. Âs da Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi vesellem) kastederek: "*Ebter* (soyu kesik) olan kişiyle karşılaştım!" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik. Öyleyse Rabbine namaz kıl ve nahret. Asıl sonu kesik**

---

[1] İbn Ebî Şeybe (2/56).

[2] Beyhakî (3/20, 21) ve Buhârî (5051).

[3] Kevser Sur. 1

olan, şüphesiz sana kin besleyendir"[1] âyetlerini indirdi. Burada Yüce Allah, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem): "Asıl *ebter* olan kendisinden her türlü hayır kesilen ve düşmanın olan Âs b. Vâil'dir. Sana gelince ben nerede anılsam sen de benimle birlikte anılacaksın. Beni anıp da seni anmayanın Cennetten bir nasibi olmayacaktır" demiş oldu." Nâfi': "Peki Araplar bu ifadeyi (Kevser) bilir mi ki?" diye sorunca, İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Tabi ki bilirler. Hassân b. Sâbit'in:

"Allah ona büyük Kevser'i ihsan etti

İçinde pek çok nimetler ve hayırlar bulunan" dediğini işitmez misin?"[2]

İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Merdûye ve Beyhakî *Sünen*'de Enes b. Mâlik'ten bildirir: Bir defasında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hafif bir uyukladı. Sonra tebessüm ederek başını kaldırdı. *"Demin bana bir sûre nazil oldu"* buyurdu ve *"Bismillâhirrahmânirrahîm"* diyerek Kevser Sûresi'ni: **"Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik. Öyleyse Rabbine namaz kıl ve nahret. Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana kin besleyendir"**[3] şeklinde sonuna kadar okudu. Sonra: *"Kevser'in ne olduğunu biliyor musunuz?"* diye sordu. Oradakiler: "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"O, Rabbimin Cennette bana verdiği ve içinde pek çok hayırlar bulunan bir ırmaktır. Kıyamet gününde ümmetimden olanlar içmek için bu ırmağa gelir. Bu ırmağın gökteki yıldızlar sayısınca içme kabı vardır. Ancak içlerinden bir kul ırmaktan uzaklaştırılınca, ben: «Rabbim! O da benim ümmetimdendir!» diyeceğim. Bana: «Ama senden sonra neler yaptı bilmiyorsun!» karşılığı verilecek."*[4]

Müslim ve Beyhakî başka bir kanaldan hadisi: "Sonra başını kaldırıp sûreyi sonuna kadar okudu" lafzıyla rivayet ederler. Beyhakî der ki: "Tefsîr ve meğâzi âlimleri arasında meşhur olan görüş bu sûrenin Mekkî bir sûre

---

[1] Kevser Sur. 1-3

[2] *Mesâilu Nâfi'* (270).

[3] Kevser Sur. 1-3

[4] İbn Ebî Şeybe (11/437, 438, 13/144); Ahmed 19/54, 55 (11996); Müslim (400); Ebû Dâvud (784, 4747); Nesâî (903), *S. el-Kübrâ* (11702); İbn Cerîr (24/686, 687) ve Beyhakî (2/43).

olduğudur. Böylesi bir lafız da sûrenin Mekkî olmasına ters düşmez. Hatta böylesi bir lafız diğerinden daha uygundur."

Taberânî, Hâkim ve İbn Merdûye, Ümmü Seleme'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), **"Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik"**[1] âyetini: " إنا أعطيناك الكوثر *(Biz sana Kevser'i ihsan ettik)*"[2] şeklinde okudu.[3]

Ahmed, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye, Enes'ten bildirir: **"Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik"**[4] âyetini okuduğum zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Bana Kevser verildi. Baktığımda bunun herhangi bir yerden doğmayan bir ırmak olduğunu gördüm. Her iki kıyısında inciden çadırlar kurulmuştu. Elimi toprağına daldırdığımda toprağının saf miskten, taşlarının ise inciden olduğunu gördüm."*[5]

Tayâlisî, İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Hibbân ve İbn Merdûye'nin Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"(Miracta) Cennete girdiğimde bir ırmakla karşılaştım. Her iki kenarında inciden çadırlar vardı. Elimi suyun toprağına daldırdığımda saf miskten olduğunu gördüm. Cebrâîl'e: «Ey Cebrâîl! Bu ne?» diye sorduğumda, bana: «Bu, Yüce Allah'ın sana ihsan ettiği Kevser'dir» karşılığını verdi."*[6]

Ahmed, Tirmizî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Hâkim ve İbn Merdûye, Enes'ten bildirir: Adamın biri: "Yâ Resûlallah! Kevser nedir?" diye sorunca, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Rabbimin Cennette bana verdiği bir ırmaktır. Suyu sütten beyaz, baldan tatlıdır. Bu suya boyunları deve boyunlarını andıran kuşlar gelir"* buyurdu. İbn Ömer: "Yâ Resûlallah! Bunlar devekuşu!" deyince de

---

[1] Kevser Sur. 1-3

[2] Hasan, Talha, İbn Muhayyas ve ez-Za'ferânî de bu şekilde okumuşlardır. Eldeki mushafa muhalif olduğu için şâz bir kıraattir.

[3] Taberânî 23/365 (862), Hâkim (2/256, 257) ve *Tahrîcu Ahâdîsi'l-Keşşâf*'da (4/303) geçtiği üzere İbn Merdûye. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/143, 144): "İsnâdında çok zayıf biri olan Amr b. Mahzûm vardır" demiştir. Hâkim de: "İsnâdı sahîhtir" demiştir.

[4] Kevser Sur. 1-3

[5] Ahmed 20/18, 21/200 (12542, 13578). Muhakkikleri: "Müslim'in şartlarına göre isnâdı sahîhtir" demişlerdir.

[6] Tayâlisî (2104), İbn Ebî Şeybe (11/437, 13/147), Ahmed 19/66, 195 (12008, 12151), Buhârî (6581), Tirmizî (3359, 3360), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11706) ve İbn Hibbân (6483). Müslim ile İbn Mâce'de ise bu hadis yoktur.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Onların yenmesi görünüşlerinden daha hoştur"* buyurdu.[1]

İbn Merdûye, Enes'ten bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına girdiğimde: *"Bana Kevser verildi"* buyurdu. "Yâ Resûlallah! Kevser nedir?" diye sorduğumda da şöyle buyurdu: *"Kevser Cennette bir ırmaktır. Uzunluğu ile genişliği doğu ile batı arası kadardır. Ondan içen kişi bir daha asla susamaz. Ondan abdest alan kişinin teni bir daha kırışmaz. Benim verdiğim zimmeti çiğneyen kişiler ile ehli beytimden birini öldüren kişiler ondan içemezler."*[2]

İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Tirmizî, İbn Mâce, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye, Atâ b. es-Sâib'den bildirir: Muhârib b. Dîsâr bana: "Kevser konusunda Saîd b. Cübeyr ne dedi?" diye sordu. Ben: "İbn Abbâs, Kevser'in pek çok hayır anlamına geldiğini söyledi" karşılığını verdiğimde, Muhârib şöyle dedi: "Vallahi doğru söyledin! Kevser pek çok hayırdır. Ama İbn Ömer'in bize bildirdiğine göre, **"Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik"**[3] âyeti nazil olduğu zaman, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kevser Cennette bir ırmaktır. Her iki kıyısı altındandır. Yatağı inci ile yakuttandır. Toprağı miskten daha hoş kokar. Suyu sütten daha beyaz, baldan daha tatlıdır."*[4]

İbn Ebî Şeybe, Buhârî, İbn Cerîr ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Hz. Âişe'ye, **"Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik"**[5] âyeti sorulunca şöyle dedi: "Peygamberinize (sallallahu aleyhi vesellem) Cennetin orta yerinde verilen bir ırmaktır. Her iki kenarı içleri boşaltılmış incilerle donatılmıştır. İçmek için de gökteki yıldızlar sayısınca kapları ile sürahileri vardır."[6]

---

[1] Ahmed 21/30, 132, 136, 139 (13306, 13475, 13480, 13484), Tirmizî (2542), İbn Cerîr (24/687) ve Hâkim (2/537). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 2063).

[2] Taberânî (2882). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/360) der ki: "İsnâdında mechûl biri olan Hammâd b. el-Muhtâr vardır. Atiyye de zayıf birisidir."

[3] Kevser Sur. 1-3

[4] İbn Ebî Şeybe (11/440, 13/144), Ahmed 10/145 (5913), Tirmizî (3361), İbn Mâce (4334), İbn Cerîr (24/689) ve *Tahrîcu Ahâdîsi'l-İhyâ*'da (6/2716) geçtiği üzere İbnu'l-Münzir ile İbn Merdûye. Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 2677).

[5] Kevser Sur. 1-3

[6] İbn Ebî Şeybe (13/144), Buhârî (4965), İbn Cerîr (24/680, 681) ve *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/379) geçtiği üzere İbn Merdûye.

İbn Cerîr ve İbn Merdûye'nin İbn Ebî Necîh vasıtasıyla bildirdiğine göre Mücâhid: **"Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik"**[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Kevser'den kasıt, pek çok hayırdır. Ancak Enes b. Mâlik, Kevser'den kastın Cennette bir ırmak olduğunu söylemiştir. Âişe de bu konuda şöyle demiştir: "Kevser Cennette bir ırmaktır. İki parmağını kulağına koyan kişi bu ırmağın şırıltısını duyabilir."[2]

İbn Merdûye'nin İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bana Kevser verildi ki içmek için yıldızlar sayısınca kapları vardır"* buyurmuştur.

İbn Merdûye, Hz. Âişe vasıtasıyla Peygamberimizden (sallallahu aleyhi vesellem) aynısını bildirir.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik"**[3] âyetini açıklarken: "Kevser, Yüce Allah'ın Muhammed'e (sallallahu aleyhi vesellem) Cennette verdiği bir ırmaktır" demiştir.

İbn Cerîr, İbn Abbâs'tan bildirir: "Kevser Cennette bir ırmaktır. Kenarları altın ve gümüştendir. Yatağı yakut ve incidendir. Suyu kardan beyaz, baldan tatlıdır."[4]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik"**[5] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Kevser Cennette bir ırmaktır. Yetmiş bin fersah derinliğindedir. Suyu sütten daha beyaz, baldan daha tatlıdır. Kenarları inci, yakut ve zebercettendir. Yüce Allah diğer peygamberler içinde sadece Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) öyle bir ihsanda bulunmuştur."

Buhârî, İbn Cerîr ve Hâkim'in Ebû Bişr vasıtasıyla Saîd b. Cübeyr'den bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Kevser, Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) ihsan ettiği hayırlardır" demiştir. Ebû Bişr der ki: Saîd b. Cübeyr'e: "Bazıları Kevser'in Cennette bir ırmak olduğunu söylüyorlar" dediğimde,

---

[1] Kevser Sur. 1-3
[2] İbn Cerîr (24/680, 684).
[3] Kevser Sur. 1-3
[4] İbn Cerîr (24/679, 680).
[5] Kevser Sur. 1-3

bana: "Cennetteki o ırmak da Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) ihsan ettiği hayırlardan birisidir" karşılığını verdi.[1]

Taberânî'nin *M. el-Evsat*'ta –hasen bir senedle- bildirdiğine göre Huzeyfe: **"Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik"**[2] âyetini açıklarken: "Kevser, Cennette derince bir ırmaktır. İçecek kapları altın ile gümüştendir ve sayılarını ancak Allah bilir" demiştir.[3]

İbn Cerîr ve İbn Merdûye, Usâme b. Zeyd'den bildirir: Bir gün Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Hamza b. Abdilmuttalib'in yanına geldi, ancak onu evde bulamadı. Karısına nerede olduğunu sorunca: "Demin çıktı" dedi ve: "Yâ Resûlallah! Girmez misin?" diyerek onu davet etti. Geçince kadın ona hays[4] ikram etti. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu yemekten yedikten sonra kadın: "Afiyet olsun yâ Resûlallah! Ben de yanına gelip seni tebrik edecektim. Zira Ebû Umâra'nın bana bildirdiğine göre Yüce Allah Cennette sana Kevser adında bir ırmak ihsan etmiş" dedi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) de: *"Doğrudur! Bu ırmağın dibi yakut, mercan, zebercet ve incidendir"* buyurdu.[5]

İbn Merdûye, Amr b. Şuayb'dan, o babasından, o da dedesinden bildirir: Adamın biri: "Yâ Resûlallah! Kevser nedir?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yüce Allah'ın bana ihsan ettiği Cennet ırmaklarından biridir. Genişliği de Eyle ile Aden arası kadardır"* buyurdu. Adam: "Peki bu ırmağın kumu ve çakılı var mı?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evet, var. Kumu cevherden, çakılı ise incidendir"* buyurdu. Adam: "Bu ırmağın bitkisi var mı?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evet! Her iki kenarında dalları altından olan uzunca bitkiler var"* buyurdu. Adam: "Bu bitkilerin meyveleri var mı?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Evet, var. Bu bitkilerde kırmızı yakut ile yeşil zebercetten her türlüsü biter. İçmek isteyen herkese yetecek kadar bardak ve kap vardır ki bu kaplar ırmağın içinde inciden yıldızlar gibi saçılmışlardır."*[6]

---

[1] Buhârî (4966, 6578), İbn Cerîr (24/682) ve Hâkim (2/537).

[2] Kevser Sur. 1-3

[3] Taberânî (1974). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/143) der ki: "İsnâdı hasendir."

[4] Hurma, un ve yağ karışımından yapılan bir tür yiyecektir.

[5] İbn Cerîr (24/689, 690).

[6] Taberânî, *Müsnedu'ş-Şâmiyyîn* (95). Muhakkiki: "Uydurma hadistir" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik"**[1] âyetini açıklarken: "Kevser Cennette bir ırmaktır. Kenarlarında inciden çadırlar, bu çadırların içinde de Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) eşleri vardır" demiştir.

Hennâd ve İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Hz. Âişe: "Kevser'in sırrını duymak isteyen kişi iki parmağını kulağını koysun" demiştir.[2]

İbn Cerîr ve İbn Asâkir'in bildirdiğine göre Mücâhid: "Kevser, dünya ve âhiretin hayrıdır" demiştir.[3]

Hennâd, İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim ve İbn Asâkir'in bildirdiğine göre İkrime: "Kevser, Yüce Allah'ın ihsan ettiği peygamberlik, Kur'ân ve diğer hayırlardır" demiştir.[4]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "Kevser'den kasıt Kur'ân'dır" demiştir.

İbn Ebî Hâtim, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî *Sünen*'de Ali b. Ebî Tâlib'den bildirir: **"Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik. Öyleyse Rabbine namaz kıl ve nahret"**[5] âyetleri nazil olduğu zaman Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), Cebrail'e: *"Rabbimin bana emrettiği bu nahr nedir?"* diye sordu. Cebrâil şu karşılığı verdi: *"Buradaki nahr'dan kasıt, kurban kesmek değildir. Burada Yüce Allah namaza durduğun zaman tekbîr getirirken, rükûya giderken ve rükûdan kalktıktan sonra ellerini kaldırmanı emrediyor. Bizim ve yedi kat semadaki meleklerin de namazı bu şekildedir. Her şeyin bir süsü vardır. Namazın süsü de her tekbîrde elleri kaldırmaktır."* Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) de: *"Namazda elleri kaldırmak, Yüce Allah'ın:* **«...Yine Rableri için tevazuda ve O'na yalvarıp yakarmadadılar»**[6] *âyetinde bahsettiği tevazundadır"* buyurmuştur.[7]

---

[1] Kevser Sur. 1-3

[2] Hennâd (141) ve İbn Cerîr (24/681).

[3] İbn Cerîr (24/684).

[4] Hennâd (142) ve İbn Cerîr (24/684).

[5] Kevser Sur. 1, 2

[6] Mü'minûn Sur. 76

[7] Hâkim (2/537, 538) ve Beyhakî (2/75, 76). Hâkim hadisin sıhhati konusunda bir şey dememiştir. Zehebî: "Ravi İsrail'in tek kaldığı rivayetleri vardır ve kendisine güven

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Ebû Câfer: **"Öyleyse Rabbine kulluk et ve nahret"**[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Rabbin için namaz kıl ve namazda ilk tekbîri alırken ellerini kaldır."[2]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Öyleyse Rabbine namaz kıl ve nahret"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Yüce Allah, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) namaza başlarken tekbîr getirdiğinde ellerini boğaz hizasına kadar kaldırmasını emretmiştir. Nahretmekten kasıt budur."

İbn Ebî Şeybe *Musannef*'te, Buhârî *Târih*'de, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Dârakutnî *el-Efrâd*'da, Ebu'ş-Şeyh, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin *Sünen*'de bildirdiğine göre Ali b. Ebî Tâlib: **"Öyleyse Rabbine namaz kıl ve nahret"**[4] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Nahretmekten kasıt, namazda sağ elle sol kolu orta yerinden tutup ikisini göğsün üzerine koymaktır."[5]

Ebu'ş-Şeyh ve Beyhakî *Sünen*'de Enes vasıtasıyla Peygamberimizden (sallallahu aleyhi vesellem) aynısını bildirir.[6]

İbn Ebî Hâtim, İbn Şâhîn *Sünne*'de, İbn Merdûye ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Öyleyse Rabbine namaz kıl ve nahret"**[7] âyetini açıklarken: "Nahretmekten kasıt, namazda sağ eli sol elin üzerine koyup ikisini göğüste tutmaktır" demiştir.[8]

---

olmaz. Asbağ (İbn Nübâte) ise Şiî'dir ve Nesâî'ye göre yanında metrûk birisidir" demiştir. İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/524): "Son derece münker hadistir" demiştir.

[1] Kevser Sur. 2

[2] İbn Cerîr (24/692).

[3] Kevser Sur. 2

[4] Kevser Sur. 2

[5] İbn Ebî Şeybe (1/390), Buhârî (6/437), İbn Cerîr (24/690, 691), İbn Ebî Hâtim, *ec-Cerh ve't-Ta'dîl* (6/313), Dârakutnî, *Sünen* (1/285), Hâkim (2/537) ve Beyhakî (2/29, 30) İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/523): "Sahîh değildir" demiştir.

[6] Beyhakî (2/30, 31).

[7] Kevser Sur. 2

[8] Beyhakî (2/31).

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Atâ: **"Öyleyse Rabbine namaz kıl ve nahret"**[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Nahretmekten kasıt, namazda rükûdan kalkıldığı zaman ayakta iyice doğrulup durmaktır."

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ebu'l-Ahvas: **"Öyleyse Rabbine namaz kıl ve nahret"**[2] âyetini açıklarken: "Namaz kılarken göğsünü kıbleye doğru çevir" demiştir.

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Öyleyse Rabbine namaz kıl ve nahret"**[3] âyetini açıklarken: "Yüce Allah'ın sana farz kıldığı namazları eda et ve isteklerini dile getirip bunları Allah'tan iste" demiştir.[4]

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: **"Öyleyse Rabbine namaz kıl..."**[5] buyruğunu açıklarken: "Rabbine şükret, anlamındadır" demiştir.

İbn Cerîr ve İbn Merdûye, Saîd b. Cübeyr'den bildirir: "Hudeybiye'de nazil olan bir âyettir. Hudeybiye'de Cebrail, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve: "Kurbanını kesip (nahredip) geri dön" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Kurban hutbesini verdi. Sonra iki rekat namaz kılıp develerin yanına gitti ve onları kurban etti. **"Öyleyse Rabbine namaz kıl ve nahret"**[6] âyetinde ifade edilen budur.[7]

Abdurrezzâk, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid, Atâ ve İkrime: **"Öyleyse Rabbine namaz kıl ve nahret"**[8] âyetini açıklarken: "Buradaki namaz, Müzdelife'de kılınan sabah namazıdır. *Nahr* ise Minâ'da kurban kesilmesidir" demişlerdir.[9]

---

[1] Kevser Sur. 2
[2] Kevser Sur. 2
[3] Kevser Sur. 2
[4] İbn Cerîr (24/696).
[5] Kevser Sur. 2
[6] Kevser Sur. 2
[7] İbn Cerîr (24/695, 696).
[8] Kevser Sur. 2
[9] Abdurrezzâk (2/401, 402) ve İbn Cerîr (24/692, 693).

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Öyleyse Rabbine namaz kıl ve nahret"**[1] âyetini açıklarken: "Buradaki namaz farz olan namazlardır. *Nahr* ise Kurban günü kesilen kurbandır" demiştir.[2]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: **"Öyleyse Rabbine namaz kıl ve nahret"**[3] âyetini açıklarken: "Buradaki namaz Kurban bayramı namazıdır. *Nahr* ise develerin kurban edilmesidir" demiştir.[4]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Atâ: **"Öyleyse Rabbine namaz kıl..."**[5] buyruğunu açıklarken: "Buradaki namaz bayram namazıdır" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Saîd b. Cübeyr: **"Öyleyse Rabbine namaz kıl ve nahret"**[6] âyetini açıklarken: "Nahretmekten kasıt, kurban kesmektir" demiştir.

İbn Cerîr, Enes'ten bildirir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) önceleri bayram namazını kılmadan önce kurbanını keserdi. Bu âyetle önce namazı kılıp daha sonra kurban kesmesi emredildi."[7]

Beyhakî'nin *Sünen*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Öyleyse Rabbine namaz kıl ve nahret"**[8] âyetini açıklarken: "Nahretmekten kasıt, Kurban bayramında kurban kesmektir" demiştir.[9]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir, İkrime'den bildirir: Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) vahiy gelmeye başladığı zaman Kureyşliler: "Muhammed bizden kesildi, yalnız kaldı" dediler. Bunun üzerine: **"Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana kin besleyendir"**[10] âyeti nazil oldu.[11]

---

[1] Kevser Sur. 2
[2] İbn Cerîr (24/693).
[3] Kevser Sur. 2
[4] İbn Cerîr (24/694).
[5] Kevser Sur. 2
[6] Kevser Sur. 2
[7] İbn Cerîr (24/693).
[8] Kevser Sur. 2
[9] Beyhakî (9/259).
[10] Kevser Sur. 3
[11] İbn Cerîr (24/700).

Bezzâr, İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Ka'b b. el-Eşref, Mekke'ye geldiği zaman Kureyşliler ona: "Sen ki Medine ahalisinin en hayırlısı ve efendisisin. Şu dininden çıkan ve kavminden kesilen adamın dediklerini görüyor musun? Biz hacılara ev sahipliği yaparken, sikâye (hacıların su ihtiyacını karşılama) ve sidâne (Kâbe kapıcılığı) işi bizdeyken kendisi bizden daha hayırlı olduğunu söylüyor" dediler. Ka'b da: "Siz onlardan daha hayırlısınız" karşılığını verdi. Bunun üzerine: **"Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana kin besleyendir"**[1] âyeti nazil oldu. Yine bu konuda: **"Kendilerine kitap verilmiş olanların, puta ve şeytana kanıp, inkar edenlere: «Bunlar, inananlardan daha doğru yoldadırlar» dediklerini görmedin mi? Onlar, Allah'ın lânet ettiği kimselerdir. Allah, kime lânet ederse, artık ona asla bir yardımcı bulamazsın"**[2] âyetleri nazil oldu.[3]

Taberânî ve İbn Merdûye, Ebû Eyyûb'dan bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) oğlu İbrahim vefat ettiği zaman müşrikler birbirlerine: "Şu dininden çıkan adamın dün gece soyu kesildi" demeye başladılar. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik. Öyleyse Rabbine namaz kıl ve nahret. Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana kin besleyendir"**[4] âyetlerini indirdi.[5]

İbn Sa'd ve İbn Asâkir'in Kelbî vasıtasıyla Ebû Sâlih'ten bildirdiğine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) çocuklarının en büyüğü Kâsım'dı. Sonra Zeyneb, sonra Abdullah, sonra Ümmü Gülsüm, sonra Fâtıma, sonra da Rukayye geliyordu. Kâsım, Mekke'de iken vefat etti ki Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ilk vefat eden çocuğuydu. Ondan sonra da Abdullah vefat etti. Çocukları bu şekilde vefat edince Âs b. Vâil es-Sehmî: "Soyu kesildi, ebter oldu!" demeye başladı. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana kin besleyendir"**[6] âyetini indirdi.[7]

---

[1] Kevser Sur. 3

[2] Nisâ Sur. 51, 52

[3] Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr*, 2293), İbn Cerîr (7/142, 145, 24/700) ve İbn Ebî Hâtim 3/973, 974 (5440, muallak olarak).

[4] Kevser Sur. 1-3

[5] Taberânî (4071). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/143) der ki: "İsnâdında metrûk biri olan Vâsıl b. es-Sâib vardır."

[6] Kevser Sur. 3

[7] İbn Sa'd (3/7) ve İbn Asâkir (3/126).

İbn Asâkir, Meymûn b. Mihrân vasıtasıyla İbn Abbâs'tan bildirir: Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem), Hz. Hatice'den Abdullah adında bir oğlu oldu. Daha sonra uzun bir süre çocuğu olmadı. Bir ara Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir adamla konuşuyordu. Âs b. Vâil de bir kenarda onu izliyordu. Adamın biri Âs'a, Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi vesellem) göstererek: "Bu kim?" diye sorunca, Âs: "Bu kişi ebter'dir" dedi. O zamanlar Kureyşliler çocuğu olduktan sonra uzun bir süre bir daha çocuğu gelmeyen kişiye soyu kesik anlamında "Ebter" derlerdi. Âs'ın bu sözü üzerine de Yüce Allah: **"Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana kin besleyendir"**[1] âyetini indirdi ve asıl ebter'in kendisinden her türlü hayrın kesildiği, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) kin besleyen kişiler olduğunu bildirdi.[2]

Beyhakî *Delâil*'de Muhammed b. Ali'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) oğlu Kâsım bineğe binebilecek, deve üzerinde yolculuk yapabilecek bir yaşa gelmişti. Ancak bu yaştayken Yüce Allah onun ruhunu alınca, Amr b. el-Âs: "Muhammed'in, oğlunu kaybetmesiyle soyu da kesildi" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik. Öyleyse Rabbine namaz kıl ve nahret. Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana kin besleyendir"**[3] âyetlerini indirdi ve Kâsım'ın acısına karşılık Kevser'i kendisine verdiğini bildirdi.

Beyhakî der ki: "Rivayet bu isnadla bu şekilde zikredilmiştir, ancak zayıftır. Zira meşhur olan bunun Âs b. Vâil hakkında nazil olduğudur."[4]

Zübeyr b. Bekkâr ve İbn Asâkir, Câfer b. Muhammed'den, o da babasından bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) oğlu Kâsım, Mekke'de vefat etti. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onun cenazesinden dönerken Âs b.Vâil ile oğlu Amr'la karşılaştı. Amr, Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) görünce: "Ona kin besliyorum" dedi. Babası Âs da: "Beslemelisin! Zaten soyu da kesildi" karşılığını verdi. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana kin besleyendir"**[5] âyetini indirdi.[6]

---

[1] Kevser Sur. 3
[2] İbn Asâkir (3/128).
[3] Kevser Sur. 1-3
[4] Beyhakî (2/69, 70).
[5] Kevser Sur. 3
[6] İbn Âsâkir (46/118, munkatı')

Firyâbî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre Mücâhid: **"Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana kin besleyendir"**[1] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bu âyet, «Muhammed'e kin besliyorum!» diyen Âs b. Vâil hakkında nazil oldu ve asıl ebter olanın insanlar arasında Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) kin besleyenlerin olduğu ifade edildi."[2]

İbn Cerîr ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana kin besleyendir"**[3] âyetini açıklarken: "Bu kişi Âs b. Vâil'dir" demiştir.[4]

İbn Ebî Hâtim, Süddî'den bildirir: Kureyşliler, erkek çocukları ölen kişi için soyu kesildi anlamında: "Filan kişi ebter oldu" derlerdi. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) de oğlu vefat edince, Âs b. Vâil: "Muhammed ebter oldu!" dedi. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İkrime: **"Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana kin besleyendir"**[5] âyetini açıklarken: "Bu kişi Âs b. Vâil'dir. Âyetteki *ebter* ifadesi de tek başına kalma anlamındadır" demiştir.

Abdurrezzâk, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana kin besleyendir"**[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Kin besleyen bu kişi Âs b. Vâil'dir. Bize ulaşana göre Âs: "Ben Muhammed'e kin tutacağım! Zira ebter oldu, soyunu devam ettirecek kimsesi de kalmadı" demiştir. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Asıl ebter olan, şüphesiz sana kin besleyendir"**[7] âyetini indirdi. Buradaki *ebter* ifadesi, alçak ve rezil anlamındadır.[8]

---

[1] Kevser Sur. 3
[2] İbn Cerîr (24/698) ve Beyhakî (2/70).
[3] Kevser Sur. 3
[4] İbn Cerîr (24/697).
[5] Kevser Sur. 3
[6] Kevser Sur. 3
[7] Kevser Sur. 3
[8] Abdurrezzâk (2/402) ve İbn Cerîr (24/698).

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana kin besleyendir"**[1] âyetini açıklarken: "Bu kişi Ebû Cehil'dir" demiştir.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "إِنَّ شَانِئَكَ"[2] ifadesini: "Düşmanın olan" şeklinde açıklamıştır.[3]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Atâ: **"Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana kin besleyendir"**[4] âyetini açıklarken: "Bu kişi Ebû Leheb'dir" demiştir.

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Şimr b. Atiyye: **"Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana kin besleyendir"**[5] âyetini açıklarken şöyle demiştir: Ukbe b. Ebî Muayt: "Muhammed'in oğlu kalmadı, soyu kesildi" derdi. Yüce Allah da onun hakkında bu âyeti indirdi.[6]

---

[1] Kevser Sur. 3

[2] Kevser Sur. 3

[3] İbn Cerîr (24/697), *el-İtkân*'da (2/57) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve *Tağlîku't-Ta'lîk*'de (4/378) geçtiği üzere İbn Merdûye.

[4] Kevser Sur. 3

[5] Kevser Sur. 3

[6] İbn Cerîr (24/699):

KÂFİRÛN SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Kâfirûn Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Abdullah b. ez-Zübeyr: "Kâfirûn Sûresi, Medine'de nazil oldu" demiştir.

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ★ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ★ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ★
وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ ★ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ★ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ

"De ki: Ey Kâfirler! Ben sizin kulluk ettiklerinize kulluk etmem. Siz de benim kulluk ettiğime kulluk edecek değilsiniz. Ben sizin kulluk ettiklerinize kulluk edecek değilim. Siz de benim kulluk ettiğime kulluk edecek değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır."

İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim ve Taberânî, İbn Abbâs'tan bildirir: Kureyşliler, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'nin en zengini olacak kadar mal vermeyi, kadınlardan istediğiyle evlendirmeyi teklif ettiler ve: "Ey Muhammed! İlahlarımıza dil uzatmayı bırak, onları kötü bir şekilde anmaktan vazgeç bunlar senin olsun. Yine de kabul etmezsen her ikimizin de menfaatine olacak bir şeyi teklif ediyoruz" dediler. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bu teklif nedir?"* diye sorunca, Kureyşliler: "Bir yıl sen bizim ilahlarımıza ibadet edersin, bir yıl biz senin ilahına ibadet ederiz" dediler. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bu konuda Rabbimin ne diyeceğini bekleyeceğim"* karşılığını verdi. Yüce Allah da bu konuda kendisine: **"De ki: Ey kâfirler! Ben sizin taptıklarınıza tapmam. Benim taptığıma da sizler tapmazsınız. Ben de sizin taptığınıza tapacak değilim. Benim taptığıma sizler de tapacak değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır"**[1] âyetlerini indirdi. Yine bu konuda: **"De ki: «Ey cahiller! Allah'tan başkasına kulluk etmemi mi bana teklif ediyorsunuz!» Andolsun, sana ve senden önceki peygamberlere**

[1] Kâfirûn Sur. 1-6

şöyle vahyedildi: "Eğer Allah'a ortak koşarsan elbette amelin boşa çıkar ve elbette ziyana uğrayanlardan olursun. Hayır! Yalnız Allah'a kulluk et ve şükredenlerden ol"[1] âyetlerini indirdi.[2]

Abdurrezzâk ve İbnu'l-Münzir, Vehb'den bildirir: Kureyş kafirleri, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem): "Şayet istersen bir yıl biz sana tâbi olalım, bir yıl da sen bizim dinimize dönersin" dediklerinde, Yüce Allah: **"De ki: Ey kâfirler! Ben sizin taptıklarınıza tapmam. Benim taptığıma da sizler tapmazsınız. Ben de sizin taptığınıza tapacak değilim. Benim taptığıma sizler de tapacak değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır"**[3] âyetlerini indirdi.[4]

İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim ve İbnu'l-Enbârî *Mesâhif*'de Bahterî'nin azatlısı Saîd b. Mîna'dan bildirir: Velîd b. Muğîre, Âs b. Vâil, Esved b. el-Muttalib ve Umeyye b. Halef, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldiler ve şöyle dediler: "Ey Muhammed! Gel sen bizim taptıklarımıza tap, biz de senin taptıklarına tapalım. İşlerimizin tümünde ortak olalım. Şayet bizim üzerinde bulunduğumuz din seninkinden daha doğru ise ondan nasibini almış olursun. Şayet senin dinin bizimkinden daha doğru ise bizde ondan nasibimizi almış oluruz." Bunun üzerine Yüce Allah: **"De ki: Ey kâfirler! Ben sizin taptıklarınıza tapmam. Benim taptığıma da sizler tapmazsınız. Ben de sizin taptığınıza tapacak değilim. Benim taptığıma sizler de tapacak değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır"**[5] âyetlerini indirdi.[6]

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Kureyşliler, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem): "Şayet ilahlarımızı selamlarsan biz de senin ilahına taparız" deyince, **"De ki: Ey kâfirler! Ben sizin taptıklarınıza tapmam. Benim taptığıma da sizler tapmazsınız. Ben de sizin**

---

[1] Zümer Sur. 64-66

[2] İbn Cerîr (24/703), *Fethu'l-Bârî*'de (8/733) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve Taberânî, *M.es-Sağîr* (1/265). İbn Hacer: "İsnâdında zayıf biri olan Ebû Halef Abdullah b. İsa vardır" demiştir.

[3] Kâfirûn Sur. 1-6

[4] Abdurrezzâk (2/403).

[5] Kâfirûn Sur. 1-6

[6] İbn Cerîr (24/703, 704).

taptığınıza tapacak değilim. Benim taptığıma sizler de tapacak değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır"[1] âyetleri nazil oldu.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Zürâre b. Evfa: "Önceleri Kâfirûn Sûresi, *el-Muşakşika* olarak isimlendirilirdi" demiştir.

İbn Merdûye, Ebû Râfi'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Kâbe'yi tavaf ettikten sonra gelip Makâm-ı İbrahim'de durdu ve: **"...İbrahim'in makamını namaz yeri edinin..."**[2] âyetini okudu. Sonrasında namaza durdu. Namazda Fâtihâ Sûresi ile İhlâs Sûresi'ni okudu. İhlâs Sûresi'ni okurken **"O, doğurmamış ve doğmamıştır"**[3] âyetini okuduktan sonra: *"Yüce Allah böyledir"* buyurdu. **"Onun hiçbir dengi yoktur"**[4] âyetini okuduktan sonra da: *"Yüce Allah böyledir"* buyurdu. Sonra rükû ile secdesini yaptı. İkinci rekata kalkınca Fâtihâ Sûresi ile Kâfirûn Sûresi'ni okudu. Ancak: **"De ki: Ey kâfirler! Ben sizin taptıklarınıza tapmam. Benim taptığıma da sizler tapmazsınız"**[5] âyetlerini okuduktan sonra: *"Allah'tan başkasına kulluk etmem"* buyurdu. **"Ben de sizin taptığınıza tapacak değilim. Benim taptığıma sizler de tapacak değilsiniz"**[6] âyetlerini okuduktan sonra yine: *"Allah'tan başkasına kulluk etmem"* buyurdu. Sonra sûreyi **"Sizin dininiz size, benim dinim de banadır"**[7] âyetiyle tamamlayarak rükû ile secdeye gitti.

İbn Mâce, İbn Ömer'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), akşam namazında Kâfirûn ile İhlâs sûrelerini okurdu.[8]

İbn Mâce, İbn Ömer'den bildirir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), akşam namazının farzından sonra kıldığı iki rekatta Kâfirûn ile İhlâs sûrelerini okurdu."[9]

---

[1] Kâfirûn Sur. 1-6
[2] Bakara Sur. 125
[3] İhlâs Sur. 3
[4] İhlâs Sur. 4
[5] Kâfirûn Sur. 1-3
[6] Kâfirûn Sur. 4, 5
[7] Kâfirûn Sur. 6
[8] İbn Mâce (833). Elbânî der ki: "Şâz bir rivayettir, zira bu yönde bilinen, bu iki sûreyi akşam namazının sünnetinde kıldığıdır. (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen İbn Mâce*, 177):
[9] İbn Mâce (1166). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen İbn Mâce*, 957).

Beyhakî *Sünen*'de Câbir b. Abdillah'tan bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Kâbe'yi tavaf ettikten sonra iki rekat namaz kıldı. Bu iki rekatta da Kâfirûn ile İhlâs sûrelerini okudu."[1]

Hâkim, Ubey'den bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) vitir namazında A'lâ, Kâfirûn ve İhlâs sûrelerini okurdu."[2]

Müslim ve Beyhakî *Sünen*'de Ebû Hureyre'den bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sabah namazında Kâfirûn ile İhlâs sûrelerini okudu."[3]

İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, İbn Hibbân ve İbn Merdûye, İbn Ömer'den bildirir: "Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) yirmi beş defa (başka bir lafızda "yirmi beş ay boyunca") izledim. Sabah namazının farzından önceki iki rekat ile akşam namazının farzından sonraki iki rekatta Kâfirûn ile İhlâs sûrelerini okudu."[4]

İbnu'd-Durays, Hâkim *el-Kunâ*'da ve İbn Merdûye, İbn Ömer'den bildirir: Tebûk savaşı sırasında kırk gün boyunca Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) namazlarında takip ettim. Sabah namazının farzında Kâfirûn ile İhlâs sûrelerini okurdu ve: *"Bunlar en güzel sûrelerdendir, zira birisi Kur'ân'ın dörtte birine, diğeri ise üçte birine denktir"* buyururdu.[5]

Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Enes'ten bildirir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), akşam namazının farzından sonraki iki rekat ile sabah namazının farzından önceki iki rekatta Kâfirûn ile İhlâs sûrelerini okurdu."[6]

İbn Ebî Şeybe, İbn Mâce, İbn Hibbân ve Beyhakî, Hz. Âişe'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), sabah namazının farzında Kâfirûn ile İhlâs

[1] Beyhakî (5/91).
[2] Hâkim (2/257, "sahîh").
[3] Müslim (726) ve Beyhakî (3/42).
[4] İbn Ebî Şeybe (2/242), Ahmed 8/381, 509, 9/501 (4763, 4909, 5691), Nesâî (991), İbn Mâce (1149) ve İbn Hibbân (2459). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 341).
[5] İbnu'd-Durays (303).
[6] Beyhakî (2523).

sûrelerini okur ve: *"Kâfirûn ile İhlâs sûreleri sabah namazının farzından önceki iki rekatta Kur'ân'dan okunacak en güzel iki sûredir"* buyururdu.[1]

İbn Hibbân ve Beyhakî, Câbir b. Abdillah'tan bildirir: Adamın biri kalkıp sabah namazını kıldı. Adam birinci rekatta Kâfirûn Sûresi'ni okuyunca, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bu kul Rabbini bildi"* buyurdu. Adam ikinci rekatta İhlâs Sûresi'ni okuyunca, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bu kul Rabbine iman etti"* buyurdu.[2]

Muhammed b. Nasr ve Taberânî *M. el-Evsat*'ta İbn Ömer'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İhlâs Sûresi Kur'ân'ın üçte birine denktir. Kâfirûn Sûresi de Kur'ân'ın dörtte birine denktir"* buyurdu. Sabah namazında da bu iki sûreyi okur ve: *"Bu iki rekatta tüm zamanların sevabı vardır"* buyururdu.[3]

İbn Ebî Şeybe, Ğuneym b. Kays'tan bildirir: "Sabah namazının farzından önce kıldığımız iki rekatta Kâfirûn ile İhlâs sûrelerini okuyarak şeytanı yere çalmamız emredilirdi."[4]

İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kâfirûn Sûresi'ni okuyan kişi Kur'ân'ın dörtte birini okumuş gibi olur"* buyurduğunu işittim.

Taberânî *M.es-Sağîr*'de ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kâfirûn Sûresi'ni okuyan Kur'ân'ın dörtte birini okumuş gibi olur. İhlâs Sûresi'ni okuyan kişi de Kur'ân'ın üçte birini okumuş gibi olur."*[5]

---

[1] İbn Ebî Şeybe (2/242), İbn Mâce (1150), İbn Hibbân (2461) ve Beyhakî, *Şuabu'l-Îman* (2525, 2556). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen İbn Mâce*, 944).

[2] İbn Hibbân (2460) ve Beyhakî (2524). İbn Hibbân'ın *Sahîh*'inin muhakkiki: "İsnâdı kavîdir" demiştir.

[3] Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 65) ve Taberânî (186). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/148) der ki: "İsnâdında bazıları tarafından güvenilir görülen ancak kendisinde zayıflık bulunan Abdullah b. Zuhar vardır."

[4] İbn Ebî Şeybe (2/242).

[5] Taberânî (1&71) ve Beyhakî (2527). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/146) der ki: "İsnâdında tanımadığım raviler vardır."

Müsedded ashâbdan bir adamdan bildirir: *"İki rekatlık bir namazda okunabilecek en güzel sûrelerden ikisi İhlâs ile Kâfirûn sûreleridir"* sözünü Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) yirmi küsur defa işittim.[1]

Ahmed, İbnu'd-Durays, Bağavî ve Humeyd b. Zencûye *Terğîb*'de Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) yetişen ihtiyar bir adamdan bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ile bir yolculuğa çıkmıştım. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), Kâfirûn Sûresi'ni okuyan bir adamla karşılaşınca: *"Bu adam şirkten berî oldu"* buyurdu. Başka birisinin İhlâs Sûresi'ni okuduğunu işitince de: *"Bu sözlerle Cennet ona vacip oldu"* buyurdu. Başka bir rivayette: *"Bu kişi de bağışlandı"* şeklindedir.[2]

İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbnu'l-Enbârî *Mesâhif*'de, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Ferve b. Nevfel b. Muâviye el-Eşcaî'den bildirir: "Yâ Resûlallah! Yatağıma girdiğim zaman söyleyeceğim bir şey öğret" dediğimde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kâfirûn Sûresi'ni oku ve hemen ardından uyu. Zira bu sûre senin şirkten beraatindir"* buyurdu.[3]

Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe ve İbn Merdûye, Abdurrahman b. Nevfel el-Eşcaî'den bildirir: Babam: "Yâ Resûlallah! Ben henüz yeni şirkten çıkıp Müslüman olmuş biriyim. Beni şirkten tamamen uzaklaştıracak bir âyet öğret" deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kâfirûn Sûresi'ni oku"* buyurdu. Bundan dolayıdır ki babam ölene kadar her gün ve gecede mutlaka bu sûreyi okumuştur.[4]

İbn Merdûye, Berâ'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Nevfel b. Muâviye el-Eşcaî'ye: *"Uyumak için yatağına girdiğin zaman Kâfirûn Sûresi'ni oku. Bunu okuduğun zaman şirkten berî olursun"* buyurdu.

---

[1] *el-Metâlibu'l-Âliye*'de (4184) geçtiği üzere Müsedded. Bûsîrî, *el-Müstezâd mine'l-İthâf*'da (4184): "Zayıf bir isnâddır" demiştir.

[2] Ahmed 27/150, 165, 38/247 (16605, 16617, 23194) ve İbnu'd-Durays (305). *Müsned*'in muhakkikleri: "Sahîh hadistir" demişlerdir.

[3] İbn Ebî Şeybe (9/74, 10/249), Ahmed 39/224 (23807), Ebû Dâvud (5055), Tirmizî (3403), Nesâî (11709), Hâkim (1/565, 2/538, "sahîh") ve Beyhakî (2520, 2521). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen Ebî Dâvud*, 4227).

[4] Saîd b. Mansûr (*Tefsîr*, 128), İbn Ebî Şeybe (9/74, 10/249, 250). Saîd'in *Sünen*'inin muhakkiki: "İsnâdı sahîhtir" demiştir.

Ahmed ve Taberânî *M. el-Evsat*'ta Hâris b. Cebele'den (Taberânî bunu Zeyd b. Hârise'nin kardeşi Cebele b. Hârise'den rivayet eder) bildirir: "Yâ Resûlallah! Bana, uyumak için yatağıma girdiğim zaman söyleyeceğim bir şey öğret" dediğimde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Gece vakti uyumak için yatağına girdiğin zaman Kâfirûn Sûresi'ni sonuna kadar oku. Zira bu sûre kişinin şirkten beraatidir"* buyurdu.[1]

Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Enes'ten bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Muâz'a: *"Uyuyacağın zaman Kâfirûn Sûresi'ni oku. Zira bu sûre senin şirkten beraatindir"* buyurdu.[2]

Deylemî'nin Abdullah b. Cerâd'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Münafık olan biri sabah namazını kılmaz ve Kâfirûn Sûresi'ni de okumaz"* buyurmuştur.[3]

Ebû Ya'lâ ve Taberânî, İbn Abbâs'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Sizi Allah'a şirk koşmaktan kurtaracak bir söz söyleyeyim mi? Uyuyacağınız zaman Kâfirûn Sûresi'ni okuyun."*[4]

Bezzâr, Taberânî ve İbn Merdûye, Habbâb'dan bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Uyumak için yatağına girdiğin zaman Kâfirûn Sûresi'ni oku"* buyurdu. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) de ne zaman yatağına girse mutlaka Kâfirûn Sûresi'ni sonuna kadar okurdu.[5]

İbn Merdûye'nin Zeyd b. Erkam'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah'ın huzuruna iki sûreyi okumuş (ve yaşamış) olarak çıkan kişi hesaba çekilmez. Bunlar da Kâfirûn ile İhlâs sûreleridir."*

---

[1] İbn Kesîr, *Tefsîr* (8/527) ile *Atrâfu'l-Müsned*'de 2/220, 221 (2136) geçtiği üzere Ahmed ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/527) geçtiği üzere Taberânî. İbn Hacer, *el-İsâbe*'de (1/457): "İsnâdı sahîh olan muttasıl bir hadistir" demiştir.

[2] Beyhakî (2522).

[3] Deylemî (6621). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (4682) hadisin uydurma olduğunu söylemiştir.

[4] *el-Metâlibu'l-Âliye*'de (4185) geçtiği üzere Ebû Ya'lâ ve Taberânî (12993). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/121) der ki: "İsnâdında çok zayıf biri olan Cübâra b. el-Muğlis vardır."

[5] Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr*, 3113) ve Taberânî (3708). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/121) der ki: "İsnâdında zayıf biri olan Câbir el-Cu'fi vardır."

Ebû Ubeyd *Fadâil*'de ve İbnu'd-Durays'ın bildirdiğine göre Ebû Mes'ûd el-Ensârî: "Bir gecede Kâfirûn Sûresi'ni okuyan kişi, yeterince ve en güzel şekilde Kur'ân okumuş olur" demiştir.[1]

Taberânî *M.es-Sağîr*'de Hz. Ali'den bildirir: Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi vesellem) namaz kıldığı sırada bir akrep ısırınca: *"Allah akrebi kahretsin! Ne namaz kılanı rahat bırakır, ne de başka bir şey yapanı!"* buyurdu. Sonra tuz ve su getirtti. Kâfirûn, Felak ve Nâs sûrelerini okuyarak tuzlu suyu sokulan yere sürmeye başladı.[2]

Ebû Ya'lâ, Cübeyr b. Mut'im'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bana: *"Ey Cübeyr! Bir yolculuğa çıktığın zaman arkadaşların içinde görünüşü en güzel ve azığı en çok olan kişi olmak ister misin?"* diye sordu. "Anam babam sana feda olsun! Tabi ki isterim!" dediğimde Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"O zaman Kâfirûn, Nasr, İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerini oku. Bu beş sûreden her birine «Bismillâhirrahmânirrahîm» ile başla ve 'Bismillâhirrahmânirrahîm' ile bitir."* Ben zengin ve varlıklı birisiydim. Bazen bir yolculuğa çıktığım zaman beraberimde bulunanlar içinde görünüşü en kötü, azığı da en az kişi ben olurdum. Bu sûreleri yolculukta okumayı Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) öğrendikten sonra ne zaman okusam yolculuğumdan dönene kadar diğerleri içinde görünüşü en iyi, azığı da en çok olan kişi ben olurdum.[3]

İbnu'd-Durays, Amr b. Mâlik'ten bildirir: Ebu'l-Cevzâ: "Kâfirûn Sûresi'ni çokça okuyarak kafirlerden berî olduğunuzu gösterin" derdi.[4]

---

[1] Ebû Ubeyd (sh. 141) ve İbnu'd-Durays (304).

[2] Taberânî (2/23). Elbânî, *es-Silsiletu's-Sahîha*'da (548) hadisin sahîh olduğunu söylemiştir.

[3] Ebû Ya'lâ (7419). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/133, 134) der ki: "İsnâdında tanımadığım kişiler vardır."

[4] İbnu'd-Durays (241).

NASR SÛRESİ

(MEDENÎ BİR SÛREDİR)

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Nasr Sûresi, Medine'de nazil oldu" demiştir.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Abdullah b. ez-Zübeyr: "Nasr Sûresi, Medine'de nazil oldu" demiştir.

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ★ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ★
فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ ۚ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا

"Allah'ın yardımı ve fetih (Mekke fethi) geldiğinde ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde, Rabbine hamd ederek tespihte bulun ve O'ndan bağışlama dile. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir."

İbn Cerîr, Atâ b. Yesâr'dan bildirir: "Nasr Sûresi, tamamıyla Mekke'nin fethinden ve insanların akın akın İslam dinine girmeye başlamasından sonra Medine'de nazil oldu. Bu sûrede Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) vefat edeceği haberini de vermiş oldu."[1]

İbn Ebî Şeybe, Abd b. Humeyd, Bezzâr, Ebû Ya'lâ, İbn Merdûye ve Beyhakî *Delâil*'de İbn Ömer'den bildirir: **"Allah'ın yardımı ve fetih gelip de insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde, Rabbine hamd ederek tespihte bulun ve O'ndan bağışlanma dile. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir"**[2] âyetleri Vedâ haccı sırasında, teşrîk günlerinin ortasında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Minâ'da iken nazil oldu. Bu sûre ile Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) vefat edeceğini ve bu haccın Veda haccı olduğunu bildi."[3]

---

[1] İbn Cerîr (24/711).

[2] Nasr Sur. 1-3

[3] *el-Metâlibu'l-Âliye*'de (4186) geçtiği üzere İbn Ebî Şeybe, *Müsned;* Abd b. Humeyd (*Müntehab,* 856); Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr,* 1141); *el-Metâlibu'l-Âliye*'de (4188) geçtiği üzere

Ebû Ubeyd ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs bu sûreyi: " إذا جاء فتحُ اللهِ والنصرُ (=Allah'ın fethi ve yardımı geldiği zaman...)" şeklinde okumuştur.[1]

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Allah'ın yardımı ve fetih gelip de insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde, Rabbine hamd ederek tespihte bulun ve O'ndan bağışlanma dile. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir"**[2] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Fetihten kasıt, Mekke'nin fethidir. Bu sûreyle Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem): "Allah'ın yardımı gelip Mekke fethedildiğinde, insanlar da akın akın İslam dinine girmeye başladığında Rabbini tesbih et ve ondan bağışlanma dile. Zira bunlar olduğu zaman sen de vefat edeceksin" denilmiştir.[3]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "أَفْوَاجًا"[4] ifadesini:" Bölük bölük, gruplar halinde" şeklinde açıklamıştır.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Dahhâk, Nasr Sûresi'ni açıklarken: "Bu sûre Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) vefat edeceğinin de habercisiydi" demiştir.[5]

Abd b. Humeyd, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde, Nasr Sûresi'ni açıklarken şöyle demiştir: Bize bildirilene göre İbn Abbâs şöyle demiştir: "Bu sûre Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) verdiği bir işaret ve ömrüne yönelik koyduğu bir sınırdır. Bu sûreyle Yüce Allah, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem): «Burada bahsedilenler olduktan sonra sen de fazla yaşamayacaksın» demiştir." Vallahi Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu sûrenin nazil olmasından sonra fazla yaşamadı; iki yıl sonra vefat etti.[6]

Ebû Ya'lâ ve Beyhakî (5/447). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (3/268) der ki: "İsnâdında zayıf biri olan Mûsa b. Ubeyde vardır."

[1] Ebû Ubeyd (sh. 189). Eldeki mushafa muhalif olduğu için şâz bir kıraattir.

[2] Nasr Sur. 1-3

[3] İbn Cerîr (24/705, 713).

[4] Nasr Sur. 2

[5] İbn Cerîr (24/712, 713).

[6] İbn Cerîr (24/712).

Ahmed, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Nasr Sûresi nazil olduğu zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ölüm haberim bana verildi"* buyurdu. Yani aynı yıl içinde vefat edeceği bildirildi.[1]

İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Nasr Sûresi nazil olduğu zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Vefat edeceğim haberi verildi ve ecelim yaklaştırıldı"* buyurdu.

İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: "Nasr Sûresi nazil olduğu zaman Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) vefat edeceğinin de haberinin verildiğini bildi."

Tayâlisî, İbn Ebî Şeybe, Ahmed, Taberânî, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî *Delâil*'de Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirir: Nasr Sûresi nazil olduğu zaman Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) onu sonuna kadar okudu ve: *"Ben ve ashabım bir tarafa diğer insanlar bir tarafadır. Fetih'ten (Mekke'nin fethinden) sonra artık hicret kalmamıştır. Bundan sonrasında artık sadece cihat ve niyetler vardır"* buyurdu.[2]

Nesâî, Abdullah b. Ahmed *Zühd*'e zevâidinde, İbn Ebî Hâtim, Taberânî ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: "Nasr Sûresi nazil olduğu zaman Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) vefat haberi de verilmiş oldu. Bundan dolayıdır ki Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bu sûrenin nazil oluşundan sonra âhiretine yönelik her zamankinden daha fazla büyük bir çabanın içine girdi."[3]

İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye, Ümmü Habîbe'den bildirir: Nasr Sûresi nazil olduğu zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yüce Allah ne zaman bir peygamber gönderse ümmeti içinde yaşama süresini bir önceki peygamberin ümmeti içinde yaşama sürenin yarısı kadar kılar. İsa b. Meryem de İsrail oğulları içinde kırk yıl kaldı. Benim için bu süre yirmi yıldır. Bundan dolayı bu sene içinde öleceğim"* buyurdu. Bunu duyan Hz. Fâtıma ağlamaya başlayınca,

---

[1] Ahmed 3/366 (1873) ve İbn Cerîr (24/709). *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[2] Tayâlisî (2319), İbn Ebî Şeybe (14/498, 499), Ahmed 17/258, 35/495 (11167, 21629), Taberânî (4444), Hâkim (2/257, "sahîh") ve Beyhakî (5/109, 110). *Müsned*'in muhakkikleri şöyle demişlerdir: *"Ben ve ashabım bir tarafa diğer insanlar bir tarafadır"* ifadesi dışında sahih liğayrihi hadistir.

[3] Nesâî, *S. el-Kübrâ* (11712) ve Taberânî (11903). Nesâî *Tefsîr*'inin muhakkikleri: "Sahîhtir" demişlerdir.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ailem içinde bana ilk kavuşacak kişi sen olacaksın"* buyurdu. Bunun üzerine Hz. Fâtıma gülümsedi.

İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Huneyn savaşı dönüşünde Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) Nasr Sûresi nazil oldu. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Ey Ali b. Ebî Tâlib! Ey Muhammed'in kızı Fâtıma! Allah'ın yardımı ile fethi geldi. İnsanların da Allah'ın dinine akın akın girdiklerini gördüm. Bundan dolayı Rabbimi hamdiyle tesbih eder, ondan bağışlanma dilerim. Şüphesiz Rabbim tövbeleri kabul edendir."*

Hatîb ve İbn Asâkir, Hz. Ali'den bildirir: "Yüce Allah, Nasr Sûresi'ni indirerek Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) vefat edeceği haberini de verdi. Mekke'nin fethi hicretin sekizinci yılında gerçekleşti. Hicretin dokuzuncu yılında kabileler peşpeşe Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) gelip Müslüman olmaya başladılar. Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) bu sûreyle vefat haberi verildi, ancak bunun gece mi gündüz mü olacağını bilmiyordu. Bundan dolayı vakit kaybetmeden elinden ne geliyorsa yaptı. Sünnetleri en geniş şekliyle ortaya koydu. Farzları sağlamlaştırdı. Ruhsatları netleştirip ortaya koydu. Hadislerden birçoğunu neshetti. Tebûk savaşına çıktı. Hepsini de veda etmek üzere olan kişi edasıyla yaptı."

Taberânî, İbn Abbâs'tan bildirir: Huneyn savaşı dönüşünde Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) Nasr Sûresi olan: **"Allah'ın yardımı ve fetih gelip de insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde, Rabbine hamd ederek tespihte bulun ve O'ndan bağışlanma dile. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir"**[1] âyetleri nazil oldu. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ey Ali b. Ebî Tâlib! Ey Muhammed'in kızı Fâtıma! Allah'ın yardımı ile fethi geldi. İnsanların da Allah'ın dinine akın akın girdiklerini gördüm. Bundan dolayı Rabbimi hamdiyle tesbih eder, ondan bağışlanma dilerim. Şüphesiz Rabbim tövbeleri kabul edendir. Ey Ali! Benden sonra müminlerle mücadele olacaktır"* buyurdu. Ali: "İman ettiklerini söyleyen müminlerle ne üzerine mücadele edeceğiz?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kendi şahsi görüşlerine göre hareket etmeleri yüzünden dinde yeni şeyler çıkarmaları üzerine mücadele edeceksiniz. Zira emir ve yasaklarıyla birlikte din ancak Yüce Allah'tandır"* buyurdu. Ali: "Yâ Resûlallah! Hakkında

[1] Nasr Sur. 1-3

Kur'ân'da bir hüküm bulunmayan ve senin sünnetinde de bir uygulaması olmayan bir konuyla karşı karşıya kaldığımızda ne yapalım?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Böylesi konularda âbid olan müminlerle istişarede bulunarak karar alır şahsi görüşlerinize göre hüküm vermezsiniz. Şayet benden sonra birini halife bırakacak olsaydım bunu en çok hakeden sen olurdun. Zira ilk Müslümanlardansın, benim akrabam ve damadımsın. Yanında da eş olarak mümin kadınların efendisi bulunuyor. Hepsinden önce de Ebû Tâlib'in benim için çektiği sıkıntılar var. Kur'ân bana nazil olmaya başladığında da onun çocuklarını gözetme konusunda elimden geleni yapıyordum."*[1]

Ahmed, Taberânî, İbn Merdûye ve Beyhakî *Delâil*'de İbn Abbâs'tan bildirir: Nasr Sûresi nazil olduğunda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kızı Fâtıma'yı çağırdı ve: *"Vefat edeceğim haberi verildi"* buyurdu.[2]

Saîd b. Mansûr, İbn Sa'd, Buhârî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Taberânî, İbn Merdûye, Ebû Nuaym *Delâil*'de ve Beyhakî *Delâil*'de İbn Abbâs'tan bildirir: Hz.Ömer, Bedir savaşına katılan yaşlı kişilerle birlikte beni de meclisinde bulundururdu. Bir defasında Abdurahman b. Avf ona: "Onun kadar çocuklarımız varken neden bu genci de bizimle birlikte meclisine alıyorsun?" diye sorunca, Ömer: "Ama o konumunu sizin de iyi bildiğiniz biridir" karşılığını verdi. Daha sonraları bir gün Ömer onları yanında topladı ve beni de çağırdı. Ancak Ömer'in beni de çağırmasının onlara beni kanıtlamak için olduğunu anladım. Herkes toplandığında: **"Allah'ın yardımı ve fetih gelip de insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde, Rabbine hamd ederek tesbihte bulun ve O'ndan bağışlanma dile. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir"**[3] âyetlerini okudu ve: "Bu âyetler hakkında ne diyorsunuz?" diye sordu. Bazıları: "Yüce Allah burada, ilahi yardım ile fethin gelmesi halinde kendisine hamdedip bağışlanma dilememizi emrediyor" dedi. Bazıları da buradaki kastı bilmediklerini söyledi. Bazıları ise susup hiçbir şey demedi. Ömer bana: "Ey İbn Abbâs! Sen de böyle mi düşünüyorsun?" diye sorunca, ben: "Hayır!" karşılığını verdim. Ömer: "Sen bu konuda ne

[1] Taberânî (12042). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (1/180) der ki: "İsnâdında Buhârî tarafından hadisleri münker görülen Abdullah b. Kîsân vardır."

[2] Ahmed 3/366 (1873), Taberânî (11907), *Tahrîcu'l-Keşşâf*'da (4/322) geçtiği üzere İbn Merdûye ve Beyhakî (7/167). *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[3] Nasr Sur. 1-3

diyorsun?" diye sorunca, şu cevabı verdim: "Burada Yüce Allah, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) ecelinin geldiğini haber vermektedir. Yani Allah'ın yardım ile fethi geldiği zaman -ki buradaki fetihten kasıt, Mekke'nin fethidir- vefat anın da yaklaşmış demektir. Onun için Rabbini hamd ile tesbih et ve ondan bağışlanma dile. Zira Rabbin tövbeleri kabul edendir, denilmiştir." Ben bu cevabı verince Hz.Ömer: "Bu sûrenin manası konusunda ben de senin bildiğinden başkasını bilmiyorum" dedi.[1]

İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Ömer bize Nasr Sûresi'ni sorunca bazıları: "Buradaki fetihten kasıt, Medâin'in fethi ile bazı sarayların ele geçirilmesidir" dedi. Ömer bana: "Ey İbn Abbâs! Sen ne diyorsun?" diye sorunca, ben: "Bu, Muhammed'e (sallallahu aleyhi vesellem) yapılan bir örneklemedir ve yakın zamanda vefat edeceği haberi verilmiştir" dedim.[2]

İbn Merdûye, Ebû Nuaym *Fadâilu's-Sahâbe*'de, Hatîb *Tâli't-Talhîs*'de ve İbn Asâkir, İbn Abbâs'tan bildirir: Nasr Sûresi nazil olduğu zaman Abbâs, Hz.Ali'nin yanına geldi ve: "Haydi Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) gidelim. Şayet ondan sonra hilafet bizde olacaksa bu konuda Kureyşliler bizimle çekişmeyecektir. Ancak bu iş başkasına bırakılacaksa kendisiyle konuşalım da bizim için gerekli tavsilerde bulunsun" dedi. Ali: "Hayır!" karşılığını verdi. Bunun üzerine ben gizlice Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) geldim ve durumu ona haber verdim. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yüce Allah, dini ve vahyi üzerinde Ebû Bekr'i benden sonra halife kıldı. Bu görev ona verilmiştir. Onu dinleyip itaat edin ki doğru yolu bulup kurtuluşa eresiniz. Ona tâbi olun ki doğru yolda kalasınız"* buyurdu. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) vefatından sonra bazı Arap kabilelerinin irtidad etmesi olayında Ebû Bekr'in savaş isteğine ashâb muhalefet ederken onunla aynı görüşü paylaşan, ona destek veren ve bu konuda atacağı adımlara yardımcı olan tek kişi Abbâs'tı. Vallahi Ebû Bekr ile Abbâs'ın bu konudaki görüşü ile kararlılığını yeryüzündeki hiç kimse değiştirecek değildi ve değiştiremedi."[3]

---

[1] *Fethu'l-Bârî*'de (8/736) geçtiği üzere Saîd b. Mansûr, İbn Sa'd (2/365), Buhârî (3627, 4294, 4430, 4970), İbn Cerîr (24/708, 709), Taberânî (10616, 10617) ve Beyhakî (7/167).

[2] Buhârî (4969).

[3] Ebû Nuaym, *Fadâlu'l-Hulafâi'l-Erba'a* (179), Hatîb (241) ve İbn Asâkir (30/224, 225). İbnu'l-Cevzî, *el-Mavdûât*'ta (1/315, 316): "Bu rivayet sahîh değildir" demiştir.

Taberânî ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Allah'ın yardımı ve fetih gelip de insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde, Rabbine hamd ederek tesbihte bulun ve O'ndan bağışlama dile. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir"**[1] âyetlerini açıklarken şöyle demiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) burada ashaba kendi ölüm haberini vermiştir. Bu sûrede Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem), insanların akın akın Müslüman olduklarını gördüğün zaman vefat anın da yaklaşmış demektir. Onun için Rabbini hamd ile tesbih et ve ondan bağışlanma dile. Zira Rabbin tövbeleri kabul edendir, denilmiştir."[2]

İbn Merdûye, Hatîb ve İbn Asâkir'in bildirdiğine göre Ebû Hureyre: **"Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Bu sûreyle Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) eceli belirlenmiş ve vefatının yakın olduğu haberi verilmiştir. Yani kendisine: "Mekke'nin fethinden sonra sadece kısa bir süre hayatta kalacaksın" denilmiştir.[4]

İbn Ebî Şeybe ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: "Kur'ân'da tam olarak nazil olan son sûre Nasr Sûresi'dir."[5]

İbnu'n-Neccâr'ın Sehl b. Sa'd'dan bildirdiğine göre Ebû Bekr: "Nasr Sûresi nazil olduğu zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yakında vefat edeceği haberinin kendisine verildiğini de anladı" demiştir.

Beyhakî'nin *Delâil*'de bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Mekke'nin fethi Ramazan ayının on üçünde gerçekleşti" demiştir.[6]

Beyhakî, İbn Şihâb'dan bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'nin fethi için Medine'ye hicretinden sekiz buçuk yıl sonra Müslümanlardan on bin kişiyle yola çıktı. Mekke'yi Ramazan ayının on yedisinde fethetti."[7]

İbn Ebî Şeybe, Müslim, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye, Hz. Âişe'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) çokça: *"Allah'ı hamd ile tesbih*

---

[1] Nasr Sur. 1-3
[2] Taberânî (12445).
[3] Nasr Sur. 1
[4] Hatîb (8/167) ve *Muhtasaru Târihi Dimaşk*'ta (2/368) geçtiği üzere İbn Asâkir.
[5] İbn Ebî Şeybe (14/104) ve Müslim (3024).
[6] Beyhakî (5/21, 22).
[7] Beyhakî (5/21-23) ve Buhârî (4276).

ederim. Allah'tan bağışlanma diler ona tövbe ederim" derdi. Ona: "Yâ Resûlallah! Bakıyorum da çokça «Allah'ı hamd ile tesbih ederim. Allah'tan bağışlanma diler ona tövbe ederim» diyorsun" dediğimde şöyle buyurdu: *"Rabbim, ümmetim konusunda bir işaret göreceğimi bildirdi. Bu işareti gördüğüm zaman da çokça «Allah'ı hamd ile tesbih ederim. Allah'tan bağışlanma diler ona tövbe ederim» diyeceğim. Söz konusu işareti de Mekke'nin fethi ile,* **"Allah'ın yardımı ve fetih gelip de insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde, Rabbine hamd ederek tesbihte bulun ve O'ndan bağışlanma dile. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir"**[1] *âyetleriyle gördüm."*[2]

Abdurrezzâk, Ahmed, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Mâce, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye, Hz. Âişe'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Nasr Sûresi'nin nüzulundan sonra rükû ile secdelerinde çokça: *"Allahım! Seni hamdinle tesbih ederim! Allahım beni bağışla!"* diye dua ederdi.[3]

İbn Cerîr, Hz. Âişe'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem), Nasr Sûresi kendisine nazil olduktan sonra dualarını sûrede ifade edildiği gibi hep: *"Allahım! Rabbimiz! Seni hamdinle tesbih ederim! Allahım! Beni bağışla!"* şeklinde ettiğini işitirdim.[4]

İbn Cerîr ve İbn Merdûye, Ümmü Seleme'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) son zamanlarında oturup kalkarken, gidip gelirken devamlı olarak: *"Allahım! Seni hamdinle tesbih ederim. Senden bağışlanma diler, sana tövbe ederim"* derdi. Neden devamlı olarak bunu dediğini sorduğumda da: *"Böyle demem emredildi"* karşılığını verdi ve: **"Allah'ın yardımı ve fetih gelip de insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde, Rabbine**

---

[1] Nasr Sur. 1-3

[2] İbn Ebî Şeybe (10/258), Müslim 484 (218, 220) ve İbn Cerîr (24/706, 707, 709, 710).

[3] Abdurrezzâk, *Musannef* (2878); Ahmed 40/192, 271 (24163, 24223, 24685); Buhârî (794, 817, 4293, 4968); Müslim 484 (217); Ebû Dâvud (877); Nesâî (1046, 1121, 1122), *S. el-Kübrâ* (11710); İbn Mâce (889), İbn Cerîr (24/709, 710) ve *Fethu'l-Bârî*'de (8/734) geçtiği üzere İbn Merdûye.

[4] İbn Cerîr (24/710), benzerini Buhârî (4967) ve Müslim 484 (219).

hamd ederek tesbihte bulun ve O'ndan bağışlanma dile. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir"[1] âyetlerini okudu.[2]

Abdurrezzâk, Muhammed b. Nasr *es-Salât*'ta, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye, İbn Mes'ûd'dan bildirir: Nasr Sûresi nazil olduktan sonra Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) çokça: *"Allahım! Seni hamdinle tesbih ederim. Beni bağışla! Sen ki tövbeleri kabul edensin, merhamet sahibisin"* şeklinde dua ederdi.[3]

Hâkim ve İbn Merdûye, İbn Mes'ûd'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) çokça: *"Rabbimiz! Seni hamdinle tesbih ederim"* diye dua ederdi. Nasr Sûresi nazil olduktan sonra ise: *"Allahım! Seni hamdinle tesbih ederim. Beni bağışla! Sen ki tövbeleri kabul edensin, merhamet sahibisin"* şeklinde dua etmeye başladı.[4]

İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: Nasr Sûresi nazil olduğu zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yemenliler geldi. Onlar herkesten fazla yumuşak kalpli insanlardır. İman Yemenli, fıkıh Yemenli, hikmet de Yemenlidir"* buyurdu.[5]

Taberânî ve İbn Merdûye, İbn Abbâs'tan bildirir: Bir ara Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Medine'de iken: *"Allahu Ekber! Allah'ın yardımı ile fethi geldi! Yemenliler de geldi. Onlar yumuşak kalpli, itaatkâr insanlardır. İman Yemenli, fıkıh Yemenli, hikmet de Yemenlidir"* buyurdu.[6]

Hâkim, Ebû Hureyre'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): **"İnsanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde"**[7] âyetini okudu ve:

---

[1] Nasr Sur. 1-3

[2] İbn Cerîr (24/711). İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/533): "Garîb (tek kanallı) hadistir" demiştir.

[3] Abdurrezzâk, *Musannef* (2879), Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 75, 76), İbn Cerîr (24/712) ve Ahmed, *Müsned* 6/207 (3683). *Müsned*'in muhakkikleri: "Hasen liğayrihi" demişlerdir.

[4] Hâkim (2/538, 539, "sahîh").

[5] *Tahrîcu Ahâdisi'l-Keşşâf*'da (4/315) geçtiği üzere İbn Merdûye. Zeylaî: "Ebû Hureyre'nin rivayeti olarak garîb (tek kanallı) bir hadistir" demiştir. Hadisin aslını Buhârî (4390) ile Müslim (52) zikretmişlerdir.

[6] Taberânî (11903, 11904). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (9/22, 23) der ki: "İsnadlarından birinin ravileri *Sahîh*'in ravileridir."

[7] Nasr Sur. 2

"İnsanlar bu dine bölük bölük girdikleri gibi bu dinden bölük bölük çıkacaklardır" buyurdu.[1]

Taberânî, İbn Merdûye ve Ebû Nuaym *Hilye*'de İbn Abbâs'tan bildirir: **"Allah'ın yardımı ve fetih gelip de insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde, Rabbine hamd ederek tesbihte bulun ve O'ndan bağışlanma dile. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir"**[2] âyetleri nazil olduğu zaman, Muhammed (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ey Cebrail! Burada vefat haberi verilen kişi benim"* buyurdu. Cebrail de: "Âhiret senin için dünyadan daha hayırlıdır" karşılığını verdi.[3]

İbn Merdûye, Câbir b. Abdillah'tan bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *"İnsanlar bu dine bölük bölük girdiler ve bölük bölük de çıkacaklardır"* buyurduğunu işittim.[4]

İbn Asâkir, İbn Abbâs'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): **"Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman"**[5] âyetini okudu ve şöyle buyurdu: *"Yemenliler de geldi. Onlar yumuşak kalpli, yumuşak huylu insanlardır. Hüzünlü bir kalpleri Allah'a karşı büyük bir haşyetleri vardır. Onlar bölük bölük Allah'ın dinine girmişlerdir."*[6]

---

[1] Hâkim (4/496, "sahîh").

[2] Nasr Sur. 1-3

[3] Taberânî (2676) ve Ebû Nuaym (4/73, uzun bir metinle). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (9/27-31) der ki: "İsnâdında uydurmacı ve hadis uyduran biri olan Abdulmun'im b. İdrîs vardır."

[4] *Tahrîcu Ahâdisi'l-Keşşâf*'da (4/314) geçtiği üzere İbn Merdûye ve Ahmed 23/47 (14696). Ahmed'in muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[5] Nasr Sur. 1

[6] İbn Asâkir (11/287).

TEBBET SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Tebbet Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

İbn Merdûye, İbnu'z-Zubeyr ile Hz. Âişe'den aynısını bildirir.

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ★ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ★ سَيَصْلَىٰ نَارًا

ذَاتَ لَهَبٍ ★ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ★ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ

"Ebû Leheb'in elleri kurusun. Zaten kurudu. Ona ne malı fayda verdi, ne de kazandığı. O, bir alevli ateşe girecektir. Boynunda bükülmüş hurma liflerinden bir ip olduğu hâlde sırtında odun taşıyarak karısı da (o ateşe girecektir)."

Ebû Nuaym *Delâil*'de İbn Abbâs'tan bildirir: Ebû Leheb Kureyş kafirlerinden birisiydi. Kureyşliler işbirliği yapıp bizleri Şi'b'de (Ebû Tâlib mahallesi) ablukaya aldıklarında Ebû Leheb bu mahalleden ayrılıp Kureyşli müşriklere destek çıktı. Ebû Leheb abluka altındaki akrabalarını bırakıp mahalleden çıktıktan sonra Utbe b. Rabîa'nın kızı Hind ile karşılaştı. Ona: "Ey Utbe'nin kızı! Bunu yaparak Lât ile Uzza'ya yardım etmedim mi?" diye sordu. Hind: "Evet, ettin! Allah sana hayırlar versin ey Ebû Utbe!" karşılığını verdi. Ebû Leheb: "Muhammed bizlere olmayacak şeyleri vaad ediyor. Ancak kendisi ölümden sonra bunların olacağını iddia ediyor. Oysa şimdi ellerime bıraktığı bir şey var mı?" diye sorduktan sonra açık duran ellerine doğru üfledi ve: "Kuruyun emi! Zira İçinizde Muhammed'in vaad ettiği şeylerden bir şey göremiyorum!" dedi. Bunun üzerine: **"Ebû Leheb'in elleri kurusun. Zaten kurudu. Malı ve kazandığı kendisine fayda vermedi. O, bir alevli ateşe girecektir. Karısı da, boynunda bir ip olduğu halde ona odun taşıyacaktır"**[1] âyetleri nazil oldu. Şi'b'de üç yıl boyunca ablukaya alındık. Bu süre içinde Kureyşliler her türlü yiyecek girişine engel oldular. Öyle ki bizden biri mahalleden çıkıp parayla bir şey satın almak istiyor, ancak kimseler ona

[1] Tebbet Sur. 1-5

bir şey satmadan geri dönüyordu. Bu muhasara altında içimizden ölenler de oldu.[1]

Saîd b. Mansûr, Buhârî, Müslim, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye, Ebû Nuaym *Delâil*'de ve Beyhakî *Delâil*'de İbn Abbâs'tan bildirir: "Yakın akrabalarını uyar. İhlasa erdirilmiş taraftarlarını da"[2] buyruğu nazil olduğu zaman Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Safâ tepsine çıktı ve: *"Baskın var!"* diye bağırdı. Kureyşliler bu uyarı üzerine orada toplanınca Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) onlara: *"Bu dağın arkasında size saldırmak üzere bekleyen bir süvari birliği var desem bana inanır mıydınız?"* diye sordu. Kureyşliler: "Daha önce yalan söylediğini hiç görmedik" karşılığını verdiler. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"O zaman önünüzde bekleyen çetin bir azaba karşı sizleri uyarıyorum!"* buyurunca, orada bulunan Ebû Leheb: "Kahrolasıca! Bizi bunun için mi buraya topladın!" dedi. Bunun üzerine de Tebbet Sûresi nazil oldu.[3]

Abd b. Humeyd, İbnu'l-Münzir ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Ömer: "تَبَّتْ"[4] ifadesini: "Hüsrana uğrasın" şeklinde açıklamıştır.

İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: " تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ"[5] âyetini: "Ebû Leheb'in iki eli hüsrana uğrasın, uğradı da" şeklinde açıklamıştır.

Abdurrezzâk, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: " تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ"[6] âyetini: "Ebû Leheb'in iki eli hüsrana uğrasın, uğradı da" şeklinde açıklamıştır.[7]

---

[1] Ebû Nuaym (206).

[2] Kurtubî, *Tefsîr* (13/143): "Göründüğü kadarıyla bu ifade önceleri Kur'ân'dan okunan bir ayet iken daha sonra neshedilmiştir. Zira ne mushafta ne de mütevatir olan rivayetlerde bu ifadeye yer verilmiştir" demiştir. bk: *Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî* (3/82) ile *Fethu'l-Bârî* (8/502).

[3] Buhârî (4801, 4971, 4972), Müslim (208), İbn Cerîr (17/659, 660, 24/716), İbn Ebî Hâtim (9/2825), *Fethu'l-Bârî*'de (8/737) geçtiği üzere İbn Merdûye, Ebû Nuaym (116) ve Beyhakî (2/181, 182).

[4] Tebbet Sur. 1

[5] Tebbet Sur. 1

[6] Tebbet Sur. 1

[7] Abdurrezzâk (2/406) ve İbn Cerîr (24/715).

İbn Ebî Hâtim, Hasan(-ı Basrî)'den bildirir: "Ebû Leheb'e güzelliğinden dolayı bu isim verilmiştir."

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hz. Âişe: "Kişinin yiyeceği en temiz ve helal şey kendi kazancından yedikleridir. Kişinin çocuğu da kazançlarından biridir" demiştir. Hz. Âişe sonra: **"Ona ne malı fayda verdi, ne de kazandığı"**[1] âyetini okumuş ve: "Burada kazandığından kasıt çocuklarıdır" demiştir.

Abdurrezzâk, Atâ'dan bildirir: **"Ona ne malı fayda verdi, ne de kazandığı"**[2] âyetindeki kazançtan kastın kişinin çocukları olduğu söylenirdi. Mücâhid ile Hz. Âişe de aynı şeyi söylemiştir.[3]

Taberânî, Katâde'den bildirir: "Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) kızı Rukayye, Ebû Leheb'in oğlu Utbe ile nikahlanmıştı. Yüce Allah, Tebbet Sûresi'ni indirince Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Utbe'den Rukayye'yi boşamasını istedi. Utbe boşayınca Osman onunla evlendi."[4]

Taberânî, Katâde'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kızı Ümmü Gülsüm, Ebû Leheb'in oğlu Uteybe ile evliydi. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) diğer kızı Rukayye ise Ebû Leheb'in diğer oğlu Utbe ile evliydi. Yüce Allah, Tebbet Sûresi'ni indirince Ebû Leheb iki oğluna: "Şayet Muhammed'in kızlarını boşamazsanız sizinle bir arada bulunmamız haram olsun!" dedi. Harb b. Umeyye'nin kızı olan anneleri de -ki âyette odun taşıyıcısı olarak zikredilen kendisidir- onlara: "Bu kızları boşayın! Zira dinimizden çıktılar" deyince Uteybe ile Utbe, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kızlarını boşadılar.[5]

Abdurrezzâk, Hâkim ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ona ne malı fayda verdi, ne de kazandığı"**[6] âyetini açıklarken: "Buradaki kazançtan kasıt, hem kendi kazandıkları hem de çocuklarıdır" demiştir.[7]

---

[1] Tebbet Sur. 2

[2] Tebbet Sur. 2

[3] Abdurrezzâk, *Musannef* (16630).

[4] Taberânî 22/434 (1056). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (9/216, 217) der ki: "İsnâdında Ebû Hâtim tarafından zayıf, İbn Hibbân tarafından ise güvenilir bulunan Züheyr b. el-Alâ vardır. Bunun da isnâdı hasendir."

[5] Taberânî 22/435, 436 (1060).

[6] Tebbet Sur. 2

[7] Abdurrezzâk (2/406), *Musannef* (16631) ve Hâkim (2/539).

Abdurrezzâk, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Ona ne malı fayda verdi, ne de kazandığı"**[1] âyetini açıklarken: "Buradaki kazançtan kasıt çocuklarıdır" demiştir.[2]

İbn Cerîr, Hemdânlı biri olan Yezîd b. Zeyd'den bildirir: Ebû Leheb'in karısı eziyet etmek için Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) geçeceği yollara diken atardı. Bu konuda da: **"Ebû Leheb'in elleri kurusun. Zaten kurudu. Malı ve kazandığı kendisine fayda vermedi. O, bir alevli ateşe girecektir. Karısı da, boynunda bir ip olduğu halde ona odun taşıyacaktır"**[3] âyetleri nazil oldu. Bu âyetler nazil olunca Ebû Leheb'in karısına: "Peygamber seni hicvediyor!" haberi ulaştırıldı. Ebû Leheb'in karısı bunu duyunca: "Beni ne diye hicvediyor? Siz beni hiç Muhammed'in dediği gibi boynumda bir iple odun taşıdığımı gördünüz mü?" dedi. Bir süre sonra Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldi ve: "Rabbin seni bıraktı ve sana darıldı" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Kuşluk vaktine ve karanlığı çöktüğü vakit geceye andolsun ki Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı"**[4] âyetlerini indirdi.[5]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Zeyd: **"Odun taşıyan karısı da"**[6] âyetini açıklarken: "Ebû Leheb'in karısı Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) geçeceği yollara gece vakti dikenli dallar getirip atardı" demiştir.[7]

İbn Ebi'd-Dünya *Zemmu'l-Ğîbe*'de, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Odun taşıyan karısı da"**[8] âyetini açıklarken: "Odun taşıması, dedikodu yapması ve laf taşıması anlamındadır" demiştir. **"Boynunda mesedden bir ip de olduğu halde"**[9] âyetini açıklarken de: "Bu ip ateşten bir iptir" demiştir.[10]

---

[1] Tebbet Sur. 2
[2] Abdurrezzâk, *Musannef* (16630) ve İbn Cerîr (24/717).
[3] Tebbet Sur. 1-5
[4] Duhâ Sur. 1-3
[5] İbn Cerîr (24/719, 721, 722).
[6] Tebbet Sur. 4
[7] İbn Cerîr (24/720).
[8] Tebbet Sur. 4
[9] Tebbet Sur. 5
[10] İbn Ebi'd-Dünya (127) ve İbn Cerîr (24/720).

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Katâde: **"Odun taşıyan karısı da"**[1] âyetini açıklarken: "Odun taşıması insanlar arasında laf taşıması anlamındadır" demiştir. "فِي جِيدِهَا"[2] ifadesini de: "Boynunda" şeklinde açıklamıştır.[3]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Odun taşıyan karısı da"**[4] âyetini açıklarken: "Kureyş boyları arasında laf taşır, koğuculuk yapardı" demiştir.

İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve İbnu'l-Enbârî'nin *Mesâhif*'de bildirdiğine göre Urve b. ez-Zubeyr: **"Boynunda mesedden bir ip de olduğu halde"**[5] âyetini açıklarken: "Cehennemde boynuna yetmiş arşın uzunluğunda demirden bir zincir takılacaktır" demiştir.[6]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Şa'bî: **"...Mesedden bir ip..."**[7] buyruğunu: "Liften bir ip" şeklinde açıklamıştır.

İbnu'l-Enbârî'nin bildirdiğine göre Mücâhid: **"Boynunda mesedden bir ip de olduğu halde"**[8] âyetini açıklarken: "Makaranın ortasındaki demirden uzanır gibi boynunda bir ip olacaktır" demiştir.

İbnu'l-Enbârî'nin bildirdiğine göre Katâde: **"Boynunda mesedden bir ip de olduğu halde"**[9] âyetini açıklarken: "Mesed'den kasıt, boncuk gerdanlıktır" demiştir.

İbn Cerîr, Beyhakî *Delâil*'de ve İbn Asâkir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Odun taşıyan karısı da"**[10] âyetini açıklarken: "Ebû Leheb'in karısı eziyet vermek için dikenli dallar taşıyıp Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ile ashâbının geçeceği yollara atardı. Aynı şekilde laf taşıma, koğuculuk yapma işi de

[1] Tebbet Sur. 4
[2] Tebbet Sur. 5
[3] İbn Cerîr (24/721).
[4] Tebbet Sur. 4
[5] Tebbet Sur. 5
[6] İbn Cerîr (24/723, 724).
[7] Tebbet Sur. 5
[8] Tebbet Sur. 5
[9] Tebbet Sur. 5
[10] Tebbet Sur. 4

"odun taşımak" deyimiyle ifade edilir" demiştir: **"Boynunda mesedden bir ip de olduğu halde"**[1] âyetini açıklarken de: "Mesed, Mekke'de kullanılan bir çeşit kalın iptir. Makaranın ortasındaki demire de mesed denilir. Aynı şekilde boncuk gerdanlığa da mesed denilir" demiştir.[2]

İbn Asâkir, Câfer b. Muhammed'den, o da babasından bildirir: Akîl, Muâviye'nin yanına girince, Mûaviye (istihza babında) ona: "Sana göre amcan Ebû Leheb'in Cehennemdeki yeri neresidir?" diye sordu. Akîl: "Cehenneme girdiğin zaman hemen sol tarafta, odun taşıyıcısı olan halanın üzerinde! Sen de bilirsin ki binen her zaman binilenden üstündür" karşılığını verdi. [3]

İbn Asâkir içinde el-Küdamî'nin[4] bulunduğu bir senedle Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Peygamber olarak gönderildiğimde dört tane amcam vardı. Biri Ebu'l-Fadl künyeli olan Abbâs'tır. Kıyamet gününe dek soyuna ihsanlarda bulunulacaktır. Diğeri Ebû Ya'lâ künyeli Hamza'dır. Yüce Allah dünyada da âhirette de onun kadrini yüceltmiştir. Diğeri Ebû Leheb künyeli Abduluzzâ'dır. Yüce Allah onu Cehenneme koymuş ve ateşini alevlendirmiştir. Bir diğeri de Ebû Tâlib künyeli Abdumenâf'tır. Kıyamet gününe dek hem kendisi, hem de soyu başı dik ve onurlu olacaktır."*[5]

İbn Ebi'd-Dünya ve İbn Asâkir, Câfer b. Muhammed'den, o da babasından bildirir: Ebû Leheb'in kızı Durre bir adamın önünden geçince adam: "Bu kız Allah düşmanı olan Ebû Leheb'in kızıdır!" dedi. Durre de adama dönüp: "Yüce Allah, zekası ve tanınmışlığından dolayı babamı kitabında zikretti. Babanı ise cahilin biri olduğundan dolayı zikretmeye değer bulmadı" karşılığını verdi. Daha sonra Durre bu olayı Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem)

---

[1] Tebbet Sur. 5

[2] İbn Cerîr (24/723), Beyhakî (2/183) ve *Muhtasaru Târîhi Dimaşk*'ta (29/128, 129) geçtiği üzere İbn Asâkir.

[3] İbn Asâkir (41/23).

[4] Muhammed b. Yunus b. Mûsa el-Küdamî'dir. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*'de (2/313) onun için: "Güvenilir raviler adına hadis uydururdu ki bu yönde bin hadisten fazla uydurmuştur" demiştir. İbn Adiy, *el-Kâmil*'de (6/2294) onun hakkında: "Hadis uydurma ve çalmakla itham edilmiştir" demiştir. Zehebî, *el-Mîzan*'da (4/74) onun için: "Metrûk olanlardan biridir" demiştir. bk: *Tehzîbu'l-Kemâl* (27/66, 67).

[5] *Muhtasaru Târîhi Dimaşk*'ta (29/134) geçtiği üzere İbn Asâkir.

aktarınca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) insanlara bir konuşma yaptı ve: *"Kafir biri üzerinden Müslüman birine eziyet edilmesin!"* buyurdu.[1]

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Ömer, Ebû Hureyre ve Ammâr b. Yâsir şöyle demişlerdir: Ebû Leheb'in kızı Durre hicret ederek Medine'ye geldi. Onu gören bazı kadınların: "Sen, Yüce Allah'ın, hakkında: **"Ebû Leheb'in elleri kurusun! Kurudu da"**[2] buyurduğu Ebû Leheb'in kızı değil misin?" demeleri üzerine Durre, durumu Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) iletti. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) de bir hutbe verip şöyle buyurdu: *"Ey insanlar! Neden beni akrabalarım üzerinden incitiyorsunuz? Vallahi kıyamet gününde bazıları bana akrabalıklarından dolayı şefaatime nail olacaklardır. Hatta Hakem, Hâ, Sudâ ve Selheb kabileleri*[3] *bile bana olan yakınlıklarından dolayı şefaate mazhar olacaklardır."*[4]

---

[1] İbn Ebi'd-Dünya, *Hilm* (112) ve İbn Asâkir (67/172).

[2] Tebbet Sur. 1

[3] İbn Ebî Hâtim, *İlel* (2/75) ile Abdurrezzâk, *Musannef*'te 11/56, 57 (19899) zikredildiğine göre Hakem, Hâ, Sudâ ve Selheb kabileleri Arapların bazı kabilelerindendir.

[4] Taberânî 24/259 (660). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (9/257, 258) der ki: "İsnâdında Abdurrahman b. Beşîr ed-Dimaşkî vardır. İbn Hibbân onu güvenilir görürken, Ebû Hâtim zayıf bulmuştur. Diğer ravileri ise güvenilirdir."

İHLÂS SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ★ اللَّهُ الصَّمَدُ ★ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ★ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ

"De ki: O, Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.) O'ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir."

Ahmed, Buhârî *Târih*'de, Tirmizî, İbn Cerîr, İbn Huzeyme, İbn Ebî Âsım *Sünne*'de, Bağavî *Mu'cem*'de, İbnu'l-Münzir, Hâkim *el-Kunâ*'da, Ebu'ş-Şeyh *Azame*'de, Hâkim, Beyhakî *el-Esmâ' ve's-Sifât*'ta Ubey b. Ka'b'dan bildirir: Müşrikler, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) gelip: "Ey Muhammed! Bize Rabbini tanıt, nesebi hakkında bilgi ver" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah: **"De ki: O, Allah birdir. Allah Samed'dir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur"**[1] âyetlerini indirdi. O doğmamıştır, çünkü doğan her şey ölür. Ölen her şey de ardında mirasçılar bırakır. Oysa Yüce Allah ne ölür, ne de mirasçı bırakır. Hiçbir şey ona denk ve benzer değildir. Onun benzeri başka da bir varlık yoktur.[2]

İbn Cerîr, İkrime'den bildirir: Müşrikler: "Ey Muhammed! Bize Rabbinden bahset. Nasıl biridir? Nedir? Neydendir?" diye sorunca, Yüce Allah: **"De ki: O, Allah birdir. Allah sameddir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur"**[3] âyetlerini indirdi.[4]

İbnu'd-Durays ve İbn Cerîr, Ebu'l-Âliye'den bildirir: Kabile reisleri, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem): "Bize Rabbinin nesebinden bahset" deyince,

---

[1] İhlâs Sur. 1-4

[2] Ahmed 35/143, 144 (21219), Buhârî (1/245), Tirmizî (3364), İbn Cerîr (24/727), İbn Huzeyme, *Tevhîd* (45), İbn Ebî Âsım (663), Ebu'ş-Şeyh (90), Hâkim (2/540) ve Beyhakî (50, 607). Açıklama kısmı hariç hasen hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 2680).

[3] İhlâs Sur. 1-4

[4] İbn Cerîr (24/728).

Cebrâil: **"De ki: O, Allah birdir. Allah Samed'dir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur"**[1] âyetlerini getirdi.[2]

Ebû Ya'lâ, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Taberânî *M. el-Evsat*'ta, Ebû Nuaym *Hilye*'de ve Beyhakî –hasen bir senedle- Câbir'den bildirir: Bedevinin biri Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) gelip: "Bize Rabbinin nesebinden bahset" deyince, Yüce Allah: **"De ki: O, Allah birdir. Allah Samed'dir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur"**[3] âyetlerini indirdi.[4]

Taberânî ve Ebu'ş-Şeyh *Azame*'de İbn Mes'ûd'dan bildirir: Kureyşliler, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): "Bize Rabbinin nesebinden bahset" deyince, İhlâs Sûresi nazil oldu.[5]

Ebu'ş-Şeyh *Azame*'de ve Ebû Muhammed es-Semerkandî *Fadâilu Kul Huvallahu Ahad*'da Enes'ten bildirir: Hayber Yahudileri, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) geldiler ve: "Ey Ebu'l-Kâsım! Yüce Allah melekleri önündeki hicabın nurundan, Âdem'i şekillenmiş balçıktan, İblis'i ateş alevinden, semayı dumandan, yeryüzünü de suyun köpüğünden yarattı. Bize Rabbinin kendisinden bahset" dediler. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onlara hemen bir cevap vermedi. Sonrasında Cebrail: **"De ki: O, Allah birdir. Allah Samed'dir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur"**[6] âyetleriyle geldi. Allah birdir, soyu nesli yoktur. Allah Samed'dir. İçinde boşluk olmadığı için ne bir şey yer, ne de bir şey içer. O doğurmamış ve doğmamıştır. Ne bir annesi babası, ne de kendisine nisbet edilecek bir çocuğu vardır. Onun hiçbir benzeri yoktur. Yarattıkları içinden onun yerini tutabilecek, düşmemeleri için gökler ile yerleri ayakta tutabilecek hiç kimse yoktur. Bu sûrede Cennet ile Cehennem, dünya ile âhiret, helal ile haramdan bahsedilmez. Sadece Yüce Allah'tan bahsettiği için ona has bir sûredir.

---

[1] İhlâs Sur. 1-4

[2] İbnu'd-Durays (244, Rabî' b. Enes'in sözü olarak) ve İbn Cerîr (24/728).

[3] İhlâs Sur. 1-4

[4] Ebû Ya'lâ (2044), İbn Cerîr (24/728), Taberânî (5687), Ebû Nuaym (4/335) ve Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-Sifât* (608). Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'i ile Beyhakî'nin *el-Esmâ' ve's-Sifât*'ının muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[5] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/538) geçtiği üzere Taberânî ve Ebu'ş-Şeyh (91). Her ikisi de bunu Ebû Vâil'den mürsel olarak rivayet etmişlerdir.

[6] İhlâs Sur. 1-4

Bu sûreyi üç defa okuyan kişi tüm Kur'ân'ı okumuş gibi olur. Otuz defa okuyan kişi o günü daha fazla okuyan kişi dışında yeryüzünde ondan daha fazla sevap elde eden olmaz. İkiyüz defa okuyan kişiye Firdevs cennetinde dilediği ve razı olacağı yerde bir mesken verilir. Evine girerken bu sûreyi üç defa okuyan kişi, fakir düşmekten kurtulur ve bunu okuyarak komşusuna da faydası dokunur. Adamın biri her namazda bu sûreyi okurdu. Müslümanlar onun bunu yapmasını hoş bulmadılar ve bunu Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi vesellem) de söylediler. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) adama: *"Neden her namazda bu sûreyi okuyorsun?"* diye sorunca, adam: "Çünkü bu sûreyi seviyorum" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Sûreye olan bu sevgin seni Cennete sokacaktır"* buyurdu. Bir gece Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sabaha kadar bu sûreyi tekrarlayıp durdu.[1]

İbn Ebî Âsım, Taberânî ve Ebû Nuaym *Delâil*'de Muhammed b. Hamza b. Yusuf b. Abdillah b. Selâm'dan, o da babasından bildirir: Abdullah b. Selâm, Yahudi bilginlerine: "Atam İbrahim'in mescidine (Kâbe'ye) gideceğim" dedi ve Mekke'de bulunan Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına gitti. Allah Resûlü Minâ'daydı ve ashâb da etrafında toplanmıştı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onu görünce: *"Abdullah b. Selâm sen misin?"* diye sordu. Abdullah: "Evet, benim" deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yaklaş"* buyurdu. Abdullah yaklaşınca Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Allah aşkına söyle! Tevrat'ta Allah'ın Resûlü olduğumun ifade edildiğini görmüyor musun?"* diye sordu. Abdullah: "Bize Rabbini anlat" deyince, Cebrâil: **"De ki: O, Allah birdir. Allah Samed'dir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur"**[2] mealindeki İhlâs Sûresi'ni indirdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu sûreyi ona okuyunca, Abdullah: "Allah'tan başka ilah olmadığına, senin de Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet ederim" diyerek Müslüman oldu. Daha sonra Medine'ye döndü ve Müslümanlığını gizli tuttu.[3]

İbn Ebî Hâtim, İbn Adiy ve Beyhakî *el-Esmâ' ve's-Sifât*'ta İbn Abbâs'tan bildirir: İçlerinde Ka'bu'l-Eşref ve Huyey b. Ahtab gibilerinin bulunduğu bir grup Yahudi, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) gelip: "Ey Muhammed! Seni

[1] Ebu'ş-Şeyh (88) ve Ebû Muhammed es-Semerkandî (30). *Azame*'nin muhakkiki: "Çok zayıftır" demiştir.

[2] İhlâs Sur. 1-4

[3] İbn Ebî Âsım, *Sunne* (664), Taberânî (13/322) ve Ebû Nuaym (246). Elbânî, *Zilâlu'l-Cenne*'de isnâdının zayıf olduğunu söylemiştir.

peygamber olarak gönderen Rabbini bize tanıt" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah: **"De ki: O, Allah birdir. Allah Samed'dir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur"**[1] âyetlerini indirdi.[2]

Taberânî *Sünne*'de Dahhâk'tan bildirir: Yahudiler: "Ey Muhammed! Bize Rabbini tanıt" dediklerinde, Yüce Allah: **"De ki: O, Allah birdir. Allah Samed'dir"**[3] âyetlerini indirdi. Yahudiler: "Bir olmasını anladık da, Samed ne demektir?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"İçi, boşluğu olmayandır"* buyurdu.

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir, Saîd b. Cübeyr'den bildirir: Yahudilerden bir grup Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) gelip: "Ey Muhammed! Tüm mahlukatı Allah yarattı. Peki, Allah'ı kim yarattı?" dediler. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) onlara öyle bir kızdı ki kızgınlığından yüzünün rengi bile değişti. Sonra Allah için onlara sert bir şekilde çıkıştı. Ancak Cebrâil geldi ve: "Sakin ol!" diyerek onu sakinleştirmeye çalıştı. Yahudilerin bu sorularına cevap olarak da Yüce Allah'tan: **"De ki: O, Allah birdir. Allah Samed'dir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur"**[4] âyetlerini getirdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) nazil olan bu âyetleri okuyunca, Yahudiler: "Bize Rabbini anlat nasıl bir şeydir? Kolları, pazuları nasıldır?" dediler. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu sözlerine öncekinden daha fazla kızdı ve yine sert bir şekilde onlara çıkıştı. Yine Cebrail gelip aynı şekilde onu sakinleştirdi ve bu söylediklerine cevap mahiyetinde: **"Onlar Allah'ı hakkıyla tanıyıp bilemediler. Kıyamet günü bütün yeryüzü O'nun tasarrufundadır. Gökler O'nun kudret eliyle dürülmüş olacaktır. O, müşriklerin ortak koşmalarından yüce ve münezzehtir"**[5] âyetini getirdi.[6]

Abdurrezzâk, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir, Katâde'den bildirir: Yahudilerden bir grup Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) geldiler ve: "Ey Muhammed! Bize Rabbini tanıt, nesebinden bahset" dediler. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onlara

---

[1] İhlâs Sur. 1-4

[2] *Mecmû'u'l-Fetâvâ*'da (17/222) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim, İbn Adiy (4/1566) ve Beyhakî (606). *el-Esmâ' ve's-Sifât*'ın muhakkiki: "İsnâdı zayıftır" demiştir.

[3] İhlâs Sur. 1, 2

[4] İhlâs Sur. 1-4

[5] Zümer Sur. 67

[6] İbn Cerîr (20/252, 24/728, 729).

ne tür bir cevap vereceğini bilemedi. Sonrasında: **"De ki: O, Allah birdir. Allah Samed'dir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur"**[1] âyetleri nazil oldu.[2]

Ebû Ubeyd *Fadâil*'de, Ahmed, Nesâî *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle*'de, İbn Menî', Muhammed b. Nasr, İbn Merdûye ve Diyâ'nın *el-Muhtâre*'de Ubey b. Ka'b'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İhlâs Sûresi'ni okuyan kişi, Kur'ân'ın üçte birini okumuş gibi olur"* buyurmuştur.[3]

İbnu'd-Durays, Bezzâr, Semmûye *Fevâid*'de ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"İhlâs Sûresi'ni iki yüz defa okuyan kişinin iki yüz yıllık günahları bağışlanır"* buyurmuştur.[4]

Ahmed, Tirmizî, İbnu'd-Durays ve Beyhakî *Sünen*'de Enes'ten bildirir: Adamın biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve: "Ben İhlâs Sûresi'ni çok seviyorum" dedi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ona olan bu sevgin seni Cennete sokacaktır"* buyurdu.[5]

İbnu'd-Durays, Ebû Ya'lâ ve İbnu'l-Enbârî *Mesâhif*'de Enes'ten bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurduğunu işittim: *"Biriniz bir gecede İhlâs Sûresi'ni üç defa okuyamaz mı? Zira bu sûre'yi okumak Kur'ân'ın üçte birini okumaya denktir."*[6]

---

[1] İhlâs Sur. 1-4

[2] İbn Cerîr (24/729).

[3] Ebû Ubeyd (sh. 143, 144), Ahmed 35/197 (21275), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (10521), *el-Metâlibu'l-Âliye*'de (4193) geçtiği üzere İbn Menî', Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 65) ve Diyâ (1239, 1240). *Müsned*'in muhakkikleri: "Sahîh liğayrihi" demişlerdir.

[4] İbnu'd-Durays (266), İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/544) geçtiği üzere Bezzâr ve Beyhakî (2542, 2546). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (295) hadisin münker olduğunu söylemiştir.

[5] Ahmed 19/421 (12432), Tirmizî (2901), İbnu'd-Durays (278) ve Beyhakî (2/60, 61). Hasen sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 2323).

[6] Ebû Ya'lâ (4118). Muhakkiki: "İsnâdı zayıftır" demiştir.

Muhammed b. Nasr *es-Salât*'ta ve Ebû Ya'lâ'nın Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İhlâs Sûresi'ni elli defa okuyan kişinin elli yıllık günahları bağışlanır"* buyurmuştur.[1]

Tirmizî, Muhammed b. Nasr, Ebû Ya'lâ, İbn Adiy ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah, her gün iki yüz defa İhlâs Sûresi'ni okuyan kişiye bin beş yüz iyilik sevabı yazar ve başkasına olan borçları dışında elli yıllık günahlarını siler."*[2]

Tirmizî, İbn Adiy ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Uyumak için yatağına giren kişi, sağ tarafına uzanıp İhlâs Sûresi'ni yüz defa okuduğu zaman kıyamet gününde Yüce Allah ona: «Ey kulum! Sağından Cennete gir» buyurur."*[3]

İbn Sa'd, İbnu'd-Durays, Ebû Ya'lâ ve Beyhakî *Delâil*'de Enes'ten bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Şam'da iken Cebrail indi ve: "Ey Muhammed! Muâviye b. Muâviye el-Müzenî vefat etti. Cenaze namazını kılmak ister misin?" diye sordu. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evet"* buyurunca, Cebrail kanatlarını çırptı. Kanat çırpınca ne varsa saygıdan yere yapıştı ve Muâviye'nin naaşı Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) göreceği şekilde göğe yükseldi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) onun namazını kıldıktan sonra Cebrail'e: *"Muâviye'nin bu değeri nereden geliyor? Zira benimle birlikte her birinde altı yüz bin melek bulunan iki saf melek de namaz kıldı"* buyurunca, Cebrâil: "İhlâs Sûresi'ni okuyarak. Zira Muâviye ayaktayken, otururken, uzanmışken, gelirken giderken, yatarken hep bu sûreyi okurdu" karşılığını verdi.[4]

---

[1] Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 66) ve *el-Müstezâd mine'l-İthâf* (5430) ile İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/544) geçtiği üzere Ebû Ya'lâ. Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îfu'l-Câmi'*, 5778).

[2] Tirmizî (2898), Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 66), Ebû Ya'lâ (3365), İbn Adiy (2/844) ve Beyhakî (2547, lafız kendisinindir). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen et-Tirmizî*, 551).

[3] Tirmizî (2898. hadisin hemen akabinde), İbn Adiy (2/845) ve Beyhakî (2549). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen et-Tirmizî*, 552).

[4] İbnu'd-Durays (271), Ebû Ya'lâ (4268) ve Beyhakî (5/246). Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'inin muhakkiki: "İsnâdı zayıftır" demiştir.

İbn Sa'd, İbun'd-Durays ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da başka bir kanalla Enes'ten bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte Tebuk'teydik. Bir sabah Güneş öyle parlak ve ışıklı bir şekilde doğdu ki daha önce böyle doğduğunu görmüş değildik. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) de onun bu kadar ışıklı ve parlak bir şekilde doğuşunu hayretle izlerken Cebrâil yanına geldi. Cebrail'e: *"Neden Güneş daha önce hiç görmediğim bir şekilde bu kadar aydınlık, ışıklı ve parlak doğdu?"* diye sorunca, Cebrail: "Çünkü bugün Medine'de Muâviye b. Muâviye el-Leysî vefat etti. Yüce Allah da cenaze namazını kılmak üzere yetmiş bin melek gönderdi" dedi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ey Cebrâil! Bunun sebebi nedir?"* diye sorunca, Cebrail: "Çünkü İhlâs Sûresi'ni çokça okurdu. Ayakta, otururken, yürürken, gece, gündüz her zaman bu sûreyi okurdu. Siz de bu sûreyi çokça okuyun. Zira Rabbinizi anlatan bir sûredir. Yüce Allah bu sûreyi elli defa okuyan kişinin derecesini elli bin derece yükseltir, elli bin günahını siler ve kendisine elli bin iyilik sevabı yazar. Daha fazla okuyana da daha fazlasını verir" karşılığını verdi. Sonra Cebrail: "Yeryüzünü senin için dürüp de onun namazını kılmak ister misin?" diye sorunca, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evet!"* karşılığını verdi ve onun namazını kıldı.[1]

İbn Adiy ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"İhlâs Sûresi'ni iki yüz defa okuyan kişinin, şayet haksız yere kan dökmemişse, başkasının malına el uzatmamışsa, zinaya bulaşmamışsa ve içki de içmemişse elli yıllık günahları silinir."*[2]

İbn Adiy ve Beyhakî'nin Enes'ten bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kim İhlâs Sûresi'ni namazda olduğu gibi abdestli bir şekilde ve Fâtiha Sûres'iyle başlamak suretiyle yüz defa okursa Yüce Allah okuduğu her bir harfe karşılık ona on iyilik sevabı yazar, on günahını*

[1] İbnu'd-Durays (273) ve Beyhakî, *Delâil* (5/245), *Şuab* (2554). İbn Abdilber, *el-İstîâb*'da (3/1423-1425) bu hadis ile bir önceki hadisi ve bu yönde değişik kanallardan gelen diğer hadisleri zikrettikten sonra: "Bu hadislerin isnâdları kavî değildir. Hükümlerle ilgili rivayetler olsalardı herhangi bir değerleri olmaz, delil kabul edilmezlerdi" demiştir. İbn Kesîr de *Tefsîr*'de (8/545, 546): "Bu rivayet farklı kanallardan rivayet edilmiştir, fakat kısa tutmak babından onları zikretmedik. Ancak hepsi de zayıf rivayetlerdir" demiştir.

[2] İbn Adiy (3/928) ve Beyhakî (2551). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (4635) hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.

siler, derecesini on derece yükseltir, Cennette ona yüz köşk inşa eder ve Kur'ân'ı otuz üç defa okumuş gibi olur. Bu sûreyi okumak kişiyi şirkten berî kılar. Melekleri yanına getirirken şeytanı kaçırıp uzaklaştırır. Arş'ın etrafında da okuyanı hatırlatan öyle bir yankısı olur ki sonunda Yüce Allah dönüp sesin sahibine bakar. Yüce Allah da bir kula nazar ettiği zaman artık onu asla cezalandırmaz."[1]

Ebû Ya'lâ, Ebû Nuaym ve Hasan b. Süfyân, Câbir b. Abdillah'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Üç şey var ki kıyamet gününde kişi Allah'ın huzuruna imanla birlikte bunlarla çıktığı zaman Cennete istediği kapıdan girer ve dilediği kadar huriyle evlendirilir. Bunlardan biri kişinin katilini affetmesidir. Diğeri bir borcu gizli bir şekilde ödemesidir. Üçüncüsü de her farz namazın ardından on defa İhlâs Sûresi'ni okumasıdır."* Ebû Bekr: "Yâ Resûlallah! Peki ya bu üç şeyden sadece biri ile çıkarsa?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bunlardan biriyle de çıkarsa aynı şey geçerlidir"* buyurdu.[2]

Taberânî'nin *M. el-Evsat*'ta –içinde mechul ravi bulunan bir senedle- Câbir b. Abdillah'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Günde beş defa İhlâs Sûresi'ni okuyan kişiye kıyamet gününde henüz kabrindeyken: «Ey Allah'ı öven kişi! Kalk ve Cennete gir!» diye seslenilir."*[3]

Bezzâr'ın Câbir'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İhlâs Sûresi, Kur'ân'ın üçte birine denktir"* buyurmuştur.[4]

İbn Adiy ve Ebû Nuaym'ın *Hilye*'de Câbir'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yemeğe başlarken Besmele çekmeyi unutan kişi, yemekten sonra İhlâs Sûresi'ni okusun"* buyurmuştur.[5]

---

[1] İbn Adiy (3/928) ve Beyhakî (2550).

[2] Ebû Ya'lâ (1794) ve Ebû Nuaym, *Ma'rifetu's-Sahâbe* 1/454 (1543). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (654) hadisin çok zayıf olduğunu söylemiştir.

[3] Taberânî (9446), *M.es-Sağîr* (2/130).

[4] Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr*, 2299). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/148) der ki: "Taberânî bunu zayıf biri olan hocası Müferric b. Şucâ'dan –ki hadiste Bezzâr'ın da hocasıdır- rivayet etmiştir."

[5] İbn Adiy (2/785) ve Ebû Nuaym (10/114).

Taberânî'nin Cerîr el-Becelî'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evine girerken İhlâs Sûresi'ni okuyan kişi, o evin ahalisi ile komşularından fakirliği uzaklaştırır"* buyurmuştur.[1]

Bezzâr ve Taberânî'nin *M.es-Sağîr*'de Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"İhlâs Sûresi'ni okuyan kişi Kur'ân'ın üçte birini okumuş gibi olur. Kâfirûn Sûresi'ni okuyan kişi de Kur'ân'ın dörtte birini okumuş gibi olur."*[2]

Taberânî *M. el-Evsat*'ta ve Ebû Nuyam'ın *Hilye*'de –zayıf bir senedle- Abdullah b. eş-Şihhîr'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kişi ölümü ile sonuçlanan hastalığı sırasında İhlâs Sûresi'ni okuduğu zaman kabrinde azaba maruz kalmaz. Kabrin sıkıştırmasından emin olur. Kıyamet gününde de melekler elleriyle onu taşıyıp Sırat'tan geçirirler ve Cennete koyarlar."*[3]

Ebû Ubeyd'in *Fadâil*'de İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İhlâs Sûresi, Kur'ân'ın üçte birine denktir"* buyurmuştur.[4]

İbnu'd-Durays, Taberânî *M. el-Evsat*'ta ve İbn Merdûye, İbn Ömer'den bildirir: Bir yolculuk sırasında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bize sabah namazını kıldırdı. Birinci rekatta İhlâs Sûresi'ni, ikinci rekatta da Kâfirûn Suresi'ni okudu. Selam verip namazı bitirince de: *"Sizlere Kur'ân'ın üçte biri ile dörtte birini okudum"* buyurdu.[5]

Taberânî, Ebû Umâme'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Tebuk'te iken Cebrail geldi ve: "Ey Muhammed! Muâviye b. Muâviye el-Müzenî'nin cenaze namazını kıl" dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) öne çıkınca Cebrail semadan yetmiş bin melekle birlikte indi ve sağ kanadını dağların üzerine koydu. Dağlar boyun eğerek yere kapandı. Sol kanadını yerlere koyunca yerler de boyun eğdi ve Mekke ile Medine Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) önünde belirdi. Sonrasında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Cebrail ve diğer

[1] Taberânî (2419). İbn Kesîr, *Tefsîr* (8/545): "İsnâdı zayıftır" demiştir.

[2] Bezzâr (1211) ve Taberânî (1/61).

[3] Taberânî (5785) ve Ebû Nuaym (2/213).

[4] Ebû Ubeyd (sh. 143). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîhu'l-Câmi'*, 4280).

[5] İbn Durays (253, lafız kendisinindir) ve Taberânî (186). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîhu'l-Câmi'*, 4281).

melekler Muâviye'nin namazını kıldılar. Namaz bittikten sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ey Cebrail! Muâviye b. Muâviye el-Müzenî bu dereceye nasıl ulaştı?"* diye sordu. Cebrail: "Ayaktayken, otururken, binek üzerindeylen veya yürürken (daima) İhlâs Sûresi'ni okuyarak" karşılığını verdi.[1]

İbnu'd-Durays, Saîd b. el-Müseyyeb'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbından Muâviye b. Muâviye adında biri vardı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile hasta ve rahatsız bir şekilde Tebuk savaşına çıktı. O gün boyunca yol aldıktan sonra Cebrail yanına geldi ve: "Muâviye b. Muâviye vefat etti" dedi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) onun vefatına üzülünce Cebrail: "Kabrini sana göstermemi ister misin?" diye sordu. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evet!"* karşılığını verince, Cebrail kanadıyla yere vurdu. Kanadını yere vurmasıyla ne kadar dağ varsa çöküp yere kapandı ve Muâviye'nin kabri göründü. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onun kabrine bakınca Cebrail: "Ey Muhammed! Onun namazını kılmak ister misin?" diye sordu. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Vallahi kılmak isterim ey Cebrail!"* karşılığını verince Cebrail, Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi vesellem) taşıyıp Muâviye'nin mezarının yanına koydu. Namazını kılmak için Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) tekbîr getirdi. Cebrail sağa tarafında dururken yetmiş bin melek de arkalarında saf tutmuştu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) cenaze namazını kılıp bitirdikten sonra: *"Ey Cebrail! Muâviye'yi Allah katında bu makama ulaştıran nedir?"* diye sordu. Cebrail şu karşılığı verdi: "İhlâs Sûresi'ni okuyarak. Muâviye bu sûreyi ayakta iken, otururken, yürürken, uyurken devamlı olarak okurdu. Ümmetinden yana ben de endişe ediyordum, ancak bu sûre indirilince bu endişem gitti."[2]

Taberânî'nin Ebû Umâme'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Her farz namazın ardından Âyetul-Kürsî ile İhlâs Sûresi'ni okuyan kişinin Cennete girmesi ile arasında ölmesi dışında bir engel kalmaz."*[3]

İbnu'n-Neccâr *Târihu Bağdâd*'da hadis uyduranlardan biri olan Muşâci' b. Amr vasıtasıyla Yezîd er-Rakkâşî'den, o da Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Cebrail en güzel suretiyle, gülen ve sevinç içinde olan bir yüzle yanıma geldi ve şöyle dedi: «Ey*

[1] Taberânî (7537).
[2] İbnu'd-Durays (272).
[3] Taberânî (7532).

Muhammed! Yüceler yücesi olan Allah sana selam gönderdi ve şöyle buyurdu: "Her şeyin bir nesebi vardır. Benim nesebim de İhlâs Sûresi'ndedir. Ümmetinden hayatı boyunca İhlâs Sûresi'ni bin defa okumuş olarak huzuruma çıkan kişiyi sancağımın altında ve Arş'ımın yanında tutarım. Cezalandırılmayı hakeden yetmiş kişiye onu şefaatçi kılarım. Şayet: **"Her canlı ölümü tadacaktır..."**[1] *diyerek ölümü herkese kılmasaydım onun ruhunu almazdım."*»

İbnu'n-Neccâr'ın *Târih*'de Hz. Ali'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kişi yolculuğa çıkmak üzere evinin kapısını açarken on bir defa İhlâs Sûresi'ni okuduğu zaman yolculuğundan dönene kadar Yüce Allah onu korur."*

İbnu'n-Neccâr'ın Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kişi akşam namazının farzından sonra kimseyle konuşmadan iki rekat kılıp da birinci rekatta Fâtiha ile Kâfirûn Sûresi'ni, ikinci rekatta da Fâtiha ile İhlâs Sûresi'ni okursa yılanın deri değiştirirken eski derisinden çıkıp kurtulması gibi günahlarından çıkıp kurtulur."*

İbnu's-Sünnî'nin *Amelu Yevm ve Leyle*'de Hz. Âişe'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah Cuma namazından sonra İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerini yedişer defa okuyan kişiyi diğer Cumaya kadar kötülüklerden korur."*[2]

Hafız Ebû Muhammed b. Hasan b. Ahmed es-Semerkandî *Fadâilu Kul Huvallahu Ahad*'da İshâk b. Abdillah b. Ebî Ferve'den bildirir: Bize bildirilene göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İhlâs Sûresi'ni okuyan kişi, Kur'ân'ın üçte birini okumuş gibi olur. On defa okuyan kişiye ise Yüce Allah Cennette bir köşk inşa eder"* buyurdu. Ebû Bekr: "Yâ Resûlallah! O zaman biz de daha fazla okuruz" deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) iki defa: *"Yüce Allah isteyebileceğinizden daha fazla ve daha güzelini vermeye kadirdir"* buyurdu.[3]

Hafız Ebû Muhammed b. Hasan b. Ahmed es-Semerkandî'nin Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"İhlâs Sûresi'ni okuyan kişi, Kur'ân'ın üçte birini okumuş gibi olur. İhlâs Sûresi'ni iki*

---

[1] Âl-i İmrân Sur. 185, Enbiyâ Sur. 35, Ankebût Sur. 57

[2] İbnu's-Sünnî (375). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îfu'l-Câmi'*, 5764).

[3] Ebû Muhammed es-Semerkandî (1).

defa okuyan Kur'ân'ın üçte ikisini okumuş gibi olur. İhlâs Sûresi'ni üç defa okuyan kişi Kur'ân'ın tümünü okumuş gibi olur."[1]

Hafız Ebû Muhammed b. Hasan b. Ahmed es-Semerkandî, Enes'ten bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"İhlâs Sûresi'ni bir defa okuyan kişiye bereket ihsan edilir. İki defa okuyan kişinin hem kendisine, hem de ailesine bereket ihsan edilir. Üç defa okuyan kişinin hem kendisine hem ailesine hem de komşularına bereketler ihsan edilir. On iki defa okuyan kişiye Cennette on iki köşk inşa edilir. Yirmi defa okuyan kişi kıyamet gününde şu şekilde peygamberlerle birlikte gelir."* Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kıyamet gününde peygamberlerle gelişini ve onlara yakınlığını göstermek için orta parmağı ile işaret parmağını birleştirdikten sonra şöyle devam etti: *"Bu sûreyi yüz defa okuyan kişinin borcu ve haksız yere döktüğü kanın günahları dışında yirmi beş yıllık günahları bağışlanır. İki yüz defa okuyan kişinin elli yıllık günahları bağışlanır. Dört yüz defa okuyan kişiye, atıyla birlikte kanı dökülüp öldürülen dört yüz şehit sevabı verilir. Kişi bu sûreyi bin defa okuduğu zaman ise Cennetteki mekanını görmeden veya bu mekan ona gösterilmeden ölmez."*[2]

Hafız Ebû Muhammed b. Hasan b. Ahmed es-Semerkandî'nin Nu'mân b. Beşîr'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"İhlâs Sûresi'ni okuyan kişi, Kur'ân'ın üçte birini okumuş gibi olur. İhlâs Sûresi'ni iki defa okuyan, Kur'ân'ın üçte ikisini okumuş gibi olur. İhlâs Sûresi'ni üç defa okuyan kişi, Kur'ân'ın tümünü ezberinden okumuş gibi olur."*[3]

Hafız Ebû Muhammed b. Hasan b. Ahmed es-Semerkandî'nin Enes'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kişinin İhlâs Sûresi'ni bin defa okuması Allah katında, bin atı eyeri ve dizginleriyle birlikte Allah yolunda savaşmak üzere hazırlamaktan daha sevimlidir."*[4]

---

[1] Ebû Muhammed es-Semerkandî (2).

[2] Ebû Muhammed es-Semerkandî (5). Elbânî, *Silsiletu'l Ahâdîsi'd-Da'îfe*'de (2812) şöyle demiştir: "Uydurma hadistir... İhlâs Sûresi'ni bin defa okumanın faziletine dair sabit bir hadis duymuş değilim. Aksine bin defa okumanın faziletine dair rivayet edilen hadislerin hepsi de çok zayıftır."

[3] Ebû Muhammed es-Semerkandî (7).

[4] Ebû Muhammed es-Semerkandî (18).

Hafız Ebû Muhammed b. Hasan b. Ahmed es-Semerkandî'nin bildirdiğine göre Ka'bu'l-Ahbâr: "Yüce Allah İhlâs Sûresi'ni okuyan kişinin etini (bedenini) Cehennem ateşine haram kılar" demiştir.[1]

Hafız Ebû Muhammed b. Hasan b. Ahmed es-Semerkandî'nin bildirdiğine göre Ka'bu'l-Ahbâr şöyle demiştir: "Üç kişi Cennette istedikleri yerlerde otururlar. Bunlardan biri şehit olan kişidir. Diğeri her gün İhlâs Sûrresi'ni iki yüz defa okuyan kişidir..."[2]

Hafız Ebû Muhammed b. Hasan b. Ahmed es-Semerkandî'nin bildirdiğine göre Ka'bu'l-Ahbâr şöyle demiştir: "Gece veya gündüz vakti İhlâs Sûresi ile Âyetul-Kürsî'yi onar defa okumayı âdet haline getirenler Yüce Allah'ın büyük rızasına nail olurlar. Kıyamet gününde Allah'ın peygamberleriyle birlikte olur ve şeytandan korunurlar."[3]

Hafız Ebû Muhammed b. Hasan b. Ahmed es-Semerkandî'nin Dînâr vasıtasıyla Enes'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"İhlâs Sûresi'ni yirmi bir bin defa okuyan kişi nefsini (ateşe girmeye karşı) Allah'tan satın almış olur ve Allah'ın özel kullarından biri olur."*[4]

Hafız Ebû Muhammed b. Hasan b. Ahmed es-Semerkandî'nin Nuaym vasıtasıyla Enes'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"İhlâs Sûresi'ni otuz defa okuyan kişiye Yüce Allah Cehennemden kurtulduğuna ve kabir azabı ile kıyamet gününün dehşetinden emin olduğuna dair bir vesika yazar."*[5]

Hafız Ebû Muhammed b. Hasan b. Ahmed es-Semerkandî'nin Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah, evine geldiği zaman Fâtiha ile İhlâs sûrelerini okuyan kişiden*

---

[1] Ebû Muhammed es-Semerkandî (16).

[2] Ebû Muhammed es-Semerkandî (17).

[3] Ebû Muhammed es-Semerkandî (41).

[4] Ebû Muhammed es-Semerkandî (39). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (6/333, 334) şöyle demiştir: "Ravi Dînâr yalancılıkla itham edilmiştir. İbn Hibbân da onun hakkında: "Enes'ten uydurma haberler rivayet eder" demiştir."

[5] Ebû Muhammed es-Semerkandî (43).

fakirliği uzak tutar ve komşularına da ulaşacak şekilde evinin hayırlarını bol eyler."[1]

Hafız Ebû Muhammed b. Hasan b. Ahmed es-Semerkandî, Ebû Bekr el-Berdîcî vasıtasıyla Ebû Zur'a ile Ebû Hâtim'den, onlar da güvenilir birisi olan İsa b. Ebî Fâtıma'dan bildirir: Mâlik b. Enes'in şöyle dediğini işittim: "Çanlar çaldığı zaman Yüce Allah öyle bir öfkelenir ki melekler yeryüzüne inip dört bir tarafa dağılırlar ve Yüce Allah'ın öfkesi dinene kadar da İhlâs Sûresi'ni okurlar."[2]

Humeyd b. Zencûye, Bezzâr, İbnu'd-Durays ve Semmûye'nin *Fevâid*'de Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İhlâs Sûresi'ni iki yüz defa okuyan kişinin iki yüz yıllık günahları bağışlanır"* buyurmuştur.[3]

İbrahim b. Muhammed el-Hiyârî *Fevâid*'de ve Rafiî'nin Huzeyfe'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İhlâs Sûresi'ni bin defa okuyan kişi nefsini (ateşe girmeye karşı) Allah'tan satın almış olur"* buyurmuştur.

İbnu'n-Neccâr'ın *Târih*'de Ka'b b. Ucre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Gece veya gündüz vakti üç defa İhlâs Sûresi'ni okuyan kişi Kur'ân'ın tümünü okumuş gibi olur"* buyurmuştur.

Ebu'ş-Şeyh'in İbn Ömer'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Arafe akşamı İhlâs Sûresi'ni bin defa okuyan kişiye dilediği şeyi Yüce Allah verir"* buyurmuştur.

Humeyd b. Zencûye, Hâlid b. Zeyd'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İhlâs Sûresi'ni on bir defa okuyan kişiye Yüce Allah Cennette bir köşk inşa eder"* buyurdu. Hz.Ömer: "Yâ Resûlallah! Vallahi biz de (daha fazla okuyup) daha fazla köşk ediniriz" deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yüce Allah isteyebileceğinizden daha fazla ve daha güzelini vermeye kadirdir"* buyurdu.

Buhârî, Müslim, Nesâî ve Beyhakî *el-Esmâ' ve's-Sifât*'ta Hz. Âişe'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir adamın komutasında bir müfreze

[1] Ebû Muhammed es-Semerkandî (46).

[2] Ebû Muhammed es-Semerkandî (49).

[3] İbnu'd-Durays (266), İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/544) geçtiği üzere Bezzâr ve Beyhakî (2542, 2546). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (295) hadisin münker olduğunu söylemiştir.

gönderdi. Komutanları askerlere namazı kıldırırken kıraatini hep İhlâs Sûresi'yle bitiriyordu. Müfreze dönüşü askerler komutanın bu yaptığını Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi vesellem) aktardılar. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ona sorun, neden öyle bir şey yapmış"* buyurunca, sordular. Adam: "Rahmân olan Allah'ın sıfatlarını anlatan bir sûre olduğu için onu okumayı seviyorum" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yüce Allah'ın da onu sevdiğini adama söyleyin"* buyurdu.[1]

İbnu'd-Durays, Rabî' b. Huseym'den bildirir: "Yüce Allah'ın Kitâb'ında bir sûre var ki insanlar onu kısa bir sûre olarak görür, ancak ben büyük ve uzun bir sûre olarak görürüm. Sadece Allah'a has olan ve içine başka konuların karıştırılmadığı bir sûredir. Biriniz bu sûreyi okuduğu zaman yanında başka bir sûre daha okumasın. Zira bu sûre tek başına okununca da kişiye yeterli gelir."[2]

İbnu'd-Durays, Enes'ten bildirir: Adamın biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): "İhlâs Sûresi'ni çok seven bir kardeşim var" deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"O zaman kardeşini Cennetle müjdele!"* buyurdu.[3]

Abdurrezzâk, İbn Ebî Şeybe, İbn Mâce, İbnu'd-Durays, İbn Hibbân ve Hâkim, Büreyde'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte Mescid'e el ele girdik. İçerde namaz kılan ve namazında: "Allahım! Senden başka ilah olmamaması adına, bir, tek, samed, doğurmayan, doğmayan, hiçbir dengi bulunmayan biri olman adına senden (hayırlar) diliyorum" şeklinde dua eden bir adamla karşılaştık. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onu işitince: *"Bu adam Yüce Allah'a, kendisiyle bir şey istenildiğinde veren, kendisiyle dua edildiğinde kabul gören İsm-i Azam'ıyla dua etti"* buyurdu.[4]

İbnu'd-Durays'ın bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "İhlâs Sûresi'ni iki yüz defa okuyan kişiye beş yüz yıllık ibadet sevabı verilir" demiştir.[5]

---

[1] Buhârî (7375), Müslim (813), Nesâî (992) ve Beyhakî (61, 609).

[2] İbnu'd-Durays (260).

[3] İbnu'd-Durays (276) ve İbn Adiy (2/573, 592, "münker").

[4] Abdurrezzâk (4178), İbn Ebî Şeybe (10/271), İbn Mâce (3857), İbnu'd-Durays (279), İbn Hibbân (891) ve Hâkim (1/504). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen İbn Mâce*, 3111).

[5] İbnu'd-Durays (275).

Dârakutnî *el-Efrâd* ile Ğarâib'de ve Hatîb *Târih*'de Enes'ten bildirir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bir yerinden şikayet ettiği zaman kendi üzerine İhlâs Sûresi'ni okurdu."[1]

İbnu'n-Neccâr'ın *Târih*'de İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Her farz namazın ardından on defa İhlâs Sûresi'ni okuyan kişi, Yüce Allah'ın rıza ile mağfiretini haketmiş olur"* buyurmuştur.

Ebû Nuaym *Hilye*'de Hâlid b. Abdillah'ın azatlısı Ebû Ğâlib'den bildirir: Bir gece sabaha doğru İbn Ömer bana: "Ey Ebû Ğâlib! Sadece Kur'ân'ın üçte birini okuyacak olsan dahi kalkıp namaz kılmaz mısın?" dedi. Ben: "Sabah yaklaştı! Kur'ân'ın üçte birini nasıl yetiştireyim?" diye sorduğumda, İbn Ömer şu karşılığı verdi: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): «*İhlâs Sûresi, Kur'ân'ın üçte birine denktir*» buyurdu."[2]

Ukaylî'nin Recâ el-Ğanevî'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İhlâs Sûresi'ni üç defa okuyan kişi, Kur'ân'ın tamamını okumuş gibi olur"* buyurmuştur.[3]

İbn Asâkir'in Hz. Ali'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kişi sabah namazını kıldıktan sonra henüz hiçbir şey konuşmadan on defa İhlâs Sûresi'ni okursa o günü bir günaha bulaşmaz ve şeytanın şerrinden korunur."*[4]

Deylemî'nin –içinde ravi zayıf bir ravinin bulunduğu bir senedle- Berâ b. Âzib'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kişi sabah namazını kıldıktan sonra henüz kimseyle bir şey konuşmadan yüz defa İhlâs Sûresi'ni okursa o günü kendisine elli sıddîk kişinin ameli kadar bir amel yazılır."*[5]

İbn Asâkir, Hz. Ali'den bildirir: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), Fâtıma'yı benimle evlendirdiği zaman su istedi. Eve benimle birlikte girdikten sonra

---

[1] Hatîb (4/353, 354).

[2] Ebû Nuaym (1/304).

[3] Ukaylî (1/125, 126). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (4634) hadisin çok zayıf olduğunu söylemiştir.

[4] İbn Asâkir (57/281).

[5] Deylemî (8526).

ağzına aldığı suyu yan taraflarını ile sırtıma doğru tükürdü. Sonra İhlâs Sûresi ile Muavvizeteyn'i (Felak ile Nâs sûrelerini) okuyarak Allah'tan himayemizi diledi."[1]

Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da İbn Abbâs'tan bildirir: "İki rekat namaz kılıp da bu namazda otuz defa İhlâs Sûresi'ni okuyan kişiye Yüce Allah Cennette altından bin köşk inşa eder. Namaz dışında okuyan kişiye ise Yüce Allah Cennette yüz köşk inşa eder. Kişi bunu evine ailesinin yanına girdiği zaman okuduğunda hem ailesi, hem de komşuları hayırlara nail olurlar."[2]

Ahmed, Abdullah b. Amr'dan bildirir: Ebû Eyyûb bir mecliste: "Geceleri namaza kalkıp Kur'ân'ın üçte birini okuyamaz mısınız?" diye sordu. Oradakiler: "Bunu kim yapabilir ki?" dediklerinde, Ebû Eyyûb: "İhlâs Sûresi'ni okumak, Kur'ân'ın üçte birini okumaya denktir" karşılığını verdi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) gelip de Ebû Eyyyûb'un bu dediğini işitince: *"Ebû Eyyûb doğru söylüyor"* buyurdu.[3]

İbnu'd-Durays, Bezzâr, Muhammed b. Nasr ve Taberânî –sahih bir senedle- İbn Mes'ûd'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Biriniz her gece Kur'ân'ın üçte birini okuyamaz mı?"* buyurdu. Ashâb: "Kişinin buna gücü yeter mi ki?" diye sorduklarında, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Tabi ki olur! İhlâs Sûresi, Kur'ân'ın üçte birine denktir"* karşılığını verdi.[4]

Ahmed, Taberânî, İbnu's-Sünnî –zayıf bir senedle- Muâz b. Enes'ten bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İhlâs Sûresi'ni sonuna kadar on defa okuyan kişiye Yüce Allah Cennette bir köşk inşa eder"* buyurdu. Ebû Bekr: "Yâ Resûlallah! O zaman biz de daha fazla okuruz" deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yüce Allah isteyebileceğinizden daha fazla ve daha güzelini vermeye kadirdir"* buyurdu.[5]

---

[1] İbn Asâkir (42/125, 126).

[2] Beyhakî (2557).

[3] Ahmed 11/184, 185 (6613). Muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[4] İbnu'd-Durays (243), Bezzâr (1856) ve Taberânî 17/255 (707), *el-Evsat* (8480). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/148) der ki: "Abdullah b. Ahmed dışında ravileri *Sahîh*'in ravileridir. Abdullah da güvenilir ve imam birisidir."

[5] Ahmed 24/376 (15610), Taberânî 20/183, 184 (397) ve İbnu's-Sünnî, *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle* (693). *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

Saîd b. Mansûr ve İbn Merdûye, Muâz b. Cebel'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte Tebuk gazvesine çıkmıştık. Konakladığımız bir yerde bize sabah namazını kıldırdı. Bu namazın ilk rekatında Fâtîha ile İhlâs sûrelerini, İkinci rekatında ise Fâtiha ile Felak sûrelerini okudu. Selam verip namazı bitirdiğinde de: *"Kişi namazda bu iki sûreden daha etkili ve güzelini okuyamaz"* buyurdu.

Muhammed b. Nasr ve Taberânî'nin -ceyyid bir senedle- Muâz b. Cebel'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İhlâs Sûresi, Kur'ân'ın üçte birine denktir"* buyurmuştur.[1]

Ebû Ubeyd, Ahmed, Buhârî *Târih*'de, Tirmizî, Nesâî, İbnu'd-Durays ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Ebû Eyyûb el-Ensârî'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Biriniz bir gecede Kur'ân'ın üçte birini okuyamaz mı?"* diye sordu. Ancak bunun onlara ağır geldiğini ve bundan dolayı sıkıldıklarını görünce: *"Bir gecede İhlâs Sûresi'ni okuyan kişi, o gecede Kur'ân'ın üçte birini okumuş demektir"* buyurdu.[2]

Ahmed ve Taberânî, Ebû Umâme'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) İhlâs sûresi'ni okuyan bir adamla karşılaşınca: *"Bu adam haketti"* veya: *"Bu adam Cenneti haketti"* buyurdu.[3]

Ebû Ubeyd, Ahmed, Müslim, İbnu'd-Durays ve Nesâî, Ebu'd-Derdâ'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Biriniz bir gecede Kur'ân'ın üçtebirini okuyamaz mı?"* diye sorunca, ashâb: "Buna gücümüz yetmez, aciz kalırız" dediler. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yüce Allah Kur'ân'ı üç bölüme ayırdı. İhlâs Sûresi de bu üç bölümden birine denktir"* buyurdu.[4]

---

[1] Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 65) ve Taberânî 20/112, 113 (223). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/148) der ki: "Bazılarında ihtilaf bulunsa da ravileri güvenilirdir."

[2] Ebû Ubeyd (sh. 143), Ahmed 38/536 (23554), Buhârî (3/137), Tirmizî (2896, "hasen"), Nesâî (995), İbnu'd-Durays (254) ve Beyhakî (2543, 2544). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 2319).

[3] Ahmed 36/620, 621 (22289) ve Taberânî (7866). *Müsned*'in muhakkikleri: "Sahîh liğayrihi" demişlerdir.

[4] Ebû Ubeyd, *Fadâil* (sh. 144), Ahmed 45/513-515 (27522-27524), Müslim (811), İbnu'd-Durays (252) ve Nesâî, *S. el-Kübrâ* (10537).

Mâlik, Ahmed, Buhârî, Ebû Dâvud, Nesâî, İbnu'd-Durays ve Beyhakî *Sünen*'de Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirir: Gece vakti bir adamın İhlâs Sûresi'ni okuduğunu ve devamlı olarak bunu tekrarlayıp durduğunu işittim. Sabah olunca Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) gelip bunu aktardım. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Canım elinde olana yemin olsun ki İhlâs Sûresi Kur'ân'ın üçte birine denktir"* buyurdu.[1]

Ahmed, Buhârî ve İbnu'd-Durays, Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Biriniz bir gecede Kur'ân'ın üçtebirini okuyamaz mı?"* diye sorunca, bu kadarını okumak ashaba ağır geldi ve: "Buna hangimizin gücü yeter ki?" dediler. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"İhlâs Sûresi Kur'ân'ın üçte birine denktir"* buyurdu.[2]

Ahmed, Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirir: Katâde b. en-Nu'mân bir gece sabaha kadar İhlâs Sûresi'ni okuyup durdu. Bu yaptığı Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) aktarılınca: *"Canım elinde olana yemin olsun ki İhlâs Sûresi Kur'ân'ın yarısı veya üçte birine denktir"* buyurdu.[3]

Beyhakî *Sünen*'de Ebû Saîd el-Hudrî vasıtasıyla bildirir: Katâde b. en-Nu'mân'ın bana bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında adamın biri gece boyu İhlâs Sûresi'ni okuyup durdu. Yanında başka bir şey okumadan da sabahı etti. Sabah olduğunda bu yaptığını Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) aktardık. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bu sûre Kur'ân'ın üçte birine denktir"* buyurdu.[4]

Ebû Ubeyd, Ahmed, Nesâî, İbn Mâce ve İbnu'd-Durays'ın İbn Mes'ûd'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İhlâs Sûresi, Kur'ân'ın üçte birine denktir"* buyurmuştur.[5]

Mâlik, Humeyd b. Zencûye, Tirmizî, Nesâî, İbnu'l-Enbârî *Mesâhif*'de, Hâkim ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Ebû Hureyre'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi

[1] Mâlik (1/208), Ahmed 17/407 (11306), Buhârî (5013, 6643, 7374), Ebû Dâvud (1461), Nesâî (994), İbnu'd-Durays (249) ve Beyhakî (3/21).

[2] Ahmed 17/106 (11053), Buhârî (5015) ve İbnu'd-Durays (256).

[3] Ahmed 17/186 (11115). Muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[4] Beyhakî (3/21) ve Buhârî (5014).

[5] Ebû Ubeyd (sh. 143), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (10528, İbn Mes'ûd'un sözü olarak; 10529, *merfû* olarak), İbnu'd-Durays (247, 257) ve İbn Mâce (3789).

vesellem) ile yürürken adamın birinin İhlâs Sûresi'ni okuduğunu işitti ve: *"Vacip oldu!"* buyurdu. "Vacip olan nedir?" diye sorduğumda: *"Cennet!"* karşılığını verdi.[1]

Müslim, Tirmizî, İbnu'd-Durays ve İbnu'l-Enbârî, Ebû Hureyre'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Toplanın! Sizlere Kur'ân'ın üçte birini okuyacağım"* buyurunca, ashab bir araya toplandı. Sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) çıkıp İhlâs Sûresi'ni okudu ve: *"Bu sûre, Kur'ân'ın üçte birine denktir"* buyurdu.[2]

Taberânî'nin *M. el-Evsat*'ta –zayıf bir senedle- Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"İhlâs Sûresi'ni on defa okuyan kişiye Cennette bir köşk inşa edilir. Yirmi defa okuyana iki, otuz defa okuyana ise üç köşk inşa edilir."*[3]

Taberânî *M.es-Sağîr*'de ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Sabah namazından sonra İhlâs Sûresi'ni on iki defa okuyan kişi, Kur'ân'ı dört defa okumuş gibi olur ve Allah'tan sakındığı sürece o günü yeryüzünde ondan daha üstünü olmaz."*[4]

Ahmed, Nesâî, İbnu'd-Durays, Taberânî *M. el-Evsat*'ta ve Beyhakî –sahih bir senedle- Ukbe b. Ebî Muayt'ın kızı Ümmü Gülsüm'den bildirir: Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) İhlâs Sûresi sorulunca: *"Kur'ân'ın üçte biridir veya üçte birine denktir"* buyurdu.[5]

Saîd b. Mansûr, Muhammed b. el-Münkedir'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir adamın İhlâs Sûresi'ni düzgün ve güzel bir şekilde okuduğunu işitince ona: *"(Allah'tan) İste! İstediğin sana verilecektir!"* buyurdu.

---

[1] Mâlik (1/208), Tirmizî (2897, "sahîh"), Hâkim (1/566) ve Beyhakî (2538). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 2320).

[2] Müslim (812), Tirmizî (2900) ve İbnu'd-Durays (250).

[3] Taberânî (281). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/145) der ki: "İsnâdında zayıf biri olan Hâni b. el-Mütevekkil vardır."

[4] Taberânî (1/61, 62) ve Beyhakî (2528). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/146) der ki: "İsnâdında tanımadığım kişiler vardır."

[5] Ahmed 45/244 (27374), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (10531), İbnu'd-Durays (242), Taberânî (8562) ve Beyhakî (2545). *Müsned*'in muhakkikleri: "Sahîh hadistir" demişlerdir.

Saîd b. Mansûr ve İbnu'd-Durays, Hz. Ali'den bildirir: "Kişi sabah namazının ardından on defa İhlâs Sûresi'ni okuduğu zaman şeytan çalışıp çabalasa da o günü günaha bulaşmaz."[1]

Saîd b. Mansûr ve İbnu'd-Durays, İbn Abbâs'tan bildirir: "Yüce Allah, yatsı namazından sonra iki rekat (nafile) kılıp da her bir rekatında Fâtiha Sûresi'nden sonra on defa İhlâs Sûresi'ni okuyan kişiye Cennette herkesin görebileceği iki köşk inşa eder."[2]

İbnu'd-Durays'ın Enes b. Mâlik'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah, yatsı namazından sonra iki rekat (nafile) kılıp da her bir rekatında Fâtiha Sûresi'nden sonra yirmi defa İhlâs Sûresi'ni okuyan kişiye Cennette herkesin görebileceği iki köşk inşa eder."*[3]

Saîd b. Mansûr ve İbnu'd-Durays, İbn Abbâs'tan bildirir: "Yüce Allah, her bir rekatında elli defa olmak üzere dört rekatta iki yüz defa İhlâs Sûresi'ni okuyan kişinin ellisi geçmişten, ellisi de gelecekten olmak üzere yüz senelik günahını bağışlar."[4]

İbn Ebî Şeybe, Buhârî, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce, Hz. Âişe'den bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yatağına girdiği zaman ellerini yan yana getirip İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerini okur ve avuç içlerine üflerdi. Sonra avuçlarını başından başlamak üzere yüzüne ve bedeninde ellerinin uzanabildiği her yere sürerdi. Bunu üç defa tekrar ederdi."[5]

İbn Sa'd, Abd b. Humeyd, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, Abdullah b. Ahmed *Zühd*'e zevâidinde, Abdullah b. Hubeyb'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bana: *"Sabah ile akşam vakitlerinde üçer defa İhlâs Sûresi ile*

[1] İbnu'd-Durays (268).
[2] İbnu'd-Durays (270).
[3] İbnu'd-Durays (269).
[4] İbnu'd-Durays (277).
[5] İbn Ebî Şeybe (10/252), Buhârî (5017), Ebû Dâvud (5056), Tirmizî (3402), Nesâî, *S. el-Kübrâ* (10624) ve İbn Mâce (3875).

Muavvizeteyn'i (Felak ve Nâs sûrelerini) okursan bunlar her şeye karşı sana yeterli olur" buyurdu.[1]

Ahmed, Ukbe b. Âmir'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ey Ukbe b. Âmir! Tevrat'ta, İncil'de, Zebur'da ve değerli Furkân (Kur'ân)da indirilen en hayırlı üç sûreyi öğreteyim mi?"* diye sorunca, ben: "Allah beni sana feda kılsın! Tabi ki öğret" dedim. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bana İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerini okuttuwe: *"Ey Ukbe! Bu üç sûreyi unutma ve bunları okumadan sakın uyuma!"* buyurdu.[2]

Nesâî, Bezzâr ve İbn Merdûye –sahih bir senedle- Abdullah b. Uneys el-Eslemî'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) elini göğsüme koydu ve: *"Söyle!"* buyurdu. Ancak ne diyeceğimi bilemedim. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"«O Allah birdir»[3] de"* buyurdu. (İhlâs Sûresi'ni okuduktan) sonra: *"«Yarattığı şeylerin şerrinden ağaran sabahın Rabbine sığınırım»[4] de"* buyurdu. Felak Sûresi'ni de sonuna kadar okudum. Sonra: **"İnsanların Rabbine sığınırım"**[5] *de"* buyurunca Nâs Sûresi'ni sonuna kadar okudum. Bitirdikten sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bu şekilde Allah'a sığın! Kişi bunlardan daha iyi bir şeyle Allah'a sığınamaz"* buyurdu.[6]

İbn Merdûye ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Hz. Ali'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir gece namaz kılarken elini yere koyunca onu akreb soktu. Bunun üzerine ayakkabısını alıp akrebi öldürdü. Namazı bitirince de: *"Allah akrebi kahretsin! Peygamber olsun başkası olsun namaz kılan kişiyi rahat bırakmıyor!"* buyurdu. Sonrasında tuz ile su istedi. Getirilen tuz ile suyu bir kap içinde karıştırdıktan sonra parmağına, akrebin soktuğu yere Muavvizeteyn'i (Felak ile Nâs sûrelerini) okuyarak döküp sürmeye başladı."

---

[1] İbn Sa'd (4/351), Abd b. Humeyd (*Müntehab*, 493), Ebû Dâvud (5082), Tirmizî (3575, "sahîh") ve Abdullah b. Ahmed 37/335 (22664). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen Ebî Dâvud*, 4241).

[2] Ahmed 28/569, 570, 654, 655 (17334, 17452). Muhakkikleri: "Hasen hadistir" demişlerdir.

[3] İhlâs Sur. 1

[4] Felak Sur. 1, 2

[5] Nâs Sur. 1

[6] Nesâî, *S. el-Kübrâ* (7845) ve Bezzâr (*Keşfu'l-Estâr*, 2300). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/149) der ki: "Ravileri *Sahîh*'in ravileridir."

Başka bir lafızda şöyle geçer: "Tuzlu suyu İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerini okuyarak parmağına, sokulan yere sürmeye başladı." [1]

Taberânî ve Bağavî –zayıf bir senedle- Necâşi'nin kızkardeşinin oğlu olan ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) hizmetinde bulunan İbnü'd-Deylemî'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yüce Allah, namazda veya namaz dışında İhlâs Sûresi'ni yüz defa okuyan kişiye Cehennem ateşinden kurtulduğuna dair bir belge yazar"* buyurmuştur.[2]

Hâkim ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Ebû Hureyre'den bildirir: *"İçinizden hiç kimse Kur'ân'ın üçte birini okumadan uyumasın"* buyurdu. Ashâb: "Yâ Resûlallah! Uyumadan Kur'ân'ın üçte birini okumaya hangimizin gücü yeter ki?" deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Uyumadan önce İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerini okumaya gücünüz yetmez mi?"* buyurdu.[3]

İbn Merdûye'nin –oldukça zayıf bir senedle- İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kişi uyumak için yatağına girince üçer defa İhlâs Sûresi ile Muavvizeteyn'i (Felak ile Nâs sûrelerini) okuduğu zaman şayet o gece ölürse şehit olarak ölür. Hayatta kalırsa da günahları bağışlanmış olarak yaşar."*

Hakîm et-Tirmizî *Nevâdiru'l-Usûl*'de Osman b. Affân'dan bildirir: Hastalandığım zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ziyaretime geldi. Yanıma girdiğinde yedi defa: *"İçinde bulunduğun durumun şerrinden seni, tek ve samed olan, doğurmayan ve doğmayan, hiçbir dengi olmayan Allah korusun"* diye dua etti. Kalkıp gitmek istediği zaman da: *"Ey Osman! Bunlarla Allah'a sığın! Zira kişi bundan daha hayırlı bir şeyle Allah'a sığınamaz"* buyurdu.[4]

Ebû Dâvud, Nesâî ve Beyhakî *el-Esmâ' ve's-Sifât*'ta Mihcen b. el-Edra'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Mescid'e girince namaz kılan ve teşehhüd ederken: "Allahım! Tek ve Samed, doğurmayan ve doğmayan, hiçbir dengi

---

[1] Beyhakî (2575, 2576). Elbânî, *es-Silsiletu's-Sahîha*'da (548) hadisin sahîh olduğunu söylemiştir.

[2] Taberânî 18/331 (852). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/145) der ki: "İsnâdında zayıf biri olan Muhammed b. Kudâme el-Cevherî vardır."

[3] Hâkim (1/567, "sahîh") ve Beyhakî (2571).

[4] Hakîm et-Tirmizî (2/11).

bulunmayan biri olman adına senden beni bağışlamanı istiyorum" diyen bir adamla karşılaşınca: *"Bu adam bağışlandı! Bağışlandı! Bağışlandı!"* buyurdu.[1]

Abdullah b. Ahmed *Zühd*'e zevâidinde ve İbnu'd-Durays, Hâlid b. Abdillah el-Kureşî'nin azatlısı Ebû Ğâlib'den bildirir: İbn Ömer Mekke'ye geldiği zaman yanımızda misafir olurdu. Misafir kaldığı süre içinde de gece namazına kalkardı. Bir gece sabaha doğru bana: "Ey Ebû Ğâlib! Sadece Kur'ân'ın üçte birini okuyacak olsan dahi kalkıp namaz kılmaz mısın?" dedi. Ben: "Sabah yaklaştı! Kur'ân'ın üçte birini nasıl yetiştireyim?" diye sorduğumda, İbn Ömer: "İhlâs Sûresi, Kur'ân'ın üçte birine denktir" dedi.[2]

İbnu'd-Durays, Ebû Hureyre'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İnsanlar sora sora sonunda: «Bizi Allah yarattı. Peki, Yüce Allah'ı kim yarattı?» diye sormaya başlarlar"* buyurdu. Bir defasında ben otururken adamın biri geldi ve: "Bizi Allah yarattı. Peki, Yüce Allah'ı kim yarattı?" diye sordu. Ben de parmağımı kulağıma koyup: "Allah birdir. Samed'dir. Doğmamış ve doğurmamıştır. Hiç bir dengi de yoktur" dedim.[3]

Humeyd b. Zencûye *Terğîb*'de ve İbn Asâkir, Vâsile b. el-Eska'nın kızı Esmâ'dan bildirir: Babam sabah namazını kıldıktan sonra kıbleye doğru dönüp konuşmadan Güneş doğana kadar otururdu. Bazen bir ihtiyaçtan dolayı onunla konuşurdum, ancak o cevap vermezdi. Daha sonra: "Bu yaptığın nedir?" diye sorduğumda şu karşılığı verdi: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurduğunu işittim: *"Kişi sabah namazını kıldıktan sonra hiç konuşmadan yüz defa İhlâs Sûresi'ni okuduğu zaman her* **«De ki: O Allah birdir»**[4] *deyişinde bir yıllık günahı bağışlanır."*[5]

Taberânî *M. el-Evsat*'ta ve Deylemî'nin *Müsnedu'l-Firdevs*'te –zayıf bir senedle- Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İhlâs Sûresi Yüce Rabbimizin nesebini anlatır"* buyurmuştur. Başka bir lafızda şu

---

[1] Ebû Dâvud (985), Nesâî (1300) ve Beyhakî (97). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen Ebî Dâvud*, 869).

[2] Abdullah b. Ahmed (sh. 190) ve İbnu'd-Durays (281).

[3] İbnu'd-Durays (245) ve Müslim (134, 135).

[4] İhlâs Sur. 1

[5] İbn Asâkir (69/31). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (405) hadisin çok zayıf olduğunu söylemiştir.

şekilde geçer: *"Her şeyin bir nesebi vardır. Yüce Allah'ın nesebi de İhlâs Sûresi'ndedir."*[1]

Ebû Ubeyd, İbn Ebî Şeybe, İbnu'd-Durays ve Beyhakî *el-Esmâ' ve's-Sifât*'ta Ebû Bekr'in kızı Esmâ'dan bildirir: "Cuma namazını kıldıktan sonra yedişer defa İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerini okuyan kişi bir dahaki Cumaya kadar korunur."[2]

Humeyd b. Zencûye *Fadâilu'l-A'mâl*'de İbn Şihâb'dan bildirir: "Kişi Cuma namazını kılarken imam selam verir vermez hiç konuşmadan yedişer defa İhlâs ile Muavvizeteyn'i (Felak ile Nas sûrelerini) okuduğu zaman diğer Cumaya kadar kendini, malını ve çocuklarını korumaya almış olur."

Saîd b. Mansûr Mekhûl'den bildirir: "Kişinin, Cuma namazını kıldıktan sonra hiç konuşmadan yedişer defa Fâtiha, Muavvizeteyn (Felak ile Nas sûreleri) ve İhlâs Sûresi'ni okuması diğer Cumaya kadar işlediği günahların kefareti olur ve kötülüklerden uzak tutulur."

Deylemî'nin bildirdiğine göre Bekr el-Esedî, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına gelmişti. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onun fasih bir şekilde konuştuğunu görünce: *"Vay sana ey Esedli! Bu kadar güzel konuşmanın yanında sen Kur'ân'ı da okudun mu?"* diye sordu. Bekr: "Hayır! Ama bir şiir söyledim istersen dinle" dedi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Oku"* buyurunca, şöyle bir şiir okudu:

"Düşmanlarını selamla ki kalplerini kazanasın

En basit selamın bile bakarsın kinden bir delik kapatır

Şayet yine kinlerini açığa vururlarsa sen de vur

Kinlerini gizliden yaparlarsa çok da üzerine düşme

Zira işitmen halinde belki gücüne gider de

---

[1] Taberânî, *el-Evsat* (732) ve Deylemî (4622). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfa* (3192) ile *Da'îfu'l-Câmi'*de (1937) hadisin çok zayıf olduğunu söylemiştir.

[2] Ebû Ubeyd (sh. 146), İbn Ebî Şeybe (2/159), İbnu'd-Durays (290) ve Beyhakî, *Şuabu'l-İman* (2577).

Arkandan söylediler mi söylenmemiş gibi olur."

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bazı şiirlerde hikmetler vardır. Bazı ifadeler de büyüleyicidir"* buyurdu. Daha sonra ona İhlâs Sûresi'ni okuttu. Ancak Bekr: **"De ki: O, Allah birdir. Allah sameddir"**[1] âyetlerini okurken onlara: "Her an gözetlemektedir. Hiç kimse ondan kurtulacak değildir" ifadesini ekleyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) ona: *"Olduğu gibi bırak ve ona ekleme yapma! Zira yeterince açık ve doyurucudur"* buyurdu.[2]

Ebû Dâvud, İbnu's-Sünnî ve İbnu'l-Münzir, Ebû Hureyre'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurduğunu işittim: *"İnsanların bazı sorgulamalara girişmeleri pek uzak değildir. Öyle ki kişi: «Tüm mahlûkatı Allah yarattı, peki Allah'ı kim yarattı?» diye sormaya da başlar. Biriniz böyle diyen birini işittiği zaman: «O, Allah birdir. Allah Samed'dir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur» desin sonra üç defa sol tarafına tükürüp Şeytan'dan Yüce Allah'a sığınsın."*[3]

İbnu'l-Enbârî'nin bildirdiğine göre İbn Ömer, İhlâs Sûresi'ni okurken " الله الواحدُ الصمدُ (=Allah birdir, Samed'dir)" lafzıyla okumuştur.[4]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Mahâmilî *Âmâl*'de, Taberânî ve Ebu'ş-Şeyh'in *Azame*'de Bureyde'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Samed, içi ve boşluğu olmayan demektir"* buyurmuştur.[5]

İbn Ebî Âsım, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin *el-Esmâ' ve's-Sifât*'ta bildirdiğine göre İbn Abbâs: *"Samed,* içi ve boşluğu olmayan demektir" demiştir.[6]

---

[1] İhlâs Sur. 1, 2

[2] Deylemî (7144).

[3] Ebû Dâvud (4722), İbnu's-Sünnî, *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle* (627). Hasen hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen Ebî Dâvud*, 3952).

[4] Eldeki mushafa muhalif olduğu için şâz bir kıraattir.

[5] İbn Cerîr (24/733), *Mecmû'u'l-Fetâvâ*'da (17/220, 221) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtım, Taberânî (1162) ve Ebu'ş-Şeyh (93). İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/547): "Bu şekliyle oldukça garîb bir hadistir. Doğrusu Abdullah b. Bureyde'den mevkûf olmasıdır" demiştir. İbn Teymiyye de *Mecmû'u'l-Fetâvâ*'da (17/220): "Bu konuda Abdullah b. Bureyde'den merfû bir hadis rivayet edilmiştir ancak zayıf bir rivayettir" demiştir.

[6] İbn Ebî Âsım (665), İbn Cerîr (24/731) ve Beyhakî (100).

İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Mes'ûd: "*Samed,* içi ve boşluğu olmayan demektir" demiştir. Başka bir lafızda: "*Samed,* iç organları olmayan demektir" şeklindedir.[1]

İbn Ebî Âsım, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: "*Samed,* yekpare olan, içi veya boşluğu bulunmayan demektir" demiştir.[2]

İbn Ebî Âsım ve İbn Cerîr, Hasan, Saîd b. Cübeyr, Dahhâk ile İkrime'den bunun aynısını bildirir.[3]

Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Âsım, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre Şa'bî "*Samed*" ifadesini açıklarken: "Bana bildirilene göre bu ifade, yemek yemeyen ve içecek içmeyen anlamındadır" demiştir.[4]

İbn Ebî Âsım, İbn Cerîr ve Ebu'ş-Şeyh'in bildirdiğine göre Saîd b. el-Müseyyeb: "*Samed,* içi ve iç organları olmayan demektir" demiştir.[5]

İbn Ebî Âsım, İbn Cerîr ve Ebu'ş-Şeyh'in bildirdiğine göre İkrime: "*Samed,* içinden bir şey çıkmayan, doğmayan ve doğurmayan demektir" demiştir.[6]

Beyhakî'nin bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "*Samed* içinden bir şey çıkmayan demektir" demiştir.[7]

İbnu'l-Münzir, İbn Abbâs'tan bildirir: "*Samed* yekpare olan, yiyecek istemeyen demektir. Esed oğullarının ağıtçısı olan kadının:

"Esed oğullarından Amr b. Mes'ûd ile yiyecek istemeyen efendinin

Ölüm haberlerini haberci pek erken verdi" dediğini işitmez misiniz? Zira savaş zamanında bir şey yemezlerdi.

Taberânî, Dahhâk b. Muzâhim'den bildirir: Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a İhlâs Sûresini sorarken: "Allah'ın bir olmasını anladık ta *samed* olması ne

---

[1] *Mecmû'u'l-Fetâvâ*'da (17/220, 221) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.
[2] İbn Ebî Âsım (673, 674) ve İbn Cerîr (24/731).
[3] İbn Ebî Âsım (680, 685, 686, 689) ve İbn Cerîr (24/732, 733).
[4] İbn Ebî Âsım (682, 683, 684), İbn Cerîr (24/732) ve Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-Sifât* (103).
[5] İbn Ebî Âsım (677), İbn Cerîr (24/733) ve Ebu'ş-Şeyh (97, 102).
[6] İbn Ebî Âsım (668), İbn Cerîr (24/734) ve Ebu'ş-Şeyh (97, 101).
[7] Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-Sifât* (102). Muhakkiki: "Ravileri güvenilirdir" demiştir.

demektir?" dedi. İbn Abbâs: "Bütün işlerde kendisine başvurulan, dayanılan kişi olmasıdır" karşılığını verdi. Nâfi': "Kur'ân Muhammed'e (sallallahu aleyhi vesellem) nazil olmadan önce Araplar öyle bir ifadeyi bilir miydi?" diye sorunca, İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirlerdi. Esedli kadının:

"Esed oğullarından Amr b. Mes'ûd ile samed olan efendinin

Ölüm haberlerini haberci pek erken verdi" dediğini işitmez misiniz?"[1]

İbnu'd-Durays, İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir, Ebu'l-Âliye'den bildirir: "Samed, doğmayan ve doğurmayan demektir. Zira doğan her bir şey sonunda ölür. Ölen her bir kişi de geride mirasçılar bırakır. Yüce Allah da ne ölür, ne de mirasçıları olur. **"Onun hiçbir dengi yoktur."**[2] Onun benzeri veya kendisine denk olabilecek bir şey yoktur. Ne zatında, ne sıfatlarında ve ne de işlerinde benzeri yoktur."[3]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî *el-Esmâ' ve's-Sifât*'ta Muhammed b. Ka'b'dan bildirir: "*Samed;* doğmayan, doğurmayan ve benzeri dengi olmayan demektir."[4]

İbn Ebî Hâtim, Rabî'den bunun aynısını bildirir.[5]

İbnu'l-Münzir, Süddî'den bunun aynısını bildirir.

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Ebu'ş-Şeyh *Azame*'de ve Beyhakî *el-Esmâ' ve's-Sifât*'ta Ali vasıtasıyla İbn Abbâs'tan bildirir: "*Samed*, efendilikte kemale eren efendidir. Şerefte kemale eren Şerîf'dir. Azamette kemale eren Azîm'dir. Hilmde kemale eren Halîm'dir. Zenginlikte kemale eren Ğanî'dir. Hükümranlıkta kemale eren Cebbâr'dır. İlimde kemale eren Alîm'dir. Hikmette kemale eren Hakîm'dir. O, şeref ve yüceliğin her türünde kemale eren ve en üstün olandır. O, her türlü eksiklikten münezzeh olan Allah'tır.

---

[1] Taberânî (10597). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (6/310) der ki: "İsnâdında metrûk biri olan Cüveybir vardır."

[2] İhlâs Sur. 3

[3] İbnu'd-Durays (244. hadisin hemen akabinde) ve İbn Cerîr (24/734).

[4] İbn Cerîr (24/735) ve Beyhakî (101).

[5] *Mecmû'u'l-Fetâvâ*'da (17/220) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

Böylesi sıfatlara da ancak kendisi haiz olabilir. Onun dengi yoktur. Zatında, sıfatlarında ve işlerinde benzeri bulunmamaktadır."[1]

İbn Ebî Âsım, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve Beyhakî, Şakîk Ebû Vâil vasıtasıyla İbn Mes'ûd'dan bildirir: "*Samed*, efendilikte en üstün konuma gelen efendidir ki bu konuda onun üstünde olan hiçbir şey yoktur."[2]

İbnu'l-Münzir, İkrime'den aynısını bildirir.

İbn Ebî Âsım, İbnu'd-Durays, İbn Cerîr, Ebu'ş-Şeyh *Azame*'de ve Beyhakî'nin bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî) ile Katâde şöyle demişlerdir: "*Samed*, tüm yaratılanlar ölüp gittikten sonra da varlığı devam edendir. Bu sûre Yüce Allah'a has bir sûredir ve içinde ne dünya, ne de âhiretin zikri vardır."[3]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre Katâde: "*Samed*, dâim olandır" demiştir.[4]

İbn Ebî Âsım ile İbnu'l-Münzir, Hasan(-ı Basrî)'den bu yorumun aynısını bildirir.[5]

Ebu'ş-Şeyh'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): "*Samed*, zeval bulmayan her dem diri kalan ve koruyucu olandır" demiştir.[6]

İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh *Azame*'de İbn Abbâs'tan bildirir: "*Samed*, bela ve sıkıntılara maruz kalmaları halinde mahlûkatın kendisine dayandığı ve başvurduğu zattır."[7]

İbn Ebî Âsım ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbrâhîm(-i Nehaî): "*Samed*, ihtiyaçları anında kulların kendisine dayanıp başvurduğu zattır" demiştir.[1]

---

[1] İbn Cerîr (24/736), *Mecmû'u'l-Fetâvâ*'da (17/220) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim, Ebu'ş-Şeyh (98) ve Beyhakî (98). Beyhakî'nin muhakkiki: "İsnâdı zayıftır" demiştir.

[2] İbn Ebî Âsım (666), İbn Cerîr (24/735, 736) ve Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-Sifât* (99). Elbânî, *Zilâlu'l-Cenne*'de isnâdının hasen olduğunu söylemiştir.

[3] İbn Ebî Âsım (679), İbnu'd-Durays (267), İbn Cerîr (24/736), Ebu'ş-Şeyh (99, 100) ve Beyhakî (104).

[4] İbn Cerîr (24/736).

[5] İbn Ebî Âsım (681).

[6] Ebu'ş-Şeyh (95).

[7] *Mecmû'u'l-Fetâvâ*'da (17/219) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim ve Ebu'ş-Şeyh (94).

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Abdullah b. Bureyde: *"Samed*, parıldayan bir nurdur" demiştir.[2]

İbn Cerîr'in Ali vasıtasıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Onun hiçbir dengi yoktur"**[3] âyetini açıklarken: "Onun benzeri ve misli olan bir şey yoktur. Tek ve Kahhâr olan Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih ederiz" demiştir.[4]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Onun hiçbir dengi yoktur"**[5] âyetini açıklarken: "Onun benzeri ve misli olan bir şey yoktur" demiştir.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Atâ: **"Onun hiçbir dengi yoktur"**[6] âyetini "كُفُوًا"[7] lafzıyla, *hemze* ile okumuş ve açıklarken: "Onun benzeri olan bir şey yoktur" demiştir.

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Onun hiçbir dengi yoktur"**[8] âyetini açıklarken: "Onun eşi yoktur" demiştir.[9]

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Onun hiçbir dengi yoktur"**[10] âyetini açıklarken: "Nimet vermede onun benzeri ve dengi yoktur" demiştir.

İbnu'd-Durays ve Ebu'ş-Şeyh *Azame*'de, Ka'b(u'l-ahbâr)'dan bildirir: Şanı yüce olan Allah, yedi kat gök ile yedi kat yeri **"De ki: O, Allah birdir. Allah sameddir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur"**[11]

---

[1] İbn Ebî Âsım (687) ve *Mecmû'u'l-Fetâvâ*'da (17/219) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[2] İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/547) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[3] İhlâs Sur. 3

[4] İbn Cerîr (24/738).

[5] İhlâs Sur. 3

[6] İhlâs Sur. 3

[7] Âsım'dan Hafs bu kelimeyi *hemze*'yi *vâv* harfine dönüştürerek "كُفُوًا" şeklinde okumuştur. Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, Âsım'dan Şu'be, İbn Âmir, Kisâî ve Ebû Câfer ise *hemze* ile "كُفُؤًا" şeklinde okumuşlardır. Hamza, Yâkub ve Halef ise *hemze* ile ve *fe* harfini sakin bir şekilde "كُفْؤًا" şeklinde okumuşlardır. (*en-Neşr*, 2/162).

[8] İhlâs Sur. 3

[9] İbn Cerîr (24/739).

[10] İhlâs Sur. 3

[11] İhlâs Sur. 1-4

âyetleri üzerine inşa etmiştir. Mahlûkatından hiçbir şey Allah'a denk olamaz.[1]

[1] İbnu'd-Durays (246) ve Ebu'ş-Şeyh (895).

FELAK SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ★ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ★وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ★ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ★ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ

"De ki: Yarattığı şeylerin kötülüğünden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin kötülüğünden, düğümlere üfleyenlerin kötülüğünden, haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden, sabah aydınlığının Rabbine sığınırım."

Ahmed, Bezzâr, Taberânî ve İbn Merdûye'nin sahih tariklerle bildirdiğine göre İbn Mes'ûd, Muavvizeteyn'i (Felak ile Nâs Sûrelerini) mushaftan siler ve: "Kur'ân'dan olmayan şeyleri ona katmayın! Bu ikisi (Felak ile Nâs sûreleri) Allah'ın Kitâb'ından değildir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) dua mahiyetinde bunlarla sadece Allah'a sığınırdı" derdi. İbn Mes'ûd âyet niyetine bunları okumazdı.

Bezzâr der ki: "Bu konuda İbn Mes'ûd'a katılan başka bir sahabi yoktur. Zira Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) namazda bu iki sûreyi okuduğu, mushafa da yazıldıklarına dair sahih rivayetler mevcuttur."

Taberânî, İbn Mes'ûd'dan bildirir: Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) bu iki sûre (Felak ile Nâs sûreleri) sorulunca: *"Bana böyle demem emredildi, ben de dedim. Siz de benim dediğim gibi deyin"* buyurdu.[1]

Ahmed, Buhârî, Nesâî, İbnu'd-Durays, İbnu'l-Enbârî, İbn Hibbân ve İbn Merdûye, Zir b. Hubeyş'ten bildirir: Medine'ye geldiğimde Ubey b. Ka'b ile karşılaştım. Ona: "Ey Ebu'l-Münzir! İbn Mes'ûd'un Muavvizeteyn'i (Felak ile Nâs sûrelerini) mushafına yazmadığını gördüm" dediğimde şu karşılığı verdi: "Muhammed'i (sallallahu aleyhi vesellem) hak ile gönderene yemin olsun ki ben de bu iki sûreyi Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) sordum. Bunu ona sorduğumdan bu yana

---

[1] Taberânî (10211). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/150) der ki: "İsnâdında zayıf bir olan İsmâîl b. Müslim el-Mekkî vardır."

bana da senden başka kimse sormuş değildir. O zaman Allah Resûlü bana: «*Bana böyle demem emredildi, ben de dedim. Siz de benim dediğim gibi deyin*» buyurmuştu. Biz de Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) dediği gibi deriz."[1]

Müsedded ve İbn Merdûye, Hanzala es-Sedûsî'den bildirir: İkrime'ye: "Bir topluluğa imamlık yapıyorum ve namaz kıldırırken Felâk ile Nâs sûrelerini okuyorum" dediğimde, İkrime: "Okuyabilirsin, zira bu iki sûre Kur'ân'dandır" karşılığını verdi.[2]

Ahmed ve İbnu'd-Durays –sahih bir senedle- Ebu'l-Alâ Yezîd b. Abdillah b. eş-Şihhîr'den bildirir: Adamın biri şöyle anlattı: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte bir yolculuktaydık. Bineğimiz az olduğu için nöbetleşe biniyorduk. Benim binekten inip yürüme sıram geldiğinde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) de inme sırası gelmişti. Yürürken Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bana yetişti ve omzuma dokunup: "**«Ağaran sabahın Rabbine andolsun!»**[3] *de*" buyurdu. "Ağaran sabahın Rabbine andolsun!" dediğimde Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Felak Sûresi'ni sonuna kadar okudu. Ben de arkasından tekrar ettim. Sonra: "**«İnsanların Rabbine sığınırım!»**[4] *de*" buyurdu ve Nâs Sûresi'ni sonuna kadar okudu. Ben de arkasından sûreyi tekrar ettim. Sonra bana: "*Namaz kıldığın zaman bu iki sûreyi oku*" buyurdu.[5]

Taberânî'in *M. el-Evsat*'ta –hasen bir senedle- İbn Mes'ûd'dan bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): "*Bana, daha önce benzeri inmemiş olan âyetler indirildi. Bunlar Muavvizeteyn (Felak ve Nâs sûreleri)dir*" buyurmuştur.[6]

Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbnu'd-Durays, İbnu'l-Enbârî *Mesâhif*'de ve İbn Merdûye'nin Ukbe b. Âmir'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem):

---

[1] Ahmed 35/116 (21186), Buhârî (4976, 4977), *Tuhfetu'l-Eşrâf*'da (19) geçtiği üzere Nesâî, İbnu'd-Durays (291) ve İbn Hibbân (797).

[2] *el-Metâlibu'l-Âliye*'de (520) geçtiği üzere Müsedded ve Ahmed 4/335 (2550). Ahmed'in muhakkikleri: "İsnâdı zayıftır" demişlerdir.

[3] Felak Sur. 1

[4] Nâs Sur. 1

[5] Ahmed 33/406, 34/348 (20284, 20744, 20745) ve İbnu'd-Durays (294, muhtasar olarak). *Müsned*'in muhakkikleri: "İsnâdı sahîhtir" demişlerdir.

[6] Taberânî (2658). Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (7/149) der ki: "Ravileri güvenilirdir."

"Bana, benzerini görmediğim âyetler indirildi. Bunlar Felak ile Nâs sûreleridir" buyurmuştur.[1]

İbnu'd-Durays, İbnu'l-Enbârî, Hâkim, İbn Merdûye ve Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Ukbe b. Âmir'den bildirir: "Yâ Resûlallah! Bana Yûsuf ile Hûd sûrelerini okut" dediğimde şöyle buyurdu: *"Ey Ukbe! Felak Sûresi'ni oku. Allah katında bundan daha sevimli ve daha güzel başka bir sûre de okuyamazsın. Elinden geldiği kadarıyla bu sûreyi okumaya çalış."*[2]

İbnu'd-Durays, İbn Merdûye ve Beyhakî, Ukbe b. Âmir'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte yol alırken Cuhfe ile Ebvâ arasında bir yere ulaştığımızda ortalığı sert bir rüzgar ile koyu bir karanlık kapladı. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Felâk ile Nâs sûrelerini okuyarak Allah'a sığınmaya başladı. Bana da: *"Ey Ukbe! Sen de bunlarla Allah'a sığın. Zira kişi bunlardan daha iyisiyle Allah'a sığınamaz"* buyurdu. Ayrıca Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bize namaz kıldırırken de bu iki sûreyi okuduğunu işittim.[3]

İbn Sa'd, Nesâî, Bağavî ve Beyhakî, İbn Âbis el-Cühenî'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bana: *"Ey İbn Âbis! Kişinin Allah'a sığınma konusunda söyleyebileceği en güzel şeyin ne olduğunu söyleyeyim mi?"* buyurunca, ben: "Söyle yâ Resûlallah!" dedim. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bunlar Felâk ile Nâs sûreleri olan Muavvizeteyn'dir"* buyurdu.[4]

Tirmizî, Nesâî, İbn Merdûye ve Beyhakî, Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) önceleri cinlerin ve insanların göz değmesine karşılık Allah'a sığınır, dualar okurdu. Muavvizeteyn (Felak ile Nâs sûreleri) nazil olunca sığınırken bunları okumaya başladı ve daha önce okuduğu şeyleri bıraktı."[5]

---

[1] Müslim (814), Tirmizî (2902), Nesâî (953) ve İbnu'd-Durays (286).

[2] İbnu'd-Durays (282), Hâkim (2/540, "sahîh") ve Beyhakî (2566). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîhu't-Terğîb ve't-Terhîb*, 1485).

[3] İbnu'd-Durays (293, Nâs Sûresi yerine İhlâs Sûresi'ni zikreder) ve Beyhakî (2563). Sahîh liğayrihi hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîhu't-Terğîb ve't-Terhîb*, 1485).

[4] İbn Sa'd (2/212), Nesâî (5447) ve Beyhakî (2574). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen en-Nesâî*, 5020).

[5] Tirmizî (2058), Nesâî (5509) ve Beyhakî (2562). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen en-Nesâî*, 5069).

Ebû Dâvud, Nesâî ve Hâkim, İbn Mes'ûd'dan bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sufra yani halûk[1] sürünme, ağarmış saçları boyama, eteği yerde sürüyecek şekilde uzun tutma, altın yüzük giyme, nazar boncuğu takma, Muavvizât (Felak ile Nâs sûreleri) dışında bir şeyle efsun yapma, zar atma (tavla oynama), koca dışında birilerine ziynetleri gösterme, azil yapma ve çocuğun sütünü bozma[2] olmak üzere on şeyi kerih görürdü. Çocuğun sütünü bozmayı haram bulmaz sadece kerih görürdü."[3]

Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da İbn Mes'ûd'dan bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Muavvizât (Felak ile Nâs sûreleri) dışında bir şeyle efsun yapmayı kerih görürdü."[4]

İbn Merdûye'nin Ukbe b. Âmir'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Her namazın ardından Muavvizât'ı (Felak ile Nâs sûrelerini) okuyun"* buyurmuştur.[5]

İbn Ebî Şeybe ve İbn Merdûye'nin Ukbe b. Âmir'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kişi bunlardan (Felak ile Nâs sûrelerinden) daha iyi bir şeyle Allah'tan bir şey isteyemez, O'na sığınamaz"* buyurmuştur.[6]

İbn Merdûye, Ukbe b. Âmir'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bana şöyle buyurdu: *"Ey Ukbe! Felak ile Nâs sûrelerini oku. Zira maksadına ulaşmak için bunlardan daha güzelini okuyamazsın."*

İbn Merdûye'nin Ümmü Seleme'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Felak ile Nâs sûreleri, Yüce Allah'ın en sevdiği sûrelerdendir"* buyurmuştur.

---

[1] İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*'de (2/71) der ki: "Zafiran ve başka kokuların karışımıyla elde edilen, rengi kırmızı veya sarıya çalan bir tür kokudur."

[2] İbnu'l-Esîr, *Nihâye*'de (3/445) der ki: "Kişinin emziren karısıyla ilişkiye girmesidir. Zira bu ilişki sonunda kadın hamile kalırsa sütü bozulur. Gîle olarak da isimlendirilir."

[3] Ebû Dâvud (4222), Nesâî (5103) ve Hâkim (4/195, "sahîh"). Münker hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen en-Nesâî*, 378).

[4] Beyhakî (2573).

[5] Ahmed 29/330 (17792) ve Ebû Dâvud (1523). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen Ebî Dâvud*, 1348).

[6] İbn Ebî Şeybe (10/358) ve Nesâî (5453, uzun bir metinle). Hasen sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen ne-Nesâî*, 5026).

İbn Merdûye, Muâz b. Cebel'den bildirir: Bir yolculukta Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile beraberdim. Sabah namazını kıldırırken Muavvizeteyn'i (Felak ile Nâs sûrelerini) okudu. Namazdan sonra: *"Ey Muâz! Okuduklarımı duydun mu?"* diye sordu. "Evet, duydum" dediğimde: *"Hiçbir insan bunlardan daha iyisini okuyamaz"* buyurdu.

Nesâî, İbnu'd-Durays, İbnu'l-Enbârî ve İbn Merdûye, Câbir b. Abdillah'tan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) omuzlarımdan tuttu ve: *"Oku!"* buyurdu. Ben: "Anam babam sana feda olsun! Neyi okuyayım?" diye sorduğumda, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): **"De ki: Ağaran sabahın Rabbine andolsun!"**[1] *sûresini oku!"* buyurarak Felak Sûresi'ni bana okudu. Sonra bir daha: *"Oku!"* buyurdu. Ben: "Anam babam sana feda olsun! Neyi okuyayım?" dediğimde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): **"De ki: İnsanların Rabbine sığınırım!"**[2] buyurarak Nâs Sûresi'ni bana okudu. Sonra da: *"Bunların bir benzerini de okuyamazsın!"* buyurdu.[3]

İbn Sa'd, Yusuf b. Muhammed b. Sâbit b. Kays b. Şemmâs'tan bildirir: Sâbit b. Kays hastalandığı zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ziyaretine geldi. Muavvizât'ı (Felak ile Nâs sûrelerini) okuyarak üzerine doğru üfledi ve: *"İnsanların Rabbi olan Allahım! Sâbit b. Kays b. Şemmâs'tan sıkıntıyı gider!"* diye dua etti. Daha sonra onların vadisi olan Buthân'dan biraz toprak alıp suya karıştırdı ve o sudan ona içirdi.[4]

İbn Ebî Şeybe ve İbnu'd-Durays, Ukbe b. Âmir el-Cühenî'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte bir yolculuktaydım. Sabah namazı vakti girince Allah Resûlü ezanı okuyup kamet getirdi. Beni sağ tarafında durdurup Muavvizeteyn'i (Felak ile Nâs sûrelerini) okudu. Namazı bitirince: *"(Bu iki sûreyi) nasıl buldun?"* diye sordu. Ben: "Yâ Resûlallah! İyi buldum" dediğimde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yatarken ve kalkarken bu iki sûreyi oku"* buyurdu.[5]

---

[1] Felak Sur. 1

[2] Nâs Sur. 1

[3] Nesâî (5456) ve İbnu'd-Durays (283). Hasen sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen ne-Nesâî*, 5029).

[4] Ebû Dâvud (3885). İsnâdı zayıftır (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen Ebî Dâvud*, 836).

[5] İbn Ebî Şeybe (1/367, 539), İbnu'd-Durays (289), Ahmed 28/528 (17296) ve Ebû Dâvud (1462). Sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen Ebî Dâvud*, 1298).

İbnu'l-Enbârî, Katâde'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ukbe b. Âmir'e: *"Felak ile Nâs sûrelerini oku! Zira Yüce Allah'ın Kur'ân'da en sevdiği sûrelerdendir"* buyurdu.

Hâkim, Ukbe b. Âmir'den bildirir: Bir yolculukta Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) devesini çekip götürüyordum. Bir ara bana: *"Ey Ukbe! Okunanlar içinde sana en güzel olan iki sûreyi öğreteyim mi?"* diye sordu. Ben: "Tabi ki, öğret" dediğimde, Felâk ile Nâs sûrelerini okudu. Konakladığım zaman da sabah namazında bu iki sûreyi okudu ve: *"(Bu iki sûreyi) nasıl buldun?"* diye sordu.[1]

İbn Merdûye, Enes b. Mâlik'ten bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bindiği katır huysuzlaşıp yön değiştirince Allah Resûlü bir adamın ona **"De ki: Yarattığı şeylerin şerrinden ağaran sabahın Rabbine sığınırım"**[2] âyetlerini okumasını söyledi. Bu âyetler okununca da katır sakinleşip yoluna devam etti.[3]

İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: Necâşî, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) gri renkte bir katır hediye etmişti. Bu katır biraz huysuz olduğu için Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), Zübeyr'e: *"Ona bin de uysallaştır"* buyurdu. Ancak Zubeyr binmekten çekinir gibi olunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ona bin ve Kur'ân oku"* buyurdu. Zübeyr: "Ne okuyayım?" diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Felak sûresi'ni oku! Canım elinde olana yemin olsun ki namazda da bunun bir benzerini daha okuyamazsın"* buyurdu.

İbnu'l-Enbârî, Hz. Âişe'den bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir yerinden şikayet ettiği zaman Muavvizeteyn'i (Felak ile Nâs sûrelerini) kendine okur ve üzerine üflerdi."

İbnu'l-Enbârî, İbn Ömer'den bildirir: **"De ki: Ağaran sabahın Rabbine andolsun!"**[4] âyetini okuduğun zaman: "Ağaran sabahın Rabbine sığınırım"

---

[1] Hâkim (1/240).

[2] Felak Sur. 1, 2

[3] İbn Adiy (3/889, 890). İbn Adiy der ki: "Bunu Hâlid b. Yezîd, Sevrî'den rivayet eder ki münker bir rivayettir."

[4] Felak Sur. 1

de. **"De ki: İnsanların Rabbine sığınırım!"**[1] âyetini okuduğun zaman da: "İnsanların Rabbine sığınırım" de.

Muhammed b. Nasr, Ebû Dumayra'dan, o babasından, o da dedesinden bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) vitir namazını kılarken tek olan rekatta İhlâs ile Muavvizeteyn'i (Felak ile Nâs sûrelerini) okurdu."

Taberânî'nin bildirdiğine göre İbn Mes'ûd, ailesinden bir kadının oğlunun boynunda nazar için takılan boncuklardan bir kolye görünce kolyeyi koparıp çıkardı ve: "Abdullah'ın ailesi şirkten uzaktır! Kadının kocasına yaptığı büyü, nazar için boncuk takma ve efsun yapma şirktendir!" dedi. Kadının biri: "Ama bazen birimiz bir yerinden şikayet edince efsun yapar. Bunun da ona faydası olacağını düşünür" deyince, Abdullah şu karşılığı verdi: "Şeytan birinize gelip başına yerleşir ve acı vermek için onu dürtmeye başlar. Bu ağrı için efsun okuyunca dürtmeyi durdurur. Efsun okumayınca dürtmeye devam eder. Ancak bunu yapmak yerine biriniz bir yerinden şikayet ettiği zaman su getirip başına ve yüzüne serpse sonra Besmele çekip İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerini okursa Allah'ın izniyle bunların sıkıntısı konusunda faydası olacaktır."[2]

Abd b. Humeyd *Müsned*'de Zeyd b. Erkam'dan bildirir: Yahudilerden biri Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) büyü yapınca Allah Resûlü rahatsızlandı. Bunun üzerine Cebrail indi. İnerken Muavvizeteyn'i (Felak ile Nâs sûrelerini) de getirerek Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldi ve: "Yahudilerden bir adam sana büyü yapmış. Yaptığı büyü de filan kuyunun içinde" dedi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Ali'yi gönderip yapılan büyüyü kuyudan çıkarıp getirtti. Ali'ye büyü olarak atılan düğümleri çözerken her bir düğüme de bu sûredeki âyetlerden birini okumasını söyledi. Bunun üzerine Hz.Ali her bir düğümde bir âyet okumaya başladı. Düğümlerin hepsi çözülünce Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bağlarından çözülmüş gibi dinç bir şekilde ayağa kalktı.[3]

İbn Merdûye ve Beyhakî *Delâil*'de Hz. Âişe'den bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem), hizmetini gören Yahudilerden Lebîd b. A'sam adında bir hizmetçisi

---

[1] Nâs Sur. 1

[2] Taberânî (8863), Ahmed 6/110 (3615), Ebû Dâvud (3883) ve İbn Mâce (3530). Sahih hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen Ebî Dâvud*, 3288).

[3] Abd b. Humeyd (*Müntehab*, 271). Muhakkiki: "İsnâdı zayıftır" demiştir.

vardı. Yahudilerin yoğun ısrarları ve sıkıştırmaları sonunda Lebîd, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) büyü yaptı. Bu büyü sonuncunda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) günden güne eriyor, fakat hastalığının ne olduğunu bilemiyordu. Bir gece Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) uyurken yanına iki melek geldi. Biri başının biri de ayaklarının yanında oturdu. Başının yanında oturan melek, ayaklarının yanında oturana: "Bu adamın hastalığı ne?" diye sordu. Ayaklarının yanında olan melek: "Büyülenmiş!" dedi. Başının yanındaki melek: "Ona kim büyü yaptı?" diye sorunca, diğeri: "Lebîd b. A'sam" dedi. Başının yanındaki melek: "Nasıl bir büyü yaptı?" diye sorunca, diğeri: "Bir tarak, taraktaki saç kalıntıları ve erkek hurma tomurcuğu ile yaptı. Bunu da Zû Ervân kuyusunun dibindeki kayanın altına koydu" dedi. Sabah olunca Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbından birkaç kişiyle söz konusu kuyuya gitti. Ashâbından biri kuyunun içine indi ve dibindeki kayanın altından hurma tomurcuğunu çıkardı. Tomurcuğun içinde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) tarağından birkaç diş ile sakalından kıllar vardı. Ayrıca balmumundan yapılmış bir heykel buldular. Bu heykelin üzerine iğneler batırılmıştı. Üzerinde on bir düğüm atılmış bir ip de buldular. Cebrail, Muavvizeteyn'i (Felak ile Nâs sûrelerini) getirdi ve: "Ey Muhammed! **"Ağaran sabahın Rabbine sığınırım"**[1] diyerek bir düğümü çöz. **"Yarattığı şeylerin şerrinden"**[2] diyerek bir düğüm daha çöz" dedi. Cebrail bu şekilde her bir düğümü bir âyet okuyarak çözmesini istedi. İpin tüm düğümlerini çözdükten sonra balmumundan olan heykelin üzerinden iğneleri çekmeye başladı. Her bir iğneyi çekerken acı hissediyor, çektikten sonra rahatlıyordu. Büyü bu şekilde çözüldükten sonra ashâb: "Yâ Resûlallah! O Yahudiyi öldürsene!" dediklerinde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yüce Allah bana şifa verdi. Ancak onun bundan dolayı çekeceği azap çok çetin olacaktır"* buyurdu.[3]

İbn Merdûye, İkrime vasıtasıyla İbn Abbâs'tan bildirir: Yahudi Lebîb b. A'sam balmumundan yaptığı bir heykele on bir düğümlü bir ip koyarak Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) büyü yaptı. Bundan dolayı Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ağır bir şekilde hastalandı. Cebrail ile Mikail onu ziyarete geldiklerinde, Mikail: "Ey Cebrail! Arkadaşın hasta!" dedi. Cebrail: "Evet, Yahudi Lebîb b. A'sam'ın büyüsünden dolayı bu şekilde rahatsız. Yaptığı büyü

[1] Felak Sur. 1
[2] Felak Sur. 2
[3] Beyhakî (7/92-94), Buhârî (3268, 5763) ve Müslim (2189).

de Meymûne kuyusunda, hurma yaprağına sarılı bir şekilde kuyunun dip kayasının altında bulunuyor" karşılığını verdi. Mikail: "Bunun çaresi nedir?" diye sorunca, Cebrail: "Kuyunun suyunun boşaltılması, o kayanın altından hurma yaprağının çıkarılması, yaprağın içinde üzerinde on bir düğümlü ip bulunan heykelin alınıp yakılmasıdır. İnşaallah bu yapılırsa iyileşecektir" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), ashâbından içlerinde Ammâr b. Yâsir'in de bulunduğu bir grubu söz konusu kuyuya gönderdi. Kuyunun suyunu çektiklerinde suyun kına suyu gibi kıpkırmızı olduğunu gördüler. Kuyunun suyunu boşaltıp dibindeki kayanın altına baktıklarında üzerinde on bir düğümlü ip bulunan heykeli buldurlar. Daha sonra Yüce Allah, Felak Sûresi olan şu âyetleri indirdi. **"De ki: Ağaran sabahın Rabbine sığınırım."**[1] Burada bunu demesi istenilen kişi Peygamberimizdir (sallallahu aleyhi vesellem). Allah Resûlü bu âyeti okuyunca düğümlerden biri çözüldü. **"Yarattığı şeylerin şerrinden."**[2] Bundan da kasıt, insan ile cinlerin şerridir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bu âyeti okuyunca bir düğüm daha çözüldü. **"Karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden."**[3] Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bu âyeti de okuyunca bir düğüm daha çözüldü. **"Ve düğümlere üfürüp büyü yapan üfürükçülerin şerrinden."**[4] Bunlardan kasıt, insanlara zarar vermek için büyü yapan kadınlardır. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bu âyeti de okuyunca bir düğüm daha çözüldü. **"Ve hased ettiği zaman hasetçinin şerrinden."**[5]

İbn Merdûye, Enes b. Mâlik'ten bildirir: Yahudiler, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi vesellem) (büyü türünden) bir şeyler yapınca Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bundan dolayı ağır bir şekilde hastalandı. Ashâbı yanına girip onu ziyaret ettiler. Ancak çıktıklarında onun (cinler tarafından) uğranmış olduğunu düşündüler. Bunun üzerine Cebrail, Muavvizeteyn (Felak ile Nâs sûreleri) ile yanına geldi. Bu iki sûreyle ona Allah'ın himaye ile korumasını dileyip şöyle dedi: "Allah'ın adıyla! Sana eziyet veren her türlü şeye karşı Allah'ın himayesini diliyorum. Göz değmesi ile insanların hasedine karşı Allah'tan sana şifa diliyorum. Allah'ın adıyla seni korumasını diliyorum."

---

[1] Felak Sur. 1
[2] Felak Sur. 2
[3] Felak Sur. 3
[4] Felak Sur. 4
[5] Felak Sur. 5

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ

"De ki: Felak'ın Rabbine sığınırım!" (Felak Sur. 1)

İbn Merdûye, Amr b. Abese'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bize namaz kıldırıp Felak Sûresi'ni okudu. Namazdan sonra bana: *"Ey İbn Abese! Felak'ın ne olduğunu biliyor musun?"* diye sordu. Ben: "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dediğimde de şöyle buyurdu: *"Felak Cehennemde bir kuyudur. Bu kuyu tutuşturulduğu zaman tüm Cehennem tutuşur. İnsanoğlu nasıl Cehennemden acı duyarsa Cehennem de Felak denilen bu kuyudan dolayı acı çeker."*

İbn Ebî Hâtim başka bir kanaldan Amr b. Abese'den bildirir: "Felak Cehennemde bir kuyudur. Cehennem tutuşturulacağı zaman bu kuyudan tutuşturulur. İnsanoğlu nasıl Cehennemden acı duyarsa Cehennem de Felak denilen bu kuyudan dolayı acı çeker."[1]

İbn Merdûye, Ukbe b. Âmir'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bana şöyle buyurdu: *"Felâk Sûresi'ni oku. Felak'ın ne olduğunu biliyor musun? Cehennemde bulunan bir kapıdır. Cehennem tutuşturulacağı zaman bu kapı açılır."*

İbn Merdûye ve Deylemî, Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan bildirir: Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem), **"De ki: Felak'ın Rabbine sığınırım"**[2] âyetindeki Felak'ı sorduğumda şöyle buyurdu: *"Felak Cehennemde bir zindandır. Burada zorba müstekbirler hapsedilir. Cehennem bile bu zindandan Allah'a sığınır."*[3]

İbn Cerîr'in Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Felak, Cehennemde ağzı kapalı tutulan bir kuyudur"* buyurmuştur.[4]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Felak, Cehennemde bir zindandır" demiştir.[5]

---

[1] *et-Tahvîfu mine'n-Nâr*'da (sh. 121) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[2] Felak Sur. 1

[3] Deylemî (4627). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îfu'l-Câmi'*, 4034).

[4] İbn Cerîr (24/742). İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/554) der ki: "İsnâdı garîb, münker bir hadistir. Merfû olarak rivayeti de sahîh değildir."

[5] İbn Cerîr (24/741).

İbn Ebî Hâtim, Zeyd b. Ali'den, o da dedelerinden bildirir: "Felak, Cehennemin dibinde bulunan bir kuyudur ve ağzı kapalıdır. Ağzı açıldığı zaman içinden öyle bir ateş çıkar ki ateşin hararetinin şiddetinden dolayı Cehennem feryat eder."[1]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim, Ka'b(u'l-ahbâr)'dan bildirir: "Felak, Cehennemde bir odadır. Bu odanın kapısı açıldığı zaman içinden çıkan ateşin hararetinin şiddetinden dolayı Cehennemdekiler feryat ederler."[2]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Ebû Abdirrahman el-Hubulî: "Felak'tan kasıt Cehennemdir" demiştir.[3]

İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Câbir b. Abdillah: "Felak'tan kasıt sabahtır" demiştir.[4]

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Felak'tan kasıt sabahtır" demiştir.[5]

Tastî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: "قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ"[6] âyetinin anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "Geceyi ve karanlığı yarıp çıkan sabahın Rabbine sığınırım, anlamındadır" dedi. Nâfi': "Araplar öylesi bir ifadeyi (felak) bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Züheyr b. Ebî Sülmâ'nın:

"Sabahın, gecenin karanlığını yırtıp çıkması gibi

Sıkıntıları giderecek olan da neferlerini salmış durumda" dediğini işitmez misin?"[7]

İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Felak'tan kasıt, tüm yaratıklarıdır" demiştir.[1]

---

[1] İbn Kesîr, *Tefsîr* (8/554) ile *et-Tahvîfu mine'n-Nâr*'da (sh. 121) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[2] İbn Cerîr (24/742, 743) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/554) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[3] İbn Cerîr (24/743) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/554) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[4] İbn Cerîr (24/744) ve İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/553) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[5] İbn Cerîr (24/743).

[6] Felak Sur. 1

[7] *Mesâilu Nâfi'* (31, Lebîd b. Rabîa'nın şiiri olarak).

وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ

"Karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden." (Felak Sur. 3)

Ahmed, Tirmizî, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Ebu'ş-Şeyh *Azame*'de, Hâkim ve İbn Merdûye, Hz. Âişe'den bildirir: Bir gece Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) doğan Ay'a baktı ve: *"Ey Âişe! Bunun şerrinden Yüce Allah'a sığın! Çünkü çıkınca şerri de getirebilecek olan şey (ğâsik) işte budur (Ay'dır)"* buyurdu.[2]

İbn Cerîr, Ebu'ş-Şeyh ve İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: " وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ"[3] âyeti konusunda Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ğâsik, Süreyya yıldızıdır"* buyurmuştur.[4]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in başka bir kanaldan bildirdiğine göre Ebû Hureyre: *"Ğâsik*'ten kasıt yıldızdır" demiştir.[5]

İbn Cerîr ve Ebu'ş-Şeyh'in bildirdiğine göre İbn Zeyd: "وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ"[6] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "Araplar Süreyya yıldızının kaybolmasına *ğâsik* derlerdi. Süreyya yıldızı kaybolduğu zaman hastalık ve vebalar artar, tekrar göründüğü zaman da bunlar azalırdı."[7]

Ebu'ş-Şeyh, Ebû Hureyre'den bildirir: "Yıldızların göründüğü günlerde her türlü afet ve musibet ya yok olur, ya da hafifler."[8]

Ebu'ş-Şeyh'in Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yıldızların göründüğü beldelerde (günlerde) musibetler kalkar"* buyurmuştur.[1]

---

[1] İbn Cerîr (24/745) ve *el-İtkân*'da (2/57) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim.

[2] Ahmed 42/468 (25711), Tirmizî (3366), İbn Cerîr (24/748), Ebu'ş-Şeyh (681) ve Hâkim (2/540, "sahîh"). Hasen sahîh hadistir (Bakın: Elbânî, *Sahîh Sünen et-Tirmizî*, 2681).

[3] Felak Sur. 3

[4] İbn Cerîr (24/748) ve Ebu'ş-Şeyh (696, 697). İbn Kesîr, *Tefsîr*'de (8/555): "Bu hadisin merfû olarak rivayeti sahîh değildir" demiştir.

[5] İbn Cerîr (24/747).

[6] Felak Sur. 3

[7] İbn Cerîr (24/747, 748) ve Ebu'ş-Şeyh (698).

[8] Ebu'ş-Şeyh (699).

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Atiyye: "وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ"[2] âyetini: "Gittiği zaman gecenin şerrinden" şeklinde açıklamıştır.

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre İbn Şihâb: "وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ"[3] âyetini: "Battığı zaman Güneş'in şerrinden" şeklinde açıklamıştır.

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: " وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ"[4] âyetini: "Çöktüğü zaman gecenin şerrinden" şeklinde açıklamıştır.[5]

Tastî'nin bildirdiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a: " وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ"[6] âyetinin anlamı nedir?" diye sorunca, İbn Abbâs: "*Gâsik* karanlıktır. *Vakb* ise bu karanlığının her yeri kaplamasıdır" dedi. Nâfi': "Araplar bu ifadeleri bilir mi ki?" diye sorunca da İbn Abbâs şu karşılığı verdi: "Evet, bilirler. Züheyr'in:

"Kadın işe dalıp elleri durmadan çalıştı

Sonunda gece ile karanlığı ortalığı kapladı" dediğini işitmez misin?

Vakb konusunda ise şöyle demiştir:

"Azap onları öyle bir sarıp kapladı ki

Sanki gökten ateş indi de onları küle çevirdi."[7]

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Mücâhid: " وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ"[8] âyetini: "Çöktüğü zaman gecenin şerrinden" şeklinde açıklamıştır.[9]

وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ

[1] Ebu'ş-Şeyh (700) ve Ahmed 14/192 (8495). Ahmed'in muhakkikleri: "Hasen hadistir" demişlerdir.

[2] Felak Sur. 3

[3] Felak Sur. 3

[4] Felak Sur. 3

[5] İbn Cerîr (24/746, 747).

[6] Felak Sur. 3

[7] *Mesâilu Nâfi'* (271).

[8] Felak Sur. 3

[9] İbn Cerîr (24/746).

"Düğümlere üfleyenlerin şerrinden." (Felak Sur. 4)

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Düğümlere üfleyenlerin şerrinden"**[1] âyetini açıklarken: "Üfleyenlerden kasıt, büyücü kadınlardır" demiştir.

İbn Cerîr'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Düğümlere üfleyenlerin şerrinden"**[2] âyetini açıklarken: "Düğümlere üflemekten kasıt, büyüyle karıştırılmış rukyelerin (efsunların) okunmasıdır" demiştir.[3]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Dahhâk: **"Düğümlere üfleyenlerin şerrinden"**[4] âyetini açıklarken: "Düğümlere üfleyenlerden kasıt, büyücü kadınlardır" demiştir.

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Mücâhid: **"Düğümlere üfleyenlerin şerrinden"**[5] âyetini açıklarken: "Bunlar ipteki düğümlere üfleyerek rukye yapanlardır" demiştir.[6]

Nesâî ve İbn Merdûye'nin Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Düğüm atıp da bu düğüme üfleyen kişi büyü yapmış demektir. Büyü yapan da şirk koşmuş olur. Kim korunmak maksadıyla bir şeyler takarsa o taktığı şeylerin korumasına terk edilir!"*[7]

İbn Sa'd, İbn Mâce, Hâkim ve İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: Hasta düştüğüm zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) beni ziyarete geldi. Bana: *"Cebrail'in bana getirdiği rukyeyi (efsunu) sana okuyayım mı?"* diye sorunca, ben: "Anam babam sana feda olsun! Tabi ki oku" dedim. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Allah'ın adıyla! Sende bulunan her türlü hastalıktan şifa bulmanı, düğümlere üfleyenlerin şerrinden ve haset ettiği*

---

[1] Felak Sur. 4
[2] Felak Sur. 4
[3] İbn Cerîr (24/750).
[4] Felak Sur. 4
[5] Felak Sur. 4
[6] İbn Cerîr (24/750, 751).
[7] Nesâî (4090). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen en-Nesâî*, 276).

zaman hasetçinin kötülüğünden korunmanı Allah'tan diliyorum" şeklinde dua etti. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu duayı üç defa tekrar etti.[1]

İbn Merdûye, İbn Ömer'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) başındaki bir ağrı yüzünden bir süre ashâbının yanına çıkmadı. Daha sonra çıktığında Ömer ona: "Neden seni aramızda göremedik?" diye sordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Başımdaki ağrı yüzünden bir süre yanınıza çıkamadım. Ancak Cebrail yanıma indi. Elini başıma koyup: «Allah'ın adıyla! Sana eziyet veren her türlü şeyden, sana karşı açıktan veya gizliden kötülük yapmak isteyen herkesten, insanların ve cinlerin şerrinden, düğümlere üfleyenlerin şerrinden ve haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden korunmanı Allah'tan diliyorum» şeklinde bir rukye yapınca iyileştim."*

وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ

"Ve haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden." (Felak Sur. 5)

İbn Adiy *el-Kâmil*'de ve Beyhakî'nin *Şubau'l-Îman*'da bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Ve haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden"**[2] âyetini açıklarken: "Haset, gökyüzünde işlenen ilk günahtı" demiştir.[3]

İbn Ebî Hâtim'in bildirdiğine göre Hasan(-ı Basrî): **"Ve haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden"**[4] âyetini açıklarken: "Bunlar Müslümanlara ve İslam dinine haset eden Yahudilerdir" demiştir.

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Ve haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden"**[5] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt, insanın hasedinden yapacağı kötülükler ile göz değmesidir" demiştir.

İbn Cerîr ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"Ve haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden"**[1] âyetini açıklarken: "Bundan kasıt, insanın göz değmesi ile hasedinden dolayı karşı tarafa yapacağı kötülüklerdir" demiştir.[2]

---

[1] İbn Mâce (3524) ve Hâkim (2/541). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen İbn Mâce*, 770).

[2] Felak Sur. 5

[3] İb Adiy (2/711) ve Beyhakî (6632, 6633).

[4] Felak Sur. 5

[5] Felak Sur. 5

İbn Merdûye, Ubâde b. es-Sâmit'ten bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hasta iken Cebrail yanına gelmiş ve: "Allah'ın adıyla! Sana eziyet veren her türlü şeye, hasetçinin sana olan hasedine ve göz değmesine karşı Allah'ın seni korumasını ve şifa vermesini diliyorum" şeklinde dua etmiştir.[3]

İbn Merdûye, Câbir b. Abdillah ile Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) hastalanınca Cebrail yanına geldi ve: "Allah'ın adıyla! Sana eziyet veren her türlü şeye, kahine ve hasetçiye karşı Allah'ın seni korumasını ve şifa vermesini diliyorum" şeklinde dua etti.[4]

İbn Merdûye'nin Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Hasetten uzak durun! Zira haset, ateşin odunu yiyip tüketmesi gibi kişinin iyiliklerini yiyip bitirir"* buyurmuştur.[5]

İbn Merdûye'nin Muâz b. Cebel'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Çokça lanet eden, yaptığı iyiliği başa kakan, cimri, asi ve hasetçi olanlar Allah katında yüksek derecelere ulaşamazlar"* buyurmuştur.

Beyhakî, *Şuabu'l-Îman*'da Enes'ten bildirir: Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) yanında oturmuşken bir ara: *"Şimdi şu yoldan Cennet ahalisinden olan bir adam çıkıp gelecek"* buyurdu. O esnada Ensâr'dan bir adam çıkageldi. Yeni abdest aldığı için abdest suyu hâlâ sakallarından damlıyordu ve ayakkabılarını da sağ koluna asmıştı. Yanımıza ulaşınca selam verdi. İkinci gün yine otururken Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) aynı şeyi söyledi. Aynı adam da bir önceki günkü haliyle çıkageldi. Üçüncü gün de Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) aynı şeyi söyleyince yine aynı adam aynı haliyle çıkageldi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) oradan ayrılınca Abdullah b. Amr b. el-Âs adamın peşinden gitti. Ona: "Babamla kavga ettim ve üç gün boyunca evine girmeyeceğime dair yemin ettim. Üç günlüğüne evinde beni misafir edebilir misin?" diye sordu. Adam: "Olur, ederim" karşılığını verdi.

Enes der ki: Abdullah b. Amr b. el-Âs sonrasını bize şöyle anlattı: "Adamın evinde üç gece kaldım. Bu üç gece boyunca gece namazına kalktığını

[1] Felak Sur. 5

[2] İbn Cerîr (24/751).

[3] İbn Hibbân (953, 2968). Muhakkiki: "İsnâdı hasendir" demiştir.

[4] Ahmed 17/323, 18/112 (11225, 11557). Muhakkikleri: "İsnâdı sahîhtir" demişlerdir.

[5] Ebû Dâvud (4903). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen Ebî Dâvud*, 1048).

görmedim. Ancak gece vakti yatağında sağa sola dönerken uyandığı zaman sabah namazı vakti gelip kalkıncaya dek Allah'ı zikreder ve tekbirler getirirdi. Bu şekilde uyanınca da hayırlı olan şeylerden başka tek bir kelime etmezdi. Üç gece bu şekilde geçince kayda değer bir amelinin olmadığını düşünmeye başladım ve adama şöyle dedim: "Ey Allah'ın kulu! Babamla aramızda ne bir kavga vardı, ne de yanına girmeyeceğime dair yemin etmiştim. Fakat Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) üç defa: *"Şimdi şu yoldan Cennet ahalisinden olan bir adam çıkıp gelecek"* buyurduğunu işittim. Her üçünde de sen çıkıp geldin. Ben de yanında kalıp nasıl bir amele sahip olduğunu öğrenmek istedim. Ancak fazla bir amelinin olduğunu da görmedim." Gitmek üzere evinden çıktığımda adam beni geri çağırdı ve: "Benim amelim gördüğün kadarıyladır. Fakat bunun yanında içimde asla Müslümanlardan birini aldatma gibi bir duygu taşımam. Yüce Allah'ın ona verdiği bir mal veya hayır için de asla ona haset etmem" dedi. Ben de: "Seni Cennetlik olma derecesine ulaştıran da budur ki herkesin yapabileceği bir şey değildir" karşılığını verdim.[1]

Beyhakî'nin Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Namaz bir nurdur. Oruç (günahlara karşı) bir kalkandır. Sadaka suyun ateşi söndürmesi gibi hataları söndürür. Haset ise ateşin odunu yiyip tüketmesi gibi kişinin iyiliklerini yiyip bitirir."*[2]

İbn Ebî Şeybe, İbn Menî', İbn Adiy, Ebû Nuaym, Taberânî ve Beyhakî'nin Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Fakirlik neredeyse küfürle eşdeğer olacaktı. Haset de neredeyse kaderin (takdirin) önüne geçecekti."*[3]

---

[1] Beyhakî (6605). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îfu't-Terğîb ve't-Terhîb*, 1728). Rivayet daha önce Haşr Sûresi'nin 10. âyetinin tefsirinde zikredildi.

[2] Beyhakî (6610) ve İbn Mâce (4210). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îf Sünen İbn Mâce*, 922).

[3] İbn Ebî Şeybe (9/94, Hasan'dan), *el-Metâlibu'l-Âliye*'de (3016, Hasan'dan veya Enes'ten) geçtiği üzere İbn Menî', İbn Adiy (7/2692), Ebû Nuaym (3/53, 109, 8/253), Taberânî, *M.el-Evsat* (4044) ve Beyhakî (6612). Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (40/80) hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.

Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da el-Asmaî'den bildirir: Bize bildirilene göre Yüce Allah şöyle buyurur: "Hasetçi kişi nimetime düşman, takdirime öfkeli ve (rızık konusunda) kullarımın arasında yaptığım taksimata razı olmayan biridir."[1]

İbn Ebî Şeybe'nin Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Haset, ateşin odunu yiyip tüketmesi gibi kişinin iyiliklerini yiyip bitirir"* buyurmuştur.[2]

[1] Beyhakî (6637).

[2] İbn Ebî Şeybe (9/93). Zayıf hadistir (Bakın: Elbânî, *Da'îfu't-Terğîb*, 1724).

NÂS SÛRESİ

(MEKKÎ BİR SÛREDİR)

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre Abdullah b. ez-Zübeyr: "Nâs Sûresi, Medine'de nazil oldu" demiştir.

İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: "Nâs Sûresi, Mekke'de nazil oldu" demiştir.

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ★ مَلِكِ النَّاسِ ★ إِلَٰهِ النَّاسِ ★ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ

الْخَنَّاسِ ★ الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ★ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ

"De ki: Cinlerden ve insanlardan; insanların kalplerine vesvese veren sinsi vesvesecinin kötülüğünden, insanların Rabbine, insanların Melik'ine, insanların İlâh'ına sığınırım."

İbn Merdûye'nin Hakem b. Umeyr es-Sumâlî'den bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *"Dikkat edin ey insanlar! Sinsi vesveseciden sakının! Zira Yüce Allah hanginiz daha güzel amellerde bulunacak diye sizi sınamaktadır"* buyurmuştur.

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre İbrâhim et-Teymî: "Vesveseci işe ilk olarak abdestten başlar" demiştir.[1]

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Abdullah b. Muğaffel: "Banyoda bevletmek vesveselere sebebiyet verir" demiştir.[2]

İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Amr b. Murra: "Kişinin içinde vesvese bir tutuşursa artık ondan daha vesveseci biri olmaz" demiştir.[3]

Ebû Bekr b. Ebî Dâvud *Zemmu'l-Vesvese*'de Muâviye b. Ebî Talha'dan bildirir: Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) dualarından biri de: *"Allahım! Kalbimi zikrinden alıkoyacak vesveselere karşı uyanık kıl ve Şeytanın vesveselerini benden uzak tut"* şeklindeydi.

---

[1] İbn Ebî Şeybe (1/66, 67).
[2] İbn Ebî Şeybe (1/112).
[3] İbn Ebî Şeybe (1/196).

İbn Ebî Dâvud'un bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Sinsi vesveseci"**[1] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Şeytan gelincik hayvanı gibidir. Ağzını kişinin kalbinin ağzına dayar ve fısıldamaya başlar. Kişi Allah'ı zikrederse Şeytan geri çekilir. Sustuğu zaman ise tekrar fısıldamaya başlar. Sinsi vesveseci de kendisidir."

İbn Ebi'd-Dünya *Mekâyidu'ş-Şeytân*'da, Ebû Ya'lâ, İbn Şâhin *et-Terğîb fi'z-Zikr*'de ve Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da Enes'ten bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Şeytan ağzını insanoğlunun kalbine dayamıştır. Kişi Yüce Allah'ı zikrettiği zaman geri çekilip pısar. Yüce Allah'ın zikrinden gafil olduğu zamanlarda ise onun kalbini yutup ele geçirir. Sinci vesveseci olması budur."*[2]

İbn Şâhin, Enes'ten bildirir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurduğunu işittim: *"Şeytanın kuş gagası gibi bir gagası vardır. İnsanoğlu gaflette olduğu zamanlarda Şeytan gagasını kalbin kulağına koyup vesvese vermeye başlar. İnsanoğlu Yüce Allah'ı zikrettiği zaman ise Şeytan geri çekilip pısar. Bundan dolayı sinci veseveseci olarak isimlendirilmiştir."*

İbn Ebî Şeybe, İbn Cerîr ve İbn Merdûye'nin bildirdiğine göre İbn Abbâs: **"Sinsi vesveseci"**[3] buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: "Şeytan İnsanoğlunun kalbinin üzerine tünemiştir. Kişi dalıp gaflete düştüğü zaman şeytan ona vesvese verir. Yüce Allah'ı zikrettiği zaman ise geri çekilip pısar."[4]

İbn Ebi'd-Dünya, İbn Cerîr, İbnu'l-Münzir, Hâkim, İbn Merdûye, Beyhakî ve Diyâ *el-Muhtâre*'de İbn Abbâs'tan bildirir: "Doğan her bir kişinin kalbinin üzerinde vesvâs denilen bir şeytan bulunur. Kişi aklı baliğ olup da Allah'ı zikrettiği zaman bu şeytanı geri çekilip pısar. Kişi dalıp gaflete düştüğü zaman ise ona vesvese verir. İşte **"Sinsi vesveseci"**[5] buyruğunda ifade edilen budur."[6]

---

[1] Nâs Sur. 4

[2] Ebû Ya'lâ (4301), İbn Şâhin, *et-Terğîb* ile *Fadâilu'l-A'mâl* (154) ve Beyhakî (540). Ebû Ya'lâ'nın muhakkiki: "İsnâdı zayıftır" demiştir.

[3] Nâs Sur. 4

[4] İbn Ebî Şeybe (13/369, 370), İbn Cerîr (24/754) ve *Fethu'l-Bârî*'de (8/742) geçtiği üzere İbn Merdûye.

[5] Nâs Sur. 4

[6] İbn Cerîr (24/753, 754), Hâkim (2/541, "sahîh"), *Fethu'l-Bârî*'de (8/742) geçtiği üzere İbn Merdûye, Beyhakî (676) ve Diyâ 10/175 (172).

İbn Cerîr, İbn Zeyd'den bildirir: "*Hannâs*, cinlerden ve insanlardan kişiye bir vesvese verip bir geri çekilip pısandır. Denilirdi ki, insanlardan olan şeytanlar insan için cinlerden olan şeytanlardan daha zorludur. Zira cinlerden olan şeytan sana vesvese verir, ama onu görmezsin. Oysa insanlardan olan şeytanla birebir muhatap olursun."[1]

İbn Ebi'd-Dünya'nın bildirdiğine göre Yahya b. Ebî Kesîr: "Vesvâs'ın insanın göğsünde bir kapısı bulunur ve kişiye bu kapıdan vesvese verir" demiştir.

Saîd b. Mansûr, İbn Ebi'd-Dünya ve İbnu'l-Münzir, Urve b. Ruveym'den bildirir: "Meryem oğlu İsa, Rabbinden Şeytanın insandaki yerini göstermesini dileyince bu yer kendisine gösterildi. Şeytanın yılan kafasına benzeyen bir başı vardı ve onu insanın kalbinin üst tarafına dayamıştı. İnsan Allah'ı zikredince şeytan geri çekilip pısıyor, zikretmediği zamanlar da ise şeytan başını insanın kalbinin üst tarafına koyup fısıldıyordu."[2]

İbnu'l-Münzir, İkrime'den bildirir: "Vesvâs'ın erkekteki mekanı kalp, göz ve dildir. Kadındaki mekanı ise gözü, geldiği zaman ferci, gittiği zaman ise dübürüdür. Vesvâs'ın insan içinde oturduğu mekanlar buralardır."

İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre İbn Cüreyc: **"İnsanlardan ve cinlerden"**[3] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "İki vesveseci vardır. Bunlardan biri cinlerdendir ki o da cindir. Diğeri ise insanın kendi nefsindendir ki âyette ifade edildiği gibi bu da insanlardandır."

Abdurrezzâk ve İbnu'l-Münzir'in bildirdiğine göre Katâde: **"İnsanlardan ve cinlerden"**[4] âyetini açıklarken şöyle demiştir: "İnsanlardan da şeytanlar vardır. Onun için hem cinlerden, hem de insanlardan olan şeytanlardan Allah'a sığın."[5]

HAL' İLE HAFD SÛRELERİ[6] HAKKINDA GELEN RİVAYETLER

---

[1] İbn Cerîr (24(755).

[2] *Fethu'l-Bârî*'de (8/742) geçtiği üzere Saîd b. Mansûr.

[3] Nâs Sur. 6

[4] Nâs Sur. 6

[5] Abdurrezzâk (2/410).

[6] Hanefilerce "Kunût Duaları" olarak bilinen şu ibarelerdir: اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَهْدِيكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنَتُوبُ اِلَيْكَ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ وَنُثْنِي عَلَيْكَ الْخَيْرَ كُلَّهُ نَشْكُرُكَ وَلاَ نَكْفُرُكَ وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَفْجُرُكَ اَللّٰهُمَّ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَلَكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ وَاِلَيْكَ نَسْعَى وَنَحْفِدُ نَرْجُو رَحْمَتَكَ وَنَخْشَى عَذَابَكَ اِنَّ عَذَابَكَ بِالْكُفَّارِ مُلْحِقٌ

İbnu'd-Durays *Fadâil*'de Mûsa b. İsmâîl vasıtasıyla Hammâd'dan bildirir: Ubey b. Ka'b'ın mushafında: "Allahım! Yardımı da bağışlanmayı da senden dileriz. Bize olan hayırlarını en güzel şekilde dile getirir, sana nankörlük etmeyiz. Sana karşı gelenleri içimizden söker atar, terk ederiz" (Allahümme innâ nestaînuke...) ifadelerini bir sûre olarak okurduk."

Ravi İsmâîl der ki: Sanırım Hammâd: "Allahım! Sana ibadet eder, sana namaz kılıp secde ederiz. Senin için çaba sarfeder, gayret ederiz. Azabından korkar rahmetini umarız. Zira azabın kafirlere mutlaka ulaşır" (Allahümme iyyâke na'budu...) ifadesini de Ubey'yin mushafında okuduğunu söyledi.

İbnu'd-Durays, Abdullah b. Abdirrahman'dan, o da babasından bildirir: Ömer b. el-Hattâb'ın arkasında namaz kıldım. İkinci (Fâtiha'dan sonra okuduğu) sûreyi bitirdikten sonra: "Allahım! Yardımı da bağışlanmayı da senden dileriz. Bize olan hayırlarını en güzel şekilde dile getirir, sana nankörlük etmeyiz. Sana karşı gelenleri içimizden söker atar, terk ederiz. Allahım! Sana ibadet eder, sana namaz kılıp secde ederiz. Senin için çaba sarfeder, gayret ederiz. Azabından korkar rahmetini umarız. Zira azabın kafirlere mutlaka ulaşır" ifadelerini de okudu.

İbn Abbâs'ın mushafında, Ubey ile Ebû Mûsa'nın kıraatine göre *Hal' Sûresi*: "Bismillâhirrahmânirrahîm. Allahım! Yardımı da bağışlanmayı da senden dileriz. Bize olan hayırlarını en güzel şekilde dile getirir, sana nankörlük etmeyiz. Sana karşı gelenleri içimizden söker atar, terk ederiz" şeklindedir. Hucr'un mushafında ise Besmele olmadan: "Allahım! Yardımı da bağışlanmayı da senden dileriz. Bize olan hayırlarını en güzel şekilde dile getirir sana nankörlük etmeyiz. Sana karşı gelenleri içimizden söker atar, terk ederiz" şeklindedir. İbn Abbâs'ın mushafında Ubey ile Ebû Mûsa'nın kıraatine göre *Hafd Sûresi*: "Allahım! Sana ibadet eder, sana namaz kılıp secde ederiz. Senin için çaba sarfeder, gayret ederiz. Azabından korkar ve rahmetini umarız. Zira azabın kafirlere mutlaka ulaşır" şeklindedir.

Ebu'l-Hasan el-Kattân *Mutavvalât*'ta Abân b. Ebî Ayyâş'tan bildirir: Enes b. Mâlik'e Kunût'ta söylenecek şeyleri sorduğumda şu karşılığı verdi: "Allahım! Yardımı da, bağışlanmayı da senden dileriz. Bize olan hayırlarını en güzel şekilde dile getirir ve sana nankörlük etmeyiz. Sana iman ederiz. Sana karşı gelenleri içimizden söker atar, terk ederiz" ile "Allahım! Sana ibadet eder, sana namaz kılıp secde ederiz. Senin için çaba sarfeder ve gayret ederiz.

Çetin olan azabından korkarak rahmetini umarız. Zira azabın kafirlere mutlaka ulaşır" sûrelerini okursun. Vallahi bunların ikisi de semadan indirilmiştir."

Muhammed b. Nasr ve Tahâvî, İbn Abbâs'tan bildirir: "Ömer b. el-Hattâb kunûtunu *Hafd* (=Allahumme iyyâke na'budu) ile *Hal'* (=Allahumme innâ nestaînuke) sûreleriyle yapardı."[1]

Muhammed b. Nasr'ın bildirdiğine göre Abdurrahman b. Ebzâ: "Hz. Ömer kunûtunu bu iki sûre (Hal' ve Hafd sûreleri) ile yaptı" demiştir.

Muhammed b. Nasr'ın bildirdiğine göre Zeyd b. Vehb: "Hz. Ömer kunûtunu bu iki sûre (Hal' ve Hafd sûreleri) ile yapardı" demiştir.

Muhammed b. Nasr'ın bildirdiğine göre Abdurrahman b. Ebî Leylâ: "Hz. Ömer kunûtunu Hal' (Allahumme innâ nestaînuke) ile Hafd (Allahumme iyyâke na'budu) sûreleriyle yaptı."[2]

Beyhakî, Hâlid b. İmrân'dan bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Mudar kabilesine beddualar ederken yanına Cebrail geldi ve eliyle "sus!" işareti yaptı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bedduasını kesip susunca Cebrail: "Ey Muhammed! Yüce Allah seni lanet okumak veya birilerine sövmek veya cezalandırmak için değil, insanlara rahmet olarak gönderdi. Onlar zalim olsalar da bu konuda senin elinde olan bir şey yok. Yüce Allah dilerse onların tövbelerini kabul eder, dilerse de cezalandırır" dedi. Sonra kunût olarak ona şunları öğretti:

"Allahım! Yardımı da bağışlanmayı da senden dileriz. Sana iman eder ve ancak sana boyun eğeriz. Sana karşı gelenleri içimizden söker atar, terk ederiz. Allahım! Sana ibadet eder, sana namaz kılıp secde ederiz. Senin için çaba sarfeder, gayret ederiz. Çetin olan azabından korkar rahmetini umarız. Zira azabın kafirlere mutlaka ulaşır."[3]

İbn Ebî Şeybe *Musannef*'te, Muhammed b. Nasr ve Beyhakî *Sünen*'de Ubeyd b. Umeyr'den bildirir: Ömer b. el-Hattâb rükûdan sonra kunût yaptı ve kunûtunda şunları dedi: "Bismillâhirrahmânirrahîm. Allahım! Yardımı da,

---

[1] Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 134) ve Tahâvî, *Şerh Meâni'l-Âsâr* (1/250).

[2] Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 134, isnâdsız bir şekilde).

[3] Beyhakî (2/210). Beyhakî der ki: "Mürsel bir hadistir. Ancak Ömer b. el-Hattâb'dan sahîh ve mevsûl olarak da rivayet edilmiştir."

bağışlanmayı da senden dileriz. Bize olan hayırlarını en güzel şekilde dile getirir ve sana nankörlük etmeyiz. Sana karşı gelenleri içimizden söker atar, terk ederiz." "Bismillâhirrahmânirrahîm. Allahım! Sana ibadet eder, sana namaz kılıp secde ederiz. Senin için çaba sarfeder, gayret ederiz. Azabından korkar rahmetini umarız. Zira azabın kafirlere mutlaka ulaşır." Bana ulaşana göre İbn Mes'ûd'un mushafında bu ikisi Kur'ân'dan iki sûre olarak yer almıştır.[1]

İbn Ebî Şeybe, Abdulmelik b. Süveyd el-Kâhilî'den bildirir: Hz. Ali sabah namazında kunûtu: "Allahım! Yardımı da, bağışlanmayı da senden dileriz. Bize olan hayırlarını en güzel şekilde dile getirir ve sana nankörlük etmeyiz. Sana karşı gelenleri içimizden söker atar, terk ederiz" (*Hal'*) sûresi ile, "Allahım! Sana ibadet eder, sana namaz kılıp secde ederiz. Senin için çaba sarfeder, gayret ederiz. Azabından korkar ve rahmetini umarız. Zira azabın kafirlere mutlaka ulaşır" (*Hafd*) sûresiyle yaptı.[2]

İbn Ebî Şeybe ve Muhammed b. Nasr, Meymûn b. Mihrân'dan bildirir: Ubey b. Ka'b'ın kıraatinde bu iki sûre: "Allahım! Yardımı da, bağışlanmayı da senden dileriz. Bize olan hayırlarını en güzel şekilde dile getirir ve sana nankörlük etmeyiz. Sana karşı gelenleri içimizden söker atar, terk ederiz. Allahım! Sana ibadet eder, sana namaz kılıp secde ederiz. Senin için çaba sarfeder, gayret ederiz. Azabından korkar ve rahmetini umarız. Zira azabın kafirlere mutlaka ulaşır" şeklindedir.[3]

Muhammed b. Nasr, İbn İshâk'tan bildirir: İlk mushaflardan biri olan Ubey b. Ka'b'ın mushafında şu sûreleri okudum: "Bismillâhirrahmânirrahîm. **"De ki: O, Allah birdir. Allah Samed'dir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur."**[4] Bismillâhirrahmânirrahîm. **"De ki: "Yaratıkların şerrinden, bastırdığı zaman karanlığın şerrinden, düğümlere nefes eden büyücülerin şerrinden, hased ettiği zaman hasedcilerin şerrinden, tan yerini ağartan Rabbe sığınırım."**[5] Bismillâhirrahmânirrahîm. **"De ki: "Cinlerden ve insanlardan; insanların kalplerine vesvese veren sinsi**

[1] İbn Ebî Şeybe (2/314, 10/387), Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 134, 135) ve Beyhakî (2/210, 211).

[2] İbn Ebî Şeybe (2/314, 10/388, 389).

[3] İbn Ebî Şeybe (2/314, 10/389).

[4] İhlâs Sur. 1-4

[5] Felak Sur. 1-5

vesvesecinin kötülüğünden, insanların Rabbine, insanların Melik'ine, insanların İlâh'ına sığınırım."[1]

Bismillâhirrahmânirrahîm. "Allahım! Yardımı da bağışlanmayı da senden dileriz. Bize olan hayırlarını en güzel şekilde dile getirir ve sana nankörlük etmeyiz. Sana karşı gelenleri içimizden söker atar, terk ederiz." Bismillâhirrahmânirrahîm. "Allahım! Sana ibadet eder, sana namaz kılıp secde ederiz. Senin için çaba sarfeder, gayret ederiz. Azabından korkar rahmetini umarız. Zira azabın kafirlere mutlaka ulaşır." Bismillâhirrahmânirrahîm. "Allahım! Senin verdiğini kimse söküp alamaz. Senin katında imandan başka kimsenin malının bir faydası olmaz. Seni tesbih eder, senden bağışlanma dileriz. Ey hak olan ilah! Bizlerden merhametini esirgeme."[2]

Muhammed b. Nasr, Yezîd b. Ebî Habîb'den bildirir: Abdulazîz b. Mervân, Abdullah b. Zureyr el-Ğâfikî'yi yanına çağırdı ve ona: "Vallahi seni pek kuru buldum, zira Kur'ân okuduğunu görmüyorum" dedi. Abdullah: "Aksine Kur'ân okuyorum, hatta Kur'ân'dan senin okumadığın şeyleri bile okuyorum" karşılığını verince, Abdulazîz: "Kur'ân'dan benim okumadığım şey nedir?" diye sordu. Abdullah: "Kunût olan sûreler. Ali b. Ebî Tâlib, kunûtun Kur'ân'dan olduğunu bana bildirdi" dedi.

Muhammed b. Nasr, Atâ b. es-Sâib'den bildirir: Ebû Abdurrahman bize (Kur'ân'dan): "Allahım! Yardımı da, bağışlanmayı da senden dileriz. Bize olan hayırlarını en güzel şekilde dile getirir ve sana nankörlük etmeyiz. Sadece sana iman ederiz. Sana karşı gelenleri içimizden söker atar, terk ederiz. Allahım! Sana ibadet eder, sana namaz kılıp secde ederiz. Senin için çaba sarfeder, gayret ederiz. Azabından korkar rahmetini umarız. Zira azabın kafirlere mutlaka ulaşır" ifadelerini okuturdu. Söylediğine göre bunları onlara İbn Mes'ûd okuturdu. İbn Mes'ûd da bunları Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kendilerini okuttuğunu söylerdi.

Muhammed b. Nasr, Şa'bî'den bildirir: "Ubey b. Ka'b'ın mushafında *Hal'* (=Allahumme innâ nestaînuke) ile *Hafd* (=Allahumme iyyâke na'budu) sûrelerini aralarında Besmele ile okudum veya Ubey'yin mushaflarını okuyan

---

[1] Nâs Sur. 1-6

[2] Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 135).

biri bunu bana bildirdi. Bu iki sûreden önce mufassal sûrelerden iki tane, sonrasından da mufassal sûreler bulunuyordu."

Muhammed b. Nasr, Süfyân'dan bildirir: "Öncekiler vitir namazındaki kunutta *Hal'* (=Allahumme innâ nestaînuke) ile *Hafd* (=Allahumme iyyâke na'budu) sûrelerini okumayı müstehab görürlerdi."[1]

Muhammed b. Nasr, İbrâhim(-i Nehaî)'den bildirir: "Vitir namazında *Hafd* (=Allahumme iyyâke na'budu) ile *Hal'* (=Allahumme innâ nestaînuke) sûreleri okunur."[2]

Muhammed b. Nasr, Husayf'tan bildirir: Atâ b. Ebî Rebâh'a kunûtta ne okuyacağımı sorduğumda: "Ubey'yin kıraatinde bulunan *Hal'* (=Allahumme innâ nestaînuke) ile *Hafd* (=Allahumme iyyâke na'budu) sûrelerini oku" dedi.[3]

Muhammed b. Nasr, Saîd b. el-Müseyyeb'den bildirir: "Kunûtta önce kafirlere beddua edilir. Ardından mümin erkek ile mümin kadınlara dua edildikten sonra *Hafd* (=Allahumme iyyâke na'budu) ile *Hal'* (=Allahumme innâ nestaînuke) sûreleri okunur."[4]

Muhammed b. Nasr, Hasan(-ı Basrî)'den bildirir: "Kunûtta önce *Hafd* (=Allahumme iyyâke na'budu) ile *Hal'* (=Allahumme innâ nestaînuke) sûrelerini okuruz. Sonra kafirlere beddua ederiz. Ardından mümin erkek ile mümin kadınlara dua ederiz."[5]

Buhârî *Târih*'de Hâris b. Muâkib'den bildirir: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) namazlardan birinde şöyle dedi: *"Bismillâhirrahmânirrahîm. Yüce Allah, Ğifâr kabilesini bağışlasın. Eslem kabilesine selamet versin. Cüheyne ve Müzeyne kabilelerinden bazılarına da selamet versin. Usayye kabilesi ise Allah ve Resûlü'ne isyan etti; Ri'l ve Zekvân kabileleri de. Bunları diyen ben değilim! Yüce Allah buyurdu."* Bu konuda Eslem ile Ğifâr kabilelerinden kimileri çekiştiler. Zira Eslem kabilesinden olanlar: "Allah Resûlü önce Eslem

[1] Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 136, uzun bir metinle).
[2] Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 136, uzun bir metinle).
[3] Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 135).
[4] Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 135).
[5] Muhammed b. Nasr, *Muhtasaru Kiyâmi'l-Leyl* (sh. 135).

kabilesini zikretti" derken, Ğifâr kabilesinden olanlar: "Önce Ğifâr kabilesinden başladı" diyorlardı. Bunu Ebû Hureyre'ye sorduğumda: "Önce Ğifâr kabilesinden başladı" dedi.[1]

İbn Ebî Şeybe ve Müslim, Hufâf b. Îmâ b. Rahada el-Ğifârî'den bildirir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bizlere sabah namazını kıldırırken ikinci rekatın rükûsundan başını kaldırınca: *"Yüce Allah, Lihyân ve Zekvân kabilelerine lanet etsin! Usayye kabilesi de Allah ve Resûlü'ne isyan etti. Eslem kabilesine selamet versin. Ğifâr kabilesini de bağışlasın"* dedi ve secdeye gitti. Namazı bitirdikten sonra yüzünü cemate döndü ve: *"Ey insanlar! Bunları diyen ben değilim! Yüce Allah dedi"* buyurdu.[2]

HATİM DUASI HAKKINDA GELEN RİVAYETLER

İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den bildirir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Kur'ân'ı hatmettiği zaman ayakta dua ederdi."

Beyhakî'nin *Şuabu'l-Îman*'da Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Kur'ân'ı hatmedip Rabbine hamdeden, Peygamberine salavât getiren sonra da Rabbinden bağışlanma dileyen kişi, hayırları kaynağından istemiş olur."*[3]

Beyhakî *Şuabu'l-Îman*'da Ebû Câfer'den bildirir: Ali b. Hüseyn'in bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Kur'ân'ı hatmettiği zaman ayakta iken Yüce Allah hamdeder, sonra şöyle derdi: **"Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'adır."**[4] **"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur. Böyle iken inkâr edenler başka şeyleri Rablerine denk tutuyorlar."**[5] *Allah'tan başka ilah yoktur. Allah'a başka şeyleri denk tutanlar yalan söylemiş ve derin bir sapıklığa düşmüşlerdir. Allah'tan başka ilah yoktur. Araplardan, Mecûsilerden, Yahudilerden, Hıristiyanlardan*

---

[1] Buhârî (2/280).

[2] İbn Ebî Şeybe (2/317) ve Müslim (679, 2517).

[3] Beyhakî (2084). Beyhakî: "Ravi Abân, İbn Abbâs'ın azatlısıdır ve zayıf biridir" demiştir.

[4] Fâtiha Sur. 2; En'âm Sur. 45; Yûnus Sur. 10; Zümer Sur. 75; Mü'min Sur. 65

[5] En'âm Sur. 1

ve Sâbiîlerden Allah'a ortak koşanlar; O'na çocuk, eş nisbet edenler; bir şeyleri O'na ortak, benzer, adaş ve denk sayanlar yalan söylemişlerdir. Allahım! Sen ki yarattıkların üzerinde ortak edinmeyecek kadar yüce birisin. **"Hamd, çocuk edinmemiş olan, hükümranlığında ortağı bulunmayan, düşkün olmayıp yardımcıya da ihtiyaç göstermeyen Allah'a mahsustur. Tekbir getirerek O'nun şanını yücelt!"**[1] *Allah'a çokça hamdler olsun. Sabah akşam her an O'nu tesbih ederiz.* **"Hamd Allah'a mahsustur ki kendi katından şiddetli bir baskını haber vermek ve yararlı iş yapan müminlere, içinde temelli kalacakları güzel bir mükâfatı müjdelemek ve: «Allah çocuk edindi» diyenleri uyarmak için kuluna eğri bir taraf bırakmadığı dosdoğru Kitab'ı indirmiştir. Allah'ın çocuk edindiğine dair ne kendilerinin ve ne de babalarının bir bilgisi vardır. Ağızlarından çıkan söz ne büyük iftiradır. Onlar yalnız ve yalnız yalan söylerler."**[2] **"Hamd, göklerde ve yerde bulunanların hepsinin sahibi olan Allah'a mahsustur. Âhirette de hamd O'na mahsustur. O, hikmet sahibidir, her şeyden haberi olandır. Yere gireni ve oradan çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. O, merhametlidir, mağfiret sahibidir."**[3] **"Gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a hamdolsun. O, yaratmada dilediği arttırmayı yapar. Şüphesiz Allah, her şeye gücü yetendir. Allah'ın insanlara verdiği rahmeti önleyebilecek yoktur. O'nun önlediğini de ardından salıverecek yoktur. O, güçlüdür, Hakim'dir."**[4] **"Hamd Allah'a mahsustur, seçtiği kullarına selam olsun. Allah mı daha iyidir, yoksa O'na koştukları ortaklar mı?"**[5] *Tabi ki Allah, ortak koştuklarından daha hayırlı ve daim, daha hikmetli ve kerimdir. Allah'a hamdolsun, ancak onların çoğu bunu bilmezler. Yüce Allah doğruyu söylemiş, değerli elçileri de risaletini gerektiği gibi tebliğ etmiştir. Ben de buna şahitlerdenim. Allahım! Tüm melekler ile elçilere hayırlar ihsan et. Göklerde ve yerde bulunan mümin kullarından merhametini esirgeme. İşlerimizin başını da, sonunu da hayırlı kıl. Bu değerli Kur'ân'la bize bereketler*

[1] İsrâ Sur. 111
[2] Kehf Sur. 1-5
[3] Sebe' Sur. 1, 2
[4] Fâtır Sur. 1, 2
[5] Neml Sur. 59

ihsan et. Bizi değerli ve hikmetli âyetlerinden faydalandır. Rabbimiz, okuduklarımızı bizden kabul et. Sen ki her şeyi işiten ve bilensin."[1]

İbnu'd-Durays'ın bildirdiğine göre Abdullah b. Mes'ûd: "Kur'ân'ı hatmeden kişinin kabul görecek bir duası olur" demiştir.[2]

İbnu'd-Durays'ın bildirdiğine göre Mücâhid ile Abede b. Ebî Leylâ: "Kur'ân'ın hatminde yapılan duaya icabet edilir, denilirdi."[3]

İbn Merdûye, Atâ el-Horasânî vasıtasıyla İbn Abbâs'tan bildirir: "Kur'ân'ın toplam yüz on üç (113) sûresi vardır. Bunların seksenbeşi (85) Mekkî, yirmisekizi (28) ise Medenî'dir. Kur'ân'da toplam altı bin iki yüz on altı (6216) âyet vardır. Kur'ân'da toplam üç yüz yirmi üç bin altı yüz yetmiş bir (323671) harf vardır."[4]

Bazı âlimler, bu rakamların daha önce Kur'ân'da var olan, ancak sonradan lafzen neshedilen âyetlerin de hesaba katılmasıyla doğru olabileceğini, fakat Kur'ân'ın şu anki haliyle bu rakamlara ulaşamayacağını söylemişlerdir.

Sonsöz

Hafız İbn Hacer, esbâb-ı nüzûl konusunda yazdığı ve *el-Ucâb fî Beyâni'l-Esbâb* adını verdiği eserinde şöyle der: "Altı hadis imamıyla aynı tabakadan olup da müsned tefsirleri derleyenlerden Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr et-Taberî'yi, ondan sonra Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhim b. el-Münzir en-Nîsâbûrî ile Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ebî Hâtim Muhammed b. İdrîs er-Râzî'yi, bunların hocalarından da Abd b. Humeyd b. Nasr el-Kişşî'yi sayabiliriz. Bu dört tefsir sahibinin tefsirlerinde şâz olan merfû, mevkûf veya maktû rivayetler pek azdır. Taberî de *Tefsîr*'inde rivayetlerin nakli yanında diğer tefsirlerde pek görülmeyen kıraatler, irab, meâni gibi ilimlere yer vermiş, âyetin tefsiri konusundaki görüşler içinden kendi tercih ettiği görüşü de belirtmiştir. Bu bakımdan tefsir alanında sonradan telif edilen eserlerde bu konular Taberî'de olduğu gibi yer bulamamıştır. Diğer tefsirlerde bu saydığımız konulardan biri üzerinde fazla durulurken diğerine pek yer

[1] Beyhakî (2082).
[2] İbnu'd-Durays (76).
[3] İbnu'd-Durays (49).
[4] Elbânî, *es-Silsiletu'd-Da'îfe*'de (4073) hadisin bâtıl olduğunu söylemiştir.

verilmemiş, biri fazla önemsenmemişken diğeri üzerinde fazlaca durulmuştur. Ancak Taberî *Tefsîr*'inde bunların her biri yeteri düzeyde ve gerektiği kadarıyla yer bulmuştur.

Tefsir konusunda en fazla rivayetleri bulunanlar tâbiûnden İbn Abbâs'ın öğrencileridir. Bunlar içinde sika (güvenilir) olanlar olduğu gibi zayıf olanlar da vardır. Sika olanlardan biri Mücâhid b. Cebr'dir ki tefsire yönelik rivayetler İbn Ebî Necîh vasıtasıyla kendisinden rivayet edilir. İbn Ebî Necîh kanalıyla gelen rivayetler de sağlamdır. Sika olanlardan bir diğeri de İkrime'dir. İkrime'nin rivayetleri Hüseyn b. Vâkı'dan, o da Yezîd en-Nahvî'den naklen gelir. Bunun yanında Muhammed b. İshâk'tan, o da Zeyd b. Sâbit'in azatlısı Muhammed b. Ebî Muhammed'den naklen İkrime veya Saîd b. Cübeyr'den gelir. İkrime veya Saîd b. Cübeyr olması konusundaki tereddüdün de bir zararı yoktur, zira rivayet zincirinde olanların tümü güvenilirdir. Muâviye b. Ebî Sâlih'ten, o da Ali b. Ebî Talha'dan, o da İbn Abbâs'tan naklen gelen rivayetler de güvenilir raviler tarafından gelen rivayetlerdir. Ravi Ali dürüst birisidir. İbn Abbâs'la karşılaşmamıştır, ancak rivayetleri İbn Abbâs'ın güvenilir olan öğrencilerinden almıştır. Bundan dolayıdır ki Buhârî, Ebû Hâtim ve diğerleri tefsir alanında rivayetlerinde bu zincirle gelen nüshaya dayanırlar. Bir diğeri de sadece Bakara ile Âl-i İmrân sûreleri hakında İbn Cüreyc'den, o da Atâ b. Ebî Rebâh'tan, o da İbn Abbâs'tan naklen gelen rivayetlerdir. Diğer sûreler konusunda gelen rivayetlerin ravileri arasında zikredilen Atâ, (Atâ'dan nakilde bulunan İbn Cüreyc olup onun Atâ b. Ebî Rebâh olduğunu belirtmemişse) İbn Ebî Rebâh değil el-Horasânî'dir. Atâ el-Horasânî ise İbn Abbâs'ı işitmediği için rivayetleri munkatı (=kopuk) olmaktadır.

İbn Abbâs'tan naklen onun yorumlarını rivayetlerde bulunan zayıf ravilere gelince, bunlardan biri Ebu'n-Nadr Muhammed b. es-Sâib el-Kelbî'ye nisbet edilen tefsir rivayetlerdir. el-Kelbî bu rivayetleri Ümmü Hâni'nin azatlısı Ebû Sâlih vasıtasıyla İbn Abbâs'tan nakleder. el-Kelbî hadis uydurmakla suçlanmıştır. Hastalandığı zaman arkadaşlarına: "Ebû Sâlih'ten naklen rivayet ettiklerimin tümü yalandır" demiştir. Zayıflığına rağmen el-Kelbî'den tefsir konusunda kendisi gibi veya kendisinden daha zayıf biri olan Muhammed b. Mervân es-Süddî es-Sağîr rivayetlerde bulunmuştur. Muhammed b. Mervân'dan da bunları kendisi gibi veya kendisinden daha zayıf biri olan Sâlih

b. Muhammed et-Tirmizî nakletmiştir. el-Kelbî'den tefsir konusunda güvenilir kişilerden olan Süfyân es-Sevrî ve Muhammed b. Fudayl b. Ğazvân gibileri de rivayetlerde bulunmuşlardır.

Zayıf olan kişilerden biri de ezberi yönünden zayıf biri olarak görülen Hibbân b. Ali el-Anezî'dir. Bir diğeri de çok zayıf biri olan Cüveybir b. Saîd'dir. Cübeybir, İbn Abbâs'tan bir şey işitmemiş, ancak dürüst biri olan Dahhâk b. Müzâhim vasıtasıyla İbn Abbâs'tan rivayetlerde bulunmuştur. Dahhâk'tan da güvenilir biri olan Ali b. el-Hakem, dürüst biri olan Ubeyd b. Süleymân ve sakıncası olmayan Ebû Ravk Atiyye b. el-Hâris rivayetlerde bulunmuşlardır.

Zayıf olan kişilerden biri de Osman b. Atâ el-Horasânî'dir. Babasından naklen İbn Abbâs'tan rivayetlerde bulunmuştur, ancak babası İbn Abbâs'tan bir şey işitmiş değildir.

Zayıf olan kişilerden biri de İsmâîl b. Abdirrahman es-Süddî'dir. Kufelidir ve dürüst birisidir. Ancak İsmâîl rivayetlerinden bazılarını Ebû Sâlih vasıtasıyla İbn Abbâs'tan, bazılarını da Murra b. Şurahbîl vasıtasıyla İbn Mes'ûd ve ashabtan bazılarından almıştır. Hepsinin rivâyetlerini birbirine karıştırdığı için güvenilir olanların rivayetleri ile zayıf olanların rivâyetlerini birbirinden ayırmak güç olmuştur. Süddî, Enes b. Mâlik dışında sahabeden kimseyle karşılaşmış değildir. Bazen daha önce zikredilen Süddî es-Sağîr ile karıştırılmıştır.

Zayıf olan kişilerden biri de İbrâhim b. el-Hakem b. Abân el-Adenî'dir. Babasından naklen İkrime'den rivayetlerde bulunmuştur. Çok sayıda hadisi İbn Abbâs'a bağladığı için zayıf görülmüştür. İbrâhim(-i Nehaî)'nin tefsirlerini Abd b. Humeyd rivayet etmiştir.

Zayıf olan kişilerden biri de İsmâîl b. Ebî Ziyâd eş-Şâmî'dir. Tefsîr konusunda sahih ve zayıf olmak üzere çok sayıda rivayet derlemiştir. Tebau't-Tabiîn dönemi insanlarındandır.

Zayıf olan kişilerden biri de Atâ b. Dînar'dır. Rivayetlerinde gevşek birisidir. Saîd b. Cübeyr vasıtasıyla İbn Abbâs'tan rivayetlerde bulunmuştur. Ondan da yine zayıf biri olan İbn Lehîa rivayetlerde bulunmuştur.

Tâbiûnden olup kendisinden rivayetlerde bulunulanlardan biri de Katâde'dir. Katâde'den rivayetlerde değişik kanallar vardır. Bunlardan biri Abdurrezzâk'ın Ma'mer vasıtasıyla kendisinden rivayetlerde bulunmasıdır. Bir diğeri Âdem b. Ebî İyâs ve başkalarının Şeybân vasıtasıyla kendisinden rivayetlerde bulunmalarıdır. Bir diğeri Yezîd b. Zuray'ın, Saîd b. Ebî Arûbe vasıtasıyla kendisinden rivayetlerde bulunmasıdır.

Bir diğeri de Rabî' b. Enes'tir. Rabî' bazı rivâyetlerini Ebu'l-Âliye (Rufay' er-Riyâhî)'den alırken bazılarını ise isim vermeden zikreder. Rabî'den de değişik kanallardan rivayetlerde bulunulur. Bunlardan biri Abdullah b. Ebî Câfer er-Râzî'dir ki babası vasıtasıyla Rabî'den rivayetlerde bulunmuştur.

Bir diğeri Mukâtil b. Hayyân'dır. Mukâtil dürüsttür ve daha sonra zikredilecek olan Mukâtil b. Süleyman'dan farklı biridir.

Tabiûnin ve onlardan sonra gelenlerden zayıf olup da kendisinden rivayetlerde bulunulanlardan biri Zeyd b. Eslem'dir. Büyük bir nüshayı teşkil eden sözleri oğlu Abdurrahman tarafından aktarılmıştır. Bu nüshayı da İbn Vehb ve başkaları Zeyd'in oğlu Abdurrahman ve başkaları vasıtasıyla Zeyd'den rivayet etmişlerdir. Bu nüshada kimseye dayandırmayıp muallak bıraktığı çok sayıda rivayet de vardır. Zeyd güvenilir biri iken oğlu Abdurrahman zayıf biridir.

Bunlardan biri de Mükâtil b. Süleyman'dır. Uydurmacı olduğunu söylemişlerdir. Şâfiî onun hakkında: "Mükâtil! Allah onu katletsin, kahretsin!" demiştir. Mücessime mezhebinin görüşlerini savunmasından dolayı Şâfiî onun için bunu demiştir. Tefsire yönelik sözlerini Ebû Usma Nûh b. Ebî Meryem el-Câmi' rivayet etmiştir. Ebû Usma'nın da uydurmacı biri olduğu söylenmiştir. Mukâtil'den ayrıca Hakem b. Hüzeyl de rivayetlerde bulunmuştur. Hakem de zayıf biridir, ancak durumu Ebû Usma'dan daha iyidir.

Bir diğeri de yaklaşık olarak altı cilt tutan Yahya b. Sellâm el-Mağribî'nin *Tefsîr*'idir. Tabiûn ile başkalarından çokça nakillerde bulunmuştur. Hadiste gevşek biridir ve rivayetleri arasında münker olanları çoktur. Hocaları arasında Saîd b. Ebî Arûbe ve Mâlik es-Sevrî vardır. Onun *Tefsîr*'inin bir benzeri de Süneyd'in *Tefsîr*'idir. Süneyd'in asıl adı Hüseyn b. Dâvud'dur.

Süneyd de altı hadis imamının hocalarının tabakasındandır. Haccâc b. Muhammed el-Mıssîsî ve benzeri kişilerden rivayetlerde bulunmuştur. Süneyd de hadiste gevşek birisidir. *Tefsîr*'i hacim olarak Yahya b. Sellâm'ın *Tefsîr*'i kadardır. İbn Cerîr et-Taberî, Süneyd'in *Tefsîr*'inden bolca nakiller yapmıştır.

Ravilerinin zayıflığından dolayı güvenilmez sayılan tefsirler arasında Mûsa b. Abdirrahman es-Sekafî es-San'ânî'nin derlediği *Tefsîr*'i zikredebiliriz. Bu *Tefsîr* iki cilt kadardır. Mûsa bu *Tefsîr*'i, İbn Cüreyc kanalıyla Atâ'dan İbn Abbâs'a dayandırır. İbn Hibbân bu *Tefsîr*'in sahibi Mûsa'nın hadis uydurduğunu söylemiştir. Bu *Tefsîr*'i Mûsa'dan yine zayıf biri olan Abdulğanî b. Saîd es-Sekafî rivayet edip nakletmiştir.

Meğazi kitaplarında esbâb-ı nüzula yönelik bolca rivayet bulunmaktadır. Bunlardan Mu'temir b. Süleymân'ın, babası vasıtasıyla veya İsmâîl b. İbrâhim b. Ukbe'nin, amcası Mûsa b. Ukbe vasıtasıyla naklettikleri delil olarak kullanılmaya Muhammed b. İshâk'ın kitabında bulunanlardan daha elverişlidir. İbn İshak'ın rivayetiyle gelenler de delil teşkil etmeleri bakımından Vâkidî'nin rivayetlerinden daha kabule şayandır."[1]

Yüce Allah çalışmalarımızı bizden kabul buyursun. Eserin temize çekilmesini sekiz yüz doksan sekiz (h. 898) yılında Ramazan bayramında bitirdim. Hamd sadece Allah'a mahsustur. Yüce Allah, efendimiz Muhammed'e (sallallahu aleyhi vesellem)**, âline ve ashabına hesap gününe kadar hayırlar ve esenlikler ihsan etsin. Her şeyde Allah bize yeter ki en güzel vekil odur. Güç de kuvvet de ancak Allah'tandır.**

[1] İbn Hacer, *el-Ucâb* (1/202-220).